

83

ISSN 0182-599-X
საქართველოს
საზოგადოებრივი

გნებობა

12

1989

საქართველოს
წიგნების კავშირი

გეოტოპი

წიგნის კოდექსი 65-0

№ 12

დეკემბერი, 1989 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა ა რ ს ი

პროზა, პოეზია

გონიკ ხარანაული — ხეივანი, ლექსი	3
ჯეგატ თოფჩიანი — „მცნებათ, ჩემო ძველმ“... მოთხრობა	7
ბაბუ მებერიძე — ლექსები	22
ვახტანგ ხარაილაშვილი — ლექსები	25
ირინე ტალიაშვილი — კობახიძის სიმღერები, მოთხრობა	30
ლალო სულაბერიძე — ბელო ბელო, რომანი, დასასრული	36
პარინა ხაბაძე — ლექსები	77
ალექსანდრა ხაბაძე — ლექსები	77
ჯინაზა საბაძე — ლექსები	82
გიორგი კახუაშვილი — ტიშინი, მოთხრობა	84
მურთაზ არაბული — ლექსები	93

80 ირავლი აბაშიძე 80

გიორგი ნატროშვილი — უცხოეთის ქმის წითელსფერი	91
--	----

მომხსენებელი, შატბეგი

ირაკლიძის ოპერები — ქრისტინა სიბინილოვი და ინგრიდოტა უოტსონი მცხრამიძე საბაძის მიწვევა და მისი საზღვრების დასაწყისში (წინათქმა გიორგი გოჩიაშვილის)	106
--	-----

კრიტიკა, პუბლიცისტიკა

გონიკ ხარანაული — გვახთაშვილის რაბა	124
ინგოპოლიანი — „გარე სამყაროში ზღვას შერთული“	129

მეხსენებელი

თეოდორე ინაბაძე — მინა და მთავრის რაინდები	135
ვახტანგ ხარაილაშვილი — საქართველო სპარსულ წყაროში	147

ი. მ. გორგოჯანი

საქართველოს კა ტექნიკური კომიტეტის გამომცემლობა

საქ. სსრ კ. მწერლის
სახ. საბ. რეგისტრ.
გამომცემლობა

იპატავ აბუაშვილი — ბერძნული ახალშენები კვიმო ქართლში 155
 პარინა ჩხარტიშვილი — ქართული ინტორიული აზრი XI საუკუნეში 155

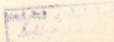
ნიგნების მიმონილვა

სოლომონ დომუხანაშვილი — რომანი თანამედროვე პოეზიაში 167
 შარნალ „მნათობის“ 1959 წლის ნომრების შინაარსი 174

მთავარი რედაქტორი არჩილ სულაკაური

ხარედაქციო კოლეგია:

ბრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, კ. აბაშუაველი, მ. ბერძენიშვილი, ალ. გო-
 შიაშვილი, ვ. დოჩანაშვილი, მ. ლასური, მ. ლეგანიძე, ე. მალ-
 რაძე, ლ. შრალაშვილი, ვ. ნატროშვილი, ს. პაიჭაძე (მთ. რედაქ-
 ტორის მოადგილე), რ. პატარიაძე, ჯ. ჩაქვიანი, ნ. წულეისკერი, თ. ზი-
 ლაძე, ბ. ხარანაული (პ/მგ. მდივანი), რ. ჯაფარიძე.

სვედრი

ცნობილ ქართულ პოეტს ბესიკ ხარანაულს ორმოცდაათი წელი შე-
უსრულდა. ეურნალ „მნათობის“ რედაქცია პოეტს ულოცავს მისი
ცხოვრების ამ ღირსშესანიშნავ თარიღს, უსურვებს ჩანმართლობას,
სულიერ მშენებლს და ახალ შემოქმედებით წარმატებებს.

ჩემსოფლელ ბიჭებს არ მიაჩნდათ თავი მის ღირსად —
თუმც დაუღლედალ აქეთ-იქით უტრიალებდნენ,
თუმც მის პაერში თავებს ჩრიდნენ და ღმერთის ნებით
არსებობდნენ კიდევ მის გვერდით...
(რის საბაძევესაც მათ აძლევდათ თვითონ ბუნება —
სადაც ვაზი ჭიგოს ეხვევა
და სოსანი ზამბახების მოვლილ კვლებთანაც
ჭინჭარს უნდა ათას ხერხით მიახლოვება.
შინაური და სახელშეურქმეველ ძაღლების გვერდით
უბატრონო და უუფლებო ძაღლები ყრიან
(სადაც მოუწევთ,
თუნდ სულ ცოტა ხნით გაჩერებული მანქანების მუცლების ჩრდილში).
და თუმც ყოველი
მეორე ხარისხის რაც კი არის ამქვეყანაზე,
მორჩილად გრძნობს თავის ჭიშის უვარგისობას,
გრძნობს თავის ნაკლსაც და დროც მისთვის უფრო სწრაფია —
(რადგან ძირკვევენ ჭინჭარს კარგად გალესილ თოხით,
უჭიშო ძაღლებს დაუდევრად ერეკებიან
და ფეხსაცმელს იხდის ლატაკიც მდიდრის კიბესთან,
რაკი იმისი ფეხის ფლასიც ეძვირფასება)...

ეს ბიჭებიც
იმ თავიანთ ოცნების ხეს შორიახლო უტრიალებდნენ,
სუნთქვა ეკვროდათ შეხვედრისას და სიშორე კი
აღავესებდათ რაღაცა ბრაზით,
რომელსაც იმის ვაშლის ზეებით დაბინდული ფანჯრების წინ გადიგლოვებდნენ
(ყველას როდი ეღირსებოდა განათებულ ფანჯრებს იქით სანატრელი
ლანდის დანახვა,
ყველას როდი ეღირსებოდა, აივანზე სულ ერთი წამით გამსბლტარისთვის
თვალი მოეკრა).
სიგარეტს სიგარეტზე ეწეოდნენ (ჭერ არა სევამდნენ)

და ისე, როგორც უმეცარი კაცი დაწვა იმ ოდესღაც პირველმა ციხესმა ერთი-ორი გაბედულიც, წინათგრძნობას რომ არ ენდნენ, უარს ემსხვერპლა.

უფროსები ვინცა იყვნენ, ზოგნი უკვე ადრეულად ცოლშვილიანი, უიმედოდ თვალს აყოლებდნენ და იმასღა იკვლევდნენ მხოლოდ თუ ვისა ჰგავდა: დედის მხრიდან მოკვებოდა სილაშიაზე თუ მამის მხრიდან.

ყვავილობას კი ვუყურეთ, მაგრამ ნაყოფს ვერ შევესწარიო. სხვამ გასინჯა იმისი გემო, სხვამ მოწყვიტა სულაბლახანს გამონასკვეული. უკვე სკოლას ამთავრებდა, ბოლოს რომ ვნახე. მერე წავიდა, ინსტიტუტში ჩაირიცხა, გაქალაქელდა. მეც დამავიწყდა და სოფელმაც სხვებისაყენ წაიღო თვალი, იმისაგან ნათარებმა ყმაწვილებმა სხვები შეირთეს, ქალაქში კი პირველივე იდიოტს გააყვა.

რალაცნაირად გაეწბილდი და განვიცადე, ეს ამბავი როცა გავიგე. არა, ჩემთვის კი არ მინდოდა, ჩემი სასაიკლო, უღიმღამო ჩემი სოფელი იმისაგან მიმალდებოდა, მაგრამ ქალაქში პირველივე იდიოტს გააყვა და იდიოტობა ზომ უფრო ძნელი საცნობია სილაშიაზეზე! ამიტომაც, ცოტა ხანი გავიდა და.. სოფელში არის და ცხოვრობს თავის გაწბილებულ მშობლებთან ერთად რომლებსაც, ალბათ, მისი ბედი სულ სხვაგვარად წარმოედგინათ და რომლებიც ქალიშვილს დებდნენ ახლა ბრალს და ამუნათებდნენ სიმართლეს რომ შეალიეს მთელი ცხოვრება, ახლა საკუთარი შვილის მიმართ იყვნენ უსამართლონი. მამამისმა ძალლი გაიჩინა — კაცისმკვამელი, თუმც ქალიშვილთან უბრად არის, დღისბოლოსათვის თვლით იბარებს მის ყოველ ნაბიჯს.

11

უსიხარულოა ახლგაზრდა ქალისათვის სოფლის გარემო, მითუმეტეს მასწავლებლისთვის. დღედაღამე წესრიგს უნდა ედგას დარაჯად, მარტო რომ არის მაშინაც და ხალხშიც რომ არის. იმის სახელის ვასატებად ერთი სიგარეტის კვამლიც კმარა, ერთი სიცილიც.

ყველა ზეერავს შეუთანხმებლად, ყველა ამოწმებს და როგორც გინდა სოფლის წესის მიმყოლი იყოს, პატივს მაინც არ მიაგებენ:

რადგანაც ერთხელ ჯერ სილაშიზის გამო ამოიღო სოფელმა თვალში, ახლა კიდევ გამარჯვებულ ცხოვრების გამო. ჯერ შურდათ, ახლა კი ეჯავრებათ.

ვნახე მე ის დიდი ხნისა და წლების, შემდეგ...
 როცა ერთხელ კედლის შენებაში ჩემს მეზობელს ვეხმარებოდი,
 სულ ცოტა ხნით ჩამოსული,
 სულ ცოტა ხნით მიტმასნილი ჩემს ძველ ნაცნობ-ტოლ-მეზობლებთან...
 ოფლიანა... აჩეჩილნი... ეუმენტით და სილით დასვირილნი...
 უცხოსავით შემოვიდა ეზოში და სალამი გვიბორა.
 მე ისე არ გამაკვირვა ჩემი გულის აბაგუნებამ.
 როგორც ამათმა სიმშვიდემ და გულგრილობამ — როგორ შეზღუნენ
 ირემივით შემოხეტებულს!...
 მაგრამ, ეტყობა, ისინი არც მშვიდნი იყვნენ და არც გულგრილნი.
 ისინი ამ ქალს ძველი ჭაგრით უსწორდებოდნენ,
 ვითომ ვინ ხარ და რას დადიხარ, რას დაეძებო,
 ხომ ხედავ, როგორ არაფრად არ მიგვაჩინებარო...
 ერთმაც კი არ შეხედა სწორად.
 განათუ ვინმემ გაუღიმა ანდა ვაწითლდნენ, პირიქით, უფრო შეხალისდნენ,
 ეს უზრდელად უშეაღონი.
 ქვაც ამჩაატეს, უფრო მაგრა დაკრეს ნიჩბებიც
 და კაცურობას მოუმატეს ხმითაც, საქმითაც.
 და ვიფიქრე მე ჩემს გულში ასეთი რამე:
 სიყვარულის დრო რომ დაუდევს ამ სოფელში ქალიშვილს ნეტავ,
 ვინ შეიყვაროს?
 ეს უწიგნური, პრაქტიკული, ღორმუცელა ახალგაზრდები?..
 აჩეჩილი პერანგებიც არ შეისწორეს...
 და რაღა უნდა მოკითხო ამ სოფლის ღამეებს, უღიმვამო დღეებს, ტალახებს,
 რომელი ერთი შეეცდება ამისათვის თავის გარდაქმნას,
 შესწორებას, შელამაზებას...

111.

დიდი ხნის შემდეგ
 გინდა ქალი გინახავს და გინდ მიგდებული ქვეყნის მიღმა ძველი ტაძარი,
 თუნდ გახაფხულზე აყვავებულ ხეებში იდგას ზედ თავამდე გარშემორტყმული,
 თუნდაც იყოს აღდგენილი, ნაბატრონები
 და რელიგიურად განწყობილი ახალგაზრდები ზეიმების დროს წესიერად
 ინახულებდნენ
 როგორც ვახშმად, როგორც ჩაიზე... თითქოს თავის ხნიერ პედაგოგს,
 რომელიც მათ, მხრებზე თბილშალწამოხურული (თანშეზრდილი კატის
 თანხლებით),
 თეთრ, თეთრსუფრაგადაფარებული მაგიდისკენ მიიპატოყებს,
 თან ძველისძველ ბროლის ლარნაკში
 იმით მორთმეულ იებსა თუ ყოჩივარდებს მიმოლაგებს,
 შეასწორებს, შეყოვნდება, ღამის არის იქვე დარჩება,
 იმ ყვავილებთან,
 იმ კუნძულზე, ნიჩბებს უკვე რომ აღარ უსვამ
 და დგაბარ... (რისთვის!)
 მინც უცებ კომპლიმენტი რომ მოაბრუნებს
 (უხერხული, უადგილო, რაღატქმა უნდა),
 რასაც ბედად გადაცურებელი შალის კალთის სწორებაში გადაივიწყებს.

ოცი წლის შემდეგ ქალი უკვე სხვა არსებია:

თუნდაც შეესწრო

ბროლის ყელით და მარმარილოს თეთრი მკლავებით სარეცხს დაბურულ და გაზაფხულის სურნელებით გაჟღენთილ დღეში —
საიდანდაც რომ გამოგზებდავს — მკლავებიდან, გაშლილ თმიდან
ანდა ზეწრის თეთრი კალთიდან.

რომელიც თან ფარდაც არის (ამ ქვეყნის წინ) — სურვილისამებრ...

რალაცა მიაქვს დროს ქალისგან (სილამაზე?), წავა წაიღებს,

თუმც უყურებ და კვლავ აღნიშნავ გაკვირვებული —

ყელი ბროლისა და მკლავები მარმარილოსი...

და ახალი გრძნობისათვის გიბატყებებს ის ძველი ქალი,

თუმც არ გცალია, ანდა უკვე გვიანი არის.

IV

ჩვენ წასულნი ვართ ამ სოფლისთვის — თუნდაც ვიყოთ მობრუნებულნი,

პატროტებიც, მზრუნველებიც მისი მიწის და წყალ-ჰალების,

ველარასდროს ვერ ვიქნებით მისთვის ნამდვილი,

რადგან ოდესღაც წაყითებული ფურცელივით ვართ, ქარმა უკან რომ

მოაბრუნა,

თუნდ საწნახელშიც ერთად ჩადგეთ, მძიმე ქვებიც

ერთადა ვწიოთ,

სუფრაზეც დავსხდეთ და წარსულიც ერთად ვიხსენოთ,

ჩვენ არა ვართ მისთვის ნამდვილი...

თანაც ცოტა თუ არც აშინებ...

ყველაფერი ამის გაგება კიდევ უფრო ბევრად მეტისაც,

რაც თქვენს შორის და თქვენს გარშემოა, მიუწოდოშია

და არ უნდა შეეცადო მიკედლებას, რაიმეს შეცვლას.

შენ უნდა დარჩე — შენად, ცალკე... შელამებისას,

მათ შენავლებ ხელს რომ დაიბან, შეგიძლია მთვარიანში გაისეირნო,

და ასე, ერთხელ, უცაბედად გადაეყარო...

როცა მეჯლისზე არ მიდიან, როცა ბრუნდებიან...

დაღლილი და მხრებჩამოყრილი, იმედი რომ გაუცრუვდება

თავის თავზეც და სტუმრობაზეც,

ოდნავ მთვარის მსუბუქ შუქით დაამებული.

ხვედრი... როგორი მწარეა ხვედრი.

ერთხელ რალაცას გულუბრყვილოდ მოიმოქმედებ

და მერე შენი შეიქნება სამარადეამოდ.

და შენ კი არა, შენი ხვედრი იქცევა შენად,

მას ერქმევა შენი სახელი.

იმით შეაღებ ყველა კარს და იმით დაწვები...

ღმერთო ჩემო... ცხრაათსჯერ პერანგი რომ გამოიცვალო,

იმით დაწვები...

„ოცნებაო, ჩემო ძველო...“

მოთხრობა

საქართველო ობლისში ახლად დაბრუნებულ ეზოებს მაგონებს. ოღონდ ეზოს გულბინიან ნაწილს კი არა, იმ პატარა ვადაჩენილ მიწას, ეზოს კედელსა და ახლადტან შორის რომ არის მოკცული. მომწვევდელი, ვიღაცა რომ დაურჩავს ამ ვადაჩენილ მიწაზე ცოტათუნე მწვანე.

„ალუბლის ზეს რომ მოსტეხე ტოტი, მითბარ, სახსოვრად დიდხანს ატარე“, — ბლავიან რადიოში.

— გაა, ადექი დედა, არ დაგაგვიანდეს!

არ ვიმჩნევ. ვითომ მძინავს.

— არ დაგაგვიანდეს! — მიმეორებს დედა.

— კარგი რა, — უკმაყოფილოდ ვბასუხობ.

— საკმელი მაცივარშია, მანეთი მაგოდაზე დევს, გაზი არ დაგრჩეს ჩართული!

— ვისაუზმებ აუცილებლად და პურს წამოვიღებ, სამსახურიდან რომ წამოვალ, — ვუმთავრებ იმას, რაც თვითონ უნდა ეთქვა.

დედა ნაწყენი მიდის.

უკვე მეოთხე წელია დედა ყოველ დღით ერთსა და იმავეს მიმეორებს. მეოთხე წელია ცოტა ხანს კიდევ ვრჩები ლოგინში და ჩემს წინ კედელზე ბებიჩემის და ბიძაჩემის სურათებს შევყურებ, რომლებიც აღარ არიან და რომლებიც ძალიან მენატრებიან, განსაკუთრებით ბიძაჩემი. მერე ვფიქრობ რა-

გორ მიემატება ამ სურათების გალერეას დედაჩემის და ჩემი სურათი ერთ მშვენიერ დღეს, არა — ორ მშვენიერ დღეს. კიდევ ბევრ სისულელეზე ვფიქრობ... რადიოში ისევ ტირიან. მართლა, მე ვიკვია. დავამთავრე უნივერსიტეტი, გეოგრაფია-გეოლოგია. ვმუშაობ რატომღაც გაზის მოხმარების ინსტიტუტში. იმიტომ, რომ სხვაგან ადგილი არ იყო. მყავს დედა. მამაც. ოღონდ ეს უკანასკნელი სამ თვეში ერთხელ მყავს, როდესაც მოდის და მნახულობს. მაინც მამაა და ხომ უნდა მნახოს. სწორედ იმიტომ მნახულობს, რომ უნდა მნახოს. და არა იმიტომ რომ ნახვა უნდა. ზოგადი კითხვების შემდეგ, მამა მხნედ დგება სკამიდან და ყოველი წასვლის წინ, აგერ უკვე ათი წელია, ერთსა და იმავეს მეტყვება: „აბა, შვილო, ყოჩაღად, შენ არაფერზე არ შეწუხდე. ყოჩაღად. ხომ იცი, ყველაფერი შენთვის მინდა“. ამ ბრძნული აზრის შემდეგ მტოვებს მართლ. ან რატომ არ უნდა შევწუხდე, ან რატომ უნდა ვიყო ყოჩაღად, ან რა ყველაფერი უნდა ჩემთვის, დღემდე

საიდუმლოებით არის მოცული. ამ სიტყვების მეტი არაფერი არ მახსოვს მამისაგან. კონცაე არ მახსოვს. დედა მყავს-მეთქი, ვითხარით, და ბიძა, ადრეც ვითხარით. ბიძაჩემი ეურნალისტი იყო, მოქეიფე იყო. და მოკლედ, ძალიან კარგი იყო. იმიტომაც აღარ არის, ძალიან კარგები აღრე კვდებიან. თქვენ? ააა? დიდად სასიამოვნოა, ძალიან სასიამოვნოა, თქვენი გაცნობა.

გალერეაზე ფიქრის შემდეგ სწრაფად ვდგები, ლოგინს ვასწორებ, გავრბივარ მეორე ოთახში და სამზარეულოს კარს კარგახანის დამუშავებულ ილეთს ვუტარებ. ვაწვეები ორივე ხელით და ორივე მუხლით. მე ჩოქბაჩენში ვარ. სამაგიეროდ კარი ღიაა. კარის მრცხვენია და სწრაფად ვდგები, კიდეც იმის მრცხვენია, რომ ველარ გავაკეთებინე ეს კარი ამდენი ხანია. სამზარეულოში მაგრად უბერავს, ფანჯარა გატეხილია და იმიტომ. არა, ფანჯარას ჩავასმევი-ნებდი, მაგრამ დედაჩემს ამის შესახებ საკუთარი აზრი გააჩნია: „მამაშენს გაუტყდა ერთხელ და იყოსო“, — მთხოვს. გადამრევენ ეს ქალები.

საბაზანოდან სველი ქათამივით გამოვრბივარ. „კონცერტი დამთავრებულია“. მეუბნება დიქტორი, რომელსაც პანაშვილის სიმღერები საკონცერტო ჰგონია. ვიშშრალეზ, ვიკვამ და კალენდრიდან კიდეც ერთ ფურცელს ვხევ.

„როგორ ვისადილოთ თუ უეცრად სტუმრები მოვიდნენ, სახლში კი არაფერი არა გვაქვს: მაიცივრიდან გამოვილოთ ორი კილო ხორცი, უმჯობესია ცოცხალი, ხუთი კვერცხი, მწვანელი, ახალი კარტოფილი ან სოკო...“ და ა. შ.

მაიცივარში როგორ უნდა აღმოჩნდეს ყველაფერი ეს, ამის შესახებ არაფერი წერია, ჭერჭერობით. კალენდრის ფურცელს საფერფლეში ვაგდებ. „ჩაისუბნის კოლმეურნეობამ მოკრიფა და სახელმწიფოს ჩააბარა ორას ტონაზე მეტი ჩაის მწვანე ოქრო“, — მახარებს რადიო. ჩაისუბანი ჩაის მახსენებს. აღუღებულაია, ვსაუზმობ, სიგარეტს ვუკილებ. სარკეში ვიხედები: ვრწმუნდე-

ბი ჩემს გენიალურ გარეგნობაზე... ვერაზე ვავდივარ. ბელინსკის შემოქმედებული მხედება სამუშაოზე სწრაფად მიმავალი ნაცონებებით, გასტრონომით, სადალაქოთი და ქუჩის კუთხეში შეკრებილი ხელოსნებითა და ლოთებით.

— პრივეტ, ვია-ჯან.

— გაუმარჯოს! — ვეუბნები ძია საქოს, რომელიც გასტრონომის წინ რძეს და კვერცხს ჰყიდის, რომელსაც თეთრი ხალათი აცვია ამ შუა ზამთარში და ხელებს ყოველ წამს იორთქლებს.

— თბილად ხარ, აი, — მანიშნებს ჩემს ძველ ტულუპზე, რომელიც მეცხვარეებისაგან უყიდა ოდესღაც ბიძაჩემს.

— ფეჩივით.

— ეგ რომელი ვოდაა?

— შესდესიათი, პატარა რო ვიყავი, ბიძაჩემზე მახსოვს.

— ხო, დაჟე მეც მახსოვს, მიცინის ძია საქო.

ეხლა ქუჩის კუთხესთან მივალ და მიშა ფულს მთხოვს, აი, ცოტაც დოცადეთ.

— ვია, ოცდაათი კაპიკი არა გაქვს.

— ხო იცი მიშა, რომ მაქვს და ისიც ხო იცი, რომ მანეთიანი მაქვს, — უკვე შემოილონეჩერ ვეუბნები მიშას.

— როგორ არ ვიცი, მე თუ შენი ფული არ ვიცი...

მალაზიაში შედის და ხურდას მალე მიბრუნებს. სულ შინდა დედაჩემს ვუთხრა, რომ მანეთიანი ხურდა ფულით მომცეს.

— „შენ ჩემო შვეიცარიის ბანკო,

რომ არასდროს წამოგცდება,

ფული არა მაქო;

როგორ არ გაქო...“.

ყოველ დღით ნახევრად მთვრალი მიშა ხურდის მოცემის შემდეგ დაახლოებით ევთ საიათონვას სტილში გადაწყვეტილ რაიმე ლექსს მეუბნება პათეტიკური ხმით.

— ვუცინი და გზას განვგარძობ.

— ნიჩევი, კარგი ლექსი იყო, ხო იცი იმ „ნაბოთში“ — შორიდან მეძახის.

— „ნაბოთში“ კი არა, „ნობათში“.

— ვუყვარე მე.

— ზო რა, როგორც არი, წერე, წერე, სალოლ. პუშკინ, ლერმონტოვ რამე... რა იცი, ხალხნი ვართ...

ერთი წლის წინ ჩემი ერთი ლექსი მართლა იყო „ნობათში“. ნეტა არ ყოფილიყო. მიშას, ჩემდა საუბედუროდ, წაუკითხავს შემთხვევით, იმის მერე მომკლა მაგისმა შაყირმა.

მთავარ ქუჩაზე ვარ ეხლა ის გოგო გამოივლის, ყოველ დღით რომ არ მესალმება და გემრიელი ფეხები რო აქვს, სახეს და ტანს თავი რო დავანებოთ, და არაფერი არ ვილაპარაკოთ. ერთი, ორი, სამი, ოთხი, ოპა, გამოჩნდება, აუ რას გაზავს, ზო, არ მომესალმოს, არ მომესალმოს, მანანა მყევხარ, ორბელიანი, რა ფეხები აქვს მაინც, გამცდება და აღმაყვარად გადმოშხედავს, აი ესე. კარგი ხარ.

ეხლა კი ბატონ ევგენის ვიხილავ ტროლეიბუსის გაჩერებაზე.

— ოოო, გამაარჯობათ, გია.

— როგორ ხართ, გია?

— გამაღობთ, თქვენ როგორ ბრძანდებით.

— არა მიკირს, არის რაიმე ახალი შენსკენ?

— გუშინს მერე რა იქნებოდა, ბატონო ევგენი.

— რა იცი, ხომ ხედავ რა ტემპებით მივდივართ.

ჩაერთო.

— და ამიტომ სრულიად დასაშვებია, რომ თვითონ ადამიანის მე-შიც მოხდეს რაიმე. ერთ დღეში, ერთ საათში. ერთ წამში, შენში თუ არა, შენს გარშემო. ეკ, მეც რომ შენზელა ვიყავი, ვფიქრობდი, რა შეიძლება ამაზე მეტი მოხდეს-მეთქი, მაგრამ ხომ ხედავ მთვარეზე დავდივართ რაც ამ ქვეყანაზე ახალია, განა შენთვისაც არ არის ახალი?

— რასაკვირველია, ბატონო ევგენი.

— ასპირანტურაში ხომ არ ჩავიბარებია?

— გუშინს მერე, ბატონო ევგენი?

— ოკ, სულ დამავიწყდა. იმეცადინე, გია, იმეცადინე, მე ხომ მხედრობა ვიცი, ციებს ვკითხოლობ, ერთი ოცდაათი წლის წინ რომ გენახე, ქალამნებით ჩამოვედი თბილისში.

„არა, ეტლით ჩამოგიყვანდნენ“.

— არა გჯერავს?

— როგორ არ მჯერავს, ბატონო ევგენი — ვპასუხობ და უფრო დამაჯერებელი რომ იყოს ჩემი პასუხი, მის ფეხსაცმელებს ვაკვირდები.

— იმეცადინე, გია, აუცილებლად ჩააბარე ასპირანტურაში, მეცნიერება — ეს არის...

— ბოდიში, ბატონო ევგენი, ჩემი ტროლეიბუსი მოვიდა, — მიხარია ტროლეიბუსის დანახვა.

— აბა, შენ იცი, ყოჩაღად!

ბატონი ევგენი ჩემი ძველი პოლიტეკონომიის ლექტორია, პროფესორი, გიყდება თავის ბედკარულ წარსულზე და ბრწყინვალე აწმყოზე და საერთოდ საკუთარ თავზე, აფრენს კუკის სწავლებაზე, რადგან ამით საკუთარი პიროვნების გამომკვლავნების უფრო დიდი საშუალება ეძლევა.

მაპატიეთ ბატონო პროფესორებო!

* * *

მირიანოვიჩს ოთარი ჰქვია, მაგრამ რასაკვირველია ყველა მირიანოვიჩს ეძახის. მირიანოვიჩი ორმოცი-ორმოცდახუთი წლის არის, თმა თავზე იმდენი აქვს, სულ მგონია ყველა თმის ღერს საკუთარი სახელი აქვს, ეს თმის მსგავსი ჩალა მარჯვნიდან მარცხნივ აქვს გადავარცხნილი მელოტ თავზე, გადავარცხნილი კი არა, დასველებული — გადაწყობილი. საბზე მირიანოვიჩი პუტუნაა, მრგვალი პატარა კაკლები სწრაფად დაუბზიან სასმელისაგან დასიებულ თვლებში. ბოლომდე შეკრული პერანგიდან ყელამდე მაინც ამოდის დახვეწილი და გაქალარავებული თმა, მირიანოვიჩს ძალიან დიდი უკანალი აქვს, რომ ვუყურებ, მგონია რო, ჩასვრილია ყოველ შემთხვევაში დარწმუნებული ვარ, რომ კაი ათ წლამდე ქვეშ ისვრი-

და. შორაბლოს თუ ჩაუვლი მირიანოვიჩის, შეიძლება ოფლის სუნმა დაგაგდოს. ადრე მირიანოვიჩი თურმე პურში მუშაობდა, მერე ყველში გადასულა იქიდან, მისდა სანაქებოდ უნდა ითქვას, რომ სადოქტორო დისერტაციაც მოსწრებული აქვს და ინსტიტუტშიც იმიტომ მუშაობს, რომ თვითონ როგორც იძახის: „ახლა ასეთი დროა“. მირიანოვიჩი გაუთავებლად ლაპარაკობს, ტურნები სქელი აქვს და სულ ახალპერაშენაკამივით გაქონილი, ძალიან უყვარს ასანთის ღერით კბილების ჩიჩქნა, ეს მისი ყველაზე საყვარელი პობია. განსაკუთრებით, კარგად თუ ჩაავლო ნადავლს კბილში, მაგაზე ბედნიერი ხომ აღარავინაა, ისეთი საბით აუღმერდება მერე ღერზე წამოგებულ მსხვერპლს.

ცხვარიკამიაში მირიანოვიჩის აგარაკის მშენებლობას ჩვენ წელს სექტემბერში მოვრჩით. ბოლო დღეს ღვინოც კი დაგვალევიანა, რის მერეც სამი დღის განმავლობაში თავი სად შემეყო არ ვიცოდი, ისე მტკიოდა. უშანგი გოგიბერიძემ (განყოფილების მდივანმა), ცოლი ისე ცემა, ის უბედური ეხლაც წევს. კოკი მახათაძემ (ბატონმა კოკიმ), მისი უსაყვარლესი ციფრები შეიძულა. გამოთვლით მანქანაზე მუშაობს და გიჯდება, საერთოდ ისე უყვარს ციფრები. მაშინ კი საშინლად შეიძულა: „ყველაფერი, რაც მომდის ას თერთმეტის ბრალით“, — იძახდა. ლაშა ზობუა იმის მერე გამოსწორდა: „ალკოჰოლიკობამდე“ აღარაფერი აკლდა, ეხლა წვეთს აღარ სვამს. მისი ოჯახი სულ მირიანოვიჩის ლოცვაშია.

— არა, ზედმეტი ვიცი, ზედმეტი! — აგრძელებს მირიანოვიჩი.

მე ჩემს მაგიდასთან მივიღივარ და ვჭადები.

— ჯერ ვსვით ჩვეულებრივი ჰიქები, მერე ვისთანაც ვიყავით, იმან ბაბუამისის ნაქონი ყანწი გამოიტანა, ლიტრიანი მაინც იყო, მერე წვევიდა ვაზები, კინკილები და მთელი ამბავი...

რატო დაიგვიანე, ბიჭო შენს მუშაობა-მართავს.

„შენი ბიჭის დედა ვატირე“, — გუნებაში ვეუბნები.

— ტროლეიბუსი იდგა დიდხანს, მირიანოვიჩ!

— არ თქვა ახლა. ბიგელი აგარდა, რაფერეც სკოლაში ატყუებენ მასწავლებელს.

— პროპაში მოვეყვი, მირიანოვიჩ!

— პროპა არ ვიცი მე, სამსახურში დროზე უნდა მოსვლა.

„შენი დედა ვატირე“.

— გესმის?

— კი, მესმის.

„შე ნაბიჭვარო“.

ოთახში ჩემსა და მირიანოვიჩის გარდა კიდევ სამნი სხედან: ბატონი კოკი, უშანგი და ლაშა. ბატონი კოკი ხანში შესულია, უშანგი და ლაშა მირიანოვიჩის ხნისა იქნებიან. ჩვენი ოთახი კუთხისაა, ამიტომ ინსტიტუტის სხვა ოთახებთან შედარებით ცივია. კერძოდ წყალი ჩამოდის. როდესაც წვიმს, ხშირად მიწვეს წვიმის წყლით საესე ტაშტის გადაღვრა და თავიდან შედგმა. ნესტისაგან კედლები ჩაყვითლებულ-ჩაშავებულია.

— ხო, იმას ვამბობდი! — აგრძელებს ეს კრეტანი, — ძლივს ვიცანი იმისი ცოლი, კაცო, ჩემს კლასში ყოფილა.

— იმან თუ გიცნოთ, — ვეკითხები მე.

— ვინა?

— იმ ქალმა.

— იმას ვამბობ სწორედ, იმან მიცნო, და მე ვერ ვიცანი. შევრცხვი კაცი, სხვათა შორის ძალიან კარგი და პატიოსანი ქალია.

„ვითომ ძალიან გვაინტერესებდეს იმ ქალის პატიოსნება“.

— მერე გამახსენდა, ცოტა ჰქვ მონწონდა, შავგვრემანი იყო, მე საერთოდ ძალიან მომწონს შავგვრემანი ქალები.

— რა ჯობია შავგვრემან ქალებს! — ნეტარებით ამბობს ბატონი კოკი, — სკოლაში მეც შავგვრემანი გოგო მომ-

წონდა. პირდაპირ ოცდაერთს გავდა, ისეთი ლამაზი იყო! — საყვარელ ციფრს ამსგავსებს ბატონი კოკი თავის საყვარულს.

— მეც შევგვერმანი მომწონდა! — მხარს უბამს უშანგი.

— მეც! — ამბობს ლაშა და თვალს მიკრავს.

— მეც! — ვამბობ მე, — ოღონდ ის უფრო ოთხმოცდაათექვსმეტს ჰგავდა, ბატონო კოკი!

— აჰ, ოთხმოცდაათექვსმეტი არაა ისეთი ლამაზი, სად ოცდაერთი და სად ოთხმოცდაათექვსმეტი.

— ხუთას სამზე რა აზრის ხართ, ბატონო კოკი, — ეკითხება ლაშა.

— ხუთას სამი ცოტა მსუქანია, ისე არა უჭირს რა, — პასუხობს ბატონი კოკი.

ბატონი კოკი ძალიან ბედნიერია იმიტომ, რომ თავისი ციფრების მეტი არაფერი იანტერესებს ამ ქვეყანაზე. ხშირად აკეთებს ასეთ შედარებებს: „თერთმეტით გამხდრები იყვნენ“, „სამიანივით სევდიანი იყო“, „კმაყოფილი იყო, როგორც ხუთიანი“, საერთოდ, მირიანოვიჩი რასაც ამბობს, იმაზე ყველა ეთანხმება, უღიმის, მათ შორის მეც. მაშინ მე მეზიზღება ჩემი თავი.

მერე ლაშა ბატონი კოკის შაყირს იწყებს, უშანგი მირიანოვიჩის ამბით ვითომ ძალიან დაინტერესებულია. მე აღარ ვესმენ იმიტომ, რომ ზეპირად ვიცი რის შემდეგ რას იტყვიან. ფანჯარას ვუყურებ. იქიდან ცა მიყურებს საშინლად მოწყენილი და მე ვფიქრობ, რომ იმის ნაცვლად, რაზედაც სტუდენტობის დროს ვოცნებობდი, მთელი ცხოვრება ამ კრეტინებში მომიწევს ყოფნა. ამ ნაძირალას სმენაში უნდა გავატარო მთელი დღეები, ბატონი კოკის ციფრების გაუთავებელ შედარებაში, ლაშას გაუთავებელ ბატონი კოკის შაყირში და უშანგის უბნო თანხმობაში. ყველაზე მეტად რაც მაგიყებს ის არის, რომ ამ ნაძირალაზე ვარ დამოკიდებული და ალბათ კიდევ დიდხანს ვიქნები. ალბათ გრძნობს, როგორ ვერ

ვითან. არ შეიძლება რომ არ ვიფიქროს დღეს, ისე ვერ ვიტან. არადაზნაზნა ვფიქრობდი სტუდენტობის დროს, რა კოშკებს ვაგებდი, სად არ ვიყავი, სად არ დავებეტებოდი, სად არ ვეძებდი მადნეულს: მთაში, ტყეში, უშველებელ მინდვრებში თუ გვალვისაგან დახეთქილ მიწაზე, ჩემს ქვეყანაში თუ სადღაც შორს, მოწყვეტილი ყველაფრისაგან, ვთქვათ, აფრიკაში. კარვებს გავშლიდი, ჩავყრიდი ქაბურღილებს და ვიყავით ერთ ამბავში. თავისუფალ დროს რასაკვირველია, ვხატავდი. ის ბავშვობის ოცნება სტუდენტობაშიც გამყვა, ვხატავდი გამხდარ ოქროსთმიან ბიჭს ჭვრით მკერდზე, ხელში დიდი სახრით, ირინეს ვხატავდი, რომელიც, რასაკვირველია, ჩემთან ერთად იქნებოდა ყველგან. არ დავიბოლავთ, ბატონებო, და პატივმოყვარეობაც მაწუხებდა. ძალიან ხშირად წარმოვიდგენდი ჩემს თავს ჩემივე ნახატების გამოფენაზე. ო, როგორ ვღელავდი ასეთ დროს, ამდენი მეგობრები, ალერსიანი ხალხი, ყველა მე მილოცავდა — „როგორ დახატეთ“, „რა კარგია“, „მოგვილოცავს“, „შესანიშნავია“, „თქვენი ავტოგრაფი“. არა, ამ დროს მე ძალიან ვღელავდი, მერე მთელი ღამე აღარ მეძინებოდა, ნადირობა თუ დამამშვიდებდა მხოლოდ. ალბათ ფილმებში ნანახი, სასწაულ ტყეში ნადირობა ბადიანი მანქანებით, არა, ეს რომანტიკოსობა დაღუპავს ახალგაზრდებს. მილიონ რაღაცაზე ფიქრობდი, როგორც ყველა ახალგაზრდა, და ბედნიერად ჩავთვლიდი თავს, იმის მეთაღაც რომ ამსრულებოდა მესამე კურსამდე ვოცნებობდი. მერე აღარა, როდემდე შეიძლება იოცნებო. მერე მეცინებოდა, რომ მაგონდებოდა ეს ყველაფერი. ისე, ძალიან კარგი თვისება აქვს ტვინს. ზოგჯერ, ძალიან ხშირადაც მეორე უკიდურესობაში ვვარდებოდი, როდესაც დაპატიმრებულს წარმოვიდგენდი თავს, ხელებზე ბორკილდადებულს შორეულში მასახლებდნენ, უცნაური ოცნება იყო ეს, ზოგჯერ ძალიან მინდოდა, რომ ასე მომხდარიყო,

ამაზე რომ ვფიქრობდი, მეტირებოდა ხოლმე და რომ მეტირებოდა კარგად ვხვდებოდი, ასეთი გაგივიათ? მე მკვირდა, ბატონებო, თავიდანვე არანორმალური ვიყავი, რომანტიკა დალუპავს ადამიანებს, თუმცა ეხლა, ასე ყოფნას ეგვეც მირჩევნია.

— ხოდა, მიხვალ იქანა და ეტყვი რომე დღეს მშობელთა კრებაა!

— თქვენი?

— ჩემი კი არა ჩემი ბაბანესი, ბიჭო! რა მოგივიდა, შენც პაბმელია ზომ არა ხარ?

— მერე?

— უთხარი ექვსზე სკოლაში იყოს, ვერ ვურეკავ, არ მუშაობს ტელეფონი!

— ესე იგი, ექვს საათზე სკოლაში იყოს.

— კი.

— წავედი.

— აბა, პე, დროზე ქენი.

„შენი დედა ვატირე“.

— მითხარი რამე?

— რაა?

— მითხარი-თქვა, რამე?

— არაფერი.

— ერთი კვირის წინ ჩემს ნათლიასთან ვიყავი სახლში! — იწყებს ახალ ამბავს ეს დამპალი.

სასწრაფოდ ვიცვამ ჩემს ტულუპს და გარეთ გამოვდივარ, რამეზე რომ არ გამაგზავნოს, არ შეუძლია, ალბათ მოცდებდა, რამეზე რომ არ გამოშვას.

* * *

— გია, გია!

ჩემს ცოტა წინ მანქანა ჩერდება, ვილაყა ხელს იქნევს.

— გია!

მანქანას ვუახლოვდები, რომელშიც ახალგაზრდა გოგო ზის, დიდი სათვალე უკეთია, სახეს თითქმის უფარავს.

— ვერ მიცანი?

— ვერა.

სათვალეს იხსნის.

— ნანა?

მეტირებოდა არ მიცანი! დევექვე ვეშევიძლება გაჩერება. გინჯინქვეთება ვკვდები, მანქანა ადგილიდან იძვრება.

— როგორ გამოცვლილხარ, ნანა! — ვეუბნები და ვათვლიერებ.

— კარგისკენ?

— ხო.

— გავხდი.

— პო, ვახლი.

— დედას ვაფიცებ, მართლა გავხდი?

— დედას გეფიცები.

„გამორიკვალე, ოდნავ ვახლი, კიდევ გამაღლდი“.

— დაიწყე?

— არა, კაცო.

— მართალი მითხარი რა?

— რა?

— გავხდი?

ძალიან-შეთქი, ხო ვითხარი.

— რამდენი ხანი არ მინახიხარ.

— ერთი ექვსი თვე იქნება.

— რატომ დამივიწყე?

— რა ვიცი.

— შეეყვარებულე ხომ არა ხარ?

— არა.

— შენ?

— არც მე.

— მანქანა როდის იყიდე?

მე რას ვიყიდდი.

— ხო, როგორც არი.

— სამი თვეა გამომიყვანა შამაჩე-მმა.

— მშვიდობაში!

— მადლობთ.

— რა ჩაქინსული ხარ.

— ძალიან.

— უკვე გული მერევა ამ ქინსებზე.

— რა კომპლიმენტი!

— პალტოც ქინსი არის?

— ხო.

— პერანგიც და შარვალიც?

— დიახ, ბატონო.

— რო გავხადო და ლიფიც ქინსის გეცვას, არ გამოვიჩრდება.

ნანა პერანგს იხსნის, იქიდან კარგად ნაცნობ და სავსე ძუძუებზე ქინსის ლიფი მილიძის.

— როგორვეს გვეცინება, და მე—მინდება ნანა.

— სად მივიყვანო?

— ლენინის ქუჩაზე, სამედიცინო ბიბლიოთეკა რომ არის, — ვპასუხობ გულდაწვევით.

— მედიცინაში გადაიკერი?

— არა, საქმე მაქვს.

— ხედავ, ვერც მიცანი.

— რას გიცნობდი, სათვალეში, ჭინსებში და მანქანაში.

— მე კიდევ მეგონა, გავლამაზდი.

— ღუბლიონკაც გექნება, შენ!

— კი, რა იყო?

— რატომ არ გაცვია?

— მცხელა მანქანაში.

— კაპიშონიან ღუბლიონკაცს ერთოთახიან ლოჯიან ბინაში ცვლის ჩემი ერთი ნაცნობი.

— გავიცინო?

— როგორც გინდა.

— ჭინსის პალტოს გაცვლაც შეიძლება, ოღონდ ულოჯოში.

— რად მინდა, იცი, რა ოთახი მაქვს.

— ცალკე?

— ზო.

— საიდან?

— იქიდან.

— მით უმეტეს.

— რა?

— წამოიყვანე.

— სადა?

— იმ შენს ერთოთახიანში.

— გინდა? — მიცინის ნანა.

მინდება.

— მე კი შენი ოთახი შენატრება.

— წამოდი.

— არა.

— რატომ?

— ექვსი თვე არც ისე პატარა დროა.

— როგორც გინდა.

— შენ რა უხეშიც იყავი, ისეთი და—რჩენილხარ.

— აბა, რა გამომცვლიდა.

— შენ, არაფერი.

— აი აქ, მარჯვნივ.

— ვიცი.

მანქანა ჩერდება, მე ვადმოვდივარ,

ისე კი ძალიან მინდა ნანა. მართლაც, ერთხელ რატომ არ დავრეკავ—

— გმადლობთ.

— არაფრის.

— თუ გინდა, დაგელოდები, ბრუნდები სამსახურში?

— ზო, ვბრუნდები, — მიხარია მე.

— დროზე გამოდი.

მე ბიბლიოთეკაში შევბრბივარ და უცებ იმაზე ვიკერ თავს, რომ ქალს ვგავარ ძალიან; მანქანით მომიყვანვს, დამელოდებიან და დარწმუნებული ვარ ერთოთახიან ბინასაც დამათვალისრუბინებენ. რა ადვილად შეიძლება კაცის შეცდენა.

— ქალბატონი ლამარა მინდოდა!

— აქეთ ვარ, გენაცვალე.

მივდივარ იქით, სადაც „გენაცვალე ზის“. „გენაცვალე“ და კიდევ ორი, ალბათ ისინიც „გენაცვალე“, პატარა მაგიდასთან სხედან და ყაყაყს სუამენ, ერთ-ერთი ქსოვასაც ახერხებს პარალელურად, მოკლე კაბიდან ფეხები მთლიანად მოუჩანს. ეს კიდევ რამეს მოახერხებდა პარალელურად.

— ერთი კაბა მოიტანა გუშინ ნანამ გასაყიდად. ქუედიდან შეიშლებოდი, — ამბობს მოხერხებულად.

— იყიდე? — ეკითხება მეორე.

— არა, პატარა მჭონდა.

— მომკლა ოთარიმ, ამბობს მირიანოვიჩის ცოლი. — ერთი კვირის წინ კიდევ კაბა მომიტანა, მე ვუთხარი, ოთარი, რა არის უოველ კვირას ახალი კაბა უნდა მომიტანო—თქვა.

— მერე! — ეკითხება მოხერხებულად.

— რა მერე, გოგო, ევილე, აბა რას ვიზამდი. ასე მოხარა, რა გენაღვლედა, ეილე, რა, ვთხოვს რამესო. რა იყო, გიას ვენაცვალე?

— მირიანოვიჩმა, ექვს საათზე შშობელთა კრებათ, მე ვერ მივდივარ და თქვენ წადითო.

— დედაა, გიას ვენაცვალე. მე რაფრა წავალ, სამსახურის მერე კრების თავი შექნება კიდევ?

„ნაღდად მე მიპირებს კრებაზე გამგებას“.

— იმისთანა დუბლიონკა უყვიდა მერის ქმარმა, შეიშლები, — ამბობს მობერებულნი.

— როდის? — ეკითხება ჩემი „გენაცვალე“.

— გუშინწინ, თუ იმის წინ.

— სად იშოვა, გოგო?

— ებრაელებში.

— რამდენი მიუცია?

— ორი.

— კარგად უშოვნია კადე, ბედი უნდა ყველაფერს, მერი დაგლაბებული რომ გამახსენდება სკოლაში, ჩემი გამონაცვალით რომ დადიოდა!

— დაგლაბებული ემაზე შენ და...

— მაგ თქვი, გოგო, მაგ თქვა. ბედი, ბედი.

— მე რა ვქნა? — ვერევი საუბარში.

— ასე უთხარი, ნუ იზამ მაგას ოთარი, შენ წადი-თქვა.

— ნახვამდის.

— ნახვამდის, გენაცვალე.

„შენც გენაცვალე“.

— მოათავე შენი საქმე? — მეკითხება ნანა.

— ზო, — დიდი საქმიანით ვპასუხობ, — წავედით.

ნანა მაგნიტოფონს რთავს.

— სადაურია? — ვიცი, რომ ზრდილობის გულისთვის უნდა ვიკითხო.

— ფილიპსია.

არ ვცდები.

— ნუ ნევერ გივ მი იორ მანი... — მღერია მაგნიტოფონში.

— „შენ შე ფულს არასოდეს მამლე“ — ყვება ნანა ქართულად — „ეს მხოლოდ სასაცილო ქაღალდები არის“, — აგრძელებს.

— ინგლისური იცოდი, თუ ეხლა ისწავლე?

— დაიწყე?

— არა, ნაღდად მემალეები, „მე ზომ შენთვის არაფერი მომიცია“.

— კარგი, რა, გაა.

— კარგი.

— კარგი კი არა, კარგი.

— კარგი.

— სამსახურში?

— ზო.

გუნებაში სიმღერას ვყვები, მერე ხელს მუხლზე ვირტყამ და ნანას ვიხსენებ ლოგინში. უკუდი ნაღდად არ იყო.

— წავედით, — ვეუბნები.

— საად?

— შენთან.

— რა გვინდა ჩემთან?

— აი იმ ახალ ბინაში.

— რა გვინდა?

— მაინტერესებს როგორ მოაწყვედდას გეფიციები, რა სისულელეა.

— წავედით?

— ზო, ვნახოთ როგორ ცხოვრობ, თანაც ასე მანქანაში ვერ გელაპარაკები. რომელი სართულია?

— მეოთხე.

— მაგნიტოფონი გაქვს?

— კი.

— ყავა?

— ყავაც.

— დამალევიწიე, რა. მომენატრა შენი გაკეთებული.

— რომელი საათია?

— თორმეტი. ერთი თხუთმეტი წუთით ავიდეთ, ყავა დავლიოთ. მოვესმინოთ რამეს, თანაც სამსახურში არ მიხდა მისვლა.

„ხურავენ ქალები ასეთ შემთხვევებში. თავიანთი სასაცილო თავმოყვარეობის თუ ამპარტანობის შესანარჩუნებლად მთავარია დარწმუნდნენ, რომ შენ გგონია, რომ ტყუვდება. ისე ორივე მხარემ ძალიან კარგად იცის ყველაფერი, მაგრამ ქალი მაინც ჩაეკიდება ამ აზრს: „გონია მატყუებს“.

მანქანა რეასართულიან სახლთან ჩერდება.

— მოვედით, — ვეუბნება ნანა და ჩანთაში ალბათ გასაღებს ეძებს.

— მაგნიტოფონს ტოვებ?

— ზო.

— არ გეშინია, რომ მოიპარონ?

— დღე როგორ მოიპარავენ?

— მაგნიტოფონი კი არა, ჩემი მეზობელია ერთი ქვარცხავა. რაიკომის

მდივანი, ის მოიპარეს თვითონ დღი-სით, მზისით.

— მანქანას კეტავს.

— გადმოვხედავ ხოლმე, თანაც ხომ უნდა ჩამოვიდეთ.

— ზო, აბა რა?

მოვისვენე და ახლა ვნანობ, იმიტომ, რომ ძალიან მეზარება მერე ყველაფერი.

— ძალიან გავხდი, არა?

— ზო, ჩაცმულზე ისე არ გეტყობა, მართლა გამხდარხარ.

— აბა, ყავა დამაღვივინეო...

— მოგატყუე.

— შენ სულ მატყუებ, კარგი იყო?

— ძალიან.

„რა იდიოტური კითხვის დასმა შეუძლიათ, საიდან მოუვათ თავში“.

— მომიკიდე, რა.

სანთებელს იღებს ტახტის გვერდით მდგარ პატარა მავიდიდან.

„უნდა ვკითხო სადაურია, თორემ ეწყინება“.

— რა კარგი „ზაფიგალკაა“, სადაურია?

— იაპონური, ვეცამ მაჩუქა.

— ვაჟა ვინ არის?

— ეკვიანობ?

„ნეტა მართლა ვეკვიანობდე“.

— ზო.

— ერთია, არ იცნობ.

— ძალიან კარგი „ზაფიგალკა“.

— ზო, არა უჭირს რა, იაპონიაშია ნაყიდი.

— შიგ იაპონიაში?

— დაიწყე?

— არა, ხომ შეიძლება კურილის კუნძულებზეც ეყიდათ.

— შეიძლება.

ორივენი ჩუმად ვართ. რა კარგია ასე ჩუმად.

— არა და, მე მიყვარდი, გია.

„დაიწყო“.

— მეც.

— ნუ იტყუები, შენ არასოდეს არ გვევარებივარ.

— რატო გგონია?

— ვიცი.

— კიდევ ვინ გიყვარდა?

— მაშინაც ხომ გითხარი, არ ვიცი.

მეთქი.

— ზო, ზო, გამახსენდა.

— რატომ არ დამირეკე, ამ ექვსი თვის განმავლობაში?

— რემონტი მქონდა სახლში.

— მერე დარეკვის დრო ვერ გამო-ნახე?

— რა ვიცი.

— დამირეკე?

— აბა, რა.

თითს ჩემს მხარს აყოლებს.

— საშინელებაა ცალმხრივი სიყვარული.

— ვითომ ახლაც გიყვარვარ?

— ახლა ისე აღარა. ხომ მიყვარდი?

— კი.

— ჩემი პატარა ბიჭი.

— ზღაპარს არ მომიყვები?

— რაა?

— ზღაპარს. აი ასე. მითხარი, მე შენ ლამაზ ზღაპარს მოგაყვები, გია, და სულ დახურავ.

— ვერ გავიგე, რას მეუბნები.

— არაფერი, არაფერი. რა კარგი თმა გაქვს.

მართლა კარგი თმა აქვს, არც ისე არ არის ცუდი გოგო. მაგრამ ვერაფრით შევიყვარე.

— კარგი ლიფია, არა გია?

— ძალიან.

— ზო გავხდი.

— ოხ, ძალიან, ნანა, ძალიან, მიდი და შეგიყვარდეს, ეხლა“.

* * *

— მე არ შემიძლიაო, მირიანოვიჩ, თქვენმა მეუღლემ, თქვენ წადითო.

— ასე ვითხრა?

— კი.

— ის წავიდესო?

— ის წავიდესო.

— ნამდვილად?

— ნამდვილად.

— ის წავიდესო?

— ის წავიდესო, — „ზომ არ მაშა-

ყირებს ეს შობელძალი, თუმცა სადა აქვს მაგის თავი“.

— გადამრევს ეს ქალი!

— ნაღდაღ.

— რაა?

— არაფერი.

— გადამრევს მე შენ გეუბნები.

თანხმობის ნიშნად თავს ვბრია.

— ქალები საერთოდ ამას გვანან, ა... — ბატონ კოკის სუფთა ფურცელზე უზარმაზარი X გამოჰყავს.

„ესენი მე მართლა გადამრევენ“, მაგიდის უჯრიდან წიგნს ვიღებ, პოლიტეკონომიის არსი, ღირებულების შესახებ. ერთი კაპიკის ღირებულების საქმეს არ აკეთებს აქ არცერთი, ჩემგან დაწყებული. არა, მირიანოვიჩი აკეთებს. მირიანოვიჩი დიდი ღირებულების საქმეებს აკეთებს.

— წადი, ბიჭო, წყალი მომიტანე! — ეს რასაკვირველია მე მეხება.

„შენი დედა ვატირე. რას ვერჩი საწყალ დედამისს, თავისი არ ეყოფა“?

— გესმის, წყალი მომიტანე-თქვა!

— მე მოგიტან, — ეხვეწება უშანგი.

— იჯექი შენ მანდი!

მე ვდგები, რომ წყალი მოვიტანო. დერეფანში, სადაც ონკანია, უფრო ცივა. წყალი ჭიქით მომაქვს და ძალიან მინდა რომ ჩავუფურთხო. რატომ არ ვუფურთხებ, აზრზე არა ვარ. პოლიტეკონომიის წიგნი ერთ გვერდზე გადაშლილი იყინება.

— კრებაა დღეს და აუცილებლად დღესწარიტ, გეიგეთ? — ამბობს მირიანოვიჩი და წყლით დასველებულ, ქრონიკულ ქონიანობაში მყოფ ტუჩებს ჩაპუტყუნებული ხელით იწმენდს.

— რა კრებაა, მირიანოვიჩ? — ეკითხება უშანგი და სკამიდან იწევა. როდესაც მირიანოვიჩს მიმართავს, ყოველთვის წამოიწევა ხოლმე სკამიდან. რაც მირიანოვიჩისადმი, როგორც პიროვნებისადმი, მის დიდ სიყვარულსა და ქედმოხრას ადასტურებს.

— რა და ადგილკომის, ხო იცი, შენ ბატონებს ეს ადგილკომი.

— რომელ საათზე მირიანოვიჩ?

— ორზე.

— ხომ არ წაგვესაუბროს შენს შესახებ?

— არა, კაცო, კი ვიცი, მაგ საუბრეს რა მოყვება, — თავს იფასებს მირიანოვიჩი.

— არაფერი, ძალიან ვთხოვ, მირიანოვიჩ, წვეისაუზნოთ მხოლოდ.

— ხო იცი რაც მოყვება, — დაღევა უნდა ამ ნაძირალას.

— მოყვეს მერე, ერთი ბოთლი რას გეიზამს.

— კაი, ჯანდაბას შენი თავი.

ოთახიდან გადიან.

— შენ არ გახვიდე, ბიჭო, ოთახიდან, გეიგე? — მეუბნება მე.

— გავიგე.

— თუ შეკითხავს ვინმე, სამინისტროში-თქვა უთხარი.

— ცეკაშია-მეთქი, ვეტყვი, არა ჭობია?

— არა, ცეკა ნამეტანია.

— კარგი, აბა!

— ფეხი არ გაადგა.

ფანჯრიდან ვხედავ როგორ მიდის ორი მძორი ქუჩაში. მარჯვენა ხელს ზევით ეწევ, საჩვენებელ თითსაც ვშლი, თითქოს იარაღი მიჭირავს ხელში, ვუმიზნებ ნაძირალას თავს. ცოტაც და ჩაბნახს გამოვყრავ და მოვკლავ. ამ დროს იხედება ფანჯრისკენ ის შობელძალი, რა იყოთ, გაკვირვებული, ხელით მანიშნებს. სასწრაფოდ დაბლა ვწეე მარჯვენას, თითქოს მართლა მკვლელობის მცდელობის ფაქტზე წამასწრესო, არაფერი, ვანიშნებ მარცხენა ხელით, არაფერი.

— ცივა, — მეუბნება ბატონი კოკი. ისიც ფანჯრიდან ქუჩას გაპყურებს, — სამიანებივით არ მიდიან?

— კი.

— ვხედავ შენს სიძულვილს ამ ნაძირალასადმი და არ მიკვირს. შენც ნუ გაგაკვირდებია, ის რომ ასეთი ქონიანი და ბინძური შეიძლება მილიონივით, მაგან თავის ობოლ დისშვილებს სახლკარი წაართვა და სკლეროზიანი დედა ფსიქიატრიულში მოათავსა, რა უნდა გაგაკვირდეს მაგისგან.

— მიკითხა, ბიჭო, ვინმემ? — ისეთი დაბრუკიანებული თვალები ჰქონდა მირიანოვიჩს. უცხო კაცი იფიქრებდა, რა მორცხვია, თვალს თვალში ვერ მისწორებდა.

- არავის არ ვუკითხივარ?
- ეკო ბატონო, როგორ ხარ? როგორ? — ყარგ ხასიათზე იყო კრეტინი.
- ოცდაჩვიდმეტში რომ ვიყავი ისე, შენ ხარ ჩემი ბატონი.
- რაფრა მაინც...
- ბოდიში და ფალარათი მაქვს სულ.
- მაგ არაა ყარგი.
- მეც ვიცი, რომ არაა, რალაცამ მაწყინა.
- ესე იგი კრებას ვერ დაესწრები.
- თუ არ შევრცხები, კი.
- შენ ფეხი არ გაადგა, ბიჭო, გეიგე?
- გავრგა.

— ამხანაგებო! — დაიწყო სააქტო დარბაზში ტრიბუნაზე ასულმა მირიანოვიჩმა. ამხანაგები უაზრო თვალებით აშტერდებოან. მირიანოვიჩი ერთგულად მიყვება ჩემს მიერ დაწერილ ანგარიშს; თუ რა გააკეთა წლის განმავლობაში, რამდენი აითვისა ადგილკომმა არსებული თანხიდან, რამდენი საგზური დაურიგა ნათესაეებს და რა ყარგი კაცია, საერთოდ.

- შეკითხვები გაქვთ?
- არა! — პასუხობს კრება.
- მაშინ გადავიდეთ დისციპლინის საკითხზე. — ამბობს მირიანოვიჩი.
- გადავიდეთ. — ეთანხმება კრება.
- ამხანაგებო, — იწყებს მირიანოვიჩი და თვალს თვალში უყრის ინსტიტუტის დირექტორს, — ამ ბოლო დროს ჩვენთან ინსტიტუტში შეიმჩნევა დისციპლინის დარღვევის შემთხვევები, მაგალითად, გუშინ წინ ლაშა ჭკადუა ნასყამ მდგომარეობაში გამოცხადდა სამსახურში. — უტიფრად ამბობს ლაშაზე თვითონ გახეული მთვრალი.
- ბატონო დირექტორო, — ლაშა პირდაპირ დირექტორს მიმართავს, —

მე ნასვამი არ ვყოფილვარ. პახმელია ვიყავი.

— მითუმეტეს, ამხანაგო ლაშა, გრცხვენიათ. პახმელიაზე რომ ინსტიტუტში ცხადდებით. — არცხვენს მირიანოვიჩი თან ამოყინებს.

— სწორია მირიანოვიჩი, — იძახის ვილაცა. — არ გრცხვენია ლაშა? ჭერ დაგელოა ცოტა და მერე მოსულიყავი.

— ეს სახუმარო ამბავი არაა, ამხანაგებო. — აგრძელებს კრეტინი და ისევ დირექტორს უყურებს. უკანასკნელი ყვინთავს.

— არ ვიყავი ნასვამი, პახმელიაზე ვიყავი. — არ ეშვება ლაშა.

— არ უნდა მოვიდეს მეცნიერმუშაიკი სამსახურში პახმელიაზე.

— არავინ არ ივლის მაშინ, — პასუხობს ლაშა.

— მოკლედ, ეს არ უნდა განმეორდეს. კოდევ შეტს ვიტყვი, ყველამ იცის, ალბათ, ერთი თვის წინ როგორ გაიპარა ჩვენი ორი თანამშრომელი.

— მოკლენენ? — ვილაცა კითხულობს, ნალდად კაეფშია.

— არა, ამხანაგებო, გაიპარნენ, ვეა თოფურიათ ცოლად მოიყვანა რუსიკო მახარაძე, ოლონდ დირექტოა არ გააფრთხილა, ისე გაიპარნენ ბათუმში.

— მაგათ დირექტოა კი არა, მშობლები არ გაუფრთხილებიათ; ბატონო, — ეშველება ვილაცა გაპარულებს.

— თოფურია ადექი. თოფურია დგება.

— მეორედ არ გაიმეოროთ ასეთი რამ, გასაგებია?

— გასაგებია. — იგებს ბათუმიდან ახალ დაბრუნებული თოფურია.

მირიანოვიჩი კმაყოფილი სახით უყურებს დირექტორს.

— კოდევ შეტს ვიტყვი. — აგრძელებს, — ჩვენთან ბუფეტში ჩუმად იყიდება არაყი.

— მაგას ვერ დავიჭერებ. — იძახის ლაშა.

— მე თქვენ გეუბნებით, ჩვენთან ბუფეტში ჩუმად როზა ყოდის არაყს გე-

დაქ. სსრ კ. მარქსის სახ. სახ. ჩესხუბ.

კითხვებით, შეიძლება არაყი ინსტიტუტში?

პასუხს არაყინ სცემს.

მირიანოვიჩს ეტყობა, არაყზე ლაპარაკი უნდა და კითხვას იმეორებს:

— არა, შეიძლება არაყი ინსტიტუტში?

— კონიაკი ჭობია, რასაკვირველია, — ამბობს ლაშა.

— მე არ ვხუმრობ, არაყი ინსტიტუტში არ შეიძლება, — ბრძნულად ასკვნის მირიანოვიჩი.

— კიდევ დავამატებ, ტაბელს არ ატრიალებს ნახევარი ინსტიტუტი, ამხანაგებო!

— რა მნიშვნელობა აქვს, სამაგიეროდ მთელ ტაბელს მეორე ნახევარი ატრიალებს, — იძახის ვილაცა.

— ესეც უნდა აღიკვეთოს, გააღვიძე, ბიჭო, რომ გიზის გვერდით, — მე მუუბნება მეზობელზე.

— ძინავს მირიანოვიჩ, — მე ვეუბნები.

— როგორ შეიძლება მერე კრებაზე ძილი, კაცო!

— მაგას აქ კი არა, მინისტრის მოადგილე რომ იყო, ბიუროზეც ეძინა და იმიტომ გამოავდეს იქიდან, — ყვირის ერთი.

— იქ, ბიჭო, ყველას ეძინა, რას ერჩოდნენ ამ კაცს, — იცავს მეორე.

— მართალია, ყველას ეძინა, მაგრამ მაგი ხერხაედა ძილში.

— გააღვიძეთ, რომ გეუბნებიან.

— ცოდოა, მირიანოვიჩ.

ის იღვიძებს.

— და ბოლოს, ყველამ ვიციტ რა საშარცხვინო ფაქტიც მოხდა ჩვენს ინსტიტუტში ამ ბოლო დროს, ისიც ვიციტ, რომ ღამნაშავე დაპატიმრებულია,

— კიდევ დავამატებ...

— ერთად თქვი, შე კაცო, — იძახის ვილაცა.

— ცნობილია, რომ ჩვენს რესპუბლიკაში ამ ბოლო დროს ჭანსალი ატმოსფერო შემოიჭრა, თუმცა კიდევ არიან ზოგიერთები, რომლებიც ძველებურ ცხოვრების წესს ვერ შეეღივნ. უტ-

ყუარი ცნობებიდან ვიციტ, რომ ჩვენმა ერთ-ერთმა თანამშრომელმა, ვინც ვერც ვიციტ, მათგან, მოაწყო რა ინსტიტუტში ერთი ამხანაგი, მისგან ფასიანი საჩუქარი მიიღო.

მე მირიანოვიჩის თავხედობისაგან პირი მიშრება. არც ისე მთვრალია, თავის თავზე რომ თქვას.

დირექტორი მაგიდაზე არტყამს ხელს.

— დაუშვებელია! — ყვირის.

— დასახელე! — ყვირის ყველა.

— მოვა დრო და დავასახელებ, — ამშვიდებს ხალხს მირიანოვიჩი.

„დასახელებ და კარგ დროსაც გაატარებ, შე ნაძირალო“.

— და ბოლოს, ჩვენს ინსტიტუტში საშინელება მოხდა, ეს ყველამ ვიციტ. ის დაპატიმრებულია.

— ვინ? კითხულობს ხალხი.

— ვინ და თენგიზ ტვილდიანი!

— რატომ, — არ ცხრება კრება.

— თენგიზ ტვილდიანმა გააუპატიურა ადრე ჩვენი თანამშრომელი და ქალიშვილი, აწ გაუპატიურებული ნანა სართანია.

— რა ექნა, აბა, არ დანებდა და...!

— ყვირიან უქნიდან.

— კი ქონია გემოვნება.

— მეც არ დავიწუნებდი მაგას.

— რა ეგონა აბა, იმსიმოკლე კაბაში რომ დადიოდა.

— თენგიზა თუ გაგიედა, ჩვენს დირექტორსაც გააუპატიურებს.

— რაო მერე ნანაიამ.

— ნანაიამ უჩივლა და, აუპატიუროს ახლა იქ ვინმე, თუ ბიჭია.

— დაიწუნა, აბა?

— შევეარცხვინე, თენგიზა.

— სად გააუპატიურა მანინც.

— ინსტიტუტის ბიბლიოთეკაში.

— ბიბლიოთეკაში რა უნდოდა.

— „კაპიტალს“ კითხულობდა თურმე და აღევზნო.

— სიჩუმე, ამხანაგებო!

მირიანოვიჩმა კიკაშა წყალი ჩაასხა, ხელში აიღო, — მე მინდა, ამხანაგებო, ამით, — ცოტახანს გაჩუმდა, —

დავამთავრო, ვინმეს თუ გაქვთ, რამე წინადადება?

— მე მაქვს, მირიანოვიჩი! — წამოდგა ბატონი კოკი.

— თქვით, ამხანაგო კოკი!

— გავალ, თუ შეიძლება!

— მიბრძანდით.

— ესე იგი, სხვას არა აქვს წინადადება!

წინადადება არავის ჰქონდა.

— მაშინ ეს საკითხიც ამოწურულად ჩავთვალოთ. ახლა, ამხანაგებო, ჩვენს სტუმარს მოვეუსმინოთ, ამხანაგ ვენერა სალიას, რომელიც წაგვიკითხავს ლექსებს თემაზე „ვენერიული დაავადება და მის წინააღმდეგ ბრძოლის ბერძენები“.

— ინსტიტუტია თუ ბორდელი, რა არის ეს ბოლოსდაბოლოს! — ვიღაცა გამოთქვამს უკმაყოფილებას.

— რა დროს ლექსია ადგილკომის კრებაზე, — იძახის მეორე.

— დავწყნარდეთ, ამხანაგებო, არ ჯობია ერთ დღეში რომ გამოვიდეთ? სიტყვა ეძლევა ამხანაგ ვენერა სალიას, — აცხადებს მირიანოვიჩი და სალია ცელის მის ადგილს.

— ამხანაგებო, — იწყებს ის, — რა იწვევს ვენერიულ დაავადებას? — გვეკითხება და ეტყობა საშინლად კმაყოფილია თავისივე შეკითხვით, რასაც მისი კარგახნის პაუზა ადასტურებს.

— წერა!

— წლიური თემა! — იძახიან ყოველი მხრიდან.

— შრომისუნარიანობა.

— მეგობრის ზედმეტი სიყვარული!

— ურთიერთგაგება!

— საერთოდ გაგება.

— სქესობრივი კავშირი.

— მართალია, ბატონებო სწორედ რომ ურთიერთობა და სქესობრივი კავშირი იწვევს ვენერიულ დაავადებებს ხშირ შემთხვევაში, — უხარია სალიას.

— კავშირი და ურთიერთობა ერთი ვიცი მე, სქესობრივი, სხვა რა ურთიერთობაა კიდო, ერთი ვიცი და ესე იგი ათმანგო მაქვს, ცხარობს ქალარა-

გარეული კაცი უკანა რიგიდან.

— დაწყნარდით, ამხანაგებო, თვის არავის უკადრებია ათმანგო გაქვთო.

ამხანაგი სალია, დიდხანს ხსნიდა ვენერიული სენის მიზეზებს, კეუას არიგებდა ხალხს, თუ როგორ უნდა აეცოლებინათ ეს ამბავი თავიდან. ბოლოს ისე შეიკრა როლში, თავისი ამბავიც მოკეა, კინალამ რომ შეცდა ერთხელ, მაგრამ როგორ დროულად უშველა თავს და დაიოჯა გარძობები...

— ასეა, ჩემო გია, ასე, ხომ ხედავ ან რა კრება იყო, ან თვითონ როგორ გამოიყურებოდნენ.

— დიახ! — ვპასუვობ ისე, რომ არც გამივიდა ბატონი კოკის ნათქვამი.

ქუჩას მივუყვებოდით ორივე სამსახურის შემდეგ, ბნელდებოდა, ცოდა.

* * *

როგორა ხარო, — ჰკითხეს და არა მივირს რაო, — უბასუბა, ძალიან უსინდისო კითხვა დაუსვეს, ისევე უბასუბა, რამდენჯერ დაუსვამთ ასეთი კითხვა მისთვის, იმასაც რამდენჯერ შეუკითხავს სხვისთვის და არც არასდროს უფიქრია მერე ამაზე. ახლა დაფიქრდა მხოლოდ. ახლა, როდესაც მარტო იწვა თავის ოთახში მწვეანე ტახტზე, რომელსაც მალე გაიტანდნენ, ძალიან მალე, ის არ იცოდა, რომ მალე გაიტანდნენ მის ტახტს და მასაც, უფრო სწორედ, ვერ ზედებოდა, ან თუ ზედებოდა თავს უმალავდა.

— თქვენ ვინა ხართ? — ახლა თვითონ იკითხა. — მარიამ, წმინდაო მარიამ! — იცნო და კედელზე რომ ღვთისმშობლის ხატი ეკიდა იმას გახედა.

— დედაო ღვთისა, მზეო მარიამ... ის... ის გალაქტიონია? იმას გაელიძა.

— ღმერთო, ეს ის კაცია, დღეს რომ მღეროდა? მთვრალი რომ იყო? როცა ჩავიარე სწორედ მაშინ იმღერა ის, ასე რომ მიყვარს, ის კაცია? — მოეჩვენა რომ იმან კვლავ გაიღმა.

— ვაიმე, ღვთისმშობელო, არ მინდა ჯერ თქვენთან, აბა არაფერი არ არსე-

ბობსო? ვინ მითხრა და ხალხმა, ვინ არ იცის, ხალხმა? არავეინ არაფერი არ იცის? არავეინ არაფერი არ იცის! ესე იგი მაინც არსებობს, თქვენ იმის ხმა გაქვთ დედაო ღეთისა... იმის... დედაჩემის, ისიცა ხართ? ჩემშიც? რა თქვით? თქვენ ყველაფერში ხართ, თქვენ ხართ ყველაფერში და არავეინ არაფერი არ იცის? არავეინ არ იცის არაფერი, ვაიმე, რა ლამაზია თქვენთან, ეს წითელი ღრუბლები, რა ხმაურია? ჩემს კანტორაში რომ ხმაურია იმას გავს, ის არის? ისინიც აქ არიან? თქვენ იმათშიც ხართ? ვაიმე, უფალო, არ მინდა ჭერ თქვენთან! ავი არაფერი არ არსებობსო? კითხეთ ვისაც გინდათ, თუ გინდათ ჩემს კანტორაში, ხალხმა არ იცის? არავეინ არაფერი არ იცის? ვაიმე უფალო, მეშინია! აი ის ლურჯი ღრუბელი... უფალო, როგორ გთხოვო! ირინეს ვაჩუქებ, მაპატიე უფალო, შენ ვის რა არ აპატიე, მეშინია, ძალიან მეშინია და არაფერი არ ვიცი, არავეინ არაფერი არ იცის, ღეთისმშობელო, სიყვარული არს თავად ღმერთი! — ბავშვობაში დედამ მითხრა, როცა მეძინა, აი მაშინ ჭონდა შენი ხმა დედაჩემს. ეს კი ვიცი, მეტი არაფერი არ ვიცი, და თუ სიყვარული შენთან არს, შენთან არს ღმერთი! გამასსენდა, მზეო მარიამ, ჩემთან არს ღმერთი, უფალო მიშველე! ჩვენთან არს ღმერთი? მაინც მეშინია ყველაფრის, მე არ მინდა შორეულში პატიმრად ირინასთან ერთად! მაშინ? ახალგაზრდა ვიყავი, სულელი, რაზე არ მიოცნებია, არ მინდა, მაპატიე უფალო, შენ ვის რა არ აპატიე, მარტო მეშინია, ირინე ცოდოა, კანტორაში? უკან? არა, შორეულში მირჩევნია მარტო, ირინე ცოდოა, მაპატიე უფალო ჩემი ოცნება, შენ ვის რა არ აპატიე, არ მინდა უკან, რა ხდება? რა დასაშინელება, დილით კარებს ვერ ვაღებ, მერე ბატონი ევგენი მხვდება, აი ის, ქალაქნებით რომ ჩამოვიდა სოფლიდან და ახლა პროფესორი რაა, მერე ის კანტორა, ბნელი, ნესტიანი, ცივი, უფროსი — გეცოდინება უფალო, სამინისტროში დადივარ

ყოველდღე და მირიანოვიჩის ქალაქები დამაქვს, ის ქალაქებიც დიდი, მაგრამ ხომ ვერ ვიტყვი, მერე სულ ერთი და იგივე, სულ ერთი და იგივე, აღარ შემიძლია, არავეინ არაფრად გთვლის, არაფერი არა ხარ, გაგაგზავნიან აქეთ-იქით, სადაც, მართლა არავეინ არაფერი არ იცის, ღეთისმშობელო! „შენ, გია ბაქრაძე გეყო წვალება, დღეის შემდეგ შენ წაბვალ კუნძულ...“ მაპატიე უფალო, შენ მიშველე მზეო მარიამ, ველარ ვიმეორებ... ეზომ-საზე? ეზომსაზე, შენ, გია ბაქრაძე, იმდენი გითმენია, მოგვიოცებია სული შენი“. გარშემო ზღვას ვხვდებ, დედაო მარიამ თეთრი გემები, ეს სახელო... ეს კოშკი... ეს ეზომსაა?“ შენ, გია ბაქრაძე, ეძიებდე და კპოებდე საბადოს, არა სამსახური, არა მანეთიანი მაგიდაზე, არა სამინისტრო და არა უფროსი, არა ერთი და იგივე, იყავ თავისუფალი მიწასა და ზღვაზე, ეძიებდე საბადოს ცოდვილ შვილთათვის“. მეშინია ღეთისმშობელო, მზეო მარიამ, მეშინია, უფალო, მეშინია, ირინე! უფალო, შენი სახელის ჭირიმე, ირინე! ოცნებაო, ჩემო! ოცნებაო ჩემო! უფალო! რითი დავიმსახურე! ხალხმა იცის? არავეინ არაფერი იცის! არავეინ, არაფერი, არავეინ არაფერი არ იცის, ნახე რა ტყეა, ირინე, მაკოცე კიდევ, აი, იმ წყაროსთან იქნება საბადო, მთელ ქვეყანას რომ უშველის, ან კიდევ იმასთან, თუმცა ვიყოთ აქ და ვეძებოთ, ეს კოშკი ჩვენია, ხომ იცი, ირინე, ირინე, ის მწვანე კაბა გაცვია მე რომ ასე მიყვარდა, ნახე რა ცაა, შეხედე.

* * *

— დედა, დედა, გია, დედა, არ დაგავიანდეს!

„ვაიმე“ — გაიფიქრა გიამ და.

— გია, მთელი დილა ირინეს სახელს იძახი, ადექ, დედა, საკმელო მაცოცხარშია, მანეთი მაგიდაზე დევს, ვახი არ დაგჩრჩეს ჩართული, ისაუბრე, პური წამოიღე, რა წამოხვალ...

— თბილად ხარ, აი, — უთხრა გამ-
ყიდველმა. გიამ უურადლება რომ არ
მიაქცია. გვერდით მდგომს ჰკითხა, რა
მოუვიდაო.

ქუჩაში ნაცნობი გოგო გარბოდა და
ეწეინა. გიამ რომ არ გააყოლა თვალი.

— გია, ერთი ოცდაათი კაპიკი გექ-
ნება? ვაა? — გაუკვირდა მიშას, გიამ
რომ არ შეხედა.

— გამარჯობა გია, გამარჯობა.

— ააა, ბატონო ევგენი, ჩემსკენ ახა-
ლი არაფერია თუმც ეხლა ცხოვრება
ისეთი ჩქარი ტემპით მიდის, სულ არ
იქნება გასაკვირი. ჩემსკენაც მომხდა-
რიყო რამე ახალი. თქვენ, ვიცი, ქალა-
მნებით ჩამოხვედით სოფლიდან და
ეხლა ტყავის ტუფლები გაცვიათ. მეტი
ცხოვრებაში არაფერი შეეცვლილა. ნახ-
ვამდის, — ნერვიულად თქვა გიამ.

— წუბანდელი ნამთვრალეგია, ალ-

ბათ, — გაიფიქრა ბატონმა ევგენიმ
ისე კოტა კი ეწეინა.

— უფფფ მოკვდი, მოკვდი გუშინ,
ესე იგი დავიწყეთ ჰიქებით, — უკვე
უყვებოდა უფროსი მდივანს წუბანდელ
ამბებს.

— ობ, ბიჭო, რა კარგია, რომ მოხვე-
დი, სამინისტროში უნდა წახვიდე.

— სამინისტროში არა...

— რა თქვი?

— არ წავალ.

— მთვრალი ხარ?

გია ჩუმად იღგა და ფიქრობდა.

— ხო, კოტა დავლიე გუშინ და...

— მერე რა მოხდა, შეე კაცო, მასე
არა ვარ მთელი ცხოვრება?.. აი ეს ქა-
ლადლი წაილე.

გიამ ქალადლი გამოართვა და გარეთ
გავიდა. ციოდა გარეთ, გიამ ცას ახედა
და ცრემლი გადმოუგორდა ლოყახე.

ტაგუ მიაზარიშვილი

დღესვე

როგორ დაგააჟადეთ,
როგორ დაგასწულეთ!!!
თელა არა აქვს შენს წყლულებს — ათიათასეულებს,
რომ ჩაეცქერით ურიცხვ და უსაშიშრეს იარებს,
გაფიქრებაც კი გვზაფრავს:
ხომ არ დაეგვიანეთ?!

ერთად ეკვობს ასობით მდიდარიც, ამბოკარიც:
ჩვენი დედა ჩვენივე ხელით ხომ არ მოვკალით?!

რამ, რამ არივ-დარია კალენდარი ქამთასვლის:
შემოდგომა — ზაფხულში,
გაზაფხული — ზამთარში?!

გაგანია ივლისში ბარდნის იანვარულად
იკლებს აქაურობას გრიგალების მარულა-
როგორ დაგააჟადეთ?
როგორ დაგასწულეთ?! —
ზაფრავს კითხვა თბილისელს
ტოკიოელს, სეულელს,
ზაფრავს კითხვა ჯაყარტელს,
ვაშინგტონელს, მადრიდელს...
ამინდიან ამიდებს ნატრულობენ ადრინდელს,
თუ გესურს გახდეს მოწყალე ამინდები უწყალო,
მიწას, ჩვენს დიდ დედაიკოს, დღესვე უნდა ვუწამლოფ.
დღესვე!

სანამ არ რეკავს წარღვნის ელდა-ზაფრაო,
დედის მკერდი ვიდრე არ ჭყეულა სასაფლაოდ.

სულ თან გატარებ

სულ თან გატარებ, მიედივარ სადაც
და თვით მაშინაც, რომ ვარ სულ ობლად.
მარტო არა ვარ, სიზმრად თუ ცხადად
შენთან ბკობს ჩემი მარტოსულობა.

უზარმაზარი შენი ვარამის
ზე,
ჩემს ვარამსაც მციერე შტოდ არბევს...
წამი არ არის,
წამი არ არის,
არ მივემართო მკედრად შენს სამარხებს.

მაგრამ მკედრეთიდან ვდგები უმაღვე,
რომ კვლავ ვეკვეთო დუშმანს შიმშერთით...
თავისუფლების მზის სიმბურვალე
გვიშველის მხოლოდ, თუ რამ გვიშველის.

• • •

— უმარჯვნივით, მომხვედურთათვის
გაუფლიათ თურმე მუსრი...
— ღმერთო, ღმერთო ეგ ხმა ტყბილი
გამაგონე ჩემს მამულში“.

— დაუსჯივით ყველა ტრელი,
ყველა ფლიდი, ყველა მრუში... ა

„— ღმერთო, ღმერთო ეგ ხმა ტყბილი
გამაგონე ჩემს მამულში“.

— ნეტავ მკედარი ბევრი გვყავდეს
ილიასებრ ცოცხალიო...
— ხმაო ამოდ მოსასმენო,
მტრების გული მოწყალიო.

— ხმაო ამოდ მოსასმენო,
მტრების გული მოწყალიო.

მაინც გმადლოვ

„კაფე — თესე, კაფე — თესე“ —
რომ ჩამძახი, გუგულო,
გულჩამკედარი რომ ვარ,
რა ვქნა,
როგორ ვწერო უგულოდ?!

ამინდიც რომ არ ამინდობს,
ჩაკვდა ლექსის ამინდიც.

თუმცა გული არ იჭერებს —
შენსავით მიამიტი.

მაინც გმადლოვ, კაფე-თესვის
მოსვლის დრო რომ მიუწყე...
ვდავობ. მაგრამ ის არ ვიცი:
ვის და რისთვის გავუწყებ.

საუბარი ავსულთან

რემას ახლავს ჩემი შავრა,
ვეპარები მე რემას;
შენ რად მიფრთხობ, რად გშურს ჩემი
სიზმრის ბედნიერება.

მოვახტე და მოვატარო
თობარკით თელნარი.

გავათენო სიციხიანი
ღამე გაუთენარი.

ძილშიც რომ არ გავიხარო,
ჩემს ზმანებებს დარაჯობ?!
კუზიანო, გავასწორებს
ნეტავი რა თარაზო?!

ამოდი, ამომზიანდი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ბერდება ძალ-გულოვნება,
ბერდება შიშისფეთება,
დრო დრო რო არი, ისიც კი
ჩაჩანაქდება, ბერდება.

ბერდება თავად სიფხიზლეს,
სიკეთეს და სიბოროტეს...
ერთია, რომ არ ბერდება
და ჭაბუკია ბოლომდე,

ეგ არი თავისუფლების
ნატვრა —
ღიადზე ღიადი,
მცივა,
ვკანკალებ,
სადა ხარ?!
ამოდი, ამომზიანდი!

კვლავ ის მიხსნის

ეშმაკმა რომ დამიყენა,
ის თვალები ამიხილა
და პირველად დამანახა
მზე ამხელა,
ცა ამხელა.

სულში ავად მოფუთფუთე
ვნება უშალ გამიყინა,
ჯოჯოხეთში მიმავალი,
სამოთხის გზას გამიყენა.

ღმერთი მწყალობს,
შენც წყალობას
არ მომაკლებ თუკი არეს,
რალა მომკლავს, მკვდრეთით აღმდგარ
ჩემსავ თავის შემხედვარეს.

ეშმაგ, რომ გსურს, არასოდეს
მოვიტყევი მასე, არა.
ნუ იცინი.
კვლავ ის მიხსნის,
ვინც ამ სიბრძნეს მაზიარა.

• • •

თავთავიანთი ერქმევა საგნებს
სახელი,
ისე წავიდა საქმე,
გზებს, როგორც იქნა, ორივე ვაგნებთ,
მანდ შენ იქნები ბატონი, აქ — მე.

ორთავესთვის რომ ასე სჯობს, ამას
არ უნდა ბევრი ლარი და ხაზი.
სცადე, არ გინდა წელიწადს სამასს
ხრა ლაგამივით ბოღმა და ბრაზი.

გაქვს თავსაყრელი საქმე შენ შენი,
საქმე — მე ჩემი, საქმე — მას მისი.
მე არ შემშვენის,
არც შენ შეგშვენის,
სვა ჩემი ღვინო ჩემი სასმისით.

ნამდვილ ძმასავით მოქცევა ყოლა
ხომ უნდა სცადო,
ხომ უნდა სინჯო...
რომ ხარ,
იმნაირ მეგობრის ყოლას
სულ უმეგობროდ რომ ვიყო, მიჯობს.

პანტანო წარჩილავა

• • •

ვერა გაფაწყვეთ ბედისწერასთან,
თუმც თავის დახსნას ბევრჯერ ვეცადეთ.
ადის ზეცამდე ჩვენი წყველა და
ვერ აღწევს ჩვენი ლოცვა ზეცამდე.

ვერ დაგაწყნარე და ვერ გიშველე,
ვერ მოვუვლინე შენს სულს მშვიდობა
წყველისგან არის ეს ქარიშხლები
და ცრემლებისგან ეს წყალდიდობა.

ო, რა სასტიკი და რა კუშტია
განკითხვის ბოლო დღეთა ზმანება.
გასკდება ერთხელ ეს ცა ბუშტივით,
ველარ დაიტევს ჩვენს მრისხანებას.

ველარ დაიტევს სიტყვებს მძვინვარეს,
ზიზღსა და კრულვას ველარ დაიტევს.
დაუნდობელო, გაუცინარო,
კაცთა მოდგმავ, მიხვალ საითყენ?...
სისხლით ეს გული რით ვერ იჭერე,
ბალღამში სანამ უნდა იწვალო,
შენ სიძულვილის გამო ისჯები,
უსიყვარულო დედამიწავ.

მაინც დავმარცხდით ბედისწერასთან,
თუმც თავის დახსნას ბევრჯერ ვეცადეთ.
ადის ზეცამდე ჩვენი წყველა და
ვერ ადის ჩვენი ლოცვა ზეცამდე...

• • •

ვინ გაგვთოშა და ვინ განგვასხვავა,
ყველა სხვადასხვა გზას რომ მივყვებით.
ერთი ღმერთი გვყავს და სხვადასხვა
რატომღაც ჩვენი ლოცვის სიტყვები.

ვცალეცალევედებით და ვითიშებით,
ხოლო მიზეზის გვიკირს გარკვევა-
ვიშლებით, ჩემო კარგო, ვიშლებით,
ერთად გვინდა და მაინც ცალკე ვართ.

მაგრამ რა არის აქ გასაკვირი,
რომ რიჟრავის წინ უფრო გამძაფრდეს,
ჭერ ხავსიან ეელს იწმენდს საყვირი,
ჭერ მხოლოდ გუგუნს სწავლობს
დაფდაფი.

ეს განახლების არის ნიშანი
და სასწაული ათასმეერთე.
ჭერ გავიფანტოთ... ჭერ დავიშალოთ,
რომ შერე ურღვევ ტაძრად
შევერთდეთ...

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სამშობლოს შენსას ნუ გაუწყრები,
სამშობლოს ნულარ დაემდურები.
დაგყაყყაშებენ თავზე უძღები
ყვავები, მკაცრი საყვედურებით.

სამშობლოს შენსას შენ ნუ ემდურვი,
ახლა თუ არა ხვალ ეყვარები
და ეს ყვავებიც, ეს უბედურნი,
შენი სამშობლოს არის ყვავები.

და შეიბრაღე, რადგან ისინიც
უსაყვარლესი ცის ყვავებია.
გუნდად შეკრულნი შავი ნისლივით
სამშობლოს მზეს რომ მიხვავებთან.

მისგან შექმნილი, მისგან ნაშობი,
მისთვის წუხდი და მისთვის დარდობდი.
ქვაც რომ გესროლოს შენმა სამშობლომ,
გულში ჩაიკარ ის ქვაც მადლობით.

რატომღა გიკვირს, ყრუს არ ესმოდეს,
ბრმა ვერ არჩევდეს სწორსა და
მრუდეს.
სამშობლო შენი ლაფს რომ გესროდეს,
შენ მაინც უნდა მორჩილად დუმდე.

სძლიე შიშსა და სძლიე ლაჩრობას
და შეუშვირე ცხელ ტყვიას მკერდი.
დღეს შეიძლება მოგკლას სამშობლომ,
მაგრამ ხვალ იგი აღგადგენს
მკედრებით.

თუ მართალი ხარ
და შენს საფლაგზე

შენს ცოცხალ ძეგლად თვითონ დადგება.
ხვალ მოგინატრებს, ხვალ დაგაფასებს
და არ გჭირდება სხვა გამართლება.

სიტყვით თუ ლექსით როცა მიმართავ
სამშობლოს სოფლებს, დაბა-ქალაქებს,
დაე, ჩაგჭოლონ, ოღონდ სიმართლე,
მხოლოდ სიმართლე ილაპარაკე.

დიდების დაფნა დღეს ნუ გწყურია
ფასად ქლესობის, ლიქნის, სიცრუის.
უთხარი უგნურს რომ უგნურია,
უწოდე ბრიყვს და ბინძურს ბინძური.

ქვეიანი ქვეყნად მუდამ ცოტაა,
უგნური ქვეყნად მუდამ ბევრია.
სამართლისოდ შენ ხარ ცოდვილი,
უგნურებისთვის თუ გიმღერია.

ვერას უშველის ტვინი კიანი,
ზღუდე მამულის როცა იქცევა
და სჯობს მადლობა ერთი ქვეიანის
ათასი ბრიყვის თაყვანისცემას.

თუნდაც რომ დარჩეს შენი ნათქვამი
უდაბნოს შინა ხმად მოლაღადედ,
სამშობლოს შენსას უთხარ მართალი,
რომ ბრბო ამალდდეს ბრბოდან
ხალხამდე.

მისგან შექმნილი, მისგან ნაშობი,
მისთვის წუხდი და მისთვის დაობდი.
ქვაც რომ გესროლოს შენმა სამშობლომ,
გულში ჩაიკარ ის ქვაც მადლობით.

მოიქცა ეამი და კვლავ მიიქცა,
დაინგრა ძველი საყდრის კედლები.
როდესაც წაველ და დაგივიწყებ
შენ მხოლოდ მაშინ გაგახსენდები.

რაც დღემდე მოხდა, იყო სიცრუე —
ერთურთს ეძებდნენ ბნელში ლანდები.

როდესაც წაველ და შეგიძლებ,
შენ მხოლოდ მაშინ შეგიყვარდები.

გვიან თენდება, აღრე ბინდდება,
იმოსებიან შავად ბორცვები.
როდეს წაველ და მოგიკვდება,
შენ მხოლოდ მაშინ გაგიცოცხლებდი...

• • •

ამოიძახე: სიყვარული!

ამოიძახე: თავისუფლება!

ამოიძახე: სინათლე!

ისწავლე, ისწავლე სიტყვების ხმამაღლა
წარმოთქმა.

გულის ამოტანა ისწავლე, იმ გულის, ახლა
შენი გაეცეზლებული თვალებიდან რომ ცდილობს
გადმოხტომას. იმ გულის, მზრისხანე მუშტად რომ
შეკრულა და მტრისკენ მიიწევს, ელვასავით რომ
დაეძგეროს და გადათქეროს.

ამოიძახე: არ მინდა!

ამოიძახე: განმშორდი!

ამოიძახე: მძულხარ!

ისწავლე, ისწავლე უარყოფა. ვისაც უარყოფა
შეუძლია, ის სიყვარულსაც შეძლებს.

ამოიძახე: სივრცე!

ისწავლე საკუთარი თავიდან ამოვარდნა, საკუთარი
თავიდან ამოფეთქვა, საკუთარი თავიდან ამოხტომა,
ამოდი შენი სხეულიდან, როგორც ვიოლინო ფუტლარი-
დან, შენ ვიოლინო ხარ და რადგან ვიოლინო ხარ,
უნდა იმღერო, უნდა იკვნესო, უნდა იწვალო.

ამოიძახე: ფრთები!

გამოიტანე მზრებიდან ფრთები, ისწავლე მზრებიდან
ფრთების გამოტანა, ტვინის ხვეულებიდან სიტყვების
გამოტანა, სიტყვებიდან აზრის გამოტანა..

• • •

შენ როცა გხედავ, ცა მახსენდება
და ცა მიყურებს შენი თვალებით
და არსადა აქვს ამ ცას კარები
და არსადა აქვს ამ ცას ხმელეთი
და არსადა აქვს ამ ცას ნაპირი,
არც იწყება და არც რას შეერთვის.

მე ვარ ცისფერი ფერით სწელი,
ცისფერი ფერით ვარ მოწამლული,
ვარ მოწამლული, ვით პორტინარი
და ლურჯი სისხლით, ცით
მომდინარით,
შეღებილია ჩემი მამული.

ლამე ცის ცხურის რომ მოადგება,
როგორც აჩრდილი და მოლანდება,

ის კაცი მე ვარ, მე, ცის მძევალი,
კრელი საწუთროს გნიასს დაეცქერი.
მოჩანს მდინარის თეთრი ტანი და
ტბები, ლაყვარდში მოხასხასენი.

ლამით შენს თვალებს რომ მოადგება,
ვითარცა ცრემლი და მონატრება,
ის კაციც მე ვარ,
ის ცრემლიც მე ვარ,
წამწამთა შენთა ცხატრთან ვდგევარ.

გზა ამერიკა და დამეზინდა,
ნუ გამომდევნი მაგ თვალებიდან.
ნუ გამომიშვებ შენი წყველიდან,
ნუ გამაძევებ შენი ცრემლიდან,
ნუ, ნუ გამაგდებ შენი დარდიდან,
ამ სიზმრიდან და ამ სინათლიდან.

არსად არა აქვს ამ ცას ნაპირი,
 ცაში ვარ, ცაში გამოკეტილი,
 ვით გამჟვირვალე მინის ციხეში,
 მინის ჭერი და მინის კედელი.
 ნუ დასწევ ფარდებს, კარს ნუ მიხურავ,
 ვჩანდე ბეჩაეი და სასაცილო.
 ბრბოს რას დაეძებ,
 დაე, მიყურონ,
 მიყურონ, მტანჯონ და დამამცირონ.

გახლართული ვარ ღრუბლის
 ტრიალში
 ფრთებდამსხვრეული ჩიტი საბრალო.
 მიყურონ!
 შენ ნუ შეგეცოდები,
 ჩემს ციხეს ხელი არ ააფარო.
 მიყურონ!

* * *

გული არც რისი მოიმედება,
 კინია, რაც დღეს მოჩანს დიადად.
 ცუდი ბოლო აქვს ამ კომედიას
 და ამ ზარ-ზეიმს კომედიანტთა.

იმედებს ჩვენსას ელის დამსხვრევა
 და დაღუშება ელის ბაგეთა.
 გველთა ენების ახასხასება,
 დარდი, ცრემლი და სასოწარკვეთა...

* * *

სამსახურიდან დაბრუნებულს კარებში
 თეთრი ვარდების თაიგული დამხვდა...

საიდან გაჩნდი შენ აქ, საბრალოვ,
 შენ უცნაური, თეთრი წერილი.
 თავისი სული ვინ მოგაბარა,
 შენს თეთრ სხეულში შეყუჩული
 და გატყერნილი.

ასე ამაყი, ასე დიდგული
 უხმოდ მოსული, უხმოდ ჩავლილი.
 აქ ვინ დატოვა ეს თაიგული,
 კარზე მიბმული თეთრი კრავივით...

* * *

სავარძელს თეთრად ხარ მითენთილი,
 ვით კორდს დაღლილი თოვლი
 თებერვლის-
 ჩვენ მრავალნი ვართ,
 შენ კი ერთი ხარ,
 ყველას მფარველი და გამგებელი.
 ბედმა გარგუნა სხვისთვის იცხოვრო,
 სხვათა დუბჭირი ყოფა ამშვენო
 და შენს გარშემო ვართ შეკრებილნი,
 ვითარცა მხსნელი თოვლის გარშემო.
 შენ კი ერთი ხარ

და ჩვენ მრავალი
 და ყველას ერთად როგორ გვიშველი.
 ჩვენი ოცნების ერთად შემკრები,
 იქვე გამყოფი და გამოთშველი.
 ჩვენ ყველა ერთად გხედავთ და
 გიმზებთ,
 შენ მარტო ერთმა როგორ გვიწილო
 და დაგვიწახო,
 ჩვენი ნალველი
 და საიდუმლო რომ გაგიმწილოთ.
 როგორ დაგვატყვე შენს ერთ მზერაში,

ან ერთ სიტყვაში როგორ დაგვატყუებ
 საშუალოდ მოს ყივის მამალი,
 მაინც არა ჩანს მთვარე აქამდე,
 რა ქნას ამ მთვარემ,
 ან შენ რას იზამ,
 შენც ერთი ხარ და ისიც ერთია.
 ჩვენ მრავალნი ვართ,
 ხოლო მრავალთა
 წესად ასე აქვთ: ერთს მიელტვიან.
 ერთს, სრულყოფილ და სრულქმნილ
 მშვენებას,
 რომელშიც შორი ღვთის ხმა ღაღადებს,
 რომ მასში კპოვონ ხსნაც და ნუგეშიც,
 მასში აღსდგენ და მასში ამალდნენ.

...თებერვალმა მაცხელებს და
 ცივა. თუღვანეც ანუ
 ბუხართან ანუ კიმიან ლეველიანსა
 სავარძელს თეთრად ხარ მითენთილი.
 არსებობ, რომ სხვებს სწამდეთ,
 უყვარდეთ,
 სჭეროდეთ — ბედი არის კეთილი.
 თენდება.
 გტოვებთ.
 გემშვიდობებით.
 ჩვენ ჩვენი გზებით ცალ-ცალკე მივალთ
 და შენ გვაცილებ ცალ-ცალკე ყველას,
 მაგრამ არ ძალუძს სხვას შენი ხილვა.
 სავარძელს თეთრად ხარ მითენთილი...

ირინე ტალიაშვილი

კოეტის სიკვდილი

მომხრობა

„ცდილობდა არ ეფერკა და მაშინ მართლაც დაიღებულა იყო საქმე“, ფიქრის გარეშე ყოფნა კი უკვე ძნელი გახდა. ახლა რალაინარიად რცხვენოდა კიდევ, რომ სხეულს მოსვენება სჭირდებოდა, თვალებს ძილი, ენას დაფუშება... ჯიბეში კალამი რომ ედო, იმისაც რცხვენოდა. რალა ფროს ლექსების წერა იყო, ვის ახსოვდა პოეზია, ახლა მხოლოდ უნდა ებრძოლა. ებრძოლა იქამდე, ვიდრე არ დაშარცხდებოდა, ან არ დაშარცხებდნენ.

— ღმერთო, გული თუ არ გამოსდებდა, არა მგონია — ნამოიკენსა მოულოდნელად და ჯიბეზე ზელი შოიფათურა. უკანასკნელ ხანს ნატრადგიციტრინის აბები მწესუმზირის მარცვლებივით ეყარა, მაგრამ ახლა უცებ ვერ მიაგნო. ერთ ადგილას გაეცეთილ ჯიბეს ნახურტი გაეკეთებინა და თითები ღრმად ჩაყო კოსტიუმის სარჩულის ქვეშ. როგორც ენა ისევა ნახევარი, სწრაფად დაიდო ენაზე და შევებით ამოისუნთქა. ხელები მუცელზე დაილაგა, ფეხები გაჭიმა და სკამის ზურგს ნებიერად, შევებით მიეყრდნო. დარბაზში ჯერჯერობით სინყნარე იდგა. ახალგაზრდები უკუფ-უკუფად იროდნენ დერეფანში და სიგარეტს ეწოფდნენ, ესმოდა შათი გაცხარებული კამათი, მაგრამ ხმებს ვერ არჩევდა. უკანასკნელ ხანს რალაც ეპოსური და მოუნქარიკებელი გახდა ცხოვრება. ადამიანებმა თითქოს დაკარგეს საკუთარი თავის მართვის უნარი და ყვირილი ისწავლეს. ახლა ისინი უფრო ხშირად იურებოდნენ ერთმანეთის თვალეში. რალაცას ეძებდნენ, ამოუხსნილი, შუუცნობელი კითხვის მოლოდინში ერთმანეთს სცდიდნენ და მაინც უჭირდათ ამოუხსნათ, სანდონი იყვნენ თუ არა იმ იდეისთვის, რისთვისაც ხმის ჩახლენამდე გაყვიროდნენ სახალხო შერებებზე, მტიინგებზე, დემონსტრაციებზე...

ორგვლივ ხმები, მხოლოდ ხმები გაისმოდა: პერში იკარგებოდა ხმები ერთობისა, სიყვარულისა, სათნოებისა და მთელი სიერცე დაფანტული, დამდნარი ბგერებით იესებოდა: სა-ქა-რთვე-ლო!.. ახლა თითოეულისთვის ეს სიტყვა უფრო მეტს ნიშნავდა, ვიდრე ცოლი, შვილი, დედა, მამა. თუ არ ექნებოდათ თავისუფალი სამშობლო, უამისოდ უკვე აზრი ეკარგებოდა ოჯახის, სახელმწიფოს ამ პანანინა უყრდნის არსებობას...

დარბაზში ყაყანმა იმატა. ლევანმა ოდნავ გაახილა თვალები. მის წინ უხვად შეპუფრულ ნიღბისსახიანი ქალი იდგა. მოკლე ქვედა წელი და თეთრი კოფთა ეცვა. მუხლებით თითქმის მუხლებზე უხებოდა.

— თუ შეიძლება, გამატარეთ, — ცივი ლიმლით სთხოვა ქალმა და გრძელყურბანი ჩანთა ზეით ასწია. ლევანს ნამოედგომა დაეხარა, მაგრამ ცოტათი მაინც ნამოინია და გზა გაათავისუფლა. ქალმა რომ გაიარა, მუხლებზე მაინც იგრძნო მისი გამხდარი ბარძაყების შეხება და უცნაურმა სიცივემ დაუარა, გააფრტოლა კიდევ. ამ სიცივემ გამოაფხიზლა. თვალები მოიფშვნიტა და ტრიბუნისკენ გაიხედა. ტრიბუნაზე უკვე დავილაგებინათ სკამები. მიკროფონთან კრების თავმჯდომარე, თმაშვეერცხლილი კოსტიუმის მამაკაცი იდგა. ანკეილი უღვაშებით და ცოცხალი, მოცმციმე თვალებით ლევანს მუნჯი კინოების ცნობილ გმირს, მობარშოვე მამაკაცების როლის შემსრულებელს აგონებდა, მაგრამ სინამდვილეში, იგი რომელიღაც საკულევი ინსტიტუტის დირექტორად მუშაობდა და ქალაქში საკამოდ სახელმწიფვეტილ პარონებად ითვლებოდა. აქამდე სულ რუსეთში ცხოვრობდა, რუსული განათლება ჰქონდა მიღებული და ლევანს ახლა უკვარა ამ ადამიანის უცვარი სახეცდილობა. ისიც უყვირდა, ასე სწრაფად რომ მიენდო საზოგადოება და პატრიოტი მოღვანის იარღივი მი-

ანება, მაგრამ უკვე აღარაფრად ღირდა მისი ექვები და საკვირველი ხილვები, დღევანდელ საზოგადოებას მიმტეხებლობის უნარი უფრო ესაჭიროებოდა.

დარბაზი თანდათან იცვებოდა ხალხით. ლევანს გულგრილად ათვალერებდა იქაურობას და გული უმძიმდებოდა. უძილობა და დაღლილობა ეძალებოდა. სამი დღე-ღამე ფიზილობდა. ასაკოვანი კაცი მოშიშვნილ გოგო-ბიჭებთან ერთად მიტმანსებულიყო იჯდა. თავიდან უუზრზულობდა, მაგრამ მერე შეიჭრა. ყურადღებას აღარ აქცევდა მილიციელების ზურგს იქით შემოჭიდებულ ხალხს, თანაგრძნობითა და სვედიანი თვლებით რომ შესცქეროდნენ თითქოსდა ზეარკად შენირულ ახალგაზრდებს. სწორედ მაშინ გაუფასურდა მისთვის სიცოცხლეც... ისედაც მარტო იყო ამ ეულ დედამიწაზე ისედაც ბერბიჭა პოეტად შეიპერდა ქვეყანას. არც მემკვიდრე ვაჟი ჰყავდა, არც ფუძის ქალი. მამ, რისთვის უნდა დაეზოგა სიცოცხლე ვისთვის? აი, ამ...

ლევანმა უნებურად მიკრფე მიიჭირა ხელისგული. მიტინგზე რომ მოდიოდა, პარტიბილეთი ჩაიდო ჯიბეში, უნდოდა მოშიშვნილთა თვალნიან ნაკუნ-ნაკუნად ეცვია, მაგრამ რატომღაც ვეღარ გაბედა. რამდენჯერაც დააპირა ჯიბიდან ამოღება, იმდენჯერ ხელეში გაუტყვდა. უცნობი შინაგანი ძალა ნებას არ აძლევდა. — ვითომ სცდიდა? მაგრამ რისთვის? როდესაც იქიდან-აქამდე ისედაც ცოდეა-ბრალდანიობის სასწორზე ედო თავისი ბედი და სისხლი მეთხვერილი თითებით ფურცლავდა ქართული ერის ისტორიას. კიდევ შენდობა? კიდევ შეწყალება? როდემდე? როდემდე? — ყურთასმენაში წიოდნენ უძლურების კითხვები და უპასუხოდ იღვებოდნენ ცნობიერების მიღმა. არავის შეძლო პასუხის გაცემა დროგამის გარდა. დროს უნდა ეთქვა თავისი სიტყვა, მხოლოდ მომავალს და ლევანაც აყოვნებდა, აყოვნებდა იქამდე, ვიდრე ეს პატარა, ხასხასაყვიანი წიგნაკი საბოლოოდ არ გააგებინებდა, რას ნაწმობადგენდა იგი, პოეტს ლევანს ჯანდირი, რომელ ღმერთს, რომელ მკანამს ემსახურებოდა? ჰქონდა თუ არა უფლება, პატრონანი ენოებებინა განვლილი ცხოვრებისათვის და ალალი კაცის თვლები შეეგებებინა ადამიანებისათვის, თუ არ ჰქონდა, მაშინ აქამდე რაღა იყო მისი ყოფიერება, მხოლოდ სინანული?

— ო, გული! გული თუ არ გამისკდება, არა მგონია! — ექნესოდა მოშიშვნილ გოგო-ბიჭებთანგან გარყიული, თითქმის ბურქებს ამოფარებული, მოკუნტული კაცი და ათრთოლებული თითებით ძღვის იცავებდა უკვე მელანდამშრალ კალამს: „ახლა გულსა

და რწმენას გატეხილს, მიშვებული სიტყვითა და სადავე, მაგრამ არასდროს პურის წაჭყტის არ იყო ჩემი რწმენის სათავე. სიტყვით კი არა, გულით მჯეროდა, გული მართალი იყო იმ დროსაც, რა ფურის დრომაც უნდა მქეროდა, მხოლოდ სიმართლე თვალბა იმ დროსა. ახლა გაცურებს სველი თვლები გულგატეხილი ჩემი ნარსული და კვლავ მიათრებს სხეულს წვალებით, სული ნაცემი და გაძარცვული!“

— აქარბობი, სულმოუთქმელად ნურდა ცეცხლმოკიდებულ სტრატეგებს და მთელ სხეულზეც ცეცხლი ეკადა. რისთვის, ვისთვის ნურდა ჯერაც არ იცოდა. ნუთუ იმ კაცის ღირსების დასაცავად, ენასაც ახლა ჯიბეში მითელყვდიანი პარტიის ბილეთი ედო და კომუნისტის სახელი ერქვა.

ტრიბუნაზე კი ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ ახალგაზრდა ორატორები და აგზნებით, თითქოს მთელი მსოფლიოს გასაგონად მოუნოდებდნენ გაოგნებულ და შეშვებარ ადამიანებს: — ვისთვისაც ძვირფასია საქართველოდამოუკიდებლობა, მამულის, ენის და სარწმუნოების თავისუფლება, ჩვენ მოგინოდებთ დაყაროთ პარტიის ბილეთები და უარი თქვათ ჯალათებთან მოღვენობაზე. უარი თქვათ ოკუპანტებთან თანამშრომლობაზე.

ამის გაგონებაზე ლევანს ისე აენვა თმის ძირები, ხელისგულები გაუოფლიანდა, ერთიანად აიტანა ციებამ, მაგრამ იჭერდა ხელს იმ ადგილზე, სადაც პარტიული ბილეთი ეგულეობდა. — დავენვა, ახლავე, ამით თვალნი. — უკვე წამოუტიტეტიდა გონებაში, მაგრამ ისე შეეყომანდა.

— ისე, დანვას და გადაადებებს რა ფასი აქვს, თუ მტარვალს არ გაეაგებინე რატომ ავიყარე გული, რატომ აღარ მჯერა ჩემი პარტიისა. მე უნდა დაეუმტკიცო, დიხს! უნდა დაეუმტკიცო! ახლავე წავალ მწერალთა კავშირში და განცხადებას დაენერ, ჯერ განცხადებას დაენერ, მერე ცხოვრპირში მიეხალი ჩვენი ეპოქის სინდისს, ტყუას და გონებას!

აფორიატებული და სიმშაგეტანილი კაცი ნამოხდა. საკინძე მოლოდინა და გასასვლელისკენ გაემართა. მოშიშვნილთა შორის რომ ჩამოდიოდა, მოულოდნელად წვირიანმა, უცნობმა ტაბუტმა შეაქრა. ხელში დოლბანდის შეკერა ეჭირა.

— თქვენც შიმშილობთ, არა? — ჰკითხა და დაკვირვებით შეათვალერა.

ლევანი უნებურად გამოთლდა. შეკრთის ორი ლუკმა ფუნთოშმა წინა საღამოს ვილაცამ რომ უწილდა, კინაღამ შხამად შეერგო. შიმშილით, არც შიმშილობდა. თანაგრძნობის ნიშნად ღამეებს ათედაც მხოლოდ მოშიშვნილთა გვერდით. ექმის რომ გაეცო, ალბათ ორ ინფარტგადატანილ კაცს ამის

უფლებასაც არ მისცემდა, მაგრამ ექიმი და საკუთარი გული ახლა ველას ახსოვდა, როცა შიმშილისაგან გულშენუხებულნი ბავშვები ზედზედ მიჰყავდათ სასწრაფო დახმარების მანქანებით.

ლევანმა საწყლად გაიღიმა და ქაბუჯს დამნაშავესაფთო შეხედა. — მე, არა, მე არ ვმომშობობ, მე ვეხმარები...

— ეგ სულერთია! — ბიჭმა ხელი ჩაიქინა, მერე დოლბანდის შეყვრა მიაჩქრა და მოედინსკენ გაახედა, — თუ შეიძლება, მომეხმარეო, ხალხს დაურეცე...

— რისთვის? — უნდოდა ეკითხა ლევანს, მაგრამ ველად მოასწრო, ბიჭი უცებ გაუჩინარდა. დაბნეულმა ლევანმა შეყვრას დახედა. არ იცოდა როგორ მოქცეულიყო.

— მომეცით ერთი ცალი, ბიძო, — მოესმა გვერდიდან. — სოფიანი წყალიც ხომ არა გაქვთ? — გამხდარი მილასლასებული გოგონა ხელებზე წაეტანა ლევანს კაცი უფრო დაიბნა. გოგონას შეყვრა გაუნოდა და ტრიბუნისკენ შეებრუნდა. მალევე, ხმაჩახლეჩილად ლამაზი ბიჭი წყნარად, შვეიდად უხსნიდა მიტინგზე მოსულ ხალხს.

— ძალიან გთხოვთ, ჯარისკაცები რომ გამოჩნდებიან, ნუ დაიბნევით, უფრო შემჭიდროვდით, რათა მოშმილენი დაიფაროთ. ჯარი რამდენიმე მწკრივად წამოვა და შეეცდება ჩვენს დაშლას, მაგრამ რა თქმა უნდა, ჩვენ არ დაევიშლებით. მაშინ ისინი დაიწყებენ ცრემლსადენის სროლას... ნუ შეგეშინდებათ. როგორც ბალტიისპირელმა ძმებმა გვითხრეს, არც ისე საშიშია. ერთი ეგ არის თვალები დაგუნებათ, რაც ცრემლისადენას გამოიწვევს... — ორატორი ნამით დადგმდა, მერე ხალხს გადახედა და სიცილით განაგრძო, — ისე სამოცდაათი წელიწადია სულ ეტრითი და რა მოხდა? ცრემლებს შეჩვეულნიც ვართ, ბალტიისპირელებს თუ დავუჯერებთ, სოფიან წყალში დასველებული ბამბა ან მარლის ნაჭერი ძალიან შევლის ცრემლის დენას, ცრემლს აჩერებს!.. ასე, რომ გთხოვთ, შინ წაბრძანდით და სოფიანი წყალიც მოიპარავეთ შუშებით!..

ლევანს გულმა შემოჰკენესა, — ღმერთო! როგორი გულუბრყვილობაა ღმერთო! — კი-ნაღამ ხმამაღლა წამოსცა. უცებ აისროლა დოლბანდების შეყვრა ჰაერში და ხალხს თავზე გადააყარა. — ღმერთო, რა გულუბრყვილობაა სოფიანი წყალი... ბინტები... ესენი ორმოცდათექვსმეტ წელს არ მოსწრებიან. ვინ მოგცემს საშუალებას ცრემლი მოიწმინდო. მეტი საქმე არა აქვთ, ჯარისკაცებმდე საქმე მივთავსე და სული მოგათქმევიწონე! ტყვიები თავისუფლების ხვედრი, ტყვიები! — შეძრწუნებით იმეორებდა გუნებაში და ხალხში გზას მოცულებდა. ჰაერი აღარ ჰყო-

ფნიდა, ემოციებმა დაღალა, სულსკრამთქმისა და განსაცდელის მოლოდინშიც უცქირსკრამთქმისა ნაირად დამძიმდა და გულზე დაანვა, ცოტათი წამოსისნლა კიდევ ღრმად ამოისუნთქა და ქაშუთის ეკლესიას გახედა, პირჯვარი გადართნა, მერე მობრუნდა და ის იყო მწერალთა კავშირში წასვლა გადამწყვიტა, რომ მხარზე ხელის შეტება იგრძნო.

— გამარჯობა შენი, ბჭოუ!

ლევანმა კისრი მოღრცია და ერთი ძველი ნაცნობი, ქიზიყელი კაცი დაინახა. ივნო და ვერც ივნო. კაცი კი იყინოდა და მხარზე ხელს უტყაპუნებდა.

— ბურ-მარლი დაგვიძველდა, ჯოუ, კიდევ მოგინვით პოეტები, კიდევ?

ლევანმა ახლა გაიხსენა. ამ კაცმა რამდენიმე წლის წინათ, სხვა პოეტებთან ერთად, თავის სოფელში მიიწვია, ოღონდ მისი ვინაობა ველად მოიგონა.

კაცმა შეატყო, — ველად მიცანი, ჯოუ, გოგია ვარ, ბევრიაშვილი, კოლმეურნეობის თავმჯდომარე.

— აა! — ლევანმა გულთბილად ჩამოართვა ხელი, — როგორ არა, ბატონო გოგია, როგორ არა!.. აქ... საიდან, ალბათ მიტინგზე დაასწრებდა ჩამობრძანდით, არა?

კაცი უმოქმუნნა და ნარბები ანკიპა.

— რა შემოიტინგება ნეტავი!.. ამთა მოსცლიათ, — უამყყოფილად გაიშვირა ხელი, — გახედე აგე იმ ქანდაკებებსა, როგორ არიან მკვიდრად ჩაქანდაკებული და ჩამოსხმული, მაგათ მოსთხრიან ეგენი, პოეტო, მაგათია?!

თავმჯდომარემ უღვაშებზე გადაისცა თითი და იქედნურად გაიღიმა.

— შენც ხომ არ აგყოლიეს, აა?!.. ეგე, მე და შენ დრო მოვყამეთ, მოვჭამეთ! — დამარცვლა თავისებურად, მსუყე კილოთი და ახითხითდა.

ლევანი უცებ გაბრაზდა.

— შენ ვის რა მოქამე არ ვიცო, მაგრამ... ასეთი ლაპარაკიც არ შეიძლება, ბატონო გოგია!

თავმჯდომარემ ისევ ააბარტყუნა ფართე ხელისგული ლევანის მხარზე.

— ნუ გამოვაგრდები, შენი ქორიმიც ვიხუმრე, თორემ მეც ვიცო, ჯერ იუბილე რომ აა გადავიხდია, ორმოცდაათს ბევრი გყლია?

— უკვე გადავაბიჯე, შემრიგებლურად მიუტო ლევანმა და უცებ აფუსფუსდა, — აა, კარგად ბრძანდებოდე, ბატონო გოგია, მწერალთა კავშირში მიმტქარება.

— მიაცა, ჯოუ, — თავმჯდომარემ ხელი დაუჭირა, — ეგ თქვენი კავშირია თუ რა-ღაცა, იქნება დამიხმაროს... საჩილელებად გა-

მიხდა საქმე კაცო? ჩემს ეზოში აღარ მიშვებენ, შინ ვერ შევსულვარ.

— რატომ? — ცალკხად, ზრდილობისთვის ჰქოთხა ლევანმა და შეყოვნდა.

— რათა და იმ ადგილას, სადაც მე სახლი ავაშენე, უნინ ვითომ სალოცავი ყოფილა... ისე, როცა ბონატანი ვბარავდი, ან ვთხზიდი, რაღაც ნატებები კი ამოცვივდებოდა ხოლმე, მაგრამ შენ საქართველოში ისეთ ადგილს სად ნახავ, რო ან საფლავი არ იყოს, ან ნანგრევები... ნასოფლარი და ნავენახები სადღა არ არი?.. პოდა, აბა, მაგითინ სხვაგან ხო არ გადავიხვებოდი?

ერთ მშვენიერ დღესაც, რაც ე, ეს ამბები დაიწყო, მივედი სახლში და რას ვხედავ? ახალგაზრდებს უცებ არ წამოუჭობიათ ჩემს ეზოში სალოცავი? ვაჰ, გავგვიფი: აღარც ეზო, აღარც ბონატანი, დგას ეს ამდენი ხალხი და ილოცება, სანთლებს ანთებს... ვიყვირე დავანგრევე-მეთქი, მაგრამ ვინა, კაცო?.. ვინა?.. ნავედი რაიკოში, ეგეთი და ეგეთი ამბავი, ჩემი ეზო ახლა სამლოცველა-მეთქი, რაიკოშის მდივანი სიცოლით მოკვდა, არ დაანგრო, ღმერთი გინეენსო. დამარგა ჭკუაზე. იქ ვერა ვნახე სამართალი და ახლა აქ წამოვედი, მთავრობაში საჩივლელად, მე არ ვიცა, ან ჩემი ეზო დამიბრუნონ, ან არა. და... — თავმჯდომარემ უცებ შეწყვიტა ლაპარაკი და მდუმარე, ცნობისმოყვარეობით მზირალ ლევანს სახეში მიანერდა. — პოეტო, შენ ჭკუიანი კაცი ხარ, მითხარი, ვითომ მართლა არსებობს ღმერთი? — ისეთი მუდარით ჰქოთხა, რომ ლევანი მიხვდა, კახელ კაცს მარტო ღმერთის არსებობა არაწყებობა როდი ანუხებდა, ახლა მის გვაშა და სულშიც ის ეჭვის ჭია იჯდა, თვითონ მასაც რომ ხრავდა.

ლევანი შეყოვნდა. უნდოდა გულის მოსაღებუნებელი, გამაზნებელი სიტყვები ეთქვა თავმჯდომარისთვის, მაგრამ რატომღაც ენა ვერ მოატრიალა. ან რა უნდა ეთქვა? მთავრობას შენი სალოცავისთვის სად სცალია, თავისიც თავზე ენგრევაო?

— გამაგრდი, ბატონო გოგია, — მხოლოდ ესღა მოახერხა პასუხად და გაულძია. — ჩვენთან არს ღმერთი! — შებრუნდა და დინჯად ნავიდა, ოღონდ მწერალთა კავშირში კი არა, გულმა უკვე კინოს სახლისკენ გაუ... გამაგრდი, ბატონო გოგია, — მხოლოდ აქ შეიძლებოდა...

ლევანმა თვითონაც ვერ გაიგო როგორ დაეწუჭა თვალები. ქუთუთოები დაუმიძიდა და გაუქვავდა მკერდში საშინელ ჩხვლებას გრძობდა. ყურებში ისევ კოლმეურნეობის თავმჯდომარის ხმა ედგა და ნანობდა, რომ არ უთხარ, ღმერთი არსებობს... ახალგაზრდების ხმაურითა და ყაყანიტ გარშემორტყა. „ნათობი“, № 12.

მული პოეტი ხილვა-ზმანებას მისცემს და ნათლად ხედავდა ხელში სატენხმის... ქიზიულე კაცს, თავზე რომ დასდგომოდა და გაცხარებით ექაღნებოდა: „მითხარ, მითხარ, არსებობს თუ არა ღმერთი, თორემ ახლავ დავანგრევე ამ სალოცავს...“

ლევანს თავებოდა ხევაოდა, ხედავდა მხოლოდ ადამიანთა შავ ზურგებს, კეფას და განუნყვეტლივ გრძობდა ტკივილს მკერდში, უნდოდა გული ამოეთხარა, გული ამოეგლიჯა, ოღონდ ეს ტკივილი დაეამებინა.

დარბაზში მოულოდნელად სირუშე ჩამოვარდა. ელაცამ ჩაისისთან, ვილაცამ ჩაახველა, სირუშე კი მინც დაძაბული და ხელშესახები გახდა.

ლევანი სრულიად გამოფხიზლდა. სკაშზე გასწორდა და კისერი წაიგრძელა. კრების თავმჯდომარის მაგიერ მიკროფონთან ახლა მოტყინილი. მხრებზეარდნილი ხნიერი პროფესორი იჯდა. გარეგნობაზე კეთილშობილთა გვარის შთამომავლობა ეტყობოდა.

— ბატონებო! — დაბალი, მჭმუნეარე ხმით წარმოთქვა პროფესორმა.

— ხმაშაღლა! — იყვირა დარბაზიდან ელაცამ.

— ბატონებო და ქალბატონებო! — ოდნავ აღნია ხმას პროფესორმა. — მოგახსენებთ, რომ ამ ნახევარი საათის წინ, ჩვენ უკვე შეხვედით მთავრობის წარმომადგენლებს და შეეთავაზეთ ის წინადადება, რომელიც გუშინ მიიღო სახალხო ფრონტმა.

— სახალხო ფრონტი ვერ არ არსებობს, ბატონებო! — კატეგორიული ტონით შენიშნა მელოტმა, შეუპოვარი გამოეჩვეტყებინა, მკვირცხლმა მამაკაცმა წინა რიგში, — ჩვენ არ შეგვიძლია ვისარგებლოთ სახალხო ფრონტის სახელით ვიდრე არ დავეუფნდებით, თქვენ უნდა გეთყვით სახალხო ფრონტის რწმუნებულთა სახელით შეეთავაზეთო.

— მაგას რა მნიშვნელობა აქვს, გთავაზვა, — ხმა ჩაუხრინინიანდა სიტყვის განყვეტით გაღიზიანებულ, ანერვიულებულ პროფესორს, — მთავარია...

— არა, აქვს, ბატონებო! აქვს... შემდგომი მოვლენებისთვის აქვს... მოკლედ განმარტა შეუპოვარმა მამაკაცმა და დარბაზს მიუბრუნდა, — ბოდიშს გიხდით, განაგრძეთ! — ახლა პროფესორს მიუტრიალდა.

— დაახ! — ჩახველებით განაგრძო პროფესორმა, — მთავრობას შეეთავაზეთ წინადადება გადადგომის შესახებ, მაგრამ უნდა მოგახსენოთ, რომ ეს წინადადება უარყოფილია, ხელისუფლების მთავარმა წარმომადგენელმა განაცხადა, ხელისუფლებას ნებაყოფლობით არავის დაუთმობთო, ასე რომ, ბატონებო... მდგომარეობა ძალზე სერიოზულია, ჩვენ ვიმყოფებით ექსტრემალურ სიტუ-

აციაში, ახალგაზრდების სიცოცხლე საფრთხეშია...

დარბაზში სულსმეხმეთაი, აუტანელი სიწუმე ჩამონვა. ლევანმა საკინძე მოიღელღას. ისე მოძებნა ნიტროგლიცერინი ჯიბეში, მაგრამ ამაოდ.

— ჯალათები!.. ძირს, ჯალათების პარტია! — გაისმა მოულოდნელად ქალის მნივანა, გაბორბებული ხმა. ლევანმა გაიხედა და ნიღბისასახიანი მანდილოსანი იცნო. ქალს ხელში ეროვნული მანია ალამი ეჭირა და გაცხარებით იქნედა.

— ქალბატონო, მორჩი ბაზარს! — დაუვირა ზემოდან წვერიანმა კაცმა, — აქ სამიტინგოდ არა ვართ მოსულები, საქმე უნდა გაკეთდეს.

— ვინ უნდა გააკეთოს საქმე, ვინ? — ანიელდა ნიღბისასახიანი ქალი, — თქვენისთანა ცეცხლებმა? თქვენ მთავრობასთან შეკრული ჯამშუები ხართ, თქვენ მოღალატეები ხართ, თქვენ საკუთარი შეილები ურჩხულებს ჩაუგდეთ ხელში... თქვენ! — ქალს ძალა აღარ ეყო, ხმა ჩაუნყდა, სკამზე დაეცა და აქვიონდა, — იქ ჩემი შვილიც ზის... ჩემი ირაკლი... მოიფრეტო რაიმე, იხსენით საცოდაო ბავშვები... ო, ღმერთო!

— ეიხსნით, ქალბატონო, აუცილებლად ეიხსნით, თქვენ დამშვიდდით! — კვლავ ფეხზე წამოდგა შუპოვარი გამომეტყველების მეღობი კაცი და ყველას გასაგონად ხმამაღლა ჰკითხა პროფესორს.

— ბოლოს რაზე შეთანხმდით, ბატონო ლალი?

პროფესორმა უმწეოდ მოიფშენიბა ხელები.

— შევთანხმდით, რომ ამ საღამოს, ექვს საათზე, არაფორმალური მთავრობის წარმომადგენლებს შეხვედებიან, შეხვედრას ორივე მხრიდან ათ-ათი კაცი დაესწრება.

ვილაციებმა დაუსტყვიეს.

— არაფორმალურიდან ვინ იქნებიან? — დაიკვირა შავთმიანმა, ოდნე სახე შეშუპებულიმა ქაბუკმა, — საფაფივეო კომიტეტს არაფერს უთანხმებენ?

შავთმიანი ქაბუკს ტანსრული, ასაკოვანი ქალი ახედა.

— რას ჰგავს ეს მეგობრებო, ვინც კინაღამ ციხეში დაგვალექს, იმით განზე სტოვეებ და ახლა ამ ახლადგამომცხვარ ლიდერებს მთავრობაში მოსალაპარაკებლად იბარებენ? არავითარ შემთხვევაში... არავითარ შემთხვევაში... არაფორმალური ან ყველანი ერთად დაექსნრებით შეხვედრას, ან მოლაპარაკება ჩაიშლება.

დარბაზი აიშალა, ახმაურდა, ვილაც სათვალანმა, მკაცრი გარეგნობის ახალგაზრდა კაცმა არაფორმალთა მხრიდან, მიკრო-

ფონი წაგლიჯა პროფესორს. **ქალბატონებო!** ბატონებო! — სასონარკვეთილებო, **ქალბატონებო!** ბბბა მოხუცი პროფესორი, — მოუხმეთ კეთილგონიერებას, ეს ღალატია, ეს საქმის საზიანოდ შეტრიალდება, — თქვენ გაჭუბდით! — შეუტრია სათვალანმა და მიკროფონი ჩაბლუჯა, — თქვენ ჩაბრძანდით!.. თქვენ აღზაფერია აღარ გკითხებათ...

— თავხედი! — აღშოიოებით წამოიძახა პროფესორმა და ტრიბუნა ხველებ-ხველებით დატოვა.

დარბაზი დაიძახა. ვილაციები არაფორმალებს გამოექომაგნენ. ვილაციები პროფესორს. ლევანს ერთ ადგილას ჯდომა აღარ შეეძლო. წერეები ღალატობდა. წარამარა მკერდზე იჭურდა ხელს. წამოდგა და კარებისკენ წავიდა. ერთი სული ჰქონდა, აქაურობას მოშორებოდა, ცოტაოდენი სუფთა ჰაერი ჩაეღლა, მაგრამ მოულოდნელად დარბაზში ისევ სიწუმე ჩამოვარდა და ტრიბუნაზე ხნიერი სანდომიანი გარეგნობის, კაფანდარა კაცი ავიდა. ჭრელ ჯემბრეზე გადმოფენილი თეთრი საყელო ქაბუკურ იურს აძლევდა.

— მოსულა, მოსულა, — გაისმა აქა-იქ ჩურჩული. ლევანიც გაჭერდა. მოეჭვნა, რომ ორატორს თვალბში ცრემლი უბრწყინავდა და წინ წაინა, რათა კარგად დაენახა მისი დარდისგან ჩამოღვეთილი, წამონითლებული სახე და შინაგანი მღელვარებისგან ამტყველებული თვალები.

— მეგობრებო! — მშვიდად, დინჯად წამოიწყო ორატორმა, თუმცა ხმაში მაინც გატონაო, რომ ამ მძიმე წუთებში. მზა რეცეპტს ვერ გამოუწეროთ ჩვენს თავს, არავითარ მოლაპარაკებას მთავრობასთან აზრი არა აქვს... თითოეულმა თვითონ განსაჯოს: ან უნდა იარაღი ავიღოთ ხელში, რომელიც სამწუხაროდ არ გავგაზნია, ან არადა, თუ საჭირო გახდება, ჩვენი შეილების გვერდით დავდგეთ და მათთან ერთად დავიხოცნეთ... — უკანასკნელ სიტყვებზე კაცს ხმა აუკანკალდა, წუთით იყუჩა და ისევ გააგრძელა. — მთავარი ახლა ის არის, რომ ახალგაზრდები მიტრს არ შევატოვოთ და განზე არ დავდგეთ... რუსთაველის პროსპექტზე უკვე გამორჩნდა ჯარი და ტანკები...

ამის გაგონებაზე დარბაზი ჯერ გაისუსა, მერე ერთი ორომტრიალი ატყდა. ქალებს გმინვა აღმოხდათ, კაცებმა ყვრილი ატყეს. ნიღბისასახიანმა მანდილოსანმა დაიკიცლა: — ხალხო! წავიდეთ, ჩვენი ბავშვები დავიცვათ, ტანკები შევიწეროთ!

ახალგაზრდები კისრიატებით გაცივიდნენ გარეთ. ლევანიც მიჰყვა. თვითონაც ვერ გაიგო, როგორ მოხდა იმ ჯგუფს შორის, ტანკებისკენ რომ გარბოდა. ხელისგული

კვლავ მკერდზე ჰქონდა მიჭერილი, მაგრამ ტყვიის აღარ გრძნობდა. მთელი სამყარო თითქოს დაპატარავდა, შეიკუმშა, ცაშ დაბლა-დაბლა დაინია და მიწას შეეხო. ტანკების დგანდგარისგან ხმელეთმაც ქანობა და დრეკა იწყო. „ურჩხულები“ ზანტად, მძიმედ მოლოდაუდნენ... კაცები ისევ მიჩნობდნენ. მიჩნობდნენ ჭაბუკები, რამდენიმე მსცოვანი და ლევანიც. ის და ერთი ჯინსიანი, ქოჩორა ბიჭი წინ მოედგნენ. უკვე სულ ახლოს იყვნენ, ტანკის მუხლუხებთან. ქოჩორა ბიჭმა პირჯვარი გადაიწერა და მიწაზე განვა, სხვებმაც ბიჭს მიბაძეს.

— ნეტა თუ გადაგივლიანი — უნებურად გაიფიქრა ლევანმა და მუხლუხებთან დავარდა კიდევ... ყველაფერი თვალისდახამხამებში მოხდა. უცებ მკერდში ზამბარასავით რაღაც დაიჭიმა. ზამბარა ჯერ შეიკუმშა, მერე ნელ-ნელა გაიშალა, გაიწელა და მთელ მკერდში პანანინა, ჩხვლეტია ნაშხვრეები ჩაიბნა.

— ლმერთო ჩემო! გული გამისკდება, ნამდვილად გამისკდება! — გაუღღვა თავში და სუნთქვა შეეკრა. — რა იქნა ტანკი, რატომ არ გადამივლის, ნეტად მალე დამთავრდეს და მოიხრეს! — ინატრა და შეეცადა თვალი გაეხილა. ვერაფერი გააჩნია. ერთმა-

ნეთში აბლანდული ღრუბლის ფიქვებზე დაბლდასავით თვალებში გაებლუნდა.

— ადვილი ბიძია, წავიდნენ ტანკები, — შეანჯღრია მოულოდნელად ვიღაც ბიჭმა და მის ნამოყენებას შეეცადა. — ადვილი, ბიძია!

ლევანს ნამოღვომის თავი აღარ ჰქონდა. იმასაც გრძნობდა, ველარასოდეს რომ ველარ ნამოღვებოდა. — მითხარი, ლმერთი არსებობს? — გამოკრთა საიდანღაც ხმა. — არსებობს? — ზარჩევით ჩამორეკა ექვსი.

— ე, ბიჭო, მგონი კვდება კაცი! — იყვირა ისევ ლევანის თავთან დახრილმა უცნობმა ბიჭმა და უცებ კაცის გვერდით მიგდებული ნითღლყდიანი პატარა წიგნაკი შენიშნა. ეტყობა, სირბილის დროს ამოუვარდა. — ეა, პარტიული ყოფილა, უფურე შენა! — გაკვირვებით ნამოიბახა, ერთ წამს შეეცოცმანდა, ისე დააშტერდა, თითქოს არ იყოდა როგორ მოქცეულიყო, მერე კოსტიუმის კალთა გადაუნია, პარტიულეთი აიღო და პატრონს ისევ ჯიბეში ჩააუღო.

ლევანი უკვე ველარაფერს გრძნობდა. სახეზე რალაცნაირი დამცინავი, ჩუმი ლიმილი ეფინა. მალე სივრცე გაბრწყინდა და ოქროსფერმა ისარმა გაჰკვეთა ზეცა. ხელბმა უმწეოდ მობლუჯეს პაერი. ჭადრის ხიდან ფოთოლი ჩამოვიარდა და გაქაყავდა.

ლადო სულაბერიძე

ბუნდუ ბეღია

რომანო

წიგნი მეორე

სწობილ ქართულ შერაღს ლადო სულაბერიძეს 70 წელი შეესრულდა. ვერხალ „მნათობის“ რედაქციის თანამშრომლები და სარედაქციო კოლეგია ვულოცაეთ მას ამ ღირსშესანიშნავ თარიღს, ვუსურვებთ ბედნიერებას, ხანგრძლივ სიცოცხლეს და ასალ შემოქმედებით წარმატებებს.

დიალოგი

მოულოდნელობანი აღარ მოცუება.

მე — ბუნდუ ბეღია, — რაც ფრონტის წინა ხაზზე მიმიყვანეს, იმ დღიდან დაწყებული იმდენ მოულოდნელ შემთხვევას გადავანყვდი, გვერდით არჩილი რომ არ მოვლოდა, აღბათ დღემდე ვეღარც კი მოვალწევდი. გაგონილა, ამ მოკლე ხანში ერთი კაცის თავზე ამდენი მოულოდნელი შემთხვევა, ელდა. ცუცხლთაბოგინი დატყევილიყის? რომელი კაცი გაუძლებდა ამას? მე ანკი რა ისეთი გარდაქმნისი ვიყავი, ამგვარი ბეცი და დაუნდობელი შემთხვევები გადამეტანა? მაგრამ ეს ხო ფაქტია, ხო ნამდვილია, ხო გადავიტანე? მართალია, აგერ, ახლა, ტყვეების ბრბოში, გათვლილი, მოსრული, მინგრეულ-მონგრეული ვდგავარ, მაგრამ ჯერ ხო სული მიდგას, ხო გამოვუსხლტი ამდენ მოულოდნელ ბედუქულმართობას? ცოცხალი ხო ვარ და სწორედ ამიტომ, ჯერ კიდევ ცოცხალი რო ვარ, რაღა მოულოდნელობა უნდა გამკვირვებოდა? პირიქით, ის მიკვირს, რამდენიმე დღე რო გაივლის და არაფერ მოულოდნელ ფაქტრას არ გადავეყრები.

არც ის გამკვირვებია, გერმანელი უნტერ-ოფიცერი რო მოგვადგა, ბანაკიდან გაგვყვანა მე, არჩილი და გუნადი, ბანაკის წინ, ქუჩის შიორე მხარეს სამხარეთულიანი, აივნებანი სახლი იდგა. საღამოობით აივნებზე გერმანელები გამოფენებოდნენ, ხორხო-ცობდნენ, ლალობდნენ, მღეროდნენ „დოიტ-ჩლანდ იუბერ ალეს“, ბანაკიდან, რა თქმა უნდა, მიაჩრებდებოდნენ ტყვეები, ისინი აივ-

ნებიდან ხელებს იქნევდნენ, იჯლანებოდნენ, „რუს, რუსო“, ჯღაოდნენ, ბაგეებზე მიდებულ ხელის გარმონებს აჭიჭყინებდნენ.

გადავჭერით ქუჩა და ბადრაგმა იმ შენობაში შეგვიყვანა.

აღარც ის გამკვირვებია, ერთ ოთახში რო შეგვიყვანა, რომელშიც ლოგინზე მწოლარე ჰილდა აღმოჩნდა.

რაკი ჰილდა გადარჩენილა, აქამდე მოაღწია და ჩვენი აქ ყოფნაც გაიგო, — (ეგაც ხომ მოულოდნელი შემთხვევაა!), — რასაკვირველია, ველოდი, მოინდომებს-მეთქი ჩვეთან შეხვედრას. მართალი ვითხრათ, ვნატრობდი კიდევ ნეტა ერთხელ კიდევ დამახახაშეთი, მაგრამ ამ ნატურას მე თვითონ საპნის ბუჭტივით უმალვე ვიშორებდი თავიდან. სულაც არ მინდოდა. ამ მდგომარეობაში, როგორშიც ახლა ვიყავი, დავენახე ჰილდას. რა სანახავი ვიყავი? ჩამოგლეჯილი-ჩამოფხვნილი, ჩირქიანი ბინდებით ყვა და თავგადახვეული, ლანდავ ქვეული და სიხარული-ნიშტანართმული კი დაეპორიალობდი ჩემ-ნაირების ბრბოში, არც იმას განვიცდიდი ძალიან ალიონა და საშა რო მხედავდნენ ყოველდღე ამნაირს.

ჰილდას რომ ვენახე ამნაირი, ეს კი არ მინდოდა. უნტეროფიცერმა რომ წინ გაგვიდგო სამიგენი, მაშინვე ვიგრძენი, ჰილდას გამოხმობილები ვიყავით, მაგრამ, აბა რაღა მქნა, ხო ვერ გავუძალიანდებოდი უნტერ-ოფიცერს. არჩილი და გუნადი რო გაძალიანებოდნენ, რა თქმა უნდა, მეც გავჯოტბებოდი, მაგრამ მათი გუმანი ვერ მინდებოდა ჰილდამდე და მორჩილად გაჰყვნენ წინ-წინ გერმანელს. მეც გაიფიქრე, შეიძლება ვად-

* დასასრული იხ. „მნათობი“, № 11.

ბი, ჰილდასთან კი არა, სხვაგან მიუყვარათ და მივსდევდი მათ თაქნაღუნული.

ჰილდას ოთახი ისე იყო განაზრახებული, თითქოს საგანგებოდ შეუქურბი მოუშვერიათო. ფანჯარასთან სასთუმალმიბეჭენილ კედელზე მიადგმულ ეათათა სანოლში ჰილდა იწვა. თეთრიშიტკალშემოყრებული საბანი ეწინა მკერდამდე დაგვიანაბა თუ არა, შიშველი მკლავები შემართა და შეჰყვირა:

— აი, ჩემი გამტაცებლები!

ჩვენ კართანვე გავკვავდით. თვალი შემეყინა ჰილდას ზემომართულ მკლავებზე.

— ბუფუ! არჩილ! გუნადი ბიძია!

შეშოგვძიხა ცალცალკე, ნამოიხართა, თხელი საბანი მკერდზე აიფარა.

— მოდით, ახლოს მოდით, აგერ, სკამებზე ჩამოსდებით, რატომ გავქვავდით მაგ კართან?! გუნადი ბიძია, მოდი, დაჯექი!

გუნადი მივიდა სკამთან, დაჯდა. არჩილიც მიჰყვა, მიუჯდა გვერდით გუნადის. სანამ მათკენ ფეხს გადაედგამოდ, ჰილდამ ძლიერ გასაგონად თქვა:

— ბუფუ, რა მოგივიდა? დაიჭერი?

მე ვერაფერი ვუპასუხე, მივედი სკამთან და დაჯექი.

— მერე რა. — განაგრძო ისევ ჰილდამ, — ხო გადარჩენილხათ, ხო ცოცხლები ხართ! ვიფუთ ცოცხლები, განა ცოტა კვდება ამ ომში, რატომ მაინცდამაინც ჩვენ მივემართო?

— შენც გადაარჩენილხარ. — ამოიღო ხმა გუნადიმ.

— ჰო, გადავრჩი, გუნადი ბიძია, სასწაულია, არა?!

— ისიც არის სასწაული, კვლავ რო შევხვდით ერთმანეთს, — თქვა გუნადიმ.

— არ ელოდი ხომ?! — თქვა ჰილდამ და ბალიშზე მიესვენა.

ერთხელ ხო ვინაბატრუ ნეტა ჩითის კაბაში მანახა ეს გოგო-მეთქი. ის კი არ მინატრია, ქათათა ლოგინში მწოლარე რო მენახა. არ მინატრია და ახლა რო ვხედავ, სიხშირე მგონია. ისევ ისეთია, არ შევეცილა. ბალიშზე მშის სხივებითი მიმოფანტულა მწიფე ხორბლისფერი ომა. უფრო ღამაში ყოფილა, კიდრე მუნფიორში ჩანდა.

— შენ რო კიდე გნახავდი, ამას არ ველოდი კი არა, გაფიქრებითაც ვერ გავიფიქრებდი, — უპასუბა ჰილდას გუნადიმ.

მე თითქოს ენა ლოქვეუ მომხვეცა და ვერა და ვერ ავაპირავე. ვერც არჩილმა ამოიღო ხმა. შეიძლება უფრო იმიტომაც, რომ ჰილდას საწოლის თავსასთუმალთან ახლოს, ფანჯარასთან იჯდა ჭაღარამურეული შუახანის გურმანელი პაუპტმანი და თუმცა ღიმილით, მაგრამ ჩვეთისუნი გაურკვეველი ინტერესით გვაფიქნებდა თვალს. შემოვდით თუ

არა ოთახში, აი, ჩემი გამტაცებლები, და მამ იმას მიმართა. ცხადი იყო, მამამ ამბობი ჰქონდა თავისი თავგადასაცალი, არჩილმუნებული ვიყავი. ცუდა არაფერს ეტყოდა ჩვენზე იმის გარდა, შუალამისას მინურში მთვლემარტს მოულოდნელად თავს რო დავუხსით და თავსხმაში ძლიერ მივათრიეთ ბებია ანას სახლამდე. ამის მერე ჩვენ ცუდი არა გვიკადრებია რა და სასაყვედრო რა ჰქონდა. არა, ჰილდა ამ ბატონ ოფიცერს ცუდს არაფერს ეტყოდა და, იმის შიში, რომ იგი გავციხარდებოდა, არც კი გამკარებია გულთან. მე სხვა რამ მამუნჯებდა. გამიხარდა, კვლავ რომ დავინახე და ეს როგორ გამომეთქვა, არ ვიციოდი. ან საჭირო იყო თუ არა, გამეშვილა ეს სიხარული.

ისევ ჰილდას ხმა შემომესმა: — იმ ზორზილამ შემიგდო მხარზე და მთელი ღამე ნაფოტოით მატარა, — არჩილისკენ მიუთითა ოფიცერს, — მაგარი ბიჭია, ტყვია არ ეკარება, მაგრამ ამავე დღის რბილი და თავაზიანი. — მერე არჩილს მიმართა: — არჩილ, ხმა ამოიღე, მოთხარი რამე! არჩილმა დინჯად ამოიღო:

— აბა, რა ვითხრა. კარგია, რომ ცეცხლნაკიდებულ ზღვას გამოუსხლტი.

— ეხდავ ვხედავ, რა დღემაც ჩაეცხნილხართ. — თქვა ჰილდამ.

— ჰო, ჩავუვიდით.

— გამოსხლტილხართ თქვენაც.

— გამოვუსხლტით.

— ბევრი ვერ გამოუსხლტებოდა.

— ძალიან ბევრი.

— ბედი გეონიათ.

— ეგ რაღა ბეღია?!

— ბეღია, აბა, რა. ცოცხლები ხართ!

— რაღა სიცოცხლეა.

— რატომ?

— ვინც მოკვდა, ბედი იმით ჰქონიათ.

— მაინც სიცოცხლე ჯობს, არჩილ.

— ტყუობას ვერ ჯობს.

— გამოიგონია, თითქოს სტალინის აზრი იყოს ეგ.

შტალინ, შტალინო, ნამოიძიხა ამფუნხანს მფუმარედ მჯდარმა გერმანელმა ოფიცერმა, ნამოფდა და არჩილს წინ შეჩერდა, მაინც როგორია შტალინის აზრიო, მიმართა არჩილს რუსულად. ხას ნაცვლად შს გამოთქვამდა. ანევე ზოგიერთი თანხმომავნი ბგერა სხვანორად გამოუდლოდა, თორემ რუსულად საკმაოდ გამართულად ღამარაკობდა. არც გამკვირვებია, არც დაფიქრებულეარ ამაზე. ისე ვიყავი გაოგნებული ამ მოულოდნელი შემთხვევით, რა თავში ვიხლიდი ახლა იმაზე მეფიქრა, საიდან იცოდა ამ გურმანელმა ოფიცერმა რუსული. განა ცოტანი იქნებოან რუსულის მყოფნე გურმანელები?! ერთი იმა.

თგანია ეს ოფიცერიც და ამიტომაც გამოუმნესებიათ რუსი ტყვეების ბანაკის უფროსად. არჩილმაც არ მიაქცია ყურადღება ამ გარემოებას, მის წინ შერეულ ოფიცერს თვალბში მიაჩრდა და უპასუხა:

— ერთი ტყვია შენთვის შეინახეთ. ასეთია სტალინის აზრი.

— პო, პო, ეშ ვიცე, — შეაგება მამინეც ოფიცერმა, — ჩვენ ბევრი რამ ვიცით თქვენზე და ამიტომაც ასე მალე დაგარბიეთ და აგანიოკეთ.

— ჯერჯერობით კი, მართლაც დაგვარბიეთ და აგვანიოკეთ. — ჩაერია საუბარში გენადი.

ახლა გენადის მიაჩრდა ოფიცერი.

— თქვენ რუსი ხართ?! — ჰკითხა მის.

— დიახ, რუსი ვახლავართ.

— მაგი კარგი რუსია, ძალიან კარგი რუსი, — მიეშველა ჰილდა გენადის.

— ოპო, კარგი რუსი! — იქნეულად გაიმეორა ოფიცერმა.

— პო, პო, ბიძა ოტტო, — დაადასტურა თავისი ნათქვამი ჰილდამ, — კარგი რუსია გენადი ხართ, მე ეს ვიცი.

— მეც ვიცი, კარგი რუსებიც რომ არიან რუსეთში, — მიუბრუნდა ოფიცერი ბელერი ჰილდას. მერე ისევ არჩილს მიმართა: — მერედა ერთი ტყვია შენთვის რატომ არ შეინახეთ?

— ჯერ ერთი, იმიტომაც რომა, ტყვეები საერთოდ არა მქონდა, — უპასუხა არჩილმა, — მეორეცა, არ ვეთანხმები მაგ აზრს.

ჰილდა კი ნამოშველა არჩილს, უთხრა, ოტტო ბიძია ჩემი ახლო ნათესავია, კარგი გერმანელია, ნუ მოგერიდება მაგასთან საუბარი, ძალიან აინტერესებს თქვენი ამბებიო, მაგრამ მე მაინც გამიყვირდა, არჩილი რომ ასე თამამად ჩაება გერმანელ ოფიცერთან დიალოგში. პირდაპირ უყურებდა და ისე ესაუბრებოდა, თითქოს ტყვე არ ყოფილიყოს.

— თქვენ ახლა ტყვეები არა ხართ. უფრო სწორად, ჩვენი ტყვეები ბრძანდებით, მაგრამ თქვენი სამშობლოსათვის, შტალინის აზრით, მოლაღატები ხართ.

— სტალინი სხვაა და სამშობლო — სხვა.

— შტალინმა არა თქვა?!

— ეს სტალინმა თქვა, სამშობლოს ხო არ უთქვამს? აბა, ერთი, მოვიდეს ყველა ჩვენთაგანთან, გულში ჩაგვხედოს, გაიგოს, ვართ მოლაღატნი თუ არა?!

— იმას ასე მიაჩნია.

— ის ადამიანია.

— ამ შემთხვევაში თქვენი ვებერთელა ქვეყნის დიქტატორია.

— დიქტატორები მოდიან და მიდიან, სამშობლო არც მიდის და არც მოდის. არის და არის. უცვლელია. მარადიულია. კაცი ერ-

თი დიქტატორის აზრით რომ მოლაღატნი ვართ, ორის დროს შეიძლება შენგვედგინოთ ალიარონ.

— ხელისუფლება?!

— ხელისუფლებაშიც ადამიანები არიან. ადამიანები კი ხან ძალადობით მოიგდებენ ხელთ ხელისუფლებას, ხან ვერაგობით, ხან შემთხვევით. ამიტომაც ისინი სხვადასხვანაირები არიან მუდამ.

— თქვენ მე მომწონხართ! — უცებ საუბრის მიმართულება შეცვალა ჰაუპტმანმა.

— გლადიატორად ხომ არ გნებავთ ამოყვანოთ? — არ დააყოვნა არჩილმა და იმნამსვე უპასუხა.

ჰაუპტმანმა ჰილდას გახედა და გაილიმა.

— გლადიატორად?! — მიხედა არჩილის ირონიას.

— ძველ რომში მონებიდან ირჩევდნენ გლადიატორებს.

— თქვენ ხომ მონები არა ხართ?!

— მონები ვართ, აბა, რანი ვართ?!

— ტყვეები ხართ, სამხედრო ტყვეები, გარდა ამისა, — ისევ ჰილდასკენ მიბრუნდა ჰაუპტმანი ოტტო ბელერი და სკამზე ჩამოჯდა, — ჰილდას მეგობრები ყოფილხართ. უცნაურია ასეთი მეგობრობა. მაგრამ ასე მითხრა თვითონ ჰილდამ. ხო მართალია, ჩემო ძვირფასო?! — დაიმომშა ჰილდა.

— მართალია, მართალი, ბიძა ოტტო, კარგი ბიჭები არიან, ეგ „გლადიატორი“ სწორედაც გამოჩრეულია მაგათგან, ხო ასეა, ბუდუ? ვიცი, შენცა და გენადი ბიძიაც რომ ამ აზრისა ხართ. ნულა შეანუხებ, ბიძია ოტტო, არჩილს, მაგას არ უყვარს ბერიო ლამარაკი.

— იაელო, იაელო! — დაეთანხმა ჰაუპტმანი ჰილდას, მაგრამ დიალოგი მაინც განაგრძო, ისევ არჩილს მიმართა: — ჰილდამ ზოგი რამ მიაბმო თქვენზე, ის ჩემი ძმის შვილია და შვილიყთ მყავს გაზრდილი. მე-გონია, რუსები ჩვენს ტყვეებს დაგლეჯდნენ და ცოცხლად შეჭამდნენ. ასე გვიხატავდნენ რუსებს ყოველთვის.

— ჯერ ერთი, რომ ჩვენ რუსები კი არა, ქართველები ვართ, — შეანყვტინა სიტყვა არჩილმა, — მეორეც ისა, რომა მოგვეწონა ჰილდა, ლამაზი გოგონა და ველარ გავიმეტეთ შესაქმელად.

— მართალია, თქვენ რუსები არა ხართ, მაგრამ ერთი სახელმწიფოს ერთიანი არმირის ჯარისკაცები ბრძანდებით, დამარცხებული და გამწარებული ჯარისკაცები. თქვენ კი პოლდასთან, გერმანელ ტყვესთან, ადამიანური სული უფრო გამოვიჩენიათ, ვიდრე გამწარებული ჯარისკაცის მრისხანება. რომ განრისხებულიყავით, არც ეს იქნებოდა გასაკვირიო. ჰილდა მადლიერია თქვენი, ჩემი პატარა გოგოს ტყვეობას ვერ წარმოვიდგენდი,

და, რასაკვირველია, ვერც იმას წარმოუდგენდი, თქვენისთანა რაინდების ხელში რომ მოხვედებოდა. დიახ, დიახ, თქვენ ნამდვილი რაინდები ყოფილხართ.

— რას ბრძანებთ, ბატონო ოფიცერო! — შეანყებტინა სიტყვა არჩილმა, — გვიბრძანებს და ტყვე არმიის შტაბში მიგყვამდა.

— მიგყავდათ, მიგყავდათ, — აიტაცა არჩილის სიტყვა ჰაუპტმანმა, — მაგრამ ამასაც ხომ მინიშნულობა აქვს, როგორ მიგყავდათ? დანურილებით შიამბო ჰილდამ თქვენ მიერ კანველი გზაზე გერმანელი ტყვე ქალბურთელი, არც ისე ურადო შენახდა... გთხოვთ, ნუ მანყებტინებთ სიტყვას... რაინდები ხართ, რაინდები. არა გკადრებიათ რა. ჰილდა შობილულია თქვენი. მთხოვს, რომ გაგანთავისუფლოთ ტყვეობიდან. მაგრამ ამის უფლება მე არა მაქვს. ამიტომ მინდა, რაც შემიძლია, ის შემოგთავაზოთ, ეგებ თქვენი ამჟამინდელი მძიმე ყოფა ოდნავ შეგიმსუბუქოთ. დამუხმარეთ სამივენი ბანაკში ნენსრიგის დამყარებაში. უფლებებს მოგცემთ. ბანაკის გარეთ დაგაბნელებთ, უზრუნველყოფთ ყოველმხრივ. ჰილდას არ უნდა ასე დარჩეთ. ჰილდას უნდა...

— მომიტყევეთ, ბატონო ოფიცერო, — ნამოგვა არჩილი და ჰაუპტმანს მიმართა: — ჰილდას ჩვენ დიდ პატივს ვცემთ. უბედურების გზაზე ისე დავუახლოვდით ერთმანეთს, ჩვენიანი გვეგონია. მასთან სიახლოვე ჩვენც გვიჩინა, მაგრამ ახლა ეს არ გამოვა. გვიჩვენია იმ ყოფაში დაერჩეთ, რა ყოფაში ვართ.

ჰაუპტმანი არ მოელოდა ასეთ პასუხს. გაშლილი ხელისგული შუბლიდან თმაზე გადაისვა, წინ ნამოცეკნილი ქალკა თმა გადაიტყპანა და თითქოს არც გაეგონოს არჩილის პასუხი, განაგრძო:

— ჰილდას სურს თქვენთან ხშირი შეხვედრა.

— დამთავრდება ომი. ჰილდას ჩვენ მოენახაუთ.

— რა თქმა უნდა, ომი დამთავრდება, ომი წაღე დამთავრდება, ამას თქვენც უნდა ამჩნევდეთ. დიდხანს არ გასატანს. ჩვენი არმია უკვე მოსკოვთან არის.

— ძნელი სათქმელია, ომი წაღე დამთავრდება თუ კიდევ გასატანს ერთხანს, — თქვა არჩილმა, — ომია, ათასი მოულოდნელობა თან ახლავს ყოველგვარ ომს.

— ჩვენთვის საეტეო აღარაფერია.

— დინჯად, აუჩქარებლად განსჯა მანაც სჯობს.

— განსაჯელი, აბა, რაღა დარჩა, დღეს-ხვალ არმიები მოსკოვში შევლენ.

— მოსკოვის იქითაც რუსეთია, ბატონო ოფიცერო და, უნდა მოგახსენოთ, ძალიან

ურცელი რუსეთი... იაპონიამდე ხანდახან წაუღო უკლებლივ უკლებლივ რო გაიხსენებდეთ, არცაა მოსკოვი უკლებლივ წყევდა.

ჰაუპტმანი მიუხედა არჩილს, გაიფიქრა, დასაინწყუნებელი მიკიბულ-მოკიბულობა ამა-სთან არ გაეყო. ეტყობოდა, გულთი ენადა, ჩვენთვის რაიმე სიკეთე გაელო, ჰილდას ხართით, ჰილდას გამო, სასწაულებრივად გადარჩენილი მისიშვილისათვის ზრუნავს. ამდენი რამე გადაუტანია, ტყვეობა, სიმწრით გამოვლელი გზა ზღვამდე, ზღვის ტალღები, მაინც რამე გადაარჩინა, დაჭრილი, ცივ ტალღებში მოქცეული, რომელმა ღვთაებამ წაავლო ზედი, რა ბედისწერამ მოიყვანა აქამდე, ოტტო ბედურამდე, ბიძამისამდე, უგონო, უღონო, მაგრამ ჯერ კიდევ სულიერი? ხო მოაბრუნა საამწრეთისმოვლოდ, ხო იპოვა, ხო აღარ დაეკარგა ჩვილობაში მის მკერდზე ნაღლილიღვეი, ნათათურები, თოთო თითებით რო უჩიჩენიადა მკერდის ბალანს, იქვე გამთბარი, ზედე ნამოზრადილი პანაწიონტედა, დაფხარცული. ვინ იფიქრებდა, ასეთი კარგი გახდებოდა დიდობაში, ქალიშვილობაში? ვინ იფიქრებდა, ომში ნათადოდა, ტყვედ გაიტაცებდნენ და მანაც მასთან, ოტტოსთან, მოყვარულ ბიძასთან მოაგებდნენ ბედის ზარბი, მბრუნავი ნაღმა-უქლმა? ნუთუ ღმერთი მართლაც მათთან არის და „გოტ მიტ უნს“ ტყუილად არ ანერია ყველა გერმანელი ჯარისკაცისა და ოფიცრის ქამრის აბზინფზე? გახარებულა, ქმაყოფილა, ანი ბედის ანაბარა არსოვს მიატყუებს ჰილდას. დახაფრულია გოგონა, ნერვებდანენილია, აფორიაქებულია. ისეთ მდგომარეობაში იყო, თუ თვალს გაახედდა და, მით უფრო გაიღივებდა, აღარ ეგონა. ამ ბიჭების გამოჩენამ ერთბაშად გაუშალა, გაუფართოვა, გაუხსიერესა და შეზლი და თვალ-ნარბი. ამით ნატრობდა, ამით ნახვას ეშურებოდა. აბა, ესენიც აქ არიან, მის ოთახში და გახალისდა, გაუფერადადა პირისაზე, ღიმილი მოერია ჰილდას. ამიტომაც გულით ენადა, ჩვენთვის ეამებინა, რაც შეეძლო, ის არ დაეშურებინა. მიხედა, რომ ჰილდას უჩვენოდა აღარ გაეძლებოდა. ჩაკეცდა არჩილს, დამუხმარეთ, გვერდით ამომიღვიქითო.

— ჩვენ ტყვეები ვართ თქვენი, — თავისას არ იშლიდა არჩილი, — გუშინდელი მტრები, გვერდით როგორ ამოგიადგეთ?

— სულერთია, შტალინისათვის თქვენ უკვე მოლაღატები ხართ, — ერთ დასაინწყუნებელ მოსაზრებას კიდევ წაეტანა ჰაუპტმანი, — იქ მისაბრუნებელი პირი აღარა გაქვთ.

— ფიცო.

— გაგიჭირდებათ ბანაკში.

— ომში გინახავთ სადმე დაღვინებული ჯარისკაცი?!

— სხვა რომ არა იყოს რა, შიმშილს ვერ გაუძლებთ, — არ იძლიდა თავისას ჰაუპტმანი, — შტაბლინმა უარყო საერთაშორისო ნი-თელი ჯვარი, თქვენი ქვეყანა არ არის მიაი წვერი, ამიტომ ვერ დაგებმარებათ თქვენ ნითელი ჯვარი.

— ყველანი ხო არ დავიხოცებთ? — ჯი-უტად იგერიებს არჩილი ბელერის არგუმენ-ტებს.

— თქვენ, ქართველები მაინც რად იყ-ლავთ თავს?!

— ჩვენ თავს არ უვლავთ, ჩვენ გვკლავენ.

— მერედა რისთვის?!

— ოშია.

— ეს ხომ თქვენი ომი არ არის?!

— ამჯერად ერთადა ვართ.

— რუსების ოშია ეს.

— ჩვენიც.

— რატომ?!

— თქვენი მახვილი ჩვენსკენაც არის მო-მართული. ქართველები ვერ ეგუებიან დამ-პყრობლებს.

— ჩვენ დასაპყრობად არ მოვდივართ.

— აბა, რად მიიწვეთ ასე გამშაგებით?!

— კომუნისტებისა და ებრაელების გასაფ-ლტობად.

— საქართველოში ბევრი კომუნისტი, ებ-რაელებიც ბევრი არიან. არ დაგემორჩილე-ბიან. თქვენ ამბობთ, რომ ამჟამად ჩვენ და-მპყრობლების ხელთა ვართ. ერთი დამპყრო-ბელი თუ მეორე თუ შეიცვლება, ამით ჩვენ რას მოვიგებთ?!

ისე უტყვდა არჩილი ჰაუპტმანს, — შეტე-ვაც იყო ეს და თავდაცვაც, — სობრაზისა არა ეტყობოდა რა. ეს მართლაც ასე იყო. არ-ჩილის გაბრახება არც ისე იოლია. დინჯად, აუჩქარებლად და ფიქრინად გამოთქვამდა თავის აზრს, პასუხობდა ოტტო ბელერს.

ჩემი დაკვირვებით, არც ოტტო ბელერს ეტყობოდა სიფიცხე და განიზმატება. თავისი ყველა არგუმენტი უძლური აღმოჩნდა არჩი-ლის გულწრფელსა და შენივთულ მსჯელობის წინაშე. სწორედაც შენივთული და შეუძლებ-ლი იყო მისი პასუხები, არცერთი ზედმეტი და ფუყე სიტყვა, ყურით მოთრეული და გა-ნგებ შეთითხნილი აზრი არ ახლდა მის მსჯე-ლობას. აღბათ კამათის ამგვარი მდინარეა და მარნშიწებლად მოქმედებდა ოტტო ბელე-რზეც. ის ხანგამოშვებით, არჩილის პასუხის შემდეგ, შერეოდებოდა, მკლავს მოხრიდა, ხე-ლისგულს თმაზე გადაისვამდა, მერე თითებს ბაკებზე მიიღებდა, მეორე ხელს მუშტს მოხრილი მკლავის იდაყვს შეუყუდებდა. ხან ამგვარად მდგარი წარმოთქვამდა თავის აზრს, ხან მონყვეტილ ჩამოყრიდა მკლავებს, პი-

ლდასკენ შებრუნდებოდა და ქუჩაყუჩე-ერჩე-ლისკენ მდგარი განაგრძობდა დაღვინებულს შერე ისე შეუბრუნდებოდა არჩილს და თა-ვის სათემელს აუღელვებლად და აუჩქარე-ბლად ამბობდა.

გენადი პირდაღებული უსმენდა ამ დი-ლოგს, ერთი სიტყვაც არ წამოცდენია, ხან-დახან ჰაუპტმანი მასაც გადმობუდავდა ლა-პარაკის ფროს, თითქოს მისგანაც ითხოვდა, შენ რა აზრისა ხარო, მაგრამ გენადი არ ჩა-რუღა მათ პაექრობაში.

რასაკვირველია არც მე გამომიღვია თავი, არც მეონდა ამის სურვილი, რადგან ჰილდა უფრო მტხად ბიძამისის თავგამოღებულ და-ვას კი არ უსმენდა, სულერთთავად ჩემსკენ იყურებოდა. ჩიტის ნაფებურივით, ღიმილის პატარა კვალიც აჩნდა სახეზე და სულ მეგო-ნა, ჰა და ჰა, რამეს მეტყვის და ამით საუ-ბარს შეანყვეტილებს-მეთქი. ამიტომ მე თვალს ვარიებდები, თავი ისე შეჭირა, თითქოს ღრმად ვიყავი ჩართული არჩილისა და ბიძამისის კამათის მოკრეში.

წანილობრივ მართლაც ასე იყო. ვფიქრობ-დი, არ გადააჭარბოს არჩილმა, ვაი, თუ რამე ვერ მოზომოს. ჰილდას სტუმრები კი ვართ, მაგრამ ხო მაინც ტყვეები ვართ, ვინ იცის, ამ გირმანელ ოფიცერს როგორ შეეცვალოს გულბა-ხასიათი, არჩილმა რო მფულარე გა-დაასხას გულზე.

მაგრამ ვხედებოდი, რომ ჰაუპტმანს გულ-წრფელად სურდა ჩვენი აყოლიება, ან ჰილ-დასგან იყო საამისოდ აჯერრიგად მოწუსხუ-ლი, ან თვითონ სურდა, განამებულ ძმისშვი-ლისათვის რამე ეამებინა და რაკი მიმხდარე-ყო, რომ ჰილდასთვის ახლა ყველაზე დიდი სიამე ის იქნებოდა, ყოველდღიურად ჩვენ-თან ახლოს ყოფილიყო, ამიტომ ცდილობდა არჩილის გადაბირებას ასე თავგამოღებით.

ეს რო გავიხარე, იმასაც მოვხედი, საუბრის დროს რას ფიქრობდა ჰაუპტმანი. გაჯერტე-ბულ არჩილს რასაც ეუბნებოდა, ხო მესმოდა, მაგრამ ნათქვამის უკან ნაგულისხმევი სიტ-ყვებიც მესმოდა: „შე კაი კაცო, რა გინდა, რაც ჰილდას უბედურება შეხვდა, სულ შე-ნით მოხდა. მაშინ თქვენთან ყოფნა მისთ-ვის უბედურება იყო, აბა, რა იყო? ახლა თქვენთან ყოფნა მისთვის ბედნიერება იქნე-ბა, გამოვა მშობე მდგომარეობიდან, გაიხა-რებს და რატომ არ გინდა ეს? რატომ არ გინდა გაიხაროს შენს მიერ განამებულმა ჩე-მმა საბრალო გოგონამ?!”

აღბათ ამის გამოც იყო, უტხად მოტყვდა ჰაუპტმანი, არჩილმა რო თქვა, ამით ჩვენ რას მოვიგებთ, ერთი დამპყრობელი თუ მე-ორე თუ იცვლებაო, აღარაფერი უპასუხა, ხელი ჩაქცინა, ჰილდასთან ახლოს თავის სკამზე ჩამოჯდა და თქვა:

— დაეანებოთ თავი პოლიტიკას. მე არ მიყვარს ავტოკრატია და პოლიტიკა. მე ჩვეულებრივი გერმანელი ვარ და მოვალეობას ვუბდი აქ. გასაჭირშია ჩემი პილდა და მის წინაშეც მოვალე ვარ, მინდა, როგორმე გამოვიყვანო ამ მდგომარეობიდან.

— ჩვენ პილდას შეგობრები ვართ, მაგრამ რასაც თქვენ გვთავაზობთ, ის ჩვენ არ შეგვეფერება. ამ განამებულ ტყვეთა ბრბოში წესრიგი რო დაამყარო, ხელთ კეტები და მათრახები უნდა მოიპარჯვო. ჩვენ ამას ვერ ვიხამთ. გთხოვთ, ბატონო ოფიცერო, გვაპატრონო ეს კადნიერება, თქვენი კოილი სურვილებიანათვის დიდ მადლობას მოგახსენებთ.

— მერე არჩილმა პილდას მიმართა: — გვაპატრუე, პილდა, ჩვენ სხვა გზა არა გვაქვს. შენ გავვიტებ ამას.

ქადაგება

სწორედ მაშინ, როცა კარი გაიღო და გერმანელმა ეფრეტორმა ტაბლავი დაწყობილი ბუტერბროდები მაკიდაზე დადო, არჩილმა, ნახვამდითო, თქვა და ღია კარისაკენ წავიდა, გენადიც მიიყვებ, რა თქმა უნდა, მეც მათ ავედევნე, მაგრამ უცებ პილდას ხმა შემომესმა:

— ბუფუ, შენ ცოტახნით დარჩი. ის იყო, არჩილი კარში გავიდა, გენადიც კარს მოეფარა, როცა ეს ხმა შემომესმა. ჩემდაუნებურად შეფრთხი და პილდასკენ მივბრუნდი. პაუპტმანიც წამოდეგა, ღია კართან ატუბუღმა საღადათმა ჯერ ის გაატარა და მერე თვითონაც გავიდა, კარი მიიხურა. დავბებინე, მარტოცა დავრჩი პილდას ოთახში და ვერ მომესაზრებინა, რა შეენა.

— ბუფუ, დაჯეცი, — მითხრა პილდამ. დაეჯეცი.

— რატომ არაფერს ამბობ? — მკითხა პილდამ.

— რა უნდა ვთქვა?! — ვუპასუხე ძლივს-გასაგონად.

— მითხარი რამე.

— კარგი ბიძა გყოლია. არ არის ურიგო კაცი. — მოვახერხე ამის თქმა.

— ჰო, ჰო, ბუფუ, — შეიშუმუნა საწოლში პილდა. გვერდულად დანვა და თითქოს ჩემთან საუბრის ძივს ხელი წავაგლო, ხალისიანად განავრძო: — მაგის ხელში ვარ გაზრდილი, არ არის ფხუკიანი და უზრდელი.

— ფხუკიანი და უზრდელი კი არა...

— კარგია, რომ ასეთი შთაბეჭდილება დაგრჩა ბიძაქმზე. — შემანყვეტირა პილდამ.

— ბედი მქონია, რომ აქ შემხვდა.

— მართლაც ბედი გქონია.

— იცი, რატომ ჩამოგამოხრე ამხანაგებს? მე მხრები ავირჩე.

— რაღაც მინდა გითხრა. ყველაფერი ვერაფერად გეტყვი. არ არის საჭირო, გვიღებოთ ინტერვიუ აი, შენ კი, ძალიან მინდა იცოდეს. იმ ღამეს, ნავი რომ გადაყირავდა და ზღვაში მოვადინე ტყაპანი, ისღა მახსოვს, რომ წამოვიძახე, ბუფუ, მიშველე-მეთქი.

— მე რაღას გიშველიდი? — დაუფიქრებლად ვთქვი და სკამზე აენრიალდი.

— ძალიან შორს კი არ ვიყავი ნაპირიდან.

— მაინც.

— ალბათ მეგონა, მოგწვდებოდა ჩემი ხმა, შეიძლება იმიტომაც დაგიძახე.

— რო მომწვდენოდა...

— რო არ მოგწვდა, რო ვერ გაიგონე, მომინდა, ახლა მაინც გითხრა. ყველაფერი გულში ხო არ უნდა შეინახო კაცმა.

— ვერ დაგიმალავ, პილდა, მეც ველარ ვახერხებ ყველაფერი გულში ჩავიშარხო, მახარებს, რო გახსოვარ.

— ბევრი ვიფიქრე.

— საფიქრალს რა გამოლევს.

— ორიოდე კვირაა, რაც ვნეეარ, გონს რო მოვებე, იმის მურე სულ ვფიქრობ.

— მწოლარემ, აბა, შეტეი რა უნდა აკეთო.

— ფიქრიც არის და ფიქრიც.

— ასეთი რა ნაკვიებია?!

— ქვეყანა როა მოწყობილი უკუღმართად.

— ქვეყანას თავისი წესი და რიგი აქვს.

— მეც მაგაზე ვწუხვარ, სულ თავისი წეს-რიგით უნდა გვაბრუნოს და გვათრიოს, ჩვენს პირად სურვილებს ფხებვემ მოიქცევს და გასრებს.

— ქვეყანაში ჩვენს გარდა მილიონობით ადამიანია და ყველას კერძო სურვილს რო აპყვთ, რაღა ქვეყანა იქნება.

— ხანდახან უსამართლობაა.

— ეს ჩვენ გვგონია ასე, თორემ ქვეყანას თავისი წესი და რიგი საშარტლიანად მიაჩნია.

— რა საშარტლიანობაა, რაც ჩვენს შორის ხდება?!

— ოშია, პილდა, ომსაც თავისი წესრიგი აქვს.

— ტყვე ხარო და, გატყობდი, იმისი გეშინოდა, არაფერი წამოგცდენოდა ჩემთან. მეც შებორკილი ვიყავი მტრობის ბორკილებით. მე და შენ ხო არ აღმოვჩნდით ერთმანეთის მტრები?!

— არა, მაგრამ...

— რა მაგრამ, რა ჩვენი ბრალია, ასეთები რო აღმოვჩნდით? ჩვენ ხო არ გვიძებნია ერთმანეთი, შენ ხო არასოდეს ვიფიქრია, აუცოლებლად მტრის გოგო უნდა შევიყვაროო? ანც მე მომსვლია ეს აზრად ვიყვედი ჩემს მიწურში, იოტისოდენა სურვილიც არ მქონია, ამ თავსხმაში გადავალ რუსებთან,

მოგზაზე, ბუდუს და ენახო ერთი, რა ბიჭიათო.

უნსმენს რომ ესმინა ჩვენთვის, ბავშვურ გულბრწყინობად მოქცევენობა ჩვენი საუბარი. იმ მდგომარეობაში, რომელშიაც ეიმყოფებოდით, შეიძლება მართლაც ასე ყოფილიყო ეს, მაგრამ ამის მომხმენი და ასე გამბედიერებული თოვლივით თეთრ სანოლში მწოლარდ ჰილდას თუ დააკვირდებოდა, მის სხედაზნოლილ თვალებში თუ ჩაიხედავდა, მყოსვე გაუქრებოდა ეს აზრი, შეეცვლებოდა, კერძოთ იმ აზრით, რომ ეს გოგო რასაც ამბობს, კარგად აზნო-დაზნონილი აქვს, არც ისე შეამიტი ჩანს, სიტყვა აღაღებდად წამოსისროლოს. ტყუილა არ გამოუვლია ქარცაცხელი, დამწვარა. დათოქულა, ჯინჭრებში და ეკალ-ბარდებში დასუსხულა და დაკანრულა. ამის მერეა, ამას რო ლაპარაკობს, ასე მინიშნებით რო მესაუბრება მე, ბუდუ ბედიას, პირდაპირ ვერ გამოუთქვამს თავისი გულისწადავები. ამას მე ხო ვხვდები ხველაფერს. განჩარებულა, გაფიცებულა, გაგულსებულა ჰილდა ქვეყანაზე, წუთისოფელზე, მაგრამ ისეთი გულწრფელია, ოდნავადაც ეჭვს ვერ შეიტან მის ნაუბარში. აგა, ახლაც, იდავვი ბალიშზე დაუფეცა, თავი ხელისგულზე აქვს ჩამოვებული და მოხრილ მკლავზე ქერა თმა ისე ჩამოუფენია, თითქოს პეშვიდან მნიფე ხორბალი ჩამოფრქვევია, ისე განაგრძობს საუბარს:

— ჩვენნაირ დღეში არანაირი ქალ-ვაფი არ ჩავარდნილა ჯერ.

— წიგნებში უარესაც წამიციხებას.

— ჩიგნები სხვა... აი, ჩვენთანაც არის უკულმართი კანონი: გერმანულ ქალს ვერძალეა სხვა ერის კაცზე გათხოვება... რასსა და რასსა... სისხლის აღრევა არ მოხდესო.

— ჩვენთან ასეთი კანონი არ არის... მაგავე მიზეზით კი ქართველი ქალიც ერიდება სხვა ერის მამაკაცზე გათხოვებას, მაგრამ კანონი არ უქრძალავს.

— კაცებიც ერიდებიან სხვა ეროვნების ქალს?

— კანონი არც ამას კრძალავს. წეს-ჩვეულებით ძველთაგანვე კაცებიც ერიდებიან სხვა ეროვნების ქალის ცოლად მოყვანას. შეილება ისათვის მშობლიური ენისა და მამაკაცური ადამ-წესების უპირველესი ქომიავი და მოძღვარი ქალია ჩვენს ოჯახებში. უცხო რჯულის ქალი ვერ შესძლებს ამას. უამისოდ კი ჩვენ ვერ შევიწახავთ ეროვნულ სახეს.

— ისევე და ისევე რასსა... რასსა... — ბალიშზე გადაესვენა ჰილდა. — კანონის ძალა რო აქვს, ისეთი ადამ-წესი გქონიათ თქვენაც.

— დაახლოებით, კი, რა თქმა უნდა, გამოწკარვნილი ხდება. მამაკაცებზე უფრო მტკიცედ ჩვენი ქალები იყავენ ამ წესს.

— დაგიმონებიათ ქალები.
— ჩვენ არა. ჩვენში ქალები უფრო რველესადა.

— შენით თუ განვაზღვრავთ, მართლაც მაგრე იწება. არა გაეზარ მონათმფლობელს.

— არც სხვები არიან მაგეთები. თუ ეწონებიან, ქართველი ქალები ოჯახს ეწონებიან.

— თავისუფლება?
— დედობაა მათი უმაღლესი თავისუფლება.

— ქალობა? დედა როა, ქალიც ხოა ამავედროს?
— ქალობას მსხვერპლად სწირავს დედობას. ამიტომაც არის, მშობლიურ ენას ჩვენ დედაენას ვეძახით, მინას — დედამინას. ჩვენი ბავშვობის პირველ სასწავლო წიგნსაც „დედა-ენა“ ჰქვია.

— ბუდუ, — შემაჩრა უცებ ჰილდამ, — ბიძაჩემი რომ არ შემხვედროდა აქ. ვერც თქვენ გნახავდით.
— რა თქმა უნდა, ვერ გენახავდი.
— ჩვენთანაც აკრძალულია ტყვეებთან ახლო ურთიერთობა. ვერც კი გავიგებდო, აქ რო იყავით.

— ვერც ჩვენ გავიგებდით, შენ რო ტყვეობიდან თავი დაგიხსნია.

— ბუდუ!
— ნავალ ახლა მე მელოდებიან.

— გელოდონ. რა ცუდად გამომიყვია, ვერც გაუწმასპინძლდი.

— რა დროს გამასპინძლბააა
— თქვენ ახლა დამშეულები იქნებით.

— არც მამონ ვიყავით მძღვრები, როცა შენ ჩვენთან იყავი, ვტყვადით. ვძლებდით.

— ეს ბუტერბროდები მაინც წაიღე.
— ხო ხედავდი, როგორ ენაუბრებოდა არ.

ჩილი ბიძაშენს? მომკლავს, ეს ბუტერბროდები რო მიუტანო.

— თქვენ აღბათ მალე წაგიყვანენ აქედან,
— აღარ მომეძალა თავისი თხოვნით ჰილდა, ამ ცნობით თითქოს დიდი საიდუმლო გამანდო.

— წაგიყვანენ, ვიცი. მაგათ ხელთა ვართ. საცა უნდათ, როცა უნდათ...

თან გამოგყვებით.

— მინდა იცოდეთ, შენ მაინც იცოდე, მე თან გამოგყვებით.

— რას ამბობ, ჰილდა! შენ ჯარისკაცი ხარ, მოგირჩება წყლული და ვინ იცის, სად გყრავენ თავს.

— ბიძაჩემმა მითხრა, მოგიშუშებია თუ არა იარა, შეგებულებით შინ გაგიშვებო.

— ამდენი წვადების მერე სულს მოიბრუნებ შინ.

— არა. არა, ბუდუ, ახლა მე შინ არ წავალ, — ისე მომახალა ჰილდამ, თითქოს მე ვაძალბებდ შინ წასვლას და იმას ქვა მალლა

შენსარლოს და თავი შეეშვიროს უარის ნი-
შნად. — აქ უნდა დაერჩე... მერე საცა
თქვენ ნავალიავენ. უნდა გამოგადვენოთ.
დავუროტებ ბიძაჩემს, ეს გამიყვითს. იმ ბა-
ნას ვეღარ მოვშორდები, საცა თქვენ იქნე-
ბით ვიცი მე, ჩემი ხელი დაგჭირდებათ ამ
განაჭირში. კი გაუფლებთ, კი აიტანთ, ვიცი
თქვენი გამძლეობისა და კრინისკვეთელობის
ამბავი. მაგარი ბიჭები ხართ, ბუფუ, ეგ ხო
ჩემი თვალით ვნახე. სხვა რამეც ვიცი მე,
გულიანი კაცები ხართ. მე არ შემიძლია
თქვენისთანა გულიანი კაცების ღვთის ანა-
ბარა მიტოვება. ღვთის ანაბარა რო იყოთ,
კოდეე პა და პა.

ქადაგად დაეცა პილდა. ამას რო ამბობდა,
თავი ბალიშზე პქონდა მისკენებული, ჭერს
ასცურაოდა. რომელიღაც ერთ ნერტილს მი-
შტერებოდა, ცალი ხელით თერ შალითიანი
თხელი საბნის კიდე ჩაებლუჯა და მკერდზე
ედო, მეორე ხელი საბნის ზემოთ სხეულის
განსწრე გაემართა. არ იჩხეოდა, ბალიშზე
მიმოვინათული ქერა თმებიც არ თრთოდნენ.
მე ვეღარ შევხედე, ხმა ვერ ამოვიღე, ისე
მშვიდად და ხმადაბლა ლაპარაკობდა, თით-
ქოს თავისთავს ესაუბრებოდა. უხერხულად
ცვრნობდი თავს. ისეთი რა დავიშასაბურეთ
მის წინაშე, რომ აგრე თავგადაშვედარი ურ-
თფლებით გულმინაება, შინ არა, დედამამას-
თან წასვლა არაო, თქვენ უნდა გამოგადვენ-
ნოთ, ჩემი ხელი უნდა მოგაშველოთო. რა-
საც სიტყვებით წარმოთქვამდა, მარტოოდენ
ის არა, რაღაცას სხვასაც ამბობდა. გულის-
ნადებით თან ამოჰქონდა სიტყვებს, გულ-
წრფელსა და ალალ სიტყვებს. ქვეშეცნუვლად
იმასაც ცვრნობდი, რომ ამ სიტყვებს უფრო
ჩემს გასაგონად ამბობდა. მე კი ფიტულივით
თადევი. აბა, როგორ უნდა ემდგარაყვეო,
თავისტყუებდადახვეული, სამოსამოწაული,
ნათრე-ნანონიალები? რა ხმა უნდა ამოშე-
ლო, რა სიტყვები წარმოემთქვა? საიდუმლო
და დაფარული მეცა მქონდა შიგ, გულის
ძროშე მიუწყებელი, მაგრამ, აბა, როგორ
ამომეფრიალებია, რანაირი სიტყვებისთვის
ამომეყოლებინა, რომ მას გაეგო. ის მიმზე-
დარიყო ისე, როგორც მე ვხვდებოდი იმის
ნათყვამ-ნაგულისხმევს? თან მესმოდა პილ-
დის ქადაგება და თან ამას ფეტირობდი. არ
შეიძლებოდა ეჭვი შეგეტანა მის განზრახ-
ვაში. ვინ ატანდა ძალას? ვინ ექაჩებოდა
იმ სიტყვებს მისი გულიდან? არავინ. არა-
ფერი. ამ განუკითხობაში, ამ მგლობა-ტა-
ციობაში, სისხლისღერაში, კაცი კაცს რო არა
შეგას, ქალი — ქალს, რო ატყობია ვაიუმ-
ველებიერი, რო დაეცლია კაცი ნახი და ფა-
ქიზი გრძნობებისაგან, ანთებულა, აბურ-
დულა, გამორცეცხლიანებულა, ცა და მიწის
ლანდვანინებაშია და არ ინდობს არაფერს.

ოღონდ გადაჩრეს. სული შერჩეს, გაუფერ-
გამოუტერეს სიკვდილის აიასანარაქი 尸解仙 尸解仙
ულ ცელებს. ასეთ, ამნაირ, ამგეტქი 變異存存 變異存存
და ზამის მეფობაში ამ გოგოა ანგელისი
ჩაბუდება სულში, არ დაფეთებულა, არ
მიუტოვებია, სიყვარულის გზაზე შემეგარს
თან მიჰყურ-მინებებია ეს — ანგელისს, ან-
გელისი — ამას და მიტოვებენ ყელამდე სი-
ხლის ტბაში. როგორ, მაინც როგორ უნდა
მოსაგრნოს ამ უღონო, უძღურმა, სიფრიფა-
ნა გოგომ ჩვენი გამოდევნება, ჩვენთვის ხე-
ლის გამოწვევა? როგორ გულითაც არ
უნდა იყოს ჩემდამი არ ჩემი ამხანაგებისად-
მი მონდობობა, მხოლოდ მისთვის, — ერთად
ერთისთვის, — ვიქნებით ასეთები, სხვა ყვე-
ლასათვის კი, თოფიანისთვის, უთოფითათ-
ვის, დიდისა თუ პატარასთვის ჩვენ რუსი
ტყვეები ვართ. მტრები, ყოველშემთხვევაში
გუშინადელი მტრები. როგორ უნდა ვადალა-
ხოს პილდამ ჩვენსა და მას შორის აღმარ-
თული ეს უზარმაზარი პარიუნი? როგორ
უნდა გამოგვიწოდოს თავისი სუსტი ხელი?
ბოლოსდაბოლოს ბიძამინი პაუტტმინია,
გერმანელი ოფიცერი, მის ადამიანურ
კეთილმოსურნეობასაც ხო ექნება ზღვა-
რი? მაინც რა ხდება? რა არის ეს?
ამ აბურდულ-დაბურდულ ძაფის გორგაღში
სად მივაგნო იმ ძაფის თავს, რომელიც მი-
ლდას გულთან მიმიყვანა, ამასწინებებს, რა
ამოძრავებს ამ გულს? მსოფლიო ომია, ვე-
ნებრთელა ქვეყნები დანასისბლად არიან ერ-
თმანეთთან დაპირისპირებული, მთავრობები,
ტირანები, მხედართმთავრები იმაზე ფე-
რიან, იმას ცდილობენ, როგორ გაეფორ-
მონანეთი, ის ხალხები, რომლებიც მათ და-
ძახილზე ერთურთს მიწყდომიან გაბელებული
ჯოჯებივით, ყველა იძახის, სამშობლოს ვე-
ცავთ და იმიტომო, მომხვედრიც და დამხ-
ვედრიც მხოლოდ ასე გაიძახის. ამ პატარა
გოგოს დაეწყინა ეს ყველაფერი, დაეწყინა
ისიც, რომ თავადაც ამ ვებურთელა შეზღა-
შემოხლის მონანილდა და მაინც მარტო და-
მარტონილა. გამოითიშვია თავის არმიებსა და
თანამშემოშელებს, ის გზით კი აღარ მოჰ-
სურებვია სარული. საითკენაც მას მოუნო-
დებენ, არამედ გამოჰრიდება ამით ყველას,
ამას ყველაფერს, რბევას, შფოთს, უახაჯუსს,
წყველაკრულვას და ჩვენსკენ, ტყვეებისკენ
ხელის გამოწვევინა მოუნდომებია.

— ეარგი გულის კაცები ხართ თქვენ, —
განაგრძობდა ჭერზე თვალმიშტერებული პი-
ლდა თავის ქადაგებას. — აი, რა და როგო-
რები ხართ. თქვენ ჯარისკაცები იყავით, მა-
გრამ უფრო მეტო ღირსების კაცები აღმოჩნ-
დით ჩემთან დამოკიდებულებაში. საბრალო
ალიონა!

ჩემი ფიქრებიდან ალიონას ხეებში გა-

მომარკევე და თითქოს რაღაცა მკითხავი, პი-
ლდებს კითხვითვე ვუპასუხე:

— ალიონა?

— ჰო, ალიონა. რამ შეგაერთო, ბუფუ?! —
ახლავა გამოიხედა ჩემსკენ, ლოკინში ნამო-
ჯდა. მუხლებმობრლიმა საბანი მკრფზე და
მხრებზე მოიფარა, ხელები ერთმანეთს გა-
დააქლო და მოხრილი მუხლები ერთერთზე
გადაქლობილ მკლავებში მოიქცია: — საბ-
რალო ალიონა! — გაიმორა პილდამ, —
ჩემმა თანამემამულეებმა შეუბრალებლად
გაანადგურეს გოგონა ხო ჯობდა, მოეკლათ?!
სიკვდილი ომში თურმე ხანდახან ბედნიერ-
დება. ომის ნესია — მტრის ბანაკში ვისაც
კლავ, სულურთია, ოღონდ გაფუძე ამგვარ
სიკვდილს მიენერებოდა ალიონას სიკვდი-
ლიც. რაღა სიცოცხლეა ახლა მაგის სიკოც-
ხლე?! როგორ დაფეთდა, ჩემთან რო იყო და
რო ვიციანი! გაუკვირდა, რო ვიციანი. მუხსი-
ერება მაქვს კარგი. უცხო რამეს რო დავი-
ნახავ, ისიც კი მახსოვს, სად და როდის
ენახე. მაგას კი რა დამაინერებდა?! გაუკვი-
რდა ალიონას, რო ვიციანი და დაფეთდა. არ
ელოდა, რა თქმა უნდა, შეკრთებოდა, აბა,
რა იქნებოდა?! ულმურთოდ მომეცა. იფი-
ქრა. ალბათ, ა, გაფუძარი ხელთ და ახლა
რაღა შეშვებოდა. დავეუფავე მე. მაგას რას
ვერჩი. პირიქით, მე ვთვლი თავს დამნაშავედ
მაგის წინაშე, ჩემი თანამემამულე მამაკაცე-
ბის ცოდვები, რაც მაგასთან ჩაიდინეს, ან
მგონია, მე მაინც მხრებზე უთხარი, ბუფუ,
ნუ დაშინდება, ნუ იფიქრებს ცუდს. ნუ, ნუ...
აი, ნახავს... მე შევეუფებო... ძალიან შევეც-
დები... შენც ნუ მიატოვებ ბედის ანაბარს.
თქვენ, სამიყენი ნუ მიატოვებთ. ვიცო, იზამთ
ამას, მაგრამ მე მაინც ვუბრუნებო. ისე, სი-
ტყვაზე. სულ შინდა ვილაპარაკო და შენ
მისმინდვ დაუსრულებლად ვილაპარაკო და
შენ იდგე მასე გაქვავებული და მისმენდა.
ნუ შეტყვი ნურაფერს, ოღონდ მისმინე.

— ნავალ ახლა მე.

— ჰო, ნადი, ნადი... — მითხრა, მაგრამ
შევატყვე, არ უნდოდა ნავსულიყავი, — კი-
დეც მინდოდა რაღაცა მეთქვა, მაგრამ ახლა
ნადი. მერე გეტყვი.

— როდის მერე?! — წამომცდა უნებურად.

— სხვა დროს... ანდა ოდებლაც.

— კარგი აბა, — როგორც იქნა ფეხი მო-
კინაცულა, უკან გადავფეგო, თან ჰილდას მი-
ცქერებოდი. — გამომვჯობინდი, ჰილდა!

— მოიცა, მოიცა. — საბნის კიდეზე რო
ჰკონდა გვერდზე მიდებული, ის ხელი გა-
მომიშვირა, — არჩილს უთხარი, არ გაუგუ-
ლისდეს ჰიძაჩემს.

— პირიქით. — გამოვესარჩლედ არჩილს, —
ბიძაშენი არ გაუგულისდეს, არჩილს რა აქვს
განაგულისებელი?!

— შევატყვე ჰიძაჩემს, მოქონა ჩრდილი
ჩემთვის ცდილობდა და იმიტორმეფუნდა
— თუ მაგრა...
— ასეა, ასე, ბუფუ, სხვა რამეს ნუ იფი-
ქრებთ. ნადი ახლა. ნადი. თუ რამე სათქ-
მელი დაგჩა, თუ გინდა რამე მითხრა, ალი-
ონას დააბარე... ხელა ის და საშა მოვლენ
ჩემთან.

სალახანა

— რა გითხრა?! რა გითხრა! — ჩამაცვი-
და ალიონა.

— მითხრა...

— ჩინო რა გითხრა, რატომ დაგიმარტო-
ხელა?

— არ ვიცო.

— ნუ მიმალავ. ხმა ამოიღე არ შემინია,
სრულებითაც არ შემინია მაგის. მლანძღა და
მთათბა, ხომ?

თავს ვერ ენახამდე საუბარს, ალიონას ჩა-
ცილებულ კითხვებს პასუხს ვერ ვცემდი. იმას
ხო ვერ ვეტყვოდი ალიონას, რაც ჰილდამ მი-
თხრა, იმას მით უფრო ვერ ვეტყვოდი, რაც
არ უთქვამს, მაგრამ მე ისე მიეუხედი, რაც
უნდა ეთქვა. არც ჰილდას ქადაგებაზე მინ-
დოდა მელაპარაკეა მარტო ალიონასთან კი
არა, არაველთან, არჩილთანაც. გენადისთა-
ნაც არ მინდოდა მეთქვა. იმიტორმე კი არა,
რომ საიდუმლო იყო, მხოლოდ ჩემთვის სა-
თქმელი, მხოლოდ ჩემთვის საცოდნელი. ამი-
ტომ არა. რაც ჰილდამ თქვა. ის იქ. როცა
თვითონ ამბობდა ტერზე თვალმიშტერებუ-
ლი, თითქოს თავისთავს ესაუბრებო, მაშინ
უნდა მოესმინათ ამთავც, თვითონ უნდა
მოსმინათ, აბა, მე როგორ მამაშენა?! მო-
ვედი თუ არა მათთან, მაშინვე უთხარი
ორიოდე სიტყვით, მაგრამ არავეთარი შთა-
ბეჭდილება არ მოუხეყენია მათზე ჩემ ნა-
თქვამს. მარტო ალიონამ ჩაიჩიჭიჭადა, —
თითქოს იმანაც თვისთავისთვის, — გიყა,
აბა, ჩვენ როგორ უნდა მოგვედოს კვალდა-
კვალ ისე, ყანიდად უთქვამს, მეც დაეანე-
ზე თავი, მტტი აღარა დამიმატებია რა.

მეორე დღეს კვლავ რო ჩამაცივედა ალიო-
ნა. ამიტომაც გამიხილდა პასუხის გაცემა.
როცა წამოიძახა, ხო მლანძღა და მთათბავი,
ამ კითხვას ჩაგებლავტუ ვიცოდი, არ მომეშ-
ეებოდა, სულს ამომხდიდა და მყისვე ვუპა-
სუხე:

— კი არ გლანძღა და გთათბა, მოწონებ-
ხარ და თანაგვიგრძნობს. კარგი გოგოაო, ასე
თქვა მაგის ადგილზე მე შეიძლება უარესი
მექნაო.

— არ მჭირდება მე მაგის თანაგრძნობა!
— თქვა ალიონამ.

შენ ნუ გჭირდება. იმან კი თქვა და შენ გინდა დაჭირდეს, გინდა არა.

— რაც უნდა ის მიქნას!

— ნუ ამოიღებ-მეტეი ეს, გუბუნები. ბავ-შვივით გაჭირველება იცი ხოლმე. — გაბ-გულისხმი მე. — აღარაფერი გჯერა ჩემი.

— შენი?

— ჰო, ჩემი.

— რას ამბობ, ბუნდუ?

— რას ვამბობ და რაც გესმის, იმას ვამ-ბობ.

— შენს გარდა არავისი მჯერა. შენი ყვე-ლაფერი მჯერა მე.

— თუ გჯერა, გამოგონე და შეუშვი ჩემი სიტყვები მაგ გოგრაში: ასე მითხრა, რა ვი-ცანი, შეერთაო, ნუ უშინია ჩემიო.

— არაფერისაც არ შეშინია მე.

— არ გეშინია და ნუ გეშინია. ვინ გამო-ნებს? მე იმას გუბუნები, რაც მიიხბა, ნან-კენი არა ვარო. აი, ნახოსო. მივა დრო და თვითონ მიხვდება ამასო. სიტყვა-სიტყვით ასე მითხრა.

უცხად რადიორეპროდუქტორიდან, რომე-ლიც ჭიშკართან ერთ მაღალ ხეზე იყო მიმა-გრებული და რომლითაც გერმანელები გვა-ცნობადნენ ზოლმე ბრძანებებსა და ინფორმა-ციებს, ხმა გაისმა, ყურადღებაო. მერე დი-ქტორმა რუსულად, რიხიანად განაცხადა, ფიურერის ძღვეამოსილმა არმიამ ყირიმის ნახევარკუნძული მთლიანად გაანთავისუფ-ლაო. კიდევ რაღაც-რაღაცეები თქვა და ბო-ლოს ტყვეებს აღუთქვა, მალე ომი დასთავ-რდება და თქვენ-თქვენ სახლებს დაუბრუნ-დებითო.

დიქტორის ხმა რო გაისმა, რა თქმა უნ-და, ალიონამ ჩემთან საუბარი შეწყვიტა და ყურები ცქერია, მაგრამ მარტო ალიონამ კი არა, მთელმა ბანაკმა ცქერია ყურები, გარ-შემო მკვდრული სიჩუმე ჩამონვა, ვინაც როგორც იყო, იმავე მდგომარებაში გაირი-ნდა. გაქვად და და სენად იქცა. თითქოს ისეთი რამე უნდა ეთქვათ რადიორეპროდუ-ქტორიდან, რომელსაც დიდი ხანია ელიან.

ამგვარად გატრუნულმა და სულშეგუბუნ-ულმა ბანაკმა მოისმინა დიქტორის განცხი-დება და ბოლო სიტყვები თქვა თუ არა, ერთბაშად გაისმა ბანაკის შიგადაშიგ აღტა-ცებული „ურა! ურა!“-ო და ტაში.

ალიონამ თავი ჩაქინდრა და ჩაიბურტყუ-ნა: „ბრიყვები!“

არაფერი მითქვამს, მაგრამ გულში შევე-პასუხე ალიონას: „ნუ ავტარადებით, საბრა-ლო გოგონა. შენ სიყვდილი გირჩევნია გერ-მანელების ხელში დარჩენას, შენ უფლება გაქვს ასე იფიქრო. ამათ კი უკვებ სტიქიუ-რად, გაუცნობიერებლად, აუნონ-დაუნონად აღმოხდათ ეს აღფრთოვანებული „ურა“. ისე

ნამოიხაბეს, არც კი გაუაზრებიათ დიქტო-რის ნათქვამი, ნახევარკუნძული გატრუნულ-სიყვდილო ბოლო სიტყვები გაიტრუნეს“
ლად, მალე შინ ნავალთო და ამათთვის ტყვეობიდან ცოცხლად თავის დახსნა და შინ, დედ-მამასთან, ცოლ-შვილთან, ნათესა-მეზობლებთან წასვლა ამჯერად თავისუფ-ლებად მოეჩვენათ და ამიტომ აყვირდნენ. ზოგიერთს კომუნისტებიც არ ეხატებათ გუ-ლზე და ამიტომაც გაიხარეს, შემოჰკრეს ტა-ში“.

დიქტორი ალბათ უდევრდა ბანაკს, ურაც და ტაშიც გაიგონა და ლაპარაკი შეწყვიტა. მერე, როცა ყოინა დაეხრა, გამოაცხადა, გეძლევათ ერთი საათი ვადა, გაეშხადეთ, ბანაკიდან უნდა გახვიდეთო.

სალამომდე ფეხით გვატარეს. მერე მატა-რუბლის საბარგო ვაგონებში შევყვარეს. და-ჭირილები ცალკე ვაგონებში მოკვდილეს. საშა და ალიონაც, რა თქმა უნდა, ჩვენს ვაგონში მოკვალათდნენ ერთ კუთხეში, ჩვენს გვერდით.

შიშშილმა საგრანობლად მოიფეგა ფეხი.

რაც უკანდახვეა დაეწიეთ (თუმცა მადლა-რნი არც მანამდე ვიყავით), რაც გერმანე-ლებმა გვიფრინეს, დაგვარბიეს და აგვანი-ოკეს, შიშშილი მუდმივი თანამგზავრი გა-ხდა ჩვენი. აღაღებდად თუ რამეს ნავენყ-დებოდით ფხადაგზა, ან მიტოვებულ სანკო-ბებს, ან სოფელ-სოფელ თუ ვინმე რამეს გა-მოგვიტანდა, თორემ აღარავის ვახსოვდით, შეიძლება კიდევ ვახსოვდით, მაგრამ თვი-თონვე დარბეული მალღი ჩინის ოფიცრე-ბიც კი ელარაფურს ახერხებდნენ, ნესროვი დაირეკა, კავშირები განწყდა, პროლეტარის სანკობები ან შტრის ხელში იყო უკვე, ახ აღარ უწყობდნენ, სადღა იყო ჩვენი საველე სამზარეულოებისთვის აღარავის ეცალა, აღა-რავის ცხელოდა.

ტყვედ ჩავარდნის მერე კი, რა თქმა უნ-და, შიშშილმა უფრო ლაღად გაშალა ფრთე-ბი. მაგრამ ტყვეობის ელდა ისე ძლიერად დაგვეუფლა, პირველ დღეებსა და კორეებ-ში დღეში ორასი გრამი პურითა და გინდის ზღანდით შიშშილს შედარებით იოლად ვუმი-კვადვებოდიო.

რო მომხალავრებულყო და რო ზოგათა-ვის უკვე დაბნელებინა გონება, ეს პირვე-ლად მაშინ ვიგრძენი, როცა გუნდის ცხენი დაკლეს.

მერე აქა-იქ გამოჩნდა ტყვეობის მიერ ხე-ლით გამოჩენილი სასწორები — ჯოხის ორივე მხარეს ძაფებზე პინებად ეკო-და შუყაოს ან სადმე ნაპოვნი ფანერის ნა-ჭრები. ათ-ათ კაცს მისცემდნენ უღუფა პურს. ვინმე დაჭრიდა, უფრო მეტად ნაშა-ხული კოვზის ტარით და ნაჭრებს სასწორ-

ზე ნონიდა, იქით-აქეთ დადებდა ორ ნაჭერს და ანონანსორებდა. ათივე ნაჭერს ასე გაანონანსორებდა, დაანახებდა მინახე, ნამცვეცხ-საც განანაწილებდა ნაჭერზე. დანომრავდნენ ერთმანეთს ერთიდან ათამდე ერთ-ერთი რომელიმე შეზრუნდებოდა ისე, რომ პურის ნაჭრები არ დაინახა. თვალსაც კი ახუჭინებდნენ. პურის დამჭრელი თითს დაადებდა რომელიმე ნაჭერს და ზურგმებრუნებულს ჰკითხავდა, ეს რომელსაო. ის უპასუხებდა, მეორესო. მეორე ნომურიც დაავლებდა ხელს თავის ნილხვედრ ნაჭერს. ასე გრძელდებოდა პურის განაწილება ბოლო ნაჭრამდე. ზოგიერთს მაინც ევლია ხოლმე, სხვას უფრო მეტი ნაჭერი შეუვდაო.

ეს მერე მოხდება, მერე შევამჩნევ ამას, ექვსი თვის, მით უფრო ერთი წლის შემდეგ, ძვალტყავად ქვეული ტყვე მუცლით რო მიუწევს იმ ადგილს, საცა პური დაჭრეს, ანონეს, განანაწილეს, კი გაუფინეს რაღაცა პურს, მაგრამ ნამცვეცხი მართვ დაიცევიდა გაფინილი ქინძების აღებისას. ჰოდა, ამ ძვალტყავამ დაინახა ნამცვეცხი, მიუწეა მიკროსკოპით დასანახავი ფინიხები პურისა ნომრეტრალ თვალტყავით დაინახა, სალოცი თითი ეწით დაისველა, დაადო ნამცვეცხს, აბა, სხვანაირად ვერ აიღებ, თითებში ვერ მოიქცევ, ვერც ფრჩხილებში მოიქცევ მეორე-მეორე ნამცვეცხს, დასველებულ სალოცი თითს ბრუნებდა და მიშინვებ ეწით გლოკაქს თითს. ერთი ნამცვეცხ არ დარჩება, ჩიტყვით აქენკავს, შაქლარი კაცი მიკროსკოპითაც რო ვერ დაინახავდა, ამან მიშრეტლი თვალთაც დაინახა, ყველა სათითაოდ დაინახა, არც ქინძვეცხს დაუტოვა, არც ჩიტს. არცერთი ნამცვეცხი არ დაუტოვა მინას.

ვაგონში რომ შეგვარეს გადაგვთვალეს და ისე შევჯარეს. ჩვენს ვაგონში ორმოცი კაცი ვიყავით. მერე სამი დღის უღუფა ბუხანჯა პურები შემოგვიყარეს. განაწილდა ბუხანჯები ათ-ათ კაცზე. სასწორი არავის აღმოაჩინდა. კიდევ კარგი, რომ დასაქრელი კოვხე ჰქონდა ერთ-ერთს: კოვხის ტარის ერთი კი-დე გაეკვერა ქვით, მერე ქვაზევე ავიკრა, ისე რომ პური გაეჭრა. ეს ერთადერთი დანის მაგიერი რო აღმოჩნდა, ორმოცმა კაცმა შეეხა იგრძნო. აბა, ხელთი როგორღა დატეხდო, დაგლეჯდო თანაბარ ნაწილებად ბუხანჯებს? ყველამ თავის ათულში სანდო კაცები აიჩრია, ისეთები, რომლებიც შეძლებდნენ თვლით გაზომვას ნაჭრებისას, თანაბრად დანაწილებას რა თქმა უნდა, სასწორი უმჯობესი იყო, ხელთი ნაკეთობი სასწორითაც კი უფრო მიახლოებით თანაბარ ნაწილებად დაიყოფოდა პური, მაგრამ არ იყო სასწორი და რაღა ექნათ? სანდო კაცებმა რიგრიგობით კოვხით დაჭრეს პურები. თვა-

ლები დაექაჩათ ტყვეებს, თვალტყავით, მათგან-დნენ მჭრელებს, ნამოიძახებდნენ, მანქანები მოგვივადო, შეათვალეებოდა სანდო კაცი, ჩამოათლიდა უქმიტანილ ნაჭერს, მეორეს მიუმატებდა. ასე დანაწილდა პური. ვინც კი ხელთ იკდებდა თავის უღუფას, მაშინვე მიყუწვდებოდა თავის ადგილას, ზურგით მიყურდებოდა ვაგონის კედელს და ვინ ნელ-ნელა ციყვნიდა კბილებით პურის ნაჭერს, თითქოს ეწინოდა, მღე არ გამოთავდესო. ვინ სულმოუთქმელად მიაცხრა და ბარაქიანად ილუკებოდა. ბევრმა ამგვარად თავშეკავე-ბულმა თვალის დახამხამებებში ჩანთქა მილი-ანად სამი დღის უღუფა, ვერ შეიკავა თავი, ვერ დაიყო სურვილი, ძალუმად მორეკოდა შიშშილი. სხვათაც ძალუმად მორეკოდა შიშშილი, მაგრამ ძლიეს ცდუნებას, სამსამად გაყვეს თავისი უღუფა. ამისთანამ ორი ნაჭები ნაჭერში გაახეია და ზურგჩანთაში ჩადო, მოუკრა თავი ზურგჩანთას და მერე შეეცა იმ ერთ მესამედს. ამან შესძლო, მთლად არ დაბნელებოდა გონება; შიშშილი, რა თქმა უნდა, მორეკოდა, რო მიდგომოდა, სამი დღის უღუფას ესეც თვალისდახამხამებებში ჩანთქავდა, მაგრამ ისიც ვაითვალისწინებია, ხვად და ზეგ აღარავინ მიუცემდა ერთ ნამცვეცხს კი და უფრო მოეძალებოდა შიშშილი, ამიტომაც ხვალისა და ზეგის უღუფა გადაინახა. ზოგმა მხოლოდ ნახევარი ჩამალა ჩანთში, საღამოს კი ისიც შექაშა.

ქამისას ასე არასდროს დაგვიკრებებარ ამით. ბანაკში ჯერ სანიტარულ კარავში ვინექი, მერე ბანაკის ტერიტორიაზე, აბა, თვალს როგორ მივაფენებდი ცალცალკე ახლა, ვაგონში ოცდაცხრამეტი კაცი ჩემ თვლ-წინ მილაგ-მოლაგებულად და სხვა რა საქმე მაქვს, ვარ მეც მომჯდარი და ზურგით მიყუწვდებულ ვაგონის კედელზე და ესედაც როგორ ინანილებენ პურს, როგორ ილოდნებიან და ზოგზოგი როგორი რუფუნებით ინახავს ხვალისათვის დაზოგილ პურს.

ორ თვეში შიშშილს გვარიანად დაუტრიალებია ამით გულ-მუცელში თავისი უღმობელი ჩარხი. ერთი დღე-ღამეა მატარებელი მიჩინდრიკობს, მირანდობს რელსებზე. ამ დღითი ერთი ნამოვარდა, ნამოიჭრა, დაიბლავდა, „პური, პური“. შეკრთნენ მძინარენი, გაიღვიძეს, გაოცებულები მიიჩრდნენ, ზოგიერთმა მიიძახა, რა მოგვიდა, შე კაცო, რა პური, რის პურიო. რა პური და ის პურიო. აქა მქონდაო, თეთან მედო ქინძში გახვეულიო, სად არიო, ვინ წაიღოო. ჩქარა დამიბრუნოს, თორემ წავაღწრობო. ბელოდა საცოდავი, კაცის ფერი არ ედო სახეზე. ბლა-ნოდა, დამიბრუნეთო. ზოგმა მიიძახა, აბა შენზე, რას ინახავდი, შეგეჭამა და ვეღარავინ მოგპარავდა მაგ ხერხემალზე მიკრულ

— რა შენი საკადრისია, — უთხრა მამა, ჩემი სილაც ცუფთა მაგ საღაზნანასქრქინულში
გენგლამცოთუპა

ჩიხში

მეოთხე დღე გათენდა.

ჩვენ ისევ გზაში ვართ.

ღამით სადმე შეეწერაღებით ხოლმე ახლაც რომელიღაც მიყრუებულ ჩიხში დგას ჩვენი მატარებელი. ვაგონს პატარა სარკმელი აქვს კუთხეში, რა თქმა უნდა, რკინის ბადურით გადაღობილი. დღით რო გაჩერდება რომელიმე სადგურთან მატარებელი, სარკმელს მიაცივებებიან ბიჭები, თუ ვინმე დაინახეს, გადასაძახებენ, პური, პური... მახორკა, მახორკა... ხანდახან ვაგონს მოაწყვებიან ქალები, მატარებლის გასწვრივ გურმანული გუშაგები დადიან, არ უშეგენ ქალებს ვაგონთან ახლოს. ისინი შაინც ახერხებენ პურის ნატივების შემოსროლას, სარკმელს ესვრიან, იქ კი გაყოფილი ხელებით იჭერენ ბიჭები. ზოგი ქალი ისეთი გულაღია, გუშაგი ჩაიფლის თუ არა, მაშინვე მოყარდება სარკმელთან ახლოს და შემოსისერს პურს. ქალები გაიძახიან სახელებს, გვარებს, მანდ, თქვენთან ხომ არ არისო. ყველა თავის შურს, ემარს, მძას ეძებს. პურსა და მრგვლად მობარშულ კართოფილებს შაინც ისვრიან. ხანდახან ჭინჭში გახვეული მახორკაც გამოერევა. თუ დღისით.შხისით. ვინც იქ, იმ ვაგონში, ჩვენთან არ ყოფილა, ვერა და ვერ წარმოადგენს ამგვარად ნაშრომი ნადავლის მნიშვნელობას. ვერც იმას მიხვდება, ვაგონთან მომწყდარი ქალები რა საფრთხეში იგდებენ თავს, გურმანულ გუშაგს რო მიეშვირა ავტომატი და დაეცხრილა ისინი, პასუხს აგებდა თუ რა? ალბათ ხდებოდა კიდევ ასეთი რამ აღაგა-აღაგ. ასედაც რო ხდებოდა, ქალებმა იცოდნენ ეს, მაგრამ ისინი შაინც აწუხებოდნენ ტყვეთა ეშვლონებს. რაც კი რამ გაჩნდათ, მიქონდათ და დაუშურებულად აყრიდნენ ვაგონებს სარკმლებიდან გამომშვრილ ხელებს. არავინ იმასოსურებდა ამ ქალების სახეებს, არავინ კითხულობდა მათ გვარსა და სახელს, არც ისინი, ის თავგანწირული ქალები, ვებდნენ იმას, ვის ერეებოდა მათი ნობათი. კი ეძებდნენ თავისიანებს, ბლადნენ, ვეროდნენ მათ სახელებსა და გვარებს, მანდ ხო არ არიანო, ან სადმე ხო არ გინახავითო, მაგრამ ამათ, ამ ხელებგამეწერილ მშობრ ტყვეებს, რომელთაც სამი დღის უღუფთა პური პირველ დღესვე შემოეჭამათ, მათი ღრიალი, ღრიანცელი, ერთმანეთში არეული სახელები და გვარები შაინც-დამაინც არ აინტერესებდათ, იმაზე იყვნენ გაფაციცებულნი, სარკმლიდან გამშვრილი ხელებით რამეს მინუდომოდნენ.

საშამ თავის უღუფთა ნაჭერს შეტეხა ნაწილი, მივიდა იმ უბედურთან, აქნულ ხელზე ხელი მოკიდა და უთხრა:

— აბა, აბა! — გაუნოდა ნატივები, — დაცხრი, მშობილო, გვიანია... აღარ... აღარ... თავს ნუ მოკლავ. ხეადაგია, ვინც შენ მაგი გაგვცოთა. ან შაინც გაფრთხილდი. აიღე ეს, აიღე. მოკიდე ხელი. დანყნარდი ახლა.

ხელით დაქაჩა საშამ აქოშინებული, კარგა ხანს ეშუფარა, დაჯედი, დაჯედი. გაუჯიშტდა ის. მერე უცებ დაჰყვა ქალის ნებას, დაჯდა, ოღონდ შაინც გაიძახოდა, წავახრობ, წავახრობო.

— გამოჩნდა რა ანგელოზი — ნაშობიხა ვილაცამ მოპირდაპირე კედლიდან.

— ანგელოზი შარა რა ანგელოზი ხო, ხო, ხო!.. — მოადგენა სხვაში.

— ეი, შენ, — გაიხედა იქით საშამ. — რომელი ხარ მანდ, რო ღრენ?

— ეთქვათ, მე გახლავართ, — ნაშოჯდა ერთი და შიაჩერდა საშამს.

— მერედა რას მიქარავ?

— რას მიქარავ, ჩიტუნია? კი არ მიქარავ. ვაშობო. მაგ ბედოვლათს, პური კი არა, ერთი კოცნაც უნოლაფე და დანყნარდება.

ნაშოქტა საშამ, მივარდა ამის მთეშელს, ნაადგა თავს და რაც ძალი და ღონე ქქონდა, თხლიმა ყბაზე სილა. ის არ ელოდა ამას, ჩამყდარივე დარჩა და როცა საშამ ზურგი შეაქცია და მოშორდა, მანვენივით გაქვაკუბული შეეცქეროდა მას.

ნაშობდგარ და მისკენ ფეხგადადგმულ არჩილს საშამ წინ გადაელოპა, შეაჩერა:

ასეთი ვიუშელებელი ატყდებოდა ვაგონში და გარეთ, ვაგონთან ახლო, თუ ეშელონი სადმე დღისით შეჩერდებოდა.

ღამით კი, მიყრუებულ ჩიხში როცა შეჩურთავენ ეშელონს, ვაგონი დასწყნარდებოდა, გარეთ კაცთაგანი არ ჩანდა და რამდენიც არ უნდა გებღავლა და გეძაბა ვისმეთვის, ამო იყო, არაყინ გატყდებოდა ხმას.

ერთ ასეთ ღამეში ძიღგატყეხილი საშა ჩააცვდა არჩილს, რომელსაც აგრეთვე ძიღი არ ეყარებოდა. არცერთს არ გვეძინა. ძიღონი გდებით გაბეზრებულენისათვის ძიღი ხანაა, მადგამ, რამდენი უნდა იძინო? ამჯერადაც ძიღგამფრთხალები ვეყარებით და აღიონას გვერდით, კედლის კუთხეში წამომჯდარი საშა გველაზრანდებოდა.

უცებ ქართულად მიმართა არჩილს:

- ცოლიანი ხარ?
- ვარ.
- რა გეჩქარებოდა, შე კაცო?
- არსადაც არ მეჩქარებოდა.
- აჩქარებულხარ. — არ მოეშვა საშა.
- არავის გაეჯიბრებებოდა და არავისთვის გამიხსნარია. — ასეა საშას არჩილი.
- შენს ცოლს გამიოხსნარია ვიღაცისთვის.
- კარგი ერთი!
- არ იციოთ კაცებმა, არაფერი არ იციო... თავის ფასი არ იციო.
- რომელი ფავით აღმაშენებელი შე ვარ, რო...

— შენ მეფეებს თავი დაანებე. აღმაშენებელი... აღმაშენებელი რო არა ხარ, ვიცი, ბატონო. ისიც ვიცი, რომ კაცი ხარ. ზოგიერთისთვის შეიძლება გამორჩეულიც. შენ კი ამას ვერ ხედე.

— სხვის გულში რო ჩაიხედო, მისანი უნდა იყო.

— გგონია გაგირბის და ის თურმე მოგედებს.

— ვისზე ამბობ?

— გოგოზე. სხვასაც კი გაეჯიბრებია, არ მიმანხროს ამ ბიჭამდეო.

— მერე როგორ გაიგო, რომ მოიბრის?

— მართლა კი არ მოიბრის, სულელო? ფიზიკურად კი არ მოიბრის, ნაბიჯების აჩქარებითა და ხელების ქნევით. ჩუმად, შეუმჩნეველად, სულიერად მოილტვის. ასე არ მოილტვოდა შენი ცოლი შენსკენ?

— მიკითხე ახლა აქ ლექსებში — გაიღიმა არჩილმა.

— ლექსები და ლექსები!.. კაი რამე თუ თქვა კაცმა, ლექსი გგონია. ისე, რა თქმა უნდა, თუ კაი რამე წამოგვდა, კია ლექსი. ლექსებად გეჩვენებოდა ალბათ, რასაც შენი საცოლვე გეუბნებოდა და იმიტომაც აჩქარებულხარ.

— ლექსებს არა...

— სასიყვარულო გულისთვის რო გაგიზარებს ქალი, ლექსია იგივე... შენც ელაშუქებოდი ასე და გქონდათ ქართული გამართული კაფიაობა. მაინც არ უნდა აჩქარებულყავი, შე კამეჩო!

— მაინც რათაო? — ასე გულთანად არაყის შეყოლია ჯერ არჩილი საუბარში.

— იმიტომ, რომ აჩქარებთა სოფელი არაყის მოუჭამია.

— ეგ ვიცი.

— მაშინ არ გცოდნია, როცა შეირთე ის საცოდავი.

— რად არის საცოდავი? ერთი გაგიცხვავს უკვე.

— მით უფრო.

— ჩემი შეილი ჰყავს, გოგო!

— მეც იმიტომ ვამბობ, მითუფრო-მითქი, ომია რომ დაილუპო?

— რატომ მაინცდამაინც უნდა დავილუპო?

— არა, ღმერთმა ხელი მოგიმართოს, მარა ხო შეიძლება დაილუპო?

— ბოჭი მაინც დამჩრავს, მეშვეიდრე.

— იმ საცოდავმა რა ქნას? არა მკითხო ახლა, ვინ საცოდავმაო. ვინა და შენმა ცოდმა, ცხარმეტი წლის გოგო უნდა დარჩეს ქვრივად. ცალად.

— ცალად რად იქნება, ორნი არიან.

— ის შეილია.

— პოდა, უნდა ზარდოს შეილი. მე ისიც მეყოფა, რომ დავილუპები. ის ხო ცოცხალი მაინც იქნება. ზარდოს შეილი და იყოს.

— ასეთი მუტრუკი არ მეგონე. შენც მუტრუკი უფილხარ.

ამდენხანს გულაღმა წამოწოლილი არჩილი წამოიბარათა, წამოხდა და საშას მიაჩრდა.

— რას მიყურებ?

— ეგ რა თქვი? — ისევე ჩაეღიმა არჩილს.

— რაც გაიგონე, ისა ვთქვი.

— მერე?

— მერედა, შენი თავი რო ისა გგონია... შენც მუტრუკი უფილხარ... ზარდოს და ზარდოსო. შენისთანა მუტრუკი უნდა ზარდოს და მთელი ყმანილქალობა და მერენდელი ქალობაც მხოლოდ შეილს შედიოს? ფაფუ მთელი ქალობა და იქ, მალდა, სამოთხე, არა?

— ქაღმა შეილს უნდა შედიოს სიცოცხლე, აბა, ვის?

— ქმარ-შვილს, ბიჭო, ქმარ-შვილს უნდა შეცდეს და შეადნეს ქალი. ასეთია ჩვენი წესი.

— ყველგან ასეთი წესია.

— არ არის ყველგან ასეთი წესი. სხვაგან შავ ძაძებში არ ჩაიკირება ქვრივი ქალი მთელი სიცოცხლე. შეილსაც გაზრდის და ფრად-ფრად კაბებსაც ჩაიცვამს.

ქალი წავიდა სხვისასა... აქი ჩვენი ხა-
ლხის ლექსია?

— ზოგ ვარიანტში ნერია, ძმისასაო.

— ზოგ ვარიანტში ნერია, ძვისასაო.

— უფურე შენ, — გადმომხედა მე არჩი-
ლმა, — ამას მგონი ჩვენი ფოლკლორი მე-
ცნიერულად შეუსწავლია.

— დამცინე, დამცინე. დაცინვას არავინ
მოუკლავს ჯერ ამქვეყნად. ეგაც კარგია, ხმა
რო ამოგაღებინე. აგიყოლიე, აგადუდღუნე
და აგაფორიქე კიდევაც. ასეა, ასე. — ახლა
საშა შემომავციონდა, ენა გამომიყო და გა-
ნარძო: — ეგაც შენი ენათქმული მშაცაცო,
ბუღუღია, იძახე კიდევანათქმული, მუნჯო,
ბლუუ ხო გაიგონე, რა არ მითხრა, რა სიტყე-
ბი არ გადმოცდა ამის კამეჩის დრუნქს. ცო-
დნია ლაპარაკი? ხო ალაპარაკე? ამოიღე
ხმა!

— შენ ვის არ ალაპარაკებ? — იძულებუ-
ლი ვიყავი ჩაერუდიყავი მეც შთ პაეტრო-
ბაში.

— მე?!

— კო. შენ, გველსა ხერვლით გამოიყვანს
ენა ტუბილი მოუბარი.

— მეგრე მე რა ტუბილი მოუბარი ვიყავი
ახლა ამასთან? ამისთანა გველს ტუბილი
ენით ვერ გამოიყვან სოროდან. გვარიანად
პიშილი, კარგა ბლომად მარილი, შხაში და
სამსალა თუ არ მოაყარ-მოასხურე სიტყვებს,
ისე ამას ხმას ვერ ამოაღებინებ. იმიტომაც
გაკურფილა ენად ამ გურმანელ ჰუბტმანთან.
ახლაც არ ეპიტნავა, თავიდანვე რო ვუთხა-
რი. აქარებულხარ-მეთქი. ხო შერთალია,
ზაქო? — მიეხმატუბილა არჩილს.

— არ აგრეარებულვარ მე.

— აყარე კიდელს ცურცვი!

თქვა საშამ, ხელი ჩაიწინა და მეგრე არ-
ჩილთან დევა-კინკლაობის შინაარსი დაწერი-
ლებით უამბო რუსულად აღიონასა და გე-
ნადონს. აღიონა მთელი ამ ხნის განმავლო-
ბაში სულგანაბული უსმენდა მათ, ჩემ გვა-
რდით იწვა და ვგანძობდი, ვერ ისვენებდა,
ნრაილებდა, ხან საშამსენ შოინაიცდებდა
გვერდს, ხან ჩემსკენ. ცნობისმოყვარეობა
ანრიალებდა, ერთი სული ჰქონდა, გაეგო,
რატე დაიბოძდნენ საშა და არჩილი. როცა სა-
შამ დიმილ-დიმილ ჩამოათავა თხრობა, აღი-
ონა და გენადი ნამოგდნენ და სიცილით
კინაღამ გაიგუდნენ. იცინოდნენ და თან გაი-
ძახოდნენ, კარგია, რო აქარებულაო, —
(ამას, რა თქმა უნდა, აღიონა ამბობდა). —
ნეტავი რა აქარებდომო, — ეს გენადის ნა-
თქამია), — შეილი მშასავით მოქანრებამო,
— (ამასაც ნიშნისმოგებით გენადი ბრძანებ-
და), — მე არაფერიც არ შგონია, ჭირს წა-
სულია ყველაო, — (გენადის არაკად ნათქვამს
ცხვირაბზეკით პასუხობდა საშამ), — ხანდა-

ხან ამასაც დამატებდა, კაცები ყველანი სა-
სიყვედლონი ხართ და იმიტომაც გაუგებრენულნი
ომშიო.

იფა ღამეში ჩვენი ეშელონი მიყრუებულ
ჩიხში. მიაფებოდნენ ბიჭები სარკმელს, ეგე-
ბა ვინმეს ხმა შივანდუნითო. გადასახებდ-
ნენ სოფრცემი, დობილო, ძმობილო, ხმა გა-
მეითი, მანდ არავინა ხართო? შემოწყრობდა
ქვემოდან გერმანელი გუშაგი და ჩამონებო-
და ისე ვაგონში მშოიერი ღუმელი.

გვემოილა... ჩვენიც გვემოდა. საშა და აღი-
ონა ჩვენ-ჩვენ უღუფა პურს გვიზოგადენენ
და გვიწანილებდნენ, ვუმორჩილებოდიო მათ.
უძღლებდით, არჩილსა და საშას საუბარმა
გადაგვაყენა ჩვენი გასაჭირი და ისე შემო-
გვათენდა ღეთისა და ეშმაკისაგან მიტოვე-
ბულ რკინიგზის ჩიხში, არც გაგვიგია.

ვაგონის სარკმლიდან ნელნელა შემოიჭრა
სინათლის ზოლი.

გრიზა

ვებერთელა სამხედრო ქალაქის ტერიტო-
რია ტყეებს ვერ იტყვია. ნოთელი აგურთ
ნაშენი ყაზარმების ახლო-მახლო ხის გრძე-
ლი ბარაკები ჩადგაო. ბარაკები ყაზარმები-
საგან ფიკრების მაღალი ღობით გამოყოფთ.
ზოგი ორი თუ სამართულიანი ყაზარმაც
მავთულხლართებით შემოვხლდათ. შუაში
ფართო შიშველ მოედანზე მოთასებულყვენ
ისინი, რომელთაც ყაზარმები და ბარაკებში
აფგანები ვერ მოეციათ.

მოედნის ერთ კედელთან ბაზრობა გაემარ-
თათ. ზოგნი პერანგს, გინასტურას, კოვზს,
საველებ ევაბურას, პილოტურას, ბატინებს,
ჩქემებს ცვლიდნენ ან პურზე ან მახორკაზე
ვინ ჩქემებში ბატინებსა და ერთ მონვეა
მახორკას ითხოვდა, ვინ შინელში — გინას-
ტურასა და უღუფა პურს, ვინ კოვზში —
ნახევარ გახვევა მახორკას გასახვევი ქალა-
დითურთ, ვინ კიდევ თუთუნს პურზე ან პი-
რიეთი, პურს თუთუნზე ცვლიდა.

აღებ-მიცემობა აქ კარგა ხანია გაურჩაღე-
ბიათ. ზღვისპირა ქალაქის ბანაკი ეტყობა
ტყვეთა შემკრები პუნქტი იყო, მიიღებენ
ახალ ტყვეებს და მერე ანაწილებენ სხვადა-
სხვა ბანაკებისათვის. აქ კი ბევრი უკვე იე-
ესი-შევიდ თევა იმყოფება და, რასაკვირვე-
ლია, მოქალაქე შიმშილი, სიცივე, საქორ
გახდა პურისა. ტანსაცმლისა და ფეხსაცმლის
შოვნა. გერმანელები არაფერს იძლევიან, თუ-
ნდაც მთლად შიმშილი იყვ: მერე და მერე
ხის ვებერთელა ქოშები გაიშეტეს. ყველას,
ვინაც ფეხშიშველა იყო, შაინც ვერ აკმაყო-
ფილებდნენ.

ამიტომაც გაჩაღდა ბაზრობა. ეს სასტი-
კი, დაუნდობელი აღებ-მიცემობა ალაკავს

აყვრებდა, არც არავინ ცდილობდა მის მო-
შენს აქ მოყვანის თანაგრძნობა და სიბრ-
ღული ამოშლილიყო, ამოხაპულიყო კაცის გუ-
ლიდან. ოღონდ ორხანი გრამი პურით შიშ-
შილის მოძალბებული ქარ-ცეცხლი ოდნავ მა-
რინც გაუწვდებოდა და იძახებდნენ ფიქრობდა,
აღარ კი არა, ვეღარ ფიქრობდა, — წარს-
მყოფა ამისთანა ფიქრის ძალა და უნარი,
— რომ უშინდოსა და ფეხშიშველს მერე გა-
უჭირდებოდა პურსა რო ჩანთქადა, მერე კი
გაუღლებდა თავში ამისთანა ფიქრი, მაგრამ
გვიანდა იყო მაინცდამაინც სონანულით არც
გავსებდა გულს, ღმერთთა მონყადლო, ჩაი-
ქნევდა ხელს, ცოტათი ხო დაენაყრიო.

ზოგ-ზოგს კიდევ შერჩენოდა ჯანსაღი გან-
სჯელი უნარი მშვიდი კი იყო, მაგრამ ისიც
გათოვანდებოდა, ეარს-ნეიმიანი, თოვლსა და
ყინვანი უფესაყმელით ან უხალათოდ გაი-
ყინებოდა შიშშილს ჯერ კიდევ გაუძლებდა,
წყალი ხო იყო, წყლით გაძლებდა, თავის
უღუფა პურს ღუქმა-ღუქმა გაინანილებდა
და გაუჯრდებოდა ასე მუცლის გერქმას.
მაგრამ აქ სტოქის საღლა გაქვევით? ამა-
გრანტ გერმანელი მათრახს ან კეტს და იარყო,
ოქელადაცხე გამოდიო, გამომაგდებს ბარა-
კიდან ან წახარმიდან, ან სამუშაოზე გატყე-
ვინს და როდემი, სადამდე იღვი თოვლსა
და ქუაში ტიტოყანა, ფეხშიშველი?

შერჩენოდა ზოგ-ზოგს ამგვარი მოაზრების
უნარი და გაუშეტბია, ძნელი, ძალიან ძნე-
ლი, თითქმის შეუძლებელი ყოფილა, მაგრამ
მაინც გაუშეტბია შიგლი დღე-ღამის უღუ-
ფა პური, ოროდღე ღუქმა გემომჯელი უღუ-
ფიდან შემოუნახავს, დღეს ამით უსულდგ-
მულია და დღევანდელით ფეხსაყმელი ან
ტანსაცმელი შეუძენია. რატომ დარჩენილა
უამათოდ? დარჩენილა, ბრძოლებში შემოც-
ვეთია და შემოგლეჯია, — არც ჩვენები იკ-
ლადუნენ თავა მაინცდამაინც ამით გამოც-
ვლახე, არც ქონდათ და იმიტომ, ერთმა
ზემდეგმა ისიც კი თქვა ერთხელ, დახოცო-
ლები ყრია ვეცრ, გამოძვერ-გაძვერი, თუ
ჩვენთან ვერ გახდი, გერმანელს გახადე
ბათინები და ჩაიცვიო ეს ვერ გაუკეთებია
ამას და იმას, და დარჩენილა, შემოგლეჯია,
შემოფხრენია გიმნასტურა, გაკვეთია ბათინ-
ები, ასე ჩავარდნილა ტყედაც და აქამდე
აქ ბანაკამდე ძლივს მოუღწევია ზოგისთვის
კიდევ მოუპარვეთ, ღამით გაუხადია ბათინ-
ები ან ჩექმები, სასათუშალებზე ამოუფვია
და, ფაფუ, გამქრალა დილით თავქვეშ ზურგ-
ჩანთის მეტი არა დახედვრია რა.

იყვნენ ასეთები, გაუსაძლისში გამძლენი,
სურვილთა მომთოყველნი, სწორი არჩევანის
შემძლენი.

ზოგთა წარსმეოდით ეს უნარი, ოღონდ
ერთხელ ჩაასუნთქვინა მახორკის მყრალი და

მაგარი ფუტკ, ფილტვებს რა მარჯულს
და გონებას საამოდ მოიბრუნებდა
ერთხელ და მერე თუნდაც მისი
თუნდაც ამოსუნთქვისას იმ გამოფიტულ
ფუტკს სულაც ამოჰყვებს და გაუთავდო, ფი-
ქრობდა, ხმაძალდა ამბობდა ასე ზოგი, ასე-
თები მიეღი დაღეს პურსაც იოლად იმეტებ-
დნენ, ბაზრობაზე გაბზოვნენ და ერთ-ორ
გახვევა მახორკაში ცვლიდნენ.

ეთხაც მახორკა შემორჩენოდა, არად და-
გადედა, საცოდაო მრევლის იმასათუთ ამ უბე-
დურ დღეში ჩავარდნილი, დამშვეული და
ძლივს დედამონაზე მშობლავი, საარსებო ღუ-
ქმა პურს რო უცვლიდა სანამღამემო. ისიც
ისეთივე დაუძღურებული იყო ფიზიკურადაც,
ხო ვერ მოისაზრებდა ეთქვა მოფხვანსათვის,
შე ბუჭაო, პური მოუციათ, ჭამე, ჩაიცვებლ-
ეგებ ცოტახნით კიდევ გაძლო, იარსებო, გა-
დარტე ცოცხალი, ამ აქოთებულ წყურპო მო-
გორ მიცვლიო? არა, არა, ასეთ რამეს ვერ
მოისაზრებდა, რაკი ნატვხ პურს დაინახვდა,
მისთვის სულერთი იყო, ვინ სთავაზობდა
მახორკაში, ოღონდო შეეთავაზებინათ,
ოღონდ ხელთ ეგდო და დანაყრებლიყო,
იქვე, საცა მოიხელთა, იმავნუსთ, მაშინვე,
რომ ვისშეს არ წაეგლიჯა, არ დარჩენილიყო
ხახამშრალი, ისიც იქვე გაახვედა თოვუნს
გაზუთის ნახვეში, ეთხაც მახორკა ირად
ხელთ, იქვე გაამოღებდა, ჩაუდებოდა, ღმერთს
ჩაისუნთქავდა ბოლს და გონება რო დაებინ-
დებოდა, ამ დროს ვინმე შეეცდებოდა, ერთ-
ხელე მომეპაჭვირეო რა ექნა, უკვე გულ-
ბოყე დაამშვეულს, შეებრადებოდა, თითქმის
მოქვეულ სიგარეტს პართან მიუტანდა მახო-
რენსლ, იგრანობდა თუ არა მისი ბაგვეთის
შეხებანს სიგარეტზე, არიქა, ბევრი არ მოქა-
ჩოსო, მაშინვე თავისა პარისკენ გააქანებდა
და ქაჩავდა და ეარავდა ბოლს მანანს, სანამ
სულ, მთლიანად არ ჩათავდებოდა სიგარეტს,
სანამ გაზუთში შეხვეულ მახორკას თითებთ
იქვდა, იმაგრებდა, თითები რო შეეტრუხე-
ბოდა, მერე ბაგვეზე შერჩენდა ნაშნავს,
ბაგვის რო მიენვებოდა, მერედა მოცილებდა
ფურთხით ტუჩზე შენეებულ ფიორა ქა-
ლადს.

ერთ ნაცნობს გადავანუდი აქ, დაგლახავ-
ბულიყო, დაჩაჩანკებულიყო, ღანდილა შერ-
ჩენოდა მინა მიწას. ვიკანი, აბა, როგორ
არ ვიცინობდი გრიშის, ისეთი მოგვრძო და
ნახანგოყანი სახე ქონდა, იმას რა შეუძე-
ლიდა რა თქმა უნდა, მართლა ღანდილა
რო ყოფილიყო, მაინც ვიცინობდი. გაღუდლი-
ყო, თუქცა გოლიათი არც მანამდე ყოფილა,
კახანდარა და ჩია, არც აწონილი და არც
დაბალი რო ეთქმის, იმისიდაღლისა იყო, მაგ-
რამ აქ მთლად გაღუდლიყო. პიესებს წერდა
გრიშა, ერთ-ორ თეატრში ომამდე დაიდა

კიდევ მისი პიესები. გონებაში მხივს არასოდეს სჭირდებოდა სიტყვის ბუნება, როგორც საუბარიც არ გაგზავნიდა მასთან, პოლემიკური, სადაო-საპაეტრო თუ მშვიდი და უწყინარი, ენა არ შეებორკებოდა, არ დაიხნოდა, ერთსადაიგივეს არ გაიმეორებდა, სიტყვის ლეჭვა არ უყვარდა. იუმორით ახვეებდა ყოველ ფრაზას, საცა საჭირო იყო, პლპლ-ნაყრილს, ეკლიანასაც, საცა არ იყო საჭირო, უფლებელსა და გულსმოსაფონებელს. იუმორი შეზავებული საუბრისთვის ხშირად ფოლკლორს მიმართავდა. — ახალს, ძველს, გამოუღველად ჰქონდა გონების საკანტორში ისინი შემონახული. — ხშირ შემთხვევაში კი თვითონ იგონებდა იქვე, საუბრისას, ბევრი ამგვარად ნამოცდენილი, საგანგებოდ პაეტრობის დროს სათქმელი თუ ისე, საღაღობოდ ნათქვამი ხუმრობა-თქმანი შერე ვრცელდებოდა და უკვე ფოლკლორის კუთვნილება ხდებოდა.

შემთხვევით გავიციანი გრიმა ერთ ოჯახში. თბილისში ესწავლობდი და სტუდენტმა გაციციანი გავიციანი კი არა, შევხვდი, თორემ ეცნობდი უკვე, როგორც შწერალს, დრამატურგს, ახალბედს, ვერ კიდევ ახალგაზრდას, მაგრამ ჩემზე საკმაოდ უფროსს, ორი პიესა მისი უკვე ნახული მქონდა თეატრში. ამ პიესაზე და სპექტაკლებზე მწვავე სჯაბასაც ვიცოდი.

ჩემი მეგობრის ოჯახში კი შემთხვევით შევხვდი. სტუდენტად მივდი, იქ დამხვდა, ჩემი ამხანაგის მამის ახლობელი ყოფილა. იქიდან გვიან ღამით ერთად გამოვიდით, რუსთაველი ჩავიარეთ და იმდამინდელია საუბარში ისე მიმახლოვა მასთან, მეც ხშირად ვიყავი მისი თანამგზავნი. თავისი სპექტაკლები რამდენჯერმე მანახა. ხანდახან ღამით, რუსთაველზე, იმგამად უკვე კარგად ცნობილ ახალგაზრდა პოეტების ჯგუფთან შეჩერდებოდა. ჩემი თავიც გააცნო მათ, გამიამხილა, კარგ ლექსებს წერს, მაგრამ ჯერჯერობით მაღავეს, რატომ მაღავეს. ვერ გამოვიგო. შემცხვია, ენა ჩამივარდა. რაღაცას ჩემთვის ვეღვილობ, ნამომყვდა ამასთან და რამდენიმე ლექსი ნაუწყითხე კიდევ. მაგრამ ამ პოეტებთან ეს რა სათქმელი იყო, რატომ ვაამხილა ჩემი საიდუმლო-მეფით, გათვლიერე. რუსთაველზე ჩავლინას ყოველთვის შეეერთდებოდიტ ქაღრებთან თავმოყრილ ყმაწვილებთან. დიდხანს არ ჩერდებოდა მათთან. ისინიც სულმუდამ იუმორის გუნებაზე იყვნენ, გრიშას ჩაითრევენ, ხალისით ჩაერთებოდა მათ საუბარსა და ვისმეს ქილკ-ქილკში, ნამოაცდევინებდნენ რაშეს, ან კი რა ნამოცდენა უნდოდა, გრიშაც სულ საამისოდ იყო მომართული, დაუტოვებდა მათ რამდენიმე გონებაში მხივლურ საღაღობო თუ

საოხუნჯო ფრაზას, მეტყობდა, ჩემო ბუღუ, დროზე გავმორდეთ ამით, თორემ მოჭაბუკე მტრებს გამოიგონებენ და განვაგრძობდით ჩვენ გზას.

ერთხელ მივედით თუ არა მათთან, ერთმა კეთილა გრიშას:

— მაღავე ხომ? — და ჩემზე ცერა თითო მინიშნა.

— აბა, ზოგიერთთვის თავხედი კი არ გახლავთ. — მაშინვე მიახალა გრიშამ.

ცრათითიანმა მყისვე შეუბრუნა კითხვა:

— მაინც ვინაა ეს ზოკიანი?!

— შევასმული ცხენი სადაა? — კითხვითვე შევასუსა გრიშა.

— რა ცხენი, რის ცხენი! — არ მოეშვა ცრათითიანი.

— რო შევახტე უცხად და გავიქციე, თორემ ეს თუ გითხარით, თქვენ ცოცხალი ვერ გადავირჩებით.

ეგაც შენ, ეგაც შენო, შესძახეს სხვებმა და ცრათითიანს დააყარეს ქოქოლა, იმან კი ჩაილაპარაკა:

— უნდა მაღა... მაღა უნდა, აბა, რა! კარგი ბიჭი ყოფილა მაგი და არ გააფუტო გრიშა!

— მე?! — გაიოცა გრიშამ.

— ხარი ხართან დააბიო, ხო გაგიგონია? — და ახლა ცრათითიანმა გადაიხანჩალა.

ომინინანდელი ხალისისა აღარაფერი აწინა გრიშას. დაჭრილ-დაჩრქველიყო, გასისხლიანებული მკლავი ყელზე ეკიდა, თითები გაშეშებოდა, სისხლი შეხმობოდა გაბზეკილ თითებს, ხაკის ხალაი ნინ ჩაეფხინა და ისე ჰქონდა მოცდებული მხრებზე, საღი მკლავი გაეყარა სახელოში. ამორჩილი პერანგი გახრთოდა ტუტეებით. დანრტლი სისხლი და მოგრძო სახეზე მხოლოდ მოლურჯო-მოგანგისფერო ტყავი გადაჰყოფდა. ორი თვა აქ ღაზარეთში ნეტს თურმე ღაზარეთი განაპირა აფურის ორსართლიან შენობაშია მოთავსებული. გამოპარულიყო ღაზარეთიდან, უღუფა პური ნამოცოდა და ბაზარში დაჩაღტუნობდა, მამორკას ექებდა. ამ დროს გადაეყანედი მე. ვიცი, დანრტლებული ვარ. გაუხარდა, მე რო დამინახა, მაშინვე მიცნო, მაგრამ აღტაცებისა და აღფრთოვანების უნარი წართმეოდა, ჩამქრალიყო მასში ამგვარი ენებანი, დიხვი კი იყო საეროოდ, მაგრამ ძალზე ემოციურად იყო ადრე. კამათში მგლავნდებოდა უფრო მისი ეს ხასიათი, მის ენაკვიმატ საუბარს უხვეებოდა კიდევ ამგვარი აგზნება.

„ბუღუ ხარ შენ?!“ — ეს მკითხა მხოლოდ. როცა მის ნინ შეეერთდი და გრიშა-მოქიტი შევძახე. მომარტოდა, მიყურა ერთხანს და თქვა, შენ ვინლა გაგიმეტარი?!

არც მკითხვა-მოკითხვა, არც მე დამაცა-

დაკრძალის თქმა და აღარც თვითონ უკითხავს რაში, თუ კაცი ხარ, გამომეფვი, თუ უნდა მაშვიწინეო, მიიხრა და ნელა შევერკიეთ ბახრის ანრიალებულ ბრბოში მარცხენა სად ხელში პურის ნაჭურვი ეკავა და თითქმის ჩიბუხიც ჰქონდა გაჩხურალი.

— გრძობა, ნუ გააკეთებ მაკას. — შევაჩერე და ვუთხარე.

— რას ნუ გააკეთებ? — ძლივს ამოღებდა გრძობა.

— შეჭამე პური.

— მერე თუთუნს ვერ მომცემს?!

— ახლა შენთვის კი პური უფრო საჭიროა.

— კი ერთი, თუ ძნა ხარ.

ვიღაცას შენიშნა, ქალაქში შეხვეულ მახორკას ენოდა. მიფრატუნდა მასთან, ჩიბუხი პირში გაიჭყო, მომოკიდეო, თხოვანიანაც დაადო ჩიბუხს სიგარეტი, ქაჩა და ქაჩა გრძობამ, რაა, ამდენხანს რა ვერ მოუკრავდ, წყალში დასველებული თუთუნი ხო არ გყრია ჩიბუხშიო, უქმაცყოფილოდ მიავყარა სიგარეტის პატრონმა და ბურღულუნბურღულუნით გაშორდა გრძობას.

— ხო გქონია ჩიბუხში თუთუნი? — ეუთხარი მე.

— ამაში თუთუნი კი არა, ფერფლია ჩაჩრჩინილი, ვატყუებ ამათ, სიგარეტს რა დააფებენ ზედ, იმის ბოლს ექაჩავ, ვიპარავ, ბუფუ, ვიპარავ თუთუნის ეკამლს.

ფრანგური გაეანჯე, ვერ გადავთქმევირე, ხო ჩაისუნთქე, დღეს გელოფა-მეთქი, ვერჩინე ვერ გადავთქმევირე. გადავანჯდით მახორკიანს, მისცა პური გრძობამ, ვაჭრობა არ დაუნყია, რაც დაუყარა ხელისგულზე, ის იკმარა, მაშინვე ყოტა ჩიბუხში ჩაყარა, მიფრატუნდა ერთთან, რომელიც ამოღებდა, მოუკრავდა, გააბოლა გრძობამ. შევატყე, ლაპარაკის თავიც არ ჰქონდა, მივუყვი ლაზარეთის კარამდე, აქა ვარ, მეორე სართულზეო, მიიხრა, მეტი არაფერი უთქვამს, პირში ჩაბუნჩამბერალი შევიდა და თვალს მიეფარა.

მეორე დღეს ორმა სანიტარმა გრძობა გამოიყვანეს და იქვე დროგზე დასვეს კიდე უნდა გამოეყვანათ სხვებიც.

„მიფიქვარო“, — მიიხრა გრძობამ.

„სად-მეთქი?“, — ვკითხე.

„თავისუფლებამო“.

„რა თავისუფლება-მეთქი?“, — გავიოცე.

„რა ვიცი, მიფიქვარო“, — გაიფიქრა გრძობამ.

აღარაფრის თავი აღარ ჰქონდა. საამქვეუნო ნირი აღარ ეტყობოდა.

„ალბათ უკეთეს ლაზარეთში მივაკვარათ-მეთქი“, — ვცადე გამეჩხნევირე.

თითქმის არც გაეგონოს ჩემი ნათქვამი, პასუხი არ გაუცია, პურის ნაჭერი მომანთოდა და მიიხრა.

„მოასწრებ, ნადი, თუთუნის მიძივებო!“, გავიქეცი, ბუფად, სწრაფად დასველებული ნაჭერი თუთუნში, მოვმარტუნე და მასთან სავეთ მოშაკედევი ოთხი ტყვი უკვე დაესვათ დროგზე. ხელისგულზე დაუყვარე გრძობას მახორკა.

„მშვიდობით, ბუფუ“.

„მხვამდის-მეთქი“.

„გული არ გაიტეხოო“.

მეფროცემ დროგი დასძრა, ორი ავტომატიანი ვერმანელი იქით-აქით ამოუფდა დროგს და ფეხით მიჰყვა. ჭოჭკარამდე მივიდევნე გრძობა იყდა თავჩაქრნდრული, ფეხები ჩამოყვარა დროგიდან, არ ვიცი, ამჩნევდა თუ არა, რომ მივყვებოდი.

გრძობას საამქვეუნო არაფერი ემჩნეოდა.

ნაშაუადღევს შემობრუნებულმა მეფროცემ ამბავი შემოიტანა, რომელიც უკაცურ მიდროგზე მიჰყარეს საცოდავები და ღუთის ანაბარა მიატოვეს.

ჩანართი

კიდეც ერთი სასწაული მომხდარა.

გადარჩენილა გრძობა.

ბუფუ ბუფამ მისი ამბავი რომ მიიხრა, დაამთავრა თუ არა, მაშინვე შევაკებე, გრძობა ჩამოვიდა, მკლავი და თითები დაზიანებული შერჩა, მაგრამ სხვაფერად საღალამათი დაბრუნდა-მეთქი. ბუფუ პირდაპირული შემომართდა, როგორ, რაწაირად, სულამოღეული, სიცოცხლეშიმეტელი გაეცილდა რამ გადააჩრჩინო?!

გრძობას მცე ვიცირობდი. დაჭრილ-დასახინრებული ტყვეობის პირველ დღეებში შემხვდა. მერე გადაადგილებ-გადმოადგილებისას დავპარეთ ერთმანეთი. კი ვიფიცი მცე იმ ბანაკში, სადა გრძობა ბუფუს შეხვედრია. მაგრამ ბანავი ისე დიდო იყო, რომ მე იქ ვერ შეხვდარ.

ოპის დამთავრებამდე დაბრუნებულყო როგორც კი ჩვენებს ის ქალაქი გაეთავისუფლებიათ, სადა გრძობა შეიფარეს, მაშინვე გამოეშვათ შინ, როგორც ინვალიდი. მე ოპის დამთავრების შემდეგ დავბრუნდო, დეკემბერში, დეკემბრმა და მამანემმა მიიხრეს, გრძობამ შეგვანარჩუნებინა სული. არაფერი ვუცოდით შენი, დაღუპული გვეფრე და სასწაულკეთილი ვიყავით, როცა უცხო კრამე გვესტუმრა. მიუკითხავ-მოუკითხავს და მოგვანგო და ტყვეობაში ენახე აქა და აქო, გვიოხრა შენზე. ომამდე მისი პიუბები ნახული გვექონდა თეატრში, ეს შენც ხო იცო, პირადად არ ვცნობდით, რო გვესტუმრა, თავი გაგვეცნო და შენი ამბავი გვიოხრა, მოეხვეით, გაეშინაურეთ მას მერე აღარ

საქართველო

მოგვეცლება, ხშირად მოდის ჩვენთან და ასე შეგვიანარუნებია სულიო.

ჩიბუხი კვლავ პირში ჰქონდა გაჩრილი, უღვაძი ნამორჯდოდა და შურუჯვოდა. იგვეჩ ჩიბუხი, ჯარში და ტყვეობაში განუშორებელი, თავისივე ხელით გაჩორკნილი, მუდამ ბეღში რო ევაება, გაპარიალებულიყო გარედან.

ერთხელაც მოვიდა ჩვენთან და მინ რო დავხვდი, ვადარია სიხარულისგან. დეკემბერი იყო, მამაჩემმა მამინვე მიყიდა პალტო. გრიშა უპატლოდ დარჩენილიყო. შინელი, რომელიც ჩამომყვა, ვარქუე, ჩაიკვა, შეთბა და სულ მიუხებოდა, შენ აგაშენა ღმერთმაო.

გაუხებებებია დედაჩემი და მამაჩემი, ცოცხალიაო, შე თვითონ ვნახუ, ჩემი თვალითაო, ჩამოჩინებდა თურმე გამუდმებით მათ. დაჭრილი რო ვიყავი, ეს, რა თქმა უნდა, არ გაუხებელია, დამთავრდება ომი და ჩამოვაო. უჩინებოდა და უჩინებოდა თურმე ჩემ საყოფაც მშობლებს. იმათაც ვეღარ მოუშორებიათ. ეფიჭებოდნენ თურმე მის თბილი სიტყვებს, ენად გაიყრიდებოდა თურმე მათთან, ხუმრობდა და ქილიკობდა, უპარვებდა მათ ჩემზე დარდსა და სევდას. თავისი ბედუკუდმართობის ამბავი რო უთქვია, ცრემლად დანრეტია დედაჩემი.

...ბანაკის მოშორებით ერთ ტრიალ მინდორზე დროგოდან ჩამოუჭრიათ მომავედავები, მიუჭრიათ იქვე და მიუტოვებიათ. ერთმანეთსაც ვეღარ უხმობდნენ საცოდავები. რაღა ჩვენ ჩაგვაყენდნენ ხელთ, ყვაე-ყორნები მიიცი დაღალდებულ, გადაუნყვეტიათ გრემანელებს და ამიტომაც მიუყარეს ყვაე-ყორნებს ტრიალ მინდორზე.

ერშია, როგორც თვითონ თქვა, მახორკას გადარჩენია, იმ მახორკას, გამოთხოვებისას ბუდუს რო დაუჭრია ხელისგულზე. როცა კოდეგან მონახე დაავადეს, ჩიბუხში ჯერ კოდეგ ბოლავდა თუთუნი, ცოტაც მიუმატებია, ამის მოახრება მოუხერხებია, ცუხელი არ ჩამოქრესო და მიუმატებია თუთუნი, ასე ნელნელა ქაჩავდა, ამბატებდა და ქაჩავდა. ასე მიუწეია შეღამემა. ქაჩავდა და ბოლს მიმჭრალ ოხერსაც ამოყავლებდა, მიშველეთ, ვინა ხართ ღვთისნიერი, მიშველეთო. არავის გაუგონია მისი მუდარა, არც არავის გაუვლია ახლომახლო, გამთენიისას აღარც მის გვერდით მიყრილთა კენუა-აურჩული ისმოდა.

გრიშას მუხლებში ძალა წართმევია, ვეღარ დგებოდა, ვეღარ იწმრეოდა, ეგდო გულადმა. უნდოდა წამოდგომა, ეს აზრი კიანთობდა ჯერ კოდეგ მის თავში, მაგრამ ვერ ახერხებდა, აღარც მკლავი და აღარც ფეხი აღარ ემორჩილებოდა ოდენ ჩურჩულებდა თურმე

ძლივსაგანგონად, ვინა ხართ, ღვთისნიერი, მიშველეთო.

და დილა რო მომძლავრებულს მომძლავრებულს საოცრება, სასწაული მომხდარა: მოშორებით ჩამოვლია ხანშიშესულ ქალს, გზა გადაუჭრია, შეუშოვლებია შარაგზიდან, გრიშას ღვთებას ჩაუგონებია ეს, თორემ რაღა მანცვდამანც აქ გადმოქრა გზა მარტოდ მიმავალმა ქალმა, გრიშას ბედზე, სხვათა ბედზეც, რომელნიც იქვე იყვნენ, იქვე იყარნენ, მაგრამ ვაი, რომ სხვანი გათავებულნიყვნენ. მინას შურთვოდნენ, მინის ფერი ედოთ, აღარ ფუტქავდა მათი გულუბო, აღარ სუნთქავდნენ, თორემ ის ღვთისნიერი ქალი იმათაც მიეშველებოდა ისე, როგორც გრიშას მიეშველა.

მარტო მიმავალ ქალს გრიშას ჩურჩული გაუგონია, დღის ნიაჟ მიუტანია მის ყურთან, არა, ნიაჟი კი არა, გრიშას ანგელოზი იქნებოდა, ჰუღია იმ საცოდავს ანგელოზი, მფარველი, მოთვალთვალე, უერთგულესი, განუშორებელი. გრიშამ მითხრა, მახორკამ გადამარჩინაო. რა მახორკა, რას მახორკამ ანგელოზი ელოდივებოდა თურმე თავს. ანგელოზს ნათქანებია ხელი თავის გზაზე მიმავალი ხანშიშესული ქალისათვის, თავისი გზიდან მინდვრისაკენ წამოუხიდავს, ამ საცოდავს უშველო, ჩაუგონებია მისთვის.

„შელო... შე სოცოდაო.“ — შეხმატებობება ქართულად ქალი, რაკი ქართული მიშველუო, შემიქსმა. ჩაუმუხლებია გრიშასთან, შუბლზე ხელი გადასუვია და ქართულად. — ჰო, ქართულად, ენეც ხო საოცრებაა? — შექასულებია გრიშას მინავლებულ ვედრებას. ჩაუვლია ხელები, წამოუმართავს, მომშველეთ, მომშველეთ, წამოდექი, ოღონდაც წამოდექი, მხრებში შეგიდგები, გზამდე მანც მიმართევინე შენი თავი, შერე რამე საშველი გამორწმუნება, ჩასჩურჩულებდა ქალი გრიშას. იმასაც ქართული სიტყვებით რომ ჩაედენია ყურში, სიცოცხლის ძალები შეთრთობლებია, დედა ჰგონებია, დედის ჩურჩული ჰგონებია, სიკვდილის აგონიაში შითლევმილს, აბა, სხვა რა აზრი ექნებოდა, სხვას ასე გაიფორებდა? დედა ჰგონებია და მიშველებია, მუხლში ძალა ჩაუენებია. ჭიანჭველას ძალა, მაგრამ მხრებში რო შედგომია ის, ვინც დედა ჰგონებია. ეყო თურმე წამოსადგომად.

გზაზე დროგიც შეხვედრიათ და ასე მიუყვანიათ ცოცხალ-მკვდარი გრიშა უცხო ქალის ოჯახში.

ერთი კვირა გონს ვერ მოსულა. მორაგებში მოტივტივეს დედა რო ეგონა, ის მფარველი-ანგელოზი დედა კი არა, იქ, იმ უცხო ქალაქში გამოთხოვილი ქართველი ქალი ყოფილა, რომლის ქალიშვილიც თბი

ლისის ოპერისა და ბალეტის თეატრის წამყვანი მომღერალი იყო, საქვეყნოდ სახელგანთქმული, — (მომბოღული ვიყავით მისი ცეხელკვანი „კარმენით“) ამას, დედას, ველარ გაუსწრია, ოკუპირებულ ქალაქში დარჩენილა თავის ოჯახში და თბილისში მყოფ ქალიშვილზე დარდს გაუღევია.

შეიღვივთ გაუთავისებია გრიშა. ამიტომაც დედას ეძახდა.

როცა ბუფე ბედიამ გრიშას ამბავი მიაგზო, თვით გრიშა აღარ იყო ამქვეყნად. ამდენი წაღების შემდეგ შინ ჩამობრუნებულს ათიოდე წლის მერე უკურნებელი სენი შეერია და ვლარ გაუძლო.

პაციფიზმიანი

აქედანაც მალე ნაგვიყვანეს.

ჩაგვყარეს ვაგონებში და ორი კვირის შემდეგ ერთ ცენტრთელა ბანაკში შეგვალაღეს, რომელიც აგრეთვე დიდ, ყოფილ სამხედრო ქალაქის ყაზარმებში კარგა ხანია დამკვიდრებულიყო.

მეთაურები გამონაპირდითო, გვიბძანეს წამოსვლის წინ. (რა თქმა უნდა, ყოფილი მეთაურებიო, თორემ ახლა, ახა, რაღა მეთაურები ვიყავით), ჩინით მეთაურებიო, საშუალო და უფროსიო, რაღა დასაშალი იყო. მე და არჩილსაც აღარ დაგვიშალავს, საერთო მწყობრიდან გამონაპირებულ სხვა მეთაურებს შევეუბრდით. ჩვენდა უნებურად აღარც კი გაგვტანებია გენადის, ის ხო მეთაური კი არა, სერჟანტი იყო. როცა დაგვანყვეს და გამოგვიცხადება, ჩვენ ამაზე არც კი დაკვირვებულვართ, ჩქარა და მოულოდნელად გამოვდით მწყობრიდან. ასე, რომ დაუმშვიდობებლად ემორდებოდით გენადის, თვითონ რომ არ გაეფიქრებია უცხად, ამით რო დაევორდებ, რა მეშველებათ, ანდა ამით რაღა ეშველებათ უჩემოდათ. სწრაფად გაუფიქრებია ეს და სანამ ჩვენ ფეხს გადავდგამდით, სწრაფად გადაუნყვეტია, თან გამოგვეყვეს. მუხლზე ხო არ მანერია, ერთბაშად გერმანელებმა არ შეამონმონ, მეთაური ვარ თუ არა, საბუთები აქ არაფერია, დასმენით კი ვინ უნდა დამსამინოს, ნაცნობი არავინაც არ შემიხედვარიაო. თვალისდახამხამებებაში გადაუნყვეტია ასე და როცა ჩვენ მწყობრიდან გამოვდით, ისიც თან გამოგვეყვა. იმ წუთს არც გაგვიკვირებია, გენადიც რო გამოგვეყვა, ვერც კი წარმოგვედგინა უერთომანეთოდ ყოფნა.

ვაგონში რო შეგვყარეს და მივლაგადით, მივყურდით, მერეღა მოგვეკეთ გონს. გონებადაკარგულები კი არ ვიყავით, მაგრამ მთლად დაღაბებულ ტყუაზე რო არ ვყოფილვართ, ეს კი ცხადი გახდა მას შემდეგ, როცა ვაგონში

ჩვენს გვერდით მოთავსებულმა გენადიმ ჩაიბურღუნა, ორ მეთაურს ერქმის მისი მხარეც კი სერჟანტი ხო ქორდებარე მტრული იყოს, ბოლისდაბოლოს მე თქვენი ბადაგობა დამავალეს და არა მაქვს უფლება მიგატოვითო.

- ზოგ-ზოგი მეთაურობას მალავს, ამან კი დაიბრალა მეთაურობა. — თქვა არჩილმა.
- დაბლრეთ თავი და ნახველით. მე სად დაეჩრენილიყავი?
- ვლარ მოვიპაზრეთ.
- რო დაეჩრენილიყავი?
- ჩვენც დაეჩრებოდით.
- რანაირად?
- ხო დაგვემშვიდობებოდით? ან მშვიდობითო, გვეტყოდი, ან ნახვამდითო და აზრზე მოვიდოდით.

- რის აზრზე მოხვიდოდით?! — ჩამაყვიდა გენადი.
- რის აზრზე და, არ გავამხედდით, მეთაურები რო ვართ, შენთან დაეჩრებოდით.
- აგრეც უნდა გექნათ, მაგრამ მაგის მოსაზრების უნარი თქვენ ვინ მოგაშავათ?! — ოდნე ხუმრობავარეული წყნით თქვა გენადიმ.

ასეა თუ ისე, გენადი ჩვენთან იყო. აღიონა და საშა სანიტარულ ვაგონში მოხედნენ და ორი კვირის შემდეგ ჩვენ აღმოვინდით ნოთელი არმიის მეთაურყოფილთა სასტრუ საკონცენტრაციო ბანაკში.

ამას უკვე სიკვდილის ბანაკი შერქმეოდა. იმასთან შედარებით, საცა ვიყავით, ეს მართლაც სასტიკი იყო. აქ უფრო მომძლავრებულიყო შიშხილი, უძილობა, ამას კი ძარცვა-გლეჯა, გაუტანლობა, დაუნდობლობა მოჰყოლოდა. ჩვენს მისვლამდე გამხდარიყვნენ ასეთებად ტყვე მეთაურებიც კი და მერე ჩვენს თვალწინ თანდათან ძლიერდებოდა მათში ეს თვისებები.

- ბალანდა...
- ბალანდა...
- ბალანდა...

შინ, იქ, იმ მთებთან, იმ ველებთან, იმ შარავზებთან ადამიანები თავს იკლავენ, რათა საქმელები გემრიელად იყოს შეზავებული: ღობობი ქინძი და ქონდარი მიკლებიაო, საცივს მიხაკ-ფარჩინი არ ეტყობათ, ხაშლა. მა შეტრილებულათ, ნიგეხიანი ხარრო გაკიკეთებია, შე ქალო და ღობი რამ დაგაიწყაო, როდის მოიშლი ქუნობას, ხაჭაპურისთვის ხველი რაღა უნდა დაიშუროო, პა, პა, პა, პა, ერთი გრამი პიმპილი რო მეტი გექნა. ეს ტყველები არაფრად ივარგებდით...

ეს ყველაფერი გახსოვს, ომამდე იყო, იქ იყო, შინ, შენს ოჯახში, ნათესავთან, მეზობელთან, ყველგან, საცა კი სუფრა გაიშლებოდა. საოჯახო თუ სამოყვრო, უბრალოდ,

შინაურულად თუ სასტუმროდ, დიასახლისის მიერ შემავებული საქმილების ქება-დიდება განისაზღვრა, წუნიათა წუნური და წუნა-წუნობავე გულს უკანრადათ ბუხართან შეტრუსულ დიასახლისებს.

ფურ, ვერ ისწავლა ამ დედაკაცმა მარკლის ზომა-წონა, სელოტკაპათო ჩოუშარილნობა ლობიო, — გაბრაზებული შინ სამუშაოდან მობრუნებული მამაკაცი, მოუგდია მაგიდაზე დანა-ჩანგალი თუ კოვზი, აღარ უსადილნია, ამოგსვლია სული მაგ ტახტზე, ჩაგამარილებ და მევისევენებ ქე მაინცო, — მიუყრია ქოქოლა განზილებულ დიასახლისს თვრისთვის.

ზოგნი ამ წუნითაგანნი აქ იქნებიან, ჩვენთან, მშიერ ბრბოში გარეულნი და როცა ბალანდას შეეცევიან, აღბათ ნანობენ, რას ვერჩადი დედაკაცს, ერთი ვრამი პომპილი თუ შარილი მოუჭარბდა, მიხაყ-დარიჩინი დაეკლდა თუ ომბალო, ამისთვის რატო მტეხდი ერთ ამბავა, ვაიუშედელებულს და აღიქოთს. არ შეიძლება ამისთანამ რა არ გაიხსენოს, რა არ მოინანიოს, როცა ამ გამოცდილ ბალანდას შეეცევა — უშარილოს, უპომპილოს, უმიხაყდარიჩინოს, უომბალოს და საერთოდ უსახურსა და უფანს, რა თქმა უნდა, არადრის გემო რა არა აქვს, ისეთს.

გამოსა და სურნელს ვინდა დაედებს, საკმარ მაინც ემოვებოდეს, მუცელი ამოიყოროს, ამოიყოს. ვინ მოგცემს ამდენს? ჩაგამწყრივებენ, ჩაუვლი სამშარეულოს და რასაც გარგუნებენ, იშყოფინ.

სალაფავის დარიგებისას ბანაკის მოედნის ერთ მხარეს მიგვრეკადენენ, ოთხ-ოთხად ან ხუთ-ხუთად დაგვამწყრივებდენ, განაპირას მდგარს ერთი თუნულის ჯამი ჰქონდა, იმასი ჩაუსხამდენ ოთხისა თუ ხუთი კაცის ულუფას და მერე სადმე მიმჯდარნი, კოვზებს მოიმარჯვებდენ, ოთხივეს თუ ხუთივეს რირიგობით ამოქონდა ჯამიდან ბალანდა. ყველა ცდილობდა მწყრივის ოთხედულში თუ ხუთედულში ნაწონობ-ამხანაგები მოხედერილიყო, ვინმე უცნობს შეიძლება გაეტყუცნა ჯამი, მიმალულიყო აზომზომებულ ბრბოში. ბევრჯერ მოხდა ასედაც. ამიტომ ოთხედული თუ ხუთედული მაგრად ჩაქოვდებდა ხოლმე ხელს, სანამ სადმე არ ჩაუდებოდნენ, ხელს არ უშვებდენ ერთმანეთს.

ერთხელ საშა მოვიდა აღმფოთებული, გაშივცდა სულ ეს ხალხი, გაველურდა, გადაირია, ერთი კოვზი ბალანდისათვის რაღას არ კადრულობენ, გარდაცვლიათ ერთი ამხანაგი, ღამით გაპარულა ძილში, დილით დაუვლიათ ზელი მყდრისათვის, ორივე შხრიდან ამოფტომიან, მკლავები შემოუხევეით მხრებზე, ჩაუფენებით შუაში და ასე შეუდგენიათ ოთხედული, ერთიმ ავაფყოფითა და იმისი

ულუფა ბალანდაც აუღიოყ შეუტყველებიათ, ჩაუხეთქათ, ასე ანვალბდენენ, მცედარს ათ დღეს, სანამ არ სმეფდენ, აქოთდა, მერე ვილაცას დაუსმენია ამის გამკეთებლები, გერმანელები და პოლიციელები შივარდნიან, მყედარი რა თქმა უნდა, გაუცლიათ იკაურობიდან, მაგრამ ამის გამკეთე აელი ორი კაცი პირვეტ დაუშხიათ და იმდენი როზგი უთავაზებიათ, სქვა გაუცლიათ. „რა გაკვირვებიაო?“ — კითხა არჩილ-ვა საშას.

„გასაკვირი არ არიო? — კითხვითვე მიმართა საშამ.

„ეგრე იცის შიმშილმაო“.

„შენ შიმშილისა რა იციო?“.

„მგლებზე მინადირნია და ვიცი იმათი აბ ზეიო“.

„მერე ჩვენაც მგლებს დავემგვანოთო?“

„არ უნდა დავემგვანოთო“.

„აბაო?“

„ცხოვრება დაგვამგვანებსო“.

„დატყამოთ, აბა, ერთმანეთიო?“

„არც მაგი გაგვიკორდესო“.

„შენ თუ ამ აზრისა იყავი, არ მოგნაო“.

„რა აზრისაო?“

„ასეთი გულქვაო“.

„რათაო?“

„შენ ასე გამხედვებო?“

„აააო“.

„აბა, რად ამბობო?“

„მე იმას ვამბობ, რასაც წუთისოფელი მკარანახოსო“.

„კარგს არაფერს გკარანახობს წუთისოფელიო“.

„კიო“.

„რასაო?“

„საშა ისეთი გოგოა, მგლობას ვერ იზამსო“.

ეს ხუმრობასავით გამოვიდა არჩილს და, როგორც შევატყვე, საშას უსიამოვნა, მაშინვე ალიონას მიუბრუნდა და შესძახა, ძლიეს არ შეშინშა ამ ზაქმა, როგორი გოგო ეპრო?!

ამ საუბრიდან ერთი კვირა არ იყო გასული, შუადღისას ყაზარმაში პოლიციელები შემოვიდნენ, მოუდარზე გაგვყარეს, დაგვანყვეს. მერე ოთხი ხელეგაკოჭილი შუახიელი ტყვე მოედნის შუა დააყენეს და დახვარიტეს, — მყედარი მოუშალავთ, ხორცს აჭრიდნენ თურმე, ხარშავდენ და ქამდენ.

კაცთამიები ჩვენ თვალწინ დახვარიტეს.

გერმანელებმა დახვარიტეს და არავის შებარალნია კაცთამიები.

მინის წიკა

ახალ სასტყე საკონცენტრაციო ბანაკს ნელ-ნელა ვეგუბოდით.

აქ მუტი წესრიგი დამყარებულიყო, სისასტყისა და სიმკაცრის დაუნდობელი წესრიგი.

პირველი სუსხი ამ წესრიგისა მისულისთანავე ვიგრძენინ.

მიგვიყვანეს ვებერთელა ალაყაფის კართან. დაგვამწყრივს, გადაგვთვალეს და სანამ ჭიშკარში შეგვტყავდნენ, გაგვჩხრიკეს. აქამდეც კი გვჩხრიკდნენ, საცა მიგვიყვანდნენ, მაგრამ გულისჯიბში დედაჩემის, მამაჩემის და ჩემი ძმის სურათი მელა, არავის ნაურთმეფია, ამოვიღებდი, წყალგაუმტარ სახვევს შემოვაცლიდი, დახედავდნენ და უკან მიბრუნებდნენ.

აქ კი, ამოვიღე ჯიბიდან, გავწოლე, გამომტაცა ყანჩას ნისკარტით ცხვირწაგრძელებულმა გვრმანელმა სალდათმა, ერთი კი დახედა, მერე გადაფხრინა, ნაკუნებად აქცია, გადაყარა და ტურასავით შეივანა ხმით შემომძახა, ლოუს, ლოუსო, ხელი მკრა და შემადგო ბანაკის ეზოში.

სურათი კი არა, თითქონ ჩემს ოჯახში შემოვარდნილიყო, ჩემი საცვარელი ადამიანები ხმლით აკუნონს ასო-ასო, ჩემ თვალნინ, შინ, იმ კედლებს შუა, საცა მე ისინი შევიყვარე, საცა მათ სული ჩამიდგეს; ფეხზე ნამომავუნეს და მერე ცვრიან ბალახზე გამომავუნეს. ამოკუნა ისინი, ნანღ-ნანღ მიმოყარა, მე ხელეგაბორკილს მავურებიანა ამისთვის, ნიხლი მკრა და აყროლებულ ლაფში შემადგო.

ჭიშკარში შემადგეს და კარგა ხანს ემდგარკა გულდასტყვილი, თავბრუდახვეული ალიონამ მტაცა ხელი უცებ, ნამომენია და ხელი მტაცა, ჩემს უკან იდგა ჩხრეკისას. ჩამავლო ხელი და გამოყოლია. უბიდან ამოიღო ჩემი სურათის ნაკუნები და გამომინოდა, რამინორად წავანებოთ ერთმანეთს, ჩამძახა. დახედავდე ნახევრებს და გონს მოვტყე გამოვართვი ალიონას და გულისჯიბში ჩავდე. ალიონას მხარზე ხელი მოვხვიე და მკერდთან მივიზიდე.

მომხნდო ალიონა, გაიტრუნა. იმდამის მერე ასე ახლოს არ მოვფერებებარე, იმდამინდელი სხვანაირი იყო, რა თქმა უნდა, ახლანდელი სხვანაირი, მაგრამ მისთვის ხო სულერთი იყო, რანაირიც იყო, სააღურსო თუ სამადლობლო, რაკი ჩემს მკერდთან თავი დაიტყუნა. გაიტრუნა, გაიღურსა, შეიძლება გაიფორკა კიდეც, ნეტა სულ ასე მამყოფა ამასთანაო.

გურმანელმა სალდათმა ჩემი სურათის ნაკუნები რა მოისრულა, უკან მდგომ ალი-

ნას ფურხთით დაცვინილა, სანამ ქველდამთქ ჩემი ჩხრეკით იყო გართულე ქველდამთქ ფოად ნამოურტყფია ნახევები და უბემი ჩამუმაღას.

დოდი მოედნის სამივე მხარეს გრძელი და მაღალი აგურის ყაზარმები იდგა. მოედანზე მშვეავურქეს პოლიციელებმა. გადაგვარჩიეს კავასილები, უკრაინელები, რუსები. ცალცალკე ყაზარმებში შევფყარეს. ასე დაუცლცალკეეებიათ ადრიდანვე ტყვეები, დაუხარისხებიათ ეროვნებათა მიხედვით, ოღონდ ქართველები, სომხები და აზერბაიჯანელები ერთად მოუთავსებიათ.

დავგვხდნენ აქ ადრე მოსულები. ბევრი ნაცნობი შეხედა ერთმანეთს. რა თქმა უნდა, ქართველებიც, განსაკუთრებით სტუდენტები, ერთად რო სწავლობდნენ, ერთად რო გაამწესეს ჯარში ომის დაწყებისთანავე და უმრავლესობა ერთად რო მოაქურქეს ყირიმის ფრონტზე, ერთ ბენო ყირიმის ნახევარკუნძულზე. ქართველების ნახევარკუნძული რო გეგონებოდა განსაკუთრებით ქერჩის ნახევარკუნძული, ყველდ ფეხის ნაბიჯზე რო ქართველს შეხვდებოდი, ყანაილს, სტუდენტს, დედის რძე რო არ შემოაბოია ჯერ ტურქებზე, ისეთებს. ზოგი ადრევე მოხვედრილიყენენ ამ სასტყე ბანაკში, ზოგინი მერედამერე და, ახა, ჩვენც მოვალნიეთ.

პეტრეს, ჩემი სტუდენტობის ამხანაგს, რომელიც აქ დამხედა, შინიდან ნამოლებული „ვეფხისტყაოსანი“ გადაურჩენია, ფრონტზედაც უთრევია ზურგჩანთით, ალყანი მოხვედრილიც არ შეუღეია, დაჭრილს ბევრი რამ მიუყრ-მოუყრია ტყვედ ჩავარდნისას, მაგრამ ზურგჩანთაში მათარა, საველე ქვაბურა, კოეზი და „ვეფხისტყაოსანი“ საგულდაგულოდ შემოუნახია. აქაც, ჩხრეკის დროს, სანამ მიხი ჯერი მოაღწედა, მოუფიტრებია, ნიგინი უბემი ჩაუდგია, მუცელზე მიუტყარეს შარელის საწელურით, გარედან შინელი შემოუფუონია ტანზე, გერმანელ სალდათს მხოლოდ ზურგჩანთაში ჩაუხედაეს და ასე გამოუღწენეია „ვეფხისტყაოსანიანად“ იმ ჩხრეკა-ჩხურკაობიდან.

მეორე ნაცნობსაც შეხვდვი აქ, ნიკოს. ნამხედარიყო. ვერ გაეძლო. სამ თვეში მჩვარიით დაჭმუჭუნლიყო. ისედაც კაფანდარა, მთლად ჩამომხმარიყო. გიმნასტურის ამარა დარჩენილიყო, პატიწყებოც კი გაეცევალა პურზე და ხისგან გამორკინელ ქოშებს ძლიეს მიმოათრეედა ბაკუნ-ბაკუნით, ბრახუნ-ბრახუნით. შიმშილისთვის ველარ გაეძლო, რაც რამ გააჩნდა, სულ პურზე გადაეტყუნა.

ნიკო ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი იყო, ომის წინ უნივერსიტეტი მოხსენება ნაიკითხა იმდროინდელ ქართველ ახალგაზრდა პოეტებზე, თვითონ პოეტბოც ეს-

წერებოდნენ ამ საღამოს, სტუდენტები შეხვდნენ მათ, სააქტო დარბაზში პოეზიის საღამო გაუმართეს უნივერსიტეტულ პოეტებს. შეკრებამ წამიყვანა ამ საღამოზე

ნიკოს მოხსენებამ ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა აუდიტორიაზე.

საღამოს შემდეგ ნიკო ჭრისას აემგზავრა, მღვთობები იყვნენ და მაშინ გავიცანი ის. ამის მერე ინტერესით ვადევნებდი. თვალს ნიკოს სტატიებს. ბევრს არ წერდა, პრესაში რამდენიმე სტატია გამოქვეყნდა მხოლოდ. გამოირჩეოდა იმდროინდელ შეხობტებათა და მდგომარეობათა კრიტიკოსებისაგან. ის მტვნილად ნაწარმოების მხატვრული ანალიზით იყო გატაცებული, რასაც სხვები მაინცდამაინც დიდ ყურადღებას არ აქცევდნენ. არ აქცევდნენ და აღბათ არც შეუძლოთ. ამიტომაც ინტელბეზოდნენ და ნაწარმოების იდეურ მხარეებს ნააფრინდებოდნენ, ან უიდეოა და მავნე, ანტი-საბჭოლოდო, აცხადებდნენ ზოგაერთ ლესზე, მოთხრობაზე, რომანზე, ან იდეურია, ისე რეალისტურად არის ასახული საყოფმეურ-ნეო ცხოვრება, როგორც სინამდვილეშიაო. ასე საზღვრავდნენ მხატვრული ნაწარმოების ღირსება-ნაკლს.

ნიკო არ აქულობდა ამგვარ რახა-რებს. დაჩიავებულყო და შემზარადა. გავიფიქრე: „ერ დიდო ამის საყოფაობა? რა უნდოდა ნიკოს ომში? ნიკო და კაცთა გლეხა? ვიცი, თოფსაც ვერ მოიმარჯვებდა. მტერ-მოყვრის გარჩევა კი იცოდა ნიკომ, მაგრამ იმგვარად, როგორც ომში ხდება მტერთან შეკრება — ტყვიით, ხმლით, ხიშტით, — ამისთანას არ შეუძლია. თუ გლახა ლექი დაწერდ, სიტყვიერად და წერილობით. პირდაპირ, მოურიველად მიწასთან გაგანაორებს, გაგანადგურებს, მაგრამ ტყვიას, მტერსაც რო იყოს, მაინც ვერ ესვრის ადამიანს.

ტყვიას თვითონ ნიკო დაუნდვია, არ გაკარებია ტყვია, მაგრამ აქ, ტყვეთა ბანაკს მოუთავებია, მოუგდია ფეხებზე და თელავს.

ჭრისმა შემხვდა-მეთქი, ეუთხარი, ვუამბე მისი ამბავი. სანყალიო, ჩაილაპარაკა.

- „სხვა არავინ შეგხვდრიო?“
- „ჩვენებიდან არავინ-მეთქი.“
- „სანყალიო გრიშაო“. — გაიმჭორა.
- „რა გაჯაარჩენდა-მეთქი.“
- „აბა, აბაო!“
- „რა გვეშველება-მეთქი?“
- „არაფერიო.“
- „ამოყყებებით-მეთქი?“
- „ორ ცეცხლშუა ჩავვარდითო.“
- „რა ორ ცეცხლშუა-მეთქი?“
- „უნებებით და ვიტრუსებით.“
- „შომშლილას და სიცივის აგონიებით-მეთქი?“

„არაო, კაცი ძალღია, სიცოცხეს და შიშინდა... გაუძლებს, უარესი ის არის, აღარც... ბისა რო აღარა ვართ და ფაშისტებისა ხო, რაღა თქმა უნდაო.“

„მაშ, რა გზას ადვადგეო-მეთქი?“

„სანყალიო გრიშაო... აღარც გზები ანუზებს ანი და აღარც უგზობაო.“

ამას მოაყოლა, წავალ ახლა მე, მერე გნახეო და წაფრატუნდა.

ალიონა და საშა სანიტარული ნაწილის უაზარმაში დაბინავდა, საცა საავდმყოფო იყო და რომელიც ცალკე ორსართულიან ყაზარ-მაში იყო მოთავსებული, სხვა ყაზარმებისაგან მათულებლართებით გამოყოფილი.

ჩვენი ყაზარმაც ორსართულიანი იყო. მასში ალბათ ადრე ამ სამხედრო ქალაქის ნაწილებს შტაბი იმყოფებოდა. ზედა სართულში პოლიციელები ცხოვრობდნენ. ქვედა სართულის გრძელი დარბაზი ორსართულიანი გრძელ-გრძელი ხის სანოლებით დაეყოთ. ქვედა სანოლები დაკავებული იყო და ჩვენ, მე და არჩილი, ზედა სანოლებზე ძლივს მოვთავსდით.

გენადი ჩამოგვამორეს, უკრიანელების ყაზარმაში უკრეს თავი.

ისე ვიყავით შეჩვეულნი ერთად ყოფნას, გვეუბნებულა ასე დაცალკეება, მაგრამ ჩვენ ვინდა გვეკოთხება, ჩვენს სურვილს ვინდა ითვალისწინებდა, საითყენაც თითს გაიშვერდნენ, იქით უნდა წავსულიყავით.

თანდეთან შევეჩვიეთ ამასაც. ცალცალკე ყაზარმაში კი ვცხოვრობდით, მაგრამ გენადი დღით არ გვემორდებოდა, ულუფის მისაღებად და დასაძინებლად მიფიოდა მხოლოდ თავის ყაზარმაში.

ალიონასა და საშას იმდენი საზრუნავი გაუჩნდათ ლაზარეთში, დღეში ერთხელ თუ მოგვაკოთხავდნენ, ისიც ცალცალკე, ორთავე ერთად თავს ვერ გამოყოფდა იქიდან. ავაფმყოფებს ვერ უთავდებოდნენ, საშა რომ გამოიქცეოდა, ალიონა იქ რჩებოდა, ალიონა რო დროს იხელთებდა, საშა ფებს ვერ მოიცილიდა.

ერთხელ ალიონამ მითხრა, ადგილები არა ყოფნით აშხელა ყაზარმაში, დეზინტერია მუსსს ავლებს საყოფაებს, ზოგი ავაფმყოფი ჩამოჯდება მომავადავის სანოლზე და ელოდება, როდის გაძვრება სული, რომ მისი ადგილი დაიკაოს, მომკლა აქოთებელი და ჩასვრილი სანოლების მიღაც-მოლაგებაში.

ლაზარეთის კართან დღე და ღამე იდგა უცხენო ფურგონი. დილა-საღამოს გამოქქონდათ მიცვლებულები და ტიტლიკანებს აწყობდნენ ზედა შეებმებოდნენ გამოყოფილი ტყვეები ფურგონში და მიაგორებდნენ ბანაკის ტერიტორიაზე გაჭრილ გრძელი თხრილისაკენ, მკრიდნენ თხრილში მიცვლებულებს

და: მინას აყრიდნენ. ეს თხრობი ბანაკის საერთო ტერიტორიაზე მდებარეობდა, მაგრამ გამოყოფილი იყო მაღალი ფიცრული ღობით.

ჩემი და არჩილის ჯერაც დადგა, მივადევით თხრობს, მივაგორეთ იქ მკედრებით სახე დროგის ჩაყვარეთ თხრობში, მივაყვარეთ თხრობის კიდებზე ახორხლილი მინა. არ ძველდებოდა ეს ნაყარი მინა, ბალახი ვერ ახრებდა ზედ აცოცებას, გუმინნიდელი, გუმინდელი ნათხარი დღეს უკვე ევრებოდა გაცოცხლდ შიშველ გვამებს. ემატებოდა და ემატებოდა სიგრძე თხრობს. ერთხელ ჩვენც ჩავდევით შიგ, ჩვენც გავუხსენით მინას პირი, ჩვენც მივუმატეთ სიგრძე თხრობს.

ერთ საღამოს ცარიელ დროს უკან მივაგორებდით. გზა გერმანელების შტაბთან გადავუხვიეთ თუ არა ბანაკში შესასვლელი ჭიშკრისაკენ, ზედ შტაბთან ჩვენსკენ მომავალ ჰილდას გადავანწყვიეთ. ეს ისე მოულოდნელი იყო, თითქოს ის მიწიდან ამოდვარაო. რა თქმა უნდა, გვიცნო, შეგერდა, მოგვაჩერდა, გაიღიმა კიდევ. როცა წინ ჩავუვარეთ, რუსულად შემოგვძახა, მოგაგენით, გეძებთ და მოგაგენით, ახლა აქა ვარ გამოშენებული, ხო ზედავთ, აქა ვარო. ჩვენი ბადრაგი ვერაფერს მიხვდა, აბა, რას მიხვდებოდა, ჰილდას რუსული ვერ გაიგო და ალბათ იფიქრა, ამ საცოდავებს დამცინავი სიტყვები მიაყარაო, და ღოუს, ღოუსო, მოგვაძახა, იტყარეთო.

ღია ჭიშკარში გაბრუნებულმა შევაგორე დროგი. არჩილს არაფერი უთქვამს, ჩემს გვერდით დროგის ხელნახე ზელი ჩაველო და უხმოდ მოეზიდებოდა ხრიგინა დროგს. თითქოს არც არაფერი მომხდარიყო, თითქოს ახლა, ამნუთს ჰილდა არც კი დენახოს. გაბრუნებული უხმოდ მიყვებოდი მეც, მოჩვენებასავით კვლავ თვალწინ მდგა ჰილდა. არა, არა, ეს მოჩვენება არ იყო, ნამდვილად ჰილდა შემოგვხვდა. ნაცნობი ხმა გავიგონე. თავდაპირველი მივაგორებდი დროგს და ფიქრობდი: „მოვიდა, ჩვენიან მოვიდა. რატომ მოვიდა? რატომ მოგვადგეს? გულს შეუნუნებოდა ბიძამისს, ჩვენს ასავად-დასავადს მიაკვლია და მოვიდა. აქა ვარ გამშენებულიო. ეგაც ბიძამისის ნყალობა იქნება“.

ეს ფიქრი არჩილმა შეგანწყვიტინა, გადმომძახა, შეხედე, რასა შერებიანო.

მოედნის განაპირას დროგზე დიდი კასრი იდო, მისიოდა რამდენიმე ტყვე, ზოგნი ზედ ამბობდებოლიყვნენ და სახელე ქვაბურებით კასრში თავდაღმა ჩაყუდებან ცდილობდნენ, ზოგნი უკვე ჩაყუდებოლიყვნენ და მალლა ფეხებს აფხარკალებდნენ, ზოგნი ჯერ კიდევ მინახე იდგნენ და ზედ ასულას ლამობდნენ. კასრში თავაყუდებულებს ზემოდ ექაჩებო-

დნენ, ორიოდე ამოთხრის კიდეც ჩაშთავდეს, რომლებიც იქვე მსხვერპლდებოდნენ ქვაბურებიდან სალაფავის თქველვას შეუდგნენ.

ახლოს ჩაუვარეთ. ამოთხვრილიყვნენ. ამ კასრით სამუშაო უბანზე მიავით ხოლმე ტყვეებისთვის სალაფავი. ამჯერად მედროგეს დაფორიგებია, შემობრუნებულა და აქ მოუტოვებია, შიგ ნარჩენი ყოფილა და ამას მისევია.

არჩილი შეჩერდა. დაყინებით მიაჩერდა ერთს, იქვე ჩანჯდარ ტყვეს, რომელსაც ქვაბურიდან სალაფავი ამოუთავებია და ახლა თითოთ ცდილობდა ქვაბურის ამომშენდას, თითს გალოკავდა ხოლმე.

„ვერ იცანიო?“ — მკითხა არჩილმა.

„ვერა-მეთქი“.

„უგ მგონი ის კაპიტანიო“.

„რომელი-მეთქი?“

„ბრიგადისაო“.

„რომელი ბრიგადისა-მეთქი?“

„ჩვენი ბრიგადისაო, ბრალი რო დაგვო, დებურტორებო“.

ბიჭებს უთხრა, დროგი ყაზარმასთან მივაგორეთო და თითისმლოკაც ტყვეს მიაშურა. მეც მიყვეი.

— გალოკე? — თავს ნაადგა და ჩასძახა ქვაბურაში თვალნაკიდებულ ტყვეს.

— იმან ქვაბურა ზე შემართა არჩილისაკენ, ალბათ გაიფიქრა, ვილაცა ნილსა მთხოესო და ძლივს გასაგონად მიუგო:

— ა, ჩახედე, აღარა არის რა შიგ.

ტყვე ნამოდგა.

ჩამომხარა. სახეზე კანი ძელებს მიტყრობია. ზორციანი არც მაშინ ეთქმოდა, მაგრამ ახლა მთლად გამოცლოდა ხორცი. მოხრილიყო მხრებში. ჩვენ როცა ბრალს გვუდგა, მაშინ თვალები აღმოვებულეით ერთო. გაქურდოდა ის ალოც, თვალისჩინი ძლივსდა უკრთოდა. გამიკვირდა, როგორ იცნო არჩილმა, ჩრდილიდა დარჩენილიყო ჩვენი ნაცნობი კაპიტნისა. მე მხოლოდ იმის შემდეგ მივაშსავაგე, როცა ნამოდგა. მივამსგავსე მხოლოდ, არჩილს რო არ უთქვა, ის არიო, შეიძლება ვერც მიმშსგავსებია.

— დანაყრდი, ძმობილო? — მკითხა არჩილმა.

— პირველმა შევამჩნიე, პირველი მივედი და გვარიანად ამოყვა ქვაბურას. — კმაყოფილებით თქვა ტყვემ.

— სულს მოითქვამდი ცოტას. — არ ეშვება არჩილი.

— ცოტათი კი. — უპასუხა ტყვემ.

— აბა, ახლა გამაჩუკობა, კაპიტანო!

ტყვემ ის იყო შემოხსნილი თანხით ქვაბურა წელზე მიიკრა, თანამა ჩაკვანდა და გაკვირებულმა ახვდა არჩილს.

— შენ რა იცი, მე რო კაპიტანი ვარ?
 — ახლა რა ხარ, არ ვიცი, მაგრამ მაშინ კაპიტანი იყავი.
 — მაშინ?
 — ჰო, მაშინ.
 — არ მაგონდება.
 — მოგაგონებ. — თქვა არჩილმა. — ტყვე გარმანელი ქალი მოვიყვანეთ... შენ არ დაიჯერე.
 — სად? როდის? — გაიოცა.
 — ბრიგადის შტაბში. მოვიყვანეთ და შეტ არ დაიჯერე, დესტრუქტორებად ჩავეთვალე მე და ეს. — ჩემზე ანიშნა არჩილმა.
 — არ ვიცი... არ მახსოვს... — ალბათ იფიქრა, ქაენი რამე ხიფათს გადაამყრიანო და ჩვენგან გაეცლა ამჯობინა.
 — შე კაცი, რად ვარბიხარ, არაფერს გე-რჩი, გელაპარაკებო.
 კაპიტანი შეტერდა, არჩილს მიაჩერდა და თქვა:
 — დავეშვათ, მართლაც ასე იყო. რა მოხდა მერე?
 — საბედნიეროდ არაფერი მოხდა. — დინჯად მიუგო არჩილმა. — იმ დღეს გარმანელებს შეტევა რო არ დაენყოთ, შეიძლება ჩვენ მართლა დესტრუქტორებად ჩავეთვალეთ. განა არჩილის შტაბში არ იქნებოდა შენისთანა დამთხვეული? განა გამოძიებას დაიწყებდა? თქვენ ხო არ გიყვარდათ საქმის გაჭიანურება? დაიჯერებდა შენს აზრს და მორჩა, ჩვენ ვეღარ შევხვედებოდით ერთმანეთს აქ.
 — მოვალეობა აღვასრულე.
 — ახსნა-განმარტება ხო დავგანერინე?
 — მაგრამ ფაქტი იყო, თქვენ ორმოგან გარტყეით.
 — ნადავლით რო მოგებრუნდით, ესეც ხო ფაქტი იყო?
 — პირველ ფაქტს უფრო ვენდა.
 — მეორე ფაქტი არ იყო სანდო?
 — არა. პირველსა და მეორეს შორის დრო იყო გასული. ამ დროის განმავლობაში, — მთელ ღამეს შოიკავს ეს დრო, — თქვენ იქნებ გერმანელებთან გადახვედიო, იმათთან პირობა შეჰქარით, უკან გამოგზავნენ, მეტი ნდობისათვის ტყვედ გოგო გამოგატანეს? ხო არის დასაშვებო, ასე ყოფილიყო?
 — ეს შენ მიერ შეთხზული ლეგენდაა.
 — ჩვენი პროფესია ამგვარი ლეგენდებით სულდგმულობს. ყველა დასაშვებო მხარე უნდა გაითვალისწინო, როცა მოკლენის ნაღდი დამადასტურებელი ხელთ არა გაქვს.
 — ამგვარი ეჭვები შეცდომა რო აღმოჩნდება?
 — ესეც შესაძლებელია.
 — მერე?
 — რა მერე?
 — კაცი რო უფანაშაულოდ დაიღუპება?

— სხვებს არ ეცოდინებათ, ეს რა შედეგად მოიყვანა იყო.
 — სხვები რა შუაშია?
 — ერთი კაცის დასჯა სხვათა მაგალითითა, განსაკუთრებით ომში.
 — ხო შეიძლება ამგვარად ათასები დაისაჯონ?
 — ათასები თუ დაისჯებიან, მილიონების მაგალითი იქნება. მაგალითი გაფრთხილები-სა.
 — სამართალი აღარ არის?
 — ჩვენ ქვეყანაში ასეთი სამართალია, მეტადრე ომის დროს.
 — კი მაგრამ განსჯისას კაცობა არაფერს ნიშნავს?
 — რა კაცობა, რის კაცობა?
 — ბრიგადის მეთაურმა ხო დაგიშალა? კაცი იყო და დაგიჯერა.
 — ბრიგადის მეთაურს ჯარისკაცები სჭირდებოდა, მე ვედილობდი, მის ჯარში მტერი არ შემადლდიყო.
 — ჩვენ რომელი მტერი ვიყავით? — ჩავუვრთე მე.
 — არ ვიცი, მტერი იყავით თუ მოყვარე. ფაქტმა დამაძტვა.
 — ეჭვის გამო დასახერხებდა გაცივებტე? — შეუღუბე კოლეც.
 — მოვალეობას ვასრულებდი-მეთქი, ხომ გითხარით?
 — მოვალეობა სხვა დროს რატომ არ გაგახსენდა? — ჰკითხა არჩილმა.
 — რომელი? — გაოცდა კაპიტანი.
 — ტყვედ რო ვარდებოდი, ტყვია რატომ არ იხალე შუბლში?
 — მართლ მე არ ჩავვარდნილვარ ტყვედ.
 — იქნებ ხელები ანიე და ნებაყოფლობით ჩაბარდე?
 — არ ამინევია ხელები.
 — მეც ხო შემოძლია არ ენდო შენს სიტყვას?
 — ნებაყოფლობით არ ჩავბარებულვარ-მეთქი.
 — იმაზე ახლა ეგრე რად არ დაიხალე ტყვია?
 — არკისაც არ დაუხლია ტყვია შუბლში.
 — შენ იაეთი თანამდებობა გქონდა, მაგალითი უნდა მიგეცა სხვებისთვის.
 — ეს უფროსი მაგალითი იქნებოდა.
 — სანამ შენი ჯარი დადგებოდა, სხვებს ხო მოუწოდებდი?
 — ვინც მოუწოდებდა, კარგად იცით თქვენ ეს.
 — ნუპაკი ხარ შენ, გარენარი ხარ! — ავეფთქდი და მკლავზე ხელი წავატანე. არჩილმა შემაჩერა.
 — ხო ხედავ, ბალანდაშია ამოგანგულური, ხელი დაგესურება, არ ღირს მგაგზე ხელის

განს. ჩენია მაგი ახლა, ნაგავია. ბაღან-
დის კასრში ამოხრჩობა თავად მალე

ნამქაბა არჩილა და კაპიტანს ზურგი შე-
ფუტყით. ყელზე მონოლილმა სიტყვებმა უკან
მიმბარუნეს და მივაძახე:

— მინის წვირე ხარ შენ, წარდნაც რო
ჯერ ჩარეცხავს, იმისთანა წვირე.

კართოფილი

ალიონას არ გავუხილევ, რომ ჰილდას
შევედი.

ნამოგვენვია, ეუპოვივართ, ეუძებნივართ,
გამოგვედურებია, ჩვენს ნაკვალევს გამოჰ-
ყლია. ეს ჩემი ვარაუდია, მე ასე ვფიქრობ,
ჩემს კვალს მოსდევს, მგონია ასე და არ
ვიცი, რატომ? არ ვიცი კი არა, დარწმუნე-
ბული არა ვარ ამაში, ნათლად, გარკვევით
ვერ მივმხდარვარ, რად აინტერესებს ამგეა-
რად ჩემი ბედ-ილბალი? რა აინტერესებს,
ამაში ეჭვი არ მეპარება, გუშანი მარწმუ-
ნებს, რომ ეს ასეა, ჩემივე წილიდან მქამის
ამის დამადასტურებელი ყრუ ხმა. გუშანი
კი მე, როგორც ხშირად დავეყრევებივარ, არა-
სოდეს მატყუებს.

- რა არის ეს?
- როგორი გრძობაა?
- თანაგრძობა?
- სობრალული?
- კაცთმოყვარობა?
- სიყვარული ქალ-ვაჟისა?

კი მაგრამ, იმ ვითარებაში, როგორშიაც
ჩვენ ერთმანეთს შევხვდით, შექნევს ადამიანს
უნარი სიყვარულისა? ეგებ სიყვარულისთვის
არავითარი დამაბრკოლებელი ვითარება არ
არსებობს? არც ის იცის კაცთგანმამ, სად
და როდის იფეთქებს მისი ალი, რა მიზეზი
გამოიწვევს ამას, რა ქარი გააღვივებს. ჰი-
ლდა რომ ჩემს ნაკვალევზე მოილტვის, ამას
აღლოთი ეხებები, მაგრამ ჩემი თავი ხო
კარგად, ცხადად, გარკვევით ვიცი? ყოველშე-
მთხვევაში ჰილდასთან დამოკიდებულებაში?
რა ხდება ჩემში? მე რატომღა მივილტვი მი-
სკენ? რაც დაეშორდით, რაც ზღვისპირეთის
პატარა ქალაქში დარჩა, ფიქრით, სურვილით,
დნობით სულ მისკენ მივისწრაფი. უკვე საე-
მოდ მშვიტს, მწყურვალს, დაუძლურებულს
თითქოს თავის გადარჩენის მეტი სხვა რამ
არც უნდა მიინტერესებდეს. მე კი, რაც და-
ვეშორდი, მას მერე, ჰილდაზე ფიქრი თავი-
დან ვერ მიმიშორებია. აქაც ზღვისპირა პა-
ტარა ქალაქშიაც და იქაც მისმა მოულოდ-
ნელმა გამოჩენამ თავხარი დაშვა, მაგრამ
არა შიშისა და რისხვისა, არამედ რაღაც
სხვანაირი, საამო და სანატრული, არც რომ
არ მიწოდდა და კიდევ რომ მიწოდდა. არის
თუქმე ამისთანა თავხარიც, უცეარი და მუ-

სიერი, რომ დაგაბნევს და დაგარკინებს,
მიძინებულ და მიყურებულ გარბობებს, რომ
შეგძობავს, აგვიშფოთებს, აგვიფორიანებს და
გავიხარადება. ეს გრძობები რომ არსად გა-
მქრალა, შენშივე დარჩენილბ, ოღონდ მით-
ვლემია, მიყურებულა გულის კედელზე, გატ-
რუნულა. თავხარი ის არის, უცხად რომ აზა-
ვთდება და ისევე ადამიანი რომ ხარ, ამას გა-
გახსენებს.

არც არჩილს უთქვამს ჩვენი ქალებისათ-
ვის ჰილდას კვლავ გამოჩენის აშბავი. საერ-
თად არჩილი ერიდება ჰილდაზე ლაპარაკს.
გუშანი, რა თქმა უნდა, გრძობს, რა ზღვაც
ტორტმანობს ჩემსა და ჰილდას შუა, მაგრამ
არ იმჩნევს ამას. უფრო მე მოზგავს, არ
უნდა გამაღიზიანოს, იმასაც ითვისინინებს,
რომ ამგვარი ურთიერთობა ნამიერი გაედღე-
ბაა ამ ყოვლად უმგვანო ომის ნკვარაში
და იმასაც ვინ იცის, ეგებ მართლაც დვითო-
ური ძალა დამეუფლა და „ეს თუ ასეა, —
ფიქრობს ალბათ თავისთვის, — გამხელა ჩე-
მთანაც კი გავუჭირდება და სჯობს, ვეღუმდე,
პირში წყალი ჩავიგებო, მოვამწერო, რომ ვე-
რაფერს ეხედები, მისივე გულში იწვივებს,
თუ ახლა, ამ ყვამყრალ სინდელში ეს ნათე-
ლი უციმციმებს, ეს ცეცხლი უკიფია, ბარა-
ქალა მაგას, მე იქნებ ხელი შევეშალოო“,
და არაფერს მეუბნება, თითქოს არც არა
ხდება რამე ჩემს თავს.

ამიტომაც თავი აარიდა ალიონასთან ჰილ-
დას ხსენებას. ჩემსა და ალიონას შორის რა
ქარბორბალაცაა ასეტილო, ამას კარგად ხე-
დავა, მე როგორაც არ უნდა ვმალო, ალიო-
ნა, რაც დრო გადის, უფრო და უფრო ააშკა-
რავებს ჩვენს საიდუმლოს. არჩილი მანაც
თავს იკავებს, ვითომც არც არაფერი იცის
ჩვენს შორის, ისე გვეცეცევა. ის კი შეამჩნია,
ჰილდას გამოჩენამ რომ ააფორიაქა ალიონა
იქ, ზღვისპირა პატარა ქალაქში, ამადაც მო-
ურიდა, ამ გავუმხილა, აქაც რომ გადავეყრეთ
ჰილდას.

მალე ამ საიდუმლოს თვითონ ჰილდამ ახ-
ხადა ფარდა. კი ვიციდი, რომ ეს ასე მოხ-
დებოდა, მაგრამ თუ მეორე დღესვე მოხდე-
ბოდა, არ მეგონა.

დღილი ადრე ალაფაფის კარს მივანყდით
მე და არჩილი. ორი კვირაა კართოფილის
ამოსაღებად მიმყავთ ტყეები და ჩვენ ვერა
და ვერ მოვახერხეთ ქიშკრამდე მიღწევა.
მთელი ბანაკი მიაცხრება ხოლმე. პირველივე
დღეებიდან ასეა. სამუშაო ადგილებზე მოხარ-
შულ კართოფილს ბლომად არიგებენ თურ-
მე ზურგანთებით, ჯიბებით, უბებით ბა-
ნაკშიც შემოიტანეს კართოფილი. ამ დღილი
გაგვიმართლა. წინა რიგებში მოვხვდით, ქი-
შკართან ახლოს. ვებლაუჭებით წინამდგო-
მებს უკანმდგომები, წინ რომ აღარავინ ჩა-

გვემაცხოვრებ. ამ განმანათლებელმა რომ ვართ, უცხად თვალი მოვყარი, გერმანულმა ბადრადგმა საშა და ალიონა ჭიშკართან შეაჯერა, გოგობმა კი შემოხუდვდეს აფორიაქებულ მწკრივებს, მაგრამ მე და არჩილი ვერ დაგვიჩანეს. ბადრადგმა ისინი გარეთ გაიყვანა.

დიდი მიხვედრა და თავისტება არ უნდოდა იმას, თუ სად გაიყვანეს საშა და ალიონა. ამას ველოდი კოდეცი, მაგრამ ასე მალე თუ მოკითხავდა მათ ჰილდა, არ შეგონა. რა თქმა უნდა, ჰილდამ გამოიძიხა ისინი თავისთან. ალიონასა და საშასთვის ეს მოულოდნელი იყო. ძმარი გადაეხსნება გულზე ახლა ალიონას, ჰილდას რა დანიახეს. ხო არაფერს ურჩის, ხო დარწმუნდა, რომ მტრულად აღარ არის მისადმი განწყობილი, პირიქით, თანაუგრძობობს, ამ დღეში როა ჩაეგრძნო, ზღვისპირა პატარა ქალაქში შეხვედრისას როგორ დაფეთებული, ისე აღარ არის, მაგრამ ჰილდას სახელის ხსენებას მაინც ვერ იტანს, ლიხინადება, ფორიაქდება, საშასთვის უფლებას, ნეტა იმ დამეს ისე უღმერთოდ არ მოვეცეოდით. ალბათ პირველი შეხვედრისას როგორი გული გამოუჩინა ჰილდამ, სამატეროდ შურისძიებისა არაფერი შეეცყო, ამან გული მოუღობო ალიონას და სინანულ-წყაღ ხელი დარია.

ჰილდამაც ხო ინანა, ნეტა ჩემს თანამემამულეებს ასე უღთოდ არ გაეთლათ ამ გოგონს ღირსებაო. ინანა და ამ სინანულმა გამოაშუქა მისი ადამიანური გულის ნათელი. რა მტერი, რის მტერი?! არის რაღაც საერთო ადამიანური, რაც მტრისაც კი არ უნდა შეუღრძობდეს ამა თუ იმ სიტუაციაში. სხვაგვარად ხო ადამიანები აღარ ვიქნებოდით?! ომში კი უნდა იყო გამხეცებული მტრის მიმართ, მაგრამ ნამდვილი მხეცი კი არ უნდა გახდეს. თუ ნამდვილ მხეცად გადაიქცევი, რაღად გინდა ან დაპყრობილი ქვეყანა, რომელიც ადამიანებით არის დასახლებული, ან დაპყრობლებისაგან გამოსხნდილი სამშობლო! მხეცებს სამშობლო არა აქვთ, უკეთ რომ ვთქვათ, სამშობლოს შეგრძნების უნარი არა აქვთ, ისინი ტყე-ღერ დაძრწიან მხოლოდ იმისთვის, შიმშილი დაიოკონ. ომში რომ მონაღალმდეგეს კლავ, ეს არ არის ნამდვილი მხეცობა. ალბათ კაცობრიობის ომების ისტორიიდან არ მოიძეება ისეთი ჯარისკაცი, რომელსაც ომის შემდეგ, მშვიდობიანობისას სინყნარისას, მოვართან ღამეში თავის თავთან მტრად დარჩენილს არ გახსენებოვდეს თავისი მსხვერპლი და არ გაეფრქვოს, ნეტა იმ კაცის თავზე ხმალი არ გადაემსხვრიათ. მაშინ, როცა შეუჯახა, როცა მახვილი აღმართა მის თავზე, ამაზე ვერ დაფრქვებოდა. მაშინ ის მტერი იყო, მათ შორის სადაო საკითხები როგორც კი გადაწვდა,

რო მიწყნარდა ყველაფერი, მიყაროთ ჩემს გულს განმარტობულს ადამიანური სულს...
ეძალა და ინანა, ნეტავი არაო...

მონანიების აღმორჩა გული მოუღობო ალიონასაც და ჰილდასაც ამ ომში თითქმის ადამიანური დამოკიდებულების მტერი, — ეს ორი გოგონა, — ეკლესიაში არ შესულან, საიდუმლო აღსარებისა და მონანიების რიტუალი არ შეუსრულებიათ, ისე, თავთავიანთ გულში გაიცილეს სინანულის ფერი და ვეცადეს საკმარისი აღმოჩნდა, მომბალიყვნენ, მოადამიანურებულნიყვნენ კვლავ, გახსენებოდათ, ეს ომე რა არა, ისინი ერთმანეთს მტრებად არ გადაეკიდებოდნენ. ამიტომაც აღარ უფრთხიან, აღარ ცდილობენ, განვიფონ ერთმანეთს. ალიონას უკვე აღარ აფიქვებს ჰილდას ხსენება, თუმცა ის კი ურჩევდეს, სულაც არ მოესმას მისი სახელი, მაგრამ ეს არა იმიტომ, რომ მტერია, არა, მტრობა უკვე აღარაფერ შუაშია, რამდენიმე შეხვედრამ გაიწვია მათ შორის ამგვარი ენებანი და ახლა თუ არ საიფიქვებს ჰილდას ხსენება, მხოლოდ იმიტომ, რომ იმავ შეხვედრებისას ალიონამ ჰილდას შეამჩნია ჩემდამი მოჭარბებული ინტერესი.

ეს უკვე ნიშნა ქალური ენებანია. ამას კარგად ვგრძნობ, ჩემს მეტრი, აბა, ამას ვინ მიხვდება, ვინ გაიყვანს, ამ ორი გოგონას გულში რაცეცხლი ტრიალებს. მე ვიცი მხოლოდ ეს და რო ვიცი, ეს მაშფოთებს, ველარ მომიხარება, რა წყალს მიცევ თავი. ჩემ მდგომარეობაში მყოფი კაცის ძალ-ღონე ველარ აუთავდება ამ ადამიანურ ენებათა განსვას.

რა ფროს ეგ არი?!
შომშლიც ისე ნამომიძალა, აგერ, ამ ბრბოში ვარ გაჩხერილი, არჩილის მკლავზე მაგრად ჩაბლაუჭებული, მემონია, არავინ გამაგდოს აქედან და რამდენიმე თავი კართოფილი არ დაეკარგო, როგორ შევეთავსა ახლა კართოფილისაყენ ღტობვა ალიონასა და ჰილდას ფიქრს?!

თვლი რომ მოვყარი ჭიშკართან ალიონასა და საშას, მაშინვე არჩილს ვუთხარი, გახედე-მოთქი, მაგრამ იმ ფგლეთაში და ჯავაგურ-ჯუჯგურში სანამ არჩილი იმათენ გაიხედედა, ისინი უკვე გაიყვანეს.

ამასობაში დიდი აღფაფის კარიც გაიღო, ზედ მიწყვეტილი ტყვეები გადათავლეს, გაათელილებში მე არჩილი და გენადიცი აღმოჩნდით, ისევ ჩახურეს ალყაფინს კარი, ოთხ მწკრივად დაგვანყვეს, კიდეც გადაგვთავლეს და გუშავებ გარშემორტყმულნი ნაკვიყვნენ. ღრუბლიანი ცა დაშობოდა ქალაქს. სქელი და შვი ღრუბლები თითქოს სახლების სახურავებზე ჩამონოლილიყო. ერთმანეთში შესქელებულიყვნენ ღრუბლები და ბუზბუბის

საკვამურებზე უძრავად გართობულოცენენ.
 კარგა ხანია ქალაქის ქუჩებში აღარ გამო-
 ვლინა და იქით-აქით ვიდევნებდი თვალებს.
 მიდი-მოდიან ქალები, კაცები, მოქალაქეები,
 სამხედროები. ავტოები და დროგები გვრდს
 უძველვენ ერთმანეთს. ქალები შეჭრდებიან
 გზის კიდეზე, შემოგვეყვირიან, გვითვალთვა-
 ლებენ. ზოგს ალბათ ევბრალებით და იმი-
 ტომ, ზოგი კი თავისიანს ეძებს.

ოთხ რიგად გამსკრივებული ასი ტყვე მი-
 ჯღარაფრობით გზაზე. ყველას თავში ერთი
 ფიქრი ახლა გაჩხერილი: როდის მივაღთ
 ადგილზე, როდის მოგვხარშავენ კართო-
 ფილს და გვაჭმევენ.

რა თქმა უნდა, ადგილზე რომ მივედით,
 მაშინვე არ მოგვხარშეს კართოფილი. ქა-
 ლაქი გავცილდით. ტრიალ მინდვრებზეც კა-
 რგა ხანს ვიარეთ, შვიდიოდე კილომეტრი
 უკან მოვიტოვეთ, გაგვიჭირდა ამხელა გზის
 გავლა, მაგრამ მაინც გავლიეთ. გააჭირებდა
 ბადრაგი, „შნელ, შნელო“, მოგვძახოდნენ გა-
 ჩნებინდები. გახეთქულნი და ქანცამწყა-
 რნი შეგვაჩერეს ბოლოს თვალგაუნეშებელ
 მიწოდარზე. მოშორებით გარშემო ავტომობი-
 ანი გუშავები დადგნენ. ორ მხარეს გუშა-
 ვებს ძაღლებიც თან ჰყავდათ. მიგვაყენეს
 კართოფლის ნაკვეთთან, მოგვიზომეს საღა-
 მომდე მოსამთავრებელი ფართობი და შევუ-
 დექით მუშაობას. ზოგნი ბარებით ამოაბრუ-
 ნებდნენ კართოფილის ბუდებს, სხვები ერთ
 ადგილას ვაგროვებდით ამოღებულ კართო-
 ფილს.

ვიღაც-ვიღაცებმა ვერ მოითმინეს, კარ-
 თოფილს მიწა შემოაფიქვენ და მყისვე ჩაქ-
 ბიქეს, უმაღ შეჭამეს. რას შერბიან ეს შო-
 ბელძაღლები, — ვუთხარი არჩილს, — გა-
 ხეთქავთ უში კარტოფილი-მეთქი. არაო, მი-
 თხრა არჩილმა, მშვირი კაცის კუჭ-ნაწლავი
 რკინასაც მოინულებსო.

„მერედა რატომ არ ჭამ-მეთქი?“
 „ღორი კი არა ვარო“.
 „გამოდიხ, ესენი ღორები ყოფილან-მეთ-
 ქი“.

„სული ჰქონიათ ღორულიო“.
 „რა დროს სულა-მეთქი?“
 „ვისთვის ყოველთვის უნდა იყოს სულის
 დრო, სანამ ცოცხალია, ვისთვის დროდადრო
 გამოუვლიათ სული და სწორედ მაშინ ემსგა-
 ვსებან ისინი ხვადაგებსო“.
 „აბა, ჩვენი საქმე კარგად ყოფილა-მეთ-
 ქი?“

„რატომ მარტო ჩვენი, ხო ხედავ, ყველა
 კი არა ჭამს, განა არ უნდათ, მაგრამ თავს
 იკავებენ, არა სურთ ღორებს დაემსგავსონო“.
 „დეზინტერია და ხოლერა ადამიანებს აშო-
 ნებთ, ღორები არ ფიქრობენ ასეთ რამე-
 ბზეო“.

უცებ გენადიმ შესძახა:
 — დენის პეტროვიჩ, ეს თქვენ პეტროვიჩი?
 დენის პეტროვიჩმა, იმან, ვისაც ვხედავდი
 ლით გენადიმ მიმართა, შეგროვილი კართო-
 ფილი შინლის კალთიდან შექურებული კარ-
 თოფილების ბორცვს მიაყარა, გენადიმკენ
 შემობრუნდა და თქვა:

— მე ვარ შენ რომელი ხარ?
 — მაფლობა ღმერთს, დენის პეტროვიჩ,
 ცოცხალი ყოფილხარო, მე დაღუპული მგეო-
 ნეთ.

ძლივს ვიცანით მაიორი კლიმოვი. გამზდა-
 რი და დაჩაიკებული არ იყო, შიმშილს მა-
 ინუდამაინც გარტყნულად ვერაფერი დაუხ-
 ლია მისი ძვალმსხვილი და ხორციანი სხე-
 ულისათვის, მაგრამ სახეზე ის იერი შეცვ-
 ლოდა, რომელიც ასე დამახასიათებელი იყო
 მისთვის და რომელიც მუდამ გამოარჩევდა
 სხვათაგან. როცა ჩვენც მივესალმეთ და შე-
 მოგვხედა, მაშინდა გაეახსენდით ყველანი —
 გენადიც, არჩილცა და მეც.

— არნივეუო, გადარჩით, ხო! — შემოგ-
 ძახა დენის პეტროვიჩმა, — თვევენ აგაშენათ
 ღმერთმა! კარგია, კარგია... ყოჩაღ თქვენ,
 რო გადარჩით!... დამეკარგენით იმ ღამეს.
 ყველანი დამეკარგენით. არნივები ხართ, მა-
 შა, აბა, რანი ხართ?! ტყუილი ხო არ მოი-
 კარეთ?! არნივები ხართ, მაშა! სამუდამოდ
 რა დაეკარგნენ, იმათ რაღა ეშველებათ, თო-
 რემ ჩვენ რა გვიშავს... თქვენ აგაშენათ ღმე-
 რთმა, რო გადარჩით! ვიღაცას ხო უნდა ახ-
 სოფდეს ის ტყვეებითა და ბომბებით დაფე-
 რნილი ღამე?! ხო არ დავიოქეთ! ხო არ
 გავტყდით! ხო შევუტეთ!

ამ დროს შემოგვესმა, სადილიო. მუშაობა
 შეწყვეტეთ და თავი მოკეყარეთ ოხშივარ-
 ადენილ ორ დიდ ქვაბთან. დაგვანჯვეს და
 რიგრიგობით მოგვეცეს ჩვენ-ჩვენი ულუფა
 მრგვალად მოხარბული კართოფილი. ულუ-
 ფა შეზღუდული არ იყო, რამდენიც გსურდა,
 იმდენს გაძლეოდნენ. ზოგი ქუდში ყრიდა,
 ზოგს შინლის კალთაში უყრიდნენ. მაშინვე
 ჩაუფებოდნენ და გაუფიქრებლად ჭამდნენ.
 ისეც მიღაოდნენ ქვაბებთან და დამატებით
 ღებულობდნენ.

ჩვენც გვარიანად დენაყრდით. რა თქმა
 უნდა, დენის პეტროვიჩს აღარ მოგვორბი-
 ვართ, ერთად ვისხდით. გენადიმ კიდევ მო-
 იტანა შინლის კალთით ცხელ-ცხელი კართო-
 ფილი. ერთად ამდენი კართოფილი არასოდეს
 მიჭამია. დაეხარბე და ძლივს ვსუნთქავდი.

მერე გენადიმ მაიორ კლიმოვს მიმართა:
 — გამიხარდა, დენის პეტროვიჩ, რო და-
 გინახეთ. კაი კაცის დანახვა მიხარია. მეთა-
 ური თუ კაციც არ არის, ვერაფერიშვილი
 მეთაურია. მით უფრო ომში. არის ზოგიერ-
 თი, სანამ ტყვია მოგტყბინდეს, ტყუილივით

ცხრაჯერ გააციყრის გულში საღანძვრე სიტყვებს. ღანძლვა-გინებით დამყარებული დისციპლინა შევარცხვინე მე. ჯარისკაცი სიყვდილის შვილია, სულ ახლოს კარს მომდგარი სიყვდილია. მანამდე რატომ კლავე? სულ-მოკლული ჯარისკაცი რაღა ჯარისკაცია? დალახვრის ეშმაკმა! რაა მერე, რა გამოუვიდა ჩვენი ასეულის მეთაურს? ანაფურც არ გამოუვიდა. მაინც ბრანნი... თქვენ ხო დაუფეთთ ანგილოზი ერთზე? თქვენზე ლოკულოზდენე ჯარისკაცები მაშინ, ხო გახსლოვ, დენის პეტროვიჩ, ჩვენი კაპიტანი, აი, ის მუდრეგი? თქვენ ბრიგადის შტაბის უფროსი ბრანდებოვლით და კაცი იყავით, ის ასეულის მეთაური იყო და „ნაპალევანი“. პო, პო, ნაპალევანიო, ასე ვერაზივით. რაღაღა ნაპალევანა ნაპალევონზე, ამიტომ სულ ნაპალევონი ეყრა ენაზე. რამე რო შეგწლოდა, მყინვე ის ფრანგი გაახსენებოდა. ეს მუდრეგოვცა: ერთხელ სანგრის გახორა შემიგვიანდა, დამიგდა თავზე და იჯდავლა, ნაპალევონს რა შენისთანა ჯარისკაცები ჯელოდა, მოკლავამდე კი არა, პარიზსაც ვერ გამოცდებოდაო. ტაქტიკურ მეცადინეობაზე რაღაღა მოიკონებდა, ისეთ რამეს, რაც უფრო გავიჭირდებოდა ჯარისკაცებს, მაინცადამაინც იმისთანა რამეს გავგაუთუბინებდა და მერე დაეყოლებოდა, ასეთი ტაქტიკა ნაპალევონსაც კი შეშურდებოდაო. ერთმა ციმბირელმა ჯარისკაცმა ამის გამო ნაპალევანი შეარქვა. ის ჯარისკაცი ნაპალევონის ნაცვლად ნაპალევანს ამბობდა. ჩვენი ასე ვერაზივით კაპიტანს. გახსლოვ, დენის პეტროვიჩ, რა ვაბუნაკი აქამით ერთხელ? მაშინ შესამე ეშელონში ფყავით ჩასანგრებულნი. ერთხელ კაპიტანმა. თავის საკომანდო მიწურთან შეგყვრიბა მთელი ასეული, გვმოტყვარადა, გვთათხავდა, ამითეაურებს ტყავი გააძრო. უცებ თქვენი მკავშირე ლეიტენანტი მოვარდა, მაიორი გინობსო, უთხრა ნაპალევანს. თანა-შემნე დაავალა, ასეული ნამოიყვანეო და თვითონ დაოთხილი თქვენსკენ გამოეშურა. ერთი ათეულის მიწურებთან იდევით. მოვარდა კაპიტანი, გაგვიჩიათ. რაღაღა უთხარით. უცებ უკან გამობრუნდა კაპიტანი, მოვარდა ასეულისან, ჩვენი ათეული გამოიხიბო, სირბილით მომეცვითო, იჯდავლა, თქვენთან შეგატერა და კაპიტანმა ჩვენს ათეულს შეჰყვარა. სად არის ათეულის იარაღი. ყველამ ჩვენ-ჩვენი თხრილებსკენ გავიხედეთ. იარაღი არ ჩანდა, — აღარც თოფები, აღარც ტყვიამჭრქვევი, აღარც ავტომატები. სად არის იარაღებიო, იჯდავლა კაპიტანმა ისე, ამითეაური დაიბნა, ხმა ვერ ამოილა. ჩვენც ენა ჩავყვარდა. გავქვადით. მარხოლაც სად იყო იარაღი? თქვენ კაპიტანსა მოუხმეთ, რა გაღრიალებსო, უთხარით, ჩემს წინაშე რაღა

გაღრიალებსო, რა თათბირობია ავტომატები ფრონტია თუ ავტომატები? გარში გუშავი არ დაუტოვებია, მოედა ვინაღა და უმთავლესყო იარაღი ნაილო. ვინ ნაილო? ეგება მტრის მზურკლებმა ნაილეს? ეს რო თქვით, დენის პეტროვიჩ, ნაპალევანს მიწის ფერი დაელო. თქვენ მაშინვე მხლებელ ლეიტენანტს რაღაც უთხარით, ის მოახტა თავის ცხენს და შტაბისკენ გაქუსლა. მაღლეე შემობრუნდა ლეიტენანტი და ცხენზე აკიდებული იარაღები მოიტანა, თქვენს წინ დაანყო თოფები, ავტომატები და ტყვიამჭრქვევი. ნაპალევანს თვალეები გადმოეკარკლა. სანამ შენ ასეულთან თათბირობდი შენს საკომანდო პუნქტთან, ბრიგადის მეთაურს ჩამოუვლია აქ, უმატრონად მიტოვებული იარაღი ავტოვია და შტაბში მიტანია. შენი იღბალი, რომ პოლკოვნიკი კაცური კაცია, ტრიბუნალი არ გაიხსენა, მიბრძანა, ერთი მაგრაღ შეუფუცხუნეო და ამა, აიღე, მეორედ არ მოგიფიქვს ამისთანა რამე... რაღაცეები შესისხ შენს შესახებ, გონს მოიღ, ისე, რო იცოდე, ნაპალევონი ციდან არ ჩამოვარდნილა, ნაპალევონობას ტალანტი უნდა და, რაც მთავარია, საფრანგეთის იმპერატორიც უნდა იყო და ჯარისკაციც უნდა გიყვარდესო, თქვით თქვენი, შეახტით თქვენს ქურჩანს და მაღე თვალს მიეფარეთ. გახსოვთ, დენის პეტროვიჩ? როგორ არ გემასსოცხვებათ. ანგელოზები დაუფეთთ ნაპალევანს. ხუმრობა ხო არ არის, რო მოგენდომებიათ, ტრიბუნალი არ ავდებოდა. ტრანს და ტრიბუნალის ტყვიამ ავდენა არ იცის.

წვიმამ ნამოგვშალა.

ნამოშეფა, ნამოთქორა, შხაპუნ-შხაპუნით არ ჩამოწყვეტილა ცახე კუპრივით მიგლენილი ღრუბლებიდან. ნელა, უხმაუროდ, რო დაგვხმურება და არც დაგაზინდება, ისე.

გერმანელები აქაქანდნენ, ლოუს, ლოუსო, მოზომილი ნაკუთი მაინც დაამთავრეთო.

ნამოვიშალენით. ზოგ-ზოგნი კვლავ იტინდენენ პირში კართოფილს.

წვიმის ცრა-ცრაში მივცაიეთ კვლებს.

ვარჩევდით კართოფილს და ზურჯანთაში ვავროვდით. ვინაც ზურჯანთა არ მქონდა, ჯიბეებში იწყობდა, უბეებში იყრიდა. რაკი დაწვარდით სტომაცები ამოვიცხეთ და მუცლები დაგვებერა, სახვალეოდაც და მე-გობრებისათვისაც დავიწყეთ ზრუნვა. შევიდა კილომპატრი გრძელე გზაა ჩვენთვის, მაგრამ ამ სიძნელეზე ახლა არავინ ფიქრობს, რითაც შეგვიძლია, იმით უნდა ნაყილოთ კართოფილი. არ ნაილოთო, გერმანელებს არ გამოუცხადებიათ, რომ გამოაცხადონ, ამათ რას დაეკავებ, მაინც შემადავენ სადმე, ამდენი კართოფილი, აბა, აქ, მიწდორზე შეაქურონ და დატოვონ? რაკი არ გამოუცხა-

დებიათ, მამასადამე არ გვიშლიანო, იფიქრ-
ველაშ და, რა თქმა უნდა, აშკარად, თვალ-
მოსაყრავად არა, წუმწეზად აგროვედნენ.

სულმოყოფელად ვეღ, როდის დავამთავ-
რებთ ამ სამუშაოს, როდის ნავალი აქედან
და როდის მივალნვე ბანკს, რომ კართოფი-
ლი მივუტანო ალიონსა და საშას. გაუხარ-
დებათ გოგოებს, არ არიან ღორმუცელები,
ცოტა რამ ყოფნით, შიმშილზე ჯერ კრინტი
არ დაუძრავთ, ალბათ არც არასოდეს დაი-
ჩივლებენ. ეცი, ეს ასეა, მაგრამ გაუხარ-
დებათ, ამდენ კართოფლს რო დინახავენ,
გაბედულად შესანსლავენ ორ-სამ ცალს ერ-
თად და ცოტათი სულს მოითქვამენ.

წვიმამ თანდათან იძალა. მერეამერე წა-
მოშაბუნდა კიდეც: გერმანელმა გუშაგებმა
სანციოფონს შემოიფთხინა თავსა და ტანზე.

კარგა გადაშაადლებულზე უტბად დაიძა-
ხეს, მუშაობა დაამთავრეთ და მოგროვი-
თო. სასწრაფოდ მოვიკიდეთ ზურგჩანთები.
მეც სხვებივით მოვიქეცი, ჯერ ზურგჩანთა
მოვიკიდე მხრებზე და შემოაღე შინელი წა-
მოკიხურე. ყველა ასე მოიქცა და, რა თქმა
უნდა, მეც ასე მოვიქეცი. ახლა მთავარია
ზურგჩანთა. არაფერს გვეუბნებიან, არ გვი-
კრძალებენ, არ გაბედოთ და კართოფლი
ბანაკში არ წაიღოთო. მაინც სიფრთხილეს
თავი არ სტყია. ახლა მთავარი ზურგჩანთა
კი არის, მაგრამ არანაკლებ მთავარია,
გერმანულ ბადრავს თვალში არ გაეჭიროს
ჩვენი ზურგჩანთები. ვთქვით და რომელიმე
ამთავარს ხუმტურმა მოუარა, განა ცოტანი
არაინ ასეთებიც, — არავერ ავალებს, არავის
უბრძანებია, მაგრამ მოერბინება უტბათ
თავისი ძალაუფლება გამოაჩინოს, გაიფიქ-
რებს: „ჰაიტი, თქვე ჭიამერალო რუსებო, მო-
გინდომებიათ გაძღომა და გაფარფაშება, თუ
გაძებნით და გაფარფაშებთ, რაღა ტყეები
იქნებითო“. გაიფიქრებს ასე და დაიხზავ-
ლებს, დაფარეთ კართოფლი, არ გაბედოთ
კართოფლის ნაღბაო. ერთი რა დაიხზავ-
ლებს, რაღა თქმა უნდა, სხვებიც აყევიან,
სტენი ხო ერთნაირად მოზელილი ცომისგან
არაინ გამომცხარნი და დაგვერვიან, დაგ-
ვეოფთვან და დაფარფაშებენ კართოფლი.

იგეთა. შუალ-შუალით დააცხრა შინას
დამრეცად ჩამოქანებული წვიმა, ისე დაა-
ცხრა, რომ წვეთები იშხვრევა, იფანტება
წერლ-წერლ შებუბად.

გუშაგები აფორაქდნენ, აყეფდნენ, ჩვენც
აჭტარდით, შინლები გადაფიხურათ ზურგ-
ჩანთებზე და კუზინებს დაეკინაგესათ.

დაგვანყვეს, გადაგთვალეს, მარში, მარშო,
დაგვიცახანეს და გზაზე გაგვიყვანეს.

წვიმამ ყველაფერში გაატანა. ცა თავზე
ჩამოგვეცდა.

ლოუს, ლოუსო, და კისრქუტყურუნ-შიფფე-
რებიან.
გინგლინისეკა
ოფლმაც დაინყო გამოფონვა.

ორი-სამი კილომეტრის მერე ძალუმად
ვიგრძენი ზურგჩანთის სიმძიმე. შუბლსა და
მკერდზე ოფლი მომდო. ვატყობ, მუხლები
მლაღატობს. მაგრამ ვერც უკანასკნელ
ძალდონეს. „ზურგჩანთის ვერ შეველეთ,
ალიონა და საშა უნდა გავახარო ამ კარ-
თოფლით, ერთი-ორი დღე სულს მოვიტყ-
ვამთ, ამისთვის გამოვიარე ამხელა გზა, ცო-
ტაც და ბანაკის ჭიშკარს მივადგებით“. ამ
ფიქრით მივაბოტებ ტყლაპოსა და გუბურე-
ბში, ამ ფიქრით შევალნიე ქალაქის გარეუ-
ბანში. აღარა ვგრძნობ დროს, არც იმას, რა-
მდენი კილომეტრი გავიარეთ უკვე, რამდენი
კილომეტრი დავგრწა კიდეც გასაღვლირი.
ძლივს ესუნთქავ, ვხვნეში და მივდივარ, მი-
ვათრევე ფეხებს. არჩილს მივდექ მხარდამხარ,
გადმომხაბებს ხოლმე ხო არ მოგეშველოო.
პასუხის გაცემის ილაჯიც არა მქვებს, თავს
ვაქვევ არა-მეთქი. რა ვუთხარა, მიშველი,
ვექვი, ძალა აღარა მქვებს, ცუცხლი მკვი-
დება, ვინევი ამ თავსხმაში, ეს რა ხურევა
შემიდგათქო, მაშინვე გამომპართმებს ზურგ-
ჩანთას, თვითონ მოიკიდებს და თუშცა ჩემზე
ძლიერია, მაგარი და ჯანინია, მაინც გაუ-
ძლიერება ორი ზურგჩანთის ტარება, კაცია,
რკინა ხო არ არი, ტყვეობის რამდენიმე თვის
ციბე-ცხელებამ დაასუსტა ისიც არა, არ ვა-
გრძნობინებ, რომ მიჭირს, მეტი აღარ შემი-
ძლია, თუ დავეცემი, ჯანდაბას, ამომხდეს სე-
ლი ბარდობამ და ეგ იქნება, ამ ზურგჩანთას
კი არჩილს არ მიუშაბტებ. რამდენჯერაც არ
მეითხა, არა-მეთქი, თავის ქნევით ვანიშნებ.

მივდივართ, მივაბოტებთ თავსხმაში, წვი-
მამ თუ იმბლავარ, თორემ ოდნავადაც არ
შესუსტებულა. ლვართქაფი დაგვიდის მხრე-
ბზე, თავნაქინდარულები ვეხლებით ერთმა-
ნეთს, ხვნეშა და ღრმად სუნთქვა ისმის მხო-
ლოდ და გერმანელების ლოუს! ლოს! მარში
მარში.. აღარ თავდება გზა. შექურულნი, თი-
თქმის ურთმანეთზე აკრულნი მივბუნებულბის
წინ, ყველა ვინინა, არ ჩამორჩეს, ყველას
გაუჭირდა, დაშომდა ზურგჩანთები, ოხრა-
ვენ, იფურთხებიან, მაგრამ ვერავენ ელვება
კართოფლის, არავენ იცილებს მხარებდენ
ზურგჩანთას.

ხურევა მომედო მთელ სხეულზე, აჯან-
კალდი, კბილებს კბილებზე შეკანკანებიანებს.
გალუშპული ვარ, ამნაირ თავსხმაში არასო-
დეს მოხვედრილვარ, ლვარვით ჩამდის წყა-
ლი კსერში, უბეში. თავბუდს ვინეველი, მკო-
ნი ვბოროტ კიდეც, რაღა ახლა ჩამოიქცა ზე-
ცა, ხუდ დაგეშხო და აღარ გვეშვება, თუშცა
შეიძლება ასეც ჯობდეს, წვიმაში ჩვენსავით
განამბულ გერმანულ გუშაგებს ჩენი თავი

აღარ აქვთ კართოფილი მიგვაქვს — თუ ბომბები, სულერთია ახლა მაგათთვის, ოღონდ ბანაკს მიაღწიონ და თავსმას გადაფორნენ. კოლონდ ჭიშკართან მიგვალეგია და ჩხრეკა კი არა, ეგებ არც კი გადაგვთვალონ, ისე შეგვრეკონ ზურგჩანთებიანად ბანაკში.

ოღონდ...

ოღონდ მივადგინეთ იქამდე. ცოცხალ-მკვდარები მივაღვეით ალყაფის კარს. ხურევაბა მწვანეს, შაბაგაგებს, გაოფლილი და წვიმიან გალუმული ვარ. აღბათ ყაზარმამდე ველარ მივალნვე, ჭიშკარი თუ გაიღო და შიგ შეგვყარეს, მაშინვე მიწაზე გავიშლარეთები.

დაგვამწკრივეს, დაგვანყვეს. რა თქმა უნდა, გადაგვთვლიან. ვახტორმა დილით რამდენიც ჩააბარა ჩვენი თავი ბაღრაგეს, იმდენიც უნდა ჩაიბაროს.

უცებ მწყობრის ბოლოდან შლიგინ-შლიგინი და ყურილი გაისმა. მიცვიდნენ ჩვენი გუშაგები შინდენამოხურულ ტყეებს, ჩამოგლიჯეს ზურგჩანთები და გადმოაპირქვავეს იქვე ახლოს. ცარიელი ზურგჩანთები მიაფრთხეს პატრონებს. მოკუნენ ასე ჯაჯღან-ჯაჯღანით უკან რიგებიდან. თან მუშტებს უბაზუნებდნენ ისედაც მიმკვდარებულ ტყეებს.

ლორებო!
ქურდებო!
ვინ მოგვათ კართოფლის წამოღების უფლება!
შვინეო!
ფერფლუბტო!
შაიზო!

ირვლია ერთმანეთში ეს სიტყვები გერმანელი გუშაგებისა, მათ აქ დამხვედური ვახტორებიც წამოშეველნენ და ცემა-ტყვიით გლეჯენ ტყეებს მხრებიდან ზურგჩანთებს. გენადიმ შემოგვახაზა, მოიხსენით, აქვე დაყარეთ, თორემ შეიძლება უარესი დაგვემართოსო. მოვიხსენით ზურგჩანთები, მოვაპირქვავეთ და იქვე მივყარეთ კართოფილი. მუ, რა თქმა უნდა, აღარც ეს შემეძლო, არჩილიმა ჩამომხსნა ზურგჩანთა და გადავჩნით. ჩვენთან რი შოაღნიეს გააფთრებულმა გუშაგებმა, ხელი აღარ უხლიათ.

ხელაღი იცოდას...

მიბორგვია, მიშფოთვია, ავკანკალელებლვარ, დავკრუნჩხულ-დავკრებილვარ. ესუნთქავდი, ესუნთქავდი, მაგრამ თურმე ამქვეყნად აღარ ვყოფილვარ. ვინვლი თურმე, გაყარვარებული ვყავი და ამავე დროს ოფლიანი შუბლი ცივი მქონია, გალიგვული. ყველაფერი ზედ დაუტრიათ, რაც გააჩნდათ, მაინც ვერ გაეუთბივართ. ვცანცანებდი და კბილებს ვაკა-

ნკანებდი ვყინებოდი და მაინც ოფლიმ ვცურავდი. კიდევ კარგი, რომ ოფლიმ ვცურავდი, მაგრამ მოგვიანებით მიიხსნა ნაწი, ამან ვერშეუდა და შენმავე ჯანმა, თორემ სხვა არა წამალი გვეშოვებოდაო.

ბანაკში შემოქსულვარ თუ არა, მაშინვე დავეარდნილვარ, პირქვე დაემხობილვარ ტლაპოში. არჩილი და გენადი მომვარდნიან, ავუტაცნივართ, მიმხვდიან, რა დღემც ვყოფილვარ, ყაზარმაში აღარ შეუუტანივართ, პირდაპირ სანიტარულ ყაზარმაში მივეყვანივართ. იქ კი აღიონასა და საშის შეუცხადებით, თიანთ პატარა ოთახში დაუუნვენივართ და ორ დღე-ღამეს აღიონა ჩემს საწოლს არ მოშორებია.

ორ დღე-ღამეს მკვდარიც ვყოფილვარ და ცოცხალიც. ხმა ვერ ჩაუსმენიათ ჩემთვის, მე კი აღტრინავდი, გაუგებარ სიტყვებს თუ ბერებს ვუღლდებოდი თურმე და ამით ჩემი არა ესმოდათ რა.

ტროიდაო, ქეთინებდაო, გვედებოდაო, ხმა გამეცო, — მიიხრა აღიონაზე საშამ, — ეს რა ყოფილაო, კინაღამ ზედ დაგაკვდაო, შენ რო რამე მოგსვლოდა, მარტოაც ზედ დაგაკვებოდაო, სულერთთავად აქ იყო, ხან ჩამომეგდარი შენს საწოლზე, ხან ჩამოხლული, ზედ გადახურულ შინლებს გიკცავდა, შუბლზე ტილოს არ გაცილებდა, გუფერებოდა. ოფლს გინმენდა სახეზე და გულმკერდზე, რი კანკალებდი, მოგინებოდა ხოლმე, ჩემი აღარ ერიდებოდა, შიგვე შემოვინებოდა, მკერდზე გიხუტებდა, აღარფრისა ერიდებოდა. თუმცა აქ მოსაჩივებული რაღა იყო, ჩემსა და მიიორს გარდა არავინ შემოდიოდა, პურანგისამარა შემოგიგორდებოდა. იქნებ გაავთბოო, ცხელიც არის და ცივიცაო, ცივი ოფლი აქონო, მეთუნებოდა, რა ეუშველო. რ. ელინოო.

მიორე დღეს დილით ჩავწყნარებულვარ. თვალი გაახილე დაღლილიმა, დაოსებულმა, დაქანცულმა, ძალაგამოლეულმა. გონს კი მოვციდი, მაგრამ ვერ მიხვდი, სად ვყავი და რა დღემში ვყავი. თუმცა არც ვცდილვარ ამის გარკვევას. გაახილე თვალი და ჭერს მივაჩრდი. ვიგრძენი, მარტო არა ვარ. თვალი შევაღეე ჩემს გვერდით მწოლარე აღიონას. გვერდულად იწვა, თავი მოედო ჩემს კისერთან და ეძინა. მკლავი და გაშლილი ხელისგული ჩემს მკერდზე უდევს. ვიგრძენი მისი სხეულის სითბო. ზემოდან შინლები გვახურავს.

გაფთვიქვ, აღბათ სიზმარში ვარ-მეთქი, არ გაენძრეულვარ, გულაღმა მწოლარემ თვალი ოთახის გარშემო მიმოვატარე. აღბათ ისე ვყავი მისავითებული, არაფრის თავი არა მქონდა და ეს ყველაფერი სიზმარი მეგონა. მკვთარად ვერც ის გავიახრე. ამ

უცხო ოთახში აღიონა პერანგისამარა რატომ მიწვეს გვერდით?

უღებ ალიონამაც თვალი გაახილა, შეიშამუნდა, ბუფლო, ჩაიწურჩულა, მკერდზე თითები მომიცაცუნა, თავით კისრზე გამეხახუნა, როგორა ხარო, მკითხა ჩურჩულითვე და მთელი სხეულით ამკრა. მერე ძილმღვიძარამ ხელი ხელზე ჩამკიდა, ჩემი ხელი მუცელზე შიიდა, ცოტახანს ასე მდო, იგრძენიო, ჩამწურჩულა ისევ, ხო იგრძენი, როგორ იძრაო, როგორ აფხარკალებს ფეხებსაო, შენიაო, ჩემიაო, იძრა და აღარ ისვენებსო, არ მომიცედე, ბუფო, თორემ რაღა მემუცლებაო, ხელისუფლით ვგრძნობდი, ალიონას მუცელში რაღაც იძროდა, ძგერდა მუცელი. ერთხანს ვერაფერს მივხედი, მერე მუცეობა ეს, შემეშინდა და ნამოვიძახე, ალიონა-მეთქი!

თითქოს სიზმარში ყოფილიყოს და სუმკრთალიყოს, გამოფხიზლებულიყოს, გაოცებულყოს, რა დღეში ვარო, ვაიშო, ნამოიყვირა, გამოძჳრა ჩემი სანოლიდან, ნამოხტა, სასწრაფოდ გადაიყვა, თმები შეისწორ-შემოისწორა, ჩაიშუხლა სანოლიდან, ხელი შუბლზე დამაფლო.

— ცოცხალი ხარ, ხო? — ჩამძახა და ჩამძახა.

— სად ვარ, ალიონა?! — თვალი, მივაშტერე და ვკითხე.

— აღარა გაქვს, ბუფო, სიცხე აღარა გაქვს... აღარ გიხურს შუბლი. — შუბლიდან ხელი არ მოუშორებია, ისე ბუტბუტებდა, — აქა ხარ, ბუფო, აქა, ჩემთან, ჩვენთან, ჩემი და საშას ოთახია ეს.

— აქ რა მინდა?! — მკვდარი იყავი... არა, სულ მკვდარი კი არ იყავი, კვდებოდი და აქ შემოგიტანეს არჩილმა და გენადიმ. მე და საშამ არ მიგანებეთ სიკვდილს.

როგორც იქნა გამოვედი სიზმარ-ცხადიდან, გონს მოვეგე, გამახსენდა, რა მოხდა, კართოფილები რომ ნაგებოთვეს, ის გამახსენდა, მიწაზე ზღართან რა მოვადინე, ისიც გამახსენდა. მტეი აღარაფერი, მაგრამ უკვე მიცხედი, რაც შემდეგ მომხდარა.

— კვდებოდი, ბუფო... მაგ დანყველილები, სადისატბი... თუ არ შემოგატანინებდნენ, რაღას გათრევენეს, იქვე ვერ გიხურეს, არ ნამოილოთო?! მწვალელები. ჯალათები!.. კვდებოდი, ბუფო, ამქვეყნად აღარ იყავი, არა, ამქვეყნად კი იყავი, მაგრამ ამქვეყნიურობისა არა გეტყობოდა რა. ხან კვდებოდი, ხან ცოცხლებოდი. ხან ზურდებოდი, ხან იყინებოდი. მაიორი ამბობდა, ამგვარი რამ არ მიხახახასო, თვითონ თუ გაუმქალავდა მაგ ციბ-ციბლებს, თორემ მაგნაირი სენისთვის ნამალი რამე არ მგზულუბაო. სიკვდილს ებრძოდი, ბუფო რა მაგარი ყოფილხარ?! ორი

დღე-ღამე ებრძოდე. რით დაგხმარებოდი?! მე რა შემიძლო?! ცივი ტილომ მხრებს მკვრივ რილებდი. ოფლს გინმედეგს მკვრივებს ბოდი და გაიყინებოდი, შიშველი შემოგანჯებოდი, ჩემი სხეულით გათბობდი, მთელი ჩემი სითბო რო გადმოღერდიოც შენში, ის მინდავდი. რა ვიცი, გველოდი კია რამეს?! პორცაფერი, დრტყინაფერი, პოდაფერი. არაფერი მესმოდა, რას იძახებ. ალბათ მხოლოდ სიკვდილს რო ეპაის, იმ ენაზე ლაპარაკობდი. ედავებოდი ალბათ, ენიწალმდეგებოდი. შენ აფხოვ. მოერეე გაგპანდურებია ნუხელ, ნაშუაღამევს, უფრო გვიან. გაგვიგდია აქიდან და მე უშეღურსაც ვიძინებთა შენს დამცხარალ-დაშოშინებულ მკერდზე.

ბუტბუტებდა სანოლიდან ჩამუხლული ალიონა და შუბლზე ხელს მისცამდა. ვუსმენდი მის გაუთავებელ ბუტბუტს და თანდათან გონს მოვდიოდი. ღონე არა მქონდა, მოთენთილი, მორღვეული და გასაავთებული ვიყავი, ვერ ვინძროდი, მაგრამ ალიონას ჩურჩული გონებას მიღვიძებდა, ნელნელა ყველაფერი ნარმოვიდგინებ. რაც ამ ორ დღე-ღამეში მჭერდა. ბოლოს ალიონა რო გვერდით მენვა, ისიც გაეთახურე, გვერდი მოვიწაცედე და ისევ შევიძახე:

— ალიონა!

ალიონა ნამოიჭრა, ღიმილ-ღიმილ დამხმედა და ნამწურჩულა:

— რა იყო, ბუფო?!

თვალი მუცელზე მივაშტერე. ამობურცყოდა მუცელი. თვალშისაცემად ამობურცყოდა, როგორ მოხდა ასე, რომ ამდენხანს ვერ შევამჩნიე?!

— ჩამოყვეი, — ვუთხარი ალიონას, — აქ ჩამოყვეი.

სანოლზე ჩამოყვედი.

— რატომ არ მითხარი?! — ვკითხე მე.

— რა უნდა მეთქვა?! — მომიცო მიაშიტად.

— აბა, არ უნდა გეთქვა?! — ჩავაცივდი მე.

— შენი ქირი გყოფინს.

— ეგაც ქორია?

— ახლა შეიძლება ასეც იყოს.

— მერე მარტო შენი ხო არ არის?!

— შენთვის ეს შეიძლება მართლაც ქირია, ბუფო, — თქვა ალიონამ, — ჩემთვის რაოდენ მიძივე არ უნდა იყოს, მაინც აღორძინებაა, დაბრუნებაა იმისა, რაც ასე უღმერთოდ ნამარტოეს და რაც ყველაზე დიდი სიმდიდრეა ქალისა. ყველაფერი არ ჩაქალულა ჩემში. დედობის ძალა შემრჩენია, ბუფო... შენი მადლობელი იმისთვისაც ვარ, რომ ეს ძალა აღორძინე, აღძარი ჩემში. სხვა რამეზე ნუ ფიქრებ. სხვა მე ვიცი ანი.

— ალიონა...

— ნურაფერს მტყუცი, — შემანვეტინა ალიონამ, — ვიცი, რასაც მტყუცი გააზმე და ღონე მოიკრიბე არ მოკვდი, ბუნდუ, და ბარქაღა შენს ვაჟაკობას, რომ არ მოკვდი. ჩემს გვერდით შენ არ უნდა მომკვდარიყავი. საცოდაობა იქნებოდა ეს. ამიტომაც არ მოვერდივარ საშა. არც სხვას მოვერდივაროდი. შეგონერი, შეგონებრილიდი. ჩემი სიბიბი შე- მოგმიმად, ჩემი გულის ფეთქვა, ჩემი მაჯის- ცემა. იცოდნენ სამშამაც, არჩილმაც, გენადი- მაც. ყველამ იცოდნენ. ჩემს სხეულში შენი სული და სისხლი ჰქვას. შენმა სულმა და სისხლმა ააფუცა ისევ ქართობადანებულნი ჩე- მი სხეული. გააზმედი, გააზმედი... ნუ მანვე- ტყინებ... რა მომკვდარიყავი, მერე ვიღას- თვის მეთქვა ეს? ხო კვდებოდი? ხო აღარ იყავი სამაქვეყნიოშიო? ვაშა, ბუნდუ ცოც- ხალი ხარ, ბუნდუ! შენ სიკვდილსაც აჯობე და ჩემს ქრობასაც აჯობე. უნდა გითხრა, აბა, არ უნდა გითხრა? ჰილდაც იყო გუშინ, შე- ნთან შემონროლილს მომისწრო... იცის ჰილ- დამაც... აღარ მემინია მისი... ყველაფერი იცის ჰილდამაც... სხვამაც იცოდეს, ყველამ იცოდეს...

დაბრძენებულა. ჯერ მართლაც რა პატა- რაა ასაკობრივად, მაგრამ წლებმოყრელი ქალივით დაბრძენებულა. რამდენი რამე გაუ- აზრებია!... გაუცნობიერება თანაც. ვერ შე- ვაჩერე, ვერ გადაველობე. ილაპარაკა და ილაპარაკა. მოიოხა გული. ვუსმენ- დი და თან ვფიქრობდი: „რა ვენა, რა ვი- ლონო, რა ვუშველო? დეთის რისხვია ეს თუ დეთის წყალობა? რისხვაც არის და წყალობაც ამ ვითარებაში, ამ ჯოჯოხეთში როგორ მოვიციე, როგორ ვიმოქმედო? აქ ბავშვს რაღა უნდა?“

ეს ისეთი მოულოდნელი ელფა იყო, ერთ- ბაშად გამოშაფიხილა, ძალია მომეცა... ალი- ონას მონოლოგმა, — წრფელმა, გულახდი- ლმა, ანკარამ, — მომწესხა და ავადმყოფო- ბით ფაუძღურებულ სხეულში დარჩენილი ფიზიკური ძალია მომაკვებინა. მიწდოდა გა- მზმზნეებინა, რამე მეთქვა, რითაც დავაშო- მინებდი, მივსაღებუნებოდი და ისევ წამო- ვიძახე ალიონა-მეთერი, მაგრამ ამ დროს კა- რი გაიღო და ოთახში შემოვიდა საშა.

საშამ კარი მიხურა, ზურგიით მიეყრდნო კარს და მე და ალიონას შემოგვაჩერდა. ერ- თხანს ასე გვიყურა. მერე წყნარად თქვა:

— ცოცხალია... ხო ვამბობდი, გაუძლებს- თქო? დმცრო, შენი სახელს ქორმეს!... — პირჯვარი გადაიწერა საშამ, — გულში შენც ხო გვეჯდრებოდი? ცოცხალია...

მერე მოვიდა, თუნუქის სასმური მომანო- და, ორთქლი ახდოდა სასაბურს.

— ჩქარა, გადააკარი! ცხელი სითხე დაელო.

— რას მოესწარი, ბუნდუ, ბორდოს... თელი ღვინოც დაგაღლევი აბა, რაჭა, მტყუცი შენ. სასიკვდილოდ გაგამტებებოდა... გაბრეღს შენ რო ნაუყვანე, ესეც თან გა- მოგვეტობოდა, — თვალი ალიონას მიაპყრო, — ამას აქ ვინღა გააჩერებდა და წამოიყ- ვანდა მუცლით იმასაც, შესამეს, უცოფველმა და სრულიად უდანიშნულო შესამეს. ყოჩად შენ, რო არ გაყვეი მიქელ-გაბრიელს! პო, პო, მართლა ღვინო დაგაღლევი ღვინო თუ- რამე წამალი ყოფილა — ერთ ჭიქაში ხუთი კოხტი შაქარი ჩაყვარეთ, წამოვადუღეთ და ის იყო, რო დაღლე ახლა. გერმანელები თურმე ასე მკურნალობენ სიცხიან კაცს. თქვენ კი დოქებით ისხამთ ხოლმე სტომოქში ამ ღვინო- ნიერ წვენს. სამოთხ ბოთლს სეამენ ერთ სუფრასთან-მეთერი, ეს რო ვუთხარი ჰილდას, გადარიჩა, რა ბარბაროსობაო, თქვა. აბა, აბა, ასე თქვა. ჰილდას უშოვია ეს ღვინო და გამომატანა. სიტყე აღარ გაქვს ხო? შინც კაია, ძარღვებში შევითქრივალდება ბორდოს ნიოთელი ღვინო, გაგამაგრებს.

ერთი კვირა არ გამომიშვეს. არც მე გავ- ძალიანებოვარ, სუსტად ვიყავი, ფეხზე დგო- მა მიჭირდა. საშამ და ალიონა თავს დამტ- რივლებდნენ. საშამ გასაღებობდა ხოლმე, შეადგინადებოდა, ალიონას უბრძანებდა, ფეხი არ მოიკვადო აქედან, შენს საქმეებსაც მე გადაეცემა, ოღონდ მაგ კაცს თვალი არ მო- ამოროო. ალიონას რაღად უნდოდა საშას ბრძანება და ჩიჩინი? ორჯერ საშამ ღამითაც არ მოვიდა. მარტონი დაეგტოვა. ალიონა, რაღა თქმა უნდა, აღარ შემომწოლია, ძილი რო მოერგოდა, მიწველობდა ხოლმე მარტო.

წელელა შევერვი იმ აზრა, რომ ალიონა ორსულადაა. აღარ მაღიზიანებდა აღარ მა- შფოთებდა, აღარც ალიონა მესაუბრებოდა ამის შესახებ და არც მე ვუბნებოდი რამეს. ერთიორჯერ ხელი მივაღე მუცელზე, ძვრა ვიგრძენი და, თითქოს ნაკვერჩხალზე მიმე- დოს, შემწრთაღმა მოვაშორე ხელი.

- რა იყო? — შემომღიმა ალიონამ.
- როგორ უძლებ? — ვითხე მე.
- შევერვი.
- არ გემინია?
- ხანდახან ვერცა ვერძობ.
- აბა, სულ რო მაგი იგრძნო...
- ბიჭია მგონი.
- კარგი ერთი!
- მოუსვენარია.
- გოგო არ შიძლება მოუსვენარი იყოს?
- როგორ არ შეიძლება.
- მამ რატომ ამოგიჩემებია, ბიჭიო?
- ისე.
- მე რო მინამოვნო?
- არც უმადგისობაა, მაგრამ მთლად მასეც ნუ იფიქრებ.

საქართველოს
საზოგადოებრივი
მეცნიერებათა
აკადემიის
გაზეთი

- სხვა რა უნდა ვიფიქროს?
- კარგი ახლა ბუფე!
- ალიონა!
- რა გინდა?
- ადრე იყო ჯერ შენთვის მაგა.
- რა იყო ადრე?
- დეღობა.
- ჩემი მოსულე ჭკუით, დეღობა ქალაქის არასოდეს არ არის ადრე.
- ამ გარემოებაში არც დროული დეღობა სახარბიულო.
- აბა, ის დროული იყო, რაც დამპირეთეს?
- არა, არა, სულ არ მინდა ახლა ის გაგახსნო. — აფრიადი მე, შემეშინდა, არ გაიხსენოს და რამე არ მოუყვდეს-მეთქი, — ის არასოდეს არ უნდა დამპირონ ქალს.
- შენ რა არ შემხედვარედი, რა შემხედვარედი?
- კარგი-მეთქი! ეს შეხედვარა კი არა, ზღაპარი იყო.
- არაფერი ზღაპარც არ ყოფილა.
- ამისთანა რამე ზღაპრებში ხდება.
- თურმე სინამდვილეშიც შეიძლება მოხდეს.
- რა ვიღონოთ?
- რა უნდა ვიღონოთ?
- მითხარი მაინცა, მე როგორ მოვიქცე?
- შენ ახლა ძალიან მოიკრიბე. მეტს არაფერს გთხოვ. ბუფე, თუ ღმერთი განსს, შენს საქმეს მიხედე, ჩემზე ფიქრს ნუ აკოლობ.
- როგორ ნუ ავიყოლიებ?
- ნუ-მეთქი, გეუბნები. დედად გახდომა ახლა ჩემთვის ყველაზე დიდი რამეა. ამას რა ველოდები, არაფერი გამოიქრება.
- აქ რანაირად, როგორ?
- აბა, რა ექნა? ხო არ გამოვიღადრავ მუცელს?
- არა, მაგას კი არ გეუბნები. ნუ იცი ჩემი ნათქვამის გადაბრუნება... გეჩვენება რაღაცა... მომკლა შენმა ეჭვიანობამ.
- არაფერც არ შეჩვენება, არაფერზეც არ ეჭვიანობ, როგორც გინდა, ისე იფიქრე. მე შენ ხო არაფერს გავალებ?
- რატომ არ უნდა დამავალო?
- შენ შენი გასაჭირი გეყოფა.
- შენს ნინაზე ახლა მარტო მე კი არა, ვინც აქ იმყოფება, ყველა ვალდებულია. ბედის ანაბარა ხო არ უნდა მიგატოვოთ?
- საშა აქ არა მყავს?
- საშა პო... კი... მარა, მერე?
- მერე მე დედა ვიქნები. დედას ყველაფერი შეუძლია. ასე მგონია მე პატარა ვარ, არავითარი გამოცდილება არა მაქვს, მაგრამ მაინც ვხედები ამას.

თან, ჩემი სახითმოსილენ ნამოსილა და თქვა:

— გემუდარები, ბუფე, ამგვარი ფიქრი როგორ ავიხსნა, როგორ დაგარწმუნო? შენ არ იცი, ამ ორი დღე-ღამის განმავლობაში რა გადამიხდა მე ძნელია შენთვის ამის დაფიქრება. რო არ მოცედი, ცოცხალი რო ხარ, ამაზე მეტი ახლა შენ რა უნდა გამოიყო? გვედრები, ძალია მოიკრიბე, ფეხზე ნამოდევი. გემუდარები, გვედრები!

თავი სანოლზე ხელებში მოქცეა და აქვითინდა ალიონა.

უნდა გადავიჩინო!

ნამოდევი, გამოვეგობინდი. ძლივს დავაღნიე თავი ალიონასა და საშას ოთახს. რაც მთავარია, იმ ყაზარმას, რომელიც შიშის სუნით ყარს, ავადმყოფების ტყვა არ არის. განსაკუთრებით დეზინტერიანების, და საიდანაც ყოველ დღით გამოაქვთ შიშველი გვამები, ყრიან დროგზე და შიშინდერიკებენ გრძელი ორმოსაკენ.

არბილთან რო მივედი, ჩვენ სანოლთან რამდენიმე ქართველ ტყვეს თავი მოეყარა. პეტრეს თავისი „ვეფხისტყაოსანი“ გაეშალა და კითხულობდა. მომჯადოებლად კითხულობდა პეტრე, სიტყვებს გამოკვეთილად გამოთქვამდა, ინტონაციას ალაგალაგ იცვლიდა, ალაგ ხმას აუნუნებდა, ალაგ დაუნუნებდა, ისე, რო ვერც კი შეამჩნევდი ანუღღ-ღანუღლი ტონების სახლერებს. მე რო მივედი, პეტრე ის თავს კითხულობდა; რომელსაც ტარიელი ვეფხისა და ლომის შერკინების ამბავს მოუთხრობს ავთანდილა. „შენ საყვარელსა რად ანიუნ“ და „მეაგა მამაკობას“... — ამ ერთ სტრიქონის დასაწყისი და ბოლო სიტყვები ერთგვარი გაფიცებით ნაკიობა, მაგრამ მათ შუაში მათი შემკავებშირებული შეძახილი „ფუ“ უფრო ფეხად ნარმოქვია და მართლა გვეკონებოდა, ამას თვით ტარიელი ამბობდა. ხმავე ჰქონდა პეტრეს ისეთი მომხიბლავი, მოსმენა რო არ მოგწყინებებოდა არასოდეს. კითხვისას განსაკუთრებით გამოყოფდა რუსთველურ რითმებს, ისე ამახვილებდა მათზე ყურადღებას, მართლაც მუსიკასათი აღიქმებოდა პოემის ორგვარი შიშის მონაცვლეობა.

ამიტომაც მიიზიდა ასე ქართველი ტყვეები. როცა უსმენდნენ, ავიწყდებოდათ შიშლი და სიღუფეორე ყოველდღე შემოსახლებოდნენ გაკრემო პეტრეს და ისიც დაუხარებლად უკითხავდა ვარდა იმისა, რომ კითხულობდა, საუბრობდა კიდევ ნაკითხულის შესახებ. ესეც მომხიბლვლად ეხერხებოდა. ბევრი პირველად იამენდა „ვეფხისტყაოსანზე“ ამგვარ საუბრებს. პეტრე

სუბტ ნამოქრა ალიონა, ჩიბოქა სანოლ-

საც ნაკითხულიც კი არა ჰქონდა ეს ერთნული საუნჯე. გაეგონათ, ტარული და ავთანდილი კი იცოდნენ ზოგადად, მაგრამ თვით ტექსტი თავად არასოდეს ნაუკითხავი.

ნიკო იმდენად იყო დაუძღვრული შიმშილისაგან, ხშირად არ ერთებოდა პეტრესთან საუბარში. გრძელ ფიქრულ სანოლზე განზე იწვა. პეტრე განგებ სიტყვას გადაუგდებდა ხოლმე საუბარში შესაყოლებლად და ხანდახან ქრდა ეს ხერხი, ნამოყვებოდა ნიკო და თავიებურად ანეთიარებად მერე პეტრეს მიერ ნამოყვებულ აზრს პოემის ამა თუ იმ ადგილის თაობაზე ღრმად და თავიებურად ჰქონდა გააზრებული ნიკოს „ვეფხისტყაოსანი“. იმას ყურადღებას არ აქცევდა, რომ მსმენელთა შორის ბევრნი ისეთებიც იყვნენ, ნაკითხულიც რო არ ჰქონდათ პოემა, პროფსიულად, ისე როგორც მას ენაობა, როგორც სჯეროდა. მსჯელობდა, საუბრობდა, ხანდახან პეტრეს სამინააღმდეგო მისაზრებას გამოთქვამდა. ცნობილ რუსთაველოლოგებსაც ებაქტრებოდა. კამათობდნენ და ედავებოდნენ ერთმანეთს ნიკო და პეტრე.

ვეფხისა და ლომის ამბავი რო დამთავრა პეტრემ, ალბათ განსაკუთრებით გამოჩნეულად გამოუვიდა კითხვა, განზე ჩვეულებრივად ნამოწოდელი ნიკო ნამოიქრა, მსმენელებს მიაჩრდა და თქვა:

— ბრწყინ უნდა იყოს კაცი, ამ სტრიქონების კითხვისას ბურტყლები არ ცურებოდეს ტანზე. გული არ უერთოდეს და არ უცახცახებოდა. ხო თითქოს ზღაპრულია, დაამაინძა ვეფხე და ლომი ერთდროულად დაამარცხოს, მოკლას, ეს ხო შეუძლებელია, მაგრამ როცა რუსთაველის ამ ლეთაბერიე სტრიქონებს ნაკითხავ, დაიფრებ, რომ ეს შესაძლებელია, რომ ეს შარბლა მოხდა, იმდენად ძლიერია ტარულით სიყვარული, ყოველიორ მზეცურ ძალას სძლია. აქ მხატვრული სიმბოლოების ბრძოლაა. სიმბოლოებს პოეტიის მაღალი სული უდგათ და ამიტომაც არიან ისინი მიწოდველნი და მშვენიერნი. მსოფლიო პოეზიას არ გააჩნია შეგავსი რამ, მე ვამბობ „ვეფხისტყაოსნის“ ამ თავზე, ვუფხთან და ლომთან შერკინების პოეტური ამბოღების მსგავსი რამე. ამიტომაც რუსთაველი მსოფლიო პოეტია.

ეს ის ნიკო იყო, რომელმაც რამდენიმე დღის წინ შინელი ერთ ნაქარ პურზე გაცვალა, ზამთარი კი კარსაა მომდგარი, ის ნიკო, რომელიც გუმონ სამხარეულოს წინ თხროლიმ კართოფლის ნათალებს აგროვებდა და იქვე ქამდა გაურცხავად.

არჩილი გულიანად უსმენდა პეტრესა და ნიკოს. ისე მიეწევი მის გვერდით, არც გაუვია. ნიკომ რო სიტყვა დაამთავრა და ისე

თავის ადგილას გაიშობა, მაშინდა შეამჩნია, შემობრუნდა ჩემსკენ და თქვა: — მოხვედი?

— გამოვიძევი.
— მერე, თითქოს არაფერი მომხდარიყოს ჩემს თავს, თითქოს სულ აქ ვყოფილიყავო, მის გვერდით, მოხვედიო? — მხოლოდ მკითხა და თავისებურად დინჯად დაინყო ნიკოს სიტყვა, როგორ დაიპირა ის დასაქმვად შიმშილმა, როგორ გაამათხოვრა და გაავალტყავა, მაგრამ თავისთავადი და ცრცხალი გორება ვერ დაუშრიტა, ცნობილ რუსთაველოლოგებსაც ედავება და მისეულ საბუთიანობაში ეჭვი არ გუპარბა. მერედა სად? აჲ, ამ ვოჯობებთში, ამ უვლად უსახო ბრბოში. მაგის სიტყვის შემდეგ ხო ხედავ, როგორ ეტანებთან „ვეფხისტყაოსანს“, ხელიდან ხელში გადადის. მიედღმში რო წიგნი არ გადაუშლია, ისეთებიც კი ხარბად ჩასვერრინ პოემას და რამეს რო ვერ გაიგებენ, მაშინვე პეტრეს ან თვით ნიკოს ეკითხებიანო. ტოტახანს უწსმინე არჩილს, მერე არც ვაცივ არც ვაცხელე, ნიკოზე საუბარი შევანჯეტრინე, მუჯალბუნი კარი და შეეძახე:

- არჩილ!
- დადუმდა და შემომხედა.
- რა იყო?
- ალიონა ორსულად ყოფილა. — მივხანდე მვისვე.
- თვლი მომპირა, გულადმა გაიშლართა და ქურისკენ თვალაპკრობილმა იქვა:
- ვიცი.
- საიდან იცი? — გამიევირდა, ნამოვიხარე და ახლა მე დავაშტრდი გულადმა გაშოტლს.
- კარგა ხანია ვიცი ეგ.
- ვინ გითხრა?
- არავინაც არ მითხრა თვალები შექც და შევამჩნიე ბრმა კი არა ვარ. მუცელი რო ნამოეხარდა, ეს შევამჩნიე ამ შიმშილოზიას აქ არავინ სუქდება.
- რატო არ მითხარი?
- მე უნდა მეთქვა? თუ გუნადის პირით უნდა შემომეთვალა, დააკვირდი ალიონას მუცელსთქო?
- რა ექნათ?
- რა უნდა ექნათ?
- როგორ მოვიცე, მიჩჩიე?
- რა გარჩიო?
- ასე გულბელდაკრფელი ხო არ ვიქნები?
- აბა, რა უნდა იღონო? აქ გინეკოლოგები არ არიან, არც ქალთა კონსულტაციებს ატარებენ სადში.
- მაინდამაინც ახლა მოხველი იუმორის გუნებაზე?

— არ იცოდა, სიყვარულიან დაშვს რა მოჰქვებოდა?

— სიყვარული რა შუაშია?!

— მაშ, რა გაშფოთებს? არ გიყვარს?!

მეც გულადმა გავიმოტე. რაკი ასეთი ტონით დამინიყო საუბარი, უნდა მივყვე. — ჩათრეხას ჩაყოლა უკაბიო, — თუ ასე არ მოგიყვით, ამას ვიქუტრ ვერ გადმოვიყვან შენს ხასიათზე.

— შენ იცი კარგად, შემთხვევით მოხდა ეს. — ბანზე აუღედე სიტყვა.

— შემთხვევა სიყვარულს მატანკალია. ბაც! და შემთხვევა იქ მიგადგებს, იმ ადგილას, რომელსაც ვერასოდეს წარმოიდგენდი და თურმე სიყვარულიც იქ ყოფილა.

— ესეც კარგად იცი შენ, რომ სიყვარული არ არის ეს.

— შენთვის არ არის, მაგრამ იმ გოგონათვის ხო არის? ნაკვიდებია და რა ქნას?!

შენთვის სხვანაირი შემთხვევა გამოდგა ის ლამაზ ამისთვის კი სხვანაირი. რა თქმა უნდა, სიყვარულზე არ ფიქრობდით არცერთი, შენ არ გაკვარებია, ამას კი გაკვარებია, ნაკვიდებია მისუნებურად, მოწონსხულა, მოყვადობებულა. რო კედებიოდი და აგონიაში იყავი, მე და გენადი მოკვდიო. დამხობილი იყო შენზე. არ მოგვერიდებია, მიმშველეთო, შემოკვდედრა, არაფერი არ მინდა ამისი, ოღონდ არ მოკვდელო, მიყვარს და უამისოდ მეც მოკვდედებიო, თქვენ ძებნი ხართ ამისი და იცოდეთო, ამას ვერ უთხარი, თქვენ მაინც იცოდეთო, მიყვარს და არ მომიკვდელო. გვკვადრებოდა, გვიმუდარებოდა, მკერდზე ოფლს გაშრობდა, შუბლზე ცივ ტილოს გაფენდა. ებროდა, ერკინებოდა შენს სიკვდილს და ჩვენ, მე და გენადის, შემოგვლადადებდა, მიშველეთო, გადამორჩინეთო. — შეურდა არჩილი, ცოტახანს დადუმდა, მერე შემომიბრუნდა და მართლაც თავისებური, მისთვის, მხოლოდ არჩილისთვის დამახასიათებელი სიღინჯით თქვა: — შენ კი მუებნები, სიყვარული რა შუაშიაო.

წამოვყვეტი.

— შენაც მუებნები, რა გიჩიოო... ხო ხედავ, რო რაღაცა მინდა ვიღონო ალიონასთვის, ვერ მომიპარებია, რა ქნა?!

ერთხანს უბრად ვიყავიო, ჩვენჩვენს საფიქრალს მივინებდით. თუმცა, რაღა ჩვენჩვენსას, საფიქრალი ამგამად ორთავს ერთნაირი გვექონდა, არ შეიძლებოდა იმ წუთს მე სხვა რამეზე მეფიქრა, არჩილს კიდეც სხვა საფიქრალი აკვიატებოდა. ალიონა ახლა ორთავსთვის ერთნაირი სატყვარი იყო. რა თქმა უნდა, ჩემთვის სხვაგვარი და არჩილისთვის სხვაგვარი, მაგრამ ალიონასადმი თანაზიარობის ერთნაირი სურვილით შეერული. ამხანაგის გასაჭირს არჩილი თავის გასაჭი-

რად თვლის უკველთვის, ამ მძიმე ზანზე ალიონა ისეთივე ამხანაგი უნდა იყოს, როგორც ჩვენ, — მე და სიტყვების არ შეიძლებოდა ამ მძიმე მდგომარეობის დროს არჩილი გულწრფელი ყოფილიყო ალიონას მიმართ. როგორც კი ალიონაზე ჩამოკვადე სიტყვა, მით უმეტეს კონკრეტულად და გარკვევით, გაღონიანდა. პირდაპირ ვერაფერი მიმასუხა, იუმორი მოიშველია შენ მოსაგერიებლად. რატომ გაღიზიანდა? იმიტომ, რომ თავადაც აკვიატებოდა ალიონაზე ფიქრი და ვერ მოსაზრებია, რა ექნა. ხუმრობა ხომ არ არის, ქალმა უნდა იშობიაროს, აქ, ამ დასაქველში და დასაწავაში, ქართული ბავშვი უნდა გააჩინოს და ჩვენ ვერაფერი მოგვისაზრებია, რით ვუშველოთ ეიცო, ახლა არჩილიც ამაზე ფიქრობს, თავს იტებს, ძალიანად უნდა, რამე მიჩიოს და არ ძალუღს.

უცებ წამოვდგი, გამომყვეციო, მითხრა. მეც აუღედე და ყაზარმიდან გავედიო. რუსების ყაზარმაში შვედლიო, გენადი მოვიბიეთ. გენადი მიაოირი კლიმოვი მოგვადებინა. არჩილმა ამოიჩემა, მაიორს უთხროთ, გვება რამე გვიჩიოსო. გენადი გვეუბნებოდა ხოლმე, მაიორი რო რაღაცას არ ცდილობდეს, არ შეიძლება. მე რას გამომაპარებს, ხო ეცი მაგის ამბავი, აქაც გულზე ხელებს არ დაიკრებს, გერმანელების შონა არ გახვებდა, ანც ტყუობა ვარ-ხმდაყარიღო როა, ტუქსავს ღონემობილებსა და გონმობილებს, რა მოგიკიდათ, რამე გაგაფუჭათ, ახლა მოიკრიბეთ, გული გაიმეგრეთო, მესმის ხოლმე მის ჩურჩული ხან ერთთან, ხან მეორესთან. ვატყუობ, ძალიან ურთიბიობს, მაგრამ იმასაც ვატყუობ. რო არ ისვენებს, არ ცხრება. ამას წინათ მე გამიხმო და მითხრა, შენ ქართულ მეგობრებს არ მოზორდე, უთხარი, მხნედ იყვენ, ერთსულეონობა არ გაუნდლეთო.

ეს რო გაახსენდა არჩილს, იმიტომ წამომაგდე და გამომიქანა მაიორისაკენ.

მაიორმა ცალკე გაგვიანაო.

— დენის პეტროვიჩ, — მიმართა არჩილმა, — გვიჩიეთ რამე.

— თქვენ რაღა რჩევა გინდათ, — თქვა კლიმოვმა, — გიყურებთ, გხედავთ, არწივით იყავით და არწივებით დარჩით აქაც.

— ჩვენ არა გვიშავს რა. — მიუგო არჩილმა.

— კაპიტანს გადაყრიხართ პალანდის კასრში. გვაც მითხრეს. გაფუჭდა კაპიტანი, დავეცა ვერ გაუძლო.

— ყველა ვერ გაუძლებს. — კვერი დაუკრა არჩილმა.

— მხნედ, მხნედ, არწივებო! ჩვენ კიდეც გამოვდებოთ.

— დენის პეტროვიჩ!

— ჰო, აბა, ჩამოქვით, რა რჩევასა მოხოვთ? რა გაგჭირვებიათ?

— ორსული გოგო გყავს ბანაკში, — თქვა არჩილმა, — რა კლინოთ, არ ვციოთ. მაიორი შემოგვანერდა, ალბათ ამას არ ელოდა, ბანაკში ქალებიც რო ყოფილიყვნენ, მაშინ არ იქნებოდა ეს მოულოდნელი, აქ კი ახლა მხოლოდ ორად ორი ქალია, ისიც საინტერესო ყაზარმაში, ისე იმვითად ჩანდნენ გარეთ, რომ მაიორს არც კი ახსოვდა ისინი.

— რომელი? — იკითხა მაიორმა.

— ალიონა.

— ეგ რომელია?

— თუ გახსოვთ, იმ ღამეს აიჩქმა, ალყიდან გაასასვლელი გზა მე ვციო, წველ და შევათავალიერებ, თავისუფალია თუ არაო.

— აღქაჯი, ჰო? აგრემც ვიცოდი, მაგი რო რამე ხიფათს არ გადაჯროდა აქ, არ შეიძლებოდა. — ეს თქვა და შემომანერდა, — ეს არჩივი ახლდა იმ ღამეს მეგზურად. აგრე არ არის? იმიტომაც შეავიანდათ დილაშდე. შემატყო, უხერხულად შევიმუშენე, გამჭოლი თვალებით მიყურებდა.

— ნუ იმშუშნები, არჩივო!.. იმ ღამეს რომ არჩივები დაიხცოვა, იმათ სანაცლოდ თუ ეინმე გაჩნდება, ლუთის წყალობა იქნება. უფურე შენ ამ პატარა აღქაჯს? ხო ვუუბნებოდა, შინ წადითყო? რა დაეჯერებია, ამისთანა არჩივა სადღა შეხუფებოდა?

მაიორი კლიმოვი ცოტახნს დაფიქრდა. მერე თქვა:

— უნდა გადავარჩინოთ. რამე უნდა ვიკლინოთ. — ისეც დაუფიქრა. — ჩემთან ნუ ივლით, ნუ გამოჩნდებით. გოგო არ მიატოვოთ. გენადი იქნება ჩვენს შორის ამბის მიტანა-მომტანი, ჩვენსავე ყაზარმაშია და ექვს ევრაყინ მიიტანს. გოგოს თუ რაიმე გაუჭირდა, მყისვე მაცნობეთ. ეს ახლა ჩვენთვის მთავარი საზრუნავია. უნდა გადავარჩინოთ. გაერიდეთ. ნუ შევამჩნევიანებთ გერმანელებს, რომ აღქაჯზე ვზრუნავთ, ხშირად ნუ შეხედებით ალიონას. მისი ყველა ახალი მდგომარეობა სასწრაფოდ მაცნობეთ. არცერთი ნაბიჯი არ გადადგათ უჩემოდ.

სულ ცარილად გადენაგორი

ერთი კვირის შემდეგ გენადიმ გვაცნობა მაიორ კლიმოვის დანაბარები, არ გაგვეწყობა ურთიერთობა ჰილდასთან, პირიქით, თუ მოსახერხებელია, საშა შევადგოს ხშირად მონახულოს, მონახულებისას უსათროდ სიტყვა ჩამოაგდოს ხოლმე ალიონას მდგომარეობაზე, დაავიკრდეს, რა რეაგირებას ახდენს ეს ჰილდაზე.

ამის შემდეგ საშა რამდენჯერმე იყო ჰილ-

დასთან. ჰილდა ალიონასთვის ატანდა ხილვებს, კარავს, შაქარსა და კონსერვებს, ატანდა მანქანისთვის აუცილებელია და რაზეც გახლდა ყველაფერი უკლებლივ მიიღოსო, აბარებდა საშას. ერთხელ ისიც კი უთქვამს საშასთვის, რო დაამთავრებდებოდეს ალიონა, მოლოგინების დროს შინ წაევიყანდი, გერმანიაში, მე ხომ შეტეულება მეტუფინის, იმის უფლებაც მიქვს, ერთი ტყვე თან ვიახლო, ბიძაქვს მივნიჭე და ამ საქმეში ისიც დამეხმარება, რიგინად მოვამშობიარებდი იქაო. მაგრამ ალიონამ ეს რო გაიგონა, ხელები გაასასვავა, არავითარ შემთხვევაში ცოცხალი თავით გეპრძინაო არ ნავალო, იქ წასვლას აქ მშობიარობას გადავწყვე, ის მიჩრქევინაო. რა თქმა უნდა, ვერაყინ დაიყოლიებდა ალიონას ამანზე, გერმანელები ჭირივით ეზიზღება. ჰილდას კი შეეგუა ასე თუ ისე, მაგრამ საერთოდ გერმანელებთან შეგუება მისთვის შეუძლებელი იქნებოდა. ამიტომ აღქაჯ მივძღვინე ვართ, მივძღვინე ვართ კი არა, პირველი უარისთანავე ამანზე ლაპარაკი შეწყვიტეთ მასთან. მაიორმაც ასე გვიჩრია, მაგრამ გაგვიანდო თავისი აზრი, ჰილდა რო ასეა მონდომებული, ეს ძალიან კარგიაო, საშამ როგორმე თანდათან გაუღვივოს ეს სურვილიო, შემოგვითვალა მაიორმა და საშა რაღა საშა იქნებოდა, ეს რო ვერ მოეხერხებინა. ხანდახან ჰილდაც აკითხავდა ალიონასა და საშას სანიტარულ ყაზარმაში.

ერთხელ ყაზარმიდან გამოსულს ზედ გადავანყვი.

„როგორა ხარო?“

„ვარ-მეთქი“.

„აარჩილი და გენადიო?“

„აირან-მეთქი“.

„იცი რაო?“

„რამეთქი?“ — შევანერვი.

„არ უნდა გეკითხებოდე, მაგრამ მაინც მინდა გეკითხოო“.

„რა უნდა გეკითხო-მეთქი?“

„გიყვარსო?“

„ეინ-მეთქი?“

„ალიონაო“.

„არა-მეთქი“.

მაშინვე ვუპასუხე, ისე სწრაფად და ალაღად ვუპასუხე, თითქოს ამანზე იყო ჩემი მომავალი ბედი დამოკიდებული, არა მარტო ჩემი, ჰილდასიც, ორთავეს, თითქოს მომძალეზოდეს დაქვევებული ჰილდა და უნდა ახლავე, ამნუთს დამერწმუნებია იმაში, რომ ალიონა არ მიყვარს, ნუ ეჭვიანობს, ნუ წვალიობს და ნუ იტანჯება. კი არ ვუპასუხე, ნამომცდა, ენის წვერიდან ამისხლდა. მყისვე გონს მოვეგე, კბილებით მიწვდი ამ სიტყვებს, მიწოდდა შემჩრქვინა, მაგრამ გვიანი იყო, გამისხლტა ენიდანაც, ბაგებიდანაც და

გავეკავები. არჩილისთვის არ მიტყვამს ეს, გენადისთვის არ მიტყვამს, საშასთვის არ გამიზხელია, არავისთვისაც არ მიტყვამს, გულში ვიპარებავდი, ვაკავებდი ყელთან მოსკოლს, არ მინდოდა ალიონას ჩაცდენოდა ყურში, კი ურთობდა თვითონ, ეს რო ასე იყო, მაგრამ ჩემგან ნათქვამი, ვიციოდი, მოსკოდა, დატანჯავდა და ეგაც ვიციოდი, რომ ის არ იყო ამის ღირსი.

ჰილდას რატომ გამოვუტყედი, გულუბრყვილო ბავშვივით რატომ გავუხმობდი გულის ძარღვებთან მიიასმული ეს საიდუმლო სიტყვები? ანდა ჰილდამ რატომ მკითხა ეს? ამისთვის არც ადგილი იყო შესაფერისი, არც დრო. სულ ახლახანს ალიონასთან და საშასთან იყო, მოინახულა ისინი, ვხედავთ, ყველანი ვამჩნევთ, ალიონაზე საზრუნავი აწუხებს, სურს რამე იღონოს, მიეშველოს, ამ უოჯოხებოთურ ბანაკში ახლა ალიონა ყველაზე მძიმე მდგომარეობაშია, ეს იცის, ჩვენდამი ერთგულების ცეცხლი ნაკვირდება და ცდილობს, რილაციტ ნამოგვეშველოს. ამიტომაც იყო ახლა იმართან, ალიონასთან იყო, იქიდან მოდის და შემთხვევით შე გადაამყვარა, სხვა რამე არაფერი ჰქონდა სათქმელი? რაღა მინდებამინც ეს კითხვა აეკვირბა? რაღა მინდებამინც იმის გარკვევა მოუნდა ახლა ამ უადგილო ადგილას, მიყვარს თუ არა ალიონა?

შეც რაღა მინდებამინც ახლა ვთქვი ეს, იგივე უადგილო ადგილასა და დროს? ვთქვი, თუ ნამომცდა, თუ ენის წვერზე ვერ შევაჩერე და ამისხლტა, ეს სულერიოა, მინდოდა თუ არ მინდოდა, ეგაც სულერთია. ხო ვთქვი? ხო ნამომცდა? ხო ამისხლტა ენის წვერიდან?

„იმას რო უყვარხარო?“ — არ მომეშვა ჰილდა.

„მერე შე რა ვენა-მეთქი? — ავნრიალდი. „არაფერიო“.

„არ უნდა მითქვა-მეთქი“.

„აკი უნდა გეთქვაო“.

„ჯერ არავისთვის გამიზხელია ეს-მეთქი“.

„შე გამიხარდაო“.

„რა გაგიხარდა-მეთქი?“

„რო არ გიყვარსო“.

უცხად საუბარი შეწყვიტა ჰილდამ, ჩუმადღე თქვა, ბანაკის კომუნდანტი ჰაუპტმანი მოდის, ჭიშკრიდან პირდაპირ ჩვენსკენ გამოემართა და უნდა მიგატოვოო, სანამ ფეხს გადადგამდა, ჩაილაპარაკა, მებრანტება და მუარშიყვება, მაგრამ იცოდა, არაფერი გამოეყო, და მისკენ გაემართა.

რა თქმა უნდა, ჰილდასთან საუბრის ნამდვილი შინაარსი არ გამიზხელია არჩილთან და გენადისთან, მაგრამ ის, რაც კომუნდანტზე თქვა, კი ვუთხარი მათ. გენადის მაიორ

კლიმოვისათვის მიუტანია ეს ამბავი. მიწვენი მაიორმა შემოთვალა, საშა შეეკავებოდა და ზუსტოს, მართალია ეგ თუ არაო, კვირახე ერთხელ მაინც საშას თავისთან იხმობდა ჰილდა ჯერ კიდევ მოუშუშებელი ჭრილობის შესახებედა. ერთი ასეთი ვიზიტისას, საშას თვალი მოუკრავს ეზოში კომუნდანტისათვის და ნამოუძახნია, ლამაზი და ახალგაზრდა კომუნდანტი გვეყავს, შენ მაგას ვერ გადაურჩებიო. ჰილდას გადაუკისკისნია და უთქვამს, თავს იცლავს, საშველს არ მამძღვეს, სიყვარულს მეფიცება და ძლივს ვიგერიებო.

ეს ვითარება მაიორმა კლიმოვმა მეტად მნიშვნელოვნად ჩათვალა. თვითონ არაფერი გეითხარა, რომ ეს მნიშვნელოვანი იყო და რატომ იყო მნიშვნელოვანი. ამას მე თვითონ მიუხედი, რადგან ეს ცნობა გადაეცეით თუ არა, მყისვე საშა თვითონ პირდადალ მოინახულა და თხოვა, თვალყური ედევნებინა ჰილდასა და კომუნდანტს შორის დამოკიდებულებისათვის. უფრო იმის შემდეგ გამიბტყუედა ეს აზრი, როცა ერთი კვირის შემდეგ მაიორმა კლიმოვმა საშას დაავალა, ჩამოეგდო საუბარი ჰილდასთან იმის თაობაზე, შეუძლია თუ არა მას ბანაკიდან გაიყვანოს ალიონა და ქალაქში ექიმს აიყვანოს, კომუნდანტი დართავს თუ არა ამის უფლებას.

რო დაინტერესდა და რო აიჩქმა მაიორმა კლიმოვმა ალიონა, ჩემთვის ცხადი გახდა, ბანაკში გულზელდაკრფილი არ ზის. გარეგნულად არაფერი იტყობოდა, არც კი ჩანდა, ჩვეულებრივად იყო გაწუთული ტყვეთა ბრბოში. მალულად კი რაღაცას აპირებდა, რაღაცას აზნადებდა. ალიონას ქალაქში გაყვანის ნებას თუ დართავს ჰილდას კომუნდანტიო, ამის გამოჩვევა რო დაავალა საშას, მაშინ მთლად ნათელი გახდა ჩემთვის მაიორის განზრახვა. კონკრეტულად, რა თქმა უნდა, ვერ წარმოვიადგენდი, რა ჰქონდა განზრახული, რას მოიმიტმედედა, როგორ მოიმიტმედედა, მაგრამ ალიონას ბანაკიდან გახიზნა რომ გადაეწყვიტა, ეს ჩემთვის სატყუო აღარ იყო.

ერთხელაც სანიტარულ ყაზარმაში მისულა მარტო, საშა და ალიონა გაუნამოებნია ცალკე. ალიონასთვის უთქვამს:

— შე აღქვაო, შენა, ეს რა მაგარი გოგო ხარ! არწილები ცუდებუბი, ვიხოცებით და შენ აქვე სამაგიერო მართვე უნდა გააჩინო? აბა, როგორ? არ გვირდა ჩვენ თქვენი, ქალების, ტყვია და ხმალი! ჩვენ, აბა, რის მანისებუ ვართ? ჩვენ მოვეცდებით, ჩვენ და-ვიხოცებით, თქვენ კი დახოცილებს შემცველელი თაობები გააჩინებ და გაზარდებ. ეს ვალი გაკისრია ახლა შენ. დიდი ვალია და დიდი საქმეა ახლა ეს. სახელმწიფოებრივი საქმეა, იყოფე. ამოვირეებნია თურმე, ბუდუა-

ვერ მოვმორფდებო. ჩემო შეილო, — დაუყვანა გატრუნულ ალიონას მაიორმა, — ახლა შენი თავი მხოლოდ შენ არ გვეუთვნის, შენ მარტო არცა ხარ. ევაც კარგად იცოდებ. ბუდეუს ვერ მივატოვებო! შენი აქედან გაყვანა თუ მოხერხდა, უნდა მიატოვო კიდეც დროებით. შიმშილი, სიცოცხე, წყურვილი ყველას ხო ვერ მოგვტრევა? მოვალთ, მოგვტყნით, ჩვენი სიცოცხლის გაგრძელებას ის სიცოცხლედ რომელიც შენ უნდა გააჩინო. გაიგვრამხელა მოვალეობა გაქსრია? ფრთხილად იყავი, ჩემო შეილო, ჩემო ალქაჯო გოგო რაც გითხარი, კარგად ჩაწინ-დაწინე.

ეს ყველაფერი სულ ზურჩულ-ზურჩულით თქვა მაიორმა კლიმოვმა, ჩურჩულითა და ერთი ამოსუნთქვით, თვალეში ჩამტკრებოდა ალიონას, თითქოს მონუსხვა უნდა მისიო და მართლაც მონუსხულივით უსმენდა ალიონა, ალიონა და სამცე ერთი შეკრთომა შეკრთა ალიონა, იმწუნსავე შეკრთა, როცა მაიორმა უთხრა, თუ მოხერხდა, ბუდეუსაც უნდა დამორფეო. შეკრთა, კინაღამ წამოიძახა, არა, მაგას ვერ ვიხამო, მაგრამ მაიორის თვალები ისე ჩაიცებოდნენ, ხმა ვერ ამოიღო, კინებო ვერ დასძრა. ვერ განყვიტა მაიორის ზურჩული, თითქოს მაიორი კლიმოვი კი არ იყო ეს კაცი, დენის პეტროვიჩი, არამედ მისი კეთილი და ალერსიანი მამა იგორი, რომლის ყოველი სიტყვა ალიონასათვის პატარაობიდანვე კანონი იყო, ასე დასრემდა, ძალაუფლებლად, გაუმორბლად, დაუტრქსავად. თავისით. დედისა არა, დედისას ცალ ყურში შეუშვებოდა და მეორედან ქარს გაატანდა. ყველას, რა თქმა უნდა, არა, მაგრამ ბევრს აიცდებდა, აირჩევებოდა და დედაც მაინცდამაინც არც მიეძალეებოდა ხოლმე, აი, შე ასეთი და ისეთი, დედის სიტყვას არაფრად აგდებო. მამის სიტყვას კი არ აიცდებდა, ვერ აიცდებდა, ვერ აირჩევებოდა, ცალ ყურში რო შეუფრინდებოდა. მეორე ყური მაშინვე გადაიკეტებოდა, გულსკენ გზას იპოვიდა ის სიტყვა და შორჩა, მონამორჩილი იყო ყოველთვის ამ სიტყვისა. სწორედ ასეთ სიტყვებად ეჩვენებოდა მაიორის სიტყვები, ზურჩულით ნათქვამი, უმხებლოდ და უხანარტოდ წარმოთქმული, ნიაკითხ რბილი და გრილი, მაგრამ პიანოზივით მომთენთავი და დამპყრობი. რაც გითხარით, არავისთან წამოგვედეთო, ასეა საქიროო, არც ბუდეუსთანო, ენას ქბილი დააჭირეთ, შენ კი, ალიონა, რაც შემოგითვალა, უსიტყვოდ შეასრულე ჩემი შემონათვლიო, ევაც დაუბარა მაიორმა კლიმოვმა გამომშვედობებისას, მაგრამ ჩემთან თავი ვერ შეიკავა, იმასთან ენა ჩამივარდა, მაიორთანაო, დენის პეტროვიჩთანაო, მამაჩემი მეგონა და იმიტომაო. ატორდა ალიონა აქეთიინდა, ეს რა მიხხრა,

თუ მოხერხდა, ბუდეუსაც უნდა დამორფეო? საშამ იოლად დაიყოლია პილდამ... ექიმთან გაყვანის თაობაზე. გერმანიაში წაყვანაზე დაეთანხმე კომუნდანტი და ამაზე უარს როგორ მეტყვისო, კანუცხადა პილდამ საშას, პირიქით, გაუხარებდა, რამეს რო ვთხოვ, გაიხუმრა კიდეც, ერთი რამ დაეუნრუპუნო, ფინისასვით ფხტევე მოგვტყნაო. ამისთვის გამომგვეყოფა ზღვისპირეთის პატარა ქალაქიდან, ამისთვის მოგვედეს, გადავიწყნია სულაც, რომ ის ვერ-მახტის ლეიტენანტია, კავშირგაბმულობის მსახური, გაელენიანი ბიძის მეშვეობით პირდაპირი მოვალეობა აუშორებია, შევბუდე-ბაში შეუძლია ნასულა და უარს ამბობს, შინ არ მიდის. ამას ყველაფერს იმისთვის აკეთებს პილდა, რომ ჩვენ ვერ გველევა. ჩვენთვის უნდა რამე იღონოს, რათა ტყვეობის მიმიტ ტვირთი შევემსუბუქოს.

კარგია ეგ რომ მოვიფიქრებო, უთხრა საშას, მე რატომ ვერ მოვიხზრე, მივიყვანოთ ექიმთან, შეეუთანხმდეთო, შეიძლება იმასთანვე მოვამშობიაროთ ალიონა, ამასაც მოვგვარებ, ამაზედაც დავიყოლიებ კომუნდანტსო.

ერთი თვის შემდეგ მაიორმა კლიმოვმა მე და ალიონა ცალკე გაგვიპირა. შემომთვალა გუნადის პირით, ალიონას ოთახში მიდიო სანიტარულ ყაზარაშიო. მეერ თვითონაც მოვიდა. მე და ალიონა დაებვდით. დაჯდა და საწოლზე ჩამომეჯდა ალიონას მიმართა:

— ჩემო პატარა გოგო... თუშეა რაღა პატარა გოგო ხარ, ალექსი ხარ ნამდვილი... გულდასმით დამიგდე ყური... ალიონა, შენზეა ახლა დამოკიდებული შენიცა და ჩვენი ბედიც. ხვალ პილდა გაგვეყვანს ექიმთან. დამიხსოსურე მისამართი: მეტყვის ქუჩა 19. პილდას უთხარა, ბანაკში ერთი აქაური კაცია, იმან მიმანსაველათქო. გაიმეორე მისამართი? პო, ეგრე არ დაივინყო. ცალკე ეზოიანი სახლია. იცოდებ ექიმი სანდო კაცია. კართან ზარის ღილაკს სამჯერ დააჭერ თითს. გამოვა ხალაიანი შუახნის კაცი. შენ ეტყვი: ექიმი ბრძანდებოთ? ის გიპასუხებს: დიახ, ექიმი ვარ. შენ კვლავ ეტყვი: მითხრეს, გინეკოლოგიათო. ის გიპასუხებს: არ შემეძღარან, მობრძანდითო. დამიხსოსურე კარგად მხოლოდ ეგ სიტყვები. არავითარ შემთხვევაში სხვა სიტყვა არ წამოგვედეს, თორემ დამხედური არ მიგიღებს. აბა, გაიმეორე, რაც გითხარი. — ალიონამ გაიმეორა. — ატრე, ყოჩაღ. რა თქმა უნდა, ამ პაროლის შესახებ პილდასთან არ წამოგვედეს არც ერთი სიტყვა. მეერ კი დავმორჩილე იქ დამხედურ კაცს. ღამით ის ნაიგყვანს ტყეში, პარტიზანებთან. პილდასათვის ეს მოულოდნელი იქნება, მაგრამ როგორც თქვენ მიამბეთ მის შესახებ, შეიძლება დიდ უბედურებად არ ჩათვალოს ეს

ამბავი. — ალიონამ მე შეომხმედა, შეიშეშა, მაგრამ მაიორმა იმნაშხვე ხელი ნაელო მკლავზე და უთხრა: — ახლა მხოლოდ მე მოფურე და მიხმინე, რასაც გეუბნები, ეს უფრო საბრძოლო ბრძანებაა, ვიდრე თხოვნა. არა მგონია ვერ მიხვედ ამას მე ყველაფერს ვერ გეტყვი. გეტყვი მხოლოდ იმას, რაც უნდა შეასრულო. ტყეში მიგვიყვანე რაზმის უფროსთან. იმას ეტყვი: „გვირახი დამთავრდება 24 დეკემბერს, სასობაოდ, 25-ში შუალა-მისას გამოვდივართ“. ეს სიტყვები ზედმიწევნით ზუსტად დაიმახსოვრე. ქალაქზე დაწერილს არ გატან. დაიმახსოვრე კარგად ამაღამ სულ ეს სიტყვები იმეორე გონებაში. ალიონა სულგანაბული უსმენდა მაიორ კლიმოვს, როცა ეტყოდა, გაიმეორეო, იმეორებდა. არაფერს ეკითხებოდა, არაფერს ამბობდა, გამეორება არ ეშლებოდა და მაიორი აქებდა. მაიორმა განაგრძო:

— ნერილობითს არაფერს გატან. ზედმეტ ხედავს გარიგებს. ამიტომ სიტყვები, რაც მე გითხარი, ზედმიწევნით ზუსტად დაიმახსოვრე. გახსოვდეს, ეს საბრძოლო ბრძანებაა. მაიორი შეტრედა, შერე ალიონას ორივე ხელის მტევანი თავისაში მოიქცია და დაუყვავა:

— ეცი, შვილი ჩემო, ალიონა ძვირფასო, განა ვერ ეხედები, რომ ძელია შენთვის ამისთან, ბუფუსთან, დაშორება. გული ვრღოთ გაქვს მოხვენილი, მაგრამ ვერ მიხედავ. მოერე შენ თავს, შვილო. საცა შენ მივიხარ ახლა, იქ მალე ჩვენც მოვალთ. გჯეროდეს ეს. სახალწლოდ ჩვენ ერთად ვიქნებით. ბუფუს იქ იქნება. ამას მე გეუბნები შენ, მაიორი კლიმოვი. ეს რომ მოხდეს, რასაც გავალბებ, ზუსტად უნდა შეასრულო. შენი ბედიცა და ჩვენი ბედიცა შენზეა დამოკიდებული. ორი მისია გაქონია ახლა შენ — ბავშვის გაჩენა, გადარჩენა და ჩვენი გამოსხნა მტრის კლანჭებიდან. ჩემო პატარა გოგო, აი, რამოდენა რამეს გავალბებ ანი შენ იცი და შენმა ქალობამ.

მაიორი კლიმოვი ნაიმოდგა, მკერდზე მიიყრა ალიონა, აყოცა შუბლზე, მშვიდობითო, უთხრა და სწრაფად გავიდა ოთახიდან.

ალიონა ნაიმიტრა, მომვარდა, ველზე ჩამომეყიდა ორივე მკლავით და აქვითინდა, თავი მკერდზე მომადო და აქვითინდა. მოჯადოებულივით უსმენდა მაიორს, თვალბეჭე მიეცივებოდა. ხმას მხოლოდ მაშინ ამოიღებდა, როცა მაიორი ეტყოდა, გაიმეორე, რაც ეკითხარო.

ჩაგუბებოდა სათქმელი და საქვითინებულ, მაიორისთვის ვერ შეებდა და როგორც კი გავიდა მაიორი და მე პარტო დამიხელთა, ამოსვდა გულიდან შეგუბებული სათქმელი და სატყრადი.

— მივდივარ, ბუფუს... ვინ შეგეხმედა შენზე? — დასაბუთი მტრის მკლავზე მღებს რომ ჩაფლავებდა, ნაწილ-ნაწილ ამ სიტყვებს ჩურჩულებდა ჩემს მკერდზე. — ხო გაიგონე, რამდენი რამ დამაკისრა მაიორმა? აქ არ იდევოთ გაიგონებდით, აბა, რა იქნებოდა. მივდივარ... ნაელო... უნდა ნავიდეო თუ ასე საჭიროა და აუცილებელია. უნდა გაგაშორდე, უნდა მიგატოვო. შერე რა გეშეველებს? კიდე რომ ისეთი ციებ-ციებლება შეგეყაროს, სიყვდილის პირზე რომ მიდგე, რომ იყინებოდე, ვინლა გაგათობს? ვინლა გამოგისხნის სიყვდილის ბრჭყალებიდან? მივდივარ, ბუფუს, და შენ აქ რჩები. გენადი ბიძიაც აქ რჩება. არჩილიც აქ რჩება. საშაც აქ რჩება. ყველანი აქ რჩებით... კი თქვა მაიორმა, ჩვენც მოვალთო. რკინის კაცია მაიორი. დაეჯერე მისი სიტყვები. შეიძლება იმიტომაც დაეჯერე ავტო უცებ, რომ მეც ხო ასე მინდა, ეს ხო ჩემი სურვილიცა... უშენოდ, აბა, რა გამძაბებინებს? მითხარი, ძალიან გთხოვ, მითხარი, შენ გაძლებ უჩემოდ? თუმცა რა სულელი ვარ, რას გკვირებოთ! არა, არა, არა, არაფერი მითხრა. შენ შეიძლება გაძლო უჩემოდ. მე კი, ვერა, ბუფუს, უშენოდ რიყზე გარჩენილი თევზივით გავიგუდები. ვინ იცის, იქნება... ხო თქვა მაიორმა? მაიორი რკინის კაცია. თუ რამე თქვა, აასრულებს კიდეც. იმედი გამაბნა მაიორმა. იბრლიო... გვირახიო... რა თხრილია ეს, ბუფუს? რა გვირახია? ამებუტე, ამებუტე, მიმიკარი მაგრადა. ხო გრძობ, როგორ იტყონ? გადაგიჩინე მაგას, ბუფუს, გადაგიჩინე. შენს სახელს დაეარქმე, ბუფუს დაეარქმე, შენს გეარს დაეარქმე, ბუფუს დაეარქმე, იქნება ამ ქვეყანაზე მეორე ბუფუს ბუფუსა. პატარა ბუფუს ბუფუსა. შენ დაგეშვანება, აბა, ვის დაგეშვანება? მე მინდა, რომ შენ დაგეშვანონ და ასეც იქნება. შენსავით კეთილი და მონყაყე გული შექონდეს. შენსავით ღამაზი და მომხიბლავი იყოს. შენსავით რაინდი და ვაჟაკი. ყველა დარაგრულ გოგონს გამოუსარჩლოს. განადგურებული და მიწისთან გასწორებული გოგო ფეხზე წამოაყვინოს, აუფავივლოს მისუფო უფროოდ დაამტყნარი ვეპილი ყველაზე უფრო იმას ვისაველი, იმშაყ კი მტერი ისე დაამარცხოს, ტყვიით არ მოკლას, თავი შეაყვაროს, ისე, როგორც პოლდას შეაყვარე შენ თავი. პო, პო, პოლდას... შენ რომ იცოდა, მე და პოლდასაც შეეჯივარა და ერთმანეთი. შეიძლება თურმე მტრისც შეიყვარო, მტრისაც შეეჯივარა. ხო ვერ წარმოიდგენდი, მე რომ პოლდას შეეჯივარებდი? ანდა ვინ იფიქრებდა იმას, პოლდას რომ ჩემზე გული მოუბრუნებოდა? ახლა კი ერთად მივდივართ, თუმცა მან არ იცის სად მივდივართ. რა ბიფათი იგდებს თავს თუ-

თონ, მაგრამ ფარმწუნებული ვარ, როცა ნახავს, რო ეს გარდუვალი იყო, რო ეს ასე უნდა მომხდარიყო ჩემი, შენი, არჩილის, გენადი ბიძისა და საშას ხსენისათვის, ვიცი, რო რა გაჯავრდება, არ შეკრთება, არ ინანებს, არატიმ დაიყოლოდო კომუნდანტი და არტო გაუყვანე ალიონა ექიმთან. თუ ღმერთმა ჰქნა და მთორის დავალება ავასრულე, იყოფე ჰილდას არაფერს გავუჭირებ... სანამ შენ მოხვიდოდე... სანამ შენ მოაღწევდე ჩვენამდე... მოხვალ კია? მოაღწევ კია?!. შენ გენაცვალე ბუფუ, შენი ჭირიმი, ბუფუ? მამატე, რო ცრემლად ვადნები მკერდზე... აბა, რა ექნა?!. სულ ცრემლად ვადნებოდი აქ. შენთან. შენს მკლავებში, შენს გულზე, მაგრამ ამას რა ვუყო, ამ პატარა ბუფუ ბედია?

ბოლო წანართი

დაეტოვოთ აქე ალიონა და ბუფუ ბედია. ეფეროს ალიონას საყვარელ კაცს, მართლაც, რა იცის, მთორმა კი დააიოდა, გვირახო, თხრილიო, საახალწლოდო, საშობაოდო, შობა-ახალწლინადიცი ატურ არის, მალე მოვა, მაგრამ ვინ იცის, ეშმაკს სად სძინავს?!

ვინ იცის?!

კაცთაგანმა არავინ იცის ეშმაკის ასავალ-დასავალი.

ჯერ ვერავინ მიმხედარა წინასწარ, სად არის ჩასაფრებული ცხიური ეშმაკი, როცა კვანტს გამოგვრავს, როცა მხრებზე შეგასკუბდება და ეღვლე ჩაგაფრინდება, დაგცემს პირქვე, დაგვლწინავს და დაგასახიჩრებს, მერე უხუფებით, რომ აქ ყოფილა ჩასაფრებული, საცა კვანტი გამოგვდო, საცა ზურგიდან შემოგვახტა და ყელზე ჩაგვაფრინდა.

პოფა, ვინ იცის?!... ვინ იცის?!

ამიტომ ცოტა ხნით დაეტოვოთ, ჩემი მკითხველო, ბუფუსთან საბრალო ალიონა. ესიყვარულოს, გული მოიხოს, ღვაროს მდულარე ცრემლი, ეს მართალი ცრემლებია, სიყვარულის ცრემლებია, უჭირს ბუფუ ბედიას ამ ცრემლების ცვერა. რა ქნას?!. თავისი ცრემლები ვერ შეუერთა ალიონას ცრემლებს, არ მოადგა თვალთან და რა ექნას?!

ქვის გული კი არა აქვს, მასაც აუთრთოლა გული ამ განზორებამ, მაგრამ ცრემლი ვერ მოაქვს, თვალთან არ მოადგა და რატი თვალთან არ მოადგა, აღარც გადმოუდინა, რო შეერთებოდა მისივე მკერდზე დაღვრილ ნაკადს ალიონას ცრემლებისას.

ცრემლები მერე მოადგება და გადმოუგორდება თვალთან ბუფუ ბედიას, როცა დანახავს, ალიონა გოლგოთაზე რო აწყავთ. მაშინ მისუნებურად ნამოუფუღდება გულში ცრემლები და აღარც ის გაახსენდება, რო

კაცია, არც ისა, რო გვერდით სდებოდა უდგანან, არც კიდევ ისა, რო შეიყვარა ეს ღვთისნიერი გოგო. გოლგოთაზე მდგარ ალიონას რო შეხედავს, მის წიაღში მბორცავო სულიერო წარმოუდგება თვალწინ, უცებ გაუღვლებს თავში, ის რა შუაშია. იმან რაღა დაამატა, იძვრის და იძვრის თვდის მუცელში, გამოიშვით, გამოიშვით, თქვენს საყოფაობას მეც ვუყუროო, მეც დაგიდგეთ გვერდით და ცოტათი მაინც შეგიმსუბუქოთ ტვირთიო, შემოუსმება კიდევ მისი ძახილი, კივილი და ეს ნამოუფუღებს ცრემლებს, ქვის გულიანი კი არ არის ბუფუ ბედია, ნამოუფუღდება ცრემლები და გადმოსაქება თვალთაგან.

მაგრამ ეს მერე მოხდება.

ახლა კი ისე დაეტოვოთ მარტო ალიონა და ბუფუ ბედია, როგორც არიან. იქითონოს და ითათვემოს ერთხანს ბუფუს ყელზე ჩამოყვებულმა ალიონამ. თვითონ ბუფუ ბედიამაც ამ ადგილას შეაჩერა თხრობა, თავისი თავგადასავლის მოყოლა, ყელზე ჩამომეკიდაო, მითხრა და ამის მერე მხოლოდ ორადორი სიტყვა ამოღერდა, აღბათ ყელთან მონოლოგმა ტრემლებმა სუნთქვა შეუგუბებს და მღეტი ველარაფერი თქვა.

მეორე დილა ჰილდამ როგორ გაიყვანა ალიონა ქალაქში და მერე რა შეეშოხვით მათ, ამის შესახებ ბუფუ ჩამდენიმე დღის შემდეგ გაიგო, მაგრამ ალიონასა და ჰილდას ტრადიციული დასასრული ვეღარ მიამბო.

ამიტომაც შე წავეშეღვები, ჩემეული ჩანართით, რომელიც ამ წიგნის ბოლო ჩანართია, გაგაცნობთ ამის შემდეგ ვითარებას.

მეგამად ხო მეც იქ ვიმყოფებოდი. - სწრაფად გავრეღდა ზანქში მათი ამბავი.

დიღოთ ჰილდამ ალიონა ქალაქში გაიყვანა. გაუჭირდათ მტყუყვის ქუჩის მიგნება, ბევრი იარეს და ბოლოს მიადგნენ ერთ ეზო-იან სახლს, რომლის ჭიშკარზე მიმგარებულ თუნუქის პატარა ოთხკუთხა ფირზე თეთრად ეწერა „19“. შევიდნენ ეზოში. დაბალ სახლს უკან ოცობდე მტკრის იქით მართლაც ტყე იწყებოდა. ეზოში და ახლომხალო სულიერთაგანი არავინ ჩანდა.

ალიონა კართან შედგა და ზარის ღილაკს სამჯერ დააჭირა თითი. ცოტა ხნის შემდეგ კარი გაიღო და კარიდან თერთნალათიანი კაცი გამოვიდა. ალიონა ზუსტად ისე მოიქცა, როგორც მთორმა დაარჩია. ჭკობა თერთნალათიანი:

- ექიმი ბრძანდებით?
- დიახ, ექიმი ვარ. - უპასუხა თერთნალათიანმა.
- მითხრა, გინეოლოგიაო. - ქვლავ ჭკობა ალიონამ.
- არ შემეცდარან მობრძანდით. - თერთ.

ხალათიანმა მინ მიიპატრვა ჰილდა და ალიონა.

ერთი საათის შემდეგ სახლიდან ოთხი ქუესელი ოფიცერი გამოვიდა. წინ გაიყვანეს ხელბეჭდული ჰილდა და ალიონა.

სალამის ბანაკში მაიორმა შიფრინი ცნობა მიიღო: „ოპერაცია ჩაიშალა. რეზიდენტი გაყვადლი აღმოჩნდა. ჩასაფრებულმა ქუესელეებმა შეიპყრეს ალიონა და ჰილდა“.

მაიორის მეტმა არავინ იცოდა ეს ამბავი. ბუფუ ბედიამ ერთი კვირის მერე გაიგო ეს. იმ საღამოს კი მშვიდად იყო, ალიონა და ჰილდა სამშვიდობოს დაიგულა გვიან ღამით მხოლოდ არჩილმა ოქვა, ქალაქში გასული ტყვე რო ბანაკში არ დაბრუნებულა, კომუნდანტი ასე უზნაურად რატომ შეხვდა ამ ამბავს, რატო არ ნამოგვშალა, ოქენ-პლავზე არ გამოგვყარა, რატო არ ეძებს ალიონასო? ეჭვისთვის მართლაც საკმაო მოსაზრება იყო, მაგრამ რა უნდა ენათ, რაც არის, ეგ არისო, ოქვა გენადიმ და მეგობრები დაამწყვდია, ყველაფერი რიგზე იქნებაო. მეორე დღემაც ასე უზნაურად ჩაიარა. მესამე დღეს კი არჩილმაც გენადიმაც და ბუფუმაც ერთობადა დაამწყვდინეს, რაკი არ ეძებენ, რაკი გურმანელები ასე მშვიდად არიან, რაღაც მოხდაო.

ერთი კვირის შემდეგ ყველაფერი ნათელი გახდა:

შუადღისას ყველა ყაზარმიდან პოლიციელებმა ტყვეები გამოყარეს და ოქენ-პლავზე დაამწყვდინეს. სანიტარული ყაზარმიდანაც კი გამოიყვანეს, ვისაც კი ფეხზე ფეგომა შეეძლო.

ცოტა ხნის შემდეგ დიდი ალყაფის კარი გაიღო და ავტომატური გურმანელებს წინ ნამოუძღვა უკან ხელბეჭდული ალიონა და ჰილდა.

ბუფუ ბედიას — გურდით მდგარმა სამამ ხმამალა შეეკოლა, ვაიმეო და ბუფუს აჯარა.

პერანგისამარანი, ფეხშიშველი მიუძღოდნენ წინ მავტომატების ალიონა და ჰილდა.

თმებით უორვეით უნამებიათ რეზიდენტი მთელი ბანაკი გაილურსა

„რა დღეში ჩაუვდითო? — ფიქრობდა ბუფუ ბედი, — ჰილდაც არ დაუნდვიათ. ის ხო გურმანელია? იმან ხო არაფერი იცოდა? შე საცდელი ალიონაა რა ვენა, რით ნამოგვშელო? როგორი ბედისწერაა ეს? ბუფუ? რატომ? რატომ? უნამებიათ საბრალე ალიონა. ადამიანს აღარა მკავს, რა მაგარი გოგო ყოფილა გაუძლია. არდაპირნილვია. არ გატეხილა. მაიორი არ გაუცია. ვერ ათქმევინეს, ვერ ნამოაცდენინეს. ხო ჩააცივებოდა? ხო დაუგრებდნენ ხელფეხს. თავისურს? გაუხადლისი გადაუტანია. არ გაუყვიათ მაიორი. ჰილდაც გვერდით მიუყვინებიათ. დასანახად. რო უნარებოდა, რო თუღდა, ერთმანეთის მტრები რო იყვნენ, ახლა ერთ ჭამანში გამპულან, გვერდიგვერდ დაამდგარან და ადვილ გოლგოთაზე ჰილდას ჰილდას ალიონას ალიონას!“

ყაზარმის თეთრ კედელთან მიაცუნეს ალიონა და ჰილდა. ათოდე ნაბიჯზე წინ გურმანელი მავტომატები დაეყვნეს. პირით ოქენ-პლავისკენ შემოაბრუნეს ორივე.

რა თქმა უნდა, მოუდანზე ჩამწყრივებულ ტყვეებში თვალებით ბუფუ ბედიას ეძებდა ორივე. ბუფუო, ერთხელ უნდოდა დაეძახა და მეორესაც. მშვიდობითო, ამასაც შეუძახებდნენ. მაგრამ არ ნამოძახეს, თავი შეიკაცეს, გულში გაივლეს მხოლოდ, ბუფუო, მშვიდობითო და მაშინვე გაისმა ავტომატის კაკანი.

ალიონა და ჰილდა შექანდნენ, ერთმანეთისკენ მიბრუნდნენ, მივერდნენ ერთმანეთის, მხრებით თეთრ კედელს მიყრდნობილი ნელ-ნელა ჩაიკცნენ, ერთმანეთის მიხუტებულნი ჩაჯდნენ და თავები ჩავინდრეს.

ვაიმეო. კიდევ შეეკოლა ბუფუ ბედიას გვერდით მდგარმა სამამ. თავზე ხელები წაიშინა, ბუფუს მიუძღებ თავი მიადო და აქციონდა.

სამას ჩამოშლილ თმებზე დაგორდა ბუფუ ბედიას ცხელი და მართალი ცრემლები

მარინა ხმალაცხ

მომნატრებია!

მტერიან ქალაქში გაცვეთილს,
მაინც სიზმრებთან წილნაყარს,
მომნატრებია სვანეთი,
ერთხელაც რომ არ შინაწავს.
მტერ იყო?
სით გაუშვებდა,
ერთად ან წალი-წალიყად

ჩემი ხევი და თუშეთი,
ქერ თვალზე რომ არ დამიკრავს!
მომნატრებია,
რად გიყვირს,
ბედო, და არსთა გამრიგვე,
ხევსურთ კერიის დადარო...
ვინც ქართველია, გაიგებს!

თავსაც დაგიდრეკ

უკვდავ მექმენი, ტკვილო,
თუ რამედ კლირვარ, შენითა!
ტკვილო, არ დაიძინო,
კვლავ არ გამისბლტე ხელიდან
როგორც მზის სხივი,
ვით წამი,
და შორით არ შემლოძილო,
თავსაც დაგიდრეკ მიწამდის,
დალოცვილ იყავ, ტკვილო!

სოფელი

მიყვარს სოფელი,
ჩემი ხბო-ჩელი,
და აზინთელი გზები საურმე,
აქ მიცნობს ვველა,
აქ ვიცნობ ვველას,
არ მამადლიან ქათინაურებს,
მეც ვილაც მყავს და
ვილაცას ვყავარ.

ვარ საქებარიც, დასათმობელიც,
 მიღმის ყველა,
 ვუღიმი ყველას
 და.... სხვა რაღაა წუთისოფელი?

ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

წინათმზრახვა

სიძაბუნე ჩადგა სულში,
 სევდა მისხებს ზღლებს,
 ვის რასა სთხოვს,
 ვის რას უშლის,
 ღმერთო, შენ უშველე
 უღიმღამო ჩემთა თვალთა,
 გული არას ფერობს,
 ხომ არაა გიჟირს მართლა,
 სიყვარულო ჩემო?

ალექსანდრე გაბური

• • •

ზამთრის ქარების სოლო და ქორო,
თოვლმა აავსო ლოდინი გზების,
შენ ისევ მწარე ფიქრებით ცხოვრობ,
მწარე არაყით ღვინობ და თვრები.

ლავეარდებისკენ წასული ბოლი
გობრუნებს ფერფლად ვნებას და
განცდას.

უქანაკნელად გაცვდება თოვლით
დღეები, როგორც ეგ გული გაცვდა.

არ ეძებ, რაიც არ დაგკარგვია,
(გწამდა? — იწამე თავისი ნაკლით!)

რახან სიცოცხლე ასე კარგია,
რახან სიცოცხლე არ არის კარგი.

შერჩი სამყაროს შეღეწილს წიხლით,
სადაც შენს შევლად არაფერ მოვა
და როგორც მოზვერს ველურის სისხლი
გაცოფებს ისევ წვიმა და თოვა.

ლამე კი — ბედის შორი ვარსკვლავი
ციხეს ჰკიდია ქისტის მარჯვენით.
შენ რალა დაგრჩა თავმოსაკლავი,
იცოცხლე... ეგაც შენი სასჯელი!

• • •

ამ ცრემლს ვერაფრით უჭირისუფლებს
ლაჩრის დამფრთხალი ბედი და თვალი.
შენი ცის მართებს გადავლილ
ღრუბლებს,
შენს მისახედებს წაიღებს წყალი.

ძალზე შორია სიცოცხლე ერთი
და სტუმარივით ბრუნდება თავთან.

ვით შენეული სიმძიმე წვეთის
და სიმსუბუქე ვეება შთათა.

ეგ გზა სევდიან ფიქრებს აკელებს,
სხვა ვალს გვიტოვებ მკვდრისა და
ცოცხლის.

ისე ბრუნდება შენი თავისკენ —
ასე ნისლიდან გამოდის კონცხი.

• • •

უთენებს გული საკაცო
შეწირულ — შესაწირავს...
ცის გახსნას ბოლო არ გამცნობ,
თუ არ ვიქნები წინა.

ნამუსის ქუდად ცა მზურავს
აისის ბანგით დამთვრალს.
ვნებას დავწურავ ზაფხულად,
მოვიხანებ ზამთრად.

შერგოს, რაც დამრჩენია,
ვალს — მიწისას და ცისას.
საძულვილამდე შენი ვარ,
სიყვარულამდე — მტრისა.

უფლის გულამდე ვინ ავა
ქვებთან მოხრილი მუხლით.
გარიყრავამდე დილა ვარ,
დაღამებამდე — მწუხრი.

იმედებს უარს ვემთელებ,
თმებზე დაფენილს თოვლად...
ტკივილთან ლოდინს ვუთენებ,
მონატრებასთან — ხსოვნას.

ვისაც ვუყვარდი, ველარ მცნობს,
ვისაც ვერ მცნობდა — მფიცავს.

ხელჩაქნევამდე ზეცას ვომუხტოვნულნი
ხელჩაქნევიდან — მიწას, ბნელნიცა

ბოლო სიხარულს ვინახავ,
თავის პასუხად თუ ხამს.
შენთან მოსვლამდე მიყვარხარ,
განშორებამდე — მძულხარ.

ეგებ ბაწარმა გამიძლოს
მომთენისამ და რისკის.
ცალკერძ — სიციცხლეს ვმასპინძლობ,
ცალკერძ — ვმასპინძლობ სიკვილის.

საწუთრო ვიდრე ფერს უცვლის
იმედებს — ნასათეთარს;
დაღამებამდე შენ გიცდი,
გათენებამდე — უფალს.

შეომოგომის საღამოს განწყობილება

არც იმ დღის წასვლამ მიშველა,
არც ამ საღამოს მოსვლამ.
ახლა რატომღაც ისე ვარ
უფალს ვერ ვკადრებ ლოცვას.

ლაყვარდი მწუხრიში გაბაცდა
მოშარიშურე ბლონდით.
გულზე ლოდები დამაცვდა,
კარი მოაცვდა ლოდინს.

ხელმა დარია ქერდულმა
იმედებს — წელში მოხრილს.

როდემდე ედოს ურდულად
დღეებს — დემილის ჭობი.

სხვა რაღა... ფოთლებს გაფრენილს
ზაფხულის ცოდვებს ვატან.
ვერც თავს დავიხსნი ზღაპრებით,
არც შენ მოგიყვანს ნატვრა.

ვგლოვობ გაუმხელ სადარდელს,
ნათდება სულის მღვიმე.
მგზავრი ვარ... გარიყრავამდე
ბედს მივაგორებ მძიმეს...

ბოლო სანთელიც გადაქრა,
ვიდრე ცა უნდა დამეთმო.
რამდენ გულს ესღიე ქარდაქარ,
რა გვჭონდა, ღმერთო, საერთო.

გადაყვა ლანდი მთვარისა
იმედებს — წელში გადრეკილს.

ვინ დამანება თავის თავს,
მომდევდა ბედი — მარეცი.

ფრჩხილით გატეხილ საყანეს
ხვალე ჩაუთქვი მზით საესე.
ურუ ყვდელს ცერცვი ვაყარე.
ლოცვა ვიკითხე მგლის თავზე.

დასტურ მიმარჯვა უთქმელად
სიკოცხლემ — ჭვარზე გაკრულმა,
კაცში — ეშმაკის კურთხევის,
ეშმაკში — კაცის საკრულავს.

მაინც შენს წილად შევიძელ
ქარებში დგომა ეხივით.
მე მელოდება ჩემი მზე
შუბისტარგადატეხილი.

* * *

მეშართოს ცაზე გადავლა,
რაც მზე ჩაეიდა დღემდე.
აჰა, ტყვილი ნადავლად,
ფიჭრი... და ასე შემდეგ.

ბედს ჩავესაფრდი აღმართთან
დღე შემებრუნა ეგებ:
მაინც მწუხრამდე დალაშდა,
ჩაქრა... და ასე შემდეგ.

თუ გზა კაცამდე დამაკლდა,
ჯვარცმულ უფალთან შევდექ:
ლევენდად ცხადად, არაკად,
მიოხად... და ასე შემდეგ.

ეშმაკს ხმა ღმერთის დაეწიე,
ღმერთი — კაცს შევავედრე.
გამოვადევნე საწიერს
რწმენა... და ასე შემდეგ.

გულში ვეძებდი სამალავს,
სამოთხესა და ედემს.
ხან სხვათაშორის, ხან არა,
ხან კი... და ასე შემდეგ.

ზეცის დავეწურე ნალექი
და წარღვნილ თვალებს ვენდე...
შემდეგ მიწასთან დავეწიქი,
შემდეგ... და ასე შემდეგ..

— — —

ზინაბ სარაძე

• • •

კი. კი. გჭონია ასეთი წუთი!
იდექი მთაზე.
იყო ცა, მზე, მიწა ბალახი
და იმათი გამოგნებელი სილამაზე!
ძირს ეფინა იდეალური პროპორციების
შენი ჩრდილის კონტური.

გაორდი უცებ და ჩრდილად მყოფმა
იხილე საკუთარი თავის
ღვთისმიერი დედანი
არანაკლებ გამოგნებელი სილამაზის,
ვიღრე ცა, მზე, მიწა, ბალახი.

• • •

მე რომ დავიბადე,
იდგა გვიანი შემოდგომის
უმზეო დილა.
წამოეფერფლა თოვლს,
გარეთ თრიშლის ბუჩქი ლუოდა,
შინ — ნაპობი ზე.

მგონია,
ის დღე მახსოვს-მეთქი,
რაკი აღარასოდეს გამნელეზია
ბეზბიჭალი — შემოდგომის
ხორკლიან-სუსხიანი ხელების სითბო.

• • •

სწევავ, რაც ბოლო წლებში დაგიწერია-
ეს გაძლევს ძალას, დაწერო ის,
რისი დაწვაც მომავალში

აზლის დასაწერად მოგცემს ენერგიას...
ღიას, სწორედ ისე,
როცა დედამიწის გარეთ გადიან.

• • •

მაინც რაოდენ პასუხსაგები
აქტი უნდა იყოს, არა, სიკვდილი?
თუკი ყოველი ღამე
მიაქვს სიკვდილის რეპეტიციას.

* * *

ისე მეზარებოდა ამ დილას გაღვიძება,
რომ, თუმცა კი ბუნდოვნად,
მაგრამ მაინც გამახსენდა,
რანაირად მესიკვდილებოდა დაბადება.

* * *

მივტაატებდით ტროლეიბუსით
მე და ათიოდე მგზავრი.
ერთი ჩვენთაგანი, არ ვიცი,
რა ფიქრს გაურინდდა,
რომ მთქნარებასავით გადმოგვდო
თავისი გარინდება.
გავილურსენით და ყური მიეუგდეთ
არ ავად ჩამოწოლილ სიჩუმეს,
რომელსაც წაეშალა ქალაქის ხმაური
და შფოთიყ თითოეული ჩვენგანის
სულში.

* * *

აი, შეჩქეფდა ქაერი შიშით.
ნეკერჩხლის ზეებს მოაწვათ სისხლი,
ქლალი ქოჩრები დაუდგათ ყალყზე...
ალიკვეს იმით პირველი ფიფქი,
ვით დედოფალმა შროშანი ტახტზე.

— — —

თ ე ჯ ზ ი

მონოგრაფია

სამ ჩვიდმეტ წელიწადს ცოცხლობს ადამიანი ადამიანურად. მეოთხე ჩვიდმეტი წელი კიდევ ადამიანურად ითქმის, მაგრამ ტანჯვისაა, მეხუთე ჩვიდმეტი წელი გაუთავებელი ურვაა, შემდგომი სიცოცხლე კი უსაშველო ხრწნა არის. ეგ კიდევ არაფერი: პირველი ჩვიდმეტი წელი შეუგნებელი სიამოვნებაა, მეორე და მესამე — შრომა და შემოქმედება, მეოთხეში ერის ბედობაზე შეგნებული ზრუნვა ეუფლება ადამიანს და კიდევ ერთ ვერ მოასწრო შემოქმედებისა თუ საქუშაოს დასრულება, უნდა დაასრულოს. შემდგომ წლებში კი განტვირთული უნდა იყოს ადამიანი მძიმე საზრუნავისგან. მხოლოდ რჩევისთვის უნდა შევანუხროთ და ისიც ზომიერად. შართალია, არიან ერთდულნი, რომელნიც არათუ მეხუთე ჩვიდმეტწლეულში, მის შემდეგაც აქტურად მუშაობენ, მაგრამ ისინი ან დასჯილი არიან ღვთისაგან და ან — დაჯილდოებულნი.

ეს თორთა გეგამ თავის ახლობლებზე მეტობრებზე ნაცნობებზე და, საერთოდ, ხალხზე დაკვირვებით შეიმუშავა. გეგამ ხომ ფიქრისა და დაკვირვების კაცია. დღე-ღამეში რომ ჩვიდმეტ საათს დაჟინებით ფიქრობს, დასაჩქარე შეიძ საათსად, რასაც ძილი ჰქვია, მისი გონება დაუღალავად მუშაობს. ძილის დროს ზოგჯერ ისეთი რთული ამოცანის ამოხსნის გზა უპოვია, მთელ დღეს რომ უჯახირია და ვერას გამხდარა.

რაც გეგამს თავის სიცოცხლეში უდრის აღმნიშვნელი წველი ხაზი დაუნერია, თუღვივარს თბილისამდე რკინიგზის ლიანდაგად ეყრფა მატარებელს და რაც საერთოდ ცოფრი დაუნერია, იმდენი მარცვლილი ხორბალი რომ მისცა, ნახევარ საუკუნეს ეგროფოდა მიუღ საქართველოს მოსახლეობას. ეს ყოველივე მისი გამომანგარიშების შედეგია და არა — ჩემი.

და, აი, ახლა, გამომანგარიშებებითა და

რიცხვებთან ჯახირით დაღლილი გეგამ, რომელმაც სამი ჩვიდმეტი წელი უკვე გაიარა და მეოთხე ჩვიდმეტ წელს ეაგაყურად შეუება, თავის სამუშაო მაგიდასთან ზის და სამი დღის გადაუთვალურებელ ფონტას არჩევს. ყველაზე გვიან თავისი სოფლიდან მიღებული წერილი გახსნა. დეკემბის უფროსი პეგედა წერილი. ჯანმრთელობის მოკითხვისა და პირზე კონკრეტულ შემდეგ დახატული ასოებით ეწერა: „შვილს ეპიორნილები შაბათს, ოცდახუთე ოქტომბერს, გთხოვთ მოხრძანდეთ და ჩვენი სუფრა დაამშვენეთ. რეზი და ზინა“.

რეზი დიდი ბიძაშვილია გეგამი, ზინა კი რეზის შვილია. ეს მიმატეგება სეფდის აღმძვერეცაა და სიხარულისაც. წეთი იმოდენა შვილი გაუხდა მის ბიძაშვილს, რომ ეპიორნილებს კიდევ რეზის სამი ჩვიდმეტი წელი ჯერაც არ გაუხრულებია, რაკილა გეგამზე ხუთი წლით უმცროსია, და მაინც უკვე ეპიორნილებს შვილს გეგამ დღემდე ვერ მოახერხა, ცოლის მოყვანის საქმისთვის რომ თავი მოება და რეზი კი უკვე შვილსაც აცოლ-შვილებს. ზინას არც იცნობს რეგიანად. მარტო მაშინ ნახა, როცა მოიყვანეს და მერე კიდევ — როცა შვილი ცოლა, აღბათ ის ბიჭი, რომელსაც ახლა ქალხა რთავენ. მერე კიდევ კოლაცის დასაფლავებზე შეხედენ. მაშინ რეზიმ ოქვა, მეტი შვილი აღარ გაეპიორნიო, სატანჯვლად ეგ ერთიც გავფოფო, შვილს შენახვა უნდაო. რაკილა გეგამ მისი ნათქვამი ძალიან იწყინა და უსაფუფუნოა. ამგვარი ფიქრით ხომ საქართველოს გადაეშენებო, რეზიმ გამოახსოვრა, ზინა აეუდ არის და ამიტომაც დაურწოთ ასე. ისე იყო თუ ისე, ფაქტია, რომ რეზი და ზინა შვილს ეპიორნილებენ. პო, მარტო, მაშინ იმ ვილატის დასაფლავებზე, რაღა ვილატა, გარეობისშვილი იყო, რეზიმ უთხრა. შენი სახლ-კარი მომიყიდეო. ხომ მაინც უმატრონოდ

გაგდია და აქ ჩამოსწვდილი აღარ ხარო, და გვგამაც მაშინვე თანხმობა განუცხადა. კი არ მოჰყოდა, მუქთადა აჩუქა. ანდა რატომ არ უნდა უჩუქებინა, როცა გვეა სოფელში ჩასვლას აღარ აპირებდა და სახლ-კარში მიცემული საფასური კი მის ხელფასთან სათქმელი არ იყო.

პირველი ჩვიდმეტი წელი რომ შეასრულა გვეამ და უნივერსიტეტში ჩაირიცხა, დედა მაშინ გარდაეცვალა (შამა ომში დაედუბა) და მის შემდეგ სოფლისკენ გახედვა აღარ ენადა. შვებულებას ხელეჭო ან სადმე ცნობილ აგარაკზე ატარებდა და დანარჩუნს კი თბილისში, მოსკოვა თუ ლენინგრადში, სადაც ხშირად მიავლინებდნენ ხოლმე სამსახურად. ვერც დაადანაშაულებდით სოფელი. სადში გაგულდგროვებამო უნივერსიტეტი რომ დაამთავრა, ასპირანტურაში დატოვეს, მერე კანდიდატის ხარისში დაიკვა, მერე დოქტორობისა, და სოფლისთვის რაგორღა მოიცილა და თვალსაჩინო სწავლული, რომელსაც ხშირად უცხო ქვეყნებში უხვებოდა მივლინებით წასვლა? ანა თუ ისე, რეზისთვის უპრიანი იყო მისი სახლ-კარი. ეგებ ახალი ეხო-კარის შემომგებებით მეორე შვილიც გაეჩინათ და მესამეც.

რუხის, მართალია, შვილის მიმატებაზე არ უფიქრობა. მაგრამ გვეას ძველი სახლი მაშინვე დაანგრია, ეხო ეხოს მოუმატა და კარგი, რიგიანი ორსართულიანი სახლი წამოჭრა, ანეთი დიდი, ღამაში და მშვენიერი, რომ არათუ თავაფებს, მეფეებსაც შეუმრდებოდათ, საფლავებიდან რომ წამოეხდათ.

იმ სახლზე აღარასოდეს უფიქრობა გვეას და სამაგისო ფიქრისთვის არც არასოდეს ეცალა, ახლა კი, ამ პატარა ნურჩილს ნაკითხვისას, მშობლიური მიდამოს სიყვარული გულზე იმგვარი ძალით შემოენთო, გადამწყობდა თუოდა წასვლიყო.

შაბათამდე უარ დიდი დროა და მოიფიქრებდა. თუმცა მოუფიქრებლადაც უნდა წავიდეს. მის ხელში გაზრდილი რუხი უკვე იმდენი ხნის გამხდარა, რომ შვილს აქორნილებს და აშან კი, თავისი მეცნიერული საქმიანობით გართულდა, დღემდე ვერაფერი მოახერხა. არადა, ვინ აღარ ეძლეოდა: სტუდენტო თუ ასპირანტი, კანდიდატი თუ დოქტორი, ექიმი თუ მათემატიკოსი, ისტორიკოსი თუ ფილოლოგი. აქამდე რვა ცოლს მოიყვანდა, რომ მიუღწეველია რეას კი არა, ყოველდღე შეედლო ცოლის მოყვანა, ეგებ ფლემი ორისამისაც თუმცა ამისი ანგარიშის დრო ახლა არ არის და სჯობია, წავიდეს. მართალია, ქორნილი ჩამორჩენილობისა და დრომოჭმული გადამონაშთების შედეგია, მაგრამ მაინც ნადა და გაიხარებს იმ უბანში, სადაც თავისი პირველი ჩვიდმეტი წელი

გაუტარებია და რომლის სიტკბა რაყინულში ახლაც აგონებდა.

პარასკევს ჩავიდა გვეა თავის სოფელში. — ვინ თქვა, არ მოყავი? — ნამოიძახა გვეას დანახვით უზომოდ გახარებულმა ბიძაშვილმა და ცოლს მიუბრუნდა, ხომ გითხარი, გვეას ჩემი ისეთი ხატონი აქვს, აუცილებლად ჩამოვა-მეთქი.

გვეამ მანქანა ეხოს სიღრმეში შეიყვანა და სწორედ თავიანთ ნასახლართან გააჩერა იმ ფიქრით, სანამ ქორნილი და მისი მეორე დღის ხაშთანობა რიგიანად არ ჩაითავდება, გამოყვანა არ დაეჭირდესო, და მზიარულად გადმოყვია მანქანიდან. ეხოში მოფუსფუსე ბიძაშვილ-მამიდაშვილები მათ მეზობლები სიაპოვნებით გადააკოცნა, მათ შორის ჩაგვა და სახიდან სიხარულის ღიმილი ვეღარ მოიშორა. აქ უფრო უჩანალი სიცოცხლე ყოფილა, იქ კი, ციფრებთან და რიცხვებთან, ნიგნებთან და ექალადებთან რაღაც სხვაგვარი მტყვერობა და სიმძიმე ნახვით, რომ თავისუფლად სუნთქვას ადამიანი მშობლიურ ქვეყანა. იქნებ მოტყუვდა კიდევ, სახლი რომ გაყვია. ეს მშვენიერი ტყე მაინც არ უკრას ზედ ამ დალოცვილს. ქვეშით ხეგია და წყალი მუდმივად მიჩხრიალებს, თუ გაუსაძლისი გვაღვა არ არის, ზემოთ კი ტყიაფერდაა. ნახვით, შამშვები სადამდე ჩამოსულანს! არა, არ უნდა გაეყვია თავისი სამოსახლო. გაყოფა თუ აჩუქა, არავინ იცის. აქ რომ სახლი ჰქონოდა და ცოლ-შვილსაც მოჰკიდებოდა... დედის საფლავსაც ხშირად ნახავდა.

— დედის საფლავზე ხომ არ წამოყვანი? გაბებდა გვეამ.

— ახლაც, გვეა, ამ ბიჭებს დავალებას მივიცემ და მე და შენ ნაფიდეო, — გაუხარდა რუხის და ზინას გასძახა რაღაც, მერე ისევ გვეას მიუბრუნდა, — მანქანა ხომ არ დავაქოქო?

— არა, ფეხით გავიაროთ.

— ფეხით სიარული თუ არ დაგაფინჯდა, მაგაზე უკეთესი რა არის... ბიჭულე, მე და გვეა ცრტას გაყოლით და მივე დებურუნდებით. მანამდე გამხადო რამე ქორნილზე გემრიელი პური უნდა ეჭამოთ ამაღამ, თორემ, ხომ იცით, ზვალ ჰენიფის არავის ეცლება.

— ბი არც ზეგ მივდივარ, — ახარა გვეამ ბიძაშვილს.

— შენ განაცალა გვეა, ასე რომ გამახარე! მეუბნებოდნენ, არ ჩამოვაო, და, აი, თუ არა, მთელი კვირით ჩამოხვედი და ეგ არი.

— შეიძლება არც ჩამოვსულიყო, — დონჯად განაგრძო გვეამ ეხოდა როცა გაყოფდნენ, — მაგრამ გულზე ისეთი გრძნობა შემომენტო, თავს ვეღარ მოვერიე დაუოკებელი სურვილი გამიჩნდა ჩემი ყოფილი ეხო-კა-

რის ნახვისა. მეგონა, უვლადფერი ისე ისე იქნება-მეთქი და აქ კი უვლადფერი შევ-
ვლილა.

რეზი დამნაშავესათვის გააჩივლდა. გვამი
შენიშნა და სიტყვა გადააბრუნა:

— ჩემი კი არა, საერთოდ იმ მიადმოსი,
სადაც ბავშვობა გვატარებ. ბოლოს და ბო-
ლოს, მთელი ჩვიდმეტი წელი მიცხოვრია აქ,
ეს საუკეთესო წლები ადამიანის ცხოვრებისა,
მართალია, შეუგნებელი, მაგრამ უვლად-
ზე სასიამოვნო წლები.

— გახსოვს, ა, იმ ქვრამზე რომ ამსვამდი
ხოლმე?

— როგორ არ მახსოვს. მეზობლიდან რომ
ახლაგაულებული ჩურჩხელა მოგაკარინე და
დედაყავა კინალამ გცემა?

ბიძაშვილებმა გულიანად გადაიხარხარეს.

— ვითომ რა, ჩვენ არა გვერნდა ჩურჩ-
ხელები თუ რა იყო?

— არა, მეზობლიაა სეკობა.

ბიჭბებიც იყინოდნენ შუახანს გადაცი-
ლებული კაცები და სასაფლაოსკენ მიმავალ
ოღონო-ჩოღლო გზას მიუყვებოდნენ.

— ეს სახლი ვისია? რა კარგი გემოვნე-
ბით აუშენებია!

— ეს სახლი ისაკოსია. ის — ტიტიასი,
აქეთა — შალვასი, მაგის ქვემოთ გუგულა-
სი! — ერთმანეთზე უკეთეს სახლებზე უთი-
თებდა რეზი და უხაროდა, დიდი ხნის უნა-
ხვ ბიძაშვილს რომ თავის გვერდით ხედავდა.
უწინებოდა, თითქოს ორმოცი წელიწადი
ერთბაშიად ჩამოფერთხოდა მხრებიდან და
ისე იმოღვნა ბიჭი იყო. ნინო ძალიან რომ
ჩურჩხელის მოპარვაზე დაიჭირა. გეგასაც
ასევე უჭყენებოდა, ოღონდ არაფერი არ უხა-
როდა და ეღარაფებოდა კიდეც. ეს დარდი და
სინანული ჯერ კიდევ თბილისში შეიგრძნო,
მერე გზადაგზა გაუცხოველდა და აქ მოსე-
ლისას კი, თუმცა ზეითი შედეგებზე და
ზეითონაც დაფრთხილ ეღიშებოდა, სევეა თა-
ნდათან უკეთარდებოდა და უსიამო ბურუ-
ლის ბაღში ხევედა მის გულს.

სოფელი გალიეს და ერთადერთ გზას და-
ადგინენ, ლამაზ გორაკთან რომ თავდებოდა.
გორაკი ისე იყო დამშვენებული ღამაში სა-
საფლაოებითა და ფოთლოვან-წიწვოვანი
მცენარეებით. რომ სამოთხე მაგაზე უკეთესი
ალარ იქნებოდა.

აი, გვას დაედის საფლავიც! ოთხი მხრივ
რკინის რკუდებით შემოზღუდულ სასაფლა-
ოზე შამბი ამოსულა და წარწერიანი დაფა
ალარ ჩანს. მართალია, ზოგიერთ სხვა საფ-
ლავზე შენიშნა გვამი შამბი და კაჭაჭო,
მაგრამ ღედის საფლავზე ერთად დანახვამ გუ-
ლი ატყინა. წელიწადში მისივე მარცხ რომ
მოდიოდეს, ასე არ მოედებოდა. თუნდაც
მხოლოდ აღდგომას... თუმცა აღდგომაც და-

გავიწყდა და ადამიანის სულისმარცხველი
მართალია, ბოლო ხანს რაღაცეის შესახებ
შემოიღეს, მაგრამ ჯერ დაგვარნებუნეს, სუ-
ლი არ არსებობს და გვედრის პატივისცემა
იცივე მტერის პატივისცემითა და მერე
შემოგვარჩუნეს ხსოვნის დღე. ან რა სარგე-
ბელი მოაქვს ეაცობრიობისთვის ტრადიციის
უბეშ დარღვევას? გვას რომ ჰგონებოდა,
სიყვდილის შემდეგ დედასთან მივალ, მის
საფლავს არასოდეს დაიფრთხებდა. ახლა კი...

გვამი დაფარულკულებიანი კარი გა-
იღო. მათვლი რომ ჰქონდა გაყრილი, შიგ-
ნით შევიდა, სახელოვანი დაიცაინა და შამ-
ხარს გლუჯა დაუნყო.

— არ გინდა, დაისრები! ქორწილი როცა
ჩაივლის, მე თვითონ დავასუფთავებ! — შე-
ჩურებას შეეცადა ბიძაშვილი.

გვამი არაფერი უპასუხა, ისე განაგრძო
გლუჯა.

— აქამდე სად იყავი, ჩემო გვამ? — მო-
ულოდნელად შემოესმა შეიღს დედის კენე-
სანარევი ხმა.

გვას წამნაშები დაუნაშინდა და რეზის
რომ არ შეეშინია, უმაღ ხელის ზურგით შე-
იმშრალა. მერე ცხვირსახოცი ამოიღო და
სახეზე მოიხვია, ვითომცა ოფლი მოვიწ-
მინდუო.

— სახლი რომ არ გაბეჯოდა, ასე არ და-
მივიწყებდი. შე დედამეცვადრო! — მოესმა
ისევე დედის ჩურჩული.

— სახლის გაყოფა რა შუაშია, დედა? —
გულში უბეშად უპასუხა გვამი, ანდა როდის
გავყოფ? ხომ იცი, რომ მუქთად ვაჩუქე?

— ხალხი მაინც ასე ამბობს.

— მერეცა, რა საერთო აქვს სახლის გა-
ყოფას ჩემს მოსვლასთან? ვნდა რეზი დამი-
შლის, წელიწადში ორჯერ რომ მოვიდე და
თითო ღამე დაერჩე? შენს საფლავსაც ვნა-
ხავდი და... — გაიფიქრა გვამი და დედამაც
უმაღ უპასუხა:

— არა, შენო, შენი ფუძე რომ არ მიგე-
ტოკებინა, ასე არ ამოვარდებოდი ცხოვრე-
ბის კალაპოტდენ და ოჯახსაც მოკიდებო-
დი. ნაგუბარში წყალი ჩადებებო, ნათევა-
შია, მაგრამ ახლა სად უნდა ჩადგეს წყა-
ლი, როცა ნაგუბარს აღარაად არის, შენი
უფროსი ძმები მაინც რომ ომში არ დაღუ-
პულიყვნენ, მამამუნის საძეო არ გადაშენდ-
ებოდა.

ეს რა გაახსენა დეამ? ნუთუ ამოსწყდა
მათი საძეო? ძმები მაინც რაღაც უხსენა.
ისედაც გულს უკლავა მათი გაახსენება. მა-
გრამ ასე მიაფრად არასოდეს მონატრებია
ისინი. ცოცხლები რომ კოფილიყვნენ და სო-
ფელიც ეშუშავათ, მართლაც შეიღებითა და
შეიღმყოლებით იქნებოდნენ დაურსულნი.
ახლა კი მხოლოდ გვას ევალება ყოველივე.

მძიმე მოვალეობა დააკისრა დედამ მამისა და ძმების წინაშე.

პეპერას საფლავის ქვაზე ჩამოჯდა გვაბი. იტაურობის დასუფთავება რეზიმ განაგრძო.

— ის ვისი საფლავია? — იკითხა გვაბმ ჯაგის იქით რომ საფლავი იყო.

— ჭკაძეებისაა, თედოს ცოლისა, ქვათედოს რომ ეძახიან.

— ის, გვერდით, რა ქვებია, სხვებიც დაიხოცნენ?

— ეგ პატარა ქვები შინმოუსულელი ბიჭებისაა, ომში რომ დაიღუპნენ.

— მათი საფლავები იპოვეს იქა გვაშები აქ გადმოსავენეს?

— არა, მაგრამ მაინც გააკეთეს სამახსოვრო დაფები. გვარი და სახელი აწერია, დაბადების წლები და ომის დანებება-დამთავრების თარიღი, გარდაცვალების თარიღის ნაცვლად.

ხომ შეიძლება აქაც, დედის საფლავის დაფასთანაც დადგმულყო ისეთივე დაფები, რომლებზეც გვაბს ძმების სახელი და გვარი ამოკვეთებოდა. რამდენიმე მეგობარი მხატვარი ჰყავს და წარწერაში ბევრი არაფერი დაეხარჯებოდა. თუნდაც დაეხარჯოს, მის ხელფასს ამით არაფერი დააკლდებოდა: ბოლოს და ბოლოს, ერთი ღერი კაცია. ყოველ გაზაფხულ-შემოდგომაზე მოაკითხავდა, საფლავს განმეზღვდა და სანთელს დანათებდა... მარტო, კამ როგორ მოაკითხოს? რა ხალხის აქვს მარტოდ მგზავრობას? მართალია, ბიძაშვილებსა და მეზობლებს მისი დანახვა დედად გაუხარდათ, მაგრამ მაინც შეუძლია დასახლთან სტუმრობა... იქნებ მოტყუვდა, სახლი რომ გაყიდა? კი არ გაყიდა, მუქთად გადააგდო. თუმცა რეზი რომ ძალიან თავისუფლად და ბედნიერად ცხოვრობს, ესეც ხომ საკმეა? იქნებ ასე სჯობდა.

— ადვილ რეზი საფლავის ქვიდან — მოსულოდნულად შემოსმა გვაბს საყვედურნარევი სიტყვები. ნუთუ პეპერას ხმა? არ მოსწრებია, მისი ხმა არასოდეს გაუგია და ახლა კი... არადა, რა ძალიან ნაცნობი ხმა იყო. ეს ხმა გვაბს მამის ხმასაც წააგავდა და დეიტი გვაბს ხმასაც. აღბათ გვაბს შეილსაც ასეთივე ხმა ექნება. მაგრამ რა ანუხებს პეპერას? ის ხომ მრავლდება? ხედავ რეზის შვილი ცოლს მოიყვანს და ეგებ სამი შვილი გააჩინოს?

— მე კი ეგრძელდები, მაგრამ მამაშენს ვინ აგრძელებს? ეგეც არ იყოს, რეზის შვილის იმედად რატომ დამიტოვე?

გვაბა დაფიქრდა და მიხვდა, რომ მისი მამის ბიძაშვილების — კობას და გიორგის ომში დაღუპვით, მათი გვარის ერთი შტო უკვე გადახმა. იოსების ომში დაღუპვითა და მისი შვილების უძეოდ გადამწერებით მე-

ორე შტომაც შეწყვიტა ზრდა და...
ჯერი გვაბს მამაზეც მიმდგარა...
მისი პაპა ჯერ ისევე გრძელდება რეზის შვილის სახით, მაგრამ რეზი გვაბს მამას ვერაფრით გააგრძელებს.

— რა ძალიან დაღონებულხარ? — კითხა რეზიმ და პაპის ქვაზე ჩამოჯდა გვაბს პირისპირ, — სახლის გაყიდვაზე ხომ არ დარდობ?

რა ძალიან ათქმევინა ეს სიტყვები რეზის? სახლის გაყიდვას, განა ჩუქებაზე? კაცს თუ არუქებ რამეს, სანაცვლოდ ერთი ვამლიც არ უნდა გამოართვა.

— რა? ვთქვი რამე? — დაიბნა გვაბი.

— არ გითქვამს, მაგრამ ისეთი დრო მოდის, ყველა სოფელში იშენებს სახლს. თუ ეგ გადარდებს, ადგილს მოგჭირი და შენც ააშენე!

გვაბმ სასოებით შეხვდა რეზის და მის მიმართ უზომო სიფარული შეიგრძნო. რამ მოაფიქრა ასეთი წინადადება, თუ არა პეპერას სულმა ანდა იმ პაპისამ. რომლის ქვაზეც დაუდევრად ჩამოხვდარა რეზი.

— შენ გენაცვალე, ჩემო რეზი! — წამოაგება გვაბი, რეზის ჯერ ისევე უნაკლოდ შავი თმა თითებით გაუჩერა და ოფლიან სადეთქელზე აკოცა, — პატარაობითვე კარგი ბიჭი იყავი და ისეც კეთილი გულისა ყოფილხარ. ვითომ ადგილი მოგჭირია და ამიშენებია კიდევ — უნდოდა დაემატებინა, სახლის გაყიდვა რად მიხსენეო, რატომ ჩუქებდა არ ჩამითვალეო, მაგრამ თავისი მეზობელი კუკური გაახსენდა გვაბს. ერთხანს, მანქანას როცა გაყიდა გვაბმ და ახალი უნდა ეყიდა, თავის გარაგში მეზობელ კუკურის დააყენებინა მანქანა: გვეყნოს, სანამ ახალს ვიყიდო. თითქმის მთელი წელიწადი ვეღარ იყიდა გვაბმ მანქანა და კუკური ღოცავდა, შენი ოჯახი ააშენოს ღმერთმა, მანქანა რომ გარაგში მიყენია, ღამე არხვინად მიძინავსო. ერთხელ კი, როცა კუკურის მართვის მოწმობა ჩამოართვეს ინსპექტორებმა და გვაბა წაიყვანა გამოსართმევად და როცა გვაბმ მოწმობა კაინში წაუღო, კუკურიმ გამარჯვებული აკიცნა ღმირლით გადაულაპარაკა ინსპექტორებს, არ მომცემდიო და გვაბა დახარალდებოდა, ჩემი მანქანით ყოველდღე მაგას ვემსახურებიო. უწყინა გვაბს, დედად უწყინა კუკურის ნათქვამი, მაგრამ ინსპექტორებთან ხომ არ შეეამათებოდა? მას შემდეგ ბევრჯერ გაახსენდა კუკურის მწარე ნათქვამი, რასაც აღბათ კუკურიმ ანგარიშიც არ გაუწია, და დღეს რეზიმ უთხრა ასეთი სიტყუი. არ უწყინება. რეზი მაინც კარგი ბიჭია, სამოსახლო რომ შესთავაზა.

ისევე მავთულით გახლართა გვაბმ რეზის რკულუბიანი კარი სასაფლაო გადმოიარეს.

ნაწილობა გვარი და სახელები ამოიკითხა გეგამ ზოგიერთ საფლავზე, თანაკლასელებიც კი... მერე ისევ გზაზე გამოვიდნენ და ისევ რეზის წინადადება გაახსენდა.

— სახლი ვისთვის მინდა, ჩემო რეზი, თუ... ნდაც ავაშენო?

— ცოლი შეირთე.

გეგამ მწარედ გაილიმა.

— როდისღა რას მოვესწრები, სამი ჩვიდ-მეტი წელი შევასრულე და ერთი ტანჯვის ჩვიდმეტი წელიღა დამიჩრენია.

თუმცა პირველად მოისმინა რეზიმ გეგას ასეთი ნათქვამი, მაინც ვასაგები იყო.

— რა იცი, რომ სამი ჩვიდმეტი არ დაგ-რჩენია? ჩვენებიანთ სვიმონა სამოცდათორ-მეტი წლისა იყო, მესამე ცოლი რომ მოიყვანა და ზედიზედ ორი გოგო ეყოლა. ხალხი ამბობდა, როდის რას მოესწრება, ეს ბაღე-ბი რომ საძაღლლორედ გააჩინაო, მაგრამ სვიმონამ ოთხმოცდაათთხმეტე წლამდე იყო-ცხლა და დასაფლავებაზე სწორედ იმ სიძე-ებმა სცეს ყველაზე მეტი პატივი.

— რას მეთუზნები? — თუმცა იცოდა, მა-ინც გაიკვირვა გეგამ მისი ნათქვამი.

— საბუარი კი არ გახდა სიბერეში, სიკ-ვედლიამდე ბარი და სასხლავი არ გადაუგდია. დამთვრალიყო და გაციებულყო, თორემ დღესაც ცოცხალი იქნებოდა.

— რას მეთუზნები? — ხელახლა გაიკვირვა გეგამ.

— თუნდაც მარტო ერთი ჩვიდმეტი წელი დაგრჩენადის, რა გენაღლებია, უმადლესში ვერ მოხდება შენი შეილი ჩემი შეილივით, თუ?..

— ყველაფერი სათქმელია. — თვითონაც არ იცოდა გეგამ, რისთვის თქვა ეს სიტყვ-ები, — მაგრამ, რა ეიცო, მაინც მგონია, რომ დაგვიანებულია.

— რაც გაკეთდება, დაგვიანებულად აღარ ითვლება. თუ გაბედავ რამეს, მოგიჭრი ნა-კვთის და სახლის აშენებაშიც დაგებმარები. არადა, სოფელი დაცარიელდა და მეც გული აღარ მიდგება.

გეგას სათქმელი თქვა ამ კაი კაცმა. გე-გამ უკეთესად იცის საქართველოს დემოგ-რაფიული ცნობები და ხედავს, რომ საქარ-თის ეკლესია „მეტება“ ასე თუ გაგრძელდა, სამაისი წლის შემდეგ ქართველთა სახსენებელი აღარ იქნება. ამას გეგა უკვირებს სტუდენტ ახა-ლგანზრდობას და აქ კი, უმცროსი ბიძაშვი-ლი ასწავლის, საშუალო სკოლაც რომ არ და-უმთავრებია. რა ხდება მის თავს? სხვას ას-წავლის თუ სხვები ასწავლიან?

— ვიფიქრებ.

— იფიქრებ კი არა, უნდა გადამწყვიტო. ხშირ-ხშირად რომ ჩამოდიოდე, ჩვენ თვითონ

შეგაბამდით ევენს. აქ ისეთი... ბი არიან... ლამაზი ექიმიც...

გეგას გაეღიმა. გაუხარდა ბიძაშვილი რომ ასე ზრუნავდა მისი კეთილდღეობისთვის. იქ-ნებ ცამდე მართალია ეს კაცი? იქნებ დაგ-ვიანებული არაფერია და ყველაფერს მოეს-წრება? ამ დაჩრდილ წვალების ჩვიდმეტ წელს გაუთავებელი ურჯის მესმეთე ჩვიდმეტ წელსაც თუ მიუვმადტებთ, რომელიც შეილე-ბთან და შეილიშვილებთან სიამოვნების წლე-ბად შეიძლება შეიცვალოს, ყველაფერი მოგ-ვარდება. რეზიმ თქვა, სიმონამ ოთხმოცდა-ათთხმეტე წელიწადს ისე იცოცხლა, ბარი და სასხლავი არ გაუგდიაო ხელიდან. გეგამ კი ერთი მეცნიერიც იცის, ას წელს რომ უკა-კუნებს და კალამს ხელიდან არ უშვებს. მა-რთალია, გეგას ფილოსოფიის მიხედვით, ის უკვე უშველებელი ხრწნადლობის პერიოდშია, მაგრამ არავინ იცის, ვინ რა ასაკში იწყებს ხრწნას. ეგებ ყველასთვის არ არსებობს ეგ პერიოდი? შშროშელი კაცი ხორცს დაკარ-გავს ერთხელ, გამოშრება ჩურჩხელასავით და არის ის და არის სიკვდილამდე ერთსა და იმავე მდგომარეობაში. ეგების გვერც ასე იყოს? ანდა რად უნდა ადამიანს ხანგრძლი-ვი სიცოცხლე, თუ შთამომავალს არ გააშრავს. ვლევს? იფიქრებს, ნამდვილად იფიქრებს ამ საკითხზე. გასათხოვარი მასწავლებლები არი-ანო? მეზობლად მათემატიკის მასწავლებელი ცხოვრობს, ოცდაათიოდე წლისა იქნება, სპე-ტაკზე სპეტაკია, ზელდაუკარებული თვალე-ბში ისეთი მონინებით შეხეციონებს გეგას, ცალმხად რომ უხსენოს ცოლად გაყოლა, ცას მივინჯა. შეულებსაც ბევრს გაუჩენს, რაკი ასე ძალიან უყვარს სკოლისა თუ ეზოს ბავ-შეები.

— მათემატიკის მასწავლებელი მყავს მე-ზობლად, რომ გაუხსახლო, ხვალეც გამომ-ყვება.

— ჩვენს სოფელს სწორედ მათემატიკის მასწავლებელი უჭირს. მაგაზე კარგი საქმე რა იქნება?

— როგორ აქ ვამუშაო? — რაღაც ენიშნა გეგას და თითქოს გაუხარდა კიდეც.

— რა დაშავდება? მაგ მანვანით ნაიყვან და მოიყვან, როცა გაგებარდება. არადა, ის აქ იქნება და შენ ნახვალ-მოხვალ. ელაქამ-დე ერთი საათი უნდა, მეტი ხომ არა.

გეგას გაეცინა და არაფერი უპასუხა. ენა მაშინღა დაძრა, როცა უბანში შევიდნენ.

— აქ ახლა ვინ ცხოვრობს? — იკითხა გზის მარჯვნივ ბაღში ჩაფლულ ორსართუ-ლიან სახლზე.

— ეხლა აღარავინ. დედა და მამა დაიხო-ცნენ, ერთი შეილი ჰყავდათ და ქალაქში ცხოვრობს.

რაზე მუშაობს?

— ღამის დარაჯია, მოდის ხოლმე
 — აქეთ? — ანიშნა მარცხნივ.
 — ის დამბლადაცემული დედაკაცი რომ იყო, შარშან გარდაიცვალა და ეგ კაციღა დარჩა, — ანიშნა კუნძულზე ჩამომჯდარ თავჩაქინდარულ ხანდაზმულ კაცზე, რომელიც თითქმის თვლებშია კიდევ და ახალა გამოფხიზლდა, — თირკმელები ანუხებს მამა საწყალს... გამარჯობა, გოგია... როგორა ხარ, ბიჯო? რას ფაღონებულხარ?

— რა ვიცი, ბიჭი უნდა მოსულიყო ქალაქიდან და... დაიგვიანა. ხომ არაფერი შეეძინება-მეთქი.

— ნუ გეშინია! მოვა, როცა იქნება.
 — შეილზე გუუბნება?
 — არა. ცოლის შეილზე.
 — როგორ თუ ცოლის შეილზე?
 — ეგ აქ ზესიძე არის მოსული და გერი ჰყავს. ის აქცევს ყურადღებას.

— იქ ვინ ცხოვრობს? — იკითხა შემდგომ სახლზე და, სანამ რეზი რაიმეს უპასუხებდა, თვითონვე განაგრძო, — ჩემს ბავშვობაში სამი ძმა ცხოვრობდა ამ სახლში. ერთს შაქრო ერქვა, ერთს ნიკო და მესამეს ლადო. შაქრო და ნიკო ომში დაიღუპნენ და ლადოა დარჩა.

— აღარც ლადოა. იმ ლადოს ერთი ბიჭი დარჩა და ის ცხოვრობს ორი შვილით, იქითა სახლი გამოკეტლია, — განაგრძო რეზიმ, რაკი იგრძნო, რომ გეგა შეითხვეს არ გამოათავებდა, — აქ ერთი მოხუცი დედაკაცი ცხოვრობს, ესეც ცარიელი სახლია. უფრო სწორედ, ცარიელი იყო და ეხლა შესახლდა ვიღაცა. აქვე ერთი დედაკაცი ცხოვრობს, აქაც... აქ ცოლი და ეშარი ცხოვრობს ერთი ღამიანი გოგოთი. აქ მარტო ცოლი და ქმარია. გოგო გაათხოვენ და ბიჭი ქალაქში გადასახლდა.

— ამოდენა სახლს როგორ უფლიან?
 — აბა, რა ვიცი... ესეც ცარიელი სახლია. შეილიშვილი ეპატრონება სხვა სოფლიდან.
 — იმ სოფელში სახლი არა აქვს?
 — როგორ არა აქვს. ბინა იქაც აქვს და ქალაქშიც, მაგრამ აქაც ეპატრონება. მეტი სიმდიდრე ვის გააფურცა?

— სიმდიდრე... — ჩაიციანა გეგამ, — ალბათ გაჟყიდის?
 — მყიდველი ვინ არი? სოფელში სახლი ყველასა აქვს და ქალაქებებს კიდევ აქ ყიდვის ნებას არ აძლევენ. ეხლა ვერაშრა ის ბიჭი. როცა ჩამოვა, არ ვიცი, სად დასახლდება: თავის სოფელში, ამ სახლში თუ ქალაქში... ეს სახლიც ცარიელია! — ანიშნა შემდგომ სახლზე. ერთი დედაკაციღა იყო და ამას წინათ გადაუხადეთ წლისთავი.

მწარედ ჩაფიქრდა გეგა და უსწაური აზრი მოუვთა: ერთი ბულდოზური უნდა მიუყენოო

ამ სახლებს და მთლიანად ხევში ჩაატანინოო. თავის ბავშვობაში ამ უბანში მოდებოდა მისი ამული ისმოდა. ომის დანუგებამდე მისი აუტყვევით ბავშვებს. თვითონ ძალიან პატარა იყო, მაგრამ მიანიც ახსოვს, უბნის ბიჭები მათ ეზოში რომ თავს მოიყრიდნენ, ტყეა აღარ იყო.

— გაყო, შვილო და გზაზე ითამაშეთ, ხომ ხედავთ, სახნულობა აღარ არის! — ტყუილად ხოლმე ბავშვებისაგან თავმოებრებული დედა, თავის ხუთ შვილს რომ ხუთჯერ ხუთი სხვა ემატებოდა, და ბიჭების ლაშქარი ეზოდან ისე გაეარდებოდა, გეგონებოდათ დედობაზე მიუხარიათო. მერე ის ლაშქარი თითქმის მთლიანად ომში წავიდა და მესამედვიდა თუ დაბრუნდა. დარჩენილებმა კი ვერაფრით შეაქნეს მათი დანაკლისი. ან როგორ შეაქნებდნენ, როცა ერთზე და ორ შვილზე მეტი არავინ იყოლია, შენახვა გვიჭირსო. ახლა ბევრს არ უჭირს, მაგრამ მიანიც აღარ აჩენენ. ამონწყეტლია ეს უბანი და ეგ არის რეზის ერთადერთი ვაჟიშვილი რა ზღედა გასკდება. ხომ შეიძლება, ღმერთმა დაიფაროს, მაგრამ უშვილო ცოლი გამოაფეტს. მაშინ უკვე გვარიც ამონყდება. სოფელი სხვადასხვა გვარებით შედგება, ქვეყანა — სხვადასხვა სოფლებით. ერთი გვარის ამონყვება სოფლის სხეულზე უდიდესი დანაკლისია და ერთი სოფლის გაუქმება ერის სხეულზე — აუნაზღაურებელი ზარალი. რაღა ერთისა და ათისა და ასისა არა. მერე ალბათ ის სასაფლაოც ნარკულით დაიფარება... მაგრამ დედამონაზე რომ ხალხი მრავლდება? აი, ეგ არის ჩვენი უბედურება.

გეგამ შიში იგრძნო. ასე ნათლად არ წამოედგინა საქართველოს დაღუპვა. ფიქრობდა, ათასეულ წლებს თუ გაუძლო, ახლაც გაძლებსო, მაგრამ სხვა რომ მრავლდება და შენ მცირედები? მას მოლოდინ განგამის ხმებად ეჩვენებოდა დემოკრატიზაცია ლაპარაკი. ეგონა, აგიტაციას უწევდნო ახალგაზრდობას და სინამდვილეში კი ასე მძაფრად არ არისო საქმე. საქართველოს მოსახლეობა რეჟიმებზე და მრავლდება, მაგრამ ენისით მრავლდება?

— აუცილებლად მოვიფიქრებ მაგ საკითხზე! — გადაჭრით განაცხადა გეგამ რეზის გასაგონად, როცა ბიძაშვილია ქიშკარი შეუღო და წინ გაატარა.

— რაც გითხარი, ჩემი მხრიდან ნაღდი ვარ. აი, ბიჭებია მოსულანი! — მწვანე „ტოპულზე“ და სათონებში მოსაუბრე ბიჭებზე მოუთითა რეზიმ.

— ხიზილალა მოვტანეთ, — შეეგებნენ ბიჭები გეგას და რეზის, — გეგას ხელი ჩამოართვეს, ვისაც არ ენახა, მოიკითხეს და თავით ფეხამდე შეათვლიდნენ. — რა... ?

ვიტანეთ, სათალიც ვიმოვეთ, მაგრამ ცოცხალი არსად იყო.

— იყო, მაგრამ, შევატყუე ძველი იყო და არ წამოვადლებინე. — ჩაიტრიაბა ტანდაბალმა მწითურმა კაცმა, რომელიც გვგამ ვერა და ვერ იცნო, თუმცა თავად ძალიან შინაურულად უღიმოდა და ეტყობოდა, თავსაც აწონებდა, ახლაც გვგას გასაგონად თქვა ეს სიტყვები. ამით დაარწმუნა გვგა, რომ ამ სახლის კეთილისმსურველი ვარო.

— მაშ, როგორ მოვიქცეთ? — ამოიხიზნა რეზიმ, — ეკორნილს რა ლაზაით უნდა ჰქონდეს, ცოცხალი რომ არ იყოს.

— მაგაზე ნუ შეწუხდები! — თავის ცხვირწინ გაშლილი ხელში ვასასვსავა დაბლმა კაცმა, — მე ვიცი და ჩემმა ბიჭობამ!

— შენ რა უნდა იცოდე, თუ არსად იშვებ? — იკითხა რეზიმ.

— წავიღებ საჩხრეც ბადეს და დილაზე ხუთ-ექვს კილო თევზს ჩაგაბარებ. მეტი არ გავინდა. თითო თევზზე ოთხი ცალი არ უნდა ადგომს, მეტი ხომ არა. ოღონდ მოხარშვით ვერ მოეხარშავ. ერთი კარგი მოხარშავი უნდა ვიშოვოთ.

— მოხარშავზე იოლი რა არის, თუკი თევზს დაეჭვრთ, — გააადვილა რეზიმ და ცხვირწინსკარტა, მაღალ კაცს მიუბარუნდა, — შენ ხომ იცი თევზის მოხარშვა?

— არა. მე შინაურებისთვის მოეხარშავ. მაგრამ საქორნილოდ ვერ ვითავებ. ისე უნდა მოიხარშოს, რომ ოდნავ არ დასკდეს, ხუმრობა ხომ არ არის?

— გუგულამ ხომ იცის ანდა ანხორამ?

— ვერც ეგვინი ითავებენ.

— მაშინ მე თვითონ მოეხარშავ.

— გაგიფუჭდება და სტუმრებთან შევრცხვებიო.

რეზიმს ენიშნა. ბევრჯერ ჩაშლია თევზი, მაგრამ მაინც უჭამია, რაკილა ძალიან უყვარს. სტუმარს კი... სტუმარს ვერ მიუტანს ჩაშლილ თევზს.

გვგას გაუკვირდა მათი საუბარი. თევზის მოხარშვა და მწვადის შენვა მისი სტკიცია იყო. სამდე ექსკურსიაზე როცა მიდიან, ასეთ საქმეებში გვგა პირველია. თევზის რამდენიმეგვარი მოხარშვა იცის, ერთნაირი კი არა. სანულებლით და უსანულებლოდ — უბრალოდ დაფინასა და მარილწყალში. გნებათ, ისე შეანულებს, რომ წვენი დაილეოდეს. აქ რაღა დაემართება? თევზი იყოს, თორემ...

— ბიჭებო, თქვენ თევზის დატყრა შესძელით და მოხარშვა ჩემზე იყოს. — გაბუჯდა გვგამ და ყველანი გამოცოცხლდნენ: პროფესორი კაცის დაპირება ხუმრობა ხომ არ არის.

— მოხარშვა კარგად იცით? — გაბუჯდა ტანდაბალმა.

— ვერ კიდევ მოცემბნობს, სპეციალისტი და, თუ ვერ ეიპოვით, მე მოეხარშავ.

— ხარშვით ხოლმე? — ჰკითხა ვილაყამ.

— რა თქმა უნდა ჩემს გვერდით ერთი ჟურნალისტი ცხოვრობს, განთქმული მეთევზეა, როგორც თევზს დაიჭურს, მაშინვე მე მირევავს: თევზს მოვიტან და მოხარშეო. მარწმუნებს, შენზე უკეთესად ვერაიერ ხარშავსო ჩემს ნაცნობებში.

ყველანი დამშვიდდნენ. იფიქრეს, თუ პროფესორის საკადრისად მოიხარშება და იმ მოხარშულს განთქმული მეთევზე არ სწუნობს. ჩვენი სტუმრები რაღად დაინუნებენო.

მეორე დღისას სანამ გვგა ლოგინიდან ადგებოდა და ეზოში გამოსვლას მოახერხებდა, რეზიმ ახარა, ნახევარ ფუთამდე თევზი დაუჭვრიათო, თანაც სულ მურწა და ხრამულიო. ეგ კიდევ არაფერი: ისეთი თანაბარია, თითქოს საგანგებოდ დაურჩევიათო. ცოცხალი, ხომ იცით, რომ არც ძალიან წვრილი უნდა იყოს და არც მსხვილიო. ყველაზე გემრიელი ციფის სიგრძე მურწაა, მაგრამ თევზზე დასადებად უფრო პატარა სჯობიაო.

გვგამ ძველი ტანსაცმელი მოსთხოვა რეზიმს. რეზიმ ძველი არ აჯადრა. რიგინი ტანსაცმელი ჩააცვა და ლამაზი წინსაფარი ააფარა, მგონი თავისი მუღლანსა. თვითონაც წინსაფარი აიფარა და თევზის გასუფთავებას შეუდგნენ, სანამ საუზმეს გაამზადდნენ. მერე, როცა წაინაუზმეს, გვგამ ქვაშირილი მოითხოვა და საკმაოდ დიდი ქვაბი, რათა თავისუფლად მოთავსებულყო თევზი. ახლა მხოლოდ ცეცხლი ამინთეთ და დანარჩენი მე ვიციო.

ცეცხლი აუნთეს, ზედადაგარი გაუმაგრეს, მოწონებულ ქვაბში წყალი საქმარისად ჩაუსხეს, როგორც ეს გვგამ ურჩიათ, და ცეცხლზე შემოდგეს.

ლომლიანი სახით დაელოდა გვგა მარლის მოტანას და მისი ფიქრები გუმოდელ ნათქვამს მიუბრუნდა. ვინ რა იცის, იქნებ გვგაც მოეწაროს თავისი შვილის ქორწილს? ამ ბიჭებსაც დაიპატივებს და ყველა საქმეს თვითონ გაუძღვება. მართლა ისეთი ხანმოკლე კი არ არის ეს ნუთისოფელი როგორც ზოგიერთს ჰგონია. მოგწყინდება სიცოცხლე და მაშინ მოგაკითხავს სიყვდილი. მანამდე კი რამდენს გაიხარებ შეიღებთან და შეილო. შეიღებთან. ნათქვამია, შვილი სატანჯავად ჩნდებაო, მაგრამ შენს შვილში რომ შენს წინაპარს ხედავ, მაგაზე ბედნიერება რა უნ-

და იყოს. შენს უკუდავებას რომ გრძნობ და განიცდი, მაგაზე მეტი საიმედოება როგორ-ღა უნდა განიცადო? ქვემარლის მოტანა დააგვიანებს და წყალი უკვე გათბებოდა კიდევ გეგამ კი ცივ წყალში იყოს თევზის ჩაყრა.

— გამარჯობა! — თავზე წამოადგა ოჯახის დიასახლისი.

— გაგიმარჯოს ჩემო რძალო! — მიუგო გეგამ და ახლა შენიშნა, რომ ზინას მოხარული თევზის თვალები ჰქონია. კი მაგრამ, რატომ გამოსცრა კბილებში გამარჯობა? წელან ხომ შენიშნა გეგამ და მიესალმა კიდევ. მგონი, მოკითხა კიდევ, მაგრამ ზინამ არაფერი უპასუხა. ხომ არაფერი ანეუნიან თავისდაუნებურად? რა მოხდა ისეთი?

— თქვენ დაგვიბარებთ ვართ და რა გნებავთ?

— იკითხა ზინამ უფრო ცივი ხმით.

— მე არ დამიბარებინარ.

— რა ვიცი, მარალი უნდაო, და, აი, მა-რალი აქ არ გივადათა?! — მოუთითა ზინამ ექსტრამარლის კოლოფზე.

— ჰო, ქვემარლი მოკითხოვე.

— ქვა რაღა და დაფუთი რაღა? — დამცინავე ღიმილი გაუერთა ტუჩებში.

— ქვემარლი ამბავებს თევზს და ადვილად არ იშლება, კარგ ფერსაც აძლევს, ხსნარი ჯერდება და არც მღამდება.

— ეგ პირველად გაიგონე.

— მომიტანეთ, თუ გაქვთო.. თუ არადა, ექსტრამარლისაც ვიხმარ, მეტი რა გზაა.

ზინა უხალისოდ გაბრუნდა და მცირე ხნის შემდეგ უშველებელი გონი გამოუტანა.

— ჩაქურცი მიშოვე!

— მერე აღმათ ლურსმანსაც მომთხოვე, — გადართაქანა ზინამ ვიღაც მეზობელს და ხმამაღლა გააკინა. ჩაქურდი დროზე მოუტანა, ქვაბს ახადა და წყალში ჩაიხედა: — ეს რამდენი წყალი ჩაგისხამთ? — იკითხა გაკვირვებით, როცა გეგამ მარალი გატეხა და საკმაოდ მოზრდილი, დაფუფხვილი ნატები ქვაბში ჩაუშვა.

— ნებოვრად უნდა მოიხარშოს, რომ არ დაიშალოს.

— მე ჩემებურად ჩავასხი და დამამატებინა, — შესჩვილა იმ ქალმა, წელან რომ ზინამ ხმამაღლა გააკინა.

— ნებოვრად მოხარშვა აღარ გამოვიცა, — ჩაილაპარაკა ზინამ იმავე ქალის გასაგონად და ვითომ გაბრუნდა. სინამდვილეში კი შორიხლოს გაიქცა და თვალთვალი დაუწყო. რას იხამს თევზის მომხარშავი.

გეგამ კიდევ მოტანა მარლის, მაგრამ ეპატარაა, მერე კიდევ და ორი ნატები ჩაუმატა.

— ეგ რამდენი ჩააგდეთ, ბატონო! — ვალარ მოითმინა ზინამ, გეგას შეაქუქა და დამცინავე ღიმილით მიაპყრო თევზის თვალები.

გეგა დაიბნა. თუმიცა დაწმუნებული იყო, რომ მარალი ზომიერად უყო და კიდევაც ცოტათი გული ეთანადებოდა, ვაი, თუ არ ეყოსო, მაინც დაეჭვდა, მართლა ბევრი ხომ არ მომივიდაო.

— ბევრია?

— ცოტათი კი არა, ძალიან ბევრია. ამოდენა მარალი რად უნდა თევზს? მაგას ვინღა შესტამს? არც ამდენი წყალია საქვირო.

ზინამ მოზრდილი სანუნით წყალი ამოამხო, მერე მოუტრია წყალა, ხელი ჩაყო, გლოცა, შესაბარლისად დაილრჯა და თავი გაიენინა:

— ოჰო, ჰო, ჰო, ჰო, რა ძან მღაშეა! — მერე ქიტი მოძებნა, მარლის ნატებები სათითაოდ ამოლაგა და ნაქირავებ მაგიდაზე დაალაგა ურთმანეთის გვერდით.

— უმარლო გამოგვივა, — უმწიოდ გაიბრბოლა გეგამ, მაგრამ ზინამ ისეთი დამცინავე თვალებით შეხედა, კამათი ვულარ გაუბედა.

— დაილოდე, აფულდება და ჩაყარე! — დაარჩია ზინამ, როცა საკუთარ ძალებში დაწმუნდა.

— ჩაყრით მანამდე უნდა ჩავეარო, სანამ აფულდება, — შეუდავა გეგა და ბავშვივით განითლდა.

— აუფულარ წყალში თევზის ჩაყრა ვის გაუგონია?!

— მდულარეში რომ თევზი ჩაყარო, მაშინვე დასკდება, — გეგამ შედავება დააპირა, მაგრამ ზინამ ისევ გამანადგურებელი ღიმილი მოიშველია, თვითონვე დაელოდა წყლის აფულებას, თევზი ჩაყარა და დაარჩია:

— ეგა თხლა მოხარშე! ხომ შეატყობ, როცა მოიხარშება.

— როგორ არა, — ამოლერდა გეგამ, — უნდოდა, ეთქვა, თევზს როცა შეწნაირი თვალები გაუხედა, მაშინ მოიხარშებაო, მაგრამ ვულარ გაბედა.

— ე, სოფელი ყველას უნდა, მაგრამ ძნელია, სოფლის საქმე. — როცა გაბრუნდა, ჩაილაპარაკა ზინამ იმ ქალის გასაგონად, წელან რომ ხმამაღლა გააკინა და ახლაც საკმაოდ გაამხიარულა.

გეგა ცოცხალ-მკვდარი დაელოდა წყლის ერთ გადმოფულებას. ეს კი კარგად იცოდა. წერილ თევზს რომ წყლის ერთი გადმოფულება ჰყოფნის, როგორც კი ქაფს ამოკურს

და დუღილს დაინყებს, უნდა გადმოიღოს, თორემ ჩაიშლება.

ასეც მოიქცა: ამოდულდა თუ არა, ამოდება დააპირა, მაგრამ ერთიანად გაფლავდა ასეც იცოდა. თევზის მოხარშვა თუ გინდათ, გრილ წყალში ჩაყარეთ ნებიერად, მარილი არ დააკლოთ და ამოდულებსთანავე გადმოიღეთ და ჩაფლავება თუ გნებავთ, წყალი და მარილი დააკელით და ქაფქაფა წყალში უძახეთ.

ეს ყველაფერი ძალიან კარგად იცოდა გეგამ, მაგრამ ვინ დაუჯერა?

არც ერთი თევზი არ დარჩა მთელი. გემონახა და მთლად უმარილო იყო. მერე სხვამ შეამონმა, მერე სხვამ და...

- თუნი მოხარშეს? — იკითხა ვიღაცამ
- ფლავიც გააკეთეს.
- ვინ ხარშავდა?

— პროფესორი.

— კაცო, ყველამ თავის საქმეს დააყენა დას. პროფესორი რა შეამიშინებდათ, კა ვიღაცამ.

მანქანა შიგნით ქობდა გაზრებული და აქეთ მაგიდები იყო გაშლილი. ასე რომ არ ყოფილიყო, გეგამ მაშინვე დაქოქავდა და ქალაქისკენ დაემშებოდა.

— ხინა, თევზი გაფუჭებულია. — შესჩივლა ვიღაცამ.

— რა ვერა. გენაცვალე, ყველანი ცოდნას ჩემულობენ და... — თევზის თვალებს უტიფრად აჭრიალებდა და საქმიანი ქალის იერით შეუჩერებლად დადიოდა აქეთ და იქით.

მან შემდეგ აღარც სოფლისკენ გაუხედია გეგამს და აღარც ცოლის შერთავზე უფიქრია. როგორ დაარწმუნოს თავისი სოფელელები, თევზის მოხარშვა რომ ძალიან კარგად იყოს?

საკანონი 54

სარეცხის თოკზე ჰკიდია ქარი,
დააქვს უბნიდან უბანში კორი.

მონაცრისფერო ამინდი არი,
თვალსაწიერი ვიწრო და შორი.

• • •

განწირული ძახილის გაელვება,
ფერფლად შერევია ნაცარს გული.
დანალვერდლებული ცეცხლის აღზე
ღვრება
ნერვი — დაწვევებამდე დაძაბული.
სასმისში სისხლიანი ტყვია გდია,
სიმწრისგან იცინის ორეული.

ვიღვიძებ, სიწყნარე და წყველიაღია,
მამშვიდებს ნათება შორეული.
გამოსავალი, არა, აღარ მრჩება,
უნდა ღამის ტეხვა ავიჩემო.
ტანჯვა-წამებას სული გადარჩება,
ხილვებიც დამტოვებს ავი, ჩემო.

• • •

ცეცხლი არ უნდა ჩაეაქრო,
ვერ გამტებთ ტყბილის ენითა.
მანდავ ვიქნები, გაეა დრო,
რახელაც გინდა ქენითა.

საწუთრომ ვერა დამაყო
ღლე-მუდამ მჭილის ქნევითა.
ჩამაეს ნისლმა დამათრო,
ამამდინარმა ქვენიოთა.

გიორგი ნატროშვილი

უმცროსი ქმის ფუთისოფელი

1989 წელი — ეს არ იყო იუბილეებისა და ზეიმების დრო, ეს იყო ერთიმეორეზე გადაბმულ უბედურებათა წელი, აღსავსე სატანჯველით, მოთქმითა და ვაი-ვაგლაბით.

ეს იყო წელი, როცა ბარათაშვილის სიტყვით რომ ვთქვათ, ქვეყნად „დაპქროლა ქარმა სასტიკმა“, დააზრო სოციალურად სავსე ყვავილები და „დრომ უქამურმა“ ცრემლით მორწყო მიდამო, დააკარგინა კაცს სიზარული და გაუხშირა „მწარენი კირნი გულისა“.

თითქმის საუკუნენახევრის წინათ დაიწერა ეს სიტყვები, მაგრამ ვაი რომ დღევანდელ დღეს ნათქვამივით გაისმის.

ღიასაც, ეს იყო წელი, როცა ჩამოდგა ცხრა აპრილის შავნელი დილა, როცა ბედისწერის ბოროტმა ხელმა მოულოდნელად გადაგვისროლა შუასაუკუნეების ბარბაროსულ ეპოქაში, ამას მოჰყვა აფხაზეთისა და ქვემო ქართლის ტრაგიკული ამბები; აქარის მთიანეთში დატრიალებულმა უბედურებამ კიდევ ერთი მძიმე ჭვარი წამოჰკიდა ზურგზე ისედაც გაწამებულ ქართველ ხალხს — მეწყერმა არაერთი ოჯახი გაანადგურა და ქურღმულში ჩაიტანა, არაერთი ადამიანის სიცოცხლე

შეიწირა და მთელი სოფლები აჰყარა პირისაგან მიწისა.

ყოველივე ეს მწარედ განიცადა მთელმა საქართველომ. უბედურებამ იცის საოცრად მძლავრი აფეთქება კაცის გულისა საცრემლოდ და სასოცვარულოდ — ყვდება გული, დნება და ილევა სიბრალულისაგან, გინდა მოეფერო დიდსა და პატარას, მიულოცო გადარჩენა, ანუგეშო და ცრემლი მოსწმინდო.

ასეთ დროს ძნელია იფიქრო იუბილზე და ზეიმზე.

არც უფიქრია არავის — არც მას, ვისაც ნორმალურ და ჩაწყნარებულ ვითარებაში მივესალმებოდით, ყვავილებს მივუტანდით, სამადლობელს ვეტყვოდით სამშობლოს წინაშე გაწეული ღვაწლისა და ამავისათვის, არც მის მკითხველებს უფიქრიათ ეს, არ უფიქრიათ მათ, ვისი გულიც ამ განვლილი ათეული წლების მანძილზე, კირსა თუ ლხინში, ომსა თუ შრომაში არა ერთხელ აუთრთოლებია პოეტის სტრიქონებს.

მის მკითხველებს ყვავილები ახლა სხვა რამისათვის უნდოდათ — საფლავებზე მისატანად.

და მაინც — ერისა და მისი ლიტერატურის ისტორია დასაბამიდან არჩეული გზიდან ვერ გადაუხვევს, უნდა მარად ენთოს წინაპრის ხელით ანთებული სანთელი პოეზიისა, არა აქვს უფლება ჩაქრეს და ელვარება დაეარგოს, ქვეყნის სიკოცხლე უნდა გაგრძელდეს უსაწყისო და უსასრულო წრებრუნვაში, და პოეტის მოვალეა კვლავაც თესოს ხალხის გულში თესლი კეთილი, გონიერული, მარადიული. უამისოდ აზრი ეკარგება არა მარტო პოეზიას, არამედ საერთოდ, კაცობრიობის ცხოვრებასაც.

ირაკლი აბაშიძე — ჩვენი თანამედროვეა, დადის თბილისის ქუჩებში უგამყოლოდ, წელგაშლილად, დადის მოდური ქედით და ფერადი პალსტუხით, და, იმავე დროს, ეს ოთხმოცი წლის კაცი თვითონ არის ისტორია, თვითონ არის კაცი — სიზმრები, კაცი — მოგონება, ფერები და ხილვები, ალანები და ხაზმატები, ქერჩები და ბაქსანები, დიდი ცრემლები და ნისლეები, სხივჩამქრალი შორეული ჩანახატები, ასე დადის ის ჩვენს შორის, და იმავე დროს, ეკუთვნის ქართული ლიტერატურის მრავალსაუკუნოვან ისტორიას, იმ ისტორიას, რომელშიც ქართულმა სულმა გაიარა თვითშემეცნების მაღალი კიბის ყველა საფეხური და შესძლო მხარი გაეწორობინა მსოფლიო კულტურის ყველაზე მაღალი მწვერვალებისათვის.

ამ ფრიად საინტერესო ლიტერატურული მოძრაობის პროცესში ირაკლი აბაშიძეს მუდამ თავისი ორიგინალური, მარტო მისთვის დამახასიათებელი და გამორჩეული ადგილი ეკირა და ის მომხიბვლელობა, ის ინტიმი, რომელიც აღვიძებს ადამიანის სულში ყველაზე სანატრელ ოცნებას, ცხადია, ამჟამადაც თან ახლავს მის თბილ სტრიქონებს. ქრონოლოგიურად კი ირაკლი ეკუთვნის ქართველი პოეტების იმ თაობას, რომელიც სამწერლო ასპარეზზე ოციანი და ოცდაათიანი წლების მიჯნაზე

გამოვიდა და რომელიც მომდევნო ათეული წლების მანძილზე, მიუხედავად ოფიციალური შეზღუდვებისა და უადგილო რეგლამენტაციებისა, თავამეტებით ცდილობდა ქართული ლექსისათვის შეენარჩუნებინა ის ეროვნული სული, ეროვნული კოლორიტი, რომელიც მას ანდერძივით გადმოეცა მეცხრამეტე საუკუნიდან.

თავის ერთ ლექსში ირ. აბაშიძემ თავის თავს „უმცროსი ძმა“ უწოდა და ეპიგრაფში ბალზაის ფრაზა შეახსენა მკითხველს — უმცროსი ძმა საბრალოაო. რატომ არის საბრალო? იმიტომ, რომ უფროსი ძმები უკვე წასულან ამ ქვეყნიდან, ქვეულან ლანდებად, აჩრდილებად, ტუბილ-მწარე მოგონებებად, დარჩენილა მხოლოდ უმცროსი, და, კაცნი ვართ, არის წუთები, როცა აქ დარჩენილი ყველაზე უმცროსი იმ თაობიდან მწარედ გაინიციის ამ მარტოობას. და აი, იგი მიმართავს თავის თანამედროვეებს, აჩრდილთა ქვეყანაში წასულ თანამომხვეებს, ხნით უფროსებს, მაგრამ ადრე მასთან ერთ უღელში შებმულ პოეტებს:

დავალ თქვენს შორის
 ისევ იმ შხით დაწვეარ ქალაქში,
 თქვენს ღველ ბინებთან
 სულს ვიბრუნებ,
 როგორც ნიაეში;
 თქვენ იქვე ცხოვრობთ:
 ვერის ზიდთან და სოლოლაკში,
 მაჩაბლის თავზე,
 „კახ-იმერთან“,
 ასბინიანში.

პოეტმა ზედმეტად მიიჩნია ამ ოდნავ დაშიფრული ფრაზების ამოხსნა და მართლაც არც იყო საჭირო ამ გამჭვირვალე სტრიქონებში ჩაქსოვილი გვარების ამოცნობა, ვინაიდან ვისაც ქართული სიტყვა უყვარს, იმან მისამართის დაუსახებლად დადევნოს ქართველ პოეტთაგან ვინ ცხოვრობდა ვერის ზიდთან, ვინ — სოლოლაკში, მაჩაბლის ქუჩის დასაწყისში, ვინ — „კახ-იმერთან“ და ვინ — ასბინიანის მუქქვს საართულზე. და აი, პოეტი, მწველი სიყ-

ვარულით ანთებული, დადის ამ აჩრდილთა თანხლებით ქალაქის ქუჩებში, და სიზმარულ სამყაროდან გამოსვლისა და გამოფხიზლების წუთებში, მარტოდ დარჩენილი, როგორც ძველი ჭარისკაცი ახალწვეულთა შორის, მაინც ისევ იმ აჩრდილებს გასძახის: „და სანამ ვსუნთქავ ჭერაც სუნთქვით თქვენი თაობის, სანამ ჭერ ვუცდი ჩემად მოსულ თქვენს მატარებელს, მე არ ვწყვეტ დავას, დავას ღმერთთან, როგორც ვდაობდით, მე არ ვწყვეტ თქვენთან იმ საუბრებს და უმთავრებელს. მარად გულწრფელად, მარად წმინდად, მარად უცვლელად, ყოვლის უადრეს, უწინარეს, ყოვლის უადრეს — ქართულ სუნთქვაში ჩვენ ვეძებდით მხოლოდ რუსთველურს, ქართულ სუნთქვაში ჩვენ ვეძებდით მხოლოდ უმაღლესს. სულს უცნობ გზებში, სულს ვატარებ ცისკრის ფერებში. ცხოვრების ბრუნვაც კვლავ არ მაკრთობს, კვლავ არ მაშინებს... ეს არის ჩემი უმთავრესი, უპირველესი, თქვენთან და ღმერთთან რაც მაერთებს, რაც მაკავშირებს“.

შემდეგ, იმავე ლექსში პოეტი აღნიშნავს, რომ როგორც ადრე მთელი მისი თაობა, თითონაც ახლა კვლავ შეხარის ყველა სიახლეს, ყველა სიყრმეს, ყველა სანატრელს, უღალატოდ და უშეღავათოდ ემსახურება მხოლოდ უმაღლესს, უღრმესსა და უღამაზესს. ცოტა არ იყოს, გამიგრძელდა ციტატა, მაგრამ აქ მინდოდა გადმომეცა ის უმთავრესი, ის დედააზრი ცხოვრებისა, ის მაღალი მოწოდება, რომლისთვისაც ზეცამ მიწაზე გამოგზავნა მარტო ეს პოეტი კი არა, არამედ მთელი მისი თაობა, რომელსაც ასე გულწრფელად ესაუბრება ირაკლი ლექსში „მონოლოგი აჩრდილებთან“.

ამ შთაგონებულ ძიებაში, ამ ბრძოლასა და შრომაში მიდიოდა უმცროსი ძმის ცხოვრების წლები, ეს არ იყო წყნარი, იდილიური მყუდროების წლები, პირიქით, შფოთი და რიალი იღვა ცხოვრებაშიც და პოეზიაშიც, ავღარი იყო ერთშიც და მეორეშიც. ეს იყო

ათწლეულები ბოროტების განუკლებელი თარეშისა, როცა სტალინის ხელისუფლებამ ხიანი რეჟიმი და შემდეგ დიდი უძრავობისა და ზეზეურად ძილ-ღვიძილის დროება არ იძლეოდა შესაძლებლობას უფრო ფართოდ გაშლილიყო ქართველი პოეტის ფანტაზია, უფრო შორს გაწეულიყო მისი თვალსაწიერი. სავალდებულო ნორმად და ითვლებოდა ოპტიმისტური მრწამსი და ხელოვნური ზარ-ზეიმური პათოსი; ეს ვითარება მძაფრი სატირული ფერებით გადმოსცა ირ. აბაშიძემ თავის საკმაოდ ვრცელ ბალადაში „გაბაასება ვლადიმერ მაიაკოვსკისთან“. ორზე კი არა, სამ კრებაზე ერთდამიშვევ დროს ვისხედითო — ცალკე ხელ-ფეხი, ცალკე ზურგი, ცალკე ცხვირ-პირი. ვისხედით საგანგებოდ მოწყობილ დარბაზებში და ვარიგებდით მკერდის ნიშნებს შექმოვლვარეს, საჩუქრად ვიღებდით მუდმივ ფანქრებსა და ფერად პორთფელებს, ხოლო მეცხრე სართულზე ისეთი სუფრათა იყო გაშლილი, უკეთესს ვერ ინატრებდი... ქვეყანა კი ამ დროს იქცეოდა, ყანა შემოსული იყო, იწვოდა მზის აღმურში, მაგრამ ვის ეცალა მისთვის — მიდიოდა ხელჩართული კონფერენცია და გრგვინავდა პარტიული აქტივი. აი ამ ამბებზე მოუთხრობს ქართველი პოეტი ვლ. მაიაკოვსკის და შემდეგი სტრიქონებით ამთავრებს თავის ბალადას: „თქვენს შემდეგ წლები, მშენებლობა, ომიანობა... ბევრ რასმე ვძლიეთ, ბევრი დავგმეთ, ბევრს მოვესწარიო, მაგრამ თუ რასმე მართლა ჰქვია „მსხდომიარობა“, „მსხდომიარობა“ ჩვენ რომ ვზივართ, აი, ეს არის... ბევრი რამ, ბევრი ჩავაბარეთ ჩვენს ხალხს გამოცდა, მაგრამ ეს კირიც, სულ რომ ხარობს უფრო და უფრო, მეც ეს სათქმელი უცებ თქვენთან ლექსად წამომცდა“.

* * *

ფრონტი... ყირიმისა და ჩრდილო კავკასიის მიდამოები... ქართველი პოეტი, ბრძოლის ველზე რომ სწევდით თავის თანამემამულეებს, რათა ლექსით

უკვდავყოს და სიმღერად აქციოს მათი სახელი, მთელი ღამე უძილობას შეუტყრია. ან რა დააძინებს მას მერე, რაც მან აქ სახილველი იხილა: სიკვდილი და სიკოცხლე გააფთრებით ებრძვიან ერთმეორეს, გაუღვიძია და თავი აუწყვეტა ჯოჯობეთს, რომ უდაბნოდ აქციოს ეს მწვანე და ლამაზი პლანეტა — დედამიწა. ქართველი მეომრებიც იმიტომ ჩამოსულან აქ, რომ შეაჩერონ ეს თარეში სიკვდილისა. ამ უძილო ღამის ფიქრებზე მოგვითხრობს პოეტი:

მოზღოის, ვლადიკავიის
პრისხანე ღამე ყირიმის
ზეცაზე ბევრი ვარსკლავი —
ერთი ნახტომი ირემის.
წერილი ვარსკლავი ზეცაზე
მიწაზე ღამის უკუნი,
შავლვიდან ვინულეთამდე
გაბბული ომის გუგუნი.
აქეთ შტრის ხელი მოიწვეს,
იქით შტერს მისდევს მდევარი,
ზეცა ჩამოაქვს გრივალებს,
მიწას ზეცაში ოცავებს,
ვას თუ ზის იმ წერილ ვარსკლავზე
და გვარყვეს მათი მკვლევარი
— არის თუ არა სიკოცხლე პლანეტა
დედამიწაზე.

ერთი შეხედვით თითქოს გროტესკულ შტრიხებშია მოცემული ის ვილაც უცნობი და უცნაური არსება, რომელიც ვაპ თუ მართლა ზის სადღაც ვარსკლავზე და იკვლევს, იძიებს, გაწყდა დედამიწაზე სიკოცხლე, სრულიად გაჰქრა თუ კიდევ ბოგინობს სადმე, მაგრამ არა, აქ გროტესკი არ არის, აქ ისევ ქვეყნის სიკოცხლეზე შეყვარებული პოეტის შეშფოთებაა. მიწაზე ღამის უკუნი დგას და ამ წყვილიაღში არ სძინავს ომს, გუგუნებს და ღმუის სიკვდილი და მთელი ქვეყანა წამომდგარა ფეხზე მის დასათრგუნავად.

ი. აბაშიძის ლექსებს, რომლებიც ომის წლებში იწერებოდა, ჰოლოში წარწერილი ჰქონდა ხან „1942 წელი, მოსკოვის მანობლად“, ხან „ყირიმი, აკ-მონაი“, ხან „ქერჩი“, ხანაც „ნალჩი-7. „ნათობი“ № 12

კი“. არის სახელები, რომლებიც თავის თავად მეტყველებენ. ვინ ამბობს, ვინ ლა რას ნიშნავს ჩვენთვის ქურონი და ნალჩიკი, რა მწარე ფიქრებსა და საშინელ მოგონებებს აღძრავენ ისინი; იქ, იმ ადგილებში, ბრძოლის ველზე იბადებოდნენ პირველი სახეები და პირველი სტრიქონები ირაკლი აბაშიძის ომის-დროინდელი ლექსებისა, მათი უმრავლესობა, კერძოდ, „კაპიტანი ბუბაიძე“ ჯერ საფრონტო გაზეთების ფურცლებზე დაიბეჭდა.

მე ქართველი ბუბაიძე
ბალუაქეთის მთებში ეწევიარ...

როგორ შეძრა და აამლეღარა ომის წლებში ამ უბრალო სიტყვებმა მთელი ხალხის გული და ეს იმიტომ, რომ ეს იყო მოთქმა, მაგრამ როგორი ვაყკაცური და გულამდე ჩამწვდენი! და რაკილა ეს სტრიქონები აზლად გათხრილი საფლავის პირას იყო დაწერილი, ჰგავდა იგი ძველებურ ქართულ მოტირალსა და ძველებურ ვაყკაცურ გამოთხოვებას, როცა ამ ცხოვრებიდან წისული კაცი უბარებს დარჩენილებს იდგენ ამაყად და უშიშრად. ეს ლექსი დაწერილია, როგორც ეპიტაფია. ძველი საფლავის ქვების წარწერებში მუდამ თვითონ მიცვალბული ლაპარაკობს და არის ამაში რალაც პირველყოფილი მიაშიტური, თუ ბრძნული რწმენა, რომ ის, ვინც გიყვარდა, ვერ მოკლეს, ისევ ცოცხალია და მიწიდანაც, შავეთიდანაც ისევ მოგაწვდინა ხმა. ასევე ისმის საფლავიდან მამაიცი კაპიტანის დანაბარები:

და ვეზარებ ყოველ ქართველს,
მისი წონდა ვალი არის —
მოკლეს, მაგრამ მეკრდიო შეკრას
ფერბენტი და დარიალი.

თანამედროვე ჰოლონელი პუბლიცისტი ზიგნევე ზალუსკი თავის წიგნში „ისტორიაში შესვლის უფლება“ წერს: „ჩვენი ერი, ალბათ, როგორც არცერთი სხვა, მიჯაჭვულია თავის ისტორი-

აზე, ფიქრში მუდამ მასთან არის და განუწყვეტლავ კვლავ და კვლავ ხელახლა განიცდის მას“.

ამ სიტყვების ავტორს, ცხადია, ვერ მოვთხოვთ იცნობდეს ქართულ პოეზიას და ქართულ ეროვნულ მსოფლშეგრძნობას. ის დაინახავდა, რომ ქართველიც ასევეა „მიჯაჭვული თავის ისტორიაზე“, რომ ქართველი პოეტი ხელახლა განიცდის არა მარტო დიდგორსა და ბასიანს, მარაბდასა და კრწანისს, არამედ ქერქსა და ქლუნბორს, ისე როგორც პოლონელი თავის ვესტერპლიაიტესა და მონტე-კასინოს, განიცდის ისე, რომ ხანდახან გეჩვენებათ თითქოს იგი ჰკარგავს დროის შეგრძნობას.

ირაკლი აბაშიძეს აქვს ერთი ლექსი „რად გელანდება“, რომელშიაც ვკითხულობთ:

როცა ტიღებში ღვინი ცხარდება
და გულ-ღვიძლს გინდობს ტუბილი
საკრავი,
ვეცრად თვალწინ რად გეცხადება
უზბანი, ქერჩი, ვლადიკავკასი,
რად გელანდება, რად გაგონდება,
მთებში ქვეშეთა ცხარე დუელი
დაჭორლ ქართველის ჩემი გოდება,
ვეღზე — დამწვარი ყაბარდოელი.
რად გელანდება, რაც გაქვს ნახელი,
მეხის გუგუნში, ქართა სრიალში,
ორმოცდარისი ცხელი ზაფხული
სისხლის წვიმები აყვასიაში.

ეს არ არის მარტო ერთი ადამიანის, ამ შემთხვევაში პოეტის ლირიკული განწყობილება, ეს არის თუ შეიძლება ითქვას, ეროვნული, სახალხო ხსოვნა, ეს არის მოლანდება, რომელსაც ვერ მოიშორებ და არც გინდა მოიშორო, იმიტომ, რომ ეს შენი ხალხის ისტორიაა. მაგრამ ეს ხსოვნა უფრო შორსა სწევდება, ვიდრე ერთი ადამიანის სიცოცხლის ზანგრძლივითაა. „მე სიბერის ზღურბლთან ვდგავარ — ამბობდა მიშლე, — და ჩემს ცნობიერებაში, გარდა იმისა, რაც მე განმიცდია, არის კიდევ ორი ათასი წლის ისტორია... ეს არის ამბები, გატაცებანი, მოგონებანი...“

ამას ყველაზე მკაფიოდ პოეტი ადასტურებს. იგი შეგვხსენებს, რომ მისი მიახლოება „მიჯაჭვული თავის ისტორიაზე“, რომ ჩვენს ხსოვნაში სძინავთ საუკუნეებს და უცებ, რაღაც ბიძგის გამო, იღვიძებს მოგონება თუ მოლანდება.

იღვიძებს არა მარტო მამინ, როცა საქართველოდან შორსა ხარ, არამედ შინ ყოფნის დროსაც. ლეჩხუმისაკენ მიმავალ გზაზე სამი ციხე დგას. პირველს „დაუხვდი“ ჰქვია, მეორეს — „დაკარი“ და მესამეს — „არ გაუშვა“... და პოეტი მიმართავს ჩვენს თანამედროვეს, მოგზაურს, შემთხვევით რომ მოხვედრილა ამ მიდამოში:

უფრი მთვადე ქედებს, მთა-გორებს,
ჩემათ მოვლემარებს კლით-კიღებს,
„დაკარი“, „დაუხვდი“ და „არ გაუშვა“
იქნებ მოგესმას ამ სიმშვიდესი.

პოეტი ხედავს: ეს ციხეები კი არა, კაცები არიან. „დაუხვდი“ — ფიციბი ქაბუკია: ომის ქარბუკი თავს რომ აიწყვეტს, მომბდურს ყველაზე ადრე მან უნდა შეაგებოს მკერდი, როცა მტრების ალყაში გატყდება მისი ზღუდე, წაიქცევა ეს ქაბუკი, მამინ ომის ქარცეხლში გადაეშევა ციხე „დაკარი“ — ეს უკვე ღინჩი და პარმაგი ვაყვაცია, როცა შემოსეულნი მასაც გადასთლავენ, მტრის წინ დგება ბერკაცო, დგება ციხე, რომელსაც „არ გაუშვა“ ეწოდება.

„დაკარი“, „დაუხვდი“ და „არ გაუშვა“ —
თ, რა არის ჩვენი მამული.

ამავე ციკლს განეკუთვნებიან ლექსები „ავტო და დმანისი“, „დმანისის ქვები“ და „იქნებ ნატრობენ“. იქნებ ნატრობენ ეს მდუმარე ქვები, ეს ხავს-მოღებულნი ნანგრევები, რომ შენ მათთან ერთად იყო, იქნებ ნატრობენ კაცებს, მეტყველებს, „ხვევისბერებივით ჩამომსხნდარან მთები ქვიანნი, როგორც თემობა, შეწყობილი და ძველებური, რომ თქვან ზღაპრები სულიერი ადამიანის, წლიდან წლებამდე უწყვეტი და გაგრძელებული“. ამ უწყვეტსა და გაგრძელებულზე ბუბბუბებენ

დმანისში მიყრილ-მოყრილი ქვები და, თუ ქვეშარიტი პოეტი ხარ, ის ხმები უნდა გაიგონო და მკითხველამდე მიიტანო.

იქნებ ეს მარტო პოეტების სულში ხდება, იქნებ ეს გადაპარბებული გრძნობიერებაა, მისული უქანასკნელ მიჯნამდე? არა, ეს უბრალო ხალხური განცდაა, ეს სამშობლო მიწის ძაბილია, რომელიც ყველა ხმაზე უფრო ძლიერია.

ირაკლი აბაშიძის ლექსში იგრძნობა ის უხილავი ძაფები, რომლითაც პოეტის გული გადაბმულია სამშობლოსთან. აქ ჩანს ქართული ტემპერამენტი, გაშლილი გული, მზად რომ არის ჩაიხუტოს მთელი მსოფლიო და შორეულ ინდოეთშიც ისე იგრძნოს თავი, თითქოს შინ იყოს: „განგის ნაპირას, როგორც არაგვზე, ახალ მწვენილზე, პურზე, არაყზე, დავსხედით, როგორც თბილისელები“.

იერუსალიმი... ჭვარის მონასტერი... შუა საყდარში დგას ქართველი პოეტი და ათვლიერებს ირგვლივ ყოველივეს, ასკეტრის გუმბათს, დახედავს იატაკს, ფერადი მარმარილოს კენჭებით რომ არის მოფენილი... ახსენდება ადრე წაკითხული, რომ სწორედ ამ ადგილას უნდა ჩანდეს რაღაც შავი ლაქები, გადმოცემა ამბობს, თითქოს ეს ნაკვალუნი იმ მლოცველთა სისხლისა, ოდესღაც საარკინოზებს წირვის დროს რომ ამოუწყვეტიათ. ეძებს, ათვლიერებს... აი, ეს უნდა იყოს ის ნაკვალუნი, შავად ჩაშხარა მოზაიკის ფერად კენჭებში. როდინდელია? ვისია? უცებ თვალში მოხვდა იქვე, იატაკში ჩაქედილი ლითონის ფირფიტა, ზედ ქართული ასომთავრული წარწერაა.

„სწრაფად გავძახე კედლების წარწერებითა და ფრესკებით გართულ აკაკი შანიძესა და გიორგი წერეთელს, ისინიც მოვიდნენ და ამოვიკითხეთ:

„დქით მტკიცედ და შეურყვევად“.

ქრუანტელმა ამიტანა, — მოგვით-

რობს ირაკლი აბაშიძე, — ამ პატარა ლითონის დისკომ თითქოს ქვემოთაშენი ამწია და პერსი შემისროლდა. იატაკიდან ამოვარდა გუგუნე თავგანწირულთა მოწოდებისა, თუ მახვილდაკრულთა ხმაჩახლეჩილი ძაბილი, სადაც საუკუნეების გაღმიდან.

რითი არა ჰგავს ეს ძველი ქართული ახალს: „არც ერთი ნაბიჯი უქანს“

„დქით მტკიცედ და შეურყვევად“.

— გეჩვენება, რომ ამ სიტყვებს ფირფიტაზე კი არ კითხულობენ, საიდანღაც მოესმით, რა უცნაური წუთით, რა მტანჯველი გულის შეკრთობა!

ეს ადგილი ირაკლი აბაშიძის „პალესტინის დღიურიდან“ მოგვყავს, სადაც პოეტს მოთბრობილი აქვს, თუ როგორ გაემგზავრა იგი გიორგი წერეთელსა და აკაკი შანიძესთან ერთად იერუსალიმში, როგორ მიიგნეს მათ უკვე დიდი ხნის დაკარგულ პორტრეტს რუსთაველისას, როგორი სასოებით და გულის თრთოლვით სწმენდდნენ კედელს, და როგორ ჩნდებოდა სახე პოეტისა და შემდეგ როგორ ჩამოიტანეს ეს სურათი საქართველოში.

მთელი ეს ამბავი ულექსოდაც, ისე სადად და უბრალოდ მოთბრობილი, როგორც პოეტის ჩანაწერებშია, თავისთავად არის უმშვენიერესი პოეზია.

მთელი ეს ამბავი სამუდამოდ დაამახსოვრდათ თანამედროვეებს და დარჩა საქართველოს ისტორიაში, როგორც დიდი სიხარულის დღე.

საუკუნეების მანძილზე გულში დაგუბებული ნაღველი და ტკივილი, ძებნა რუსთაველისა, ოცნება მისი კვალის პოვნისა იქცა ირაკლი აბაშიძის მთავარ თემად, უფრო მეტიც — იქცა მის პოეტურ ბიოგრაფიად. ორი ასპექტი აქვს ამ ძიებას: პირველი — ეს ისტორიისა და მეცნიერების სფეროა, სადაც ქართველი მკვლევარები ნაყოფიერ ძიებას იწყებენ ჭერ ისევ XVIII-XIX საუკუნეებში და დიდი წარმატებით განაგრძობენ დღესაც. მეორე კი — პოეზიის სამყაროა, დაუცხრომელი ფიჭრისა და ოცნების სამყარო — აჩემებული იდეა

იარო მსოფლიოს გზებზე რუსთაველის კვალის საბოვნელად; ეს უკვე საკუთრივ პოეტის მარშრუტია.

რაოდენ საგულისხმოა, რომ ყოველივე ამას პოეტი იწყებს თავის სიკაბუჯეშივე:

1934 წელი... მოსკოვი... კავშირთა სახლის სვეტებიანი დარბაზი... ერთ სვეტზე — რუსთაველის დიდი პორტრეტია და გასაოცარი მღელვარებით გადმოსცემს პოეტი ამ საგულისხმო ეპიზოდს:

თქვა, მგოსანო საოცრებს მოველ ქვენიდან,
მე გადაეპრა ვახუწავებრელ წვას და
უკუნეთს,
რომ სიკვდილამდე მიქნებობს ცეცხლი
კვიდა,
სიკვდილის შემდეგ იწვებოდა შვიდ საუკუნეს.

იერუსალიმში წასვლას წინ უძღვის მთელი ციკლი ლექსებისა, სადაც პოეტი მოუთხრობს მკითხველს, თუ რატომ ვერ მოუსვენია, რისთვის დადის მალრიბის გაუთავებელ გზებზე:

და მეც დაეად,
კინძლო მის კვალს ვინმეებღე
ინდოეთის
გალაქარგულ გზებზე,
შიდასი წლოს,
შიდილი ათას წვიბის შემდეგ
მის ნაფებურს,
მის ხაკალევს ვებებ.
სად იარა,
სად უქორა ცრემლთა ფრქვევას,
სად მოუსწრო
მისს შეფუცულს ძმასთან?
არაბეთის ზღვასთან იდგა?
მეც აქ ვდგავარ,
მეც აქ მოველ,
არაბეთის ზღვასთან.

პოეტი მოგვითხრობს, თუ რამდენ ხანს ეძებდა ამ კვალს, სად, სად არ გძებნე — მესმეთს თუ სამცხეს მე გულო ჩემი შენს მონად ვრაცხე, ინდთან და განვთან, ფენჯაბს და ლაპორს, შორს, სულ შორს, მაგრამ ახლოს, სულ ახლოს, შენი ხმა მოწვედა ჩემს მგოსნურ გუმანს, მეც ჩემი სმენა დაეძაბე

უმაღლ, და მგოსნის გზებით და მღეერის გზებით, ვკეცე და ვტოლო მამრიყის გზები, მაგრამ ის გზები სდუმან და სდუმან.

და ბოლოს, აი, იერუსალიმიც... ჯვარის მიწასტერი.

მიძნელება გადმოცე შეთბეკდილება, რომელსაც ახდენს ლექსი „შენ აქ ხარ“. რა არის ეს? დიადი სევდა და მწუხარება თუ ზენა სიხარული იქნებ ეს არის ის თავდავიწყება „ის ექსტაზი, როცა ადამიანი ეზიარება მარადისობას და ჰკარგავს დროის შეგარძნებას; არის რაღაც იდეალური იმ ხმელ ჭახანშიც, რომლითაც ჯვარის მიწასტერის კარი იხსნება, თრთოლვით და ძაგძაგით ეხება ხელი ამ კარს, და ესმის ზარი, საუკუნეების წინათ რომ რეკდა, თითქოს იმ საუკუნეებიდან წამოსული ქარი წამოუბერავს და გარდასულ ეამთა სუნთქვას მოიტანს. „შენ აქ ხარ, აქ ხარ“, აღმოხდება პოეტს და აქედან იწყება ის წუთები, როცა იგი უსმენს საუკუნეების წინათ აქ წარმოთქმულ ლაღადს.

უსმენს რუსთაველს, ესმის მისი ამოკენესა და უქანასქელი დანაბარები სამშობლოსადმი.

ირაკლი აბაშიძემ შეძლო ფანტაზიით გადასულიყო მეთორმეტე საუკუნეში ისე, რომ დარჩენილიყო მეოცე საუკუნის პოეტად.

გადასულიყო და მოესმინა რუსთაველის ხმები — „ხმა სამრეკლოსთან“, „ხმა თეთრ სენაკში“, „ხმა კატამონთან“, „ხმა გოლგოთასთან“... აქ ყველგან ჩვენ ვხედავთ შეყვარებულ რუსთაველს, თვით სიკვდილის მოახლოების წუთებშიც შეყვარებულს მიწაზე, საქართველოზე, დიდ თამარსა და ჩვენი ქვეყნის სიციცხლეზე; აქ კარგად არის გადმოცემული საიდუმლო რუსთაველის უკვდავებისა — მისი უქკნობი სიყვარული სიციცხლისადმი, ჰუმანიზმი, თავისუფლებისმოყვარეობა, მისი დაუცხრომელი ლტოლვა სილამაზისადმი, მისი რწმენა ადამიანის გულისა და გონების ძლევამოსილებისადმი და აქ, პალესტინის მიწასტრული მყუდროების.

გაცრეცილი სვეტების, მთელი ამ მკვდართა სამყაროს, ამ სასაფლაოების მიღმა შრიალებს მუდამ ჭაბუკურად ნორჩი გაზაფხული — მზე კორჩინებზე ზის და ქვეყნად მწვანე ამოდის, შრიალებენ მესხეთის ვენახები და შერცხლები თავს დასტრიალებენ თმოგვის ხავსიან კედლებს.

ადამიანს აქვს სამშობლო — ეს არის მიწა-წყალი, მთები და მდინარეები, ლავვარდი ცა და მზე; აქვს სამშობლო — სოფლის ორღობე თუ ქალაქის ქუჩა, რომელიც პირველი დაინახა თვალის ახელისას; აქვს სამშობლო — მამის სახლი და პირველი სკოლა, ჭეჭილებით ამწვანებული მინდორი და სოფელ-ქალაქებით ქავეს ხეობები, — ყველაფერი, რაც შენს ირგვლივ არის, ურომლისოდაც სიცოცხლე არ შეგვიძლია.

ასეთია სამშობლო, აღბეჭდილი რუკაზე; ამას გარდა, ადამიანს აქვს შინაგანი სამშობლო. ეს არის მისი დედაენა, რომელშიაც გადახატულია ყველაფერი — ეს ლავვარდი ცა და შფოთიანი არაგვიც, დედის სახეც და შვილის თვლების ფერიც, მინდორიც და ტყეც და საგულისხმო ის არის, რომ ამ სამშობლოს თან წაიღებ ყველგან, ცხრა მთისა და ცხრა ზღვის იქით რომ იყო გადახეწილი და განდევნილი, ენა აძლევს კაცს შესაძლებლობას თან ატაროს თავის სამშობლო; მასში ყველა სიტყვა — ხატია, სურათია, ფიქრია, სუნთქვაა, სრბოლა და აღმაფრენაც, ქვათა და კირთა დუღაბია და ჭირთა მალამო.

ასეთია აზრი ლექსისა „ბმა კატამონთან“. აქ კარგად არის მინიშნებული, თუ რამ გააძლებინა საქართველოს საშინელი ქართველიებიანი საუკუნეების მანძილზე, როცა ერთ განსაცდელს უმაღლეს მთაზე მოკვებობდა ხოლმე. თავის დროზე ბაირონმა პოემაში „დანტეს წინასწარმეტყველება“ დიდ იტალიელს ათქმევინა: ჩემს სხეულს სამშობლოს მიწა მიიბარებს, ჩემი სული კი მის ენაში დაჩხვება. ეს არის უკვდავება, ასე დაჩხვება დანტეს სული იტალიურ ენაში,

ბაირონისა — ინგლისურში, ხოლო რუსთაველის სული ასევე ცოცხალია თულ ენაში. ვინც რუსთაველი იცნობს, ვისაც ის უყვარს, გრძობს კიდევაც მას, ხედავს და ესმის მისი ბმა არამართო „ვეფხისტყაოსანში“, არამედ ყველგან — ილიასა და ვაჟის ლექსებშიც, დედის, მეგობრის, სატრფოს საუბარში, მზით განათებულ ქართულ სოფლებსა და ქალაქებში, ყველგან, ყოველ ნაბიჯზე.

ენა — ერის უკვდავებაა, ვინ მოსთვლის რამდენმა ომმა დაარბია საქართველო, რამდენმა მტერმა აიღო მისი ციხეები, მაგრამ ვერსადან მიუღვა ყველაზე დიდ ციხე-სიმაგრეებს — ქართულ ენასა და „ვეფხისტყაოსანს“; ამიტომ ვადარჩა ეს პატარა ქვეყანა, არა მარტო საქართველოს ისტორია, არამედ მთელი კაცობრიობის წარსული და აწმყო ნათლად გვიჩვენებენ, თუ რაოდენ უზარმაზარი ძალა აქვს ენასა და სიტყვას. უკვდავყოფილი წერილობითი სახით სიტყვა იძენს ძალაუფლებას ადამიანთა აზრებისა და ოცნებების მიმართ, და ამ ძალაუფლების საზღვრებს ჩვენ ვერც გავზომავთ და ვერც წარმოვიდგინოთ. სიტყვა ბატონობს დროშიც და სივრცეშიც. მაგრამ აზრი მხოლოდ მაშინ ცოცხლობს და მოქმედებს, როცა ანბანის ბაღში მოექცევა ხოლმე. ყოველივე დანაჩვენს ქარი წაიღებს. წინსვლა კაცობრიული აზრის განვითარების გზაზე, ადამიანის გონების წარმატებანი დაიბადნენ თეთრი ქალაქის მინდორზე ამ ასოების მეშვეობით, ჭეჭილის სუსტ ღეროებს რომ ჰკვანან. უფრო ადრე ისტორიაში სიტყვა თამაშობდა პირველ როლს ყოველი ერის წარმოქმნის პროცესში — იგი აკავშირებდა ერთიმეორესთან გვარეულობებსა და ტომებს, ჰკრავდა ერთად, სახელმწიფოდ, ერთ მთლიან, მონოლითურ და გაუტეხავ ორგანიზმად, იგი ანთავისუფლებდა ქვეყნებს, იბრძოდა სამართლიანობისათვის, ამხვერვდა ბორკილებს, ახალ გზაზე გა-

ყველა ხალხები, და უძლებდა ყველა განსაცდელს:

დაეცეს, იქნებ, სიმაგრე ყველა მოსიარულს, იქნებ, ყველა ყმა ველად, დაედოს მტკარი ყველა ღივ ხსოვნას, დააქედეს ახრი ნაპოვნის პოვნას, ყოველ ნერვს, იქნებ, დაატყდეს მუხი, ყოველ ძველს, იქნებ, დაედგას ფეხი, მხოლოდ, შენ, უკუნობსა,
შენ, ხატად ქვეულს,
რა დრო, რა დანსეშა
შენს უაღავე სხეულს?

ასე, საუკუნეების შემდეგ ეხმარება თანამედროვე ქართული პოეტი უბადლო გენიოსის გადმოძახებას ჩვენსკენ, ჩვენი დროისაკენ და თვითონ ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ ადასტურებს ირ. აბაშიძის სიტყვებს — დაეცეს იქნებ სიმაგრე ყველა, ხოლო შენ, მზიურსა და შუქმოსილს ვერაფერი მოგერევთ. გრძელმა ინტერვალმა, განვლილმა ასწლეულებმა ათასზე მეტი ქირი და განსაცდელი დაატეხეს თავზე საქართველოს, მაგრამ მან გაუძლო ყველა განსაცდელს, იხსნა თავისი რუსთველური ტემბლ-ქართული, „სიკეთისა ხელის მხედელი“, იხსნა თავისი ენა და ენამ იხსნა იგი.

მთელ ამ ციკლში ყველაზე ძნელი და რთული თემა, ყველაზე მძიმე საფიქრალი აღძრულია ლექსებში „ხმა ყვარის მონასტრის ვიღვანთან“, „ხმა ზეთისბილის ბაღში“ და „ხმა გოლგოთასთან“.

პოეტური ნაწარმოები მეცნიერული ტრაქტატი არ არის და არც პოეტი აპირებს რაღაც ახალ პირობებს წამოყენებას. ეს არც ამ წერილის თემა და მიზანია. ჩვენ მხოლოდ ვაღმოვცემთ იმ ფიქრებს, რომლებსაც ირ. აბაშიძის შემოხსენებული ლექსები აღძრავენ: რა მოხდა, რატომ გაემგზავრა რუსთაველი პალესტინაში? რა სქონდა მოსანანიებელი ყველაზე ღივსა და ყველაზე მარტალ კაცს ჩვენს მიწაზე დაბადებულთა შორის? რატომ არ ჩანს მისი სახელი იმ

დროის მატრიანებში? შემატრიანე საქიროდ ჩათვალა აღენიშნა ქრეშე ბესიძის ომის დროს, თამარი ოძრბენსა წარმოგვეგზავრა, იქ „ეახლნეს შეეთელი, კაცი ფილოსოფოსი და ლექსთა გამომთქმელი“, აღენიშნა, რომ აქვეა ევლოგი, სალოსად წოდებული, წინასწარმცნობელობისა ღირსქმნილი“, შემდეგ, შემატრიანეს ისიც აღწერილი აქვს, თუ როგორ ანუგეშებს თამარს პოეტი შეეთელი, როცა სალოსი ევლოგი, მისტიკური ხილვის შემდეგ, მთაზე მირბის სალოცავად. საქართველოს ქარები გამარჯვებულნი ბრუნდებიან ბასიანიდან მესხეთში თამარიც ოძრბედან ვარძიაში მიდის. არც ფრონტზე ჩანს რუსთაველი, არც შინ.

„ისტორიანი და აზმანი“ საესეა ლიტერატურული რემინისცენციებით. როგორ მოხდა, რომ იმავე შემატრიანეს, სიყვარულზე რომ ჩამოაგდო სიტყვა, ვისი და რამინი გაახსენდა, ხოლო ავთანდილი და თინათინი არა, სულამითი გაახსენდა და ფატმანი არა, გვირობაზე რომ დაიწყო ლაპარაკი, „შაჰ-ნამეს“ როსტომი გაახსენდა, ხოლო ტარიელი არ გაახსენდა.

რა თქმა უნდა, „შაჰ-ნამეცა“ და „ვისრამიანიც“ მსოფლიო ლიტერატურის უბრწყინვალესი ძეგლების რიცხვს განეკუთვნებიან და ქართველი მკითხველიც მუდამ გატაცებით ეწაფებოდა ამ წიგნებს, მაგრამ როცა ვაქცავთაზე ან სიყვარულზე ჩამოვარდება სიტყვა, იქ შინაურზე, ეროვნულზე, ქართულზე ადრე უტეხო რად უნდა გაგახსენდეს, შენინი რად უნდა დაგაგიწყდეს იმდროინდელი შემატრიანეები კი ივიწყებდნენ რუსთაველის უბადლო რაინდებსა და მის კდემამოსილ დედოფლებს — ნესტანსა და თინათინს.

ბუნებრივად იბადება კითხვა — რატომ სდუმს ასე ჭიუტად მატრიანე, ეამთალმწერელმა ერთი-ორჯერ მოიხსენია შოთა კუპრი თუ კუპარი და ამ სახელის ირგვლივ თანამედროვე მეცნიერებმა ვინ მოსთვლის რამდენი იღავეს, რამდენს მოეღალა კალამი მასზე წერით

და მიინცე გაძნელდა დამაჯერებელი პასუხის გაცემა მის ვინაობაზე.

რით აიხსნება ყოველივე ეს? საქმე ის არის, რომ თავის დროზე განსაზღვრულ წრეებში გავრცელებული იყო აზრი თითქოს რუსთაველმა გაიზიარა ერესის მომხრეთა პოზიცია, თითქოს იგი განუდგა ქრისტეს; ამის გამო იმავე წრეებმა ეკვის თვალით დაუწყეს სკერა „ვეფხისტყაოსანსაც“, ამ თვალსაზრისმა თავისი ნაკვალევი დასტოვა ძველი ქართული მწერლობის ისტორიაში.

არაერთმა ქართველმა მკვლევარმა სცადა აღედგინა სიმართლე და დაემტკიცებინა, რომ რუსთაველი არ განდგომია იესოს სჯულს; ამ საკითხს ვერც პოეტმა აუარა გვერდი, ლოგიკური ცნებების სფეროდან მან მკითხველი მხატვრული სახეების სამყაროში გადაიყვანა და თვალნათლივ გვიჩვენა, რომ რუსთაველი განუყოფადია ქრისტიანული საქართველოსაგან, მას არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება განდგომილი და ერესის მომხრე ეწოდოს.

აი სტრიქონები ლექსიდან „ხმა ჭვარის მონასტრის გალაყანთან“:

— შენგან განდგომა
ო, ჭვარცხელო,
მე რად დამბრალდა,
მალაღ მწვერვალთა სალოცავო,
ხატო ნაპარლთა,
ძლეულთ ნუგეშო,
დავრდომილთა თავშესაფარო,
მაშვრალთ იმედო,
ანთებლო ბნელში ლამპარო,
არას მქონეთა საგანძერო,
დიდო ზაფხულო,
მიზანთ მიზანო უმადლესო,
რწმენით ნახულო.

ასე ესაუბრება მისტიკურ ხილვაში წასული რუსთაველი „მაშვრალთა“, „დავრდომილთა“, „ძლეულთა“ და „არას მქონეთა“ ღმერთს — პანტოკრატორს ანუ ყოვლისშემძლეს. ქრისტიანობა წარმოიშვა როგორც დაჩაგრულთა მოძრაობა, ის გამოვიდა როგორც რელიგია მონებისა და მონობისაგან

თავდახსნილი ადამიანებისა, ლტოკებისა და უფლებებობებისა, რომის იმპერიაში ის მიერ დამორჩილებული და დაპყრობული ერებისა. მან საქვეყნო სიკეთე და სიყვარული იქადაგა იმ ღვთაების სახელით, რომელმან შექმნა სამყარო, ძალითა მით ძლიერითა, ზეგარდმო არსნი სულითა ყვნა ზუციით მონაბერთა; ასე იქცა ქრისტიანობა მსოფლიო რელიგიად.

რენენანსის დამწეებმა, ქართველმა გენიოსმა ბუნებრივია, რომ თავისი ხარკი მიუძღვნა ადამიანის გაღვიძებული გონების ძლევამოსილებას. დავიმოწმით ისევ ის ლექსი, რუსთაველი მიმართავს იესოს:

მე ზემს გონებას,
ცნობას ვოვლიდი
ზემ ლიდ საუნჯედ,
რადგან არსთაგანს
მე მებოძა
ეს საბოძველი,
შენ მთხოვდი
თაფიანს,
მხოლოდ თაყვანს
თაყვანს განუსყელს,
მე მხოლოდ განსყის,
მხოლოდ განსყის
ეყოჲ მლოცველი.
თუ განმაყაყე,
თუ დამაღვი
თვალი სრულმქმნელის,
თუ მომეც ძალი
ხან ფრთაშესბმის,
ხან დაღონების —
მე მსურდა შენგან
სიტბოც
ცნობის თავისუფლების,
მე მწადალა შენგან
სიბარულიც
განხმულ გონებას.
მე ამ წადილით,
მე ამ ლოცვით
ეყოჲ დამწუარო;
ხამს ლოცვა ზემო
არ მეშუხროს,
ხამს არ წამმწარდეს
და თუ შენ მიინცე

ცოდვად მითვლ
 ამ ჩემს საწადელს —
 ცოდვა, არცოდვის
 ქეშმარიტი
 სად ჩვენ სამძღარი?

როცა მოწაფეებმა ჰკითხეს ქრისტეს
 — უფალო, არა ვიცით, ვიდრე ხუალ
 (საით მიდინარ) და ვითარ შემძლებელ
 ვართ გზისა მის ცნობად? მაშინ იესომ
 უპასუხა: მე ვარ გზა და მე ვარ ქეშ-
 მარიტება!

და ამ გზით წავიდა კაცობრიობა თა-
 ვისი მომავლისაკენ.

ირაკლი აბაშიძის ლექსების ერთ-
 ტომეული, რომელიც მოიცავს პოეტის
 თითქმის მთელ შემოქმედებითი მემკ-
 ვიდრეობას და რომელიც ახლახანს გა-
 მოვიდა წიგნის ბაზარზე, იხსნება უსა-
 თაურო ლექსით, რომელსაც წამძღვარე-
 ბული აქვს ბარათაშვილის სტრიქონე-
 ბი — „მშვენიერება ნათელია ციდან
 მოსული“. ამ ლექსში ვკითხულობთ:

ვინ რას დამძრავას,
 დღე არ გასულა
 მერე აჲ მესუნთქოს
 მიწის სურნელით;
 მე ვივად ქვეყნით საესე, კაცურად,
 ხან უმფროთ, ხან სასურველით.
 ის ხან მანთებდა
 სხვიით, ნათელით,
 ხან ჩემს სულს გლუვდა
 აფთრის კბილებით;
 ქვეყნის სატყეირით
 მე ვარ განმრთელი,
 მე უნდა მოკვდე ამ სატყეირებით.
 მაგრამ მსურს მოკვდე
 როგორც მთის კაცო
 და სამარის წინ
 უთქვა გატეხილად:
 რომ ზოგჯერ
 ზემთის გახსნილ ცისკარში
 მე მსურს ღმერთიც, ღმერთიც მუხილი.

ქეშმარიტად, უაღრესად გულწრფე-
 ლი და ღრმად მგრძნობიარე პოეტის
 დაწერილია ეს აღსარებასავეთ ძუნწი

და მკაფიო სტრიქონები, რომელშიაც
 მოცემულია მთელი შინაარსი, უნდა ვი-
 რი არა მარტო მისი პირადი მრწამსი-
 სა, ცხოვრებისა და პოეზიისა, არამედ
 აქ განსაზღვრულია მოწოდება, ისტო-
 რიული მისია ყოველი შემოქმედისა
 საერთოდ, რომელ ეპოქასაც არ უნდა
 ეკუთვნოდეს იგი. პოეტის გულზე უნ-
 და გაიაროს ყველა სახალხო ტყვილ-
 მა და ყველა სიხარულმა, ის უნდა
 ერიოს ამ მღელვარე წუთისოფლის ყვე-
 ლა ზვირთში, ცხოვრების გაუთავებელ
 საომართიალში, ის უნდა შეებრძოლოს
 საქვეყნო ბოროტებას, რომელიც
 გლეჯს კაცის სულს აფთრის კბილებით,
 პოეტს უნდა სტყოდეს საქვეყნო სა-
 ტყეარო და იგი უნდა მოკვდეს ამ სა-
 ტყეარით.

ფიცივითა სდებს ამ ალთქმას პოეტი
 არა მარტო ამ ლექსში — თავის ბო-
 ლოდროინდელ კმნილებებში იგი კვლავ
 და კვლავ უბრუნდება ამ თემას. ამ
 მხრივ საინტერესოა მისი „თუ ხარ ნა-
 მღვილი“, „მაშ შენ ხარ, მუზა?“,
 „სტრიქონში სიტყვა სულ არ დასწუ-
 რო“, „პოეტი მაინც“, „მხოლოდ იმ
 ერთის“, „როდის სდუმს მუზა“, „ცხო-
 ვრების სიბრძნე“, „გამოუთქმელი ლექ-
 სების ხსოვნას“, „დაგვტოვეთ მარტო“,
 „ფიქრები მთაწმინდასთან“, „პოეტები
 და ისტორიკოსები“ და სხვ. ამას გარ-
 და, ირ. აბაშიძემ არაერთი ლექსი მი-
 უძღვნა თანამედროვე საქართველოს
 ყოფას, მის თვალწარმტაც პეიზაჟებს,
 მის სოფლებსა და ქალაქებს, მის მხე-
 დრებსა და მხვენულ-მთესველებს, მისი
 საყვარელი თემა მუდამ იყო საქართვე-
 ლოს დედაქალაქი, მისი რომანტიკული
 წარსული და აწმყო. ეს იყო და არის
 პოეტის მთავარი თემა. მთელი ამ ლექ-
 სთა ციკლების გადაკითხვა ნათელ-
 ყოფს, რომ პოეტის მხატვრული სიტ-
 ყვა მუდამ განუყრელი იყო. მუდამ გა-
 დაწნული იყო ერის ცხოვრებასთან.

ყველაზე უპირველესი, რითაც ირ.
 აბაშიძის ლექსი მუდამ იქცევა ყურა-
 დლებას, ესაა წრფელი და უღრმესი გა-
 ნცდა სიცოცხლის სილამაზისა. აქ. ამ

ლექსებში ყველაფერი ღრმად ემოციურია, ყველაფერი გადამდებია — სინარულიც, დარდიც, მოთქმაც, მძიმე და ნაღვლიანი ჩაფიქრებაც და გულღია მოლხენაც. და ყველაფერი ეს გამთბარია ადამიანური გულის სითბოთი, სამშობლოს სიყვარულით, მთელი სამყაროს სიყვარულით; კითხულობთ ამ ლექსებს და გრძნობთ, რომ თითქოს თავისთავად წამოსული უბრალო სიტყვებიდან გამოკრთის სინათლე უსაზღვროდისა, გრძნობთ, რომ შინა ხარ ყველგან, მიწაზეც და ცაშიც და ღრუბლებიც კი შენი ყრმობის თბილი სიზმრებია: ეს სიყვარული არ ძველდება, არ ემორჩილება ეამთა სელას, თუმცა ამ ბოლო წლებში მუდამ შემართულმა, მუდამ მზნეობითა და ხალისით აღსავსე ბერეკაცმა (როგორ არ უზდება ეს სიტყვა ირაკლი აბაშიძეს!) მაინც დაიჩივლა: ლექსში „ვარსკვლავები“ არის ასეთი ნაღვლიანი, სინანულით აღსავსე სტრიქონები:

ის ძალა მქონდეს —

მე ოცნებებს, ახლა ბებრულებს.

ისე იმ აღმერს შეკუნთებდი, ერკინულნი
აღმერს ბუნებრივს; გინგლირთუქვა

ის ძალა მქონდეს —

დღევანდელ უღვთოთ გაქანებულებს

იმ ძველ სიხანტეს,

იმ ძველ სიგრძეს დაუებრუნდები.

ის ძალა მქონდეს —

და ერთი თქმა:

— შორხა, გათენდი —

და გაქრა ღამე.

შორხა ღამე,

ღამეს შაბაში;

ის ძალა მქონდეს —

მე ვარსკვლავებს ახლად გაეწმენდი —

ისე არ ერთიან, როგორც მაშინ,

ჩემს ბავშვობაში.

გავამზნეთ პოეტი? არა, ირაკლი
კევიანი კაცია და ლიტონი სიტყვა აქ
არ გასკრის, მხოლოდ ძველ ქართულ
ანდაზას შევახსენებ მას — ბებერი ხა-
რისა რქანიც ეწევიანო; ისე კი, მისი
პოეზიის ვარსკვლავები მუდამ იბრწყინებენ
საქართველოს პოეზიის მოწმენ-
დილ ცაზე.

იროდიონ ჟაროპირიძე

ქრისტიანობა საინგილოში და ინგილოთა ყოფა მეცხრამეტე საუკუნის მიმწუხრსა და მეოცე საუკუნის დასაწყისში

წინათმბა

საქართველოს ტელევიზიისა და რადიომედი-
ყბლობის სახელმწიფო კომიტეტის მივლინე-
ბით საინგილოში გახლდით 1988 წლის ნოემბ-
ბერში. შევისწავლე ინგილოთა ცხოვრება, მათი
ხალხური შემოქმედების ნიმუშები და ხალხური
შემოქმედების მთავარი რედაქციის გადამღებ
ჩვეუფთან ერთად, კაბის რაიონის სოფელ კახისთავის
ინჰაძის სახელობის ქართული კოლმუერწეობის
ელტერის სახლის ვარტელ დარბაზში გადვილეთ
საინგილოს ფოლკლორული საღამო, რომელიც საქართველოს ტელევიზიამ
რამდენჯერმე ვადასცა.

ფოლკლორულ საღამოზე ბრძანდებოდა მასწავლებელი
ანეკა ქვრდაძე. ქალბატონმა ანეკამ თავისი დიდი
წინაპრის ჩანაწერები გადმოცა. მთხოვა ოქნებ
გადაცნოთ ქართველ ხალხს, თუ ინგილოები
დღემდე რა დიდი სიმტკიცითა და ბრძოლით
იციადნენ და იცავენ თავიანთ ერონულ
ზნე-ჩვეულებას, ქართულ ხასიათსა და
რწმენასო. ამ ფერგადსული ფერცილებით
მარცვალ-მარცვალ ამოვიციფე ის ძვირფასი
მასალა, რომელიც დიდ ფასეულობას წარმოადგენს
ჩვენი ერისათვის. აქედან ვგებულობთ, რომ
1881 წლის ზაფხულში კახეთის გლემა მხარეში
მცხოვრები ქართული მრეეღის მწვემსად,
— საინგილოს ბლაღოჩინად, — განმწმუნებოათ
იროდიონ ოქროპირიძე. ამ ჩანაწერების
მიხედვით ჩანს, რომ ბლაღოჩინი

იროდიონი ფრიად, განსწავლული, ქრისტიანული
სარწმუნოების დამკველი და მქადაგებელი
პიროვნება ბრძანებულა.

ბლაღოჩინს მეცხრამეტე და მეოცე საუკუნეთა
შესაყარზე უმოღაწიო საინგილოს მრეეღში
და აღღწერია, თუ რა დღეში იყო იქაური ქართველობის
ქრისტიანული სარწმუნოება ცალკე მოღებია
და ცალკე სასულიერო იერარქიის მაღალ
საფეხებზე მდგომ რეს მმართველთაგან.

იროდიონ ოქროპირიძე საინგილოს ქართველი
მრეეღის წინამძღვრად 1891 წლის ზაფხულს
განმწმუნებოათ და დანიშნულების აღვიღზე
ავიღიტოს გამგზავრებულა. თან ზღებია
მეუღლე ნინო, მციტრწლოვანი შეიღები: მესა,
გიორგი და ძუძუთა ზინა.

სამღლიანი მგზავრობის შემდეგ დანიშნულების
აღვიღზე მწვიდობიანად ჩიულწევიათ.

რადგან ბლაღოჩინის ჩანაწერები საეკლესიო
ქველი რუსულითა და ასევე ძველქართულით
იყო დამიძიებული, რაც თანამედროვე მკითხველისათვის
მწელად გასაგები იქნებოდა, გადავამწმუნე,
თანამედროვე ქართული სალიტერატურო
ენას დავუბლოვე და ასეთი სახით ეთავაზობ
მკითხველს. ჩანაწერისათვის თავდაპირველი
ფორმა და შინაარსი არ დამიკარგავს, ფაქტები
არ დამიმახინჯებია.

გიორგი გორტიშვილი.

თუთის შეწველით სხარტულით შევიღეთ ეკლესიის
ვალაენის კარი და ჩვეს თვალწინ გადაიშალა
მწვენი ბალახით მოხავრდებული და ხე-ნარგავებით
დამწვენებული ფართო ეზო, სადაც ლამაზაინიანი
საბლიც იღვჯა. იქ გულ-

თბილად მოგვეგება სამრეელო სკოლის მასწავლებელი
ქალი, რომელსაც ეცნობდი. მან მცხეთის
ღღდათა მონასტერში გაასრულა კურსი: ეს
ქალი გახლდათ მართა მხსარაშვილი,
რომელიც კახში გამობთვილიყო. მისი მეუ-

საინჟინროში
საინჟინროში

დღე — ადგილობრივი თავადი იოსებ სიდა-
მონკინათაიცი — აქაური ნორმალური სკო-
ლის მასწავლებელი იყო. ეზოში შეგებდა აგ-
რთვე ადგილობრივი ეკლესიის ზოგადი ფი-
ლიმონ ზაღლოვი და მისი შვილები წინა.

ნამგზავრებს დამხედურნი გაგვიმასინდ-
დნენ. მალე დაეხიანადით. მათ ინგილოთა ზნე-
ჩვეულება მოკლედ გაგვაცნეს. მალე სოფელ-
მაკ შეიტყუი ახალი ბლაღოჩინის ჩამოსვლა და
ხალხი შორიდან გვათავალერებდა. ნამგაღ-
ლევს კახის ეკლესიის მღვდელი მოვიდა. უკვე
მოხეტობაში იყო შესული, მაგრამ ვარჯად შე-
ნახული. ეს გახლდათ მამა მიხეილ ყელიშვი-
ლი — კახში მცხოვრები ინგილო. თორმე ის
ყამწილობაში შეჩვევის სკოლაში გაუხრდიით
და მოლა გამხდარა, მაგრამ რადგანაც ბავშ-
ვობაში ქრისტიანული წესით ყოფილა მონათ-
ლული, დიაცობა შეუწყალება და ცოტა ხნის
შემდეგ მღვდლად უყურთხებიათ. მას ხალხი
ზედმეტ სახელად „მირხა ქეშეშ“ ეძახდა. მა-
როლაც, კვიანის, მოხერხებელი, კარგი მეტ-
ყველი და სასარგებლო მღვდელიც გამომდ-
გარყო. იცოდა აგრეთვე შინაური მეურნალო-
ბა და ამ უწყშიმო ქვეყანაში ეს ხელობა დიდ
სახელს უბეჭდა. ხალხი დიდი პატივისცემით
ეყურობოდა. ეს მღვდელი თბილი, სიტყვა-ქე-
ზით შემზდა. მიიხრა: მამა ლეონიდე — მისი-
ონერი და თქვენი სახლიაკაც გაქვბდათ თქვე-
ნა და თქვენი სახლობასაც. ჩვენს მასწავლე-
ბელ ქალს კენიან მარამ სტიმონის ასულსაც
სცნობიხართ სემინარიის სტუდენტობისას და
ესაც გაქვბდათ. იმერაც ვაქვს თქვენი ახლ-
გაზრდული უნარისა და გამოცდილებასა, რომ
დიდ გულშემატკივრობას გამოიჩინებ და შემ-
წიობას გაუწყეთ ადნე შესუღმონობაში მომ-
წავეღულ, შევიწროებულ ერთი მეუბა ქართუ-
ლებს. ეუბანებე, რომ აქაური ქრისტიანობის
მდგომარეობა ჯერ არ ვიცო და ვერც რამე
იმედს მოგვცემთ-მეთქი.

შემიძლია მხოლოდ დავარწმუნოთ, რომ
მოელი ძალიონით შზადა ვარ ყველაფერი მი-
ვეც ამ წმინდა საქმეს. პირველ რაგში, მხო-
ლოდ იმას გთხოვთ, რომ როგორც აქაურმა
აკცმა და თანასოფელთა ბუნების კარგმა
მცოდნემ, გამაცნოთ ამ ხალხის უბირველესი
საჭიროებანი, გზა მიჩვენოთ და თვლი ამი-
ხილოთ თქვენი ცოდნა-გამოცდილებით, წინამ-
ძღოლად მუავდეთ, სანამ მეც თვალს შევამყე-
ვდე ამ სიბნელეს და გზას გავიკვლევდე. მას
გაუხარდა ჩემი ასეთი თავმდაბალი პასუხი და
პირველ ხანებში ხალხით მაკნობდა ინგილო-
თა ყოფა-ცხოვრებას.

პირველი წირვა მალე ვავმართე. ეკლესიაში
ბლომა ხალხი მოვიდა. აქ იყო აგრეთვე ადგი-
ლობრივი უბნის უფროსი (უჩასტკოვი ნაჩა-
ლნიკი), რუსი მერყელოვი მეუღლითურთ. მი-
სი შვილები განათლებული ქართული ქალი

გახლდათ იმის გამო, რომ მინდოდა ვინა-
შეგვეუღოდა აქაური წირვის წესა და
მსულობას, ეს წირვა მღვდელ მიხეილ ყე-
ლოშელის ჩაებატარებინე. სიტყვა კი მე ეუო-
ხარი მრევლს და ის ახრი გაებატარე, რომ
თქვენი სულიერი მოძღვარი და ექშიმ შზად
გახლავართ მთელი ჩემი ძალ-ღონით ნამდვი-
ლი მოძღვრობა გაგიწიოთ-მეთქი. მაგრამ
თქვენიც უნდა დამეხმაროთ, დროულად შემატ-
ყობინოთ ხოლმე თქვენი გაქირებვა-საჭიროება-
ნი, სულიერი სენი და უძღურებანი, თორემ
უამისოდ საყურანებელ წამალს ვერ მივაგნებ
და ვერც სულიერ მეურნალად გამოგადგებთ.
ჩემი სიტყვა ვინც ვაგო, მიეწონა, მაგრამ
ბევრმა ვერ გააგო, რადგან ინგილოები თვი-
თონ ლაპარაკობენ ჩემთვის გაუგებარ ენაზე.
მათს ენაში ბევრი ძველი ქართული და ზო-
გიერთი თათრული სიტყვაც ურყევა. ამის გა-
მოა, რომ წმინდა ქართულ ენაზე ნათქვამ სი-
ტყვებს ბევრი ვერ გეხელობდა სრული თა-
ვისი ახრით.

წირვის შემდეგ გამაცნეს ადგილობრივი ინ-
ტელეგნცია, მასწავლებლები და მერყელოვი
თავისი მუდლით. მერყელოვის ე ინგილო-
ში ლევი მოხელის — ნაიბის სახელით იხე-
ნიებდნენ. იქვე გაიცანე ჩემთვის ფრიად სა-
სამაჟონო პიროვნება, ჩემი ნათლის, დიდე-
ბული მღვდლის ქალიშვილი ელენე გრიგოლის
ასული და მისი ქმარი, თბილისის სათავადაზ-
ნაური სკოლის მასწავლებელი ახელ ნიკო-
ლოზის ძე ბაირამაშვილი, კახის ნორმალური
სკოლის მასწავლებელი იოსებ ვასილის ძე სი-
დამონოვ-ერისსოავი და ადგილობრივი სოფ-
ლების გავლენიანი გლეხები და თავაკები.
ყოველი მათგანი დამპირდა, ვესლებო, ვველა
გარეუობა და ხალხის ზნე-ჩვეულება გავაყ-
ნოთ. ეს ახალგაქნობილი ინტელიგენცია, სა-
დაც უნდა შეეხოვრა, იმ სახლის ათენზე შე-
ვიპატივე და ჩემი მუდლვე გაეცანა.

ჩემზე მშვენიერი შთაბეჭდილება მოახდინა
ხალხმა და ინტელიგენციამ. ამან კეთილი იმე-
დი ჩამიხერგა. შემდეგ დღეებში მამა მიხეი-
ლის ნაამბობით და „ნაიბი“ მერყელოვის სა-
შუალებით გაეცან საინგილოში ქრისტიანო-
ბის დაწვეებისა და შემდეგ მისი დაბოლოების
ისტორიას.

საინგილოში ქრისტიანობა შემდეგნაირი ში-
ნაარსით მიმდინარეობდა:

საინგილოს საბლაღოჩინო, რომელშიც ახლა
მე გადმომივყვანეს, შეიღ საპრეველსაგან შე-
დგებოდა. მათგან თოხასკომლიან კახის ეკლე-
სიას ორი მღვდელი ემსახურებოდა. აღიბე-
ლოს, ყორღანის, ქოთოქლოს, თასმალისა და
ბელაქნის სამრევლოს, რომელიც 600 კომლი-
საგან შედგებოდა, სხვა მღვდლები ემსახურე-
ბოდნენ.

საინგილო ძველთაგან კახეთის ნაწილი იყო

და პერუთად იწოდებოდა. 1616 წელს, შა-
აბასის ლაჰორის შემოსევისას, დაიწყო მისი გა-
ნადგურება. ზოგი ქართველობა ადგილზე და-
ხოცეს, ზოგიც სპარსეთს გადაასახლეს. მათ ად-
გილას დაამკვიდრეს დაღესტნელი ლეკები,
რომელნიც შა-აბასს ენაშაზებოდნენ ქართვე-
ლების განადგურებაში. იმ ადგილებში, ახლაც
დგანან მშვენიერი ძველი ტაძრები. სოქელ ლე-
კოთის ახლოს შემორჩენილია მთელი სამონას-
ტრო კომპლექსი, სოფელ ყუმბის ახლოს და
სხვაგანაც არის მრავალბუნე ტაძრები.

დამპყრობელმა მუსულმანებმა განადგურებას
გადარჩენილ ქართველობას მდინარე აღახის
ახლოს ქვემო ნაწილი მისცეს დასახლებ-
ლად, რადგან აქ აუბანელი სოცხე იცის, წყალი
და ჰავა უფროსია, ადგილი კი ცუბ-ცხუბ-
ბიანი. ამით თითქმის დიდი მოწყალეა მოადეს
თავის მამულზე დარჩენილ ქართველობაზე. ქა-
რთველთა ახალი სოფლები: ზაქათალა, ჭარი,
ბელაქანი, კატები, მაწეხი, ყუბა და სხვები,
წარსული საუკუნის 70 წლამდე ლეკებს ეკო-
რათ ბატონყმური წესით და მათი მოსავლისა
და საქონლისაგან დიდ შემოსავალსაც ლეებლობ-
დნენ.

ესი და მდინარე ქერმების ჩაყოლებამ
მდებარე სოფლები კი ელსეს სულტნების
ყუბი იყვნენ.

ინგილოები, თუმცა ძალით გაამამდიანეს,
შამაქასათა ჩვეულებრივად ქრისტიანობას მალულად
ინახავდნენ. სახელი „ინგილო“, რომელიც
ყმაღბიველ ქართველებს შუაქვეს, ქართულად
კათალიკოს ნიშნავს ვ. ი. შამაქის ჩველებზე
ახლად მოქცევს. სანამიდ რუსები დაღეს-
ტანსა და ქარ-ბელაქანს დაიპყრობდნენ, ინ-
გილოებმა საიდუმლოდ შოილაპარაკეს, რომ
შამაქასის ჩველებზე, ქრისტიანობაზე გადასე-
ლყვენ. თუმცა ამის გაყოება ლეკებთან ძა-
ლზე საშიში იყო.

ქრისტეს ჩველებზე მონათულა პირველმა გა-
ბედა ესის მცხოვრებმა, გელენინამ მოხეცა,
ივანე ბელუდამვილი, რომელსაც ინგილოები
პატრიუსციმონა და სეყარულით ივანეზამას
ეიხანდნენ. ივანე 1861 წელს თბილისში ჩასე-
ლა და ქრისტეს ჩველებზე მონათულა. მისი
ნათლია თვითონ მთავარპართებელი კროსიკო-
ვი ყოფილა. შამიწ შამილი ყერ დამარცხებელი
არ იყო და საქართველოს მთავარპართებელს
მოწყობა ინგილოთა ქრისტეს ჩველებზე შემობ-
რუნება, რადგან თქობიდა, თუ ივანეზამას მო-
ხედით სხვა ინგილოებიც დაუბრუნდებოდნენ
ქრისტეს ჩველებზე, შამიწ რუსეთის იმპერიას
მტრის ზედგვი ერთგული მომხრეები და გზის
მაჩვენებელი ვყოლებოდა.

მეორე წელიწადს კახიდან და სხვა სოფლებ-
დან ქრისტეს ჩველებზე მონათულად თბილი-
სში ჩაეღდა შვიდი გელენინის მოთავე ინგი-
ლო. მათ შორის იყვნენ ცნობილი ისტორი-

კოსის მოსე ყანაშვილის მამა დე. შვეტიცაშვილი
დიმიტრი ყანაშვილი. სონის ტყვეობის
ქრისტეს ჩველებზე მონათლდნენ. მათი ნათლი-
ები იყვნენ იბდროსთავის გამონილი ქარ-
თველი გენერლები და წარჩინებული თავა-
დები. პატარა დიმიტრი ყანაშვილი სკოლაში
მისცეს. მალე აქედმოც დაამთავრა. მერე სა-
ინგილოში მღვდლად და მისიონერადაც მსა-
ხერობდა. ქართულ სოფლებში დანარჩენი ინ-
გილოები თითქმის მასობრივად ინათლებოდნენ
ქრისტიანულ ჩველებზე.

როცა რუსეთის ყარმა დაღესტანი, ქარი და
ბელაქანი დაიპყრო, საინგილოში ელსე ძვე-
ლებურად დარსდა თორმეტი სამრეულო თა-
ვისი მღვდელ-დაიყენებით. შერგამ ინგილოთა
ამ სხარულს დიდი დღე არ ყურება. სოფელ ბე-
ლაქანში ბანქოს თამაშის დროს რუსის ქარის
ყოფილმა პოლიციემა, ლეკთა ბეგმა საჭი მუ-
რთებმა, ვერაგულად მოკლა ზაქათალის ილ-
ქის უფროსი, თავადი შილიკოვი. ამის შემდეგ
ბელაქანსა და სხვა სოფლებში ბელოენერად
მოაწვეს აქ მცხოვრებ ლეკთა აწანყება. რუ-
სის ქარის მცირე რაზმს, რომელიც რუსეთი-
დან პირველად შემოდიოდა საინგილოში, ლე-
კები ვიწრო ელთან გზაზე ჩაესაფრდნენ და
მეომრები მთლიანად ამოწყვეტეს. მერე კი
აწანყებულ ლეკები დამშვიდა მთავრობამ და
აწანყების მიზეზის გამოძიება დაიწყო.

თვითონ დიდი მთავარი, ახალი მეფისნაცვა-
ლი, მიხეილ ნიკოლოზის ძე იძებდა ამ საქ-
მეს. ავენტურის ჩაგონებით ლეკობამ პირი შე-
პარა და ერთხმად განაცხადა, ძალითა გენა-
თლავდნენ და აწანყება იმიტომ მოეხდინე-
თო. ამაზე დიდმა თავადმა უპასუხა, ჩვენ ძა-
ლით არავის ენათლავთ და არც მოუნათლავ-
თო. ვისაც ქრისტეს ჩველებზე არ ვინდათ, არც
ჩვენ ვინებინათ, თავისუფალი ხართ.

გამოთავისას მხოლოდ აწანყებულ ლეკებს
დაკოტეს. მშვიდობიან ინგილოებს არც კი
გამოუძახეს გამოთავისას. ქრისტეს ჩველებზე
მობრუნებული ინგილოებიც კი არ დაკოტეს,
თუ რომელი მთავარი არის ძალით მონათლ-
ელი, შამილი ეკვე დატყვევებელი იყო და ქარ-
ბელაქანის დაკოტობელი. ინგილოებს დასმა-
რება და ერთგულება რუსეთის იმპერიას ეკვე
აღარ სჭირდებოდა. ამიტომ ამ ქართველობის-
თვის თავის აღარ იწუნებდა.

გამოძიების შემდეგ ლეკები არ დასავენ,
ამით უფრო წაქეჯეს ისინი და ვათამაშებუ-
ლი მოლდო, თავიანთი ავენტურები. დარბო-
ნენ ქრისტეს ინგილოთა სოფლები და ხალხს
უბუნებოდნენ ფად-შამის (ე. ი. გელენინის,
გ. გ.) ბრძანებას. მათ ვინაც ქრისტე-
ობა მთავრობა, ეკველანი ისე გადადგა, ისე
ჩველებდნენ. მღვდლებს კი მოკლეს. აწან-
ყებოდნენ, თუ მოკლეს თავს არ დასაბე-
დნენ და თავიანთი ქვეყანაში არ დასაბე-
დნენ.

ქრისტიან ინგილოვებსაც აწინებდნენ: აგიკლებთ, დაგზოცათ, ვინც არ გადადგებით ქრისტეს რჯულიდანო. ამის გამო თორმეტი სამრევლოდან სამიღა დარჩა. ცხრა სოფლის მრევლი რჯულიდან გადააყენეს და მღვდლები გაიქცნენ. ინგილოების საჩივარს ლეჟა უსამართლობაზე მთავრობა ყურადღებას არ აქცევდა. უფრო მეტიც, მთავრობის ადგილობრივ დაწესებულებებში ქართველების მაგიერ ლეკები დანიშნეს. მათ უფროსად მხოლოდ ერთი რუსი მოხელე დეთყვნეს. მთავრობის პოლიტიკა ახლა სულ სხვა მიმართულებით წარმოაჩინა. ლეკებს უფრო ეფერებოდა, ვიდრე ქართველებს, მაგრამ კახის იმ სამი სამრევლოდან არაინი გადამდგარა ქრისტეს რჯულიდან, არც მღვდლები გაიქცეულან, აღიბეგლესა და ყორღანშიც მღვდელი ადგილზე დარჩა. მხოლოდ მრევლის ნაწილი რჯულიდან გადააყენეს. — ქრისტიანობის ნაცულად მამადიანობა მიაღებინეს.

საინგილოში ქრისტიანობა ასეთი ვიწრო-ვიწრო არსებობდა. კავკასიაში ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოება რომ დაარსდა და განვითარდა (მას წინათ ოსების საზოგადოება ეწოდებოდა, რადგან ის მარტო ოსებში აარსებდა სამრევლოებს, აშენებდა ეკლესიებს და ეწვეოდა მზრუნველობას) სანივილიც ახლა თავისი მზრუნველობის ქვეშ მოიღო. კრებულის სრული წამაგრით უზრუნველყო. აშენებდა ეკლესიებს, აარსებდა სამრევლო სკოლებს, მთელს კავკასიაში დაარსდა მისიონერისა და სამრევლო სკოლების შეთავაზურის სასეკულური თანამდებობანი. ამ საზოგადოების გამგეობაში შედიოდნენ აფხაზეთი, სამურზაყანი, სვანეთი, ოსეთი და საინგილო.

მღვდელსა და დიაკვნებს ნახევარი ზღვფასა ხაზინიდან გვეძლეოდა, ნახევარი კი — ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოებიდან. მღვდლების წამაგრი 600, დიაკვნებისა კი 300 მანეთს შეადგენდა. სახლიც უფასო გვქონდა. მრევლისაგან კი არავითარ მატერიალურ დახმარებას არ ეღებოდნენ. სრულიად უსამართლოდ უნდა შეგვეკურთხებინა საკლდებულო ქრისტიანული წესები: წირვა-ლოცვა, ანდობი, ნათლობა, წვაისწერა, ზიარება, აღსარება, სახლის განათვა და უველა სხვა წესი. რაც კი საჭირო იყო. ისე რომ, თუნდაც არი წვაისწერა შეგვესრულებინა, ერთ გროშაიც ვერ ავიღებდით. ტახლებისა და ბეჭტავების აღება, რომელიც აღიანდელ საქართველოში დიდ სამარცხინოდ ითვლებოდა, საინგილოში ხომ საძმელდად არ შეიძლებოდა.

ჩემი ოდერი შეხედულებით, სემინარიის კურსის დასრულების დროს სწორედ ასეთი სამსახურის ვნატრობდი და ახლა, ამ მოხუცებულობის დროს, ღუფას შეწევნით, ბედში

მარგნა ეს ნეტარება. — ისე უცხოვრებდით, ედგავარ ამ აზრზე. წმინდად და მშვენიერად ვასრულებ მას, რითაც პირნათელი ვარ ხალხთანაც და ჩემს სინდისთანაც. თავიდანვე ვედილობდი, ჩემი წმინდა მოვალეობანი, როგორც სამსახურებრივი, ისე დამრავებლობითი, საქმითა და ჩემი ცხოვრების მავალით. ზნობრივი სიწმინდით შემსრულებინა, რაც შესაძლებელი იყო ჩემი ვნაწილიკაცობისათვის და რასაც სამსახური, ქრისტიანობის იდეა მოითხოვდა უველა მღვდლისაგან, ვინც საინგილოში ვმსახურობდით. ამას მოითხოვდა აგრეთვე თეთი ქრისტიანობის მდგომარეობა საინგილოში, რაც აქ საგანგებო მისიონერი დანიშნა, რომელიც ხანგამოშვებით მოდიოდა საინგილოში, მთელი თვეობით რჩებოდა და კახის მეზობლად მდებარე ყორღანში, თამალოსა და სხვა სოფლებში მცხოვრებ განამადაინებულ ინგილოებთან და თვით მოღებთანაც კი საუბრებს მართავდა. ამან შეამფოთა ლეკები. მათი სასულიერო წოდება დავაყურდა და შეეცადა. სოფლებში ყარგად განკითარებული მოღები დანიშნა, შეჩეთები და მათი სკოლები უვეთეს პირობებში ჩაუყენებინა. მოღებმა ასეთი შეჩიბრება გაუმართეს საინგილოებთან. სამღვდლოებაც ცდლობდა თავის სიმაღლეზე ყოფილიყო.

საინგილოსა და მთელს კავკასიაში მამის მისიონერებად დანიშნული იყო სასულიერო აკადემიის კურსდამთავრებული კანდიდატის ხარისხით და მღვდელ-მონაზვნად შესული ლეონიდე (ოქროპირიძე). საინგილოში სწორედ მისი შეამაღლებით დამნიშნეს ბლაღოჩინად. როგორც სამიველი ახალგაზრდა მღვდელი. ყოველმხრე ვედილობდი, მისი იმედები არ გაშეკრებინა. ყოველი კვირა-ექვს დღეს წირვა-ლოცვას დაუზარელად ვასრულებდი. წირვის დროს არ ვცდებოდ ქადაგებას, საზარტის განმარტებასა და მოძღვრებას. ყოველივე ამას ვასრულებდი ხალხის გასაგები ენით. ამასთან, როცა კი შემატყობდნენ, დაუყოვნებლოვ გავრბოდი სოფელში სამღვდლოებშიმჭობდი წესების შესასრულებლად. როცა საჭირო იყო ანდობის ამტკიცება, მოცვალბუღოს წინ გაძლიოდა, ახალშობილთა ნათვა, ახალშობიარე ქალის სახლის განათვა, მოცვალბუღოთ მოსახსენებლად სუფრის ეტობზევა და სხვა. ამ წესების შესრულების მოთხოვნა ექვს ვერსზე გაქმულ ოთხასკომლან სოფელში სხირო იყო, მეტადვე ბედნიერ დღეებში. მღვდლებს ხანდახან მთელ დღეს გვიხდებოდა სიბობლი და საღამოთი დალილ-დაქანელი ებრუნდებოდით სახლებში. თუმცა კახი ორი მღვდელი ევაჯეთ და არ გაავიძებლდებოდა ოთხასი კომლის მოვლა, მაგრამ მეორე მღვდელი, — მიხილ ყულოშელი, — სოფელ თასმალის ახალ სამრევლოში გათავაჯენეს, სადაც

ათი კომლი ვლავ დებურუნდა ქრისტიანობას მისიონერ ლეონიდეს შეგონების შედეგად. ამასთან, მღვდელთან და მესულმან ნახთან, მათ მოღუბთან საკამათოდ უფრო შესაფერი და გამოსადეგი იყო მიხეილ ყელიშვილი, როგორც ყოფილი ბოლა და ეურანის მკოდნე. მის მაგერ კი კახში მღვდლად აქვრთბეს სოფელ ყორანის სკოლის მასწავლებელა, ყელიშვილის ვაჟი, ნიკოლოზი. მას ცოლის შერთვისა და მღვდლად კერობხვის შემდეგ ქლექი შეხვდა და მიიყვარა. ამის გამო იმ მღვდლის მოვალეობის შესრულებაც მე მოიხსნა სამ წეწიწადს.

1892 წელს კახში გაჩნდა ხორველა, რომელიც ძლიერ გამძვინვარდა. ამას დაემატა ისიც, რომ მძვინვარე სენის შეყრის შიშით მთავარი დავყანი ფლიმონ მქედლოვი (აღმათ მქედლოშვილი, — გ. გ.) ეპიფიოდ შეიქმნა და სამოღეაწერი ასაბრუნე დავრჩი ერთ მოხუცებულ დიდავან ხაქარია ქილოვთან ერთად. მთელ დღეს სოფელში მიცვალეებულთა დასამარხად, ფოსტის ცხენებზეთ დავებოდით ხან აღმა და ხან დაღმა. ველსია შუა სოფელში იღვა და საყრებელი სახლებიც იქვე ეზოში იყო ვარლავებული. სოფლის ზემოთა და ქვემოთა ნაწილის ბოლოები სამსამი ვერსით იყო დაშორებული ველსიიდან. დღეში ხან ხუთი-ექვსი მიცვალეებული იყო და ხან ერთი და ხან მეორე უბანში ვავრბოდით. კვბოს ხმარება იქ არ იტიან, საყავეზე ვამლან ნახადს, ზედ მიცვალეებულს დააწვენენ და სასაფლაოზე მარბენინებენ. სასულიერო მთავრობიდან მღვდლებს მოწერილობა ვქმონდა, რომ ხორველისაგან ვარლავდებულა ცხერებეს წინ არ ვავძლოდდით. ჟერ დასაფლაონ და ჰერ სასაფლაოზე აუგეთოანდერბი, მავრამ ხალხს ამის ვავონებაც არ უნდოდა და ამ მოწერილობას დიდი უმყოფილებით შეხვდა. მეც უარი ვერაყის უთხარა წინ ვადლობაზე. ყველა ქირსიუფლის დავზარელად მიეღვედი. ბოლოს, როცა ხორველა შეუნელა, მისი ნიშნები მეც ვამომანნდა. მაშინვე მივიღე საწინააღმდეგო ზომები, — დავწვე ცხელ-ცხელი ჩაის სმა, ერთი „სამოვარა“ ვამოვალე, ბოთლებით ცხელი წყალი შევიდგე ფეხებქვეშ და ოფლი მივიღინე. როცა ოფელში ვარგად ვამოვიშეშე, მეორე დღეს ექიმს მოვასხენე ჩემი თეითმკერნლობის შესახებ, მან ვაკეირეებით მოხბრა: მალე მოგისწრიათ და თქვენი თავი ვადავიჩინეთათ. ახლა ამის მებრი აღარაფერი ვინდათო, მხოლოდ ბოტკინის წვეთები მომიყა. მას დღეში სამჯერ ესვამდი. ჩემი მოხუცებული დავყანი ხაქარია კი ყოჩილად ვადარჩა. ჩემზე მავრად ის დარბოდა. მუდამ მხენ და მხობარული იყო.

მღვდლობის ვარდა ნორმალურ ორკლასიან სამონასტრო სკოლაში სამღვდელი რქელის ორი ვავეთილი მქმნდა ყოველ დღეს. ეს პრო-

გრამა ვარსულ ენაზე სრულდებოდა, ხაქმ წინა მოადგილეს მთავრობისაგან სახელმძღვანელო მქმონდა მიცემული რუსული წიგნი და ისიც შევირდებეს ვქკაქიეთო ანუკრებინებდა. საუკეთესო შევირდებო ზეპირად ვეოვეებოდნენ ისტორიებსა და ლოცვებს, ქარბულად კი ვერაფერს ვეუბნებოდნენ. მე სულ სხვანაირი თვალსაზრისი წივეყენ სკოლის ვამგვესო და იმ ინსპექტორებსა და დირექტორებს, ვინც საინგილოში სკოლის სარევიზიოდ ჩამოდიოდნენ, ავუხსენი რომ საინგილო სამისიონერო ადგილია, ხალხს ზელახლად მიუღიათ ქრისტიანობა და თუ ზავშეებს მშობლიერ ენაზე არ ჩავავონეთ სარწმუნოებრივი სწავლა, რუსულ ენაზე ვახუვირებული ისტორიისა და ლოცვებისაგან არაფერი შერჩებათ. ამა, ასეთი სწავლით ქრისტიანობისა რა უნდა ვავონემეთქი.

წამოვიყენე წინადადება, რომ თუ ვინდათ სვინდისიერად შევასრულო ჩემი მოვალეობა და ზავშეებმიც შევიგნოს სარწმუნობა, ნება მომეცით, ვისწავლო მშობლიური ენის საშუალებით. ამისათვის ვთხოვთ, ვამომწეროთ დეკანოზ ღამბაშიძის მიერ რუსულ-ქართულ ენაზე შედგენილი წიგნი „ნაჩატკი ხრისტასყოფი უჩენია“, რომელიც სასულიერო მთავრობისაგანაც არის მიღებული საშობლო სკოლებში და თქვენი სამოსწავლო კომიტეტისაგანაც არის მოწონებული. სკოლის ვამგვე და დირექტორმა მოასუხეს, რომ ჩვენს სკოლებში სწავლება უნდა მიმდინარეობდეს ნატურალური მეთოდით და არა მშობლიური ენის მიხედვითო. ამაზე ვუპასუხე, რომ მამ რათ არის მოწონებული თქვენი სამოსწავლო კომიტეტისგან-მეთქი.

— ჩვენ ის მიღებული ვეაქვს, როგორც დამხმარე წიგნი და არა როგორც სახელმძღვანელო.

მაშინ მე ავუხსენი ეგზარხოსს რომ ასეთი მიღება არასასურველია ქრისტეს რქულზე ზელახლად მოქცეული ქართველებისათვის, რომ ჩვენ ამის ნაცვლად უნდა ვეცადოთ. მავი მშობლიური ენით ვანვამტყოთ მათში ქრისტიანობა-მეთქი.

ამის ვამგონმა დირექტორმა, ჩემი თანდასწრებით, სკოლის ვამგვეს უთხრა, რომ ვამოწერა სახელმძღვანელოდ ჩემს მეორე მოთხოვნილი წიგნი რუსული და ქართული ტექსტით. იმ ვამგვეს მერე ჩემს ვარშეუ რა უთხრა, ის აღარ ვიცი, მავრამ ვამგვე აღნიშნული წიგნის ვამოწერას აჭინარებდა, ჟერ მოხბრა, მისამართი არ ვიცი, საიდან ვამოვიწეროთ. მერე სხვა რალად მომიბოხრა. მისამართი მივეცი, მავრამ მაინც არ ვამოიწერა. ამის გამო ფსინდადებით ამანათი ვამოვიწერე. როცა ფოსტამ წიგნები მოიტრია, ფსინ ვამგვეს ვადავახდევინე. სკოლაში სოკოლოვის ის წიგნები, რომელიც შევირდებისათვის დავირებინა, შევავროვე და

მასვე დაეუბრუნე. საღვთო რწმუნის სწავლას კი ზემს მიერ გამოწერილი წიგნებით შეუდგენი. იგივე სახელმძღვანელო გამომადლა ქართული კითხვისა და ენის შესასწავლად.

შეგირდები მუხრანე განყოფილებას ათავებდნენ და რუსულად წყალობით კითხულობდნენ, ქართულად კი ასობიძე არ აკონდნენ, რადგან მათს სწავლებას პირდაპირ რუსულ ენაზე იწყებდნენ.

ჩემი გამოწერილი წიგნების საშუალებით უფროს განყოფილებაში მესამე, მეოთხე და მეხუთე კლასებში შეინწავლეს ქართული კითხვა, ასტორიას მათ ჟერ ქართულად ვუხსნიდი, ზერე კი რუსულად. ამნაირი მუცადინუობით, მართალია, ძნელად, მაგრამ კარგი შეგნებით გადიოდნენ პარკობას. შეგირდები თვითონაც ცდილობდნენ, რომ რუსულად შეგნებით ესწავლათ. პირველ და მეორე კლასებში სწავლება მიძნელდებოდა, რადგანაც ინგილოური ღამარაკის კილო საგრძნობლად განსხვავდებოდა ჩვენი ქართული ენისაგან. ინგილოთა მეტყველებაში ბევრი თითოური და ძველი ქართული სიტყვები ურევია. ამიტომ პირველად ჩემთვის გაუგებარი იყო მათი ღამარაკი. ასევე იმათთვის იყო გაუგებარი ჩემი ღამარაკი. იძულებული ვიყავი ჩემთვის გაუგებარი ინგილოური სიტყვები თვითონ გულდასმით შემესწავლა, რომ ჩემი მოსწავლეებისათვის სასწავლო მასალი უფრო გასაგებად ამესხნა. ეკლესიაშიც ზემს ქადაგებას მეტი ინგილო ისე ვერ იგებდა, როგორც მიხვილ უფლოშვილისა და მათს მეტყველებას შეჩვეული მღვდლებსა.

შეგირდებს ჟერ ქართული ენაზე ვუხსნიდი მასალას და მათთვის გაუგებარ სიტყვებს მეორე თაყიანთ დიალექტზე ვაგებინებდი. ამ და სხვა მეთოდებით ბეჯითად ვცდილობდი როგორც სკოლაში შეგირდებისათვის, ისე ხალხისათვის შემესწავლებინა წმინდა ქართული ენა.

ერთხელ სკოლაში ჩამოვიდა კაცკასის სამოსწავლო ოლქის მზრუნველის თანამშემწე ზავადსკი. ქართული ენის დიდი მოძულე და სკოლაში რუსული ენას სწავლების მოტრფილუ. სკოლაში შეგირდების სწავლებას დავესწარით, რომ ვაიგო რუსულთან ერთად ქართულსაც ესწავლებდი, წაიბრტყუნა, რა საქროთა ქართული ენა, თქვენ საჩწმუნოებას ჩვენ არ გასთმევთ, ამიტომ ვთხოვთ. შევისწავლით რუსულთა ენა. მიმდლოდა მუქასუხა, რომ თქვენი საჩწმუნოების ერთი და ვინდათ, რომ უთუთოდ რუსულ ენაზე, ჩვენთვის უცხო ენაზე, ვასწავლით შეგირდებს ქრისტეს რწმუნე? მასწავლებელმა ბეჯითულია თაყლით მინიშნა ვამტყობო.

გაკვეთილი ვათავდა ერთამეორეს დაეშორადით და კამათს თაყი დაეანებეთ, მას საღამოთი კამყვე შეეხებოთ მე დი ბეჯითული. რადგან

დავებიარა, თერზე სკოლის გამგეს ჩემსე-რწმუნულად საზიარო აღეძრა, რომ ეთოლუ შეეჩერებინა და მისი გამგის წინააღმდეგ ხალხს ვაძლევდი. სობა შეეფიქრანად, რადგან იმ სამიჯარში რაღაც დიდი რამე მეკვნა. ზავადსკის ვთხოვე მოკითხეთ, რა საბუთის საფუძველზე მიჩივის-მეთი მაგ საქმეს. მის შეკითხვაზე დუნაეკმა უმასუხა: ზაფხულში ერთ ინგილოს აღიზის მოკრას გაეუროვდ, მაგრამ ეგ მოვიდა, რაღაც დაელამარაკა ქართულად და ის კაცი აღიზის მოსაჭრელად აღარ გამოშვეა.

შევეითებ დუნაეკს, გაივე თუ არა, რაც დაველამარაკე იმ ინგილოს-მეთი. იმან ზავადსკის უმასუხა: ქართული არ ეიცო და შავის ღამარაკი ვერ გაიგე. მაგრამ მივხვდი, რომ შავის ჩავიგებით დაანება ჩემს საქმეს თაყიო. შავისთანა შესაფუძლო მომჩივანს უმასუხს არ გაეცემ-მეთი. თქვენ თითონ ზედათ რა ეკვიანობით დაეადებულე ხასიათისაც არის და რამდენად ძნელია შავისთან მშვიდობიანი საშახური-მეთი. ამაზე მასწავლებელმა ბეჯითულია ვერ დამიყრა. ზავადსკი დუნაეკს მიუბრუნდა, დიდად უსაყვედრა შესაფუძლო სამიჯარისათვის. ზავადსკი წავიდა. დუნაეკი მეორე წელიწადს მოვეშორდა. მის ნაყველ ვინაე გრისი გამოგზავნის. საინგილოში გამომგზავრების წინ ზავადსკის გრისი გაუფიქროლებია: „ეი ტამ ასტორიენო“, ატო ტამ ზეზასტი ზაქონოჩიტელ სიღიტო“ (ფრთხილად მოიქეცი, თორემ იქ ებიღბასრი კანონმასწავლებელი ხისი).

სკოლის ახალი გამგე მშვიდობიანი და უფრო სუენდობიერი კაცი აღმოჩნდა. ვველანი მშვიდობიანად და კეთილად ექმნებრბოდით ჩვენს საქმეს. ჩემი სახლობა ნინოც სულთა და გულით შეევიცა იქაურ ხალხსა და ვველაფერს ცდილობდა მათი გონებრივი განვითარებისათვის. ჩვენი ხასელის პირველი რწმუნადს სულელი უქმიოდ იყო და ბევრი ხალხი იბოცებოდა ცუბ-ცუბლებით, მეტადრე ბავშვები და მშობარე დედაკაცები. კახში მცხოვრებლებს ვენახები, სახანა მონები და საქონლის ბინები თაყის ეხოში აქეთ. ხალხიც იქვე ცხოვრობს. ცხელსა და კოზიან ადგილებში მეტწილად ბრინჯს თესავენ. წყალი სასმელად უუარვისია, მაგრამ პირატყვისა და მოსავლისათვის კარგია.

ნინომ სახლში ვაჩინა პატარა აფთიაქი, სადაც მუდამ ქონდა სხვადასხვა წყებები, სასაჭებელი ზეთი, ქინაქინი და სხვა წამლები, რომლებსაც ავადმყოფ ინგილოებს უსასყიდლოდ აძლევდა. ავადმყოფი დედაკაცები, ეისაც შეეძლო, თვითონ მიდიოდნენ და საქროთ წამალი მოქრონდათ, ეისაც ჩვენთან მოსელა არ შეეძლო, ნინოს თვითონ მიქონდა მათთან წამალი. ნინო ბევრ ავადმყოფს შეელოდა და იხვილოს დედაკაცების ნიობა და სიყვარული

დაიშაბტრა. ნინო შევირდ გოგონებს სკოლაში უსასყიდლოდ ასწავლიდა საოჯახო ხელსაქმებს. ხელსაქმისათვის საჭირო მასალებსაც პირველ ხანებში ჩვენვე ვყიდულობდით. შემდეგ კი ნინო მოსწავლეთა მიერ გაკეთებულ ხელსაქმებს ლატარიაში გაათამაშებდა ხოლმე და მასალას იმ ფულით ყიდულობდა.

სკოლაში ქალების სწავლას ინგლისები უხალისოდ შეხედენ. კისაც თვითონ ქონდა განათლება, ქალიშვილებს ისინი აძლევდნ სკოლაში, სხვებს კი ეძნელებოდით. ამოდენა სიფლადან მარტო ათორდე გოგონა დაიარებოდა სკოლაში. თუ ოჯახში შეგნებულნი დედმამიყონ არ არის ოჯახის ლახისი მიმცემი, შვილების გონივრულად გამზრდელი, ქმარ-შვილის დამამშვენებელი, ის ოჯახი ოჯახად არ ითვლება. ის არის პირუტყვთა გომური. განათლება და ქრისტიანობა იმას ვერ მიეკარება. ამიტომ შევეუძლე ხალხსათვის შემეგონებინა, რომ გოგონები სკოლაში მიეცათ. მიითუშრეს, რომ სწავლა უფასო იყო და მათ არაფერი ეხარჯებოდათ. ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოება შევირდებისათვის უფასოდ გზავნიდა წიგნებს, რეკულტებს, დაფებს, კალმებს, ფაქტურებს. მისწავლებულს აძლევდა ჯამაგირს. აშენებდა სკოლის შენობას, ამისათვის თვითონაც ყიდულობდა ასაშენებელ მასალებს და ოსტატებსაც აძლევდა ვასამირჯელს.

როცა საინგილოში ჩავედი, მღვდელ მიხეილ ყულოშვილის მეთვალყურეობით სწავლება საკრებულო ოთახში მიმდინარეობდა. მისვლისთანავე მეც მიბრძანეს ქალების სკოლის აშენება შეეცოთა. მეორე წელს, როცა სასკოლო შენობის სამი ოთახი უკვე მზად იყო, მთავარი დიაცვის მქედლოვის თანხლებით შემოვეარე ყველა ოჯახს, სადაც კი სასკოლო გოგონები გავბეულბოდა, და ოჯახის უფროსებს ეთხოვედი, რომ გოგონები სკოლაში გამოეგზავნათ. თითქმის ყველა უარს შეუბნებოდა. ჩონ ნალოც დედაცაო ერ ოჯახში არ გამოდგებინ. მისგან ოკრუტე ნახალხიც არ ნაბი არ იქნებოსო”.

საინგილოს ერთი დიდი უბედურება კიდევ ის იყო, რომ შშობიარობაზე ბევრი დედაცაო იღუპებოდა და ამიტომ ისინი აუკაცებზე ბევრად ნაკლებნი იყვნენ.

დაიბადებოდა თუ არა ბავშვი ოჯახში, მამიწვე მღვდლის მოსაყვანად აფრენდნენ ვინმეს, რომ სახლი გაეანთლა და უწმინდური არ დარჩენილიყო. საინგილოში ჩასულითანავე მიუკაცეთ ამას ყურადღება. და დაეიწყე მის წინააღმდეგ ბრძოლა. ვარსებენით ოჯახის უფროსი დედაცაოებს, — დედაპიოლს, რძლებს, რომ ევრე უღმერთოდ, შეუბრალულად ტოვებდნენ შშობიარეს და არ მეთვალყურეობდნენ. არ ეხმარებოდნენ, რომ ან ცეცხლი აენთოთ, ან წყალი გაეთბოთ, ბავშვი გაეხმანათ. ამისთანა ყოფნაში ძალით ელატუნენ ბავშვსაც

და შშობიარესაც. ამბობდნენ, უწმინდურნი არიყ და ვერ მივეყარებითო. ამანუ, გუთუბიკე ვეფეუთ თქვე უღმერთობეო, თუკი მე შეიღვიარ შშობიარესთან და შემაქვეს ვჯარი, სახარება, თქვენ რატომ არ უნდა შემოხედეთ ჩემთან ერთად-მეთქი, რომ სახლთან ერთად თქვეც გაენათლოთ. ბებრები რომ არ შემორჩილებოდნენ, ხელმოკიდებული შემყავდა შშობიარის სახლში, ხშირად ვხედავდი, რომ თვითონ შშობიარე აძვარა, ცეცხლი აუნთია და წყალი გაუთბია.

შედილოდი, სახლს გაენათლავდი და თუ ბებია ქალის ჩვენებით ბავშვის ჩანჩრთელობა საფრთხეში იყო, მას მამიწვე ვნათლავდი. ბავშვს ხელში აფეანითვე ეტვიობოდა, რომ ცოვი, ყრუდღეით იყო. ასეთ ღრის თხილ წყალში გაეულბა და სხეულის გათბობა ბავშვს რგებდა სიცოცხლისაყენ შემობარუნებდა ხოლმე.

სახლის განათელს შემდეგ შემოდიოდნენ ხოლმე დედაცაოები და ისინიც ინათლებოდნენ, განათელს რომ დაეამთავრებოდი, მერე უხარე საუბარი მქონდა დედაცაოებთან, მეტდრე უფროსებთან, ამისთანა მავნებელი შეხედულებებისა და იმ უგულობის გამო, რომელსაც ისინი ახალშშობიარესა და მისი ბავშვის მიმართ იყენდნენ, რადგან ხშირად შშობიარე ქალი, მოლოკუნებს დროს, უპატრონობის გამო, ცუდებოდა ხოლმე და წუთისოფელს ვსალმებოდა. ანდერის ავებისა და დასაფლავების დროს, როცა მეტი ხალხი შევირბებოდა, მაშინ მთის ყურადღებას მივაქცევდი ხოლმე მასზედ, რომ შშობიარისაღმი ასეთი პირუტყველი დამოკუნებულება და ეს არაადამიანური ჩვეულებადღეისისა და სარწმუნოების წინააღმდეგ იყო მიმართული, რომ ეს იყო თავისი ოჯახის დანგრევა და ადამიანთა ნორჩი სიცოცხლის მოსპობა, საინგილოს დამაყნინებელი და მახარებელი, მაშინ, როცა მას გამრავლება სჭირდება. ასეთი მოუსვენარი შეყადინეობით ინგილოებმა შეიჯნეს ამ ჩვეულების გაენეობა და თვითონვე ცდილობდნენ მის მოსპობას. ახალგაზრდები ენერგულად ებრძოდნენ მიხუტებულ დედაცაოებსა და სახლის უფროსებს შეხედულებას. ჩემი საინგილოში მუშაობის დროსვე მოსაეს ეს მავნე ჩვეულება, უპატრონოდ აღაო ტოვებდნენ შშობიარეს და მის ნორჩ ნაყოფს. ამ საქმეში თავისი წელიწადი შეიტანა აგრეთვე კახის ქალთა სამრევლო სკოლამაც, რომელშიც მოღვაწეობდნენ ქარი მ. სიღამონ-ერისთავი, ხოლო შემდეგ ხ. ყულოშვილის ქვრივი. სკოლამ თავისი არსებობის თოთხმეტე წლის განმავლობაში, ე. ი. ჩემს იქ ყოფნისას, კურსდამთავრებული ქალების ათი წება გამოეშვა. ეს გოგონები იქვე დათხოვდნენ და ინგილოთა ცხოვრებაში, დედაცაოს ზნე-ჩვეუ-

ლებში ახალი, ნათელი შეხედულება შეიტანეს.

ინგლოთა ცხოვრებაში ერთი დიდად მანებელი ჩვეულება და ადამი ის იყო, რომ ქალბის გათხოვების დროს მზითევს ეს არ აძლევდნენ, როგორც ჩვენ ვიცით საქართველოში, რომ ახალ შექმნილ ოჯახს შესაძლებლობა მიეცეს ნორმალური ცხოვრებისათვის მოწყვას და ახალშეუღლებულთა გუადვილდეთ ცხოვრება, არამედ აქ პირიქით ხდება, — საქმროს ფულსა თხოვენ და ჰყოლიან თავიანთ ქალიშვილებს იმაზე, ვინც ბევრ ფულს მისცემს, როგორც მათ შეზობილად მცხოვრებ თათრებსა და რაეებს ჰქონდათ წესათ დაედებულო. ამ წესის გამბატონება მარტო მეზობელ მესულმანთა მიხედვით არ აიხსნება, ამას განმარტობებდა აგრეთვე საინგლოში ქალთა სიმცირე, დედაყაყების სიმცირე ეს ზემოთ მოხსენებული წესით იყო გამოწვეული.

ინგლო ქალთა სიმცირეზე ისიც ახდენდა გავლენას, რომ სახლში დედაყაყს მძიმე საქმეები ჰქონდა დაკისრებული, დედაყაყის ვალი იყო ბალახობტის მყოფი-დამეშვეება, საქონლის პატრონობა, ბაის დახვეტა-დასუფთავება, პურის ცხობა თინეში, თონის გასაბურებელი და პურის ცხობისათვის საქმრო შეშაფხბის დამსხდება, დეჰრა, აბრეშუმის ქისის პარკის გამოყვანა. ამ საქმეს საინგლოში ძლიერ მოსწყედნენ, ზოგი ოჯახი პარკის გამოსაყვანად ოთხამ კოლოფ თესს აიღებდა ხოლმე, ამ საქმეს მხოლოდ დედაყაყები აკეთებენ — თვითონ კრიან ფერცლის ფოლიან ტოტებს და ზურგით მოაკეთ. ქისს კმევა განსაკუთრებით მხოლო ხანებში იყო ძალზე საშობიო, ხანდახან მთელი ურემი თეთის ფერცელი იყო დღეში საქმრო, ამასთან, ქიას ძველი საფერი უნდა გამოთვეყალოს და ქვეშ საგები გაუსუფთაოს. ეს ეს განსაკუთრებით მძიმე იყო ფეხშიძე დედაყაყისათვის.

ქალისათვის ყველაზე მძიმე და მორალურად დამაჰინებელი კიდევ ის იყო, რომ ახალ მოყვანილ პატარას დედამთილ-მამამთილი არ ელაპარაკებოდა, გაღებებით ხომ სულ არ გაუღიებდნენ, შედამ შებღმერული უყურებდნენ, რძალს დედამთილს ან ოჯახის სხვა უფროსებისათვის რომ უნდოდა ჩაიბე ვეცხნა, ოჯახში ყველაზე უმცროსისათვის უნდა ეთქვა და ის გადასცემდა უფროსებს, ერთი სიტყვით, რძალსა და ოჯახს უფროსებს შორის ყველაზე პატარა იყო შეამავალი, ეს პატარა ადამიანები ცხოველთა ბინებში ცხოვრობენ ცეცხლსა და ჰობიან ადგალებში, რის გამოც დედაყაყები და ბავშვები დიდად ზიანდებიან. ერთი მხეზე ქალთა სიმცირისა საინგლოში ესეც არის. ამ იშვიათად შეხედებით მიხეუ მამაკაცს, რომელსაც პირველი ქორწინების ცოლი ჰყავს შემორჩენილი, ყმაწვილყაყობა პეტ შე-

მთხვევაში მეორე ან მესამე ქორწინების დედაყაყებთან ცხოვრობენ. აქ დედაყაყს მისევეს ზეში, ძლიერ საქმრო არის. ამის წინააღმდეგ ინგლო ვაის მამა, რომლის ვაიცი 16 წელსაც ეს არ შესრულებულა, ცდილობს მალე შერთოს ცოლი და სახლში მუშა ქალი შემოიყვანოს. ქალბის ეს უფრო სრულწლოვანებს ახოვებენ, რომ ქმრის ოჯახში ძალიან არ დაიხაროს, ქალბის სიმცირის გამო ბავშვებს ხანდახან აყენიდანვე ნიშნავენ, რომ მოწიფლობისას საცოლეს შოვნა არ გაუწენდეთ. აქ ძალზე იშვიათია, რომ ინგლო ქალი სხვა სოფელში გათხოვდეს. ის თავის სოფელში იჩენს ახალ ბინას.

ინგლო სასიძო ქალის მამას ათი თუნდინად სამოც თუნდინად აძლევს, თუ შემოილე გამოუნდა, პეტსაც უხდის. საინგლოში ხშირია მოცილებმა და შეიპარება, რასაც ხანდახან ქალის მოტაცებაც მოსდევს ხოლმე. მოტაცება უფრო ქალის თანმობით ხდება, რადგან ქალი მოსვენს მიიწევს, თვითონ რომელსაც მოიწონებს. ქალის სიმცირის გამო ისიც ხდება, რომ ეპარტიულური მთავრობის ნებართვით, მეოთხე-შეხეთუ თაობის ახლო ნათესავებსაც ართავენ.

ჩემს დიდ მოვალეობად მიმაჩნია, რომ ინგლოებსაათვის მომეშლევინებინა ქალბის გაყიდვა, როგორც ქრისტეს რჯელის საწინააღმდეგო მოქმედება. თავისი შვილის გაყიდვის წინააღმდეგ ვეულისაში თუ მის გარეუ სასტკაე კელაშქრებდო, ვეცხავდი ამ ჩვეულებას, როგორც დედ-მამის წმინდა მოვალეობისა და მშობლიური გრძობების უარყოფას. გაყიდველ დედ-მამას თავისი შვილის ხორცის მკამელეხად ეხანებოდა, მოერღებლად ეუბნებოდა: ყოველი პატროსანი დედმამა იმასა ცდილობს, რომ თავისი შვილი სხვა ოჯახს მიათხოვოს, რომ საქმელი მანც უზრუნველყოფილი ჰქონდეს. თქვენ ეს იმასა ცდილობთ, რომ სასიძოს ოჯახი სულ დაეცოროლით, ვალებით ააყსით და დაცარიელებულ ოჯახში გაისტუმრებოთ უფიცი შვილი. ამისთანა ოჯახს შვილის მოსანახელებლად სტუმრად რომ ეწვიოთ, რით უნდა გავიშასპინძლდნენ, რა უნდა გაქამონ? ან შეიძლება უკანასკნელი ლეკმა თქვენ შეუქმნოთ და ქალასიძე მშვირები დატოვოთ. ეს თქვენ ყარგად უნდა გესმოდეთ და გრძობდეთ, რომ ასეთი წესით თქვენი შვილისა და სიძის ხორცსა სჭამთ. ამას არცერთი მხეციც ეს არ შეყება-მთავო.

ამ აზრს ვატარებდი ველისაში ქადაგების დროსაც და სკოლაში სწავლების დროსაც. მაგრამ არც ესა ადვილი იყო ამ ჩვეულების შეცელა და გადაყდება, რადგან მას ქალბის სიმცირე აბრკოლებდა. ჩემი სიტყვის პასუხად ხანდახან მეტყობდნენ ხოლმე, რომ თქვენ ქართლ-კახელები ქალს დიდ მზითევს აძლევთ და თუ მზითევი არ მიეციოთ, სასიძო ამით არ

იყიდეთ, ქალის გათხოვება გაგიწინდებდათ. არც ჩვენშია კარგი და არც თქვენში, სულ ერთი არ არის ვინდა სასიძო გვიღიდა და ვინდა სასატარძლო? ვაბაზე ვსასუბობდი, რომ ამ არის სულ ერთი, მართალია, ზოგი ჩვენი ჩვეულობა; მოსაწონი არ არის, მაგრამ ჩვენი უფრო სიამართლიანია ჩემი შეხედულებით, ვა-კი და ქალი თანხარი უფლებების შეიღებო არა-ან. ჩვენში ორივეს თანხარი წილი უნდა ჰქონდეს დედ-მამის ოჯახში. გათხოვილი ქალი სხვა ოჯახში მიდის, ვაკი კი თავის ოჯახში რჩება და მთელი უძრავ-მოძრავი ქონება მისია. ქალს კი ნაწილს აძლევენ, რომ ოჯახი კარგად მოიწყოს და ღარიბად არ იცხოვროს. თქვენ კი ქალს შეიღად არ თვლით, ჰყდიოთ, სიძის ოჯახს აყარიყლებოთ. იმის ნაცუღად, რომ ამ ახალ ოჯახს მიეშველით, ხელი წაბმართო. ეს მოსაწონი საქციელი არ არის მონათლული ქრისტიანისთვის. უნდა ვადავადოთ ეგ ჩვევა. ჩონ რა აქნათ მამაო, — შეტყობდნენ ხოლმე, — ბაბასაგან გოქ ეს ადამიო“. ეგ მართალია, მაგრამ, როცა თქვენი მამა-პაპა ვაგ წესს ასრულებდა, მაშინ ისინი თათრის რყულზე იყვნენ გადაყვანილნი, თქვენ კი ახლა ქრისტიანები ხართ და ამ ადამის ტარება აღარ შეგშენიო.

ასეთი სუბარი მქონდა ზალთან. განსაკუთრებით ოჯახებში ნათლობისა და სხვა საწესის მოვალეობის შესრულებისას. დედაყავები უფრო იყავდნენ ამ ადამის და მასუბობდნენ. თქვენში მამაო, ნატარძლებს სხვანაირი ტანსაცმელი აყვით და ჩვენში სხვანაირი. ჩვენი ტანისამოსზე თუ იმართო და უოხბოთოზები არ გავიკეთეთ, გარეთ ისე ვერ გამოვალთ (ინგლოები იმართოსა და უოხბოთოზს უწოდებდნენ ვერცხლის სამკაულებს, რომელთაც ინგლო დედაყავები თავიანი ტანსაცმელზე იყავდნენ. ეს შეადგენდა ვერცხლის ძველ მუხლებს). ჩონი ტანისამოსი უამისოდ არ იყარგვს. ამიტომ ძვირი უქდება ინგლისის თავისი საყოლის საქორწილო ჩაცმელობა. აი, ახლა ჩვენი მოზარდი ქალები სკოლას გაათავებენ და ისინი თქვენებურ კაბებს ჩაიცვამენ. უოხბოთოზები და ვერცხლის კაბებზე აღარ დასკირდებოთ. ჩვენშიც ასე თანდათანობით გადაყარდება იმართების ხმარება და ქალების ვაყო-ღვა. ახლა დედა-მამა იმისათვის ყიდის ქალს, რომ ამ ფულით იმართოები უწოდონ სასატარძლოს. ეს ნათქვამი საფუძელიანი არის და სიამართლეს გამოხატავს. მართლაც, სკოლის უერსდამათარებელი ქალები უფრო ქართულ კაბებს ეჩვენებენ და იმით დადიან. იმართების ტარება აღარ სკირდება და დედ-მამას თავს საქონელით აღარ გაყვიდნიებენ. მართო ქართული კაბებისა და ლუჩაქ-ბაღდადის ყიდვა დასკირდებოთ. ამით გათავდება მათი სასატარძლოდ მომზადება. საინგლოდინ ჩემი წამოსვლის წინ ქალებს ვაყოდის მოსპობისათვის

პირველი ნაბიჯები უკვე გადაიდგა, ამ საქმეში დიდ ინიციატურას იწინდნენ ქრისტიანული ნაწილის უფროსი, თავად ალექსანდრე ვაინადე და მისი მეუღლე. მათი ზეგავლენითა და შთავიზებით მამასახლისმა ეკლესიის ცხოშო მოიწვია კახის მცხოვრებთა ყრილობა, რომელსაც ინგლოები წამათობას უწოდებენ, და გამართეს მსჯელობა იმის შესახებ, თუ რამდენად მზარალებელი და დამღუპველია საყოლად გამზადებული ვამწვილისათვის საყოლის ავრე ძვირად ყიდვა და მისთვის იმართის, ყოხბოთოზებისა და ვერცხლის კაბების შეტენა. ყრილობამ დაადგინა ბერძნულს იმართის ტარება და ქარიზა ვადახდეს იმ ოჯახს, რომლის ქალსაც ახალ ნაყოლი იმართო აღმოაჩნდება.

ამ დადგენილებას ის არი ჰქონდა, რომ ახალგაზრდა ქალებს ინგლოები ტანსაცმელი შეეცვალათ ქართული ან ვეროული ტანსაცმელით. რა თქმა უნდა, მისი განხორციელება ერთბაშად არ მომხდარა. ის თანდათანობით დაიწყო. ჩემს წამოსვლამდე სკოლის უერსდამათარებელი რამდენიმე ინგლო ქალი უკვე დადიოდა ქართული ლუჩაქ-ბაღდადითა და კაბით კოხტად გამოწყობილი. ინგლო ქალებმა ასე თანდათანობით შეეცვალეს თავიანი ტანსაცმლის ძველი თათრული ფორმა ქართული და ვეროული ტანსაცმელით. ამას თან მოჰყვა ქალიშვილის საქონელით ვაყოდის შეტერება. მერე კი მოსპო. მართალია, გათხოვილი ქალისათვის მხოთევის მიცემა აქ ჩვენებურ წესზე არ შემოვიდა, მაგრამ ურადის, ც. ი. სასატარძლოს გამოწყობის ფული მისცემა იმდენად მაინც შემოვიდა, რომ ჩვენებურ ბელგას არ აღემატებოდა. ბელგას იმდენს აძლევენ ოჯახს, რომ ქალმა სასატარძლო ტანსაცმელი გამოზადოს. სკოლების ვაგლენით და ახალი ცხოვრების მიხედვით დედაყავების ცხოვრების პირობები ნელ-ნელა სასიეთოდ იცვლებოდა, მაგრამ ისე ვერ, რომ დედაყავის რიცხვს ემატა და მამაყავთა რიცხვს ვამწორობოდა, ისე, როგორც ქართულ-კაბებში.

დედაყავების ყიდვა-ვაყოდის მოსპობისთან ერთად შემოვიდა საინგლოში ვაგერცხლებული ქურდობა. ინგლოების უპირველესი თადარბო იყო თათარ-ლყთა თავდასპებისა და მტაცებლობისაგან თავდაცვა. აქ ქრისტიანი ინგლოები სე ეტრანი არან თათრებთან და ლყკებთან შედარებით, რომ იმათი ინგლოები დასავრულ მართლადე არ ყოფიათ. თათრები კი ბევრნი არიან და მტრულად ეპრობიან ქრისტიან ინგლოებს, როგორც სხვა რყელის მიმდევართ და ხშირად ზარისს აყენებენ. საროვეს საქონელსა და სხვა სიმდიდრეს. ინგლოებზეც მსავსე სასავიგროს უხდიან. მით უმეტეს, რომ ვაყავობითა და გულადობით ინგლოები ბევრად ყოხნიან ლყკებსაცა და თათრებსაც. ჩემს იქ მუშაობისას ინგლოსი ასეთი ქერდო-

ბა სამარცხინოდ ყო არა, სასახლოდ მიიჩნდა. ინგლო ქალი უფრო სიამაყითა და სიამოვნებით მისდევდა ცოლად ყოჩად ქერდს; ვიდრე პატიოსან უხეიროს, ყოჩად ქერდ ინგლოს არც ისე ემძივებოდა ვარჯი საცოლის ძვირფასად ყოდა, რადგან ის მალე შეავსებდა ოჯახის დანაჯლოს თავისი ვეკავობითა და ქერდობით. ზნორად პატიოსან შეძლებულ ოჯახში ერთი მძა რომ პატიოსანი იყო და მასთან სტუმრობა და საუბარი გვსიამოვნებოდა, მეორე მძა გამოჩენილი ქერდი იყო. ასეთი იყო აგრეთვე ჩემი ექვსისი მწათეს, ზოი ტარტაშვილისა და მისი ძმის, ვასილის ოჯახი. ვასილი შეხედულებით, განვითარებითა და ზრდილობიანი ლაპარაკით მეტი თუ არა, ნაკლები არ იყო თავის მძა ზოზე. ვასილს თათრულად შეესახებდა ბაზიში ეძახდნენ. ის თა თრუბის მეზობელ ნების მასწავლის ისეთი გამოჩენილი ქერდი იყო და ისეთი გავარდნილი საბელი ჰქონდა, რომ ყველა ბაზიში ზეგს ეძახდა, ის მახლობელ სოფლებს არაფერს ერჩოდა. ზოი სოფლებიდან ყო ხანდახან კამეჩის მთელ ნახობს მორეკავდა ხოლმე; ის მტკვარალახნის შესანიშნავ ტერატიონზე დათარეზობდა, მიდიოდა სამუშაო, ელდარსა და სხვა სოფლებში. ჩემს მწათე ზოის ერთხელ საველური ევთხარი: თქვენი შეგონებისა და პატიოსნების პატრონი რაგორ კადრულობთ, რომ ვერე ქერდობის ნებას აძლევ შენს ძმას და თუ შენ არ გემორჩილება, რატომ არ გაშორდები, რატომ იღებ ნაწილს ქერდობის საბელოში? ამაზე ზოიმ მიპასუხა: „მამო, ჩვენ, ინგლოებმა თუ ასე არ ჩავიღინეთ, თათრები სულ ერთიანად გაგვიქრდივეენ, არაფერს არ შეგვარჩენენ. ჩემი ძმისა რომ არ ეშინოდეთ, ჩვენ აქ არ გვეცხოვრებოდა. მაგისი უშინაო, რომ სამაგიეროს ერთი ათად გადახადვივნებთ და იმიტომ არას გვეჩჩინათ. ჩვენში დიდი ოჯახები ძველოვანევე ასე მოვლივართო.

დედაყავების უღვაე ხელს უწყობს ამ ჩვეულების უფრო განვითარებას. თუ არა ეს, საწყალი ოჯახი რაგორ შეძლებდა თავისთავისა და შეილებს გამოკვებას? ზართალია, ატყობდნენ, რომ ნაქერდალს არც ბარაქა აქვს, არც გემო და მოსვენება, შერცხვენა და თავზე ლაფის დასმამ ხომ კიდევ მეტი იყო, ამასთან საშიშროებაეც იზრდებოდა იმისა, რომ შეიძლება ქერდი სამართალიში ჩავარდნილიყო. იმაზე მეტსაც დაადებინებდნენ, რაც მოიპარა და ციხეშიც ამოაყოფინებდნენ თავს.

ჩემი კოლეგების საუბრების საგანიც ქერდობის წინააღმდეგ ბრძოლა იყო მალესაში, შინა და გარეთ. ინგლოებმაც ენმოდათ, სარგებლობასთან ერთად, ქერდობის შეენებლობა და ედილობდნენ, თუ სულ ვერ მოსპობდნენ, შეერელებინათ მინც. ახლა, როცა თან-

დათან ექმდება დედაყავების ვიწრო მუცელში წესი, ქერდობაც თანდათან ნელნელა უნდა უნდა წესი, ინგლო ქრისტიანებს იმ მძიმე პირობებშიც შემოეხანათე პართული თავდაჭერილობა დენონს სმამი, ერთდებთან ბლწსიტყვაობას, ვარჯიბას. სათვალეოში ევენებები განთქმულია ნაყოფიერებით და საუკეთესო ღვინოთ. თუ ვარჯიბ მოუაჩეთ და დააყენო, კახეთის ღვინოს არ ჩამოუვარდება, მაგრამ ინგლოები ვარჯი კახეთლების წესზე როდი ევლიან. ისინი თითო კახს სმამა და ოთხ ჰვოსაც შეუდგამენ ხოლმე და ბევრ ტქმასაც უწყებენ. ღვინო ამდენი მისდისო, რომ მის ჩასახსმელად ქერქულიც არ ჰყოფნით და არცის გამოსახდელად ჰყრიან. აქაური ღვინო სასმელად ვარჯი გემოვნებისა და სიამარჩისაა. ინგლოები ღვინოს ვარჯიდ სემენ, მაგრამ იმ თორმეტი წლის განმავლობაში არ მიწახავს ინგლო ისე დამთრალიყოს, რომ ან ტალახში წაქცეულიყოს, ან ბლწსიტყვაობითა და გინებით შეეწუხებინოს ვინც.

ქორწილსა თუ ნაოღობაში, მიკვალელების ქვლებში ან ისე პერის ქამის დროს ღვინოს სასმელად იყენებენ კიქებს და კოჭობებს, რომელთაც არაფს ეძახიან. მასში თითქმის ერთი ბოთლი ღვინო ჩადის. თავმდევე მუღვიც (ე. ი. მერჩიფე, გ. გ.) გაავსებს და მიწადის სტუმარს. ისიც მოსვამს, რამდენიც სურს და სასმისს მუღვიცს დადებუნებს. ის ყველა შეავსებს, გადასცემს შემდეგს და ასე ბოლომდე, სონამ სადღეგრძელო ჩამოთავდება. ასე ვარჯიდდება ყველა სადღეგრძელოზე. სემენ, ვისაც რამდენი შეუძლია, სუფრის დათავების დროს არავინ მიწახავს, რომ ძალზე მთვარე ყოფილიყოს. ეს იმის შედეგია, რომ ინგლოებში ღვინოს სმის დროს დაძალება არ იტან. მათს კამპანიში მუღამ სიამოვნებას ვარჯობს ადამიანი, რადგან არც ღვინოს დაჯამალებენ და არც ვინმე ავეციობება, არც შეგაწუხებს. აქ ჩხუბსა და სხვა უსიამოვნებას ვერ ნახავ, გარდა მშვიდი ქუეფისა და ვარჯობისა. ღვინოს ინგლოები წყალივით სემენ. თანაც იაფი უღირთ. ჩემს დროს ვუღრო ღვინო მანეთი და ოც კაპოე ღორდა.

წერაკითხვის უყოღინარობასთან ბრძოლა ქრისტიან ქართულობაში წარმტებით დაიწყო. მოზრდილ მოსახლეობასთან შემოვლითა-ზამთარში მეკადინეობა ტარდებოდა შეუღლიდან შეზინდებამდე. ამ პერიოდში ახალგაზრდობა შინდერის სამუშაოსათვის თავისუფალი იყო. დრო რომ ექმად მოეკლათ და განათლებისათვის გამოეყენებინათ, ქალთა სკოლაში საღამოს ქერსები გავმართო და მოზრდილი ყმაწვილი ბიჭებით შევაყავ. ესწავლოდი წერაკითხვას, ანგაროს და ეუხსნიდი საღვთო რეფლის მტკობისა, მაგრამ სირმაღურ სწავლებას ის აბრკოლებდა, რომ სმოსწავლო წყენებოდაფე. თანერები და კალმები არ გვიქონდა.

ამ საკითხებზე მოიწერა დავიწყე წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებასთან და კანცლარიასთან. თან განვემარტავდი, რომ ინგლისური როგორც სამრევლო, ისე სამონასტრო სკოლებში სამოსწავლო ნიუთებს შექმნიდა და ვთხოვდი, თქვენს აღნიშნულ ნიუთებს შექმნათ გამოკვეთავებით, რომ შეცადინებოდა არ დაბრკოლდეს-შეთქი, სადაც პასუხი მომივიდოდა, ვმარჯობს ეთობარი, სკოლის შეკრებებისაგან ეთხოვინათ „დღეაღწა“ და შავი საწერი დაფები, წერწერებით იმით რომ გვესწავლა. რადგან ეს ნიუთები საქმარისი რაოდენობით არ გვექნოდა, იძულებული გავხდით ვერ ის შესწავლებოდა, რასაც სიტყუვრად სწავლება შეიძლებოდა. დავიწყე სამღვთო ისტორიების სწავლება, რითაც წახალისდნენ ვმარჯობები. მერე ერთი მასწავლებელიც მოვიშველიე. რამდენიმე ვმარჯობი ცალკე გავუფად გამოვუფადე და იმ მასწავლებელს ჩავებარე, რაც იმ წიგნებს შეისწავლიდა ვმარჯობები, მერე შევეცდით რველებს. ჩვენ იმ წიგნებით ვსწავლობდით, მეორე მასწავლებელი კი სამღვთო ისტორიის შესწავლა.

ჩემს წერალებზე პასუხი გვიან მოვიდა. მიზრდებოდნენ, წიგნების ნაწილს ღარიბებისათვის შექმნათ დავითობით, მაგრამ ფისტით გამოვხადე ხარის ჩვენ ვერ ვიყარებოდა. უმჯობესია, კაცო გამოვავითოთ და წიგნები თქვენ თვითონ წაღოთ.

კახში ჩასვლისას 1891 წელს ქალებისათვის ასაშენებელი დამზდა სამრევლო სკოლა. სამარჯვლო ვაობრლო იყო და ცოტადენი ქვე მოეტანათ. სკოლა შენდებოდა ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოების სახსრებით. მშენებელი ისტორიის ხელმძღვანელი და მასალების შესყიდვის ფულს კი საზოგადოება იხდიდა, ხოლო ქვე-ქვესა და მშენებელი სოფლის საზოგადოების ხარჯით იყო გათვალისწინებული. მშენებლობის მიმდინარეობაზე შეთავაზუებოდა დავითობრივ ხელმძღვანელს ველებოდა. ჩასვლისთანავე შევედით ხარჯებს მღვდელ ყულო-შეღის დახმარების შესვლად კვლევის ამენება და ქერქვე მოქცევა ზამთარის მოვასწარი, დახარჯენი სადურგლო საქმე ზამთარში გაეფუთებინე. მომღვთვო სამწავლო წელიწადი ამ ახალ შენობაში დაწყო.

საინგლისის მისიონერ ლეონიდეს თხოვნის თანახმად, სკოლის იყო ამუშავებული ქერმების წმინდა გიორგის მკვლარი. რამდენი ხარჯთა მომდგრული ვკლესა, რომელსაც ადგილობრივი ქრისტიანობისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ვკლესის ადგილი მდებარეობს მდინარე ქერმების ხაობრე. ტყიან მდელ გორაკზე, სადაც ხელმძღვანელი მოხალს საინგლისის დამალი ადგილები. ხუთს მარბა, ალაზხის ხაობრეები და შარაქის შობა ამ ადგილზე დავუდებოდა ერთი მღვდელი. შავი კლდე,

რომელსაც აქაურები „ქერმების კუროვს“ უწოდებენ. გიორგის ხეობის მკვირები კერა დღეს იცის ამის დღეობა. აქ სალოცოვად მოდიან საინგლისის ვეღა ეთობის მკვირები ქრისტიანი ქართველები და სომხები, ნების მარბდანაც კი მოდიან მესულმანი ინგლისები და თათარ-ლეკიც. ხალხის გადმოცემით, ამ კლდეში არის გამოკვეთილი ვკლესია, რომელიც ძველად მთელი მახლობელი ქრისტიანების სალოცველო იყო, მაგრამ აღმოსავლეთიდან მამადინათა მომადლებული ურდოების შემოსევების დროს კარები ამოქოლიათ და ახლა მარტო შავი კლდე იყურება. ამ კლდის წინ მოდიან მლოცველები, მებღს იყარინ, საწოდებს ანთებენ, საქმველს უკრებენ. თვითონ კლდე შავია, მაგრამ ძირი სახლის ბოლით არის შავად გარდუფლი. გარეშე კაცს, ვინც ამ კლდის შინაარსი არ იცის, ეს ქვისა და ვერთავანისცემა ვგონება. ეს ახარ რომ არ გამოფებელიყო, მისიონერმა ლეონიდემ მიიტომ აღწრა შეამდგომობა სასულიერო მთავრობის წინაშე, რომ აქ ძველად ვკლესია ყოფილა და დიდი სახელიც ჰქონიოთ. ამას ისტორიკოსებიც ამტკიცებენ, რომ საქართველოს საეპისკოპოსო კათედრების სიამო მოხსენებელია ქერმებისა და გიშის საეპისკოპოსოები. გიშის ვკლესის საშობო ქალაქ ხუთის მახლობლად ჩრდილოეთის მხარეს დღესაც კარგად არის შენახული. ინგლისთა ცხოვრებაში ამ ვკლესიამ დიდი როლი შეასრულა მათი გათავრების დროს.

ქართველები გარეგნულად თათრობას ინახავდნენ, მაგრამ საიდუმლოდ მიიწ ქრისტეს რჯულს იცავდნენ. — დღეს მასწავლებლსაც იჭერდნენ და მარბვასაც ინახავდნენ. აღდგომა დღეს ინგლო წამოიყვანა საკლესი, მაგრამ თათრობის შიშით ვკლესისთან თუ ვერ მზეოდოდა, მის წინ დაფარულ ტყეს შეაფარებდნენ თავს. შეხედავდა ვკლესის, მებღს მოიყრიდა, პირყვარს გადიწერდა „ღმერთო და ქერმების საყდარი, შენ შეგვეწიე“. — იტოვდა და პირუტყვს წამოაქცევდა. სამღვთოს დაქალავდა. ჩემთა წამოიკვებდა სახლში და აღდგომა დღეს გაიხსნილობდა, დიდ მარბვასაც და მარიამობის მარბვასაც იმ თათრობის დროს ინგლისები წმინდად ინახავდნენ.

თუ ინგლისის თათარი ბეგი სტუმრად ეწვეოდა, შემდგენარად გაუმსახინებდებოდა: სტუმრის პატივსაცემად, თათრულ წესზე დიდ ქვამში ფლავს მოხარშავდნენ ფლავის მომზადების დროს ქვამში სპლენქის თევზს ჩაყოლებდნენ და ბრინჯის ფაფას ვყოფდნენ. ერთი ნაწილი სტუმრისათვის, მეორე იყახისათვის იყო განკუთვნილი. სტუმრის წილ ფლავში ერბოს ჩაღებდნენ მის დსანახავად, თავთან წილში კი ვკლესის ზეთს ჩაასახდნენ ხოლო

ფლავს კი იმ ერთი ქვაშიდან იღებდნენ, რომ სტემარს ეჭვი არ აეღო.

სოცდღლის დროს ზიარებმასაც შემდეგნაირად ასრულებდნენ: წყალტუბოების, აღდგომის ან სხვა ზედნერს დღეს რომელიმე პირსწინე ინგლისი კახეთის სოფლებში წავიდოდა, სეფისკერის რამდენიმე ნაწილს და ნათილებს წყალს წამოიღებდა. იმ წყალსა და სეფისკერის ერთად გასთქვეფდნენ და ნაყარში აურევდნენ. ნაყარს წმინდად ინახავდნენ და თუ სოფელში მომავლადი ავადმყოფის ზიარება დასჭირდებოდათ, იმ ნაყარსა ცოტას გამოართმევდნენ, წყალში გახსნიდნენ და დააღვინებდნენ. ეს იყო მათი ზიარება.

ინგოლები ბავშვებსაც ნათლავდნენ. ამიტომ ყველა ინგოლის თათრული სახელიც ვრქვა და ქართულიც. თათრულ სახელს შილა არქმევდა, როცა ბავშვს თავისებური წინადაცუთით ნათლავდა, ქრისტიანულ სახელს კი მღვდელი არქმევდა, როცა ბავშვს ქრისტეს წესზე ნათლავდა, როგორც და საიდან ჩნდებოდა მღვდელი ამ თათრებშია, — იცნობათ. ქრთოდან სამალში სამუშაოდ გლეხები მოდიოდნენ, ხელში ნაშვლები ეჭირათ და თავზე ხლბახანები ჭქონდათ მოხვეული. იმათი ერთი ერთი მღვდელი, რომელიც ინგოლებს წინასწარ შეყვადო შეიარებულნი. ინგოლებმა წინათ და ზოგან ახლაც ისეთი დაფარული სახლები იციან, რომ სხენი საექვნაოდ და ოთახად ჭქონდათ გამოვანებული. სხევე სინათლე არსაიდან არ შედიოდა. ეს განაპირობებდა მათს იღმარლ მოქმედებას. მუშად მოქმედებულ იმ მღვდელს ღამე იქ აუყვანდნენ და მანამდე მოგზაოვლ ბავშვებს ჩემად ნათლავდნენ. ამ ბნელ ოთახში, ზამთარში რომ თბილია და ზაფხულში გრილი, ახლა ახლად დაქორწინებულ ნეფელ-დადოფაღს აწევნენ, ზაფხულში კი აბრუშების ქაას ევლიან და ინახავენ.

ყველა ინგოლის სახლის ახლო ბაღში კარგად მოვლელი ხეივანი აქვს, სუფთად შენახული. ეს აწყვანებული მშენებური ადგილი ინგოლოთა საგვარეულო საუფარი იყო. მათს მამაპაას ეს ადგილი წმინდა ადგილად ჭქონდა მიჩნეული. რადგან მათი ძველი ოჯახი აქ ყოფილა და ერთი გვარის ოჯახები აქედან გამოავლებულა. იქ გლია სუფთა მოზრდილი ქვაკეთირობა და უქმე დღეს იმ ქვას ანიებდნენ სანთელს და ზემოდან ძველ ქოთანს აფარებდნენ, რომ სინათლე არ ვასულყო. სამღვათობასაც აქა ჭლავდნენ. თუ ქერბების ეკლესიაში ვერ მოახერხებდნენ მის დაკვლას. ჩემ იქ ყოფნისას ამნაირი საუფარი ყველა გვიარეულობას ჭქონდა. მას წმინდად ინახავდნენ, მაგრამ ბოლო დროს ზოგმა ის ხეივანი აქხა — ეენახს მიარდილავს, ადვილსაც ბევრს იქვარს.

ბეტოშვილების ერთ ოჯახს დღესაც ინახა-

ვენ ძველ ვლამეოკვეთილ სახარტეს კერძო ქრის ბარძამსა და ამნაირეუ სანაშენელოებსა ლოები ამ სახარტებს „ხუციონთ ოთხთავს“ ეძახიან. მათ წინათ თურმე კოდობაში ინახავდნენ, ახლა კი ხის სუფთა კარადანი აქეთ ჩაკეტოლი. ოთხთავს წინ შინდალი დღვას პატარა სანთლის დასანთებად. ეს სახარტება ამთი გვარის ერთ ბერს ჭქონებია და მას დარჩენია. თათრები იმ ბერს თურმე ყარაქეშის ეძახდნენ, რაც შავ მღვდელს ნიშნავს. ის მღვდლობის დროს დაქვრეებულა და ბერად აღკვეცილა. მღვდლებს კი შავ სამღვდლოებს ახლაც ეძახიან. ეს ოთხთავი ისე სწამთ, რომ მას უბრალოდ არ ასხენებენ. ვანსაკუთრებით დიდ შეშინებევაში თუ დაიფიცებენ ისე, როგორც ქერბების საყდარზე. ბევრი ინგოლი ავადმყოფობისას საღმრთოსა და სანათლს ჭქონდება ამ ოთხთავს, ოღონდ მალე გამოიხსნართელდეს. ბედნიერ დღეს აქ მოდიან. ოთხთავს მამლებს ეუღავენ და სანთლებს უნიებენ. ჩემზე წინამახურ ბლაღონებებს უსურვებიათ ამ სახარტებს და კოდობის გადმოტანა ეკლესიაში, მაგრამ ხუციანთ არ დაუნებებიათ. ეგ ჩვენს გვარში უნდა ინახებოდეს, თორემ არ გვეყაბულებს და გავიწყებართ. ხალხსაც უარი ეუქვანს მის აქიდან დაქვრავზე.

1871 წლის ბოლოს კახის ნაიბი ბერეკლოვი აღიბათის სანაიბოში გადაიყვანეს. ბერეკლოვი დიდი თანაქმობითი ეყვარებოდა ქრისტიანობას. კახის ახალი ნაიბი გეგელაშვილი კი მექრთამე და ხალხის მყვლეფავი აღმოჩნდა. აღიბათის სანაიბოში იყო სოფელი თასმლო, რომელშიც წინათ სამოცი კომლი ქრისტიანი მრევლი ცხოვრობდა და თავისი მღვდელი ჭყავდა. მაგრამ 1863 წელს, როცა ბელქანში ზაქათალის ოლქის უფროსი თავადი შალიკაშვალი მოკლა პაიტი ბერეთაშმა და ლუკათათარია აქანეება და ქრისტანს ინგოლოთა გათათრება ეკვდა დაიწყეთ, თასმალის მრევლმა ქეშმარტ სარწმუნოებამ უღალატა. თასმლოში მხოლოდ სამი კომლი დარჩა მტკიცედ ქრისტიანობაზე. მათგან ორი კომლი იყო ფიროსმანისშვილების და ერთი ადუქაშვილებისა. ქრისტიანთა ეს სამი კომლი მტკიცე დასაყრდენი იყო მისიონერს ლეონიდესს, რომელიც არც თუ ისე შვეითად მიდიოდა იმათ ოჯახებში. მას სურდა მოლებთან გაემართა მოლაპარაკება, მაგრამ მოლები მასთან მოლაპარაკებას ვერბობდნენ. თათრული ენის მშვენიერად მყოფნე ბერეკლოვმა მოლებს ხალხთან შეარტყინა: თუ თქვენს რჯული ქრისტიანობაზე უეეთესია, რატ გეშინიათ ქრისტიან მისიონერთან სარწმუნოებაზე კახათის გა-

მართვისა? შეხედით ერთმანეთს, თქვენ თქვენი თქვით და იმან თავისა. ამით რა დაგინაგდებთ? ის კაც ძალით ბომ არ დაგნათლავთ? მოლები დაითანხმა, რომ კრება გაემართათ და მისიონერებთან ესაუბრათ. ალაბათის სანაბროში ხალხი ქართულ ენაზე უფრო წმინდად ლაპარაკობს, ვიდრე კახში. ამ საუბარს ის შევადგე მოკვება, რომ ცაბეტმა კომლმა სურტილი გამოთქვა დაბრუნებოდნენ ქრისტიანობას და მისიონერს თხოვნა წაჩუდგინეს. მისიონერებმა ეს თხოვნა თავის შირკე ეგზარხოს ვლადიმირს წაჩუდგინა. მისგან ნებადა მიიღო ლეონიდემ, რომ განემტკიცებინათ სარწმუნოების ცოდნა ინგილოებში და მონათელა ქრისტეს რწულზე. ლეონიდემ და მღვდელმა მიხეილ ყულოშვილმა ამ ინგილოებს სარწმუნოება შეასწავლეს და მონათლეს. ლეონიდემ ეგზარხოს მამონივე წაჩუდგინა მოთხოვნა, რომ მალე დაეწინაშეთ მღვდელი ახალი სამრევლოსათვის და ეკლესია აეშენებინათ. ამასთან თხოვნა, რომ აქ გადმოეყვანათ კახის მეორე მღვდელი მიხეილ ყულოშვილი, როგორც გამოცდილი ინგილო თანამეიანეთა ზნე-ჩვეულებისა და თათრული ენის კარგე მცოდნე. მოლებთან გამოცდილი მოკამათე, მის ადგილზე კი კახში მღვდლად ევროსხებიანთ სამრევლო სკოლის მასწავლებელი ნიკოლოზ ყულოშვილი, რომელსაც დამთავრებული ჰქონდა საისტატო სემინარიის სრული კურსი.

მღვდელ ყულოშვილის მთავრე ჩემს თანაშემწით მისი შვილი დანიშნეს. ეკლესიების ასაშენებლად ორი პროექტი მოგვიყიდა, რომლის მიხედვით ქუჩაშების ეკლესია უნდა აშენებულყო ბიზანტიური სტილით ჭვარის სახით. გეგმათაიანი, ხოლო თასმალის ეკლესია რუსული სტილით უგუმბათოდ აშენდებოდა. ორივე ეკლესიისათვის გამოყოფილი იყო თანხა და აშენად თადარიგაც მამონივე შეუდევით. კარგე მცოდნე კალატოზი შევიგულეთ სიღნაღში. ეს ოსტატი თავისი მუშეებით მუშაობდა. კორი და მასალა კი ჩვენ უნდა დაგვეზადებინა.

ლეონიდემ, როგორც მისიონერი, სკოლების მეთვალყურე და კაცასიის ბეგრ რაათონს ქრისტიანობის აღმდევნელი, ზაქათლის მარხაში მარტო დიდ მარხაში მოდიოდა. სხვა დროს მას უნდა ემოგზაურა აფხაზეთში, სეანეთში, სამხრეთ ოსეთსა და ზრდილო კავკასიაში, ფშაბ-ხევსურეთში. ამის გამო ამ ეკლესიების მშენებლობის მეთვალყურეობა მთლიანად მე დამეკისრა. ჩემს მოვალეობას შეადგენდა ქვეყნიოთა და კირ-აგურით მომარაგება. ამისთვის მუყანდნენ კომიტეტის წევრები. მშენებლობა 1893 წლის გაზაფხულზე დაიწყო და 1895 წლის შემოდგომაზე ორივე ეკლესია საყურთხეულად მზად იყო.

სანამ თასმალის ეკლესიას აეშენებდით,

ქრისტეს რწულზე გადმოსულ ინგილოებს, მისიონერებს ჩაგონებით, თათრებმა ზნე-ჩვეულებას დასდეს. დახოციოთა და სახლ-კარის დაწვით ემტკებოდნენ. იმათ საქონელს ნახირშიც კი აღარ უშეუბდნენ. ინგილოებს საქონელიც ეკარგებოდათ და ვეღარ პოულობდნენ. იმ დროს ნაბიბი მერკულიოვი სხვაგან გადავიდა და ინგილოებს მთავრული აღარავინ უყავდა. ამიტომ თათრების შიშით რწულიდან ისევე გადადგნენ. ევლარც მისიონერი ლეონიდეს დაჩაგვამა გამოასწორა საქმე და ეს ყველაფერი ეგზარხოსს მოგახსენეთ.

ეკლესიის მზარდაშარ მიმდინარეობდა საყრებულო სახლის მშენებლობაც. ამისათვის ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოებიდან ფული გამოვიხოხეთ. მივიღეთ.

თასმალის გადამდგარი ქრისტიანობის შესახებ ეგზარხოსმა სინოდს აცნობა. სინოდმა კი ეგზარხოს დაავალა, პირადად ეწარმოებინა მათი დარიგება-შეგონება და გადამდგარი ინგილოები ეკლესიისათვის დაებრუნებინა. როცა ეგზარხოს შევატყობინე, რომ ორივე ეკლესია მზად იყო საყურთხეულად, მან მომწერა, რომ თვითონ მობრძანდება და აეურთხება.

1895 წელს სანგილოისათვის ეკლესია აგებულა მისიონერი დანიშნა. ეს გახლდათ ეპარხის სამისიონერო კურსდამთავრებული ტარას ივანოვი, — ადგილობრივი მღვდლის შვილი. რომლის მამა ერთ დროს თათრის მონა იყო, მერე ქრისტიანობა მიიღო და ქართველი ქალი შერიოთ ცოლად. მერე მონასტერში შესწავლა საეკლესიო წიგნების კითხვა და მღვდლად ეურთხა. ეგზარხოსმა რწულიდან გადმგარი ქრისტიანების ისე მართლმადიდებელ რწმენაზე გადასვლა-დარიგების საკითხს მოვჯავრება მას მიანდო, რადგან ლეონიდემ კავკასიის ყველა ჩაიონს ვერა სწედებოდა, მისიონერი ივანოვი სიმართლის მიმდევარი ვერ გამოდგათაივი წარჩინების გულსითვის მთავრობას ატყუებდა, რამაც მალე იმისა თავი ყორღანის მღვდელი კირილე ხეთისაგარიშვილი კახეთში გადაიყვანეს და ყორღანში კი მღვდელს აღარ ნიშნადნენ, თუმცა ეგზარხოსს ხშირ-ხშირად ეახსენებდო, რომ ყორღანის მრევლის უმღვდელად დარჩენა საშიში იყო, რადგანაც ამ სოფლის მცხოვრებთა მეტი ნაწილი მუსულმანობა და შეიძლება, მოლებს მთავრობით, ქრისტიანები ზოგ-ზოგი მარც გადაიბრონ მეთქი.

თითქმის წელიწადი გავიდა. დიდმარხვამ მოატანა, მარხამ მღვდელი მარც არ ჩანდა, მარხვის დადგომის წინ თბილისში ჩავდი, ეგზარხოსს მდგომარეობა აეუხსენი და ეთხოვე, რომ ყორღანის სამრევლოსათვის მღვდელი მალე დანიშნა. მან მიპასუხა, ვეძებ ერთ დამსახურებულ რუს მღვდელს, ვიპოვი და გამოვგზავნიო. დამსახურებული და წარჩინებული მღვდელი

კარგია, მაგრამ ის უკვე მოხუცობაში ფეხმოდგეული იქნება მეოქი. — შეეკადრე ეგზარხოსს, — რა უნდა გამოცდოს იმ მოხუცებულმა მღვდელმა თავისი წარჩინებთა და ორდენებით? თანაც რუსმა, რომელმაც ქართული ენა არ იცის-მეთქი. ამაზე მრისხანდ შემომოიტია, — მას როგორ ვინდა რომ იყოსო. მე მინც გაბედულად ვუთხარი, რომ იქ მღვდლად უნდა დანიშნოს ახალგაზრდა, ენერგიით აღსავსე მღვდელი, რომელსაც არა მარტო ინგოლოების ენა, არამედ მათი ადამ-წესები ნაწილობრივ მაინც უკოდნება. მაშინდა შემეკობა, თუ რა ენაზე ლაპარაკობენ ყორღანულ-ქრისტიანებო. ქართულ ენაზე-მეთქი. — ექუსაძე.

— არა მგონია მე ვციო, რომ ისინი თათრულად ლაპარაკობენ.

— თათრული იციან, მაგრამ მათი დედაენა ქართულია და ოქამშიც ქართულად ლაპარაკობენ-მეთქი, აუუბსენი.

— არა მგონია, სტუეო, — მითხრა.

— თქვენი მეუფება, მე ანაფორა მაცდია და სულელი არა ვარ, რომ თქვენ მოგატყუოთ. თქვენ ხომ ჩამობრძანებით ეკლესიის საკურთხეველად. იქ თქვენ თვითონ ნახავთ და გაიგონებთ, თუ ისინი რა ენაზე ლაპარაკობენ-მეთქი.

იქაც ხომ შენვე უნდა შეგეკობო და იქაც ეგრე მეტყუო. მიციერს თქვენთან შავ სიტყვების თქმა-მეთქი, — შეეკადრე. ვანა იქ ზემს გარდა სხვა ვაცს ვერ ნახავთ, რომ ჰკითხოთ? იქ თქვენს გარშემო იქნებიან ოქტის უფროსი, თქვენი ამაღა, მღვდლები, სხვანი და სხვანი.

— კარგით, მღვდელს მალე დაგინიშნავეთო, — დამხობდა.

ეგზარხოსმა პირთა შესართლა და ყორღანში მალე დანიშნა მღვდელი ნიკოლოზ ბარნაბაშვილი, რომელიც ამ პრეელსთათის მართლა შესაფერისი და ენერგიით სავსე იყო.

1896 წლის იტობერში შემარტობინეს ეგზარხოსის მოგზაურობის მარშრუტი. მითითებულ დღეს ჩვენი საბლალჩინოს საზღვარზე სამ საათზე მივედით მე და ლეონიდე, თან გვახლდა კახში მცხოვრებ ინგოლო ვაყვითა ნახევარზე მეტი, რომ ეგზარხოსს ღრსეულად შეხვედროდით, მაგრამ მის მოლოდინში შეგკობინდა, თანაც ეინველა დარწყო. უკვე კარგად დაბინდა, როცა დეკანოსი მოვიდა, მალე მეორე ტრანსპორტის მოვიდა, რომელშიც პროტოდიაკეები კარგაერთული და ისიქნოვი, რეგენტი აქმეი და ხეთიოდე მგალობელი იყვნენ. ჩემი პრეელი ცხენოსნებით გზის ორევე მხარეს გაეაწყრივე, რომ ეგზარხოსისათვის სახეობა შეხვედრას მოემწყო, მაგრამ ისე დაბნელდა, რომ თვალსაქად აღარაფერი ჩანდა. ეგზარხოსმა მიბრძანა, — წადით წინ, ყველანი ეკლესიაში დამხდით, რომ იქ ლოცვა და ცისკარი ერთად გაემართათო, წინ ცხენოსნები

გავეშით და უნარ ებლით მივეყვებოდი. მე ვინაიღეონიდე ბნელში გზას ძლიერდებოდა. ამიტომ ცხენოსნები ნელა მიდიოდნენ. ეგზარხოსი და დავიანების გამო ბრაზობდა და გვაჩქარებდა. როგორც იყო ეკლესიის ეზოს მიკაღწეო. ეზო ხალხით იყო სავსე. ცეცხლიც დაენთოთ. ეზო გაენათებინათ. ლოცვა და ცისკარი ცხრა საათზე გავათავეთ.

ოქამში ეახშამი უკვე მზად მქონდა, რომ სუფრაზე მომპატივებინა ეს მღვდელი, სასულდგორო პირი და ეგზარხოსის თან მოვეკლაპარაგნა პრეელისა თუ ეკლესიის საჭიროებებზე. ცისკარს შემდეგ ეგზარხოსმა ჩაი დაღია, დამევენება მოითხოვა ისე, რომ ახლაც ვერაფერზე ველაპარავ. ვიხივე ეახშამზე მობრძანებულეთო, უარი მითხრა. ერთად დამრჩეოდა, დეკანოს ელევს აუხსენს, რომ ამაღის ხალხს მაინც უნდათ ეახშამი, ნამგზავრებს მომიღებოდათ. ცოტახანს მაინც დამბრძანდეს, შენაყრდეს, თქვენი ხომ მშვიერი ხართ და თქვენ თხოვეთ-მეთქი. მან მართლად ბოლო ეახშამზე მობრძანება, მაგრამ იმასაც უარი უთხრა. ამის შემდეგ ელოცვა მსუვე სასიამოვნო ხორავის ცოტა რაოდენობა და ღვინო წაიღო ჩემი სახლიდან. ეგზარხოსი და ის ცალკე ოთახში ჩაკეტნენ. მეორე ოთახში კი ამაღასა და სამღვდლოებას გავეშალე ეახშამი. ასე უგებურად ჩამიარა საგანგებოდ მომზადებულმა ეახშამმა. ღამის გასათევედ შეძლებისამებრ მოსასვენებლად მოვათავსე. მეორე დღეს მიბრძანა, წადი სკოლაში და მოამზადე გოგონები, უნდა დავათავიეროთ. ეგზარხოსს კი მისიონერი ივანეცი გასუვეობდა განმარტების მისაყვამად. ჩვენი ეკლესიის ეზოში კახის მოღლება მოსულეყვენს. თავზე თეთრი ჩაღმები უქათათებდათ და ეკლესიის გვერდით, ზემი სახლის პირდაპირ, ჩამწყრივებულეყვენს. მეორე მხარეს ჩემი პრეელი იდგა, რომ არქიელს ლოცვაეკობებოდა მოლო. იმან კი თეთრჩაღმანი მოღებისავე გასწია და რუსული ლაპარაკი დაუწყო. ივანეციმ აუხსნა, რომ ისინი თათრის მოღები არიან და მშვილობით მობრძანებას ვილცეყვენ. არქიელს ვგონა, რომ მოღების ბლალჩინოს მუსულმანთა აყადებოდა ექნებოდა დამთავრებული და ეყოხებოდა, თქვენ ეახშამი ყოფილხართო. თათრებს ივანეცი უთარგმნიდა. კახანს თათრულ ენაზე ქებას ეახიხას. ამიტომ მოღებს ვგონა, ქვაბზე გვეყობებოდა და უქასუბა: დიხ, კახანი, ვიცი, შიგ ფილავს ეხარშეთო. ივანეციმ ასევე ვადუთარგმნა არქიელს, მაგრამ ის ნათქვამს ვერ მიხედა. ივანეციმ ხელმეორედ რომ აუხსნა, მას ვაეცინა და სკოლაში შევიდა. ბავშვებმა სამღობო რყელის ისტორია ამაღლებამზე ქართულად მოუცეს. რა დღეს არის ზოღმე ამაღლებამო. აეთხოვნა ივანეცი. აღდგომის მეორე დღესო, უქასუბეს ბავშვებმა. შეგეკობა ხადღესო, მაგრამ ბავშვებმა რუსულ-

ლი არ იცოდნენ და ვერ უნახებენ. შეიჭრილა მოკვასუნა, რომ ტრანტასი მზად არისო. ეკლესიიდან გამოსულმა არქიელმა ისე გაიარა, რომ მრევლს არცო შეხედა. მე კი მინდოდა, რომ ორიოდ გამამხნევებლო სიტყვა მათთვის ეთქვა. მე და ლეონიდე ჩავსხდით ფირტონთან და ქურუმების საყდრისაყენ გავეყვით. განაში ლეონიდე შევეითებე მრევლს გამოეღაპარაჲ თუ არა-მეთქი, არაო, — მიიხზა. მე-წყინა. ხალხი მის პატრიარქად ემზადებოდა. არაო ღაღღან მის მღვდლებსა და სამღვდლომისათვის. იქვე ეზოში, ხეო ჩეროში, მოამზადეს სადილი. მე და ლეონიდე ავუხსენით, რომ თქვენს სამატრიარქოდ ხალხმა სადილი მოამზადა და ვთხოვთ, მიირთვათო. დიდი უარი განაცხადა. მე ვერ დავჩრებდი და თვითონ ვამონო. ის ტრანტასისაყენ წავიდა. ჩვენ კი მრევლს მივუბრუნდით, სადაც სუფრა იყო გაშლილი. იქვე მისულიყვენ არქიელის მსღებელი მთავრები და მგალობლები. ხალხს გამოუცხადეთ, რომ თვითონ ექვეფნათ. ჩვენც ცოტა შენაყრდით და არქიელთან წავედით. განაში ლეონიდეც ეუთხარო, რას შერება ეგ კაცი, გეზინ მე გამოუგებურა ეანაში, დღეს კი მრევლის სადილი არ იყარა. ასე ხომ შიმშილით სული აღმოხდება-მეთქი. მაგაზე ასი იქნება, ეგ რომ მოუედიდესო, — მიასუნა ლეონიდე. მაგას მაგისთანა უსიხარული ხსიათი აქვსო.

პატარა ოცდახუთოცობლიან სოფელ შემებაში ჩავიარეთ. აქაური მრეული კახის საყდარზე არის ბიწურილი. აქაურ ქალებს, განსაყურებით მოხუცებსა და ბავშვებს კახის ეკლესიაში სიარულის ემზომებოდათ წირვად-ლოცვასა თუ ზიარების დღის დღის. ბევრი ეუწიონაჲ აქაურებს, რომ ერთი პატარა ეკლესია აეშენებინათ, წირვად-ლოცვასაჲ იქ ჩავატარებდით და მარტავაო ხალხსაჲ სიარულისათვის იქვე მოეამზადებდით. რაკ ერთ ეკლესიაში ორი მღვდელი ეყავით, ამის გაყვითება შეგვეძლო. შემებაშელმა მრევლმა თავისი ხარკით ააშენა ეკლესია და კახი-ტლიც მოასწრო. იმ სოფელს გლახობა თავაკო აყავდა და რაკ მას გავუწიწიროდით, ის ბერი-აკო უკან დაგველენა. მოგვეწია. ფატიონი და ტრანტასი შეგვანერებინა. არქიელთან მივიდა, ეწუღ მოიხადა და მოახსენა, რომ ჩვენს ხარკით სოფლის ეკლესია ავაშენეთ. ვთხოვთ, მოხრახლადეთ და დასაეღიერათო. არქიელმა იმ მოხუცს სასტიკი უარი უთხრა და ხალხის სურვილი ფეხქვეშ გააუღა. ის კაცი ძალზე უოხალი ჩანდა. არქიელს მაგრაღ დაუდგა. აღარ მოეშვა: ჩვენც ქრისტიანები ვართ, მაშ ეკლესია ვინ უნდა დაგვიწყალობოს, თუ არა თქვენო. მაშინ არქიელი ჩვენს ფატიონზე გადაჲდა. მე და ლეონიდე იმის მიმე ტრანტასში ჩავსხედით. იმაში დავეტადეთ. უკან მობრუნებულმა არქიელმა მაღლობის მაგარი სავედური მო-

ხრა, ასეთ პატარა სოფელში ეკლესია ჩაყენებულა ჩვენზეო. განა არ სჯობდა ამ მღვდელსაჲ მრევლსაჲო და ის მტატის ეკლესია დაემშვენებინაო.

ახლა სოფელ ალიზგლის ეკლესიაში ჩავიარეთ და მზს საყდრის ვეფდით უორღანში. იქაც ლოცვა და ცსაკოი ერთად შევასრულეთ. მერე ეკლესიის ერთად ერთ პატარა ოთახში ჩავიკბა და ჩაი მიირთვა. მღვდლები კი ცალკე ოთახში დაესხდნენ. ჩვენთვის ელამარკობდით, თუ ხალხთან საუბარი არ სურს, მაშ რისთვის დადით ენარქიანში? თუ ორიოდ ეთილი დარიგებას არ მისცემს?

ჩას დაღვევას რომ მოჩა, კარებზე მივაყენე და ეკლესიის ეუთხარო, სამღვდლოებს ეგზარხოსის ნახე ვვინდა, მსახურბო ვვაქუს, ნება ითხოვე-მეთქი. ეკლესია მალე მობრუნდა და მითხრა მობრძანდითო. მე და უორღანის მღვდელი შევედით. თავაზიანად ეუთხარო: თქვენი შეუფხეაჲ აქაურ მოხუც მრევლსაჲ კი ჭერ არ უნახავს არქიელი, მისი ხმა და დარიგება არ მოუსმენია. ჩვენ მღვდლები რასაც ვაყვითებთ, სულ თქვენი სახელობა და ავტორიტეტიც ვაყვითებთ. მრევლი მოუთმუნდაჲ ეკლესიას და იმედით ემზადებოდა თქვენს შესახედრად. საზღვარზე დღის ორი საათიდან მოვიდნენ. ქურუმების ეკლესიასთან გიცილი დღე-ღამე სტენოსანი მრევლი ვთხოვთ. ინახულოთ და თქვენი გამამხნევებელი სიტყვა უორღან-მეთქი. ამაზე ეუშტად შემომიტრა, სამიგათოდ არ მეცალა, მე ჩემს საქმეს ვეშერებოდით.

მეორე დღეს თასმალის ეკლესიაში ვწირეთ და ვაყურითობთ. წირვის შემდეგ მიბრძანა, ჩემთან იყავი და განმარტება მომეცო, ზოლოეო. ეკლესიის გარეთ გზაზე მრავალი მუსულმანობა დამწერივებულოვ და იქვე ცალკე იდგა თასმალოელ ქრისტიანთა ცამეტკაციანი ჯგუფო, რომლებიც რეულიდან გადამდგარიყვენ. ეგ ზარბოსმა კითხა, ესენი ვინ არიანო. ესენი მუსულმანები არიან, იმ პატარა ჯგუფში კი გადამდგარი ქრისტიანები დგანან-მეთქი. მერე ოქტის უფროსის თანაშემწეს, თოფჩაევს კითხა, ესენი რას უცლიან აქა, რა უნდათო. თოფჩაევმა უნახება, ადგილობრივი მუსულმანები არიან, თქვენს პატრიარქად და ხალხს მისაცემად მოსულან, რომ მშვიდობით მობრძანება მოგელოცონ, რომ ხომ-გაღლი მოგახსენონო. რაკ ვიარე რომ მუსულმანებში არიანო, განარაღდა, მაშინ თოფჩაევმა ხალხს უბრძანა დაიშალენითო. მუსულმანები დაშალნენ. ქრისტეს რეულიდან გადამდგარი ქართველებზე კი მიიხზა, ესენი ჩემთან შემოიყვანეთ ოთახშიო. ისინი ოთახში შემოიყვანეს. მალე ივანისყო და ადგილობრივი მღვდელი მიხვილ უფლოშვილს შემოვიდნენ. ეგზარხოსმა გარეთ გასვლა მიბრძანა. სხვა ყველა ოთახში დარჩა.

მერე უფლოშვილმა მიიხზა, რომ ეგზარხოსს ეკუთხება მისიონერისა და უფლოშვილისათვის

იმ რჩეულიდან გადამდგარი ქართველების შესახებ. ესენი რა ენაზე ლაპარაკობენ და რა ეროვნებას ეკუთვნიანო. ივანეცის უტყვამს, თათრულ ენაზე ლაპარაკობენ და ეროვნებითაც თათრები არიანო. მღვდელ ყულოშვილს კი უთქვამს, არა, ესენი თათრები არ არიან. ქართველები არიან და ქართულადვე ლაპარაკობენო. ერთი ცალკე უმტკიცებდა და მეორე ცალკე მამონ ეგზარხოსს უბრაზებდა, დეკანოზ ელიეეს დაუძახებო. მას უბრაზდა: მაგათ გამოცდამარავე და გაიგე, რა ენაზე ლაპარაკობენ და რომელთა მათი მშობლიური ენა, ქართული თუ თათრული. ელიეემი ჩამოსილა წვერზე ხელი და იმ წვერს მიმართა: გამარჯობათ თქვენი, შეიღებო! მათ უპასუხეს: გაგიმარჯოს, მამა პოლი როგორა ხართ და გულებათი (უ. ა. ცოლ-შვილი) როგორა გყავთო. გამდლობთ, მამაო, კარგად გყავთო. მეგრ უკითხავს, როგორი მოსავალი მოგივიდათო. კარგი მოსავალი გქონდა, მაგრამ ცოტა ჩულოტყემა გაგვეფუძღაო. ჩულოტყემა რაღა არისო, უკითხავს. ბრინჯია მამაო — სანამ გაეღწევათ და დაუბეგავთ, მის მარცვალს ჩულოტყეს ვუძახობი. ამის შემდეგ ელიეეს ეგზარხოსისათვის უთქვამს, ესენი სუფთა, ქართულ ენაზე ლაპარაკობენო.

ამნაირად გამოამყარადა რომ მისიონერი ივანეცი აშკარად ატყუებდა ეგზარხოსს ელადიბერს, რომ ინგალოები ბუნებით თათრები არიან და არა ქართველებიო. ახლა უკვე დარწმუნდა ეგზარხოსი ჩემი სიტყვების სიმართლენი, როცა მღვდლად დამასაბურებელი რუს მღვდელს მაგიერ ქართველ მღვდელს ვთხოვდა.

სიღბლის მოწერილობის თანახმად ეგზარხოსს ელადიბერს თვითონ პირადად უნდა დაერეგებინა რჩეულიდან გადამდგარი თანამალოელი ქრისტიანები, მაგრამ გადამდგარებზე იმის დარიგებამაც ვერ იშკომედა და თათრებთან მშვიდობიანად შეხობლობა არიჩეს მუდამ მტრობასა და ბრძოლას. იმათ გამოცდილებით იცოდნენ, რომ, მართალია მთავრობასა სტყვიით მფარველობას და შეუღას პპირდებოდა, საქმით კი არაფერი ეუთხებოდა. სანამ წინანდელი ნაიბი მეტყულო იყო, მაილია მფარველობა და პატრონიბდა ქრისტიანობაზე დაბრუნებულ ქართველებს. მამასაბრსებს ქრისტიანებიდან იჩრევდა და მოხელეებზე დაუნიებდა, ყველაფრით მხარს უჭერდა, მისი წასულის შემდეგ ქრისტიანები ისევ თათრების დევნას განიცდიან. ეგზარხოსი ელადიბერი აქაც უკმაყოფილო დარჩა, სინოდის წინაშე თავი ეჭვს გამოიჩინა.

თანამალოდან საქათალაში გაემგზავრეთ. ეგზარხოსისა და ელიეეს ტარანტასი წინ წყვიდა. მე და ლეონიდე უნან მივეყვით. გზაზე რომელ სანაიბოში გაეთარეთ, ყველგან ეჭვური შესულებანი თავიანთი ნაიბით ვეხედებოდნენ. ნაიბი წინ გადაუდგებოდა ხოლმე ტარანტასს

და ეგზარხოსს სამხედრო წესით მოკასუნებდა: მაქვს პატრი მოკასუნეთი, რომ ჩემს ქვეყნულს მსოფრებლები წინ გაგებებთან უნდა ვეხედებოდეთ და მშვიდობიანი მგზავრობის სურვილით. ეგზარხოსი ელადიბერი უკმებად პასუხობდა, თავი დამინებეთ, მე მათთან რა მისაქმებო. უბრაზნეთ რომ დამშალონ, უნან მობრუნებულნი ნაიბები მე და ლეონიდე გვეუბნებოდნენ, ეს რანარი უფროსი გყოლიათო. ხალხი მის პატრი-საცემად მოვიდა, გზა რომ დაულოცოს, ის კი უმადურად პასუხობს, დაიშალეთო. გიგი ხომ არ არის ეგ თქვენი უფროსიო. სირცხვილით ვიწოდეთო.

მეორე დილით გაეცილეთ. წვიდა და ძალზე ცუდი შობაქვილედა დაგეტრევა ხალხსაც და სამღვდელეობასაც. ჩემი მრევლია მეუბნებოდა მამაო, იმას აქებდით და გვეუბნებოდით, არქიელი მოვა და შრომის ერთგულებასათვის დაგლოცავთ, ასეთი დიდი ვარჯილობით ამ ცოცხო კლდეზე ეკლესია რომ ააგეთო. ეკლესიის აშენებაზე ჩვენი შრომასათვის კაბიეც ხომ არ ავიღია. იმის პირიდან მაღლიერების სიტყვა პირს გაგვეკონა. კობიტეტის თავმჯდომარე ბრძანდებოდა და მოგესვენებათ, თუ ჩვენ, მისი წვერები, მრევლს როგორ ევლოლიავებოდით. ზოგი ურბით, ზოგი თავისი შრომით გვემარებოდა. სადღის ფული გამოვიღეთ, ცხვარ-ძროხა დაეკალთ და იმან არა თუ არ გვიკარბა, ერთი საშალო სიტყვაც არ დასცდენია. ეგ დღი არქიელი კი არა, უფრო და გურნაოლებელი ყოფილო. მე რაღა მეტქმობა. შოლოდ შწარე ფიქრებმა ამიძღვრეს გული, რომ ასეთ უბედურებაში ჩავარდა ჩვენი ერი და თვით ეკლესია იმისთანა უცხოისირო და უფლო მმართველების ხელში, რომლებიც მარტო იმ პოლიტიკას მისდევდნენ, რომ ხალხი გავარსოთო. ცხადია, მაგათ ხელში ჩავარდნილი ინგალოები დამკარგავენ ქრისტიანობას და ვითარდებან. ამ ამბის მნახველი თათრობიდან ქრისტის რჩეულზე აღარავინ გადმოვა.

არქიელს წასულის შემდეგ კობიტეტის წვერების გულის მოსაგებად მიღე მივაყოლე წერილი. ვაცნობე, რომ თქვენს მიერ ნაყოფობი ქებრებისა და თანამალოს ეკლესიებისა და საქრებულო სახლის აშენებულნი დღისი არიან პარქილერი მთავრობისგან გამხნეებისა და დაჩილდობისა. ამის პასუხად ორი თვის შემდეგ მომივიდა მოწერილობა: „გადავიეთ აღმანუხელები კობიტეტის წვერებს, ლოცვა ერთხევა მისი უსამღვდელოების, საქართველოს ეგზარხოსის ელადიბერისა“. ეს წერილი კობიტეტის წვერებს გამოუცხადე.

ნეტავი ფუბი მოსტეზოდა იმ უემურსა და სიინგლოში არ მოსულეთო, — თქვენ, — მისმა მოხელამ და გულეკობამ სიინგლოს ქრისტიანობას ვენების მეტი არაფერი მოუტანაო. ის გულეკვაკი რუსეთის სამღვდელეობაში ისეთი

წარჩნებით იყო მიღებული, რომ მალე მოსკოვის მიტროპოლიტობა და სინოდის წევრობა მიიღო. ხალხი გაეკარდა უყოფის რუსი თუ ასეთია, მდარე რაღა იქნება.

მართალია, ეგზარხოსის საინგილოში ჩამოსვლა მალე მატკინა ველო, მაგრამ მზნობა მიიხს არ დამოკარგავს და უფრო მეტს ვედილობდი ქრისტიანობის წარმატებისათვის.

სოფელ ქითათელი, რომელიც ეკლესიიდან 6 წელიწადში მდებარეობდა, თავისი 50 კომუნა აღმდგომის სამრევლოზე იყო მიწერილი. ეს მრევლი თათრების სოფლებით იყო გარემოებული. იმდენი ვეცადე, რომ ქრისტიანობის აღმდგენელ საზოგადოებას ამ სოფელში ეკლესიის ასაშენებელი ფული გავეღებინე. მართალია, ამ ფულს ნაწილი ძალზე გვიან გამოიგზავნეს, მაგრამ მიხს დავაწვე ეკლესიის აშენება. ამასთან, ეგზარხოსის თავი მოვახერხე ამ სოფელში მღვდელ-ღიაყენის დანიშვნის შესახებ თხოვნით. მან როგორც იქნა, ვახუდა და სასულიერო სემინარიის ახლადერსდამთავრებული გაზარდელ ედილაშვილი გამოიგზავნა მღვდლად, რადგან აქ უოფნისას დარჩმუნდა ეგზარხოსი, რომ ინგილოები ქართულები არიან და არა თათრები.

რაც მღვდელ-ღიაყენი დამინიშნეს, ეგზარხოსის უთხოვე, რომ მათთვის საჭირო იყო საკრებულო სახლი და სოფლის მავშებისათვის სკოლა. რაც ამახუე თავი მოვახერხე და აღარ მოეწევი, ნაწილ-ნაწილ გამოიგზავნეს ფული, ეკლესიასთან ერთად იმ შენობებსაც ვეცხდით. ეკლესია დავამთავრეთ თავისი კანკლით და ხატებით გავაწყეთ. ახლა მოვითხოვე შესაბამისი და საეკლესიო წიგნები. ესეხიე მომივიდა. ამის შემდეგ მოვითხოვე მასწავლებლის დანიშვნა და სასკოლო წიგნები. წიგნები კი როგორც იყო გამოიგზავნეს, მაგრამ მასწავლებლის დანიშვნას აგვიანებდნენ სამასლო კრედიტის უქონლობის გამო. მღვდელმა და ღიაყენმა იყირეს, რომ კრედიტის დაყოფამდე ბავშვებს უფასოდ მასწავლიდნენ.

ქითლეკოს ეკლესია ზემო სასულიეროებით ვეკრებთ. ამის ნება ახალი ეგზარხოსის ფლანკანსაგან გამოვიტხოვე. ფლანკანს საინო და საპაროლიანი გამოდგა, რაც კუთხბევა შესაბამის ღონეზე ჩაეკარე, ორდენით დამაქილდოვა. ეს იყო მეორე ყილდო. პირველი მევილე ცხრა წლის წინათ. ეგზარხოს პელებსაგან. ელადიმერისაგან კი არაფერი მიმიღია, რადგან მისიონერ ივანიცისაგან მასთან დამტენილი ვიფავი, რომ მთავრობის პოლიტიკის წინააღმდეგი ვარ და ზელს ვუწელი ინგლოთი გარუსების საქმეს.

სანამ ელადიმერი ზენი ეგზარხოსი იყო, ივანიცი ედილობდა ინგლოების გარუსებას. ამიტომ უნდოდა ელადიმერს ყორღანში რუსთ მღვდელი დაენიშნა. ახლა სხვა მხრივ დამიწ-

ვეს შემოეღა. ნობაღერი სასწავლებელი და დახმედველს ლ. ვისოსს მოხუცე მღვდელ-ღიაყენი და, რომელიც თავის ამქრულად მღვდელი იქნებოდა, მღვდლები ჩხებობდა. ყისოსებ მთხოვა როგორც სულიერ მოძღვარს, ამ საქმეში ჩაერეულიყავ და ჩაღალ-დამთილი დამტრეკებინა, რომ ნურც თავის თავს შეარცხენდნენ და ნურც ოჯახს. შეეკლი. ჩვერიც. ოროვე მხარეს ვარცხებდი. ამით თავი შევძალე ამ ბორც დედაკას. ერთხელ სკოლიდან სახლში მოვდიოდი. ვხათ თეთის ნეების ზალში უნდა გაეყვლი. თერმე იმ დღითაც ჩაღალ-დამთილს ჩხები მოსვლიათ და დედამთილ ზემთან წამოსულიყო სახელეღად. სწორედ თეთის ამ ხეივანში შემომხევა და ტრბილით შემომძიღლა იმ ჩხებში ამხავი. მე ვიციდი, რომ ის იყო დამნაშავე და გამხდულად ვუთხარი — დამნაშავე შენ ხარ, რაღალ უბრალოდ უჩივი-მეთქი. შეილიც შენ გამტყუნებს და მეზობლებიც-მეთქი. გაიცხლდა. რაღა არ მითხრა — შენ ზემი ჩღლის მხარეზე იმტრე ხარ, რომ ლამაზი ახალგაზრდა ქალია, გიცინის, თავი მოგაწონათ, მე მოხუცებულს მხარს რით დამიქვრით. შეტრცხვა და გამოვიტყეო. მოეშორდი. იმ გაეეებულმა ქალმა ცილი დაწმამა, ბლილოჩინმა დამიქრია და გამაუპატრიერო. ამასთან დაეაფშოებით ელადიმერისაგან საჩივარი მომივიდა, მთხოვედა მასუხის ვაცემის. დამწარალებით აეუხსენი, რომ ის ქალი ოთხმოც წელსაა მიღწეული და მას ვერაფერი საძაგლობას ვერ მოვენდომებდი-მეთქი. გავაკან ვევილაფერი, როგორც იყო. ელადიმერი ამით დავარწმუნე. მალე ის მოსკოვში გადარევენეს.

... 1903 წელს დამთავრდა კახის ზერე ეკლესიის მშენებლობა. ახალ ეგზარხოს ფლანკანსაგან მომივიდა ნებართვა და ვაერობზე ეკლესია. ისევე მოვითხოვე უჩახვე გადმოვივინათ კახის მღვდელი და ღიაყენი. ეს ოთხენაც შემისრულეს. ახლა კაპიტალურად უნდა გადამეკეთებინა კახის ეკლესია და ღიაყენობისათვის ახალი ოთახები აშენებინა, ვერ ამ სახლების მშენებლობას შევედქვი, ეკლესიის გადაკეთების დაწყება კი ფულის შეგროვებამდე გადამეღ. მრევლს გამოუცხადე, რომ ღიაყენობა სახლი მათ უნდა აეშენებინათ. ეს უბნობდათ, მაგრამ იმით შევეშლბებუე ეს ტერობით, რომ გამოიყენებდნენ ძველი შენობის ქვაბა და მასალა. მრევლმა ერთ წელიწადში ააშენა ოროთახიანი სახლი ღიაყენებისათვის, წინ პატარა აივნით, საეკუნიათი და შეშის საწყოებით.

1897-1898 წლებში ლეკებისაგან შიშინობა გამძაფრდა. ოსმალეთიდან მოდიოდნენ ქობრები. ლეკებს და თათრებს ლამაზობით შეკრებდნენ ბოლდე და რაღაცას ულამარაკებოდნენ. მათ აშკარად შეეცყოთ ქრისტიანების წინააღმდეგ ამხედრება. ინგილო დედაკაცებს ეკ-

ლუისის გვერდით მიმავალი ლეკებისაგან გავ-
გონათ. ცოტაც კიდევ და აი ზარსაც ჩამო-
ვიღებთო. ვაღსისასაც დაეანგრეთ და ქრის-
ტიანებს მღვდელთან ერთად ავიღებთო. შე-
შინებული დედაყაყები მოვიდნენ ჩვენთან და
ეს ამბავი შეგავტყობინეს. კაცებმაც დაადს-
ტერესს, ყონალები გვეუბნებოდნენ, რომ მარ-
თა რაღაცას ამბობენ. შეძლებული ინგოლო-
ების საბლ-კარი ასაობრებლად დანაწილებული
ქვინიათ. ოსმალები მოგვეშველებიან და რუ-
სებს გავრეკათო. ყველგან შიში გამეფდა.

მეც შევინდი და გადავწყვიტე მეორე დი-
ლითვე ჩაემხდარიყვი „ტროიკაში“ და ცოლ-
შვილი გორში ჩამეყვანა. სიღნაღამდე გავყე-
ვილი. მარტო რომ ვიქნებოდი და ცოლშვილ-
ზე ზრუნვა აღარ დამჭირდებოდა, მრევლს უფ-
რო ყარე პატრონობას გვეუწყვდი. ცხენოსანი
ჩახმის შედგენას ვამბობდი, მაგრამ მეორე
დღეს, სანამ წასასვლელად მოემზადებოდით,
ჩემთან მოვიდნენ მასწავლებლები ბათო ზუ-
ციშვილი და თომა პაიჩაშვილი მოსალაპარა-
კებლად. გასაქცევად მზადება შეგავტყვეს და
გეთხარეს, თქვენი გაქცევით ხალხი უფრო შე-
შინდება, სასოწარკვეთაში ჩაეარდება და უფ-
რო უარესიათ. თუ პანიკაში ჩაეარდა, ხალხი
დაიღუბება მათ ჩემი განზრახვა აეუზსენი, მა-
გრამ ამით რას დაეყრებდი? მამ ყარგი, და-
ვრჩები, მაგრამ ახლავე გაეაგზავნით ღებეშა
მეფის ნაცვალთან, საჩქაროდ შევატყობინოთ
აქაური მდგომარეობა. ამ ღებეშას სამივემ
მოვაწერეთ ხელი.

ღებეშაში ვწერდით, რომ ლეკები დაცემას
ამბობენ ქრისტიანებზე და გთხოვთ საჩქაროდ
მოგვაშველოთ ქარი-მეთქი, იმეამად მეფის ნა-
ცვლის მოვალეობას ვენერალი ამილახვარი ას-

რულებდა. იმას მაშინვე, გავგზავნა ბრძანება
დედოფლის წყაროში (ახლანდელი წითელწყა-
რო) ნიეგოროდის ცხენოსან მხარის მხარეში,
რომ საომარი მომზადებით მოემზადებინათ და
ლეყვენ ზაქათალს ოლქის ქრისტიანულ და
მუსულმან მოსახლეობაში. სამი დღის შემ-
დეგ კაბში შემოვიდა გრენადერთა ცხენოსანი
პოლკი თავისი „კუბნითა“ და ალალით. პოლ-
კის უფროსი პოლკოვნიკი არყევანიძე და შტა-
ბის სამი ოფიცერი ვაღსისის ეზოში შემოვი-
დნენ და მომიკითხეს, ბლაღოზინო ოქრობი-
რიძე რა ღებეშა გაგიგზავნიათ მეფის ნაც-
ვლისათვის, რაშია საქმეო? მდგომარეობა აუხ-
სენი. მან მიპასუხა, რომ მეფის ნაცვალმა ამის
შესახებ არაფერი იცის. თქვენმა ღებეშამ
ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინაო. ახლ
შვილებით იყავით. რაკი დაგვინახეს, მუსულ-
მანები ველაბაფერს გაბედავენო.

მეორე დღეს ათ ოფიცერს სადილი გავუ-
მართეთ ვაღსისის ეზოში. როცა პოლკის შე-
იკრები სადილობდნენ, სასულე ორკესტრი
უკრავდა. ვარშემო ხალხი მოგროვდა. განსა-
კეთობით ლეკები მოვიდნენ და ერთიმეორე-
ში ჩურჩულებდნენ, ჩვენ ამითან რას გავხ-
დებით, მარტო ცხენებით გავგსრესენო. პოლკი
სამ დღეს სულ შემოიარა თათრებისა და ქრი-
სტიანების სოფლები. შერე დედოფლის წყა-
როშივე დაბრუნდნენ. ამრიგად ლეკთათრებს
გულში ჩაეყლეს განზრახვა, რაშაც ქრისტი-
ანები გაამხრევა. დრაგუნის ბევრი ოფიცერი ქა-
რთველი იყო, მათ მოსწონდათ ჩვენი გაბედუ-
ლი და დროის შესაფერისი საქციელი.

მეც დაემშვიდდი და ჩემი ქრისტიანი მრევ-
ლიც დაემშვიდდი. ამჟერად ანე ავიცილე თა-
ვიდან მოსალოდნელი განსაცდელი...

გეგმვის დონე რაჭა

რაჭაში წლიურად გარდაცლილია ჩაოდნობა დიდხანია მნიშვნელოვნად აღემატება დაბადებულთა ჩაოდნობას, რაც უზრუნველად მიგრაციული პროცესებითაა გამოწვეული. აქ შემოსულია ჩაოდნობა მნიშვნელოვნად ჩაბორჩება ვახუშთა ჩაოდნობას. ამჟამად სურვილი არ მაქვს ვიკლოთ, ისეთი დემოგრაფიით ჩაოდნობა იქცევა რაჭა უკაცრიელ ადგილად. მე მხოლოდ უკეთეს ზეალინდელ დღეზე ვფიქრობ, მაგრამ აქვე ისიც უნდა აღვნიშნო, რომ თუ ის მძიმე ეკოლოგიური პრობლემები, რომლის პარასპირ დღეს რაჭა აღმოჩნდა, დროზე არ ვადაიქრა, სულ მალე რაჭა აღარ შეგვრჩება ზელში.

პირდაპირ ვიტყვი: შიშით ვცხოვრობთ ჩამთარბო თოვლის გვეშინია, ზაფხულში წვიმის არ ვიცი, რომლის შემოგვიტვებს სტიქია, რომლის იჩენს თავს შეწერი, რომლის წაგლეჯავს ღვარცოფი. მათი წვალობითაც მოგვიმრავლდა ამ ბოლო დროს რაჭაში ნასახლარები, ნასოფლარები, — კოთქოსდა უამისოდ ვაკლდა. იმეწურება საუკეთესო სავარგულები, მათ ჩაცხვი ის ფერდობიც, სადაც მოწეული უნიკალური ურძინის ქაშებიდან: მუჭურეთულისა და აღესქანდროფისაგან საქვეყნოდ განთქმული ღვინო — „ხვანკარა“ მზადდება სვანეთისა და აჭარის შემდეგ რაჭაში რაჭა დვას, სადაც მეწარმებს და ღვარცოფებს ჩვენ თვითონვე ჩვენზე ზელით ვქმნი. ვანა შვილებობდა სხვა შედეგი მოხელოდა წლების მანძილზე აქ ზე-ტვის ვანუკისზე საწარმოო ქრებს, რასაც აუკამადი მარტილად „შეხაურა წარმატებით“ აგრძელებს სადმეის მექანიზირებული ს. ტყე შეურნებია? ნუთუ ვეღარ უნდა შევანათ, რომ შეწერებისა და ღვარცოფების საშინოების წინაშე მდგარ რაჭაში საწარმოო ქრებასათვის ზე-ტვე უზრალოდ აღარ არის ტყეები სულს ძლივსა დაფავნ, საწარმოო ქრების შეწვევის გაკონება კი არავის უნდა.

ცნობილია, ბუნებაში, ჩაოდნობაც ამა თუ იმ სახეობას განადგურების საფრთხე დაუდგება, ამოშავდება რაღაც დამკვეთი შექანში, რომელიც ამ სახეობის შენარჩუნებას უწყობს ზელს. როგორც ჩანს ჩვენს შემთხვევაში ეს მექანიზმი მოიშალა: ჩვენ ტექნოკრატის მადუნებელი ღმირი გვხანგავს. ტყისშტრელება კი მთა-გორიან რაჭაში, სადაც უფს მოკიდებენ. საჩრდილობელსაც აღარ ტოვებენ, ისეთ ბარ, ხარისხიანზე იქნებ თვით ქართველ მუშაკსაც მაიც სტეწონდა გული, იქნებ ამავე ბუნების შეილს აღემაღლებია ხმა ამ ვანუკობის წინააღმდეგ, მაგრამ აქაც, აღბათ შეგნებულად, დვისი გზს გვერდო აქვს აქცეული. საწარმოო ქრებისათვის მუშაბელი რაჭაში სხვა რესპუბლიკებიდან არის შემოყვანილი, და კვების რაჭა, კვების საწალობლად, მაგრამ ვი, საც მისი შევლა ზელწარება, ურრები აქვს დაბმული და აღბათ მხოლოდ ზეავების ერთიანი გრუბენი გამოფხიზლებს, მაგრამ მანინ უკვე აღარაფერი ეშველება რაჭას, აი, მანინ გახდება საკიხხავი, ჩვენ ქართველებმა რაღა კენათ, თორრე სხვა რესპუბლიკები აღბათ თაკიანთ გზას ვაუდგებიან და აღარც რაჭა ვანსენდებთ და აღარც მათ მიერვე განადგურებული ტყეები.

ვისარგებლებ შემთხვევით და აქვე იმასაც აღვნიშნავ, რომ ამ ბოლო ხანებში რაჭას მოეძალანდნენ სხვა ერკვენბათი წარმომადგენლები. ისინი აქ, სადაც მუდმივი საშუაო თვით მკვიდრი მოსახლეობისთვისაც პრობლემაა, დროებით საშუაოსაც ადვილად პოულობენ და... მუდმივ თავშესაფრისაც თუ ამ პრობლემას დღევანდელ არ მთავკითვთ ურრადდება, ზელ აქაც მძიმე პრობლემში აღმოვჩნდებით.

რაჭაში ზე-ტვეს მარტო სადმეის მექანიზირებული სატყეო მეურნეობა არ აჩანავებს საწარმოო ქრებით. მას „ღირხელად“ უდვას მხარში მოსახლეობა, რომელსაც ზე-ტვე უნდა.

ტესად საბოზ მახლად სჭირდება და ვულა-
დში დაცემული წიფლების, ფუჭვების, მუზე-
ბის... საფასურად, აქის რაჟა შეწერებს და
ღვარცოფებს. ღმერთი შეცოდებ და ხანდახან
ისიც კი მტკიცებდა, თითქოს ტუტების დასა-
ცავად ვლად განგებ არ იმალდები ხნას, რა-
დგან შემდეგ „დავგვიღო“ სტაქიას შეაწმინ-
დოს ხადაც კუბუში გახვრალი ხელები... დიდი
ხანა ილის რაჟა ბუნებრივ ვაზს, ჟოგორც
საბოზ მახლას, მაგრამ, როგორც ჩანს, კი-
დედ დადხანს მოუწევს ლოდინი. კი, მართალია,
სადაცა შემოუვანილი იქნება რაჟაში ბუნე-
ბრივი ვაზი, მაგრამ პრობლემით მხოლოდ ირი-
ოდ სოფლის დაქმყოფილება გადაწვეტილი
და კაცმა არ იცის, როდესაც ვაზი საკავშირო
დაქვემდებარების ურავის სამიო ქიშიურ ქარ-
ხანს მიუვა. აზრუნებს თუ არა ვინმე მერე
რაქის ვაზოფიკაციისათვის. არადა უძღებლევ
ველა სოფლის ვაზოფიკაცია, უველაზე საშური
საქმეა დღესდღეობით რაჟაში. მარტო ურავის
ქარხნისათვის გახადადინის მშენებლობით კრი-
ლობები ნამდვილად არ უნდა მიაღვას რაქის.
საკითხი ასე უნდა დაიხვას: ქარ მობდეს რა-
ქის უველა სოფლის ვაზოფიკაცია და შემდეგ
მიუვადეს იგი ურავის ქარხანას. რაქის სრულ
ვაზოფიკაციას სახელმწიფო მნიშვნელობა უნდა
ქონდეს და რომელიმე პირიკაცების თუ სა-
წარმოს მოწველების იმედზე არ უნდა ვყოფი
დავრდნობილი. როგორადაც სამწუხაროდ დღეს
ვართ. უველა პრიბლემამ უკან უნდა გადაი-
წიოს და უპირველესად რაქის სრულ ვაზოფი-
ცირებაზე უნდა ეიზრუნოთ. ვაზით რაჟაში ირ
პრობლემას გადაწვეტიობ: ქარ ურთი, დავრო-
გავო შეტანებ და მეორეც, მნიშვნელოვანდ გა-
ვუჭოქობებებ რაჟაში მისამღეობის საყოფა-
ცხოვრებო პირობებს, რაც უდავოდ კეთილის-
შეოფელ გაულენას მოახდენს აზვირთებული მი-
გრაციული პროცესების შეტერებაზე.

რაქის ეკოლოგია არ ადარდებს არც გვების
მშენებლებს. ამ მხრივ უკუნურების გამოვლე-
ნის მწვერვალად უნდა იქნეს მიჩნეული სო-
ფელ წნაკიას და ხალოს შემეარბებელი გზის
გაყვანა ამბროლაურის რაიონში. ამბობენ, უვე-
და გზა რომში მიდისო, ამბროლაურის რაიონ-
ში კი უველა გზა წნაკიაში მიდის, ამ სიტყვა-
ბის პარდაპირი მნიშვნელობით, და მაინც, ახა-
ლი გზისთვის გაკვირვებო ტუტე. ვაენადგურებო
წითელ წიგნში შეტანილი ხეები და მებდა თა-
ვისებურ, ისედაც საფრთხილო მონაკვეთზე შე-
წერების რაღღერი საფრთხე შეეყმენით. და...
თითქოს მხოლოდ ტუის ვაენადგურების ირტე-
რისა ვკვირდა, გზის მშენებლობა მართლაც
შუა გზაზე მიატოვეთ, ახლადა გაგვახსენდა,
რომ ეს გზა არაფერში ვკვირდებოდა. ტუტულ-
უბრალოდ დაკარგულ მილიონებს ვან ჩივის,
ტუტე რაღა ვყოფო? თუმცა ის მილიონებაც
რომ შეიძლებადა უფრო ვინერულად გამოგ-

ვეყენებინა, როცა უგზოობით მართლაც სვეტი
სოფელი იცლება რაჟაში?
თვალის დახუჭვა და წარურებო კარგად
დღეში ჩავავადებს, დროა ვაირკვინ ვან და
რატომ იყო ასე ძალიან დაინტერესებული წნა-
კიას და ხალოს შემეარბებელი გზის გაყვა-
ნით, რატომ დაიწყო მშენებლობა. როცა ამის
წებარბოა ბუნების დაციის რაიონულ კომიტეტს
არ გაუცა?

უდავოდ, უდავოდ მებო გულისხმობა მარ-
თებს გზის მშენებლობა. სხვა რომ აღარაფერი
ვთქვათ, სწორედ მათ აწყო ცოდვად უნა-
ღური საბინის კლდის ვრს-ერბოი სვეტი. გზის
მშენებლებმა გამოუთხარეს ბარა სიტყვის ც-
ხეს...

ინტიტუტუში ერთი ზემი წავუფილი გამოცდა-
ზე ასეთ ზერხს მიმართავდა ხოლმე: რა საკითხ-
ზეც არ უნდა ყოფილიყო საუბარი, რა კითხვაც
უნდა დებო გამომცდელს. ის მაინც იმაზე
ღამაჩაობდა, რაც იცოდა. ქარ ეს მთქმევი-
ნით და აქვენს შეიკობხვაც ახლავე ვუქათ-
ხებო. მერე რა თუ გამომცდელის შეიკობხვას
ვეღარ პასუხობდა, სათქმელი რჩებოდა: ამდენი
ვიღამაჩობ და რაიამს რატომღა მიწერო ვა-
სდიოდა... სწორედ ასეთ ზერხს მიმართავენ წო-
გერბინი, როდესაც საუბარი რაქის სამიო
ქიშიური ქარხნის ეკოლოგიურ პრობლემებზე
მადგება. ზვენ ქიშიურა ქარხნისაგან ეკოლოგი-
ურ სისუფთავენ მოვობოვო, ისინი კი ვკვასუ-
ხობენ: ქარხანამ ავგოწენა ესა და ეს ბინა, ესა
და ეს... ქიშერა. ერთი სიტყვით ზვენა ქარხ-
თელობის და სიცოცხლის სანაცვლოდ ხელში
ფორიან კამფეტებს ვვაჩერებენ. კამფეტებისა-
თვის დიდი მადლობა, მაგრამ მთავარი მაინც
სიცოცხლეა...

უპირველესად უნდა აღინაწიოს, რომ დარა-
წხნის მომპოვებელი და გადამამუშავებელი სა-
კავშირო დაქვემდებარების ქარხანა, რუსოფი-
კაციის ტროას ცენეა რაჟაში, რუსულენოვანი
ბლაკეტები და ლოკუნებოი საკმაოდ ცუდ ამო-
ცაოცებს იწვევენ... ურავის ქიშიურ ქარხანაში
საქმის წარმოებაც პარწმინდად რუსულ ენაზე
მიმდინარეობს. აქ, საუვედურსაც რუსულ ენაზე
უცხადებენ მუშებს და ოცდაექვსი საუკუნის
დამწერლობის მქონე მკეადრ მისამღეობისაც
რუსულ ენაზე ეუბნებიან მადლობას.

პირველი, რაც სოფელ ურავში თვალში ვვე-
ცება, ეს სოფლის კეთილმოწყობლობაა. არა,
სოფლის კეთილმოწყობაზე არავენ ფიქრობს.
სოფლის კეთილმოწყობით ვერც ვგეგმის თეს-
რულებას ვუბარებებ ვინმეს და ვერც თავს
მოვაწონებო. ეს ელემენტარულია ვალა და
აღბათ ამიტომაც ვვრჩება ყურადღების ვარე-
შე. წუ ვავგვიკირდება და სამიო ქიშის „მო-
ღვაწეობას“ რაჟაში, ცრბა საჩვენებლობის ვე-
ღარც დამკარავა და, როგორც იტყვიან, ვარე-
ფარ მტერს უბრმავებს თვალებს, ხოლო შიგ-

ნიდან მოყვარებს. აქ შევხვდებით ძირითადად ხანტუროს ნორმების უზენი დარღვევებით მიმდინარეობს. მათ რიცხვშია ახალი საავადმყოფო, რის გამოც შეფერხებულია მისი ექსპლუატაციაში გაშვება. მაშინაც ვერა რეზერვუარები პარდაპარ მდინარე ღრუბურზე ავტობუსი... და რაც მთავარია, რაჭის სამთო კომიურ ქარხანას არ გააჩნია ელემენტარული გაწმენდი ნაგებობა: მოპოვებული დარბაზის მაღლის გადაამუშავებისას წარმოქმნილ მომწველელ ნივთიერებებს პარდაპარ საყოფარ შეკრად უშვებს სოფელი ურავი და მდინარე ღრუბნი. არ ხდება გამონახობა პარების გაწმენდა.

უფრო დიდი ტიპის გამოყენება წარმოუდგენია: ჯერ უფროდ. განუყოფად ვეწმენდიან სამთო კომიურები და მერე ვეწმენდიან, საავადმყოფო ხომ აკონსტრუქცი.

სულ ახლანდელ მოვარდნილმა დეარტომა, როგორც ზოგიერთ ვაჭარი იუწყება, წაღვეა ურავის კომიური ქარხნის გაწმენდი ნაგებობები. სტიქიამ აშტარდაც მართლაც დიდი ზიანი მიყენა რაჭას, მაგრამ როგორ წაღვეა ურავში გაწმენდი ნაგებობები, რომლებიც საერთოდ არა გვექონია?

ურავადების გარეშე არ უნდა დავარჩენ არც კვების ტყვია-თუთის მადარითა კომიუნატი, რომელიც საკვშირო დაქვემდებარებისა და ტყვია-თუთის გაღამუშავებაზე ნახვარ რეაგენტებს, დაღვეება და გაწმენდის გარეშე უშვებს მდინარე ქეჩოხაში. ქეჩოხა კი, ღრუბნის მსგავსად, ჩაის ეტოვებს. წუწუნს არ დაღვევებს იმის გამო, რომ რიონში თევზი ვეწმენდა ციხის მდგომარეობა უფრო საგანგაშოა: დღემდე შექმნილი ვერსებობა ფიქტორი იქებს და ვერ გამოყოფს თავისდროზე დაუღვევად და გაუწმენდაც საწმენდას. არადა რაჭას გამოტრეულ რიონს, ტექნიკური დანიშნულების გარდა, სასმელადაც იყენებენ. ახე იწამლება რიონის პარზე გაშენებული მთელი დასავლეთ საქართველო...

რაჭელი კაცისთვის მუდმივი სამუშაოს პოვნა, უველაზე დიდი და გაღაფტრული პრობლემაა. ძირითადად სწორედ ეს განაპირობებს უგზოობასთან ერთად მიგრაციას. მაგრამ ისეთი გვიანტები, როგორიც ურავის ქარხანაა, პრობლემას ამ კუთხითაც ვერ გადაგვიტრიან. ისინი მხოლოდ შიდა მიგრაციას წარმოშობენ. შიდა მიგრაცია კი, განსაკუთრებით ამ ბოლო დროს, როცა ახე ურავით გაწმენდი ბინათმშენებლობა ჩაიღრუღ კენტიში, — ამბროლაურში, მიგრაციაზე ნაკლებ ტვირთად არ აწევს რაჭას. ახლა, როდესაც დღის წესრიგში დგას საწარმოო დაწესებულებებისავე ქალაქ თბილისის განტვირთვის საკითხი, აუცილებელია ეკოლოგიურად ხელსაურელი რომელიმე საწარმოს გადატანა რაჭაში, რომლის სამაჭროების დანაწილება მოხდება ცადაველ სოფლებში და

რომელზეც დასპეციალიზირდება შემდგომში რაჭა.

საერთოდ, ამ ბოლო დროს შენსებობისადა იმათა კარიერების რიცხვმა რაჭაში, ვინაიდან ინდობს რაჭას, ფულზე აიღება დედაბუნება. ღამისა მთელი რაჭა კარიერად იქცეს, სამთო კომიის მესვეურებმა ხელშეკრულებაც გააფორმეს ამერიკულ ფირმასთან, რომლის დახმარებით საფრანგეთს უნდა მივაწოდოთ „ბლახი ლითონურა დარბაზი“, — არც მერე, არც ახლები, — კომპიუტერების და ვარათიანების თანამშრომლებისთვის განკუთვნილი ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის, ტელე და ვიდეოაპარატურის დასავსება.

რა ენაღვედათ სამთო კომიის ხელმძღვანელებს, მათ ხომ სწორად ამერიკული ფეხსაცმლების ჩასაცმელად გაიწმენდ ფეხებზე ჰკიდათ საქართველოს ეკოლოგია.

იქვე უნდა აღვნიშნო, რომ ამ ბოლო დროს ძალზე გახშირდა იმ საზღვარგარეთული ფირმების რაოდენობა, რომლებსაც ჩვენთან ანა. მშრომლობა სურთ. ეს რა თქმა უნდა ვასახარებია, მაგრამ სავალალო ის არის, რომ ისინი საქართველოსგან სწორად მხოლოდ ნედლეულს ითხოვენ და იღებენ კიდევ. გულსატკენია იმის შეგრძნება, რომ ჩვენ ქვრ კიდევ კოლონატორი, ჩამორჩენილი ქვეყანა ვართ, როგორც ეკონომიურად. ახევე უსპელოგიურადაც. რადაც თავისებურ გამოთხზულებად მიმაჩნია ამ დროს ის დიდა მოქმე-მოქმე, რაც დარბაზის ჩაღვის ფასზე გაუდევამ გამოიწვია. თუმცა, საჭირო იყო იმაზედ დავფიქრებულავით, რომ ჩვენს წამართვლობაზე მიყენებულ ზიანს, ვინაიეთარი საზღვარი ვერ აგვისაზღვარებს... ერთი სიტყვით, ქვრ საწარმოს ეკოლოგიურ სისუფთავეზე უნდა ვიზრუნოთ და ამერიკული ფეხსაცმელები თუ რუსული ჩექმები შემდეგ უნდა მოვიზომოთ.

შე მესმის, რომ დღევანდელ და ზეაღრდედ საქართველოს სწირდება ტანსაცმელიც, ფეხსაცმელიც და კომპიუტერიც, მაგრამ ისიც უნდა ვიცოდეთ, რის დასავსებად უნდა მოვიპოვოთ ეს უველაღვერა.

და დღეს, იქნებ უფრო უპირაინო იყოს საზღვარგარეთის ქვეყნებისათვის წარმოებულ დარბაზის მთლიანად შეიღვეა საქმე ისაა, რომ საბჭოთა კავშირის საწარმოებიდან უყანვე გვიტრუნდება ჩვენი დარბაზის წარმოების ხარჩენება და, სამწუხაროდ, არა მარტო ჩვენი დარბაზისაა. თუ საბჭოთა კავშირის საწარმოებს საერთოდ აღარ მივაწვდით დარბაზის, შემდეგ იქნებ იმის მიღვევაც შევძლოთ, რომ ურავი, ცანახთან ერთად, საბჭოთა კავშირის დარბაზიანე წარმოების ნარჩენთა საკოფეგად არ იქცეს. არადა ჩვენ ხომ ამ გზაზე დგავართ...

ჩვენს „ექსპერიმენტების ქვეყანაში“, იქნებ

ვედლის ცდუნებამ და ახეთი ექსპერიმენტაც შემოვლო. რაბა ქიშის ვარშენ შე მესხის, რომ ამ სიტუაციაში ურავის ქიშურთი ქარხნის გაუქმებას ავლახებდა, მაგრამ ახლა სხვა საქმეს სათქმელი. არც ის ვეგონით, რომ რაბის საკურორტო ზონად გადაქცევაზე ვიცნობდით. ოუნდაც უწინდელი ვახდეს ურავი, ან საქმის მაინც არ უნდა შეეცდიდით, ზენ ზონ, სხვა რომ აღარაფერი ვთქვათ, ქერ-ქერობით ახელი ცნობითი კურორტების კანალიზაციის საკითხიც კი ვერ მოგვიგვარებია, როგორც შოვი და უწყობა. „რაბა, ქიშის ვარშენ“ სხვა რაშესაც ვულისხმობს. პრა-გორიანი რაბის სოფლის მეურნეობაში, მართლაც საკმაოდ ვაძნელდებულა თანამედროვე ტექნიკის სრულყოფილი დაწერვა. ამიტომაც დიდია აქ ზელით შრომის ზედრითი წილი. ასევე უძებნად პრა-გორულად ზდება და, ამდენად, სხვა რევიონებთან შედარებით ვაცილებით შრომატევადია სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებში ქიშურთი სასუქების შეტანა. და მაშინ, როცა ასე ძალიან შემოგვიტია ნიტრატების მოკარბებულად შეფიცვითა პროდუქტებმა, იქნებ რაბა გამოვეცხადებოთ ერთგვარ ეკოლოგიურ ნაყრ. ძალად, სადაც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტის მიღებისათვის ავარძალავთ ქიშურთი სასუქების გამოყენებას. სამაგიეროდ ვავრდით მიღებული ქიშურად სოფთა პროდუქტის დარტებულებას.

პირდაპირ სახიზელ ურჩხულად იქცა რაბისათვის ზელეურად დაუზებელი შორის წყალსაცავი. თასობით შექტარზე გადაიშულმა წყალსაცავმა მდებარე შესვალა ადგილობრივი მაკროკლიმატი, რამაც უარყოფილად იმოქმედა დაამიანთა განმრთობლობაზე. ვახშარად ხა, სუნთქი გზებისა და სახსართა დაავადებები, ამატა ახითური სანდროში მიმდინარე ხასუნთქი გზების დაავადებებმა. შეცვლილმა მაკროკლიმატმა ვაუღენა მოახდინა სოფლის მეურნეობაზე შეყვარად შეამოსრა სასოფლო-სამეურნეო კულტურათა მოსავლიანობა, დააქვიეთა მათა ხარისხობრივი ღირებულება.

და ეს ვვადაფერი იქნებ სათვალავშიც არც იყოს ჩასადები. როცა შორის წყალსაცავი განადგურებით ეშუქრება ნიორწმინდის ზელთუქწნელ ტაძარს... როგორც სპეციალისტები ვარადობენ, თუ შორის წყალსაცავი დროზე არ იქნა დაცლილი, ხელ მალე ზელიდან ვამოგვეცლება ქართული ზურთომოდვრების სიამავე — ნიორწმინდის ტაძარი.

დიდი მანის წყლის დაკაროვებით, წყალსაცავის რეველავ საგრძობლად მოიმატა ტენია. ნობამ, რამაც თავის მხარე ზელი შეუწყო ვანსხევებული მუნებრივი მაკროკლიმატური პი-

რობების ვათვალისწინებით, მაგრამ მისამის მიერ 1010-1014 წლებში ვებულ ტრეფილს შუე დაპირზე მდენარეების ინტენსიურ დასოფლებას ხას და აქედან გამომდინარე ბიოლოგიური ეროზიის მძლავრ შემოტევას. 1978-81 წლებში ჩატარებულმა გამოკვლევებმა გამოავლინეს ნიორწმინდის ტაძარზე დასახლებული 19 ოჯახის 28 ვაჟარის 37 სახეობის ბალბოვანი მდენარე, 8 სახეობის ხავსი და 17 სახეობის ლიქენი.

აღნიშნული მდენარეებიდან ძველის მდგომარეობაზე ვამსაუბრობით დამანგრეველად ლიქენები მოქმედებენ, რომლებიც ხასობენ რაკვაზე, თავიანთი მუაფური ვარნაყოფითი შლიან მის ზედპირს და მთლანი ვანადგურებით ეშუქრებთან ტაძრის ბრწუნავლად ზუქურთომებს.

შორის წყალსაცავის არსებობის მიანწვეუ წონდობაზე, აზრი დღეს და ვუსინ არ ვამოტრალა ეს აზრი. პირველყოლისა ვეროვნის ავადმეპოს აღექსანდრე ქანელიძეს და სათავეს იღებს ამ წლებში, როდესაც ჩორის დავუბების საკითხი წუდებოდა. და თუ მაშინ, როგორც ახლა ამბობენ „დარგობრივმა დევენერატაზმამ“ ვამარქვა, დღეს ეს შეცვლომა დაუყოვნებლივ უნდა ვამოსწორდეს, თორემ ზელ დაღზე ვიან იქნება და მომავალ თაიხას ნიორწმინდის ტაძრის სიოცა მხოლოდ ვალექტიონის ღეჭითი შერჩება.

როცა საკითხი ნიორწმინდის ტაძრის უოცნაყოფნის ეტება, ნამფვილად არ უნდა იყოს სახსენებელი სადაც უილაქი სარწურვიო შორებები, მითუმეტეს, რომ ვაცილებით მძლავრი რიცებები, რომელიც შორიშეს მართლაც ღირსეულად შეენაცვლება, მხოლოდ მისი რევიონტრუქციისათვის თავმოუბნელობის ვამოა უმოქმედოდ.

საკითხი ასე დგას: ან შორის წყალსაცავი, ან ნიორწმინდის ტაძარი. შესაძე ვხა არ არსებობს.

1989 წლის 28 ავგოსტოს, მარაშობას, ნიორწმინდის ტაძრის ვალეანში ვამართა სოფლის ურილობა, სადაც ნიორწმინდის ტაძრის ზელით შემფოთებული საზოგადოება, რომელთა რიცხვში ადგილობრივი მაკროკლიმატი ვარდა შრავლად აუენენ ახლომასლო ჩაიონების წარმომადაგენლები, მეცნიერები, მწერლები, ვამოტრინილი საზოგადო მოღვაწეები, ერთმანად მოთხოვდენენ შორის წყალსაცავის დაუყოფნებლივ დაცლას. ურილობაზე, რომელიც ძირითადად ეკოლოგიურ საკითხებს ეძღვნებოდა, რაბის სხვა საკომპროტო საკითხებზე იჩინეს თავი.

უარილობაზე, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის, საქართველოს კომპარტის ცენტრალური კომიტეტის და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს სახელზე მიღებული იქნა მიმართვა:

— დაუყოვნებლივ დაიკალოს შაირის წყალ-
საცავი, რომელმაც განადგურების რეალური
საფრთხე შეუქმნა ნიკორწმინდის ტაძარს.

ამასთან ერთად:

— დაუყოვნებლივ აიკრძალოს რაქაში ზე-
ტვის საწარმოო კრები. მოხდეს რაქის უკლებ-
ლივ უველა ხოფლის ვაზიფიკაცია.

— რაქის საბით ქიმიური ქარბნისა და კვა-
ნისა ტყვია-თუთიის მაღაროთა კომპანიატის
გეოლოგიური ექსპერტიზის ჩატარებამდე, შე-
წყდეს მათი ექსპლუატაცია მუშა-მოსამსახურ-
ეთათვის ზღელფანების შენარჩუნებით.

— განუხრდლად შესრულდეს მინისტრთა
საბჭოს დადგენილება და ლიკვიდირებული იქ-
ნეს ყველა საწოგადობრივი შეურჩეობა, მოხ-

დეს ინფიდეულურ გლიზურ შეურჩეობებზე
გადასვლა.

— „უდაბნოს“ ტერიტორიაზე მშენებელი
აღკვეთილად და კელიშის ღვთისმშობლის მო-
წასტერა აღდგენილ იქნეს პირვანდელ მდგო-
მარეობაში. რესტავრაცია ჩაუტარდეს რაქის
ისტორიულ ძეგლებს.

— ამბროლაურის რაიონში, ახლახან გაუქ-
მებულა სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკუმის ბა-
ზაზე გადმოტანილი იქნეს თბილისის რომელიმე
სამედიცინო ტექნიკუმი.

მიმართვა, ურბოების მონაწილეთა ზღელფო-
წერთი, ჩაბარდათ ადრესატებს, მაგრამ...

გვახსოვდეს რაქა, რაქას ნუ გავწირავთ!

ივანე ამირხანაშვილი

„პარ სოხალდით ზღვას შერთული“

„დავითიანის“ პირველ წიგნში, სადაც გურამიშვილი მოკავთბრობს ქართლის სამეფო კარის რუსეთში ემიგრაციის შიშვე აწებებს, ბედისაგან განწირულ, გაოცებულ ვახტანგ მეტეცეს ათქმევინებს: „ქარი ქრის და აფრავაშლით ვარ ზომალდით ზღვას შერთული“-ო. ეს მშვენიერი მეტაფორა, რომელიც ერთი შეხედვით, ღირსიული ინტონაციითა და პლასტიკურობით მერცხე საუკუნის პოეტური აზროვნების დეტალს უფრო მოგვგონებს (გვიხსენოთ გალაკტიონის „ქარის პირდაპირ ქარის პირდაპირ ვავშლით იაღქანს, ზღვას მავცეცხო“-). ვიდრე გვიანო შუასაუკუნეების კონვენციური პოეზიის ნიმუშს, უნდა მივიჩნიოთ „დავითიანის“ ტროპული სისტემის ერთ-ერთ ბრწყინვალე ელემენტად. ვინც კარგად იცნობს დავით გურამიშვილის ლირიკის თავისებურებებს, არ შეიტდება, არ გაახსენდეს, რომ ამგვარ მეტაფორებს პოეტი შემთხვევით არ მიმართავს; იგი ამ ტროპული ერთეულის მიღმა უფრო ღრმა აზრს დებს და ეს ერთეული, გარკვეული თვალსაზრისით, მეტაფორა კა არა, ჩვეულებრივი სიმბოლოა. აქ გურამიშვილი ქრისტიანული სიმბოლიზაციის წას ადგას. იგი იუენებს ზღვაში შესული აფრავაშლილი ზომალდის ძველთაძველ სიმბოლოს, რომელიც ქრისტიანობაშიც ვერცეღდა, როგორც ადამიანის ამქვენიური ცხოვრების სახისმეტყველებითი გამოხატულება (სე განმარტავს ამ სიმბოლოს. მგავლითად, კლამენტი აღუქმანდრბელი). გურამიშვილი ანალიტიკურ მისტიფიკაციებს მიმართავს არა მარტო მხატვრული სინამდვილის შექმნისას, არამედ მასშიც კი, როცა ეს თითქოს არც არის მოხალდნული, — თავისი ბიოგრაფიის წოვიერთი მომენტის გადმოცემისას, რაც კიდევ უფრო ცხადად ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ პოეტური წარმოსახვის სიმბოლურ და ალევგორიულ ფორმითა ვამოყენებს „დავითიანში“ სისტემური ხასიათი აქვს და ამ ფორმითა ვათვალისწინებს ვა-

რემე შეუძლებელია ვავიკოთ მთლიანად წიგნის მხატვრული, შინაარსობრივი და იდეური საფუძველი. დავით გურამიშვილის პოეტური აზროვნების სტრუქტურა სიმბოლურ-ალევგორიულ ფორმითა ანოციაციურ ქაჭვუვა ავებული. სახისმეტყველებითი ნიშნებისა და პლასტიკის ერთიანი კავშირი ქმნის პოეტის შემოქმედების საერთო ფონს, რომელიც საკმაოდ რბილურ თვალსაჩინო ვარტანულ ფორმად ტლიბდება. მაგრამ ეს ვარტანული ფორმა თავისთავად არაფერს წყვეტს. იგი, პარობითად რომ ვთქვათ, წარმოადგენს მხოლოდ და მხოლოდ ნიშანს, რომლის საშუალებითაც მხატვრული ფენომენის შინაარსი უნდა ვეძიოთ. რეალურის, სავნობრივის ტვრტის ვხით შინაგანის, იმანენტურის აღმოჩენა და ზღვა სიმბოლურ-ალევგორიული აზროვნების მთავარი არსია. ივანეშვილდება, ვადატანითა აზროვნება, მხატვრულ იდრითა სიმბოლურ-ალევგორიული წარმოდგენა დავით გურამიშვილის არა მარტო შემოქმედების ხასიათს, არამედ მისი, როგორც პოეტის, აზროვნების სტილსაც განსაზღვრავს.

მართალია, დავით გურამიშვილის ეპოქა ქრონოლოგიურად (დაბ. მხოლოდ ქრონოლოგიურად) შორს დგას შუა საუკუნეთაგან, მაგრამ პოეტის შემოქმედებაში, მის სულიერ ბიოგრაფიაში ვადამწვეტბ რაღს წწორედ შედევისტური კულტურის ტრადიციები თამაშობს, დავით გურამიშვილი გვიანი შუასაუკუნეების სულიერი კულტურის ტიპური გამოხატულება და წარმომადგენელია. მისი მხატვრული აზროვნების იმ თავისებურება, რომელზედც ვსაუბრობთ, თითქმის მთლიანად ამ ეპოქის იდეოლოგიის, სულიერი კონსტიტუციისა და საერთოდ მსოფლმხედველობის პრინციპებითა ვაპირონებელი. სხვა საკითხია, რატომ იჩენს თავს ამ ძლიერ შუასაუკუნეობრივი განწყობილება მეოთხამეტე საუკუნის ქართველი პოეტის შემოქმედებაში. ამ კითხვას ერთმნიშვნელოვან პასუხს ვერ მოუძებნით, ამტერად ვვანტერ-

სებს საქობის უფრო რეალური მხარე, ასე ვთქვათ, სავანა არხებული რიგი, რომელსაც საკმაოდ შეარი საფუძველი გააჩნია, თუმცა, მიუხედავად ამ საფუძვლისა, ქართულ ლიტერატურისმცოდნეობაში გარკვეულ დრომდე სათანადოდ მაინც არ იყო გააზრებული „დავითიანის“ შინაგანი კავშირი ქართული ქრისტიანული აზროვნების კლასიკურ ტრადიციებთან. ეს ხარკეზა გურამიშვილის შემოქმედების სიმბოლურ-ალღვორულ და მისტიურ რეალთა ნაწილობრივ უგულვებელყოფაშიც გამოვლინდა. ამის მიზეზი სხვა ფაქტორებთან ერთად ისიც იყო, რომ ძველი, ტრადიციული შეხედულების ინტერციო მტკარად ესმოდათ შუა საუკუნეების თავისთავად სახათი და მისი არლი კაცობრიობის კულტურის განვითარების ისტორიაში (თუმცა გურამიშვილის შემოქმედების ეს ასპექტი 80.70-იან წლებში საფუძვლად წიხნაველ საჩაგის ცაიშვილმა, ნ. ნათაძემ, რ. სირაძემ, რ. თვარაძემ; შემდგომში ამავდ თემას შეეხნენ ავრთუდ რ. ბაჩანიძე, ტ. მოსია, მ. დღაანიძე და გ. შურღულია).

ცნობილია, რომ შუა საუკუნეები ეწოდება კაცობრიობის ისტორიის ამ ხანას, რომელიც მტკარულ კულტურულ რეკორტებში მოქცეულია ანტიკურ პერიოდსა და აღორძინებას შორის, ე. ი. მტხოვდენ მეთოთმეტე საუკუნემდეთავის დროე კაცობრიობის კულტურის ამ პერიოდს ევროპულ მეცნიერებაში საკმაოდ კრიტიკულად აფასებდენ. იგი კულტურის ისტორიის დაუხრუკებად და ჩამორჩნად მიჩნდათ. ცნება „შუასაუკუნეობრივი“ იქცა რეაქციულია და კონსერვატორულია სინონიმად. შავალითად, მეთვრამეტე საუკუნის რაციონალიზტიბი შუა საუკუნეებს საყოველთაო ბარბაროსობის, უმერტებისა და კონედადშულოების ხანას უწოდებდენ, „მრავალსაუკუნოვანი ღამე“, „ათასწლიანი ღეთარგული ძილი“, — ამ ებოთტებით აღნიშნავდენ განმანათლებლები შუა საუკუნეებს.

გასული საუკუნის მიწურულს გერმანელმა მეცნიერმა ჰინრიხ იოკენმა წარმოადგინა არა მარტო ისტორია, არამედ სისტემაც შუასაუკუნეობრივი მსოფლმშედველობისა და ამით დაიწყო ახალი ხანა შუა საუკუნეების შეფასებაში (თუმცა, ძველი შეხედულებანი ინერციით მაინც დიდხანს შემორჩა მეცნიერებას).

შუა საუკუნეების ისტორია ამტკიცებს, რომ უოველი ეპოქა საინტერესოა, როგორც თავისთავად, ცალკე აღებული. რა თქმა უნდა, ძალზე მნიშვნელოვანია ეპოქის ანალიზი ტღეროლოგიური თვალსაზრისით, რა კავშირშია სხვა ეპოქებთან, როგორც ვითარდება და როგორ განმოდის იგი თანამედროვეობაში. ახევე, როცა ჩვენი თანამედროვე თვალსაწიერიდან განვიხილავთ სხვა ეპოქას, უოველთვის იქმნება

მისი საწიშროება, რომ ჩვენეული თვალსაზრისი მოვანვიოთ თავს უტკო მტკარულ მნიშვნელოვან ანტიკურ წარსულის კულტურას. მტხოვდენ თადერთი წარსი კრიტიკიუშია ისტორიული მიადგომა, კვლევის ისტორიული მეთოდი. სწორედ ის მოგვეცემს საშუალებას, უსტად შევანახოთ წარსული ეპოქის მოვლენათა შინაგანი ხასიათი, გავხსნათ ამ მოვლენათა, ერთი შეხედვით, თითქმის და დისპარატული ურთიერთმიმართებანი.

ჩვენ ვერაფერს გავიგებთ შუასაუკუნეობრივ კულტურაში, თუ შემოვიფარგლებით იმ შეგნებით, რომ ამ ეპოქაში გამეფებული იყო უმერტება და სინეღლე. აქ უკლად სწამად მტერთი, რადგან ამ „პათოფის“ გარშემო, რომელიც შუა საუკუნეების ადამიანისათვის მიპოთუნას კა არ წარმოადგენდა, არამედ პოსტულატს, შეუძლებელი იყო მსოფლმედვისა და წერილობრივი შეგნების ჩამოკალიება. ის, რაც მტდარია ჩვენი თვალსაზრისით, არ იყო მტდარა ამ ეპოქის ადამიანისათვის. ეს იყო უმადლეის კუმარტიბება, რომლის გარშემო თავს იურიდა ადამიანთა იდეები და წარმოადგენები, რომლისკენაც მიემართებოდა შათი უკლად კულტურული და საზოგადოებრივი ფანტელთაანი (ე. გურტვირი).

მედიევისტური მხატვრული აზროვნება მკაცი კონუნქტურებით ხასიათდება. შემოქმედი წინასწარ აღებული სავალდებულო იდეებისა და პრინციპების მიხედვით აგებს თავის თხზულებას. თუმცა, ლიტერატურული კლიშეების ნორმატიულობა მაინცდამაინც შინაგანი თოვისუფლების უგულვებელყოფას არ გულისშობს, ვინაიდან შემოქმედის მხატვრული ფანტაზია გასაქნს ისე ამ ტრადიციული პოეტკის ორიგინალურ გააზრებაში ჰპოვებს. მხატვრის ინდივიდუალობა წინასწარ მოცემული თემების, იდეებისა და სახეების თავისებურ, შეიძლება ითქვას, ახლებურ წარმოსახვაში ვლინდება.

შუა საუკუნეებში მხატვრული ლიტერატურის იდეურ-თემატურ ორიენტირს, უბირვიდებს უკლად, ბილია წარმოადგენდა. მწერალი თხზულებას ბიბლიური წიგნების გავლენითა და მიბაძვით ქმნიდა. „დავითიანს“ მკვეთრად აჩნევია ამ შემოქმედებითი პრაქტიკისადმი მიდრეკილების კვალი. მეთოხველს კარგად მოგხსენება, რომ დავით გურამიშვილი თავის მრავალფეროვან შემოქმედებას წარმოადგენს ერთიან, განუყოფელ წიგნად („დავითიანი ვსთქვი დავით...“); სახარტების ანალოგიით „დავითიანი“ აგებულია ოთხ წიგნად, ზოლო მისი შინაარსი არა მხოლოდ ბიბლიურ წიგნთა რტინისცნეცობითაა დატვირთული, არამედ ამ წიგნთა შთავარი მოტკების უშუალო გავლენაც ემჩნევა.

უოველივე შემოთ აღნიშნული გასათვალისწინებელია, როცა ვიკვლევთ გურამიშვილის

მხატვრული წარმოსახვის სიმბოლურ-ალეგორიულ ფორმებს. აქვე უსათუოდ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ გურამიშვილისებური სიმბოლო-ალეგორიკის სათავეები საგულღებელია არა მარტო მხატვრული შემოქმედების მედი-ევისტურ ნორმებში, არამედ ე. წ. აღმარების ხანის ქართულ მწერლობაში, იმ ლატერატურულ გარემოში, რომელშიც პოეტს უზღებოდა მოღვაწეობა, და რაც უვლიაზე უფრო უძველია, განწინაობდებოდაში, რომლის იდეებშია და შემოქმედებითა ტრადიციებშია რუსულის ვხით ქართულ მწერლობაშიც შეადგინეს. ამგვარად, როგორც უკვე ითქვა; დავით გურამიშვილის მხატვრული აზროვნების ერთ-ერთი მთავარი ნიშანია სიმბოლო-ალეგორიკი, იგავებტყველება. პოეტი არაერთხელ აღნიშნავს, რომ იგი გარკვეულ აზრს, იდეას, სახეს შეუფარვით, იგავურად, მინიშნებით გამოხატავს. მაგალითად, გურამიშვილი წიგნის შესავალშივე წერს, რომ იგი მთავარ სათქმელს ამბობს იგავით, რათა აზრი უფრო ადვილი გასაგები იყოს, ანუ რგავს იგავთა ზეს, რომ ზედ ყრმანი ადვილად აუღინენ ნაუროს მოხაწვად:

ამისთვის მე არ შევსძებვე, რაც დავრგვე
 იგავთ ხე ვეღად;
 უფრო ადვილად ადვილან ზედ ყრმანი
 დსასრხვეულად.

ახვევ, როცა გურამიშვილი მამა-ღმერთსა და ძე-ღმერთს გამოხატავს სიღარიბეხული სახეებით, წინდაწინ განუშარტავს მკითხველს:

ისმინე, ლექსთა მკითხველო, სიტყვა
 აგინნა წინდა:
 ძეს ღმერთს კაცებით მზედ ესახავ,
 სახით მზეს თინათინადა,
 ღმერთთა ღმერთობით, მშუთა-მზუდ
 მამას ესახ თქმად სსამინადა

 სახით იგავად სათქმელად მამა
 მშუთა-მზუდ იფქოსა;
 ძე ლეთისა მხოლოდ-შობილი
 მზე სიმართლისა იქოსა;
 მისთვის საწუთროს მნათობმან
 მზემ თინათინ ირქოსა.

წინატრეტისა აგრეთვე ერთი ლექსი, სადაც პოეტი კიდევ უფრო შატკუნად მხნის სიმბოლო-ალეგორიკის შეთოდს:

ახადეო ბადეო, თვალთა შიეც ანდეო,
 სცან ამ ლექსთა იგავი, თარგმენ თე
 გიყვარდეო!
 ქრთლის პურის ქერქშია შიე თათუხი
 ზადდეო!
 ქერქი გაღრცვენ, გინაგდე,
 მანით ველს-კო სკმდეო.

სხვათა შორის, გურამიშვილს მიიჩნია, რომ რუსთაველიც ახვევ ალეგორიულად გამოხატავს თავის იდეებს. კერძოდ, იგი შენიშობს რუსთაველის ორგვარ სიბრძნეზე, რომელიც ორივე მხრით გასაგებია:

ოღესაც ბრძენმან რიტორმან შოთამ რგო
 იგავთ ზეო და,
 ფესეს ღრმა-პყო, შრტორი უჩინა,
 ზედ ზილი მოიწყოდა,
 ორგხითვე ნაყოფს მისცემდა,
 ვისცანაც მოიხებოდა.

ეს აზრი გარკვეულწილად ემხიანება ვახტანგ შექცხის კონცეფციას, რომ „ეფუხსტყავისწა“ საერთო ფორმით გამოხატულია საღვთო შინაარსი. ვახტანგი ზომ პარდაპირ წერს რუსთაველის პოემის შესახებ:

„სადმოთა და საეროცა, ვახაეცა აქვს მტენა გულმა. უწაღელესა სიბრძნეს მისცემს, გონიერსა გულს უსრულსა“.

ამრიგად, გურამიშვილის მხატვრული სამუშაოს თავისებურება გაპრობებულა სიმბოლო-ალეგორიულ ფორმითა პოეტი სისტემით, რაც ერთბაშე თვალსაჩინო პლასტს წარმოადგენს მის შემოქმედებაში. უფრო სწორად, ის, რაც გარეგნულ, ფორმალურ მხარეს შეეხება, საკმაოდ რეალურ, ზღლშესახებ მასალად აღიქმება და, ამ შემთხვევაში მკითხველის ორიენტაციაზეც ერთი გარკვეული გეზი აქვს. მაგრამ სულ სხვა ვითარებაშია ვახტანგის საქმე. როცა პოეტის შინაგან იმუღლსებს და, აქედან გამომდინარე, სიმბოლო-ციას რთულ ნიუანსებს წარმოვიდგენთ. მაგალითად, ცნობილია გურამიშვილის მისტიციკები დავით წინასწარმეტყველიან დავით შრბით. კერძოდ, იგი სიმბოლოურად წარმოსახავს თავს ფსალმუნთა ავტორად, თუმცა ეს გარდასახვა იმდენად შერყვევი და ამორფულია, რომ ბოლომდე თითქმის გურკვეველი რჩება, ამ მისტიციკაში სად მთავრდება გურამიშვილი და სად იწეება დავით წინასწარმეტყველი. იგივე ითქმის სიმბოლური ქვარისტიკრთვის მოტივზედაც. რომელიც ძალუზად მსჭვანავს გურამიშვილის როგორც პოეტურ, ისე პარკუნულ ნატურას (თუმცა ამას შესახებ ურცულად ქვემოთ მოგვწევს მსჭელობა).

მისტიკური მედიტაციები, ღრმა ინტროსპექტული ძიებები და სხვა შინაგანი იმუღლსები, რათაც გურამიშვილის ლირიკა მტკიცედაა გაქტრებული, ერთი საერთო სულიერ ნიადავზე აღმოცენდება, თუმცა ანტიპოზიების ფართო რკალი ურედეთვის იჩენს თავს, რაც არაერთხელ მკითხველის მტდარი ორიენტაციის საბაზი გახმდარა. ერთსა და იმავე დროს, დავით გურამიშვილი ანტირელიგიურ მემამბოხედუც მიუზნევიათ და თვინიერ თვისტადუც, უკიდუ-

არს ჩადისტადაც და პესიმისტ მისტკოსადაც. დავით გურამიშვილი მუდამ გრობს წუთისოფლის ამოცანასა და მუხანათობას, მოსტკვამს ხორციელ წადლთა ვერ დათმენაზე. მაგალითად: „გავსტებე ათი მცნება, მთლიე ვერ დაჯამარბე, ცოდვასა შინა მოვედვი, მიწად დავიმარბე“; „უფალო, შეისმინე დავითის თქმული, აღმოიყვანე სულით ქოჩობეთს დანთქმურ“; მიმართვა ძე-ღმერთისადმი: „შვიარს შე საქმე საკაცბელი, ვერას ვიამენ გულფიცბელი, შე შენ გცოდე ურაცხველო, მისთვის დამწვავს ცეცხლი ცბელი, შენ დახასხი წვალით, დამიშრატე ალა, მხსნელო, კაცობოვეარყო, სევდა უფუმარყო ვარ ჭყვა-თბელი“.

დავით გურამიშვილის პოეტური აღსარებანი მართლაც ცოდვითი ცხოვრების უაღრესა ჩობ არ არის, ეს თავად მის მიერვე მოწოდებულად ავტობიოგრაფიითაც დასტურდება. ცხადია, აქ სულ სხვა სიღრმეებია საძიებელი, ვინაიდან პოეტის ლირიკულ წილსულათა მშრალ კონტაქტისა სქემატიზმის ჩინში შევადვართ.

პოეტური აღსარების დინამიზმი, შინაგანი ჰედელი, დაიქვემა დავით გურამიშვილის, როგორც მართლმორწმუნე ქრისტიანის სულიერი ცხოვრების წესია.

როგორც ცნობილია, ქრისტიანული რელიგია სამ ძირითად იდეას ეფუძრება: ადამის მოდგმის ცოდვით დაცემის იდეას; ხსნის იდეას, რომლის განხორციელება ივადელით ითხოვულ ქრისტიანს და კაცობრიობას გამოსუადვის იდეას, რომელიც იესო ქრისტეს ჭვარცმით აღსრულდა. საქრისტიანო მოძღვრება, ბუნებრივია, განსაკუთრებით მესამე იდეას გამოარჩევს — იესო ქრისტე, რომელშიც შენივთებულ იყო ღვთაებრივი და ადამიანური ბუნება, ნებაყოფლობით შეეწირა ადამიანთა ხსნის საქმეს ამ იდეთ ერთგვარ კომპენდიუმს წარმოადგენს ბრწამსი ანუ სიმბოლო სარწმუნოებისა: „მარწამს ერთი ღმერთი, შამა უოვლინა მქარტბედლი, შემოქმედო ცოთა და ქვეყნისა, და ერთი უფალი იესო ქრისტე, ძე ღვთისა, მსბლადუშობილი, მამისაგან შობილი უწინარეს უოვლთა საუკუნეთა. ნათელი ნათლისაგან, ღმერთი ქვეშარბილი ღვთისაგან ქვეშარბიტას, შობილდ შუ არა ქმნილი, თანასახ მამისა, რომლისგან უკელი. შეიქმნა; რომელი ჩვენივის, კაცთათვის, დ; ჩვენისა ცხოვრებისათვის გარდამობდა ზეცით და ზორცნი შეისხნა სულისაგან წმიდისა და მარიაშასაგან ქალწულისა, განკაცდა, და ჭვარს იცვა ჩვენივის პონტოვლისა პილატეს ზე, თ: ივან და დავითლას; და აღდგა მესამენა დღესა მსგავსად წერილისა; და აღმადლდა ზეცად და ბჟიოშარც არს მარ, ჩვენი მამისა; და კვალად მამად აღს დიდებით განსკად ცხოველთა დქ მკვლქარბათა...“ თუკი და კონტექსტის წყვეთობაზე „დავითიანს“, უმად დავარწმუნდებით, რომ დავით გუ-

რამიშვილი თვალსაჩინოდ გამოქვეყნდენი (დაწერილი) მისი პეტრე ძალგურამიშვილის კაურთა საწვისი პოეტის ლოცვა და ლაღდისი კონცენტრირებულთა მაცხოვარზე. ამ შემთხვევაშიც კი, როცა ლოცვა მამა-ღმერთის ან ღვთისმშობლის მიმართ აღვლენს, მისი შვრება შინაც ჭვარცმული ძე-ღმერთისაგან იხრება, უფალთა-უფალს და ღვთისმშობელს სობოვს ქრისტეს მფარველობას, მასთან სიაზღოვეს. დავით გურამიშვილის რწმენით, გოლგოთის ჭვარცე დედლი ცრმელი ივავე ჩვენი, კაცთა ცრმელია, — „ამად ვსოქვი, ჭვარცე ვნებული ცრმელნი იდინოთ ღვარადო“. საეთის ნათელსაყოფად კვლავ მივმართავ მცარე ექსკურსს.

ქრისტილოგიური მოძღვრების თანახმად, უოველი ქვეშარბიტი მორწმუნე ქრისტეს ანალოგიით ამქვენად ატარებს ჭვარს, რომელიც მიწური ცდურებათა და ცოდვათა მონანიების სიმბოლოა. გოლგოთის მსოფლიო მსხვერპლის ინდივიდუალური განშეორება ქრისტეს შინ, დევრებაში გარდაუვალ აუცილებლობას წარმოადგენს. ინდივიდუალური სატიზმაცია (ღვთური სამართლის დაქმაროფილება ანუ ივავე მონანიება) გამომდინარეობს ავრთავე ქრისტესა და მორწმუნეს შორის არსებული საიდუმლო ერთობიდან (პ. სევეტლოვი). ქრისტე ახოვდება მორწმუნეში, ხოლო მორწმუნე — ქრისტეში. უოველი მორწმუნის ცხოვრება და ბედი თითქმის შოთავსებულთა და მყოფობს ქრისტეში, რაც სავსებით ბუნებრივია, რადგან, როგორც უკვე ითქვა, ქრისტიანული მოძღვრების მიხედვით, მაცხოვარში ღვთიური და კაცებრივი საწვისია გაერთიანებული. მიკაელ მოდრეკილი თავის ერთ-ერთ ჰამნიშ შეხანიშნავად გადმოგვცემს ამ იდეას. იგი ძალზე მოკლე და, ამავე დროს, მრავალმნიშვნელოვან ფრანას გვთავაზობს: „სულიერი შეერთე შევიწერსა“.

მორწმუნის ცხოვრება ქრისტეს ცხოვრების გამობატულებას უნდა წარმოადგენდეს. სავედ მოცქეული ამბობს: „რამეთუ შე სწოლისათვის სწულითა მოვეუდ, რათა ღმრთისა ვცხოვნდე. ქრისტეს თან ჭვარს-ცხუელ ვარ, ხოლო ცხოველ არღარა შე ვარ, არამედ ცხოველ არს ჩემ თანა ქრისტე (გალ — 2, 19-20). რამეთუ მოქუედით, და ცხოვრებათა თქუენი დაფარულ არს ქრისტეთურთი ღმრთისა თანა“ (ცლ. 2, 3). მამასადაშე, საღვთო წერილი ქრისტეს ცხოვრებას მორწმუნეთა ცხოვრებისაგან არ აცალკევებს, პირაქით, აერთიანებს მათ. სიმონ კურანიელი, რომელმაც ქრისტეს ჭვარი აიტანა გოლგოთაზე, ქრისტეს ქვეშარბიტი მიმდევრის სიმბოლოდ იქცა, ვინაიდან იგი მთელი არსებით დაემორჩილა მაცხოვრის მოწოდებას: „აღღეთ უღბლი ჩემი თქუენ ზედა“ (მათ. 11, 29). ჭვარსტივრთვა მთავარი შომენტია მაცხოვრისა და მორწმუნის ერთიანობაში. ქრისტე ამბობს: „და რომელმან არა აღდოს

ჭურბი თვისი და შემოშიდგენს მე. იგი არა არს ჩემდა ღისს. რომელმან მოიპოოს სული თვისი, წარწვიხდის იგი; და რომელმან წარიწყვიდოს სული თვისი ჩემთვის. მან პოს იგი“ (მათე. 10, 28-29). ამის გამო, ბუნებრივია, ქრისტეს მიმდევართა ცხოვრებას, უპირველეს უვლინა, სულიერი დრამატისწი წარმართავს. როგორც კი მორწმუნო მაცხოვრის სიმბოლურ-ი ქვარა იტვირთა, მასში დაიწყო შინაგანი კაილი, რაც სიკაცობის ბოლომდე ვრძელდება. ამკვეერიუი შწუნარებანი მისი სულიერი კათარსის მიზეზი და სათავაჲ. მორწმუნეში ბუდობს ცოდვის შეგნების მარადი განცდა, რომლის უმაღლესი შწვერავლია კაცობრიული. ზოგადადამაზურა ცოდვის ვაზიარება. ამ ტიპის სუბლიმაცია განსაზღვრავს ავგუსტინეს ცნობილ „დასარებას“. ანდრია კრიტიკლის „დიდი კანონის“ საჯალბობებს, დავით აღმაშენებლის მაღალმოცურ წაწარმოებს „გალობანი სინანულისანი“... ანალოგიური ვანწუნობილებითაა ნაკანაბრევი ავტრთვე იოანე მინახის ერთი საინტერესო იაშხიკო, რომელშიც ავტორი თავს ხახავს ქრისტეს მიერ ადამიანთა მოდგმის ხნის ისტორიის ასე ვთქვათ, ღირსეულ სუბიექტად:

ჩემთვის დაადგრა კალწულისა საშოსა მეორე მიზეზი ყოველთა მიზეზთაჲ, რამეთუ მიხილა კმნული სატად თვისა მტერისა დაცემული თანამოღამ შექმნა ვნებითა ვნებულსა და კულად აღმაღრისა. რომელმან სიბრძნით დაპრთნა ტანი

უფსკრულთა

და დაფრმა ქვეყანა წყალთა ზედა, ასე აწ დაეფრა ქვეყანისა გულსა ჩემთვის, რომელი მოქალა სამოთხესა შინა მკათორმან და დამფლა გოჭობეთისა გულსა.

ამ კონტექსტში უნდა ვავაზროთ გურამიშვილის ლექსი „ადამის საჩივარი“, რომელშიც ავტორი თავს სიმბოლურად აჩივებს მიხილურ ადამიან და მის მოდგმასთან.

ინდივიდუალური სატისფაქციის ანუ სიმბოლური ქვარისტიკითვის პირიბები და მისი შინაარსი დავით გურამიშვილის სულიერი ცხოვრებასა და შინაგანი წვაობის საფუძველთა-სა. უფველია. იგი წარმოადგენს პოეტის შინაგან იმპერატავს. სწორედ ეს განაპირობებს მისი შემოქმედების ერთიანობასა და მთლიანობას.

მართალია, ინდივიდუალური სატისფაქციის კონცეცია ახალ აღმშენა ჩამოყალიბდა, მაგრამ იგი ძველი აღქმის წიგნებში იღებს სათავებს, რაც საჭულიად ბუნებრივია. ვინაიდან პირველყოფის, საერთოდ ღვთის წინაშე შეცოდების განცდიხა და მონანიების მოტივი წარმოადგენს ძველი აღქმის „პერსონაჲთა“ სუ-

ღიერ საფანდეს, როგორც ღვთაებასთან მიმაართებაში, ისე შინაგანი ცხოვრებაში წარმართობის შენარჩუნებაში. „ძველი აღქმა“ უნდა ვიცინო, რომელშიც არავის ერადება ტანჯვა და მოთქმა ტკივილის გამო: — წიქის ს. ავერინცევი. — ბერძნული ტრადიციის ვერაქითარი მოთქმა ვერ შეიძლება ტანჯვის ამსხუდლებრივ სახეებს: ადამიანს შეკრდში გული უდნება და მის შიგანში იღვრება, მისი სული ბი მარსირობაშაშეა შერადული, ზორცო ძვლებს აშხება... ადამიანის ძველადმოხიხული აღქმა ძველბერძნულზე ნაკლებ სხუდლებრივი არაა, ოღონდ მისთვის სხუდული ტანი კი არა — ტკივილი, ვესტო კი არა — ცახცახი, კონთების პლასტაკა კი არა — შოწუვლიდი „წიადის საიდუმლობანი“... ეს სხუდული გარედან კი არ ჩანს, არამედ შიგნიდან შეიგარძნობა, მისი სახე თვალის შიბეჭდილებით კი არ აქმნება. არამედ შინაგანი ვიბრაციით — ეს არის სახე ტანწული და ნაწმემა სხუდულისა“.

მიხილური ადამიანის შინაგანი ტკივილი, მისი სულიერი შევირება შეხანიშნავად ახახული დავითის ფსალმუნში. თუკი შუხასუქუნების პოეზიაში ქრისტიანული მონანიების იდეა ბატონობს, ეს ვარკვეულწინად ფსალმუნთა მაღალმოცურება უღერადმომაყ განსაზღვრა. ქრისტიანული იკლესია ფსალმუნს მიიჩნებს მორწმუნის შინაგანი განცდების ვარგნულ გამოვლინებად. ამიტომაც, სრულიად ბუნებრივია, რომ გურამიშვილის, როგორც ღირსიკოსის, ფანტაზია, უპირატესად, ფსალმუნთა ავტორის სიმბოლურ-აღვგორიული წარმოდგენებით საზრდოობს. ვადრე სასულიერო მონათა პოეტური აბსტრაქციებით. ლიტერატურაშიცოდნეობაში აღნიშნულია, რომ გურამიშვილის ღირსიკოლ ლექსთა უმრავლესობას საფუძველად უდევს კონკრეტული ფაქტი. პირადი ცხოვრებისეული გამოცდილება თუ რამე ბიოგრაფიული შემთხვევა, მაგრამ ამ ლექსებში ვადმოცემული პოეტური სურათები მთავრდება განწოკადებით. წარმავალი დანახულია მარადიული, რაც, როგორც ვეჩი, მისტიკურ-აღვგორიული ბერხითაა შესრულებული (სარგის ცაიშვილი).

დავით გურამიშვილის ღირსიკოს სახლოვე დავით წინასწარმეტვერელის საჯალბობითან, უმიველად სწორედ რეალური, ცხოვრებისეული ფაქტის ვანწოკადებითაყ გამოიხატება. მაგრამ საქმე ისაა, რომ ფსალმუნთა ავტორის კონკრეტული ფაქტი ესაპირობება რელიგიური განცდის ვასაძლიერებლად და ბიოგრაფიულ მომენტებს (უპირველეს უვლინა, მტერთავან დევისა) წარმოკვიდგენს სოკადი / სურათის სახით, გურამიშვილი კი კონკრეტულ ფაქტსა სიმბოლურ შინაარსს დებს და ამდენად ამ ფაქტის აქციტირებისაყ ახდენს (სხვათა შორის, კონკრეტულ ბიოგრაფიულ მომენტებს

ესალმუნზეც სიმბოლური ვაგება აქვს, მაგრამ მათი უპირველესი დანიშნულება, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, რელიგიური განცდის გამოღერებაა, ესალმუნთა ავტორი შინაგანად განიცდის ზოგადადამიანურ ცოდვას, მაგრამ ცოდვას თავისი თავისაგან ვარც, ღვთის მგმობელთა შორისაც ხედავს და ამ დროს მისი რელიგიურა ეგზეგლაცია მორალისტურ ტონალობას იძენს. გურამიშვილი კი ზოგადადამიანური ცოდვის იდეას წარმოდგენას მხოლოდ საკუთარი ბიოგრაფიის, თავისი ფიზიკური და სულიერა უოფის პროცირებით ცდლობს, ლექსი — აოდე დავით გურამისშვილი კისტაჩინს იშწი სტრუქტურთ ლიაში დაფუთა, იმის მონახიბად ღვთის-მშობლის შესხა — დაწერილია სწორედ ამ პრინციპით: ავტორი კონკრეტულ შემთხვევას — ბრძოლის დროს კაობში ჩაფლობას ვააზრებს სიმბოლურად, როგორც ცოდვათა მხილებას ფაქტს, შემდეგ კი პოეტური მეთვებლების გრაფიკას სარწმუნოებრივი დაღიხით ამთავრებს —

ზეტად გესავ, ერთი ღებრთო,
 კვეყნად ერთ-უფალო
 უოვლად წმინდად ღვთის-მშობელო,
 დიღო დედოფლო,
 ცოდვის ლიას უევეპარდი, ღრმად შიგ
 დაეუფალო,
 თუ შენ მე არ აღმოპეყან, ძნელად
 აღმოვალო,
 თაყანაა გეკმ, გვაყები, ვითხოვ
 შემოწყნარო;
 მასვა, მკედარა განმაცოცლო, შენ
 ძეს შემამეარო,
 ვით წესია საყვარლისა, ტრფილს
 შემეუყარო,
 მავნე-მაცდურს განმარიდე, ძელო,
 კრისტეს ჭვარო!
 ჩემი ცრემლი ზედ იფინე, ცხოვრების
 წელს ღარო,
 გაუფრთხილდი, ცუდ-უბრალოდ არცად
 დამიღვარო,
 დავითს წინ ძღენად წარუმძღვარე,
 ღვთის ძღვენთ წინამძღვარო!

ამ ტიპის ლექსებში მღაღვლება დავით გურამიშვილის, ერთი მხრივ ესალმუნის პოეტურსა და რელიგიურ განწყობილებასთან ხაზლადე, მეორე მხრივ კი, მისი, როგორც პოეტის, ორიგინალური მხატვრული წარმოსახვის შესაძლებლობები. აქ, მიუხედავად სარწმუნოებრივი დაღიხისა, გურამიშვილის მეორე პოეტურა „მე“ შეიგარჩნობა როგორც მხატვრული ფერმწერი და აღბათ ეს არის ის მიჯნა, სადაც გურამიშვილი, როგორც პოეტი, ლიტ-

ატორი, ერთგვარად სცილდება დავით წინასწარმეტვებისა თუ ქართველ უკმეფურულთა სავალობებს. პარობითად რუსულმეტვებზე მათ ეს ისეთივე მიჯნა, როგორც არსებობს მხატვრობაში, სადაც ერთმანეთს სცილდება სიერცობაში წარმოსახვის ორა ცნობილი პრინციპი — ხატურის უკუებრსებქევა და ახალი ფერწერის — პირდაპირი პერსპექტივა.

თავისა პოეტურა „მეს“ განცდით გურამიშვილი თითქოს საერთოდ შედივასტურ მსოფლგანცდასაც სცილდება, მაგრამ ეს ერთი შემდეგია. როგორც რევაზ სირაძე შენიშავს, გურამიშვილის ლირიკაში მთავარია არა „მე“-ადამიანი, ან — „მე“-თავადი, მე“-ცოდვილი ან მისთანანი, არამედ „მე“-დავით გურამიშვილი. „მე“-ის ინდივიდუალური შეგნებით იგი შორდება შუასაუტუნობრივ მსოფლგანცდას. მიუხედავად ამისა, მთლიანად მიანც ვერ სცილდება საქმას: „მე“-ადამიანი-ცოდვილი. მასთან ნაკლებად ჩანს „მე“ — გურამიშვილი ცოდვილი, ამას „ღვთიანიში“ კარბობს „მე“-მოწყმე, დავით გურამიშვილი ინდივიდუალური არსებობით კი არაა ცოდვილი, „ცოდვილია“ ზოგადადამიანური ცოდვით, ინდივიდუალური არსებობით ტანჯულია და ამიტომ მისი განცდა, ზოგადის განცდაც კი, პაროვნულ-ინდივიდუალურია...

ღვათებასთან ადამიანის საბოლოოდ შეერთებისა და ცოდვისაგან გათავისუფლების იდეას არაერთი ღვთისმეტვეელი ქადაგებდა, მათ შორის — ორიგენე, ავგუსტინე, ფსევდო-დონისე ატეოპაველი. შესაძლებელია, დავით გურამიშვილი იცნობდა ამ ავტორთა შრომებს, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ინდივიდუალური სატირფაქციის ანუ სიმბოლურა ჭვარისტიკათვის იდეა მის შემოქმედებაში, ბიბლიიდან, კერძოდ, ახალი აღთქმიდან შემოდის. მას, როგორც ორთოდოქს ქრისტიანს, სწამს პავლე მოციქულის სიტყვები: „უცეთო ხორციელად სცხოვნებოდით, მოსიკუდიდ ხარ; ზოლო უაშეთო სულითა ხორცილთა საქმესა მოყავდინებდეთ, სცხოვნებოდაით...“

როგორც ზემოთ აღვნიშნე, დავით გურამიშვილი — მართლმორწმუნე ქრისტიანი შუასაუტუნობრივი კონვენციურა პოეზიის ძლიერ გავლენას განიცდის, ამიტომაც მის პირველ და შემოქმედებით სახეს განსაზღვრავს სიმბოლური ჭვარისტიკითვის იდეა, რომელიც, ამავე დროს, „ღვთიანის“ მთლიანობისა და ერთიანობის საფუძველიცაა. მაგრამ ამ კონტექსტში წარმოსახული მისი მეორე პოეტურა „მე“-ყალიბდება მხატვრულ ფერმწენად, რაც გურამიშვილის ორიგინალური მხატვრული წარმოსახვის მდიდარ შესაძლებლობებს უხსნის გზას.

თედო ისაკაძე

მზისა და მთვარის რაინდები

(პირტი ბიბლიური გასაბი შუასაუკუნეების რაინდულ რომანებში)

შოთა რუხთაველის პოემის ცენტრში დგას ტარიელი, რაინდი, რომლის ზედწოდებაც პოემის სათაურშივეა გამომდევნებული — „ვეფხისტყაოსანი“.

„ვეფხისტყაოსანი“ ნიშნავს ვეფხის ტყავის შატარებულ კაცს, რომელს ვეფხის ტყავი აცვია. ტარიელს, „ვეფხისტყაოსნის“ შთაფარ გმირს ვეფხის ტყავი კახაზე ზემოდან აქვს გადაცმული, ხოლო ქვედად ვეფხის ტყავის ხარკმელი, ანუ საბურავი აქვს“, — წერს ექტორ ნოზაძე თავის ცნობილ გამოკვლევაში (ტ. 211).

პოემაში ტარიელი გამოჩენისთანავე იქცევა ურრადებას, როგორც იდუმალდებით მოხილი პაროვნება. ამ იდუმალებაში თავისებური უცნაურობის (უცხოობის) შტრიხი სწორედ მის ჩაცმულობასაც შეაქვს:

„მის ტანსა კება ემოსა გარე-თმა ვეფხის ტყავისა,
ვეფხის ტყავისა ქუდივე იყო სარკმელი თავისა,
ხელთა ნაქვედი მთრამი ჰქონდა უსხოსი მკლავისა,
ნახეს და ნახვა მოუნდა უცხოთა სანახავისა“ — (24).

რა დატვირთვა აქვს ვეფხის ტყავს პოემაში? სიუჟეტური თვალსაზრისით ეს საკითხი მკაფიოდ არის ახსნალი თავად ნაწარმოებში:

„რომე ვეფხი შეენიერი სანედ მისად დამსახავს,
ამად მიყვარს ტყავი მისი, კებად ზემად მომინახავს“ (648).

— უხსნის ტარიელი ავთანდილს და, მართლაც, პოემაში ვეფხვი ვეღლაზე ხშირად მშვე-

ნიერების სიმბოლოდ გვევლინება. თავად ტარიელის იმაგინატიურ ზედვარსაც ვეფხვი მისი მიწნურის, მშვენიერი ნესტან-დარქანის ზატება გამოხატა. ვაფხინგნოთ თუნდაც:

„ქვე წვა, ვით კლისა ნაპრალსა ვეფხი პირ-გამებებელი“ (515);

ანკ იდეა:
„ვეფხი-აგაზა პირ-ქუშად ზის, წყრომა ვერ ვუგერძენითა“ (1147);

ან კიდევ:
„ადგა ასრე გულ-უწიშრად, ვეფხი იყო ანუ გმირი“ (1164);

სამიუფგან ვეფხვი ნესტან-დარქანის ეპითეტია და ვასაგებს ზღოს ტარიელის შიერ არჩეული საშოსელის სიმბოლიკას სიუჟეტური თვალსაზრისით; მაგრამ აშქრად ჩვენ შეგვებნით უფრო ღრმა სიმბოლოურ დატვირთვის ვეფხვის ტყავისა და, საერთოდ, ტყავ-მოსახსა. მისა და დავინახავთ, რომ იგი სიუჟეტურ ჩარჩოებს სცილდება და მხოლოდ ზედაპირულ ახსნას არ ექვემდებარება. ამის მიზანიშეგებლია თუნდაც ის, რომ ვეფხის ტყავის და, საეროდ, ცხოველური ტყავის მოსახსამი უცხო არ არის სხვა შიითური თუ ლიტერატურული გმირებისთვისაც. ამას ექტორ ნოზაძეც აღნიშნავს უკვე დასაბუღებულ ნაშრომში: „ვეფხვთან შიითლოგიურად დაკავშირებლია დიონისოსის, ზაქოზისა კულტა. ზაზუსი, ანუ ზაზოსი მიგმწყურება ტბლთა, რომელშიც ვეფხვები არიან შეგმული და თვითონ ზაზუსსაც ვეფხვის ტყავი აცვია“. (18, 948; იხ. 8, 211). „ინდოეთში ვეფხვი არის შიავს ცხოველი და თითონ შიავს — ღმერთი ვეფხის ტყავს ატა-

რებს“ (10, 19; აბ. 3, 211). „იასონი ატარებს ვეფხის ტყავის საოსსელს; მოშროსის გზირი პარისი ვეფხის ტყავითა შემოსილი“. (12, 245; აბ. 3, 212). „ფრიდოუსის შებნამე. ში ირანის პირველი მეფე არის საიუმორს. დასაწყისში მან თავისი მეფობა მთებში დააწყარა. მან ჩაიკვა და მასთან ერთად მისმა ხალხმა — ვეფხის ტყავი“ (15, 29; აბ. 6, 212). „ნეტარი სეროში ვეფხის ტყავის მატარებელია; მეფის შვილმა სიამებ, ჩაიკვა აგრეთვე ვეფხის ტყავი. ვეფხის ტყავს ატარებდნენ, ვით საწვიმომ საოსსელის ნაწილს, ეკვაპტის უმაღლესი მღვდელნი და ნუბიელნი დიდებულნი“ (19, 580; აბ. 3, 212).

გარდა ამისა, ვეფხის ტყავს საოსსლად ატარებდნენ შუმერული მითოლოგიის პერსონაჟი გლგამეში, ირანული მითოსის პერსონაჟი გაიომართი და სხვა. ეს რაც შეეხება კონკრეტულად ვეფხის ტყავს, ბოლო თუ წოვადად ტყავს მისახსამს მოყოფებთ მსოფლიო მითოლოგიურ გადმოცემებსა და უძველეს ლიტერატურულ ნაწარმოებებში აღმოჩნდება, რომ ტყავის მისახსამი თანაბარია სიხშირით მეორდება როგორც უძველეს აღმოსავლურ რელიგიურ და მითოლოგიურ წარმოდგენებში, აგრეთვე დასავლურ-ატლანტურ და შუასაუკუნეების ლიტერატურაშიც ჩამოყვებით მხოლოდ წოვიერთ მათგანს: მითრიაზში — არტემისს, დიონისის პოსეიდონს, ლეონტეს ბერძნულ მითოსში — არგოსს, ჴევსს, აიონს, აპოლოს და სხვა.

როგორც ვხედავთ, ვეფხის ტყავისა და, საერთოდ, ცხოველური ბუნების მისახსამი საქმიად ტრადიციული საოსსელია მითოლოგიური გმირებისათვის და თუმცა თითოეული მათგანის აშკარა ჩაცმულობა ასე თუ ისე განპირობებულია სიუჟეტური თვალსაზრისით, ე. ი. ყოველ მათგანს გარკვეული კონკრეტული მიწების გამო აცვია ასეთი საოსსი (მაგალითად, ტარიელისთვის ვეფხის ტყავი ნებსანის სახესიმიზლოა, საიუმორსისათვის სიძლიერისა და მეუფეობის, ეგვიპტელი ქურუმებისათვის სა-რიტუალო ტანსაცმელი), მიუხედავად ამისა, მსოფლიოს მითოლოგიურ აზროვნებაში, უნდა არსებობდეს რაღაც საერთო პირველიწყინი, რომელიც მითოლოგიური გმირებისათვის დამახასიათებელ აშკარა ტრადიციას ახსნიდა.

როცა საქმე გვაქვს საკრალური ინვენტარის არსებობის ფაქტთან (ვეფხის ტყავი კი ამქერად სწორედ ასეთ საკრალურ ინვენტარად გვევლინება), აუცილებლად იგულისხმება, რომ იგი გამოირტება და ვაგარტდება „იმიავითვე“ ჩასახული ტრადიციისა, ეს ტრადიცია კი მომდინარეობს ეპოქიდან, რომელსაც რუსინელი შეენიკაი, მარჩა ელიადე აღნიშნავს ტერმინით (დსახაზიდან). მისი თქმით, უკველგარე მი-

თოური რიტუალის, ქმედებისა ან სიმბოლური საგნის ვასკრალურება გამოწვევდა [არსებობდა] ფიზიკური მონაცემების მიუხედავად [არსებობდა] თვისებებით. რომელია მიხედვითაც ეს რიტუალი თუ საგანი „გამორტება შემოქმედის მითოურა პირველადამიანის ქმედების“, ან ანარტილია ამ საგნის ფორმისა და შინაარსისა, რომელიც „იმიავითვე იყო“ (7, 88).

ამგვარად, სპირიტუალური რეინთენის სანტერტესო ვეფხის ტყავის და, საერთოდ, ტყავის მითოურა ანტიტაბის მოძიება, რაც თავისთავად ტყავის სიმბოლიკის ვასიფრეაში დაგვიჭმარება.

შევედრებით გამოყოფილით ეს არტეპია, ემილ ბოკი თავის წიგნი „წინანსტორია“ დიდ ადვალს უთმობს ბიბლიურა იაკობისა და მისი ძმის — ესავის ეპიზოდს. ისაკის შვილები იაკობი და ესავი თუმცა ტყულები არიან, მაგრამ პირველია კანონით მაინც ესავს ეყუთვინს, რადგან იაკობზე ადრე მან ისლად დღის სანაღღე-ესავის განსაკუთრებულობის ხაზს უსვამდა მისი უცნაური გარეგნობაც — მას შთელი სხეული გრძელი, ეღალი ბუნეი-ქქონდა დაფარული „თადე ხიტევა“ ესავ“ ებრაულად ნიშნავს „თიანს“ — აღნიშნავს ემილ ბოკი — „ცნობა იმის შესახებ, რომ ესავს მთელი სხეული ბუნეით ქქონდა დაფარული, თითქოს ადამიანის კანის ნაცვლად ცხოველის ტყავი ქქონდეს, სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ესავი ბიბლიაში ეკლურად აღმინადა წარმოდგენილი. თმის სიხშირე ესავის მთელ სხეულზე-მინაშნებს უძველესს „მშის მოდგმაზე“, რომელიც ჭერ კიდევ შემორჩა ესავის ორგანიზმში. უძველესი გადმოცემები უშუალოდ ნიშნავენ ამ საიდუმლოს: გადმოცემების თანახმად, ადამისაგან შემორჩა არა მარტო „ადამის წიგნი“, რომელსაც ჭველი აპოკრიფული თხზულებები იცნობენ. არამედ, აგრეთვე, „ადამის საოსსელი“, რომელიც ბუნებაში არსებული უველანაირი ცხოველის ბუნებისაგან შედგებოდა და თაობიდან თაობას გადაეცემოდა როგორც პირველქმნილი, წმინდა მარტა და უყოველივის უფროსი ძმის საკუთრებას წარმოადგენდა (11, 88; აგრეთვე 14, 870). „არაბიბლიურ გადმოცემებში — ვანავარობის ეტიმოლოკი — სანაოთლიანად აღნიშნავენ ესავს ვანსაკუთრებულობას და მიუთითებენ მის პირველგანებაში მშის მიტერისი ძალების არსებობაზე, მაშინ როდესაც იაკობი, სპირიტუალური მთვარის მიხეტრიის ძალების მატარებელი იყო“ (11, 80).

ის ვარემება, რომ ესავი წითური იყო, აგრეთვე მზისთან, საშობიხთან წილხვედრალიობის მიმანიშნებელია, რადგან ხიტევა წითელი, ებრაულად „ედომ“ თავისებურად ეხმინება ხიტევა ადამს, რომელიც ერთადერთია კაცთაგან, ვინც საშობიხსთანაა ზიარებული და „ადმოს-

ვლეთის ადამიანის“ (შპის ქვეუნი) უბოტებს ატარებს (ანამ კადმონი).

ამ მაზვას გამო, რომ ესავე შპის წილზედ-დრი და საყისებრია გამორება ხყო მითიური პირველეთისა — ადამისა. თავისთავა ჩადრ-მავებულ, დამოუკიდებელ პირველებს არ წა-რმოადგენდა; იგი გამოშხატველი იყო ამ ძვე-ლი, მითიური ეპოქისა, როდესაც ადამიან უშუ-ალოდ ზეციურ (შპიურ) ძალებს ექვემდებარე-ბოდა, ისევე, როგორც ადამი, სამოსბერეო უო-ფნიას ღვთის შფარველობის ქვეშ იმყოფებოდა და არ იყო ნაზიარევი ხიბრძნის ხილბ. იაკობი, პირაქით, როგორც ეს შემდგომ მოვარის მას-ტრირებისათვის ვახდა დამახასიათებელი, მოლა-ანად განმსჯეალებული საყუთარი „მე“ — თა წარმო-გვიდგება უკვე ინტელექტუალურად ჩამოყალი-ბებულ, დამოუკიდებელ პირველებად, რომელიც თვითდამკვიდრებისათვის იბრძვის (11, 91).

ბილიის ტექსტი, მართლაც, გავძლევს საშუ-ალებას ვისწავლით იაკობზე, როგორც გამქ-რიაბ, ლოგიკურად მოაზროვნე ადამიანზე. ვა-ვისხნობით თუნდაც როგორ ვამოსტეუა მან პი-რამიდობის უფლება ნადირობიდან დაბრუნე-ბულ მოშვიებულ ესახს, როდესაც შევამაღბ დახარბებულმა უფროსმა ძმამ უმტკივნეულად დაუთმო უმცროსს ეს პრივილეგია; ან როგორ შეუყვანა შედღობაში იაკობმა ბარბა შამა, როცა ცხვარის ტუაით შემოსილმა სხეულს მინდვრის სურნელი მისცა; ყოველივე ამის გამო ისააკმა ესავად ბილი იგი და დილოცა.

თუ მაშისულ სამოლობელოში, ედომის ვე-ლზე, იაკობს დედა უწყეს დახმარებას (სწო-რედ დედამისის, რებეკას რჩევით მოქმედებს იაკობი), სამშობლის მოცილებული, სრულად დამოუკიდებლად მოქმედებს. იგი ვასაკარ ვა-შქრიახობას იჩენს ლაბანთან სამსახურისას. როგორც ბილია ვადმოგვცემს, იაკობი და ლა-ბანი შეთანხმდებიან, რომ უოველი ქრელი ცხვარი, რომელიც კი ფარაში ვამორება, ია-კობის კუთვნილება ვახდეს. იაკობი სავანგებოდ შეაქვარებს თვით და შვე ცხვარებს და მალე აღმოჩნდება, რომ მთელი ფარა იაკობის კუთ-ვნილი ქრელი ცხვარებით ვაივებდა. უოველივე ეს, იმაზე შეტყვევლებს, რომ იაკობი, განსხვა-ვებით ესახსიანგან, ღვთის განმსჯეალებულ, დამოუკიდებელ პირველებს წარმოადგენს, რომ-ელიც ბილიანად საყუთარ ვაწონასწორებულ გონებაზე დაუყარებულა.

ძნელი არ არის, ამ თვალსაზრისით იაკობსა და ავთანდილს შორის პარალელის ვადლება. მეცნიერება ბზირად აღნიშნავენ ავთანდილის ასეთისავე ვაწონასწორებულ ბუნებას. მისი მო-ქმედება არასოდეს არ არის სპონტანური, ვარჩილებს აუოლილა ტარიელის მსგავსად. უო-ველი მნიშვნელოვანი საბიჯის ვადდგების წინ, ავთანდილი, რომ იტყვიან, ასევე წომავს ხი-

ტუციას და ეძებს საქმისათვის გამოხატვას.

პოემა აღსახევა ავთანდილის განსჯე-განსჯე-ბებით. თუნდაც რამდენიმე ეპიზოდ საილუსტ-რაციოდ ვავიხსენოთ. როდესაც ავთანდილი და-დი ხნის ძებნის შემდეგ პირველად დანახავს ტარიელს, მართალია, ვერ წარათად ვაქუნლავს მისკენ, მაგრამ წამსვე გონება ჩაერთვა საქმეში და ავთანდილიც სწორედ გონების კარნახს უყურადებს:

„მეწყურა, ივონებდა, აბლოს უყურა
ვითა ავოს;
„საუბარმან უმეცარმან შმაგი უფრო
გაამოვოს!
ხამს, თუ კიკმან გონიერმან ძნელი საქმე
გამოავოს,
არ-სიწყენარე გონებისა მოიძელოს,
მოიძავოს...“ — (212);
„...მევეყვი, შევიყრებით ერთმანეთის
ღვთაღვტად,
ანუ მოკვლავ, ანუ მოკვლავს, დამიპლეს
მეტისმეტად“ — (213).

ავთანდილის სიღინჩე და გონიერება ფატმან-თან ურთიერთობაშიც ვლინდება. როდესაც ავ-თანდილი ფატმანის ვამიწნურების ამხავს ვაი-გებს, თავიდან ვაწყრება: „რა უთქვამს, რა მოულმამავს, რა წიგნი მოუწერია...“, მაგრამ აღშფოთებას კვლავ ვინება ვადანწონის და ჩიინდი ასე ვაიარება:

„ისი დიაცი აქა ზის, კაცთა მნახავი
მრავალთა,
მოსადგერე და მოყვარე მგზავრთა,
ყოველგნით მუხალთა;
მივქვე, მიამობს ყოველსა, რაზომცა
ეცესლი მწუვე აღთა...“ (1080);
„ოქვა: „დიაცსა ვინცა უფვარს, ვაქსელს
და მისცემს გულსა,
აუგი და მოყიენება არად შესწონს
ყოლა კრულსა;
რაცა იცის, ვაუტებადებს, ბეაშიადასა
უთხრობს სულსა,
მიჯობს მივქვე, ვანლა სადმე ვინობ
საქმესა დამალულსა“ — (1081).

როგორც ვიცით, არც ამერად შეცდა ავთა-ნდილი, — ფატმანთან ურთიერთობაში იგი ნე-სტან-დარქანის ამხავსაც ვაივებს.

ავთანდილის ვამქრიახობა და მოხერხებულო-ბა ვანაყუთრებით თვალსაჩინოდ ვაცხადებუ-ლია ქაქეთის ციხის აღების ეპიზოდში. თუ ფრიდონი თავის ვამხარურ ფნარს სთავაზობს მეგობრებს, ხალხი ტარიელი ხელადებით, ქა-ქურ შერკინებას მოითხოვს ქაქეთთან, ავთა-ნდილი აქაც ხერხსა და ეშმაკობას ამქობინებს:

„მე მარტო შევალ ეპერულად და ვარგად
 შევეტყუებო, ^{შევეტყუებო,}
 მალეით ჩავეცემ აბჯარსა, ვაკნღებო,
 გუვეტყუებო,
 ლმერთმან ქნას, უხვად ვადინო შენით
 სისხლქა რუებო“ (1386);

ასეთი ლოგიკური აზროვნების უნარი, როგორც უწილ ზოკა აღნიშნავს, სწორედ შთავარის მისტერიათისათვის იყო დამახასიათებელი და ჩვენც ამ ფაქტს ვეგრძნობით, როცა იაკობსა და ავთანდილს „მთვარის რაინდებად“ ვრაცხთ.

დავუბრუნდეთ იხვე ტყავის მოსახსნის, „აღსანიშნავია, რომ ადამის პირველ სამოსზე ბახლასიყაა მითითება: მას შემდეგ, რაც ღმერთმა აკრძალულ ხილს ზაარებულნი ადამი და ევა სამოთხიდან გამოაძევა, „უქმნა უფალმან ღმერთმან ადამს და ცოლსა მისსა სამოსეღწი ტყავისანი და შემოსსა ში“ (დაბადება, 3, 21).

თუმცა ძველ ებრაულ, არაკანონიკურ ვადშო. ცემებში (Sagen der juden) გამოვლენებულა, რომ ადამის მოსახსნაში ყველანაირი ცხოველის ბუნებაგან შედგებოდა, სპარსულ მი. თალოგაში დაკონკრეტებულია ამ ბუნების სახეობაც. „პირველ მითოლოგიურ კაცს „გაიოშარის“ ვეფხვის სამოსელი აქვს და ვეფხვის ტყავის ქული“ (მ, 212). ამდენად „ვეფხისტყაოსნის“ განხილვის დროს, ჩვენთვის ამ ცნობას განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მქონდეს.

ამრავად, ტარიელიც ვეფხის ტყავის არქტიპად, ანალოგიურად ვსაგვს ბანდოპოსიდი კანისა, შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ ქაშრთხიდან გამოძეგებული ადამის პირველქმნილი მანტია, იგივე „სამოსელი ქარველი“, რომელიც შვის მისტერიას ანუ „საშობის ებოქის“ ერთგვარი გამოაჩნია. მისა ატავისტური ხაზობლო; ზოლო თავად ტარიელი, ამ გაერმოების გამო, შვის მისიის მატარებელი რაინდია, ისევე, როგორც ენავი, ავთანდილი კი, მისთვის დამახასიათებელი ლოგიკური აზროვნებითა და ვაქტი. ახობით, იაკობის მსგავსად, — მთვარის რაინდი.

* * *

ახლა გავტრკვიოთ საიდან მოდის და რა საფუძვალს იმუარება პერსონაჟთა ამგვარი დიდერენციაცა და მათა მნათობებთან — შუხთან და მთვარესთან გაავიგება.

მირჩა ელაადე აღნიშნავს: „უოველი მიწიერი მოვლენა, აბსტრაქტული თუ კონკრეტული, გარკვეულ შეიოურს, ტრანსცენდენტულს, უზილად ხატს, „იდეას“ შეესაბამება. უოველი საგანი ორ ასექტში წარმოვედგება: მენოკი უზილავი ცა ანუ „იდეათა საშუოვდელი“ და ვეტაკი — მიწიერი საგანი; (მირჩა ელაადე აქ შერჯანისტული, სპა-

რსული კოსმოგონიისათვის ტრადიციულ ტერმინებს იყენებს). უველაფერს, რაც აქ ვეტაკში ვვაქვს, თავისი „წინაზნატი“, არსებობს მისთვის“ გააჩნია (1, 84). ამ თვალსაზრისის მიხედვით, უოველგვარი საყარლური საგნის, აქტის ან თუნდაც მითიური პერსონაჟის იდეა იმთავითვე ჩასახულია მენოკში, უზილავ ცაზე. შემდეგ თანდათანობით მისი კრისტალიზაცია და ამ იდეის მატერიალური გამოვლენება ხდება. მაგარამ სანამ ეს იდეა მიწაზე (ვეტაკში) ჩამოაღწევდეს, იგი ასტრალორ პლანში შეორდება (აქტირად, მატერიალურად), სადაც მაქროკოსმოური მასშტაბებით, მნათობებს შორის მენოკში ჩასახული ესა თუ ის იდეა თამაშდება. მხოლოდ ამ კოსმოური ციკლის შემდეგ ვადმოინაცვლებს მოქმედება ვეტაკში, მიწაზე.

თუ კოსმიურ ციკლში მისტერია მნათობებს შორის თამაშდება (შუხ, მთვარე), ვეტაკში ამ მისტერიას მითიური პერსონაჟები (ენავი, იაკობი) იმერტებენ, ზოლო მითიური პერსონაჟები, თავის მხრივ, არქტიპს წარმოადგენენ ამ ისტორიული თუ ლიტერატურული ვმარებისათვის, რომლებიც ამ ციკლს უაშრავი ტრანსფორმაციით იმეორებენ (ტარიელი, ავთანდილი და ა. შ.).

ძველ აღთქმაში, ისე როგორც არსად, მკვეთრად არის გამოჩენული ეს საში ციკლი საშუარის განვითარებისა. ეწილ ზოკი მათ შემდეგო სახით ყოფს:

- 1) სამყაროს განვითარების კოსმიური ციკლი (იგულისხმება „შესაქმის“ პირველი მუხლები, სადაც მოთხრობილია ექვსი დღის შემოქმედების შესახებ);
- 2) სამყაროს განვითარების მითიური ციკლი (ანუ პერიოდი ადამიდან მოხმდე);
- 3) სამყაროს განვითარების ისტორიული ციკლი (ანუ ებრაელი ერის ისტორია მოხმდან უკანასკნელ წინაწარმეტყველების დრომდე).^{*} უფრო ნათლად რომ დავინახოთ პროცესი კოსმიური ეონის შევიწროებისა მითიურ და შემდგომ ისტორიულ ეონამდე, აქტირად გავიხსენოთ ჩვენთვის საინტერესო, ცნობილი ეთი. ზოდი ბობლიდან, კერძოდ ადამისა და ევას საშობიდან გამოძეგების სცენა და მის მაგა-

* ამ ციკლების სახლწოდებად ვველაზე უფრო მიზანშეწონილია სიტყვა ეონი (aion) ძველბერძნული მითოლოგიური პერსონაჟის, ქრონოსის ეყვის სახელი, რომლის შინაარსიც თვალნათლევ გამოხატავს ჩვენთვის საინტერესო პროცესის არსს. ეონი ერთსადაიმავე დროს როგორც მარადისობის, ასევე საუკუნეს, თაობას და ერთი ადამიანის ცხოვრებასაც ნიშნავს. ეწილ ზოკი ამ სიტყვით აღნიშნავს სხეულებულ ციკლებს, ჩვენც შემდგომში სიტყვა „ეონით“ ვსარგებლებთ „ციკლის“ ნაცვლად.

ლითვე თავადი გავაღვიწყოთ, თუ რამდენადაა გამართლებული ზემოთმოყვანილი სისტემა.

გვიღივს მოღვენილი ეშხაის მიერ შეცდენილმა ევამ და ადამმა აქრძილი „სამოთხის ხის“ ნაყოფი იკებეს. რას გამოც ადამმა ბორბოტი და კეთილი შუაყრა და ამგვარად მის უბაწიგებას ზადი შეეპარა. ადამს სამოთხეში აღარ დაეცდომებოდა, რადგან „გაცნობიერებულს“ ცხოვრების ხას ვითარეც არ ეგება (ბიბლია: „აბა, ადამ იქმნა, ნოაჰაცა ერთი ჩუენისაგანი, შეცნეირ კეთილისა და ბორბოტისა და აწ ნურადა მიუის ზელი თვისი და მოიღოს ზისაგან ცხოვრებისა და ქაშის და ცხონდეს უენისამდე“ (დაბადება, მ, 22). ამის გამო „განავლნა იგი უფალმან ღმერთმან სამოთხისაგან საშუებელისა საქმედ ქუეუენისა, რომლისაგან მოდებულ იქნა“ (დაბადება, მ, 28).

სამოთხიდან ადამის გამოძევების სცენა შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მითოლოგიური ანალოგია კოსმოურ ეონში გამოღვენილი განწვალების იდეისა. როგორც შემოქმედის მიერ ერთმანეთისაგან გამოყოფა ნათელი და ბნელი: „თქუა ღმერთმან: იქმენი ნათელი და იქმნა ნათელი და ახილა ღმერთმან ნათელ რამე თუ კეთილ, და განწუალა ღმერთმან შორის ნათლისა და შორის ღმერთისა, და უწოდა ღმერთმან ნათელია ღმერთი და ბნელსა უწოდა ღმერთი“ (დაბადება, 1, 3-4-5).

როგორც ვხედავთ, შესქმნის პარალელად დღეს ზღვება ნათლისაგან ბნელის გამოყოფა. ეს ფაქტი, უფრო დაკონკრეტებულ კოსმოურ სახეს იღებს მესამე დღეს, როგორც „თქუა ღმერთმან იქმენი მნათობნი სახუაროსა შინა ცისასა მნათობად ქუეუენისა განწყოფილად შორის დღისა და შორის ღმერთისა... და შექმნა ღმერთმან ორნი მნათობნი დიდნი: მნათობი დიდი მთავრობად დღისა (ე. ი. მზე) და მნათობი უმარქმესი — მთავრობად ღამისა (ე. ი. მთვარე)“ (დაბადება, 1, 14, 16).

უფრო თვალნათელი რამ ვახდებს, რატომ უკუაწარბებს სამოთხიდან ადამის გამოძევებას (გამოყოფას) ნათლისაგან ბნელის, იგივე მზისაგან, მთვარის გამოყოფის ფაქტს, საკროსა იმ წარმოშობიდან ვათავალისწინება, რომლებიც მკვლ ასტროლოგებს განაჩნდათ საშუარის წარმოშობის თაობაზე.

ამ ასტროლოგიურ წარმოადგენათ თანახმად, სანამ დღეამქუა მისი აღმართული სახით ჩამოყვლიბდებოდა, მან ვაიარა რამდენიმე საფეხურა გეოლოგიისა კერძოდ, სამი:

- 1) ე. წ. ზუადის ციკლი, რომელიც სატურნის, მზისა და მთვარის ერთიანობას გულისხმობდა;
- 2) ე. წ. მზის ციკლი, რომელსაც სატურნიდან ერთადერთი, ერთარსი მზე და მთვარე გამოადგენა;

3) ე. წ. მთვარის ციკლი, რომელსაც მზისაგან გამოყოფა მთვარე.

[ზოგიერთი ენომოციენტის აზრით, წარმოდგენილი ასტროლოგიურა წარმოადგენები დაედო საფუძვლად კერძო დღეების დასაზღვრებებს ინდოევროპულ ენებში; კერძოდ: შაბათი — ინგლისურად ვლერს Saturday ანუ სატურნის დღე; კვარა — ინგლისურად Sunday; გერმანულად Sonntag ანუ მზის დღე; რა შაბათი — ინგლისურად — monday გერმანულად — montag ანუ მთვარის დღე.]

როგორც ვხედავთ, კოსმოურა საშოდან განმოსვლის რამდენიმე ციკლი არსებობს და უკველი მთავანი გარკვეულწილად ახალ ციკლს აძლევს დასაბამს. ჩვენთვის ამქრად საინტერესოა სწორად მესამე, მთვარის ციკლი, რომელიც ბიბლიაში მზისა და მთვარის გამოქვის სახითაა აღწერილი.

ამგვარად, მთვარე, ისევე როგორც ადამი, სიბნელის, კნინობის სიშპილოა, მხოლოდ მზე, როგორც სამოთხის პროტოტიპი — სინათლის, სიწმინდისა.

ჩვენთვის მნიშვნელოვანია ის გარემოებაც, რომ ამვე ასტროლოგიურ ციკლს თანახმად, მთვარე შევიდებოდა ნაწილია მზისა, მაგრამ არა მასის ან მოცულობის თვალსაზრისით, არამედ თავისი იდეური დატვირთვისა და სულიერა წილხევედილობით. ე. ი. განწვალებების ფაქტის განხორციელების შედეგად საბზე ვაქვს ორი არათანაბარი ნაწილი: დიდი — მზე და პატარა — მთვარე. ამ არათანაბარი ნაწილების იდეა კოსმოურა ენიდან შემდეგ ასტროლოგიურ ეონში გადადის და თავისებურად ვლანდება ბიბლიაში იზრადელის სახელმწიფოს ორ არათანაბარ ნაწილად გავუფოს სახით:

ამ ანალოგიას ჩვენ კვლავ დავუბრუნდებით „ეფთხისტაისის“ მთავალითვე, მაგრამ ამქრად გავუღუეთ იმ პროტის განვითარებას, რომელსაც სამოთხიდან გამოძევების მისტერია ვუწოდებთ.

მთვარის ციკლის გავლის შემდეგ, ბიბლიაში, კოსმოურა ეონი მიწაზე (გეოტეში) ჩამოდის და დასაბამი ეძლევა მითურ ეონს. დაბადების 11 თავის 21-24 მუხლებში ვკითხულობთ: „დასდვა ღმერთმან განკეირებია ადამს და ღამინა: მხოლო ფერცხალი ერთი გუერქლისა მისისა და აღმოუფსო ბორკითა მის წილ, და აღუშენა უფალმან ღმერთმან გუერდი, რომელ მხოლო ადამისაგან, ცოლად და მოიყვანა იგი ადამისასა.

* უნდა აღინიშნოს, რომ ამგვარ წარმოდგენათ კვალი ქართველურ ენებშიც შემორჩა, კერძოდ, მეგრულსა და სვანურში, სადაც შესაბამისად ორმანათი ელერს როგორც თუთია შიი (მეგრ.), დეშიშ (სვან.) ანუ მთვარის დღე და კვირა ექშია (მეგ.) ანუ მზის დღე.

და თქვა ადამ: აწ ესე ძუალი ძუალია ჩემ-
თაგანი და ჰორცი ზორციოა ჩემთაგანი. ამას ეწო-
დოს ცოდ, ჩამეთუ ქმრისა მისისაგან გამოღე-
ბული თქმა იგი. ამისათვის დაუტევოს კაცმა მამ-
ამს თვის და დედა თვისი და შეეუოს ცოდ-
სა თავისაჲ.

აქტრად, მზისაბან (სამოთხიდან) გამოქვე-
ბის მისტერია შემდეგ სახეს იღებს: შვე — მამ-
აკ — (ადამა) და მისგან გამოყოფილი მთვარე —
დედააკა (ევა).

მამაკაცის გაიგივება მზესთან და ქალისა,
სამიკრისპირად, მთვარესთან, შეტად ტრადიცი-
ული უნდა უოფლიო უქველესი მისტერია
წარმოდგენებდათვის. იუნეს მოქაუბ უქველეს-
ი ბაბილონურად გემის მავადობა. Lajard-მა
კოლექციიდან, სადაც გამოსატულია ანდროგე-
ნული ღვათება (მამაკაცისა და ქალის სახე-
ბით). მარჯვნივ, მამაკაცის მხარეზე გამოსატუ-
ლია გველი წვის სხვით განათებული თვისი,
ბოლო მარცხნივ, ქალის მხარეს, ახვევ გველია
გამოსატული, მაგრამ აქტრად — მთვარის ოვა-
ლით გარს შემორტყული. იუნეს მოქაუბ კიდევ
ერთი მავადობა, აქტრად უკვე ვერონის სამ-
ველითა კოლექციიდან, სადაც რომაულ მის-
ტერია წარწერაში შეყოფილია გამოწული ორი
ნაწილი: მარჯვნივ მოთავსებულია მზისა და
ფალოსის (მამაკაცის სიმბოლო) გამოსახულება,
მარცხნივ კი — მთვარე და საზო (ქალის სიმ-
ბოლო). (9, 177).

აი, ამგვარად ვლინდება ჩვენთვის საინტერე-
სო მისტერია მითური ეიონი იმ ადგილამდე,
სანამ ბიბლიაში უშუალოდ არ არის აღწერილი
ადამისა და ევას სამოთხიდან გამოქვევების
სცენა, რომელიც, როგორც აღნიშნეთ, თავისე-
ბური მითურა გამოვლინება იმ კოსმოტიკის,
საყოფლიოა განწვალებისა და პოლარისციის
პროცესისა, სამუაროს განვითარების, წარმშარ-
თველ ძალას რომ წარმოადგენს.

მაგრამ ამ ეიონოდიო არ ამოწურება ეს მი-
სტერია და „სამოთხიდან გაქვევებს“ პროცესი
კვლავ სხვადასხვა ფორმით ვლინდება. კერ-
ძოდ, ბიბლიაში აღწერილია სენა, რომელიც
უშუალო შედეგია ადამისა და ევას სამოთხიდან
გამოსვლისა და რომელშიც ზოხნილია მითი-
ური საფარველი და სხენებულად მისტერია რე-
ალობას უკავშირდება. ჩვენ ზხედველობაში
გვაქვს შთამომავლობის გაგრძელების ის სახე,
რომელსაც დღევითი ცოდვილი ევას მიუყვას:
„განმარჯლებით განმარჯულ მწუხარებანი შენნი
და სულთქუმაწნი შენნი, მწუხარებით
შენებ შევილნი, და ქმრისა შენისა მიმართ
იუოს მიქცევაი შენი“ (დახადება, 8-14). სწო-
რად ამ წუველის შემდეგ აქამ იცნა ევაი ცო-
ლი თვისი და მალედა მამა შევა კანი“ (დახადე-
ბა 4, 1).

ამგვარად, შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომ
ყრმის შობაც თავისებურა გაგრძელებაა განწ-

ვალების და პოლარისციის პროცესისა და რომ
სტროლოგიურ ანალოგიას გამოდგენენ.
კვლავ ზდება მთვარის (ამ შემთხვევაში უკმრის,
კანის) მზიდან (სამოთხიდან, ამ შემთხვევაში,
დევის საზოდან) გამოქვევება.

შემთხვევითი არ არის ის ფაქტი, რომ რო-
დესაც უქველესი შუამდინარულ გადმოცემებში
სამოთხეში დაბრუნების აპოკალიფტურ იდეა-
წეა საუბარია, იგი გადმოცემულია როგორც
„დევის საზოში დაბრუნების“ მისტერია. შუა-
მდინარული მითოლოგიის თანახმად, აბლად-
შობილი ფაქტიურად სამოთხეს მოწვევებულ
არსებად წარმოვიდგებთ, რომელმაც უნდა აღ-
ვაწოს უკან, სამოთხეში — „დევის საზოში“
დაბრუნების უფლებას მისაპოვებლად. დედის
საზოს, სამოთხეს მოცილებული, იგი უკვე და-
მოუკიდებელ არსებას წარმოადგენს, რომელ-
მაც თვითდამკვიდრებისა და თვითდადარჩენისა-
თვის უნდა ახმძოლოს. სწორედ ამგვარი პი-
როვნებაა ბიბლიური იაკობი და ავთანდილი.
მაშინ, როდესაც ენახება და ტარდება, კვლავ
აქვთ მზის, სამოთხის პერიოდის ნიშნები და
მთავი მოქმედება უფრო ინტინქტურა ძალების
გაყვლით არის განპირობებული და ნაქლებად
ეკვემდებარება საყოთარო ძალისხმევით მოცი-
ქრებულ. აწონდაწონულ წრატებებს. ისინი თი-
თქოს უხელავა „კიბია“ არიან დაკავშირებულ-
ნი ზეციურ, წარმართველ ძალებთან, ისევე
როგორც ჭეარსშობილი ყრმა დედის ორგა-
ნიზმთან.

ცნობილია, რომ გაყოფის, პოლარისციის
იდეა მხოლოდ ბიბლიისათვის არ არის დამა-
ხასიათებელი. ეს აქტი თავისებურ გამოვლინას
პოულბის უქველესი სამუაროს სხვადასხვა მი-
თოლოგიურ გადმოცემებში. ვახისენოთ თუნ-
დაც შუამდინარული ღვეგნა მარდუქის მიერ
თამაშობის შუაზე გაყოფის შეხსება, რის შე-
დეგადაც დამკვიდრდა ცა და მისგან გამოწე-
ული მიწა. იგივეს იმერტებს ენლილიც, როდეს-
აც მან:

„მიწისაგან კის დაშორება გადაწყვეტა,

კისგან მიწის დაშორება გადაწყვეტა...“

„მითოსური აზრით ეს მოქმედება — ერთი,
ანობის განწვალება — იგივე კოსმოგონიური
აქტია, რაც სასტიკი ბრძოლის შემდეგ, რო-
გორც დავინახეთ, მოხიქმედა მარდუქმა თი-
ამათის სხეულის გაქვევობას“ (5, 117).

შუამდინარულ მითოლოგიაში, ისევე რო-
გორც ბიბლიაში, მთლიანს განწვალდება აქტი,
ბნელისა და ნათლის, მიწისა და კის გაყოფით
არ შემოიფარგლება. იგი შემდეგმ და შემდ-
გომ კვლავ ვლინდება გარკვეული ფორმით და
კოსმოსიდან მიწაზე, გეტტიკი ჩამოდის.

„პირველი განწვალება მოხდა მაშინ, რო-
გორც დავინახეთ, როცა მარდუქმა ვაკეთა თი-
ამათი... მაგრამ ეს განწვალება კოსმოტიკი პლა-
ნისა იყო. კაცობრივი არსების გაჩენის შემდეგ

საქართველოში კიდევ ახალი აქტიურობით დასაწყობებული სივრცე ღმერთებისა — თვის დასაწყობებული — ელემენტებისა — უნდა იქნებოდეს „უფრო და უფრო“ (მ. 148).

ამგვარად, როგორც დავიწყებთ, სხვადასხვა კოსმოგონიურ წარმოდგენებში, გაუფრთხილებლობის აქტის იდეა იზიარებოდა (ის originit) ჩასახულია სამყაროს განვითარების პროცესში. იგი თვითონ კოსმური მასშტაბებით ვლინდება, ხოლო შემდეგ თანდათანობით შევიწროვების შედეგად მთლიურ და ისტორიულ ეონში გადადის, სადაც ერთმანეთისაგან გაუფრთხილებლობისა და მთვარის ფუნქციების მთლიანად, გიური თუ ლიტერატურული გამოცემები კისრულდებიან.

* * *

„მე ვეფხისტყაოსანში“ დასახლებულია თითქმის ოთხასჯერ... „ეს უშესანიშნავესი თხზულება არის შინს პოემა“ — წერდა ვიქტორ ნოზდრე (მ. 39). მართლაც, ეს ეპოეტიკური ენაზე უფრო შეესაბამება ამ ნაწარმოებს, მაგრამ არა იმიტომ, რომ მისი სტროფები აღსაყვანი მისი სიმბოლიკით და შედარებითა კოსმური მასშტაბებით. არა იმიტომ, რომ მის ცენტრში დგას სამოთხის მანძილის მფლობელი, შინს რაინდი — ტარაღი, ახამედ სწორედ მისი მინაგანი მისიითისა და ბუნებისა გამო.

შესანიშნავად „ვეფხისტყაოსანი“ არის აპოკალიფსური დატვირთვის მქონე პოემა და რამდენიმე სწორედ ამ აპოკალიფსურობაში იგულისხმება მისი მწიურობა. ენა მარადიული შინს, დღისთი და ღამით მანათობელი შინს პოემა.

შედეგად ვაგვარკვეთ, რომ ბიბლიის მოტივი კოსმური და მთიური, აგრეთვე ისტორიული ნაწილისათვის დამახასიათებელია განწყობებისა და კლასიციზმის ის საუკვეთო პროცესი, რომელიც ჩვენი სამყაროს მამოძრავებელ ძალად მივიჩნევთ. დაწესებული ნათებისა და ბნელის, შინსა და მთვარის გამოყენებით, გავრცელებული ადამის სამოთხიდან გამოქვეყნობა და ისტორიულ ეონში გადასული იზარების სამეფოს ორ არათანაბარ ნაწილად გაუფრთხილებლობის წარმოგვიდგება ერთი და იმავე მნიშვნელობის პროცესი, რაც სხვა არაფერია, თუ არა ღვთისაგან თანდათანობით მოცილება და საკუთარი ინდივიდუალური „ეგიპტო“ განწყობული ადამიანის ჩამოყალიბება.

როგორც ვიცით, ბიბლია გამოირჩევა მისი, ნისტორი პათოსითაც, რადგან ღმერთის აგრესიულად მოცილებული ადამიანი მოცილებს და კიდევაც მოესწრება თავად ღმერთის ადამიანად განმორცილებებს და ეს აქტი — ადამიანობისა და ღვთაებრივის ერთ პაროქსიზმში — ქობიტეს გავრთიანება, სწორედ დასაწყისია ამ

გლობალური შემობრუნებისა, რომლისაც შედეგად აღიქმა წინასწარმეტყველებდა. თუ ქობიტეს ხსენებული პროცესის შედეგად აღიქმა განმორცილებების პროცესი უფროდია, ქობიტეს მოსული დაიწყო საუკვეთო გავრთიანებისა და შერწყმის ის პროცესი, რომელიც „უკან“, ღმერთისაგან შემობრუნა კაცობრიობა.

ეს სწორედ ის ეტაპია, რომელიც ძველ შუამდინარულ ეპოქაში ცნობილია „დღის სამოთხე დაბრუნების“ სახელით. ბიბლიის ენაში ამ მოძრაობის ადამის სამოთხეში დაბრუნება მქვია.

თუ მითოლოგიურ ანალოგის გამოვიყენებთ, ეს აპოკალიფსური, შორეული მომავლისათვის გათვლილი პროცესი დაახლოებით შემდეგ სურათის მოგვცემს: უკველი განწყობებული ნაწილი „ეგიპტო“ განწყობული და აგრეთვე ქობიტეს არსი გასულიერებული, ისევე ერწმუნის ერთმანეთს.

ურთა უბრუნდება დღის სამოსს და სწორედ ამ ფაქტში ვლინდება ქობიტეს მიერ წარმოქმნილი სიტყვების საიდუმლო: „თუ არ აქნებოდა როგორც ჩვენი, ვერ შევხვდით სასუფეველში“ (თომას სახარებაში [27]: „ჩვენი, რომელიც ჭრუს სწორედ, მხავსნი არიან მათი ვინც სასუფეველში შედიან“).

ამ აქტის განმორცილების შემდეგ, ურთიერთშერწყმის მისტერია კიდევ ერთი საფეხური უახლოვდება ღვთაებისა, ეს მოახლოება გამოიხატება იმაში, რომ დედაკაცობა ნაწილი მამაკაცურს უბრუნდება და, ფაქტურად, ამით აღსრულდება ღმერთის ქაღილი ევასადმი: „ქობისა შინსა ივის მიქვეყაი შენი“ (დაბადება, მ. 18).

საუბრალობა ისიც, რომ უძველეს ვნობტიკურ ძეგლში, „თომას სახარებაში“, აკარადა და გაყვამებული მომავალში დედაკაცობა და მამაკაცობა ნაწილი ურთიერთშერწყმის აუცილებლობა: „როცა თქვენ აქცევთ ირს ერთად... და როცა თქვენ მამაკაცობას და დედაკაცობას გავრთიანებთ, როცა მამაკაცი არ აქნება მამაკაცი და როცა დედაკაცი არ აქნება დედაკაცი... მხოლოდ მაშინ შევხვდით სასუფეველში“. — ეუბნება მაცხოვარი თავის მოწაფეებს (თომას სახარება, 27), (მ. 278).

უკველივე ამის შემდეგ ადამი ბრუნდება სამოთხეში, სასუფეველში, რომელიც იდეალურად მარმონიულ სამყაროს წარმოადგენს, სადაც იხს და მკველი ერთად სწორედ.

ამ მიწიერი პროცესის გარდა, იკვე შერწყმის აქტი ისტორიულ ქაღილშიც ხორციელდება: ბნელი ნათების უფროვება და შეიკრება მარადიულ ნათელი მთვარე შინს უბრუნდება და შევიდრდება მარადიული მწვე, რომელიც დღისითაც და ღამითაც ანათებს. სწორედ ამ აპოკალიფსურ ეპოქაზე ექვს საუბარი მიემართა

შეორეს თავის „დღისა და ღამის გაზაანგზაში“, როდესაც წერს:

„ოდეს ექმნეს აღსაბრუნო განსჯად
ქრისტე ვარდობებდნის,
მის წინაშე სამართალი ყველა დღისით
გარიგდებნის,
თუ არ მართო ქოჩობეთში, ბნელი
ყველან განქარდებნის,
ღამე სრულად ეჭინოა, ღვთის მადლითა
განათლდებნის“ — (824), (4, 422).

ამ ნათელი მომავლის ამოამინდელი არქტიპია ზეყოური სამოიხე და სწორედ მას ვულისხმობს ნებსტან-დარეჯანი სატრფოსადმი მიწერილ წერილში:

„ღმერთსა შეშვედრე, ნუთუ კვლა
ღამზნას სოფლისა შრომასა,
ცეცხლსა, წყალსა და შიწასა, სიერთა თანა
შრომასა,
შომწენს ფრთენი და ავფრინდე, მუხედელ
მას ზემსა ნდობასა,
დღისით და ღამით ვხედელდე მზისა
ელისა კრომასა“ — (1291)

ქრისტეშემდგომი ვერადნობით, როცა „ვეფხისტყაოსანს“ ამოკალფსური შინაარსის პოემად მივიჩნევთ?

ამგვარი განცხადებისას ჩვენ მხედველობაში გვქონდა ის ფაქტი, რომ პოემაში სწორედ ურთიერთშერწყმის, ვაერთიანების პროცესია ახსნული. ეს პროცესი უწინარეს უკვლისა სახელმწიფოებრივი მასშტაბით ხორციელდება.

პოემის ბერებმაღს ინდოეთის ისტორია წარმოადგენს და, ბუნებრივია, სიუჟეტის ძირითადი პერსონაჟებიც სწორედ აქ ახსნება.

ინდოეთის შვიდ სამეფოს მეცნიერები ხშირად აიკეებდნენ, საქართველოს იმდროინდელ შვიდ სამთავროსთან და ეს ერთ-ერთ დამდაბატურებულ სახუთად შიანთათ იმისა, რომ რუსთაველს, როდესაც ინდოეთზე წერდა, მხედველობაში საქართველო ჰქაედა. მაგრამ ისეთი ხელისმის ნაწარმოებია, როგორც „ვეფხისტყაოსანი“ ისეთ ზედამართულ განსჯას არ უნდა იქვემდებარებოდეს.

„ინდოეთის შვიდთა მეფეთა უკული კარს
სართ მწრობელი“ — (306).

— ასე იწვევა ტარაელის მოთხოვნა ინდოეთის ისტორიაზე. შვიდი ინდოელი მეფის ხსენება თავისთავად იწვევს შვიდი მოითური ჩიშის ასოციაციას, რომლებმაც, ლეგენდის მიხედვით ინდოელი სახელმწიფო შექმნეს და საფუძველი ჩაუყარეს პირველ წარდგინსშემდგომ ცივილიზაციას. ამ მისტიური ელემენტის შე-

მოტანიო მინიშნებულია, რომ ქრისტეშემდგომი სწორედ მისტიური საფუძველზე შექმნილია და არა ზედამართულ-ისტორიული ანალოგები.

შემდეგ ტარაელი განაგრძობს თხრობას, საიდანაც ირკვევა, რომ ამ სამეფოთა ერთიანობა ღარდვეულია:

„ექვსი სამეფო ფარსადანს ჰქონდა,
თეთი იყო მყვრობელი,
უხვი, მდიდარი, უყადრი, მეფეთა ზედა
მფლობელი,
ტანად ღოში და პირად მზე, ომად მძლე,
რანშითა მწყობელი — (306).
„ამაბანეში ქდა მეშვიდე, მეფე
მებჭროთა მზარაი
სარიღანს ერქვა სახელად, მტერთა სრუად
ღაფფარაი“ — (307).

ის ფაქტი, რომ სარიღანს მემწიდე, განცხადებულთა სამეფო ნებაყოფლობით შეუერთდება დანარჩენ ექვს სამეფოს, ალგორითული გაცხადებაა კოსმიური იდეისა, რომელიც მოვა, რის მუხთან შეერთებით გამოიხატება, ვაფრესნით, რომ მოვარე სწორედ მუხედელი ნაწილია მზისა, ამგვარად, ხორციელდება შეერთების აქტი სახელმწიფოებრივი მასშტაბით. ეს იზოთავიდე მინიშნებს იმაზე, რომ შენდგობა თხრობა სწორედ ასეთი შეერთების პროცესის ამსახველი უნდა იყოს და როდესაც ტარაილისა და ნესტანის ტრაგიკული დამორბების ამბავია ვაღმოცხეული, იქვე ისიც აგულისხმება, რომ ეს ისტორია კვლავ მათი ერთად შეუერთი უნდა დამთავრდეს.

თუ ტარაელი, როგორც ვეფხის ტყაიის, სამოთხის მანტიის“ მფლობელი, მზის რანდია, მისი სატრფო, ქაქეთში, ბნელეთში დატყვევებული, მოვარედ წარმოვივადგება, და პოემის ბოლოს მათი შეხედვრაც სწორედ ამ თვალსაზრისითაა წარმოადგენილი:

„გზანი- დახედუს შეკამტულ, შევიდეს
და გააქვრს ზერულსა,
ნახეს, მზისა შესაყარად ვაყოყნა
მიუარე გველსა“ — (1406).

ამ სტროფში ბუნებრივია არის ნარჩენები სამოთხეთი დაბატუნების მისტირია და კვლავ მარადიული მზის დავაება ამერად არა ზეცაში, არამედ მიწაზე, და ეს უფრო თვალნათლივ იკვეთება პოემის ფინალში, სადაც პირდაპირ ციტირებულთა სამოთხის ხცენა:

„ყოელთა სწორად წყალობასა კითხა
თოელსა მოათოვდეს,
ობოლ-ქერივი დაამდიღრნეს და გლახაკი
არ ითხოვდეს,
ათოა მქნელნი დაშინეს, კრავნი ცხვართა
ვერ უწოვდეს,
შეგანს მათთა საბრძანოსსა თხა და მველი
ერთად სძოვდეს“ — (1582).

* * *

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ მზისა და მის-
გან განწვალტებული მთვარის იდეა თავს იჩენს
სხვადასხვა მითითური თუ ლიტერატურული გვი-
რების სახეებში უამრავი ტრანსფორმაციით.
განვიხილოთ კიდევ ეს ორი ხაზი ესაიხა და
იაკობის, აგრეთვე „ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟი.
ესა მავალითვე. ახლა შევხედოთ ჭეშანჭექ-
ნების კიდევ ერთ რაინდულ რომანს, ვოდუნ-
განგ ფონ ეშენბახის „პარციფალს“, რომელშიც
ჩვენი აზრით, აგრეთვე გამოკვეთილია ის პლა-
ნი, რომელიც ჩვენს კვლევის საგანს შეად-
გენს:

„პარციფალი“ XIII საუკუნის თქმულებაა.
ამ დროისათვის გერმანიაში, ისევე როგორც
სხვა ევროპულ ქვეყნებში, უძრავ გავრცელებ-
ბული ლეგენდები მუდგ არტურის მრავალი მა-
გიკის რაინდებზე და ამ თემაზე ბევრი რომანი
თუ ეპიკური შესარის ნაწარმოები იწერებო-
ბუნებასის რომანში აღწერილია მრავალი მავა-
ლის რაინდთან ალბათ ყველაზე უფრო პო-
პულარული გმირის, ვალდის თაბის რაინდის,
პარციფალის თავგადასავალი. მაგრამ ამქრად
ჩვენ შევხედოთ მხოლოდ რომანის პირველ
ნაწილს, პარციფალის მამის — გომურეთის
ფათერაკებით აღსავსე ისტორიას, რადგან, ჩვე-
ნის აზრით, სწორედ აქ არის გამოკვეთილი
სრული სახით მზისა და მთვარის რაინდთა ურ-
თიერთმიმართების საკითხი.

სიუჟეტის განვითარებისათვის ბიძგის მიმცე-
მი ხდება რომანულ ტომებში გავრცელებული
ტრადიცია, რომლის მიხედვითაც, მამის ხიჯლი-
ლის შემდეგ, მთელი საჯაროვლო ქონება უფ-
როსი ვაჟის კუთვნილებაში გადადის, ხოლო
უმცროსი ვაჟი, უპირადად დაჩვენული, იძულებ-
ბულია სამშობლოს მოშორდეს და ზედი უც-
ხო ქვეყანაში ეძიოს.

ახტი ბედისმამიბებელ ფავურად გვეღვინება
გომურეთი. ანუეს მუღის უმცროსი ვაჟი, რო-
მელიც მამის გარდაცვალების შემდეგ მხოლოდ
ცხენსა და რაინდულ აღმურველობას მოსო-
ბავს თავის უფროს ძმას, ვალდის და შერე-
ულ ქვეყანაში მიემგზავრება. ამჯერად, პიემის
დასაწუისშივე ჩნდება პარაღელი — ვალდისი
მამის კანონიერი შემკვიდრე და საჯაროვლო
გარანის მფლობელი (რომელზედაც ჩიქის, დე-
იონარდის ტყავია გამოსახული), მზის რაინდად
გვეღვინება ისევე, როგორც ბიბლოური ესავი-
ხოლო გომურეთი, ეს „მამიბებელი სამშენი-
ელი“ და თვითდაშვიდრებისათვის მებრძოლი
გმირი მავანსად იაკობისა, მთვარის რაინდის
განსაზიერება.

აღსანიშნავია ისიც, რომ გომურეთისა და ია-
კობის მოგზაურობის მიზანიც ერთხვევა —
ჩრავე ცოლის მოსაუყვანად მიდის.

მას შემდეგ, რაც იაკობმა მოტულებით შეძ-
ლო მამის კურთხევის მიღება და ამის გამო

ესავი გადაიხტრა, რებეკამ, დედამისმა ვაჟ-
რობილა უმრწმესი ძე: „აჲ უკუე. შეხილნენს მის
მინე ხმისა ჩემისა: და აღდგა დე მარცხენად
შუამდინარედ ლაბანისა, ძმისა ჩემისა, ქარა-
ნად; და იუაჲ მის თანა რაოდენე დღე, ვიდ-
რემდე გარე შიქიეს ვულისწყრომი და რის-
ხვია ძმისა შენისა შენგან“ (დაბადება 27, 18,
14). ამის შემდეგ ისაკეპო მოურწოდა მას და
უთხრა: „არა მოყვენი ცოლი ასულთაგან ქა-
ნანისათა, არამედ აღდგა და წარვედ შუამდ-
ნარედ, სახიდ ბათოელისა, დედის მამისა შე-
ნისა, და მერ მოყვედ თავისა შენისა ცოლი,
ასულთაგან ლაბანისათა, დედისძმისა შენისა-
თა“; (დაბადება 28, 1-2).

ამრიგად, იაკობი უნდა მოსცილდეს ესავს,
ისევე როგორც მთვარე მოსცილდა მზეს, და
სხვა ქვეყანაში გადაიხვეწოს. იაკობი ქარანში
მიემართება, სადაც ბიძამისს, ლაბანს დაუდგება
სახეურად.

ქარანი, ემილ ბოკის აღნიშვნით, მთვარის
კულტის ქალაქი იყო ბაბილონიაში, თვითონ
სიტყვა ლაბანი სიტყვაბიტყვაი ნიშნავს
„მართალი შეუთი მანათობელს“ და მთვა-
რის, ამ ანდროგენულ ლეითების ქალის მიჰო-
სტისის სახელწოდება — (lebanah). ეს კი-
დეე ერთხელ მანაშენებს იაკობის მთვარე-
თან ზიარების ფაქტს, იაკობმა, როგორც მთვა-
რის გმირმა, მანამდე, სანამ ესავთან (მზეს-
თან, სამოხებში) დაბრუნების უფლებას მოი-
პოვებდეს, მთლიანად უნდა ვაიაროს მთვარის
ცოლი — ახალი მთვარიდან — აღვებამდე და
მხოლოდ ამის შემდეგ შეუერთდეს მზეს, რო-
გორც მისი წალი. სწორედ ამ ციკლის სტადი-
ებს გადის ავი ქარანში (11, 88). ლაბანთან
სამსახური სხვა არაფერია თუ არა მწკფეობა
მთვარის მისტრიანთა საიდუმლოების დაუღლი-
ბისათვის. „მთვარის სიბრძნე“ კი როგორც აღ-
ვნიშნეთ არაღვთებრივ, აღმთიურ სიბრძნის
სახეა (11, 86).

ბიბლიის მიხედვით, ლაბანს ორი ასული მკა-
ვლა: ლია და რაქელი; „და იყუნენ თვალნი ლი-
ანის უძღურ, ხოლო რაქელ იყო კეთილ ხილ-
ვათა და შუენიერ პირითა“ — ნაქვამია და-
ბადების 28 თავის მე-17 მუღში.

იაკობს თუიდანვე რაქელი მოუვა თვალში,
ლაბანის უმცროსი ასული და ამ პირიბით,
რომ მას ცოლად შეირთავს, შვილი წელი უხას.
უიღლო იმუშავებს ლაბანის სახარკებლოდ.

მაგრამ შვიდი წლის შემდეგ აღმორჩდება
რომ რაქელის ნაცოლად ცოლად ლაბს, ლაბა-
ნის უფროს ასულს შეაპრბენ, რადგან ლაბა-
ნის თქმით: „არა არს ჩუენსა აღვლსა ეგრეთ
— მიცემად უმრწმესი უწინარეს უბუცხისა“;
(დაბადება 29, 25); ე. ი. ჩვენთან წესად არ
არის უმცროსზე ადრე უმცროსის გათხოვებო
მხოლოდ მეორე შვიდი წლის უსახეალოდ მშ-
შობის შემდეგ დაეპატრონება იაკობი რაქელს.

ეს რაც შეეხება იაკობს... თუ ვიშურეთის თავადანაზაულსაც გავადევნებთ თვალს, ადვილად დავინახავთ იგივე პასაჟს მის ცხოვრებაში — ვიშურეთისაჲ ორ ცოლს არგუნებს ზედი.

„პარკოფლის“ სიუჟეტი შემდეგნაირად ვითარდება: უფროს ძმას მოცოდებული ვიშურეთი თავდაპირველად ზაღდადს მიემგზავრება და იქურა მეფეს, მმლეთაჲმდე ბარუქს დაუდგება მისხორბად. ზაღდადი, ეს ამდროინდელი აღმოსავლური სამყაროს ერთ-ერთი ცენტრი თავისთავად იწვევს მთავარის ასოციაციას. მართლაც, ვიშურეთის ეს პირველი ნაბიჯი სწორად მთავარის კულტის სამყაროსკენ არის გადადგმული. მაგ, ისევე როგორც იაკობმა სრულად უნდა გაიაროს მთავარის ცოლი (ახლა მთავარადან აღვხებამდე), რათა ამის შემდეგ უფლებამ მიუცეს მშესთან ზიარებისა.

ბარუქი დაფასებს მამად რაინდს და ახალი ხეჭარ-მხვლილი შეიძინავს. უბოძებს აგრეთვე თავის საგვარეულო ვერხსაც, რომელზეც დუნაა გაშობსად. „დუნა“ მართლაც რომ შეეფერება ვიშურეთის შიძიებულ, მოხეტიალედ ბუნებას და ეს რომაშიში პირდაპირ არის ნათქვამი (ჩ, 270). ამ ვერხით ვიშურეთი თითქმის მთელს აღმოსავლეთს მოიფლის, სანამ დუნას მართია ქვეყანაში. მოიფირ ზანაშანკაში არ ჩაუშვებს. აქ ელის მას პირველი ქორწინება ადგილობრივ დედოფალთან — ბელაქანასთან. მაგრამ, ისევე როგორც იაკობისთვის, ვიშურეთისთვისაც ეს პირველი ქორწინება ბედნიერების მოტივანი არ აღმოჩნდა. ცოტა ხნის შემდეგ, ვიშურეთი პირველ ცოლს შიაროვებს და კვლავ რაინდულ ტურნირებში მონაწილეობისთვის მიემგზავრება. თვითონ ვიშურეთი, ცოლისადმი მიწერილ წერილში ასეთ განზრახვას ამით ხსნის, რომ ბელაქანა ქრისტიანობას არ უნჯარა და წარმართად დარჩა. ვიშურეთის გამარჯვებულად ბელაქანას შეეძინება ვაჟი — ფერეიფიცი. რომელიც უცნაურია შესაბამისობისა — თუთარ კანზე შავი ლაქები ბუნავს, სიტყვა ფერეიფიცი „კრდელ ტყე“ ნიშნავს და ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ მითითდება იმაზე, რომ ვიშურეთისა და ბელაქანას ქორწინება, ისევე როგორც იაკობისა და ლიასი, ჭერს არ იურს ის მარტოა. რომელსაც ესწრაფვოდა რაინდი.

ვაკვლავს კიდევ შეიდა წელი, სანამ მარტო-ლებითა და ტურნირებით დაქანებული ვიშურეთი ესპანეთში არ მიხვდება. აქ მას კიდევ ერთი შერკინება მოუწევს, ამჯერად ესპანელი დედოფლის — მერკელიოდან ვულის მოსაგებად. ვიშურეთი ტურნირში გამარჯვებს, ვახდება დედოფლის მისულდ და ესპანეთის მეფედ ბრუნდება. ესპანეთის სამეფო გერბზე ზამბო იურს გამხსატული — სიბრძნის, აღმაშენებლის ანტილეტის სიმბოლო. ამით მონაშენებულა ის, რომ მეთორ ქორწინების შემდეგ, ვი-

შურეთი, ისევე როგორც იაკობი, სამხილოდ დაეუფლებს სიბრძნეს — ვაკვლავს მისტრიას სრულ ცოლს.

როგორც ვხედავთ, მთავრის ვიშურების ისტორიაში, როგორც იაკობის, ისევე ვიშურეთის ცხოვრებაშიც, ფიგურირებს ორი მეუღლე. რომელთაგან პირველი (ლია, ბელაქანა) ერთგვარ ანბანულფანსთან, ეტაპურ ქორწინებად წარმოგვიდგება და მხოლოდ მეთორე (რამელ, მერკელიოდა) გვევლინება სისურველად. მარტო-ნიულ კავშირად.

რა უნდა იმალდებოდეს ამ, ერთი შემდეგით, უცნაური ფაქტის უკან?

ემილ ზოკი, დასაბუღებულ ნაშრომში, დეტალურად განიხილავს იაკობის ორჯერ ქორწინების ეპიზოდს და მას არაკანონიურად, აპოკრიფულად გამოცემებს უდასრებს. იგი აღნიშნავს: „ორი შეიღწეული, რომელიც უნდა ვიტარებინა იაკობს ლეზანის სამხაზურში. ცოლების, ჭერს ლიასა და შემდეგ რამელის დასაუფლებლად. მინიშნებები ორ თანამედვერულ სტადადაზე, რომელთა ვაკვლავს საქირაო მოწყურის მეთორ სულიერი სრულყოფის, მარტონიისა და სიბრძნის მოსაპოვებლად. მხოლოდ ამ თოხს, მეთორ წლის „მოდეაწიობის“ შემდეგ ცნეს იაკობს „სრულყოფილად აღმაშენად“ (11, 97). ეს ის სტადებიცა, რომელთა შესახებ ჩვენ უკვე ვქონდა საუბარი და რაც მთავარის ცოლის სრულ ვაკვლავს მდგომარეობს. ეს ვარებობა კიდევ უფრო ვაიშველებლად იაკობის მეუღლეთა სახელებში, ლიას ნიშნავს „მეგვიდრეობას“ და აგრეთვე „გაწაფესაც“ და სინონიმად ქველი, ვარდასული სიბრძნისა. რამელ კი ითარჯუნება როგორც ტარეცა და სინონიმად ახალი, სრულყოფილი სიბრძნისა. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომელ სახელებში, ლიას და რამელს ხშირად მოვა რის უკანასკნელი. მეოთხედისა და ახალი მთავარი სის პირველი მეოთხედის აღსანიშნავად გამოიყენება (11, 97-98).

სიანტერესია, რომ ეტრემ ასურელი თავის აპოკრიფულ სხულებში „კანთია ქუბაში“ ამ საკითხზე ანალიტიკურ განმარტებას იძლევა: „და მხაზურს იაკობს დედისა ძმას შვილი წელი და არა მისცა რომელ იგი უუარადა. არამედ რი. მელ იგი სძულდა, ეგებოდა ურანი, რომელი მონებთი ფარაონს მხაზურებდეს. არა მიეცა წესი ეკლესიისა და დევისა, მიეცა მათ რომელი დაძულებლად და დაძებრებლად და ვანრუნად იურს და რომელი პირველ შეიერთი (ლია) ვანერნილ იურს, რომელი თუღითა შეედა იურს ვითარცა თუღითა შეედა დაძურვილ იურს. რათა ამ იხილონ ძეთა ანბანებისათა შეწინებებლად სდმართო. ხილოდ მეთორე, სწული არს სათელ უყოლიო კერძო (რამელ)“. (2, 819).

მეთორე ცოლის შერთვისა და კიდევ შეიღწეული უსახიუდლო სამხაზურის შემდეგ, იაკობი,

აწერად ნობრძინი აღესილი, უკან ედგომის ვე-
ლზე. ესაეის სამკვიდროში ბრუნდება. ეს ფა-
ქტორად ამ პროცესის გამოერება, ჩამოღ-
საც ზვენ მზისა და მთვარის ერთად შერა
უწოდო.

მეორე კლდის. მერცხლოდას შერთვის შე-
ძლებ ცდილ ცვალებები ზდება გომურეთის
ცხოვრებაშიც. უკელაზე მნიშვნელოვანი კი ის
არის, რომ მისა უფროსი შმა, ვალემა გარ-
დაიკლებმა და ქვეშევრდომში გომურეთს
სახოვენ. გახდეს შემკონდრე ანუთ ტაბტისა.
ანუთულები თან მოიტანენ განდიდების საგა-
რეულო გერბს ქაის (ლეოპალდის) ტუვის გა-
მოსაზულებით (სამოთხის, მზის მანტი). გომუ-
რეთი დათანხმდება ამაზე, ანუთს ესანეთს შე-
მოუერთებს და აშგვარად. ამ შემთხვევაშიც
მთვარის მზესთან შვერებების, ადამის სამოთ.
ბეუი დაბრუნების აქტი განმეორდება.

აშგვარად. იაკობიცა და გომურეთიც. თი-
ვისებურად კვლავ უბრუნდებათ ამ „საშოს“,
საიდანაც დასაწესიში მოუხდათ მათ გამოსვლა
და შემდგომი დამოუკიდებელი მოღვაწეობა.
მაგრამ სანამ ამ „სამოთხის“ ზღვარს გადალა-
ხავდნენ, იაკობსაც და გომურეთსაც იმ ქერუ-
ბიშიან შებრძოლება უწევთ. ღმერთმა მსხვი-
ლით ზღუი სასუფეველის კართან რომ დააუე-
ნა. (გუვისხნით: „და განახლა ადამ და დაამ.
კვიდრა იგი წინაშე სასუფეველსა სამოთხისასა
და დააწესა ქერობანი და მოტყინარე მახვილი
იქცევისა დაცვად გზისა ზისა ცხოვრებისასა“.
(დაბადება, 3, 21).

სწორედ ამ ქერუბიშიან ბრძოლა აღწერილი
დაბადების 32-ე თავში: „და ერკინებოდა კაცო
ვიდრე განთიადამდე. და ვითარ იბილა ვერ
უძღვეს მისხა მიმართ, შეაბო ვრცელსა ბარ-
კლისა მისხა და დაუბუნა ვრცელი ბარკლისა
იაკობის ბრძოლისა მას მისხა მას თანა“.

სწორედ ამ ბრძოლის შემდეგ ერდა იაკობს
ებრადი — „ღმერთთან შერთაი“ ერკინენული

გომურეთსაც უწევს ასეთი შებრძოლა. მისი
გრამ თუ იაკობმა მსხვერპლად თავისი „ვრცე-
ლი ბარკლისა“ გაიღო, გომურეთის ეწერა თა-
ვად გამშდარეო ეს მსხვერპლი.

მეორედ ქორწინებისა და ლეოპალდის ტუ-
ვის დაბატონების შემდეგ დიდ ხანს არ გაუ-
ვლია, რომ ბაღდადეგი ბარუი, მისა პირველი
მზრძანებელი, კვლავ მოუხმოს რაინდს, რად-
გან მის სამეფოს ვილაც უძღველი რაინდი
ავიწროვებდა. გომურეთი გამოეშვადობება
თავის ფეხმძიმე მეუღლეს და აღმოსავლეთით
გაემგზავრება. რამდენიმე დღის შემდეგ კი ეს.
სანეთში მოაკეთ შემაჩრუნებელი ამავე —
გომურეთი დაიღუპა.

გომურეთის საპურველმტვირთველი ასე აღ-
წერს მის აღსახრულს: ბრძოლის დასაწესიში
გომურეთი ასე უჩინად გამოიუერებოდა, რომ
არავის ენარებოდა ეწვი მის გამარცხებაში. მა-
გრამ უცებ საიდანაც გამოჩნდა ვილაც უცხო-
ბა მოხუცა, მსხვერპლშესაწირი ცხვარი დაკ-
და. სისხლი გომურეთის მისხურა და ისევე
იღუპა გაუჩინარდა. ბრძოლის დროს ვაირკ-
ვა, რომ კრავის სისხლზე რაინდის თავსარქმელი
დაერბობინა, რის გამოც მან ვერ გაუძლო
ხმლის მოქნევას და შუაზე გაიპო. ასე დაიღუპა
გომურეთი.

დაეღული კრავის სისხლის მისხურება იმის
მიმანიშნებელია, რომ გომურეთი სამსხვერპლოდ
იყო განწირული და ეს მსხვერპლშეწირვა ვან.
ზორკიელებმა კიდევ სასუფეველის ზღვრბლის
გადაბიჭება გომურეთს საკუთარი სიცოცხლის
ფასად დაუჭდა. სწორედ ამ დროს შეებრება
ბელაქანას ვაუ, შემდგომ გრადლის თახის
მფლობელი. სახელგანთქმული მზის რაინდი.
წითელი პარციფალი.

გამომყვანებული ლიტერატურა:

1. „ვეფხისტყაოსანი“, თბილისი, 1966;
2. ეფრემ ასერი, „ქებაი განძთა“, ქართლის
ცხოვრების შირიამ დედოფლისეული ვარიანტი
ე. თაყაიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1906;
3. ნოსაძე ეკტორ, „ვეფხისტყაოსნის ვარ-
სკელათმეტყველება“, სანტიაგო დე ჩილე,
1957;
4. თეიმურაზ II, „დღისა და ღამის გაბასე-
ბა“, ქართული პოეზია, ტ. V, თბილისი, 1976;
5. კენაძე ზურაბ, „შუამდინარული მითოი-
ლოგია“, თბილისი, 1979;
6. „ანტიკურობა და თანამედროვეობა“ (კრე-
ბული), მ. ტროფიმოვა, ნახაშადას ხელნაწე-
ი. „მეზობი“, № 12.

- რუბიდან, თომას სახარება, მოსკოვი, 1972 (რე-
სულ ენაზე);
7. ელიადე მირჩა „კოსმოსი და ისტორია“,
მოსკოვი, 1987 (რუსულ ენაზე);
8. ვოლფრამ ფონ ეშენშაბი, „პარციფალი“,
მლბ. ტ. 22, მოსკოვი, 1974 (რუსულ ენაზე);
9. კ. იუნგე, „ლიბიდო, მისი მეტამორფო-
ზები და სიმბოლოები“, კოურხის ფსიქოლო-
გური კლდის გამოცემლობა, XXXIX (რე-
სულ ენაზე);
10. ბიბლიური ლიტერატურის ენციკლოპე-
დია, ედინბურგი, 1855 (ინგლისურ ენაზე);
11. ემლი ბოკი, „წინასიტობა ჰელი ადო.“

ქმა და კაცობრიობის სულიერი ისტორია",
I ნაწილი, შტეტგარტი, 1935 (გერმანულ ენა-
ზე);

12. კრურწმენათა ლექსიკონი, ტ. XIII
(გერმანულ ენაზე);

13. ჟიკი-ვეფხვი, უსოვის ანტიკურობის მეც-
ნიერებათა ენციკლოპედია, ტ. XI (გერმანულ
ენაზე);

14. „იუდაისტური საგები“, შუბლგულე, შ-
ხა იოსებ ბინი გორიონის მიერ, (გერმანულ
ენაზე);

15. მეფეთა წიგნი, პარიზი, 1838 (ფრანგულ
ენაზე);

16. ანქელო და გუბერნატისი, ზომიითო-
ლოგია, პარიზი, 1874 (ფრანგულ ენაზე).

საქართველო სარსულ წყაროში

(აბუ ხაქრ ალ უთუბი ალ ხარის ცნობები)

„XIV-XV სს“ ქართული საისტორიო ძეგლებს მთლიანად დაღუპვამ, საქართველოს ისტორიის ამ ხანის შეკვლევარი ისეთ უცნაურ მდგომარეობაში წაადგო, რომ საქართველოს მაშინდელი აშუბისა და საერთო ვითარების გამოსარკვევად, უცხო, თანაც სწორედ მტრისაგან დაწერილი წყაროს გამოყენების გარდა, თითქმის აღარავითარი სხვა საშუალება აღარ მოეპოვება“.

ივ. ჭავჭავაძე.

წყარო, რომელიც ამჟამად ჩვენი ინტერესის სფეროს წარმოადგენს, ქართული ისტორიოგრაფიაში გამოყენებული და დაშუშებული არ არის. საქმე ეხება XIV ს შუა ხანების სარსულენოვანი ავტორის აბუ ხაქრ ალ უთუბი ალ ხარის თხზულებას — „თარხთა შუბს უვე-ის“ ა. ლ. შუბს უვეისის ისტორია“).

ეს თხზულება განხილული არ არის საქართველოს ისტორიის ნარკვევების III ტომისთვის წამოძვარებულ ლიტერატურისა და წყაროების მიმოხილვაში (თბ., 1979). მას არ იღვწებდა არც ივ. ჭავჭავაძე, თითქმის არსად არ ახსენებს მას აღმოსავლური წყაროების ისეთი ბრწყინვალე მცოდნე, როგორც აკად. ვ. ბარტოლდი იყო.

მხოლოდ მცირე ნაწევრები აქვს მოტანილი „შუბს უვეისის ისტორიის“ ცნობილ ნუმისმატიკა და ორიენტალისტ ვლადიმერ ვუსტავის ძე ტაშენმაშენს (1825-1902) მასხალთა კრებულში, რომელიც ოქროს ურდოს ისტორიას ეხება და გამოკვეთდა ავტორის სიკვდილის შემდეგ (ტ. II, მოსკ.-ლენინგრ., 1941, რუსულ ენაზე). მაგრამ ვ. ტაშენმაშენის მიერ მომზადებული ნაწევრები როგორც წიგნის სათაურით გამოცემის, ოქროს ურდოს ისტორიასთან არის კავშირში და იქ თითქმის ვერ ვხვდებით საქართველოს ხსენებას. უფრო ზე-

სტად, წარმოდგენილ ალ ხარის ტექსტში საქართველო მხოლოდ ერთხელ ახსენება, საილხანოს ერთ-ერთი გადღენიანი მესვეურის ჩიბან ნოინის ოქროს ურდოს წინააღმდეგ დაშორებისა და დაკავშირების.

ვ. ტაშენმაშენის ნაშრომის მიხედვით იმ. წმებს შუბს უვეისის ისტორიის, აღმოსავლური ენების კარგი მცოდნე, აზიარეალური შეკვლევარი აბდულ-ქერიმ ალი-ზადეც.

ამ საინტერესო წყაროს „გამოუყენებლობა“ აიხსნება იმ გარემოებით, რომ „შუბს უვეისის ისტორია“ შემინახულია ერთადერთი, ჩამწვანებულ დეფექტური ხელნაწერის სახით ლეიფენის (უცხოურ მეცნიერულ გამოცემებში ამ ქალაქს ლაიპსიურ უაღაზე ეწოდება) „ლუგდუნი ბიბლიოთეკაში“ სემეციური აკადემიის ბიბლიოთეკაში. გარდა ამისა, წყაროს სრული სახით არ იყო გამოცემული 1921 წლამდე, მაგრამ ამ წელსაც, მისი დედანი გამოიცა მხოლოდ ფრაგმენტის სახით, რაც აძინებებს წყაროს გამოყენებას. თუმცა უნდა იხილავინების, რომ მთლიანდელმა ორიენტალისტმა ქ. ბ. ვან ლენმა ამ გამოცემას დაურთო „შუბს უვეისის ისტორიის“ შედგენილი ზუსტი ინვალისური თარგმანი და კომენტარები („თარხთა შუბს უვეისის“ — მნიშვნელოვანი წყარო XIV ს. აზიარეალის ისტორიის შესწავლისათ-

ვის, თარგმან და გამოცემა წ. ბ. ვან ლუნი, 1854 წ., შავა. ინგლისური თარგმანი გვ. 1-134, სპარსული უკანონოდ. გვ. 184-184).

თავი ავტორის ახუ ბაქრ აღ უთხრა აღ ამრის (ან ანარის) შესახებ თითქმის არაფერი ციკო. მისი შრომიდან მხოლოდ ისაა ნათელი, რომ იგი მოღვაწეობდა XIX ს. I ნახევარსა და იმავე საუკუნის შუა ხანებში და რომ მისი შრომა მიძღვნილია კალაჩიან (აღ ხანთა შემკვარეები ირანში) შუახ უკებისადმი (1855-1874) და ავტორსვე ის, რომ ავტორი წარმოუშობი ქ. ამრადანა (მდებარეობს დღევანდელ სამხრეთ ანუ ირანის აზერბაიჯანში, ქ. თაერისის ჩრდილო-აღმოსავლეთით).

მართალია, შრომა შუახ უკების ეძღვნება, მაგრამ ტექსტი მოულოდნელად წყდება 1360 წლისათვის. ამიტომ სადღეისოდ ისევე კი უცნობია, როდის დაასრულა თავისი შრომა აღ ამრის და როდის ვარდიკვალა იგი.

ახუ ბაქრის შრომა აგებულია ჩვეულებრივი, არაფულ-სპარსული თხზულებებისათვის დამახასიათებელი პრინციპით. ავტორი თბრობას იწყებს ქვეყნად ადამის განჩრიდან და კაცობრიუების ისტორია მოჰყავს თავის დრომდე. ი. ი. XIX ს. მამდე. შრომა ორ ნაწილად იყოფა: 1. მუსულმანობამდელო ხანა და 2. ისლამის პერიოდი. თითოეული ეს ნაწილი კიდევ რამდენიმე ქვენაწილად იყოფა. დამოუკიდებელი და აველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილია უცანსენად განყოფილება, ახუ ბაქრის მიერ შედგენილი ისტორია, დაწესებული 1304 წლიდან 1359 წლის მიწურულამდე. ავტორი განსაუბრებობა ფართოდ მოგვიხატობს ილხანთა ისტორიას, მაგრამ, სხვა სპარსულენოვანი ისტორიკოსებისაგან განსხვავებით, საქმად უტრადლებას უთმობს ოქროს ურდოსაც.

როგორც გამოცემული აღნიშნავს, „რაც უფრო ახლოს არის მის (ახუ ბაქრის, ვ. კ.) დროსთან ის ამბები, რომლებსაც იგი აღწერს, მით უფრო საიყარი კონტრასტო იჩენს თავის წიგნის წინა ნაწილთან შედარებით. ეს ეტება როგორც სტაღს, ასევე აღწერის მანერასაც. სტაღი უფრო სისამოუნო და ნაკლებ შეზღუდული ბდება, თბრობა კი უფრო დამოუკიდებელი, მისი თბრობა, ავტორის მშობლიური მხარის, აზერბაიჯანის“ ლოკალური ისტორიის ბევრ დეტალს გავწავლის“. ვან ლუნი იმასაც აღნიშნავს, რომ შესაძლოა ახუ ბაქრის „ისტორია“ ცნობილი სპარსელი ავტორის მამდევე აბარუს (გარდ. 1180 წ.) ერთ-ერთ წყაროს წარმოადგენდო („თარხი შუახ უკების“, შესავალი, გვ. 1). თუმცა მათი თბრობა ერთი და იგივე ამბის აღწერისას, ბზირად საქმად

განსხვავდება კიდევ, რადგანაც შრომა კალირიან სულთან უკების ეძღვნება, რამდენადაც რომ მოთავსი უტრადლება წყაროდ. ცნობილია დინასტიას, მის ცალკეულ წარმოშობადგენლებს ეთმობათ. მოლანდიელი მკვლევარი დასკვნის სახით აღნიშნავს: „თარხი შუახ უკების“ წარმოადგენს ჩრდილო-დასავლეთ სპარსეთის ისტორიის შესწავლისა და „დუთილი უცხვალ“-თან (ოქროს ურდო, ვ. კ.) მისი ურთიერთობის გაცნობის დამოუკიდებელ წყაროს“ („თარხი“... გვ. 5).

ახუ ბაქრის თავის შრომაში საინტერესო, ზოგჯერ კი უნიკალური ცნობები მოგვცემა საქართველოს ისტორიაში კარგად ცნობილი ჩოხან ნოინის (გოიორგი V-ის „შეარველის“) შესახებ, მაგალითად. ერთი აბზაცი, რომელიც ჩოხანის შამაქობაზე მოგვიხატობს ირანის მონღოლებს სირიაში ლაშქრობის დროს, შემოწმებულია აქვს მხოლოდ ახუ ბაქრის. მაქვე შეეცება დამასკოსათვის ბრძოლას, რომელიც ყაზან ყაენმა (1295-1304) აწარმოა ეგვიპტის სულთნის წინააღმდეგ (1299-1300 წ.წ.). მართალია, სირიაში გამართული ეს და სხვა ბრძოლები გაცნობილი უფრო დაიწყოლებით აქვს აღწერილი რაშიად და დინს, მაგრამ მის თბრობაში ვერ ვხვდებით იმ ცნობებს, რაც ახუ ბაქრს დაუცავს. აქედან გამოდინარე უნდა ვთქვათ, რომ ახუ ბაქრა რაშიდის თხზულებას ვარდა, სხვა წყაროებითაც სარგებლობს. და და ბაქრის გამოცემებისაც ეუფლებოდა, ამ ვარაუდის საპარგებლოდ მტრუკლებს ახუ ბაქრის მიერ ბზირად ნახშირი სიტყვა „შეობენ“. მართლაც, ზევით ნახსენები ცნობა ჩოხანზე უშუალოდ ამ სიტყვას მოსდევს. ახუ ბაქრ აღ ამრა მოგვიხატობს: „შინ (ყაზან ყაენმა, ვ. კ.) დაიკავა დამასკო... (შემდეგ მან) გავზაუნა ეზირი უთლუშასი და ემირი ჩოხანი იქ ლაშქართურთ და თვიონ უკან დაბრუნდა, როდესაც ეგვიპტელებმა აღმოაჩინეს, რომ ისინი (მონღოლები) მტკობრიცხოვანი იყვნენ. მიიქრნენ მათთან და ბრძოლა გავმართეს მათი (ეგვიპტელებმა) დაამარცხეს უთლუშასი და მისი ქარისკაცების დიდი ნაწილი დახოცეს. ამ ბოტენ, რომ უთლუშასი კეთილგონიერულად წინ გაიქრა, მაშინ, როცა ჩოხანი უკან (ზურგში) დარჩა და იზრუნა სპეშლის მოშვა, დებისათვის, რომლითაც მან დატკობილი დააპურა, მან (ამ საქმიანობაში) ერთად არ გამოტოვა და ეს მისგან (იმ კობარებში) დიდი ბულადობა იყო. აველა, ვინც კი ამ ლაშქრიდან მის უმადღესობასთან (ყაზან-ყაენთან) მიდიოდა, მაღალ შეფასებას აძლევდა მის სიამაყეს და ამ ამბავმა ბულთინზე (კარგი) შობებდილება მოახდინა“. ამ დროს მიუნიჭებია უცნებს ჩოხანისათვის „უღლსის ემირის“ საპატიო წოდება. („თარხი“... გვ. 47-48; ტექსტი ფარხი-

* ასერბაიჯანში იქ და ქვემოთ, იველისსმება დღევანდელი ირანის (სამხრეთ) აზერბაიჯანი.

დებში ჩვენია). საინტერესოა როგორ აქვს აღწერა იეს ამბები რაშიად ად დინს.

უკანასკნის კარის ისტორიკოსი გაცილებით უფრო დაწვრილებით აგვიწერს ამ ბრძოლის პერსპექტივებს, მაგრამ იგი სულ სხვა კუთხით აშუქებს მოვლენებს. მისთვის მთავარია უკანასკნის დავაწლის წარმოჩენა. რაც შეეხება ჩოხან წინას, იგი მას მხოლოდ ვაკერად, სხვათაშორის ახსენებს. საინტერესოა, რომ რაშიად ვაკერად და ისიც აუგად ნახსენები ჰქავს ქართველებიც. რომლებიც ამ ბრძოლაში მონაწილეობდნენ, რაშიად ად დინი მოგვითხრობს, რომ სირიის მთავარ ქალაქ დამასკოს მიღამოცენში, ერთ-ერთი ციხე-სიმაგრის ასახლება, მონღოლთა არმიას უბრძანებს ახლო შედგარე ბადებში მორბების მოკრა. თურმე მხოლოდ ამას უსდობდნენ მონღოლთა ლაშქარში შეშავალი შექანებ „სომხები, ქართველები და ისლამისაგან დაშტგრები“ (რაშიად ად დინი, „ქამი ათ თავარიბ“ (მატიანეთა კრებული), ტ. III, ბაქო, 1888, გვ. 188, რუს. თარგმ.). ისინი მწერაფულ შევიხვენ ადგილობრივ მოსახლეობას და უბრალო ხალხს უსინდისო ძარცვასა და დატყვევებას მიჰყვები ზელი. ამ ამხავს სასტიკად აღუწყოფელი „სამარალიანი“ უყენი და მან უშადლები ბრძანება ვასცა: გვიჩხრიკათ „ქართველთა და სომხთა“ საფეგომები, წაერთმინათ მათთვის ტყვეები და დაუყოვნებლად გეთავისუფლებინათ ისინი. რაშიად ღამის ცრემლად დიდგვაროს უყენის ასეთი სამართლიანობის გამო და აღუყოფებელია ვიღაც ქრისტაანების (ალბათ ამას უნდა ნიშნავდეს მისი სიტყვები „ისლამისაგან გამდგრების“ შესახებ) ბოროტმოქმედებით. მაგრამ რაშიად ად დინი იმდენად დაბრმავებულია სათაყვარო უყენის პირადებით, რომ ვერც კი ამჩნევს სიტუაციის მთელ ცინიზმს. თავის შრომაში, სხვა ადგილას, იგი გვიხსენებს უკანასკნის უწომო „კეთილშეკარებას“ და გადმოგვცემს უყენის კრძღოს, რომელიც ალბათ ყველა დროის დიქტატორს სახელმწიფარლოდ გამოადგებოდა. რაშიად წერს: „ისლამის ზღმწიფედ უკანასკნის უყენი, ძლიერ გულჩელო იყო და აჩავის აძლევდა ნებას დაეკანახათ ცხოველები. (იგი იმდენად ღმობირი იყო, რომ, ტ. კ.) როცა საკმელში ბუზა ჩავარდებოდა, იგი მას იქიდან ფრთხილად, ისე, რომ ფრთები არ დაეზანებინა, თავისი კურთხეული ზელით აშოილებდა და გაუშვებდა... იგი იტყოდა ზოლმე: „უდაწაუთლო კოდის მოკლვა ჩემთვის უფრო მამიჭა, ვიდრე დამწაუთე ადამიანისა, რამეთუ შეამხოხის ცოცხლად ადტოვება დიდ ზიანს იწვევს, ვანსაკურთხები სახელმწიფოსა და ზელისუფლების მიმართ“ (რაშიად ად დინი, გვ. 182).

ჩვენთვის მთავარი ის არის, რომ რაშიად ად დინის ეს პასუხი კარგად აჩვენებს რატუადად დამწერალან მონღოლთა მარტევედ

ჭარში ძალით წარტყლი, თუმცა თავგანთილებით შებრძოლი (ამას უკვე ქართველი უწოდებდა) ვეამცნობს) ქართველები... რამდენიმე წელიწადი დასრულდა იმდენი ეამეხინათ და სიცოცხლაც არ დაუწოგათ „მადალი“ ეყენისათვის. მონღოლთა კარის ისტორიკოსმა მათი მხოლოდ სამარტყვი-ის სხელი (არ კ ვიცი რამდენად მართალი) შემოუნახა შთამომავლობას... ვანა დასაჭრებელია, რომ სირიაში სწორედ ასაკლებად და დასაპურობად შექრალი მონღოლთა ქარის მირთვი, უყენის მავალითაშებერ, „ბუზსაც არ აფრტენდა“, ზოლო ქართველები, სომხები და სხვა მონღოლთა უწარმავარი იმპერიაში შეშავალი, დამორჩილებული ზაღებები, ძალადობის მოთავენი იყვნენ ეს რომ ასე არ იყო, ამაში ქართველი მემატიანის თხრობაც გვარწმუნებს,

მართლაც, უკანასკნის სირიის ეს ლაშქრობა (უკანასკნის სირიაში რამდენჯერმე ილაშქრა. 1290-1300 წწ. ამ კამპანიის გარდა, მან ღიდი ძალებით შეუტია დამასკოს 1308 წელსაც. იხ. „მნათობი“, 1988, № 8, გვ. 180, 161) აღწერილი აქვს ეამთაღმწერელსაც, მემატიანედ წერს, რომ ამ შორეულ სამართლო ოქერაციაში მონაწილეობისათვის საქართველოდან გაუწვევია მეთუ ვახტანგ III და ბექა ჯაუელის არჩეული ლაშქარი. „წარებმართა უკანასკნის შევიდეს ქუთუანისას ასურახბანისასა (ძველი ასურეთი, ტ. კ.) და შამისასა (სირია, ტ. კ.) და მკოხბრებდეს (ამ მხარის, ტ. კ.), რამეთუ იყო სირიაზე ლაშქრისასა მისისასა (უკანასკნის, ტ. კ.) ათსამეტო ბეგრი“ (ეამთაღმწერელი, ქართლის ცხ. ტ. II, თბ., 1929, გვ. 216, ზახი ჩვენი). დასახელებულ წყაროთაგან მხოლოდ ეამთაღმწერელი გვაშენებს, რომ მონღოლთა ლაშქრის ერთ-ერთ ნაწილს იერუსალიმზე გაუწვლია. „ვანხინივნეს თათარი და ტუთუნვა უყენის და მიუწია ლაშქარმან ვიდრე წმიდად ქალაქად იერუსალიმად“ (იქვე). თუმცა ლაშქარის უკიდურესი პუნქტი — ქ. ღაზა, ზემლთაშუა ზღვის სანაპიროზე, დასახლებულია ეამთაღმწერელთანაც და რაშიად ად დინთანაც. ადვილი წარმოსადგენია რამდენი ათასი კოლომეტრი გაიარა ქართულმა ქარმა უდაბნოებსა და ტემლტზე, საქართველოდან დაწაშდეს. ამ ბრძოლებში ქართველი ისტორიკოსი იხსენებს ემირებს: ეუთლუმას (ეუთლუმასი) და ჩოხან სულდუსს (ჩოხან წინის მარალაც სულდუსთა ტომს გუთუნოდა). როგორც ვხედავთ, მონღოლებს სირიაში მხოლოდ „უმადლები სამარტილანისი“ (მონღოლთა ეამდაზე) დასაპურებლად როდეს ულაშქრათა. ვხადავხა ისინი საქმიად წარმტებობი „მთაშრებდნენ და ტუთუნვადნენ“ ეველატერს.

ჩოხან წინის შესახებ ად ეუთობ ად ამარის სხვა საინტერესო ცნობაც შემოუნახავს. იგი წერს, რომ 1288 წელს (ტ. ი. სკედელამდე ერთი წლით ადრე), ჩოხანი გაწუწუვებლივ

შიშლიძისა და სილოხანოს განაპირა რეგიონებში და ერთ ადგილზე კვლავ შეტანს არ დარჩენილა. ამ პერიოდში ჩინეთიდან დიდ ყაენებს ელჩი მოუვლენია ილხანებისათვის. ელჩს ოქროს ურდოს ყაენის — უზბეკის სახელმწიფოზე გაუვლია და თავის შხრავ უზბეკსაც გამოუტანებია წარმომადგენელი. წარგზავნილები ერთად ჩასულან ბაღდადს. ელჩებმა შიშვე დაკისრებულ მისია სწრაფად აასრულეს და ჩოხან ნოინმა ისინი უკან, შამადანის გზით ვაისტუმრა უარბაღში. თვით კი, მოკლედ გზით (სუნჯაის გადასასვლელით), შიშვე ადრე ჩავიდა იქ. მას ისე მოუწინავედებია მონღოლთა იპაური საზამთროს ხადაგუმები, რომ ელჩები „გაკვირებულები და უაღრესად რამეკვიფრებულნი“ დარჩენილან. აბუ ბაქრის სიტყვით ამის შემდეგ ჩოხანისათვის მიუღწევიათ „მონღოლთა ოთხი უღუ-სის“ ემირობა („თარიხი...“ გვ. 45-55). მაგრამ ეს უკვე ჩოხანის ბოლო წოდება იყო ერთი წლის შემდეგ, 1227 წ. ყაენ აბუ საიდთან კონფლიქტის გამო, აგი შერათის ციხეში შოღაღატურად დაახრჩო ამ ციხის პატრონმა დიას (ნასირ) ად დინმა, აბუ ბაქრი მრავალმნიშვნელოვნად დასძენს: „ყოველგვარ სრულყოფილმა ელჩს დასასრული და შედენილებმა ბორბლებს უშუალოდ თან სდევს კვიპატი“. იქვე მოყვანილია მსგავსი შინაარსის ორიოდე სხვა სენტენცია: „მას შემდეგ, რაც ეს ქვეყანა შერყევია, დერგივი — სულთანი, ზოლო რა-ბაზს ჰვედომქმედება წყდება, სულთანი — დერგივი და იქვე“ და ა. შ.

აღ აპრისთან მოკლედ, ერთ აბზაცშია გადმოცემული უახანის გარდაცვალების და ოლქეთით ზუდაბენდეს* (1204-1216) გამეფების ამბები. ჩვენივეს ეს მომენტი იმდენადაა სინტეტრები, რამდენადაც ამ ყაენის გამეფებაში დიდი როლი შეასრულა ვინმე ქართველმა ემირობა („ემირ გურჯი“-მ), რასაც ეწოდალი სპარსელი ავტორი მაჟნე აბრუ ვაჰმენობს (დაწერილებით ამის შესახებ იხ. ვ. კიენაძე, ქართულტობი მონღოლთა კარზე, „მნათობი“, 1984, № 10). აღ აპრისთან ქართველები ემირი არ ფიგურირებს, მაგრამ მაჟნე აბრუ თხრობა შევსებულაა რამდენიმე კონკრეტული დეტალით. აღ აპრი წერს: (რატომღაც მისა შრომის ამ თავს ეწოდება „უზბეკ ხანის შეფხობა“, მაგრამ ოქროს ურდოს ყაენ უზბეკს, იქ შიშლიდ სამი წინადადება ეთმობა) „უახან ყაენის სვედლილის

შემდეგ ემირებმა წერაილი მის წერტს ემირ ჰურხუდუს (ზორხუდავი, ვ. კიენაძე, სხვა-სხვა, 1984, გვ. 109-110) დნენ რა მას) ბოლო მოეღო ზუდაბენდესისა და სამეფო ტახტზე დასამეღად მოუყვანა ალა-ფრანკი, გაათათს ძე. ამირა ალი ურუშიამ შეიტყო ამ წერაილის არსებობა. მან ეს ახალი ამბავი იმავე დამთა აცნობა სულთან ზუდაბენდესს. იმავე დამთა ალაფრანკი მოკლულ იქნა თავის სახლში“ („თარიხი...“ გვ. 49). სწორედ ალაფრანკის (ან ალაფრანკის) მკვლელობით გაუთავისუფლა გზა ყაენობისაკენ ზუდაბენდეს ვინმე უსახელო ქართველმა ემირმა.

ყურადღებას იქცევს ის ელიგია-ლიქი, რაც შიშლიდ აბუ ბაქრის თხზულებაშია დაკრული ოლქათო ზუდაბენდეს გარდაცვალებასთან დაკავშირებით. 1216 წ. დეკემბერში, ოლქათოს სკვლილის გამო, იმ დროის ცნობილ მებრძობს ამირა მაჰმუდ თაბრიზის წარმოუთქვამს შემდეგი სიტყვები: „პიროვნობების მეფე შეა მამანადა გარდაიცვალა 716 წელს, პარაკვეს, მარხვის ბოლო დღეს. თუ იგი ადამიანი იყო, ჩემის ღრმა რწმენით, ყველა სხვა ახანის კარზე დახატული სურათი ყოფილა“ („თარიხი...“ გვ. 51). სინაფიელით, ოლქათოს ზეობაში არაფერია განსაუთრებით მინიშნულოვანი ამ მომხდარა, თუ არ ჩავთვლით იმას, რომ ყაენს თავისი მეფობის დასაწყისში (1205-1207 წწ.) გატუვლებული შიშლიწერა ბქონდა საფრანგეთის მეფე ფილიპ IV ლამაზთან (1285-1314). ინგლისის მეფე ედუარდ II-სა და რუმის შაჰ კლიმენტ V-სთან სხვათაშორის, ამ ფაქტმა შორის დროისის ვახშურებულ რომანში „რკინის მეფეში“ც ჰქოვა ასახვა.

როგორც ერთი მისი დროინდელი ეპიგრაფიკული ძეგლი მოწმობს, პირადად ყაენი ოლქათოც არ ჩამორჩებოდა კარის პოეტებს სიკეთითა პერსონის განდიდებაში. ქ. ბაქოს ჭუმა-შეჩეთის შინაარსის დღემდე შემოუნახავს ოლქათოს ფირმანი, რომელშიც აგი თავის თავს აბე მოხსენიებს: „ისლამის ფაღიანი, მსოფლიოს მეათხედის მმრძანებელი, სულთანი, ხალხების კისრებზე დამარტებული, უდიდესი, უმაღლესი ყაენი, არაბეთისა და აქემის ზელმწიფე...“ ამ უკველი განმადიდებელი ფრაზეოლოგიადან ყველაზე მართლი ის არის, რომ ყაენი და მისი ახლა „ხალხთა კისრებზე“ მარათლაც კარგად აყენენ მორტებულნი. თუცა დემაგოგიაც არ იყო ზოლმე უცხო მონღოლთა იმპერიის სავეჰმურთათვის. აბუ საიდის (1217-1228) მომდევნო ყაენმა არფამ, მაგალითად, ვაყენებობისავე განაცხადა: „ამირიდან შე ხალხს უნდა მავხედო. არავითარი დასვენება, არავითარი გარეობა“ (მაჟნე აბრუ). შეიძლება დარწმუნებოთ ვივარდოთ, რომ „ხა-

* ოლქათოს დედას ურუქ ზათუნს, შამაყალი ყაენი თედაპირველად ქრისტიანული წესით მოუნდალეს. მაგრამ ერთ-ერთი ცოლის გაუვლით მან მალე მიიღო ისლამი. ზუდაბენდესე — ვარაიციით სარბანდა — ეივრების გიმრქესაც ნიშნავს. ამ ინტერპრეტაციით „პიროვნობების მეფეს“ მისი მტრები ამკობდნენ.

ლხმა" ამ „მიზეზის“ შემდეგაც ვერ იგრძნო თავი გალაღებულად.

საინტერესო დეტალებს შეიცავს აბუ ბაქრის თხოობა საქართველოს მონღოლი ნაცვლის უფროში აღინაჲს ძის ქაწის შესახებ. აბუ ბაქრის სიტყვით, როდესაც 1818 წელს ოქროს ურდოს უაწი უზბეკი საილხანის ტერატორიაზე შეიჭრა, მის წინააღმდეგ ბრძოლაში თითქმის ყველა ემირმა მიიღო მონაწილეობა, უფროშიც ვარდა. ეს ვახდა სახანო აღისა, რომ ზობანს უაწინათვის ეთხოვა უფროში წაყრად დაეხაჲათ.

[სამეც იმაშია, რომ დასჯის ჩვეულებრივი ფორმები მან საყაობისად არ მიიჩნია და აბუ საიდისგან ნებართვა აღო მსჯადადღებულო ჩინჯო უაწინ კოდექსის შესახებდავ დაესა. ჯათ. ამ შემთხვევაში ზობანი გულისხმობდა ფოჯორ დასქას გაროჯვის საშუალებით. მართლაც, უაწინათვის პირველ ემირს ამის წევს დაართო და უფროში აჩაერთებელ გაროჯვებს საყაროღ. დასჯის ასეთმა სახემ უფროში აღაშფოთა და მან გადაწყვიტა საქართველოში, სადაც იგი ნაცვლად იყო დაინიწული, აწაწყება დანჯყო. ისეც მოხდა. უფროში დაბრუნდა საქართველოში, სიკვდილით დასაჯა ზობანის რამდენიმე მომხრე და აწაწყება დაიწყო ცენტრალურად ხელისუფლებას წინააღმდეგ. როდესაც ეს ამბავი ზობან ნონმა შეიტყო, მან მცირე ლაშქარი აღაწაწა და ნადირობის მოტივით საქართველოსაკენ დაიძრა. ვოგჩის (ხევანის) ტახთან, ცხე-სიმაგრე „დალ“-თან (კონკრეტულად ცოხის სახეოდ დასახელებული არ არის) უფროშიწა და ზობანის ქარები ერთმანეთს შეეკახნენ. ზობანის ქარი ამ შეტაკებაში დაძარცვდა, თითონ პირველი ნონმა კი, ცხვიდან ჩამოვარდა. მიწინააღმდეგებმა მის ცხენს წააძანეს ხელი, მაგრამ ზობანმა მოასწრო უნაგირზე შედგომა და თავი ვადიარჩინა. შემდეგ მან და უაწინა სულთანიეში ვაძლიერებულ ძალებს მოუყარეს თავი და ვადამწყვეტ ბრძოლაში, რომელსაც ადგილი ჰქონდა კი. წენგანის (წენგანის) მახლობლად, უფროში საბტყად იქნა დაძარცვებული („თარიხი...“ გვ. 52). ამ ბრძოლაში ვაძორჩელი მამაცობისათვის ახალგაზრდა უაწინ „ზამადრის“ ტიტული მიენიჭა. არ უციო მხოლოდ რა პოზიცია ეკავა საქართველოს მახინდელ ზღმძღვანელობას და ამის შესახებ არც დასახელებული წყარო არაფერს არ გვეუბნება. შესაძლოა ვუვარაუდოთ, რომ იმ ეტაპზე ვიორგი V, რომელიც ახალ ვამეფებული იყო, ნეიტრალური პოზიცია დაიკავა, რადგან საერთო ანტიმონღოლური ვაძოსვლისათვის დრო ქერ შესაფერად არ ჩასთვლია.

შემდეგი მომენტი, რომელიც, ვგრეთვინ, საქართველოსთანაა დაკავშირებული, ზობანის ოქროს ურდოს წინააღმდეგ ლაშქრობის შედეგმა წყარო მოგვიხიბობს, რომ უფროშიწის ვაძინჯ-

ლის ჩახშობის შემდეგ, ზობან ნონმა მანად დაიხაზა სამაგიერო მიეწოლო უზბეკ საილხანის საილხანოში მისი ლაშქრობის ვაწო. საინტერესოა ეს არის, რომ თავისი ქართი მან საქართველოზე ვაწა არჩია, დაწარჩინა ძალები კი, დაარუბანდის ვწით ვაგწაწაწა ჩრდილო კავკასიაში („თარიხი შეიხ უფესის...“ გვ. 53). ჩვენი აზრით, ეს შემთხვევათი ვადამწყვეტილია არ იყო, რადგან როგორც ჩანს, ზობანი საქართველოში მარადებოდა სურსათითაც და მეომრებითაც; ამავე დროს, ზურგის პრობლემაც არ აწყუბებდა, ვინაიდან მას და საქართველოს მეფეს პირადი, კეთილმოყვარული ურთიერთობა ჰქონდათ დამაჯარებელი (აღ კალაშნიკი).

საქართველო ამ წყაროში ნახსენებია, ვგრეთვე, შეიხ მამშულთან ზობანის ძესთან დაკავშირებით, რომელიც უფროშიწის შემდეგ დაინიწა მონღოლთა ვარნიწანის უფროსად საქართველოში („თარიხი...“ გვ. 53).

საინტერესოა დეტალებით არის აღწერილი წყაროში ზობან ნონისა და აბუ საიდის კონფლიქტი და ზობანის დაცემა 1827 წელს. აბუ ბაქარი ვაწმუნობს ზობანის ამ სიტუაცისაც, რომლებიც მან წარმოიქვა, როდესაც უაწინ მტრობის ამბავი ვაგყო. ზობანს უთქვამს: „მე აღიქმა დეადე არსადროს აღწმირი მახვილი ჰულავუ უაწინს ტახტის წინააღმდეგ“ („თარიხი...“ გვ. 53).

მხოლოდ აბუ ბაქარს აქვს დაცული ცნობა მანან დიდი ქალიარის 1828-1829 წწ. საქართველოში ნაცვლად დაინიწის შესახებ (იქვე, გვ. 55). ამ ცნობას თავისი კონკრეტულის სასარგებლოდ იყენებს აწვლისელი ქართველოლოგი დევიდ ლანჯო, რომელიც აღნიწინავს, რომ ეს უაქტი ერთხელ კოდე მოწმობს საქართველოს დამოკიდებულებას მონღოლებზე XIV ს. 80-იანი წლების შუა ხანებში (საქართველო ვიორგი ბრწყინვალის მეფობისას, ლონდონი, 1855, აწვლისტრ ენაზე). მაშინ, როცა ქართული წყაროების მიხედვით საქართველომ მონღოლთა უღელი ვადავად XV ს. 80-იან წლებში. სამეც ის არის, რომ აწვლისელი მეკლეფარს სრულად „ვაძორჩინა“ აბუ ბაქარ აღ უფობის ამ ცნობის მეორე ნაწილი. შეიხ უფესის ისტორიაში სიტუაციისთვის ნათქვამია: „ვაძორჩინა იგი (უაწი აბუ საიდი, ვ. კ.) კვლავ ხაღდაღში ჩავიდა და ვაგწაწაწა იარაღით, რომ ემირი შეიხ მანანა წაუღლიყო საქართველოში. ემირი ვაემაართა იქითკენ... და ქვედა ვაეცა უაეწის ბრძანებმა, რომ შეთელი რუმი დამორჩილებოდა ამირთა ვაეწად დიან (სამატიო ტიტულია, ვ. კ.) შეიხ მანანის და რომ იგი წასულყო იქ“ („თარიხი...“ გვ. 55), როგორც ვხედავთ, წყარო თითონვე აძლევს პასუხს დ. ლანჯის მიერ დასმულ კითხვას. როგორც ჩანს, უაწინს ბრძანებ-

ბიხდა მიუხედავად (საკვირველიც კია მონღოლთა იმპერია, ისევე როგორც უველა სხვა დამპყრობელი, ასე ადვილად შეგუებოდა საქართველოს დეკარვას და ერთხელ კიდევ არ ეცადა მისი შემობრტყემა) შეის მასან დიდი საქართველოში არ შეუშვით და უაწიე იძულებული იყო, თითქმის მათივე ახალი ბრძანება გაეცა და შეის მასანი რუმში გაიწვენიხა გამგებლად. !

საინტერესო ფაქტია, რომ ახუ ბაქრის „ისტორიაში“ ჩამდენქერშია ნახენები მდ. აღსუ („თარახი...“, გვ. 59, 68), როგორც მონღოლთა მოქმედების უკიდურესი ზღვარი ამ მიმართულებით (სხვათა შორის, წყაროში ნათქვამია, რომ იქ ნადირობა მოიპოვებოდა). როგორც ვცით, საქართველოს პოლიტიკური საზღვარი ამ დროს სწორედ აქ („თეთრ წულეზე“) გადიოდა.

განსაკუთრებით საყურადღებოა ამ ტერიტორიების ჩამოთვლა, რომლებიც შეის მასან დიდს თავის ძლიერების ზანში სხვადასხვა ემიგრანტების დაუნაწილებია სამართავად (დაცულია მხოლოდ ახუ ბაქრ აღ უთობა აღ ამ რისთან). ამ ტერიტორიათა შორის საქართველოს ვერ ვხვდებით, მოკუსნიით ახუ ბაქრს მასან დიდს (ქალაიხ) და არ ბეჭეტიანი ცინიშე ბაქრ თადისთვის ვადუცია, რუმში — ართანა იყო, შარტრა და დვინი ნახეკეცანა მდებარე ბეჯ აუჩხოვის უბრძებია, და რაც ზენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა, წყაროში ნათქვამია, რომ ტერიტორია „უარაბადის მისადე გამოებოდა და საქართველოში შესახველელამდე“ — ემიგრანტადანს მქონდა ჩაბარებული („თარახი...“, გვ. 64). ეს ეხება 1388 წლის ახლო ხანს. ამგვარად, თვითმხილელი სპარსელი ისტორიკოსი გვაუწყებს, რომ საქართველოზე მონღოლთა გადღენა ამ დროს აღარ ვრცელდებოდა. სხვა დასკვნის გამოტანა ციტირებული ნაწევრებიდან, უფიქრობთ, შეუძლებელია. თანაც საქმე ეხება, როგორც აღვნიშნეთ, მასან დიდის ძლიერების ხანს, ახუ ბაქრა წერს: „(ამ დროს) ირანის ქვეყნის მთელი მმართველობა და ემიგრანტთა ემიგრანტთა და ზენის მასანის დამოუკიდებელ სუვერენიტეტს ექვემდებარებოდა.“ („თარახი...“, გვ. 64).

შემდეგ ცნობა ჩიხანის ერთ-ერთ ძეს იადი მასანის და ჩიხანის შვილიშვილის მელიქ აზრას შესებება ეს ცნობა ჩენთვის იმდენად არის საინტერესო, ჩამდენადაც, ჰაფეზე აბრუს მოწმობით, ეს პირები დეკავშირებული არიან საქართველოს ამ პერიოდის ისტორიასთან. ჰაფეზე აბრუს წერდა, რომ XIV ს. 40-იანი წლები-სათვის საქართველოს თავი შეფარდა და თავი გადაიარჩინა შეის მასან მცირის ჩიხანიანის ძმამ მელიქ აზრასმა (ჰაფეზე აბრუს, მონღოლ მეფეთა ქრონიკა ირანში, პარიზი, 1938, ფრანგული თარგმანი, გვ. 131). ამ ცნობას ავებს

ახუ ბაქრა აღ უთობის ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ 1342-1343 წწ. (უფრო სწორად 1342-1343 წწ. 8 აგვისტოდან, 1343 წწ. 29 სექტემბრამდე) მელიქ აზრასი და იადი მასანი თავიანთ ძმას გამოეციენ და თავი ზადღადს, შეის მასან დიდს შეფარდნო. მაგრამ ჩამდენიც იქ „სამართლიანობა და სიმშვიდე“ სუფედა, გაიცეულებმა დიდხანს ვერ გაძლეს. იქიდანაც წამოვიდნენ და შირაზის ასკელებად გაემართნენ (იქვე, გვ. 69). შემდეგ მათ მართლაც ვაძარცვენ შირაზი, უარსი და აწიოკებდნენ უველიფერს და უველას, სინამ არ შეიტყვენ, რომ 1343 წ. 15 დეცემბერს მათი საშინო მტროკვე შეის მასან მცირე თავისივე მუფლემ გამოასალმა სიცოცხლეს („თარახი...“, გვ. 70). თუ შევაჩემებთ ჰაფეზე აბრუსს და ახუ ბაქრის ცნობებს, უნდა დავასკვნათ, რომ პირველად მელიქ აზრასმა და მისმა ბიძამ იადი მასანთან თავი მხოლოდ საქართველოს მეფეთთან შეთანხმებით მოხდა). მაგრამ იქ ვერ ვაძლეს დიდხანს (შესაძლოა, ისინი თვით საქართველოს მესვეურებმა განდევნეს). შემდეგ მელიქ აზრასი და იადი მასანი შეის მასან დიდს, ქალაიხს, მასან მცირის ჩიხანიანის დაუძინებელ მტერს აფარებენ თავს ზადღადში, ასე რომ, ამ რაი სპარსელი ისტორიკოსის ცნობები ავსებენ ერთმანეთს. ეს ცნობები ამ კავშირში, ირანის განუზილავს, თუ არ ჩავთვლით ჰაფეზე აბრუს ინფორმაციის დ. ლანგისეულ ინტერპრეტაციას, რომლის შესახებ ჩვენ ადრე ვაქონდა მსჯელობა.

ახუ ბაქრა წერს, რომ მასან მცირეს უზარმაზარი სიმდიდრე დაუტროვებია. მასანის მკვლელობის შემდეგ აღმოჩნდა, რომ მას ნაღდ ფულად 2.700 ოქროს თუმანი შეეგროვებინა ოქრო-ვერცხლისა და სხვა ძვირფასეულობის გარდა („თარახი...“, გვ. 70).

ახუ ბაქრა აღწერს იმ აჯანყებისაც, რომელიც ადგილი მქონდა ქ. თაჯიზში მას შემდეგ, რაც ილხანთა ამ დედაქალაქს მელიქ აზრასი და იადი მასანი მოადგნენ ვართოურთ. მათ ახუ ბაქრა „ბრბოს“ უწოდებს. თაჯიზელებს იმისთვის, რომ ეს „ბრბო“ ქალაქში არ შეიშვათ, ქალაქის ზადღისსკენ მიმავალი გზები ხეებით ჩაუფერავთ და დაუტროვით. თაჯიზელები ჩამდენიმე დღე იბრძოდნენ, მაგრამ ზოლოდს დამარცხდნენ და ჩიხანიანებმა ქალაქი აიღეს. მათ იქ ძარცვა და ზოცვა-ფილტვა გაუმართათ და ბრძანება გაუციათ ქალაქელები ერთმანეთს არ დალაპარაკებოდნენ (იქვე, გვ. 71). როგორც წყაროს გამოცემული ვანშარტის, მათ ამ ზომას იმისთვის მიმართეს, რომ ქალაქელებს შეეცებები და შეთქმულება არ მოეცემა.

უნიკალური შესაძლებლობა გვაძლევს გავიცნოთ იმ წერილობით შეთანხმებას, რომელიც

1842-1844 წწ. შირის დაუდგიათ ჩოხანანებს უოფლი საილხანოს ტერიტორიების განაწილების თაობაზე. ამ შეთანხმების შესახებ აბუ ბაქირ დავრჯილები იწერს: „ჩოხანანები კოდე ერობელ შევიდნენ თავროზნი და დიწყეს ძალადობა (მოსახლეობის მიმართ). მათ დადეს წერალობითი შეთანხმება“ (იქვე, გვ. 71). შეთანხმება ითვალისწინებდა შემდეგს: იმ ტერიტორიებს, რის დასაქარობასაც კი ამ თათბირის მონაწილენი უკმაყოფილებდნენ, მათ (ე. ა. დასაქარობს) მიეკუთვნებოდა. ამისათვის, რომ თავიდან აეცილებინათ ურთიერთშეტაკება და დაედასაქარობ. დასაქარებელი ტერიტორიები ჩოხანანებს უნდა დაეწინაურებოდათ. ჩოხანანს სურდას (ან სურდას) უნდა მიეკუთვნებოდა ტერიტორია, რასაც ის დაიქარობდა თავროზის კარბიქიდან და სულთანიდან — ზორანის მიმართულებით; მარანდოდან და ნახკევანიდან — რუმის მიმართულებით, მიწები უნდა მიეკუთვნებოდა მელოქ აზრად და მის ძმებს. არანი, შირვანი და გურჯისტანი (საქართველო) უნდა მიეკუთვნებოდა ემირ იალი ხანის (ჩოხანის ძეს). („თარხი...“, გვ. 71). ასეთი იყო ჩოხანანთა წერილობითი ხელშეკრულება, რომელიც მათ თავროზნი დადეს. ჩვენთვის, რა თქმა უნდა, პირველ რიგში, ისაა საყურადღებო, რომ განსაწილებელ მიწებს შორის საქართველო იხსენიება. ამ შეთანხმების ანალიზისას ურადღებდა უნდა მივიტყოს შემდეგ გარემოებებს: წყარო პირდაპირ აღნიშნავს, რომ ჩამოთვლილი ტერიტორიები ჩოხანანებს ჯერ დასაქარობი და დასაქარჩილებელი ქონდოდათ, ე. ა., რომ ისინი ამ მიწებსა და ილქებს აწინააღმდეგდნენ, რომლებიც მათ რეალურად ზელით არ ებუკათ. ეს მომენტი წყაროდან აშკარად ჩანს და დავს არ იწვევს. მეორე მხრივ, ჩოხანის ძეს — იალი ხანის რომ საქართველო არასდროს არ დაუბუკია, კარგად ჩანს თავი დასახლებულ წყაროს შემდგომი თხრობიდან. შეთანხმება ძალიან მალე ჩაშლიდა, რადგან მელოქ აზრად და იალი ხანის (სულთნის ერთად) მტრად გადაეციდნენ ერთმანეთს. მათ შორის შეიარაღებულმა შეტაკებებამ იჩინეს თავი. რაც მოუვარია, შეთანხმების დადებიდან 1-2 წლის შემდეგ, 1844-1845 წწ. შირის მელოქ აზრად იალი ხანის ხელწილით დასაქარ (იქვე, გვ. 72).

თავროზის ხელშეკრულების ანალიზის შედეგად შეიძლება უცილობლად დავასკვნათ, რომ 1848 წლისათვის საქართველო მონდოლთა ვადლების ქვეშ არ არის და ილხანთა მეშვეობით პეტერბურგში მისი ზეობა და მორჩილებისათვის არ გაბორცილებოდა.

აბუ ბაქირ ად უთბი, როგორც ჯალიარანთა კარის ისტორიკოსი, აშკარად ანტიპატიუარადა განწყობილია ჩოხანანთა (ორბატებისა

და ზუღდუსების) ტომების მიმართ. იქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ თავიდან დასახლებრბასა და სიმაყეს ავტორი არ ჩემბლავს. რაც შეეხება მისი შეიღიშვილის მასან ქუნდის (მცირის) და მელოქ აზრადის მკაცრ დასაბამებს, ისტორიკოსის ამ ცნობას სხვა სპარსული წყაროებიც მოწმობენ. აბუ ბაქირ აღნიშნული აქვს, მაგალითად, რომ მელოქ აზრადმა თავისი საყუთარი მშა — მისი მელოქი შეიპურა, რკინის ვალიაში ჩასვა და სიკვდილით დასჯადა ესე დაატარებდა („თარხი...“ გვ. 72). მელოქ აზრადის უფროს მშაზე, შეიხ მასან მცირეზე კი ისტორიკოსის ნათქვამი აქვს, რომ იგი თავის უოფლი მოკავშირეს ფირ ჰუსეინს სასტაკად გაუსწორდა, ცხენზე გაშობა და რამდენიმე დღე აირგედა მიწაზე, ვიდრე ფირ ჰუსეინი არ გარდაიცვალა (იქვე, გვ. 80). თავისი ძმის მსგავსად, მელოქ აზრადს უამრავი სიმდიდრე მოუხვეჭია. აბუ ბაქირ წერს: „ამბობენ, რომ მას ნაღდ ფულად 800 000 ვერცხლდის დინარი ჰქონდა, ოქროს, პატრიხანი თელებისა და სხვა ძვირფასეულობის გარდა“ („თარხი...“, გვ. 74).

აბუ ბაქირ კოდე ერობელ ახსენებს საქართველოს მეტად საინტერესო კონტექსტში. „მელოქ აზრადი კელაე შევიდა თავროზნი და ასი თათი მშვიტი მეღლი მოუწვა ავტობაქანისა და აჩანის (საქარებად). ისინი ამას ექმოდნენ, რაც სურდათ. მოსახლეობაში კი სასწრაფოთილება იწოდებოდა. ისინი უვლანა სტოვებდნენ საკუთარ ქვეუანს და ზოგიერთი მათგანი მოდიოდა ქალანს (ცუქირობთ, უნდა იყოს გალანი, ვ. კ.); ზოგიც — შირვანსა და დეშტი-ი უოზადში (ე. ა. ოქროს ურდოში, ვ. კ.) და ზოგიერთი კი, საქართველოში“ („თარხი...“, გვ. 74). ეს უაღრესად საინტერესო ცნობა, ცუქირობთ კომენტარს არ საჭიროებს. როგორც თვითშეზღველი სპარსელი ისტორიკოსი მოწმობს, საქართველოში, XIV ს. ამიან წლებში ჩოხანანთა სხვა ტერიტორიებთან შედარებით, ისეთი კარგი სიტუაცია უოფილა, რომ აზრადიანისა და ირანის მოსახლეობა თავისი საკუთარი საზღვარიდან გარბოდა და მეზობელ ქრისტიანულ ქვეუანს აფარებდა თავს. თუ რომ საქართველო ამ დროს მონდოლთაგან სრულიად დამოუკიდებელი არ იყო, ასეთი ნაბიჯის გადადგმა სრული უზრობა იქნებოდა, ჯერ ეთბი, ჩოხანანი ვიკამგებელნი საქართველოს უფრო მეტად ააოტრებდნენ (რომ შესძლებოდათ); ვიდრე საკუთარ საზრდასებელ საზრდას აზრადიანს; და, მეორეც, ცხადია თავროზის მიმართულებას არ მოეწონებოდათ მოსახლეობის ასეთი აყრა — მიგრაცია და მათ რომ საქართველოზე გაველთა ქონდოდათ, მკაცრად დასჯდნენ გაქცეულებსაც და შემფარველებსაც. ცნობის საწოდოობაში კი ეჭვის შეტანა (რამეთუ მისი ავტორი საზრდას აზრად-

იქნაღიანა), ალბათ უკლებლად კრიტიკულად განწყობილ მეცნიერსაც გაუჭირდება. სიმპტომატურია, რომ ღ. ლანგი, შარიალია, იცნობს ამ წყაროს, მაგრამ ჩვენ მიერ გაანალიზებულ უკვე ადგილს სრული დუბლითი უცნობს ვერძღს. არაუხსტად იმოწმებს მხოლოდ ცნობას, მასან ღიღის საქართველოში ნაცულად ღანიშვნის შესახებ.

შელოქ აშრაფის ტარაიის ხატონად გვისუტათებს ახუ ზაქრის შრომის შემდეგი ადგილი: „როდესაც რომელიღაც ემირს ან ღიდებულს აცნობებდნენ „მირ შელოქ აშრაფი გეჰაბის თაგისთანო“, იგი მაშინვე ანდერქს ადგენდა ღა მის სახლში კი, გაქცევის თადარიგს იჭერდნენ. აგი (შელოქ აშრაფი, ვ. კ.) ცხოვრობდა რუბი რაუბი-ში (თავრიზის ვარტუბანი, აშშში რა. შილ ღა ღინმა. მას აქ ეკუთვნოდა 24 ქარვას-ღა, 1500 ქულბაქი, 30 000 სახლი ღა ა. შ. ვ. კ.) ღა მან ზქამან, როგორც კი მისი ღმქრტიტი გამოიცემოდა, ემირები, წარჩინებულე-ბი, მოსამართლეები ღა უფლისწულები დოუ-ყოვნებელი მისულოვენენ რუბი-ა რაშიღი-ში. ეს (განსაკუთრებით) თავრიზს შეეხებოდა, რადგან ქალაქის მოსახლეობა ღა მოსამსახურენი (უო-ველღდღ) მიღოღდნენ ხაყულტო ნაგებობაში („იმარათში“), მთელი ღღე იბანი თაგისი საქ-მოთ იუვენენ დეკავშირებულენ ღა საღამოს ქველ ზრუნდებოღდნენ იქ (რუბი-ა რაშიღი-ში). ზღმ-ში სასოწარკვეთილება იზრდებოდა ღა უკვე სიკვღღლს ნატრობდა. მას (შელოქ აშრაფს, ვ. კ.) დედამაის წურგზე ერთი იქროს დარ-ბეში არ გოღღა, მაგრამ შეგარგოვა კი უკველ-ფერი ძაღაღობითა ღა უღამართლობით. მას 14 საგანძური ჰქონდა. მას (შელოქ აშრაფს) ბეგრი სხვა უკეთური თიგებაც ახასიაღებდა, მაგრამ თუ მათ გომოვუღდეთ, ძალიან ზრძელი თხრობა გამოგვივა“ (იქვე, ვ. ვ. 75). სე-ამომ-წურგადღ ახასიაღებს ახუ ზაქრი თაგის თანა-მღერსეღ ზომანიანი მზქანებლის მოღვაწეო-ბას. რა ხღდებოდა თავრიზში ღა აურებამაქანში, ამ ავტორზე კარგად ალბათ არავინ იცოდა, რადგან იგი თვითონ, როგორც აღწახწენთ, აწე-რბამაქანის ქ. ამარი-ღან იყო, რომელიც თავე-რიზიღან 14-იოღე კმ-ზე მღდებარობდა (სხვათა შორის, რაშილ აღ ღინს ამ ქალაქშიც ეკუთ-ვნოდა მოწრღღლი მიწის ნაკვეთი).

ახუ ზაქრი კიღვე ერთხელ ახსენებს საქარ-თველოს ღა ქ. თბილისსაც კი, აღ ამრი წერს: „ბაიანღიღ ღა ალღი მის (აშრაფის, ვ. კ.) ნო-ერ ღაწინაურებული მონები იუვენენ. როდესაც მათ ღიანახეს, რომ მისი (მათი ხატონის, აშ-რაფის, ვ. კ.) უძღებობა მის საკეთარ მხავე-რებსაც გაღანწედა, ისინი აჩანუღდნენ. ისინი (შეგანუერი, ვ. კ.) ერთმანეთს შეხედდნენ ქ. ვა-ჩანას ღა ქ. თბილისს შორის. (შემდეგ) მათ მღ. მტკვარი გაღღღახეს ღა გემართნენ ღიამა-რატის (ტექსტში — ღიამარიკი, ვ. კ.) ქროიან-

ციისაგენ. აქ, ირივე სიკოცხლს ვაწიანუღდნენ, ზოლო მათი თაგები ვაგეზავნა. რადგან რაფს“ („თარხიბი...“, ვ. ვ. 75).

საერთოდ, ახუ ზაქრის თხრობას ერთგვარი რეზიუმირება ახასიაღებს. მისი მანერა შჭრა-ღი ღა შეუჭშულია. განსხვავებით სხვა სპა-რსელი ავტორებისაგან, მახათნ ვერ ნახავთ ვრცელ დილოგებს, განწოგადებებს, ვრცელ ციტატებს. თხრობა დუკვანიღია, ავტორის აწ-რით, მხოლოდ აუცილებელ დეტალებამღღე. ამ ენიწოღის გაღმოცემისას, ახუ ზაქრა სწოღდ მსგავსი მოსაზრებებით ხღღმღღაწილებს. ამი-ტომაც ჩვენთვის უადრესად საინტერესო, სა-ქართველო — ჩომანიანთა ურთიერთობის ეს უწესკულური ენიწოღი გაღმოცემულია სრული-ად წეიტრალური, სულ რამღენიმე წინადაღტ-ებით. თვით შეგანუების შესახებ ახუ ზაქრა მხოლოდ იმას გვამცნობს, რომ ისინი „შელოქ აშრაფის მიერ ღაწინაურებელი მონები“ იუვენენ, ამ კონტექსტში საინტერესოა ვაგისენწით ავ-ტორის მიერ სხვა ადგილას გაღმოწმებული ცნობა იმის შესახებ, რომ დასჯილ მონღღღ დიდებულთა (მათ შორის საკეთარი მისი) წღც-ვღღღ. შელოქ აშრაფი „განი-ელ (განელ, ვ. კ.) მოწებს აწწინაურებღა“ (იქვე, ვ. ვ. 72), გამოი-ცხული არ არის, რომ წვეთი დასახლებული „მონები“ სწოღდ განეთიღან იუვენენ. თვეს მზრგ მამეზე აბრუ, მოგვანიო მანის (11 ს. დასაწყისი) ისტორიკოსი, შეტ ცნობებს გეაწე-ღის ამ პირების შესახებ. მაგრამ მასთან სა-ქართველო ღა ღიამარიტი საერთოდ არ იხსე-ნიება. მამაწე ცოტა ქვემოთ შეგჩერებებოთ, ახ-ლა კი კვლავ ახუ ზაქრის ტექსტს დავებრუნ-ღეთ. ამგანად, ამ მწირო იმტორიკოსიღღან გე-მომღღანარე, ძნელია იმის გარკვევა, ვინ იყო ღიამარიტი ღა რატომ გაემართნენ მისი ტეტი-ტობისაგენ შეგანუენი. როგორც ჩანს, იგი აგე-ნებულეებს დაზმარება შეიპირდა. თორემ ასტ-თი ნახიჯის გაღღღღმა ბაიანღისა ღა ალღის მზრღღღან უაწრობა იქნებოდა. ჩანს, შემდეგ ღიამარიტმა განწარხვა შეცვალო (ან შეაცვლიერ-ნეს) შესაძლოა საქმეში ჩაერთა საქართველოს მეფე დავით IX, მან შეგანუენი შეიპურა ღა მათი მოქრღილი თაგები შელოქ აშრაფს ახსენ-ს. როგორც აღწახწენთ, ამ დაღღღღმიღღღს შე-სახებ მამეზე აბრუც მოგვითხრობს. მამეზე აბრუ წერს, რომ შელოქ აშრაფს აუგანუღღე ერთ-ერთი გავღღღიანი ემირი დელუ ბაიანღიღ, რომელმაც სძლია აშრაფის ღაწიკრის ნაწილს, ამის შემდეგამ, მამეზე აბრუს სიტყვით, შელოქ აშრაფმა სპარსეთის ერთიღან მოიხმო თაგისი მხედართმთავარი ალღი (ან ალკი). აშრაფმა ალღი დიდი რაოღღენობის ქარსკაცებითა ღა იარაღებით აბღუტრა ღა დელუ ბაიანღის წი-ნაღღღღგე ვაგეზავნა. მაგრამ ამ სპარსული წყა-რის ცნობით, ალღი თაგის ხატონს განუღღა ღა ბაიანღის შეუერთდა უარაბღღში (უფრო

სწორად განჯასა და თბილისს შორის, როგორც ამას ახუ ბაქრა ვეამცნობს): (პაფეზე აბრუ, გვ. 151-152).

ამგვარად, ორი სპარსული წყაროს მონაცემების შეჯამების მეშვეობით, ცოცხლდება საინტერესო ეპიზოდი საქართველო-ჩინეთის ურთიერთობიდან XIV ს. 50-იან წლებში, ეს კი ის წლებია, რომლის შესახებ ივ. ჯავახიშვილის სამართლიანი სიტყვით, ფაქტობრივად არც ერთი ქართული საბუთი არ გავაჩნია.

დასასრულ უნდა აღინიშნოს, რომ ახუ ბაქრის თვითმხილველისათვის ცნობილი დეტალებით აქვს აღწერილი სასახლის ინტრიგები, იმპერატორის უმაღლეს წრეებში დაწინაურების ჭეჭი და შეთქმულები და ა. შ. მოვიყვანოთ ორიოდ კოლორიტულ მაგალითს.

ყვენ ახუ საიდის შეფობის ბოლო პერიოდში (ჩინების დაცემის შემდეგ) კვლავ წაშორებულია 1818 წელს სპეკულიო დასჯილი რაშიდ ად დინის ვაჟი — ღიას ად დინ მუჰამედი, მან ახლო კავშირი დამუხარა ასევე ახუ საიდის ყვენობის მიწურულში დაწინაურებულ ისეუ მუჰაფიზთან. ეს არ მოეწონათ გავლენიან ემირებსა და უფლისწულებს, ახუ ბაქრი მოგვიხიბრობს: „ერთ დღეს ისინი (ამ პირების მტრები, ვ. კ.) შეითქვენ და სულთანიში სასახლის კარბჭის წინ შეეკრიბნენ. ისინი ფიქრობდნენ ამ ორი პირის — ვეჰირის (ღიას ად დინის, ვ. კ.) და მუჰაფიზის შექრობას და დაჯანს. ამიტომაც ისინი იარაღით აღკვეთილენ (მოვიდნენ). ვეჰირი მიჰვდა ამას და მან და მუჰაფიზმა შეფის აპარტამენტებს შეეფარეს თავი. ემირები მოგროვდნენ შეფის (ოთახის) კართან და (ყვენს) განსახილველად შეუგზავნეს (მოსთხოვეს). რომელშიც წერდნენ: „ჩვენ სულთნის მსახურები ვართ, მაგრამ მან უნდა გადმორგვეს ჩვენა მტრები“. სულთან (ამ მო-

თხოვნაში) გააბრაზა, მან შეეკრიბა ემირები, რომელშიც ამ დროს ბანაკში იმყოფებოდნენ ყვენის ცა მათ (ღიას ად დინისა და მუჰაფიზის) მამა, ვ. კ.) დაინახეს, რომ შეფის კარბთან ხალხმრავლობა იყო, გააქცენენ“ („თარბი...“, გვ. 58).

შემდეგ ეპიზოდი შეეხება იმ მექანიზმს, რომლის მეშვეობითაც მდებრეები ყვენის კარზე წინაურდებოდნენ. ახუ ბაქრ ალ უთობი წერს: „ხოჯა აღიშან თაბრიზი ის აგენტი იყო, რომელიც ქოვოლებს (ტექტილებს) უდღულოდა ემირებისა და ქალბატონებისათვის. მას იცნობდა სულთან ოღჯაიი ხათუნიც (ყვენ ოღჯაიით ხუდაბენდეს და, ვ. კ.). ახე რომ, უოველთვის, როცა საქონელი და აუცილებ, ოი ნივთები დასპირდებოდათ, ისინი (ემირები — ქალბატონები, ვ. კ.) მას მიმართავდნენ და ამგვარად შევიდა მათ სამხახურში. იგი გაუნათლებელი კაცო იყო, მაგრამ ადლოიანი და მოქნილი ჰქუა მქონდა და როცა იგი მხარბების (ჩანს ოღჯაიოუს, ვ. კ.) მფარველობის ქვეშ იყო, მან მაღალი მდგომარეობა მოიპოვა“ („თარბი...“, გვ. 48). ამგვარად, ყვენის კარზე დასაწინაურებლად სპირო არ იყო წრაკოთხეის ცოდნა, განათლება და ა. შ. მოყარი იყო ყვენისა და შიხა კამარლიის წევრების ნდობის მოპოვება. სამწუხაროა მხოლოდ, რომ ახუ ბაქრი არაფერს გვაუწყებს ამის შესახებ, რა პირციხით აწინაურებდნენ მონღოლები მანინდელ მენეჯერ-ვარსკვლავმაცხველებს.

ახუთია ახუ ბაქრ ალ უთობი ალ ამარის „შეიხ უჯიების ისტორიის“ ცნობები საქართველოს შესახებ. ვფიქრობთ, ქართულ ისტორიოგრაფიაში ამ ცნობების შემოტანით და ჰაფეზე აბრუს თხზულებასთან მათი შეჯერებით ეპოქა მდიდრდება, მართალია „მტრისაგან დაწერილი“, მაგრამ მთი უფრო ხანტერებო და ხაუტრადუბო წყაროთი.

იაკოვ ასუაშვილი

ბერძნული ახალშენები ქვემო ქართლში

ბერძენი ხალხის ჩამოყალიბება დაიწყო ძვ. წ. II ათასწლეულის დასაწყისში, როდესაც ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე გადასახლდნენ პროტობერძული ტომები — აქველები და იონიელები, ხოლო ძვ. წ. XII საუკუნიდან — დორიელები, რომლებმაც ადგილობრივი მოსახლეობის (მელასები და სხვ.) ასიმილაცია მოახდინეს.

ბერძნული კოლონიაციის ეპოქაში (ძვ. წ. VIII-VI სს.) შეიქმნა ბერძნული კულტურული ერთიანობა და გაჩნდა სერთო საკუთარი სახელი „ელინები“. რომაელებმა ელინებს უწოდეს „გრეკო“, რაც შემდეგ ევროპის ხალხებმაც შეითვისეს, ელინიზმის ხანაში აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთში გავრცელდა სერთო ბერძნული ენა „კოინე“. ძველმა ბერძენებმა შექმნეს მაღალი კულტურა, რომელმაც დიდი გავლენა მოახდინა ევროპისა და წინა აზიის ხალხთა განვითარებაზე.

საბერძნეთს, როგორც ერთ-ერთ უძველეს კულტურის ქვეყანას, ოდიოგანვე მჭიდრო კავშირუბიერთობანი მქონდა საქართველოსთან. საქართველოში ბერძნების პირველი დასახლებების გაჩენა შავი ზღვის სანაპიროების ანტიენ. სიურ ბერძნულ კოლონიაციას უკავშირდება. ანტიკური ქალაქები აქ წარმოიქმნა ძვ. წ. VIII-VI სს.-ში, ე. წ. დიდი ბერძნული კოლონიაციის შედეგად. ანტიკური ქალაქების დაარსებას წინ უძღოდა ბერძენთა სავაჭრო ურთიერთობა ადგილობრივ მოსახლეობასთან, უპირატესად VII-VI სს.-ში იქ უკვე არსებულ კოლხეთის დიდ სამეფოსთან და სავაჭრო ფაქტორების დაარსება. რომელთაგან ზოგიერთი შემდეგ ქალაქად გადაიქცა. ძვ. წ. VIII ს. გაჩნდა შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე პირველი ბერძნული დასახლებანი, მათგან უძველესია სინოპი და ტრაპეზუნტი. ძვ. წ. VIII ს. II ნახევარში ეს ახალშენები კაზიურულუბმა გაანადგურეს და მხოლოდ ძვ. წ. VIII ს. დასასრულს დაიწყო ბერძნული ქალაქების აღმოცენება: ძვ. წ. VIII ს. 30-იან წლებში მცირე აზი.

ის ბერძნულმა ქალაქმა მოლტმა დააარსა ახალშენი სინოპი, VI საუკუნის დასასრულს ფოკეამ — ქალაქი ამისოსი... ძვ. წ. VI საუკუნის II ნახევარში ბერძენთა ახალშენები გაჩნდა შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზეც: ფასოსში (ფოთთან), ღიოსკურიაში (სოხუმთან), გენოსში (ოჩამჩირესთან), პტიუნტში (დღევ. ბიჭვინთა).

ბერძნულმა სამყაროს ურთიერთობა საქართველოსთან, კერძოდ აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთთან, იწყება ჯერ კიდევ ე. წ. აქურ (მიკენურ) ხანაში და ასახულია არგონავტების მითში. არგონავტების თქმულების წერილობით წყაროებში ძვირფასი მასალაა დატული ქართველ ტომთა დასავლეთის გაერთიანების — აიას ანუ კოლხეთის შესახებ, შის დიდებასა და ბრწყინვალეობაზე. გადმოცემულია ცნობები ძველ ქართველ ტომთა ეთნოგენეზის, მათი დიდ ტერიტორიაზე გავრცელების, ცხოვრების პირობების, პანთეონისა და სხვათა შესახებ. ამოლონიოს როდოსელის (ძვ. წ. III ს.) „არგონავტიაში“ პირველადია მოხსენიებული მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი ქალაქი კუტაია (ჭუთაისი), დამოწმებულია კოლხეთის სხვა გეოგრაფიული პუნქტებიც.

ბერძნულ კოლონიაციას ამ მხარეში დიდი წარმატებები არ მოჰყოლია და ფართო მასშტაბები არ მთვლია. ამის მიზეზი ის იყო, რომ ბერძნული კოლონიაციისას კოლხეთში უკვე არსებობდა პოლიტიკური ორგანიზაციის უმაღლესი ფორმა — კოლხეთის სახელმწიფო, ქალაქური ტიპის დასახლებებით, განვითარებული სანაპიროლი და ხელოსნური წარმოებითა (ლითონის დამუშავება, კერამიკული და საფეიქრო წარმოება, მხატვრული ხელოსნობა) და ფულადი მეურნეობით.

კოლხეთის სამეფოს საბერძნეთთან ურთიერთობას უკვალოდ არ ჩაუვლია. ...თავისებური და განუმეორებელი ძველი ბერძნული კულტურა საფუძველი და გარკვეულად უმაღლო მაგალითი გახდა კაცობრიობის შემდგომი კულტურული განვითარებისათვის (ქართული სამეფოთა ენ-

ცკლოპედია, ტ. 8, თბ., 1984 წ., გვ. 331). როგორც ისტორიულმა ხანაშვილემ დაგვანახა, ბერძენთა წინაპრების მიერ გაცემული ზღა და გადმუხლი ზიდი კვლავ საჭირო და აუცილებელი ვახდა ამ ორ ხალხთა შემდგომ ურთიერთობაში. ბერძენთა ხელახალი მოხვლა საქართველოში შრავალი საუკუნეების შემდეგ ვანახლა და მეფე ერეკლე II სახელს უკავშირდება.

ისტორია ბერძნული საქაროს კოლხეთთან ურთიერთობაში გამოყოფს 2 ძირითად ეტაპს. პირველი მოიცავს ძირითადად ძველი წ. აღ. VI ს-ს, მეორე კი — ძვ. წ. აღ. V-IV საუკუნეებს. XVIII ს. ბერძენთა საქართველოში მოხვლა და მათი ქართველ მიწაზე აღსახლება, რომელიც XX საუკუნის I მეოთხედიამდე გაგრძელდა, შეიძლება ახალ ეტაპად მოგვეხსენიება.

ბერძენების ჩამოსახლება საქართველოში სამ. თანადრო წარმოების ისტორიას უკავშირდება. ერთდრო მეფის მიერ გატარებული ენერჯული ღონისძიებების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი იყო საშობადნო (სპილენძის, ოქრო-ვერცხლის, თუჩის, რკინის) წარმოების აღორძინება.

ამ საქმეს მცოდნე ხალხი სჭირდებოდა. მეფეს ვაგონილი ჰქონდა, რომ ძველად საქართველოში მადნების დამუშავებას ჰქონდა ადგილი, მის დროს კი აქ მადნის ოსტატო აღარავინ იყო. 1774 წლიდან დაწყებული ზრუნვა ამით დამთავრდა, რომ მეფემ მოახერხა ოსმალეთთან მადნის მხოლოდ ბერძენების ჩამოყვანა. როგორც ქართველი ისტორიკოსი ომან ბერბუღლაძე გადმოგვცემს, გიუმბინაში მცხოვრები ბერძენები საპოვნელით დასამზადდნენ ერეკლე მეორის ჩამოსულაყვენ მის სამეფოში და მადნის სახადოებში ეწეუვნათ, რითაც თავიდან აიცილდნენ თურქების სულთანის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ჩაგვრას, ადამიანურ დამკირებას.

მეფე ერეკლემ ბერძენთა მემკვიდრით 1778 წელს ახტალასა და ალავერდისა ააშუშავა რკინის, სპილენძის, ვერცხლისა და ოქროს სახადოები, მაღე საქმე ასე აწყობილა, რომ ოსმალეთის სამთომადნო ქარხნებში გამობრძმებულ მუშებს პირველ წელსვე ქვეყნისათვის 1500 კოლოკარაში წინადა ვერცხლი და სპილენძი მიუციათ.

ამ გზით ერეკლე II შესანიშნავად ვაადიდა სამეფოს შემოსავალი, რაც სათანადოდ გამოიყენა კოდცი „საჩუქრებით, „ქამაგიჩით“ მან ლეკთა ბელადები ვაიეროგულა, ლეკთა რაზმები დაიქირავა, სხვები კი მორიგე ლაშქრის მემკვიდრით აღავა და ქვეყანას მშვიდობა მოუტოვა“ (წ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორია, თბ., 1962, გვ. 399).

მადნებში მომუშავე ბერძენების საქმე ცუდად მოეწყოქერ იყო და, ავარიის სახანოს გამგე-

ბელმა ომარ ხანმა 1785 წელს აიღო ახტალა. შემდეგ კი ირანს გამგებელმა აღმასმდნე ქანმა დაარსა და აიკოო ალავერდისმდე მიწები მის სახადოები. აქ მომუშავე ადამიანთა დიდი ნაწილი დაზოცეს, ხოლო ვინც გადაარჩა, ოქახე-ბიანად გაუადგეს. მუშათა მხოლოდ მცირე ნაწილმა მოახერხა მტერს გაქცეოდა და ტყვეობა და ელვარსა მთებისათვის შეეფარებინა თავი. XIX საუკუნეში რუსეთის მოახერხებამ, აჩა-ადამიანური კანონების შემოღებით, უკიდურესად მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენა ხელოსნები. მათ უარი თქვეს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ პირობებზე, მუშების დიდი ნაწილი (ნა. ბევარზე მეტი) შემშილმა და ემიგრებამ ოსმალეთს, ხოლო ძალზე მცირე ნაწილმა, რომელიც ჭირსა და ვარაშს სასწაულებრივად გააფურჩა, მიატოვა მადანში მუშაობა და მიწათმოქმედებას მიხეო ხელი. ასეთი გზით გაჩნდა ქვემო ქართლში პირველი ბერძნული ახალშენები — კოლისი, ავადანი, ოფრთი და სხვ.

შემდეგ, ეტაპი საქართველოში (და მთელ კავკასიაში) ბერძენთა მასობრივ ემიგრაციასთანა დაკავშირებული. კონკრეტულ შემთხვევებში ბერძნული ახალშენების მოწყობის ინიციატორად მეფის მოახერხა გამოდიოდა.

თანამდებრივ საბერძენეთის ისტორია იწყება ოსმალეთის მიერ კონსტანტინეპოლის აღების (1453 წ.) დროიდან. ოსმალთა დაპყრობებმა, რომლებიც XVII საუკუნის დაშლემამდე ვრცელდებოდა, შეაფერხა ქვეყნის სიცოცხლე-წინაშეური და პოლიტიკური განვითარება. მეოთხე-რამეტე საუკუნის დამლევსა და შეცხრამეტე საუკუნის დამდეგს რუსეთსა და ოსმალეთის შორის ომებმა შეარტიეს ოსმალეთის იმპერიის ძლიერება. ამ პერიოდიდან რუსეთის მეფის მოახერხა იღებს ზომებს, რათა ოსმალთა (ოსმალეთის, ოსმალეთის სულთნების დინასტია) იმპერიიდან კავკასიაში ორგანიზებულად გადმოესახლებინა ბერძენები და სომხები, ჩაცხალდებინა ისინი თურქეთის მოსაზრდეს რაიონებში და აქ, როგორც ურთიგულეობი წინამავალი რაზმები, შეულოდა. კავკასიაში (მათ შორის საქართველოში) ბერძენთა გადმოსახლების საქმეს ხელმძღვანელობდა 1810 წელს სეციალურად შექმნილი „კავკასიაში თურქეთიდან ქრისტიანთა გადმოსახლების კომიტეტი“, რომელიც მცირე აზიაში სასურველი საქმიანობის შედეგების მოსახლებადა, ძირითადად სასულეირო პირებს იუენებდა.

ქერ კოდცი აკრამანის (ახლანდ. ქ. ბელაგოროდ-დნესტროვსკო, ოდების ოლქი) რუსეთ-თურქეთის შეთანხმებამ (კონვენცია) 1828 წლის 25 სექტემბერს, როდესაც დამარცხებული თურქეთი იძულებული ვახდა ხელი მოეწერა აკრამანის კონვენციისათვის, რომლის თანახმად რუსეთს ვადებოა სოხუმი, რედუტ-კოდცი (ეწოდებო) და ანკლია, ხოლო 1828-1829 წლებს

27 თებერვალს რუსეთ-ოსმალეთის ომის შედეგად დაიღებულმა ადრიათიანის საზღვო ხელშეკრულებამ საბოლოოდ დაამკვიდრა რუსეთი შიორკავკასიაში და დაარქარა საბერძნეთის ხალხთა ეთნოკონსერვაცია ოსმალთა ჩაგვრისაგან.

ბერძნები რუსეთის ქარზი მსახურობდნენ და სავაჭრო ნაწილიც კი არსებობდა „ბერძნული რაზმების“ სახელწოდებით. როდესაც, სხვაგვარ ხელშეკრულების ძალით, რუსეთის ქარზმა დასცალა არზრუმ-ბაიბურთ-გუმისხანი, ბერძნებს უფლება მიეცათ დაბრუნებულაყვენ უკან — თავიანთი საშობლო საბერძნეთში, მათ სანაცვლოდ თურქეთი მოითხოვდა საბერძნეთში შიორი თურქების განთავისუფლებას და შშობლიურ ადგილებში გადმოსახლებას, ერთი სიტყვით, შეთანხმების საფუძველზე ორმხრივი გაცვლა უნდა მომხდარიყო.

თურქეთში მცხოვრებმა ბერძნებმა საშობლოში წასვლას კავკასიაში წაიხსნა აქობინები. მათ აქ ცხოვრების უკეთესად მოწყობას უწინასწარტყვეულებდნენ. ბერძნებმა აჭერად შეამდგომლობა აღძრეს კავკასიის მეფისწავალ ა. თ. პასკევიჩთან, რომელიც აშკარა ეროვნული ჩაგვრისა და რუსიფიკაციის კურსს ატარებდა. ათია ისინი საბერძნეთში კი არ დაბრუნებინათ, არამედ რუსეთში დაესახლებინათ.

თურქეთის მთავრობა ეწინააღმდეგებოდა ასეთი ნაბიჯის გადადგმას. ჯერ კიდევ საბერძნეთ-თურქეთის ომის დროს (ე. წ. ბერძნეთი, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა დამოუკიდებლობისათვის, 1821-1829 წ.წ.) ბერძნები შემოიხიზნნენ რა საქართველოს ტერიტორიაზე, თურქეთის მთავრობა მოიხიხვდა მათ დაუპოვებლად უკან დაბრუნებას (ს. უაუზნიშვილი, ტ. IV, ბერძნების დასახლება საქართველოში, თბ., 1928 წ., გვ. 222). ამ ფაქტთან დაკავშირებით კავკასიის სამხედრო და სამოქალაქო ხელისუფალი ა. პ. ეროვლივი წესტელროდენ წერს: „რა საბუთით უნდა მიეცეთ უკან გადასახლებული ბერძნები, ვახსენონ 1820 წლის ამბები, როდესაც თურქები აჩანებულ გურიასა და აჭარას ეხმარებოდნენ“ **АКТЫ**, VI 4 2, 83-144).

ეროვნული ჩაგვრისა და რუსიფიკატორული კურსის გამტარებელმა პასკევიჩმა არ დააოვნა მოქმედება. 1829 წლის 29 ოქტომბერსვე გაუგზავნა შეფეს პატაკი, სადაც აღნიშნავდა, რომ თურქების ქრისტიანები ეხმარებოდნენ რუსეთის ჯარს და ახლა მათი დატოვება თურქეთში საშიში იქნებოდა. გზავნილებას ამთავრებდა სიტყვებით: „საჭიროა დავუფასოთ ღვაწლი და გადმოხასხლოთ“ **„Кавказ“** № 9, 1864 წ. „Грехи на цалке“ „გადმოსახლების კომიტეტის“ პირველ დონისტივად თანამედროვე თურქეთის აზიური ნაწილიდან — ანატოლიიდან 1813 წელს ბერძნეთა 120 ოჯახის ჩამოსახლება და ადამიანთა-ხანის

(1742-1797 წ.წ.) მიერ აობრებული დღევანდელი თეთრა წყაროდან 10 კმ-ით დაშორებული სოფ. წინწყაროში დროებით დასახლებულნი იყვნენ ჩაიოვანოები. ისინი რამდენიმე თვის შემდეგ გადაიყვანეს ორალეთში (დღევანდ. წალკის რაიონში) და ქართული სასოფლარების — ტაშალას, ამაზის, ბარეთის, ოღეთისის, კობტას ადგილას გაჩნდა ბერძნული ახალშენები — ხაღიკი, ახალიკი, მაშუკი, ნარდევანი, შიპიაკი, ავრეთვე, ვერტუკი, სანაბერი, თაქ-კილიხა და ლაქია ანუ ჩება (ამ ძირითადად ქართული ეთნიკური დასახლებულ ოჯახებს შემდგომში შეეცვალა ქართული გვარები).

1829 წლის სექტემბერში გუმისხანიდან და მედიანის რაიონებიდან ბერძენ კლდრისხტთა 100 ოჯახი დაიძრა ორალეთისაკენ, ისინი უნდა ჩამოსულაყვენ წინწყაროში (როგორც ამ მხარის შესაკრებ, გამონაწილებულ პუნქტში) და იქიდან წალკის ავარქმინილი, ნაოხარი სოფლების ტერიტორიაზე გადასულიყვენ.

1829 წლის 15 ოქტომბერს ბერძნული უკვე მოხლან წინწყაროში. ერთიანს ზეხოსანთა ასეულის კამიტანი კამენკო, რომლის განკარგულებაშიც იყვნენ გადმოსახლებული ბერძნები, მოახსენებს ტფილისის სამხედრო გუბერნატორს სტრელკოვს, რომ წინწყაროში ჩასული ბერძნები ავად ზღვებიან და, რომ ორი კვირის განმავლობაში ვარდაიყვალა 7 კაცი.

მოხსენებაში აღნიშნულია: „15 ოქტომბერს იყო 235. ნახევარ თვეში ავადმყოფობისაგან ვარდაიყვალა 7. დანარჩენ 227 კაციდან: 108 არის გუმისხანიდან, 224 სპილენძის ქარზიდან, 198 ბაიბურთისა და ქოასას სოფლებიდან“ (საქართველოს სახელმწიფო არქივში დაცული საისტორიო არქივი, ფონდი 8-9, საქმე № 4).

1830 წლის 22 თებერვლის მონაცემებით, ბერძნები ისევ წინწყაროში არიან. ეს ირკვევა სამხედრო გუბერნატორ ზაველეისკისადმი ბერძნეთა თავის (იუზუპის) თეოდორი ზაინაპულას მიწერილობიდან. „საჭიროა მიეცეს მათ მიწა, სხნავ-სათესი, სათიბი, საძოვარი, ბინების ასაშენებლად ზეცუვე და ფულადი დახმარება“ (სტეპან, ფ. 8-9, საქმე № 1, გვ. 16-17).

ზორჩალოს მამასახლისისა და „გადმოსახლების კომიტეტის“ შორის წარმოებულ ქრონოლოგიკურ მომორიოდან ირკვევა, რომ ბერძნეთა ვარკვეულ ქაფუცს სამოსახლოდ აურჩევიათ ქართული სასოფლარი ბეშქენაშენი (დღევ. ბეშთაშენი, წალკის რაიონი) და იქ დასახლებულან 1830 წლის გაზაფხულზე. ამას მოჰყვა ბერძენ კლდრისხტოროთა შემდეგი ტალღები. გამომგზავრებას ხშირად წინ უძღვოდა სასოფლოებელი მხარის დაწვერვა. 1830 წლის 20 მარტს ქალაქ არზრუმის (ერზრუმის) 75 და კვემო ბაზიანის სინკაის 20 ბერძნული ოჯახი წალკაში ადგილებს დასათავლიერებლად აგზავნიან სამ ბერძენს

— მიზეთი კონსტანტინის, გიორგი მიხაილესა და შარტა დელას.

არსულ მსიონერთა ჩატანილმა დადებითმა პასუხმა და რუსეთის ცარიზმის მოხელეთა ხელგაშლილობამ აშქრად წააღიარებინა დასწრა ანა თუ 125, არამედ ბერძენთა 1025 ოჯახი, 1 ათასი კაცის შეზადენლობით. ისინი ძირითადად მიწათმოქმედნი და შესაქონლენი იყვნენ. ემიგრირებული წაღიარებულნი მოდიან გაკადრული მარშრუტით: არზრუმი-უარსი-გუმბირი-ტფილისი-კოდა-ეკატერინოფოლი (ლაუქსემბურგი)-შინდლარა-წალკა.

ბერძენთა ამ დიდმა გუნდმა თრიალეთის მიწა-წყალზე შეავსო და სიყოსების ხელი შთაბერა 18 სოფელს. მათ უმრავლესობას უწოდებს ამ ძველი თურქული სოფლების სახელები, საიდანაც ისინი გადმოსახლდნენ: ავანდო (სოფელ თეზის), ბარმაქიზი, კარაიქი (ყოფ. ბუთი), წაღკა (თრიალეთი), ქვემო ხარაბა (ხაბა), უარკომი(ლიპი), ლივანი (კარკოტა), ჩოლომანი (ამბოტი), გედაქლარი (კლდეკარი), დარაიი (ფარება), კუშჩი (ლოშო), შუა ხარაბა (ახლდაბა), ოლიანგი (მანუა), აიაშმა (თფთი წყარო), უაილქილისა (ბოვანი), ონი (ავლადი), აშაღა (ქარუშეთი), ხაქოი (კრიცი), თაზხარაბა (ხორბი), ჩოქილისა (ქვემო ხორბი), იმის გამო, რომ გადმოსახლებულებს არ იყოთ მიწის ნაკვეთები, წაღკის სამშრეთით, მთავ კლომენტზე, სოფ. გომარეთთან ახლოს (დღევ. დმანისის რაიონი) დაიარსეს სამი სოფელი: ერგოზოლი, ამბარლო (დღევან. ვანხა-ლება) და დემირბულატი.

ქვემო ქართლის დასახლებული სოფლების მიწება გუთვონადით ქართველ მეზობრეებს: მაღალმთიელებს, ელიოზივილებს, ბარათაშვილებს, ციციშვილებს, ჩავანიშვილებს, სააკაძეებს, შარაშიძეებს, ორბელიანებსა და სხვ. რასაც ადისტრუტებს მრავალი დოკუმენტა. მათ შორის „გადმოსახლებულთა კომიტეტის“ მიერ შედგენილი და რუსეთის იმპერიისადმი წარდგენილი უწყვისის პირი, იგი ასეთი ფორმითაა წარმოდგენილი:

- № 1. ანუამად ბქეია
- 2. ბეშაშენი
- 3. შუფიკელი
- 4. კარაიქი
- და ა. შ.
- წინათ ერქვა ბეშქენაშენი
- ერქვის სოფელი ბუთი
- ქეოთვის
- შემამულე მაღალკვს
- სახაზინია
- იახად ელიოზოვს

ბერძენ-ემიგრანტთა მოსვლა დროდადრო აქტიურდებოდა წყირიმის 1853-1858 წ.წ. და

რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომების პერიოდში. თურქეთიდან ბერძენული ემიგრანტების მოსვლის ხიზნების მოსვლა საქართველოში, თუ XIX საუკუნეში, არამედ XX საუკუნის 20-იან წლებამდეც არ შეწყვეტილა.

1855 და მომდევნო წლებში გადმოსახლებულმა ბერძენებმა რამდენიმე სოფელი დააარსეს აპარაში (მათფის ახლოს), აღმოსავლეთ საქართველოში, თერაქწყაროს რაიონში. კერძოდ, დღევანდელი ბერძენები სოფელ წინწყაროში დასახლდნენ 1855 წელს. სოფლებში — ლოდ და პატარა ირაავი — 1865 წელს, ქაჯაშენსა და ივანოვასში — 1872 წელს. ამავე ხანებში გაჩნდა დასახლება ნეონ ხარაბა წაღკის რაიონში, ციხესტყარი ბორჯომის რაიონში და სხვ.

1914-1918 წლების პირველმა მსოფლიო იმპერიალისტურმა ომმა კავკასიაში ბერძენთა ახალი გადმოსახლება წარმოშვა, ხოლო ლონდონის კონფერენციამ (1922-1928 წ.) გამოიტანა სპეციალური დადგენილება თურქეთში მცხოვრები ბერძენების საბერძნეთში მცხოვრებ თურქებზე გაცვლის თაობაზე. აშქრადაც ბერძენების დიდმა ნაწილმა დაბრუნება არჩია ანა თავის სამშობლოში, არამედ სსრ კავშირში, კერძოდ, კავკასიაში. არჩევნი გასახლება. მათ უკვე აქ ადრე მოსული თავიანთი მიწა-წყლის ხალხისაგან, ახლობელ-ნათესავთაგან იყოდნენ, რომ უოფელი ცარიზმის რუსეთში ცხოვრების შედარებით უკეთესი პირობები შექმნა ოქტომბრის რევოლუციამ.

კავკასიაში (მათ შორის ზღაპრულად აღქმულ საქართველოში) ხსენებულმა ნაქაბმა წერტილი დაუსვა უძველესი დროიდან მოყოლებულ ემიგრირებულ ბერძენთა მოძრაობას.

მენშევიკ-დაშნავთა ნაციონალისტური პოლიტიკის გამო 1919-1920 წლებში კავკასიაში მცხოვრებ ბერძენებს შორის გაჩნდა უკან, საბერძნეთში დაბრუნების ღტოლვა, რაც ბერძენ მოსახლეობას დიდი მატერიალური, მორალური და ადამიანური მსხვერპლის ფასად დაუქდა (შეწუდა მხოლოდ საქართველოსა და სომხეთში საშპოთა ბელისფულების დაშვარების შემდეგ). ერთგვარადაც მოკლედ თუ შევაქაშებთ ბერძენ-ელინთა, ამ უძველესი კულტურის მქონე ხალხების ისტორიას, უნდა ითქვას შემდეგა: მათი ძირითადი სამშობლო საბერძნეთია, სადაც მ.შ მილიონზე მეტი კაცი ბინადრობს. 1978 წლის მონაცემებით ისინი მთელი მოსახლეობის 99%-ს შეადგენენ ბერძენთა ცხოვრობენ უწმულ კვაპრისზე (78%), ეგვიპტეში, იტალიაში, ალბანეთში, კანადაში, ავსტრალიაში, აშშ-ში და სხვაგან. ლამარკოვინ ახალ ბერძნულ ენაზე, რელიგიით მართლმადიდებელი ქრისტიანები არიან. დედაქალაქია ათენი (დღეისათვის — 3 მილიონზე მეტი მცხოვრებით).

კავკასიაში ბერძენი მოსახლეობის სამი დიდი მხარე გამოიყოფა: საქართველოში — ქვემო

ქართლი (წალკის, თეთრ წყაროს რაიონები). სოხუმის მიმდებარე რაიონი (აფხაზეთის ასსრ) და ჩრდილო კავკასიაში — ქაზნოდარის მხარეა და სხვაგან.

ენობრივად ისინი ორ ჯგუფად იყოფიან: ბერძნულენოვანი ელინოფონები (საყუთარა სახელი — „რომის“, უფრო იშვიათად — „გრეკოს“, „ელინოს“ და თურქულენოვანი „ურუმები“. ურუმები ლაპარაკობენ თურქული ენის განსაკუთრებულ დიალექტზე, უფრო სწორად, იმ ენაზე, რომელიც მათ იძულებით შეესწავლეს თურქეთში გადასახლებისა და ბერძნული ენის გამოდევნის წყალობით. ბერძნულენოვანებს აქვთ ლიტერატურული ენა და დამწერლობა, წესიერად ისეთივე, როგორც მათ სამშობლო-საბერძნეთში მცხოვრებლებს.

საქართველოში მცხოვრები ბერძნები საუბრობენ რუსულადაც. ეს ენა იყის ძირითადად მოსწავლე ასლგაზრდობაში, აგრეთვე, მაშაკაცობაში, რაოდენსაც ურთიერთობა აქვთ მახლობელი სოფლების მცხოვრებლებთან; ბერძნულ სოფლებში საქმის წარმოება რუსულ ენაზე.

ურუმ-ბერძნებმა იციან აზერბაიჯანული, თურქული, ქართული და რუსული, შედარებით ნაკლებად, სომხური ენები. არსებობენ ორენოვანი სოფლებიც. სადაც ბერძნები ლაპარაკობენ როგორც საყუთარ ბერძნულ, ისე სომხურ, ან ქართულ ენებზე.

ჭარაფობენ, რომ თრიალეთის ურუმთა, განსაკუთრებით ძველ ქართული პროვინციებიდან მოსული გუიმიშნელებისა და აანენების ეთნოგენეზში გარკვეული როლი შეასრულეს ლაზებმა. მათს უფროში შემონახულია ძველი ქართული ტრადიციებიც.

აჭარასა და აფხაზეთში მცხოვრები ბერძნები მისდევან თამბაქოსა და ჩაის მოყვანას, შებოსტნობას, მებაღეობას, მეფეხეობას; თრიალეთის ურუმების შთავარი საქმიანობა მიწათმოქმედება და შესაქონლეობაა. ბერძნები ცოცხილი არიან როგორც საუკეთესო კვათხურები.

ქვემო ქართლის ორი სოფლის (წინწყარო, იფრეთი) მცხოვრებმა ეთნოსმა, ისტორიული წყაროებისა და საარქეო მასალების შესწავლამ, საფლავის ქვების წარწერებისა და მონახლეობასთან საუბარში შეტად უცნაურ საიდუმლოებას ახადა ფარდა — უკუაწილიაღიის ფაქტს წინაშე დაგაყენა.

ქვემო ქართლში წინწყარო ერთ-ერთი უძველესი სოფელია. XVII საუკუნემდე დღემოდელ წინწყაროს ერქვა სამეხრეო. XVIII საუკუნის I მეოთხედში სამეხრეოს ცვლის წინწყარო, რომელიც 1671 წელს ერთ-ერთ დიდ დასახლებულ პუნქტად, ხოლო ვახუშტი ბატონიშვილის აღწერის მასალებში სახასი სადღეოფლო ქალაქად იხსენიება.

წინწყაროს ეტიმოლოგიის თაობაზე მხოლოდ ერთი მოსაზრება არსებობს (და ჩვენი აზრით,

არ უნდა იყოს მოკლებული კვლევების). რომ ვადმოცინოთ, დასახლება წინწყარო უფრო სიც იხევა განლაგებული, რომ წყარო კვლავ ოქანისათვის ცენტრალურ ადგილს წარმოადგენს; უფრო მათგანის წინაა, აქედან წარმოსდგა სახელწოდება „წინ-წყარო“.

წყაროსთან დაკავშირებით ვახუშტი ბატონიშვილ წერს: „იქ არს წყარო: უფრო მით მოხარაშო მარცვალნი რომელიმე და დღეთა შენა მარაშო, ვერაოდეს მოხარაშეს. ვარნა სასმელად და სახმარად კეთილი“ (ვახუშტი, საქართველოს გეოგრაფია, თბ., 1904., გვ. 82).

წყაროს ეს თვისება შეუნიშნავთ აქ დასახლებულ ბერძნებს, დამხვედურ ქართველთა და ხანისათვის მიუღიათ მხედველობაში და წყაროსთვის თათრულად „ქოთი ფუნვარ“ ფიქიან: „სუფა წყარო“ უწოდებიათ.

ქალაქ წინწყაროს სათავეში ედგა მამასხლისი, სახელად ბირთველა (შდრ. ციხე-სამაგრე ბირთვისი). აგივე ვახუშტი გავუწყებს: „სამხრით არს წინწყარო, ქალაქი მცირე, მოსაელიანი, კეთილ-მაკვანი, მაღალს ადგილზე მდგომი“ (აგვი).

„დაბატრლამაღში“ [ქართული სახელწოდება სამართლის ძველი, შეადგინა მუზეუ ვახტანგ VI-მ 1707-1708 წწ.] წინწყაროს გარაგებისათვის (179) აღნიშნულია: „წინწყაროს სამეხრეო, მებრძვ მოხანს, მანვე დაფარცხოს. წინ-წყაროელი შემოზიდოს. წინწყაროს დღდა: შეადს ათეულზედ ერთი; ათეულზედ კოდან-ბევარი, სადაც ბრძანდება იქ მოიტანოს. წინ-წყაროელთა სტეს: წინწყაროს ცილიანს (ცალიანს) მალი I მიზალთინი და ორი შუარი. აქედან ხუთი ახაზი ბატონს და უზალთინი მაღლეს (მაღლის ამტარეი მოხელე); სახვანი მარ-ჩილი შეიდი, საშობოო ცხვარი შეიდი. ცხობი — ლატრა 2, ძრახმა 1, ქაშანი 30, კვარცხანი 30, საიდგომო ცხვარი 7, ბატკანი 6“ (გვ. 708).

1707 წელს წინწყაროში ჰუავე ეპისკოპოსი, 1717 წელს მებატონეა პაპუნა ზურაბიშვილი (მართაშვილია შტო-გვარი, აწარმოვა გვარი „დიდმა ზურაბში“).

1721 წლის აღწერით, წინწყაროში ცხოვრობდა 110 გამოწმენი უნა და 34 ბოვანი, რომლებსაც გარკვეული გადასახადი ჰქონდათ შეწერილი ბატონთა და აზნაურთა სასარგებლოდ. წინწყარო ეფუძვნოდა I მებეტონს, 6 აზნაურსა და დედოფალს. აზნაურებზედ ახსენიებინ: ჩარი, იფეთა და ბირთველა დიარაშვილ-ვარნო. ზაშვილები (დიარაშვილები ამჟამად სიღნაღის რაიონის სოფ. ქვემო მაღაროში ცხოვრობენ), უნა-გლეხებზედ მოიხსენიებინ: მამასახლის ბირთველა დიარაშვილის ძმები — ბერუა, ზალა, ძმისწულიანი — ავთანდილ, მანუჩარ, ზურაბ ყარაშაშვილი, ადელი როსტომა, ეაზარა და თემუა ფანისაშვილები, გოგინა ნაზარაშვილი, ზაღია ქორიდილიშვილი, ნასყიდა ზუბუაშვილი.

შიდა ბოციკაშვილი, ზურაბ პენიაშვილი, გე-
რდია და გოგია ამირხევაშვილები, ნასიდა, ხე-
ჩანა და ვრსა მაწმინდელები, შაქარა ქავა-
ნიშვილი, ნასიდა მასიაშვილი, ზაია დათა-
შვილი, მაინდურა ქავახიშვილი, აღავერდა სუ-
თაშვილი, ხეჩა ვარძელაშვილი, გაცანა ახუ-
შვილი და სხვ.

1818 წელს წინწარმოი შიხინებენა გვა-
რება: პავლესშვილი, სიმინეშვილი, თოფრია-
ლაშვილი, ქაროველიშვილი, ვადიგაშვილი (ცხსა,
ფ. 489, მ. 1-ბ. № 29, ცურ. 184-187). 1819
წელს — ტანაქაშვილი, გურჩიშვილი, ყარა-
ვილი, თომანშვილი, ვასილისშვილი, თევდორა-
შვილი, ქავახიშვილი, გიორგისშვილი, სტეფა-
ნესშვილი, სახმდედლასშვილი, ვახრიალაშვილი,
ნიკოლასშვილი, პეტრესშვილი, სვიმონდედლას-
შვილი, ანანიაშვილი, იონასშვილი, მღვდლია-
შვილი, ისპირაშვილი, ლაზარესშვილი, ნიკოლო-
ზისშვილი. მღვდლებად შიხინებებან იოსებ
ავლთან და დიმიტრი პავლესშვილი (ცხსა, ფ.
489, მ. 1-ბ. ფურ. 185-195). 1820 წელს, აღ-
ნიშნულ პირთა გარდა, ჩნდება ვეარები: სიმო-
ნიშვილი, სახაშვილი, აბრამისშვილი, ისეაშვი-
ლი, ესტატეშვილი, მისესშვილი, აზარიაშვილი,
ოსტებაშვილი, იორდანესშვილი, ისეფაშვილი
(იკვე 488, № 27, ფურ. 122-130).

ამჟამად წინწარმოი მცხოვრებთა წინაპრები
აქ ჩამოვიდნენ 1854 წელს, ამას ადასტურებს
სქართველთა სახელმწიფო ცენტრალურ საინ-
ტორიო არქივში დაცული ხაზ. მ. თ. ვრონ.
ცოცხე შიხინები 1854 წელს ჩატარებული ამ
მხარის აღწერის მასალები და სოფლის სასაფ-
ლაოს ქვეზე შენარულებული წარწერები.

სიაში შიხინებებან: ბოზა ვეარეილოვი,
ფეოდორი სტაფილოვი, ივანე კარაგეშვიცი, მას-
კალ ბოზლოვი, ანასტასია თაბაროვი, ანასტა-
სია კატაევი, გიორგი ფხიზროვი (ისაკაძე), კონ-
სტანტინე საფაროვი, პეტრე გეკოევი, მიხეილ
ჩულფევი, მიხეილ ისეოვი, სტეფანე კონოსი-
ვი, ილია ვალიკოვი, აბრამ კორიტოვი, ანას-
ტასია მახლუმოვი, გიორგი მლიზოვი, იოსებ
კარაქლოევი (ივანე ფერიაშვილი), ნიკოლაი ჩა-
დიევი, ანტონ ვეზტაფიევი, სიმონ კატაევი, ანა-
სტას ენიდურაევი, იოსებ მიჩანჩიევი, პავლე
ფანასოვი, ანასტასია პეტროვი, სვეცა ვაღბი-
ევი, პავლე იორდანოვი... (ცხსა, ფინდი 254,
№ 1, 1855 წ., ფურ. 246-259).

1878 წელს სოფელში ცხოვრობენ: მიხეილ
უაიაქაშოლი (უარაგეშვიცი). სტაფიე კალიჩი-
ოლი (უოფალი კალაძე). ვახლ თევდორაშვი-
ლი (ფეოდოროვი), ვახლ მოსტანჩიოლი (უო-
ფალი მოსტანაშვილი ახლა მოსტანჩიევი), ვა-
ხლ უარაქაოლი (უარაქიევი), იაკიმ ერაგულ-

ოლი (ისაკელოვი). ვოლსტას ანზოლილი
(ივანე თევდორაშვილი — ფეოდორაშვილი).
იკოთა ვეარი ანზოვადი, იორდანოვი, სიმონ
და მანანაშვილი, მაწმინდე (მარ-
ტინე), ანასტასი (ანასტასიევი), ვახლ მარაბიოლი
(მარაბაევი), იორამ ნაჩიოლი (ნაჩიევი), კო-
რიე ზოლფიოლი (ზოლფიევი), ვახლ გურ-
ჩიოლი (გურჩიევი), კირიაკე კნაზოლი (კნა-
ზევი), ისაკე ანასტასიოლი (ისაკელოვი), იო-
სებ ვასილოლი (ვასილიევი, დღევ. ნიკოლაძე),
პანო მიჩანჩიოლი (მიჩანჩიევი), ილია მიჩან-
ჩიოლი (მურადოვი), სილომონ დუმანოლი
(თუმანოვი), პავლე ისტაფილოლი (სტაფილო-
ვი), ანასტას ფხიზროლი (ფხიზროვი, ივანე
ისაკაძე), ანდრია უარსიაოლი (უარსიევი), ვა-
ხლ მიკიაშვილი (მიდიევი), ანასტას მადანე-
ლოლი (მანდიევი), ლაზარე კოშკაოლი (კო-
შკაევი), დიმიტრი არდოვი (არდიევი), ანას-
ტას ხიზოლი (ხიზიევი), გიორგი შურადო-
ლი (შურადიევი, შურადაშვილი), ისე პლიზო-
ლი (ფულფიოვი), პედეტ ვალევიანოლი (ვა-
ლევანოვი), თეოდორ ჩულფაოლი, სიმონ ში-
ზოლოლი (შიზოევი), სვეცა პარკაოლი (პა-
რკაოვი), სპირიდონ ქაშენიოლი (ქაშენი-
ევი), ანასტას ფალევიანოლი (ფალევანოვი), დო-
როთეს აზრესოლი (აზრევი), იოსებ ჩან-
ჩიოლი (ჩანჩიოვი), ნიკოლა ვადიგოლი (ვა-
დიგოვი), პავლე შადოლი (შადიევი), ვახლ
უარაგაოლი (უარაგაოვი), სტაფიე სტაბი-
ოლი (წინწარმოი აღარ ცხოვრობს), სტეფა-
ნე თეოდოროლი (თევდორაშვილი, ამჟამად ფე-
ოდოროვი), ანდრია ფერიოლი (უოფალი ფე-
რიაშვილი, დღეს კარაქლოევი), თეოფან და ია-
კიმ ბოზოლოლი (ბოზოევი), მიხეილ და ნიკოლა
უარაგაოლები (უარაგაევი), სტეფანე ჩირ-
ლკოსტანოლი (კოსტანოვი), მიხეილ ალექსან-
ოლი (ალექსანოვი), სვეცკიევიანოლი (სპიკო-
ვი), იანე უარბოლი (უარბოვი), ლაზარე აი-
ვაზოლი (აივაზაშვილი, დღევ. აივაზოვი), სვეცა
გურჩიოლი (გურჩიევი), გურჩიშვილი, გურჩიევი,
გურჩიევი, სიმონ ვილდიოლი (ხუზურფოთო-
ვი, საცხოვრებლად გადასულა სოღანდუში),
ალექსი თაბაროლი (ივანე თაბარაშვილი),
პავლე ისეოლი (ისეოევი), თეოდორ ნიკოლა-
ოლი (ნიკოლასშვილი, წინწარმოი აღარ ცხო-
ვრობენ), სტოდელ გიორგაოლი (გიორგაშვი-
ლი).

სოფ. წინწაროს დამატებით სიაში შეტანი-
ლი არიან: დიმიტრი სეფიაშვილი (სეფიანოე-
ვის ვეარით ამჟამად ცხოვრობენ სოფ. აბელი-
ანში, თეთრი წაროს რაიონში), სიმონ ფარა-
ქანაშვილი (ფარაქოვი, აქ საცხოვრებლად გა-
დამოსულა 1863 წ. სოფ. ტახისიდან), სოფ. ტახი-
სიდან გადმოსულა აგრეთვე, ვახლ გიგოლაშ-
ვილი (გიგოლოვი)...

აღწერის უწყისებს ბელმოწერით ადასტუ-
რებენ: კილექის მღვანე ალექსანდრე საგინა-

1 ნინინდოლიევი ის ფაქტი, რომ 1854 წელს
ჩატარებულ აღწერით წინწარმოი ცხოვრო-
ბენ ქართველები (კიკეასისი კელენდარი“,
თბ., 1955, გვ. 69-75 (რუს.).

შეალი. წინწეარის სასოფლო საზოგადოების მამასახლისი სხვა გეორგიოლი და ნაცვალი ალექსანდრე დიმიტრის ძე პოპოვი (სცხსა, ფ. 24, № 1, ფურც. 246-259, 1822 წ., და ცხსსა, ფ. 244, №2, საქმე № 326, ფურ. 191-240, 1873 წ.).

1873 წლის აღწერით წინწეაროში აღრიცხულია 81 კომლი, მათგან 77 ლერძენი, 4 ქარა-ვოლი.

1886 წლისათვის წინწეაროში ცხოვრობდა 1280 ხელი, მათგან მამარბითი სქესის 622, მღვდლობითისა — 217, გვარები მარათაშვილი, ასკანიძე, კეკელაშვილი და იოფურიძე „გახდენენ“ ბერძენები.

თურქეთიდან გადმოსულთა შორის (მცირე ნაწილი ქართველებიც ერეივნენ, რომლებსაც ბერძენთა მხავსად შეცვლილი ჰქონდათ გვარები. მათაც ისევე, როგორც თურქეთის მიწა-წყალზე მცხოვრებ სხვა ტომის ხალხებმაც, გაიარეს გათურქების ეტაპი. ერთი წუება ქართველები: გადმოსახლებულენ საყოთარ მიწაზე დახვდა მათ, მცირე გამოწელების გარდა, გვარები შეეცვალათ და ბერძენება ჩაწერეს. ესენი არიან: ქართველიშვილები (გურჩიევი), კლაძე (კლავიჩევი), თედორაშვილი (თედოროვი), მაშნიშვილი (მაშლუმოვი), ფერიაშვილი (ყარაქლიევი), ჭავარაშვილი (ჭავარაილი), მურადაშვილი (მურადოვი, მურადილი), ასლანიშვილი (ასლანოვი), ასლამაშვილი (ასლამაშოვი), აივაზაშვილი (აივაზოვი), ქოქიაშვილი (ქოქინოვი), ხაშოვაშვილი (ხალოფევი), ისახანიშვილი (ისოხანოვი), ბენიანიშვილი (ბენიანოვი), მარათაშვილი (დანიჩიევი, მარათოვი), მირაშვილი (მირაშოვი), არდიშვილი (არდოშვი), თათარაშვილი (თათაროვი), პეტრიაშვილი (დიმიტევი), ლაზარიაშვილი (ლაზარდი), იორდანეშვილი (ხალოფევი), შერაბიშვილი (მარაბიევი), ფალავანდიშვილი (ფალევახოვი), ანესაშვილი (ანისხოვი), გიორგაშვილი (გიორგოვი), თომაშვილი (ტომაშოვი).

აღნიშნული გვარების ძირითადმა ნაწილმა გადმოცემით ადის, რომ მათი წინაპრები ქართველები იყვნენ. ილია გიორგის ძე დიმიტემა (ქედეგოვი, 14 წლის) გვამცხი: „ჩვენ ქართველები ვართ. პირვანდელი გვარი პეტრიაშვილია. როცა გვარების შეცვლა დაუწყოათ, აქ მოსულ ურუმ-ბერძენთა გვარების მიმხვავებთ, მამაჩემის საა პეტრეოლიდა ჩაუწერიათ. მან ეს ამბავი ფუთყილია და შემდგომ წინწეარზე (1886 წ.) გვარი სახელი დიმიტრის მიხედვით, ენილობთ დიმა — დიმიტეად გადაუქოთებია“.

წინწეაროელმა მათე ვასილის ძე გურჩიევმა (72 წლის, 1886 წ.) უკვე: „ჩვენი გვარისანი დღეს ცხოვრობენ სოფ. წინწეარის, აგრეთვე წაღისის რაიონის სოფლებში — კვირკვირულში (იგივე წინწეარო), ხარამბისში, ხადიქში, ბერძენების გომარტოში (ხოლმისის რაიონი), გა-

ნახლებში (დმანისის რაიონი). უკვე აღნიშნული ერთი შტოს, ერთი ბუდის ქართველები არიან. მე მახსოვს წინაპრები, პაპები და ბებები, რომლებიც ქართველობდნენ და მხოლოდ ქართველად ლაპარაკობდნენ, მამაჩემს წათესავები ჰყავდა სოფ. ერტისში, ჩვენთან სტუმრად მოდიოდა სახელად „მადალი ვასო“, აგრეთვე, გიორგი, ბებიაჩემი მართაც ქართველი ქალი იყო. დღესაც საუღავის ვეაზე ეროვნების უკვდავსაყოფად, რუსულ წარწერასთან ერთად, არის ქართული წარწერაც“.

გრიშა (გრიგოლ) გარაქლიევის (34 წლის, იულისი) საუბრიდან: „დმანისის რაიონის სოფ. ველისპირაში ძირითადად ბერძენები — ფილიპეები, გურჩიევიები, გარაქლიევიები, შიხაჩიევიები, დემურჩიევიები, ბეროვიები, შახაზოვიები ცხოვრობენ. არიან ქართველებიც: მაისურაძეები, ჩაშლაშვილები და ფურცელაძეები. ფურცელაძეთა ერთი ნაწილი ქართველად ეწერება, ხოლო ნაწილი გაბერძნდა და ერგოვიება გახდა. ერთ დროს ველისპირის ერკუშანთ სოფელში გურაქვეს და აქედან გარდა გვარი — ერკუშევი, ერგუშევი, ფურცელაძეების ერთ ოჯახში ისეთი შემთხვევაყა, როცა ერთი მმა ქართველია, ხოლო მეორე — ბერძენი“. კითხვაზე, როგორ ახსნის ჩვენი მოსაზრებ ამ გარემოებას, ამბობს: „წინაპართა გადმოცემით 1820-იან წლებში მეფის მთავრობა ეკონომიკურად ემხარებოდა საქართველოში გადმოსახლებულ ბერძენებს, მათ შიქარს, ფეილს, საბონს, ასანთს, შარბილს და სხვა სახის პირველი მოთხოვნილების საგნებს აძლევდნენ. ფურცელაძეებსა და სხვებსაც რომ შეეხებოდათ და მხარება, გადაიკეთეს (ზოგს აღმათ გადაუქოთეს) როგორც გვარი, ისე ეროვნება“.

თბილისში ცხოვრობს ჩემი მეგობარი ვენია ერგოშევი, რომელმაც აღადგინა მამაპაპური გვარი (ფურცელაძე). ეროვნებას კი არ უცვლიან, ეუბნებთან ბერძენი ხარო“.

სამეფე ველისპირაში მცხოვრები ბეროვიები მეზობელ სოფელ ახადან არიან გადმოსული. ახაში ბერულაშვილები ქართველები არიან, ველისპირში კი ბეროვიები, ეროვნებით ბერძენები. ამ გვარის წარმომადგენლებთან საუბარში ვიბრევა, რომ მათ გვარი და ეროვნება XX საუკუნის დასაწყისში შეეცვალათ.

ბასონოვი ანტიპა ანდრეას ძე (27 წლის, 26/111, 189 წ., ისტორიის მისწავლენული) გურჩიევათა გვარის წარმომართის შენახებ ამბობს: სოფ. სარკეთიში მცხოვრები უფული თეთრაძეები დღეს გურჩიევიებად, ეროვნებით ბერძენებად ითვლებიან, თეთრაძეები გადმოვიდნენ სოფ. გომარტიდან, ურუმ ბერძენებს შორის რომ მოხვდნენ, მათ „გურჩის“ ეძახდნენ (ოურკ, „გურჩი“ ხომ ქართველი) და აქედან წყოდა გვარი გურჩიევი. მეორე წუება გურჩიევიებისა ეს ერთ-ერთი მრავალრიცხოვანი გვარია ქვემო

ქართლს ბერძნულ სოფლებში) მოდიან ქართ-
ველიშვილებიდან. ქართველშვილები, ბერს სხვა
ქართულ გვართან ერთად, გასახლდნ უარსში,
იქ გურჯიოვლებად გახადნ. როცა შობილიურ
მიწაზე კვლავ დაბრუნდნენ, უბრალოდ გურჯი-
ოვლი (წვილავ) ჩამოაცილდნ და გურჯიოვლებად
დარჩნენ. გურჯიოვთა ერთ-ერთი შტო ნაწარ-
მოებია ბერძენიშვილის გვარიდან.

მკობიველს ვთავაზობთ ჩინაწერს ორი გვარის
თაობაზე 1888 წლის კაპიტალური აღწერიდან:
იორკიან იოსების ძე თედორაშვილის (თედორ-
არისი) ოჯახის შემადგენლობა. იორკიანებს ძმა
ვარლამი, შვილები იორდანე, სოლომონი, ისი-
დორე, ვარლამის შვილები — იოსები, პავლე-
მინაძარია, გრიგოლ ლაშხრონიანი, მეუღლემ
მარია, შვილები კირაკია, პარტეზა, ხრისტინა...

მკობიველს უთუოდ დავბრუნებ კითხვას, რა-
გორ მოხდა, რომ საკუთარ მიწა-წყაღველზე ქარ-
თველი გაბერძნდა და გვარ-სახელიანად სხვა
ეთნოსს მიეყუთვნა? მიზეზებზე ჩვენ ურად-
ღებთა გავამახვილებთ ამავე ურჩანაში გამოქვე-
ყნებულ წიგნებში (როგორც აღვნიშნავთ).
XV ს-ის მოსახლეობის აღწერის მასალები სა-
ქართველოს ეთნოისტორიისა და სოციალური
უოფის შესახებ, № 12, 1886 წ., იაკობ აბუა-
შვილი, ეთნოგრაფიკური გარისის მიწაზე, №
8, 1886 წ.), აქ მხოლოდ იმას აღვნიშნავთ,
რომ წინწარიში ვადმოსახლებულდნ რუსეთში
განსაკუთრებული პირობები შეუქმნა, თითოე-
ულ ოჯახს სამი დებეტინა მიწა მიესცა და ურ-
ველი სახის გადასახადისაგან გათავისუფლა-
ნებისათვის პირობები აღმოჩნდა ბერძენთა შო-
რის მცხოვრებელს, გერმანიურად ზელმყოველ ქა-
რთველთა კაცთა, ამას ემატებოდა ისიც, რომ
ჩინაწერები რუსულად კეთდებოდა და იქ ამა-
თუ ამ პირს როგორც ჩამწერდნენ, აღბნათ, არც
ანგარიშს უწევდნენ და არც ინტერესის საგანს
შეადგენდნ, ეროვნებაზე მითითება საკუთარ გან-
და ოქტობრის სოციალისტური რევოლუციის
შედეგად, როცა ადამიანებს ქალაქებში წახს-
ვლელად დაბადების მოწვევა და პასპორტი და-
სჭირდათ.

დღეს საქართველოში ირი წინწარია. ერთი
ეთნოსი წყაროს, ხოლო მეორე წყაროს რაიონ-
ში. თერთა წყაროს წინწარის აქვს ორი ეთ-
ნოსია, მცხოვრებლები ერთ-ერთ მათგანს გრი-
გორიანულ ელენიად მოიხსენებენ. მეოთხელებმა
გვიჩვენა იყოდნენ, რომ მარნეულის მხრიდან
სოფელში შესასვლელის საზღვრით-დასავლეთის
მხარეს მდებარე ელენია (აღრეთოვადღობრი
ხანისა, XVII ს-ში ვადაკეთდა „დევიანშვი-
ლის“ ელენიად) ეკუთვნოდათ აქ არსებულ
ქართული სოფლის—კვირაცხოველის ბინადართა,
ამ სოფელში, 1832 წლის აღწერის მონაცემ-
ებით, ცხოვრობდნენ: კონსტანტინე ფილიევი,
დომიტრი დომიტრიევი, იოსებ ზიროვი, ლაზარე
ლევტეროვი (ბოლოვი). იოსებ კონსტანტინე (აფი-

სოვი), სტეფანე იოვანოვი, სავვა გურჯიოვლი,
სავვა გეორგიევი (დემარჩივი), ნარეკი-
ნასოვი, ივანე ახალაოვი, ვასილ (ივანოვი), ტა-
რსებოვი, ფედორე ამანათიკა (ამანათიშვი-
ლები ქართველები არიან და გადმოსულან ტრა-
პეზუნდიდან; გვარზე არის მინაწერი ამანათი-
კა-ტრაპეზუნდოვი), სტეფანე ტრანდაფილოვი,
სტეფანე თანასოვი, კირაკ ახალაპაოვი, ივანე
პანაიოვი — დემიგენოვი (სცსსა, ფ. 254, 1,
2048, 1948 წ., ფურ., 76-81). კვირაცხოველი
ერთდროულად წინწაროდან მოიხსენიება,
სოფლის აღწერაში წერია: „კვირაცხოველი იგი-
ვე წინწარია“. კვირაცხოველისა და სოფ. წინ-
წარის მცხოვრებთა გარკვეული ნაწილი სა-
ცხოვრებლად გადავიდა წალკის ჩაიონში და
ქართულ სასოფლარს, სადაც დასახლდნენ, უწო-
დეს წინწარო (ივანე კვირაცხოველი). მოთხ-
რობილი ამბავი დღესაც კარგად ახსოვთ, რო-
გორც თერთა წყაროს, ისე წალკის წინწაროს
ხანდაზმულ ადამიანებს.

წინწაროში, ჩრდილო-აღმოსავლეთით, იყო
ქართულთა სასოფლო, ელენიოთურთ. სასა-
ფლო გავრცაბებულთა, ნაწილს მოსახლეობე-
ლთა, ქვები წადებულთა. აქ ჩამოსულ ბერძენებს
ელენიის მოვლა-პატრონობაზე უფუქრათ,
ელენიის რესტავრაცია 1882 წელს დაუწყათ
და 1882 წელს დაუმთავრებიათ. ამებამდე კედ-
ლები და გუმბათი შელახულია და აღდგანს.
შტარუნელ ზელს საკუთრებს.

წინწაროს მიდამოებში სასოფლარი უოფი-
ლა, რომელსაც არჩაუთა ჩქმევი, შემადლებულ
ადგილას აღმართულია დარბაზული ტიპის არ-
ჩაუთის ელენია, რომელიც გვიანდელიდრო
ხანის განმეურთვებთა. აქვე უნდა მოეხებინათ
„დედა დეოსი“ ელენისა, რომელიც სოფ. მაწე-
ვანსა და წინწაროს შორის მდებარეობს და
VIII-IX საუკუნეებით თარიღდება. სოფელ
წინწაროს სიძველას უტყუარი ძეგლია ადრე-
ულ სარეწეოებში აგებულ- გუმბათოვანი ე-
ლენისა „ი. ვიორკი“.

კოდა-მარნეულის მიმართულებით მგზავრ-
ბისას ავტომანქანა „მოსკოვის“ პატრონმა ერო-
ვნულ საკითხზე ჩამოგადო საუბარი. როგორც
გაორკეა, მას საკუთარი პრობლემა აუღლებ-
და. დღეს რომ კლინიკაროდ აწერებთ, მისი
ოჯახი, ძმები და ბიძაშვილები, სიღნაღიდან გა-
დმოსული ქალიშვილები არიან. ფედია კოლნ-
არკოვის (იგივე ქალიშვილის) გადმოცემით,
მის პაპს — ნიკო ქალიშვილს კაცთა შემოქ-
ლეშია და მარნეულის რაიონის უკიდურეს სო-
ფელ ოფრეთისთვის შეუფარებია თავი. ფედის
მამამ კარგად იცოდა ქართული, შვილები და
შვილიშვილები ცდილობდნ არ დაივიწყონ მშო-
ბლოური ქართული ენა, ოფრეთელმა კვილია-
შვილებმა გვარს არ შეიცვალდნ, მაგრამ ბერძ-
ნებამ აწერებია.

თრიალეთში, წალკის ჩაიონულ ცენტრიდან

ზრდილი-დასავლეთით, 45-კმ-ზე, მდინარე ქცობს მარჯვენა მხარეს მდებარეობს ქართული სოფელი რეზა, მის ვაჩნას შენობორიანი 200 წლის წინათ ვარაუდობენ. აქურმა მცხოვრებლებმა (170 კომლია) ამჟამადც ზოგა ამა იციან წინაპართა და სოფლის ისტორიის შესახებ. მამ. ლეტ ნოეს ძე საბაძის (47 წლის, პედაგოგი) და გიორგი ზაზოვის (26 წლის) თქმით, საბაძეზო გურიიდან არიან, მათი თავდაპირველი გვარი უფოლა მანველიძე. სხვა ქართველებთან ერთად, ამ გვარის ხალხიც ვაუხაზლებიათ თურქეთში, საიდანაც ორი ძმა, საბა და ვახტანგი გამოქცეულან და თავი შეუფარებიათ ახალციხის რაიონის სოფ. ხეოთში. საბამ დაუღო სათავი საბაძეების, ხოლო ვახტანგმა ვახტანგი-შვილებს გვარს (ვახტანგი-შვილები ცხოვრობენ, აგრეთვე, გორას და თელავში, მათ საერთო არა აქვთ რა აღნიშნულ ვახტანგი-შვილებთან. 1870-იანი წლებიდან თელაველი ვახტანგი-შვილებს ნაწილი ვახტანგი-შვილები მონათლეს). ხეოთში საბაძეებს აუცილო ეკლესია, რომელიც დღესაც არსებობს. დროთა განმავლობაში საბაძეები ხეოთიდან გადასულან კოთელიაში (ახალქალაქის რ-ნი), ხოლო იქ იძულებული გახდნან შეეცვალოთ ადგილსამყოფელი და სადმე მოეჩინებულ. უშიშარ ადგილას გადასულიყვნენ, ასეთად კი დღევანდელი სოფელი რეზა აურჩევიათ. ხეოთის ეკლესიის საპატრიარქოშიც საბაძეები დიდმარხობას დღესაც ინახავენ. კოთელიაში მკვით ნათესაებო, ახლობლები და მათთან მისვლა-მოსვლა აქვთ.

ზაზა-შვილები გორის რაიონიდან ქერ თბილისში წასულან, ხოლო იქიდან რეზაში გადასულან. წასულის მიზეზი გვარის მტარებლებმა არ იციან. რეზაში ზაზა-შვილთა 4 კომლია, რომლებიც ზაზა-შვილები და ეროვნებით ბერძნებად იწერებიან. მათ შენარჩუნებული აქვთ შრობილიური ქართული ენა და ქართველური საბელები: გიორგი, უშანგი, ზაზა, ზურაბი, ზვიადი, თედო (თედოსორე), ბათლომე, ცირა, ნანა, შვილია, ლიდა, ზეინანი, საბაძე. თუმცა ზოგს ბერძნული სახელიც აქვია: ართიმედი, ოდისეი და სხვა.

გიორგი ზაზოვის ნათქვამიდან: „შეავს სამი შოლი, ქერ კიდევ ახალგაზრდა ვარ, შექანა ზატორი, მეორე წელიწადია რაც გავეთარე მამაჩემს, მინდა წინაპრებს მივბძიო და კიდევ მივუშალო შვილებს. ვკითხვ, რამ ქართველები ვართ, უფოლას გვიბოდა ჩვენი გვარისა და ეროვნების აღდგენა, ოღონდ არ ვკითხვ როგორ გავაკეთოთ. როგორ მოვიქცეთ?“

კონსტანსევილები — უარამანი, შაღვა, ზაზა-შვილი, ილია, ისაკი — იწერებიან კონსტანსევილებად და ბერძნებად. რეზელ კალაძეებს (კალაჩევიებს) ამონიან მეორე გვარიც, ღარიბაძე-კალაჩევიებიც როგორც აქ, ისე სხვა ბერძნულ დასახლებებში (წინწყარო...) ბერძნებად არიან ჩაწერილი.

ლაზარო-შვილებიდან ნაწილი ლაზარო-შვილები, ხოლო ნაწილი — ქართველები იწერებიან, რომლებსაც გვარი შეიცვალა ლაზაროვად, ხოლო ეროვნება დარჩათ ქართველი. ლაზარო-შვილები დიდხანს ხრისტოფოროვებად იწერებოდნენ, დღეისათვის კი თითქმის უმრავლესობამ დაიბრუნა საკუთარი გვარი და ეროვნება (ქართველი).

ნიკოლაძეები — დავით, ბენო (ბენიამინი), მელიქი, რამაზ, ლამარა, ცარო, ივრია... კარგა ხანს იწერებოდნენ ნიკადიმიოვებად, ეროვნებით ბერძნებად.

ბერძნებს შორის ეხვედებით გვარს ხალაბანოვს. იგი უფოლი ქართული ხალაბანი-შვილია. სოფ. ავანდლოში მცხოვრებმა ხალაბანოვმა მონათლა რეზელი დელანდი-შვილი, ნათესაური კავშირი რომ განმტკიცდა. ურჩია დაწერილიყო ხალაბანოვად (ე. ა. ბერძნად), რათა შესძლებოდა მიეღო საბერძნეთიდან ბერძენისთავის გამოგზავნილი სურსათ-სანოვავის წილი. ბერძენთა შორის მცხოვრები ქართველების ვახტანგების ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი სწორედ ის იყო, რომ ვინც ბერძნობას მიიღებდა და გვარს შეიცვლიდა, სურსათ-სანოვავე მასაც შეხედებოდა.

გარდა აღნიშნული გვარებისა, ამჟამად სოფელ რეზაში ცხოვრობენ: მაყუკატოვები (ზოგის აზრით ისინი ივანიძეები, ზოგის კი — ქობაკიძეები არიან), შურმანი-შვილები (შურმანი-შვილები), რეზა ვიდრე გორის რაიონში შვილია, იდა, ისინი იყვნენ შურმანი-შვილები, მიქაძეები, შინაძეები, დარბაზი-შვილები, მამულაძეები, ზუცი-შვილები, მანსულა-შვილები, ურუმანი-შვილები (ეს უკანასკნელი გადასულან ბერძნების გომარეთიდან...).

რეზელების ეკლესიაში (აღადგინეს 1877 წ.) მღვდლებად დიდხანს ქართველები იყვნენ. XX საუკუნის დასაწყისში ქართველი მღვდელი დარჩა შესცვალა ბერძენმა მღვდელმა და დაიწყო საკუთარი მრევლის მომარაგება. ვინც გადავიდა ბერძნულ გვარზე და ბერძნებად ჩაეწერებოდა, აგი მათ სამოთხურ ცხოვრებას, საბერძნეთიდან გამოგზავნილი ბრინჯს, სანონს, სურსათსა და სხვა სიკეთეს მიმარბებოდა და უხარულბდა კიდევ.

მთელმხარე ქართველების გენეზში თანდათან აღვიტებს მიწის, ტრადიციის, ფუძის, ქართული სიტყვის სიუვარული და პატივისცემა. ზოგჯერაზამ ვახტანგ-შვილთა ქართველთა დაიწყო კიდევ საკუთარი წარმომავლობის, გვარის გენეზისის დადგენა-ძიება, ვინაც დარწმუნდა, აღიდაგინა კიდევ მამამაკული გვარი (ბარბაქაძე-შვილი, თედოსო-შვილი, გაბაშვილი...) და ეროვნება. ახელი მსურველებსაც სწავლიათ. ახლოშენების საფუძველზე, სხვათა დარად იმოქმედონ, მაგრამ მუხომბლებსა და თანასოფელებს ერიდებიან. ფროხილოზენ, ცუფაკიძეა არ დას

წმინ. სწორედ ამის გამო ჩვენთან რომ მო-
დიან და გვეუბნებან: ჩვენც ვაცით ქართვე-
ლები რომ ვართ. მაგრამ გთხოვთ დოკუმენ-
ტურად დაგვიჩვენოთ ეს, რომ სხვებსაც გა-
ვაგებინათ, რომ ჩვენი მოქმედება სავსებით
გამართლებული და კანონიერია.

ზემოთ მოხსრობილი ვინმეს ზღაპრად ან გა-
მოგონილად რომ არ მოეჩვენოს, შეუძლია გაე-
ცნოს საქართველოს სახელმწიფო ცენტრალურ
საისტორიო არქივში დაცულ მასალებს და უშუა-
ლადარწმუნდება ესა თუ ის ქართული გვარი რო-
გორ იცვლიდა არქიტექტონიკას და „გრაფიკა“-
„ტიპი“, „ჩამომავლობა“ ოდითგანვე ქართველი
რიგორ ზღებოდა არაქართველი.

პასუხის მოძებნა რომ გაგიადვილდეთ, გარ-
ნახობთ არქივის ფონდის ნომერსა და ცენტრ-
ლებს: სცხა, ფონდი 254, 1, 2045; ფურცელ
76, 82, 246-249-250; ფ. 254, 3, 181, 1878 წ.
ფურც. 191-242, 183, 184, 277, 191, 192,
198, 220; ფ. 254, 8, 181, 1878 წ. გვარის
№№ 77, 78, 89, 105, 11, 116, 122, 129, და
ფონდი 254, 3, 1687, 1886; ფურც. 51, 65,
105; 115, 125, 132, 135, 189, ცალკეულ გვა-
რთა რიგითი ნომრები: 21, 74, 78, 79, 89,
105, 116, 135, 139, 182, 183, 188 (სოფელი
წინწყარო) და სხვ.

ქართული ისტორიული აზრი XI საუკუნეში

წერილი შეეხება XI ს. II ნახევარში საზღვარგარეთის ერთ-ერთ ქართულ კერაში. კერძოდ, შავი ზღის მონასტერში (ანტიოქიის მახლობლად) მოღვაწე ქართველი მთარგმნელის, ფილოსოფოსისა და პოეტის ეფრემ მცირეს ისტორიოგრაფიულ ნაშრომს „უწყებაი მიწეზსა ქართველთა მოქცევისასა, თუ რომელთა წიგნთა შინა მოიქცნებას“.

აღნიშნული თხზულება, როგორც ეს მისი შესავლიდან ჩანს, შავი ზღის ქართველთა ეკლესიარბის იოანე კვირიკეს დაკვეთილია შესრულებული და მიზნად ისახავს ქართველთა მოქცევის შეხატვს ბერძნულ წყაროებში („წიგნთა შინა ბერძენთას“) არსებულ ცნობებს შეკრებას.

ამგვარი მიზანდასახულობის ნაწარმოების დაცვა და შექმნა, ირკვევა, განაპირობა საკითხისადმი საზოგადოების ფართო ფენის ცხოველმა ინტერესმა: „ესე მცირედნი სიტყუანი, ეთარსა თესლის მკრებელმან, მიმოვანოებულნი წმიდათა წერილთაგან, ერთად შემოვიკრიბენ, ჭეჩინებთა შენითა, კაცო ღმრთიასო, რომელმან ებე უწუო, ეთარ მარკაჯალნი მარკაჯალჯონს ამითა პირითჲს გუკითხოვდიჲ და აღმარკოდებოდეს ჩუენოხს უმცყრებით“ — შეინაშნავს თხზულების ბოლოს ეფრემი.

XI ს. II ნახევარში ქართლის მოქცევის ბერძნული წყაროებით „მრავალთა“ დაინტერესების მიზეზის დადგენის პრობლემა სპეციალურ ლიტერატურაში გადაკრილად არის მიჩნეული. „უწყებას“ წარმოშობას უკავშირებენ ამ პოლემიკას, რომელიც XI ს. შუა ხანებში გაჩაღდა ქართველ და ბერტენ საეკლესიო აფარკებებს შორის ქართული ეკლესიის სერთაშორისი სტატუსის გარკვევასთან დაკავშირებით. მიანათა, რომ ამგვარი ნაწარმოების შექმნის აუცილებლობა აღნიშნული პოლემიკის პრაქტიკულმა სა-

კიროებამ წარმოუვა, რომ პაექრობის ქართველი მონაწილენი შეგნებულად ამბობდნენ უარს ქართულ წყაროთა მონაცემებო სარგებლობაზე და ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის ანონიერების დასახულებას ცდილობდნენ მხოლოდ ბერძნული წყაროებით. ამგვარად, ე. ი. „მტრის იარაღის“ გამოყენებით, ისინი თავიანო მტაცებებს მოწინააღმდეგეთაოვის შეუვალ არგუმენტებზე ამყარებდნენ. სწორედ ამის გამო იყო, მკვლევართა ვარაუდით, ქართველი პოლემისტებისათვის აუცილებელი ეფრემ მცირეს თხზულება, ძველი, რომელშიც ქართლის მოქცევის ისტორიას ბერძნული წყაროებთა სისტემატიზირებულა.

პრობლემის ასეთი გადაწყვეტა ქმნის სირთულეს, კერძოდ, ანახსნელი ხდება, რატომ არის ეფრემის შრომა ქართულად: ბერძნულთან შიპაექრებებს ხომ ბერძნულადვე უნდა მოეტანათ წყაროები? განაზიარებელი დაშვება იმისა, რომ აღნიშნული საკითხის გარშემო მასალის წინასწარ მოძიება აუცილებელი იყო, რომ ამისი დრო და საშუალება, შესაძლოა, არ მქონოდა ეფრემს, მაგრამ მისთვის, ვისაც აღნიშნული მონაცემები პაექრობაში უნდა გამოეყენებინა, ცხადია, ქართული თარგმანი საკვირო არ იყო. პოლემიკის უშუალო მონაწილენი ორიგინალის გაცნობის გარეშე შორს ვერ წავიდოდნენ, ბერძნულთან კამათი, რასაკვირველია, შეეძლო გიორგი მთაწმინდელისნაოც კაცს. პიროვნებას, რომელიც, ბერძნებისავე აღიარებით, „უოკლითა სწავლულეებთა სრულიად ბერტენი“ იყო და ამდენად, არავის დახმარებას არ სჭიროებდა ბერძნული ტექსტის გაცნაში, ის გარემოება, რომ „უწყებაი“ ქართულადია, არაპირაროვნად მიუთითებს მის რიტეტირებას ისეთ მკითხველებზე, რომლებსაც ან საერთოდ არ მიუწვდებოდათ ხელი ბერძნულ ლიტერატურაზე, ან მი-

უწყებოდა და აწედა. ასეთებდა შეუძლებელია უცხოეთში მოღვაწე. მით უმეტეს, ბერძნებთან მოკამათო კარავებები მივიწინოთ. აქედან ვა- მომდინარე კი აშკარაა: ზეშაადინშულ კოლე- მიკთან „უწყებების“ დეკლარაცია არ არის სწორი.

დამატებლად არ გამოიყურება აზრიც იმის შესახებ. რომ განსაზღვრულ თხზულებაში კარ- თული წყაროებისათვის გვერდის ავლა მოხდა საგანგებოდ. „მტრის იარაღის“ გამოყენების მო- ტივით. საქმე ისაა, რომ ცნობები, რომლებიც „უწყებაში“ მოაქვს ფერმე მცირეს, „ნინოს ცხოვრების“ ცოლის ადგილობრივი ვერსიის რე- დუქციებისათვის სრულად უცნობია. უცნობია „ოღეს იწყებს თუთ კელდასხმად“ ქართლის კათა- დოლისთვის, „ოღეს მიადეს ქარაველთა სურთხევა მობრძინისა“, აფხაზთა მოქცევის აღბრუნება, ან- ტიოქიელი პატრიარქის ეგვიპტის საქართველო- ში მოხვდის ფაქტ. აღნიშნულ საკითხთა შესა- ზებ საერთოდ არაფერია ნათქვამი ეფრემამწე- დლი ხანის „ნინოს ცხოვრებებში“. რაც შეეხება საქართველოში მოცემულთა მოღვაწეობას, აქ ეფერებათა და ქართლის ქრისტიანობის ისტო- რიის ადგილობრივი ვერსიის მონაცემებს შო- რის სრული დაბრუნებისაკენ: ეფრემი თხზულებ- ზის დასაწერისთვის აღნიშნავს ანდრია და ბარო- დოშე მოცემულების საქართველოში „მომხლ- ვის“ ფაქტებს („საცნაურ იუაქ, უთარმედ მი- ვრცე ქადაგებოთგან წმიდათა მოცემულთაჲს, რაჲმს, წინაწარმეტყულებიანებრ დავითისა „უკოვლსა ქუეყანას განქდა კჲმად მათი და კო- დეთა სოფლისათა სიტყუანი მათნი“, ერთად კოდეთა ამოგანად იოქუმის ჩუენოჲსჲსა მიმოს- ღვასა ზინა წმიდათა მოცემულთაჲსა ანდრია პი- რველწოდებულისა მიერ ქადაგებდა შორის ავაზ- გიანისა, რომელ არს აფხაზეთი, და მიერ წარუ- ღდად სხვადა. და კუდალად ბაროდოშემ მიერ მი- მოვლდა ბრადლოეთისა, რომელ არს ქართლი“). მაშინ, როცა ქართლის მოქცევის ადგილობრივ ვერსიაში მოცემულთა ქართლში მოღვაწე-ობა კატეგორიულად არის უარყოფილი. კერ- ძოდ, ეს აზრი გამოკვეთილია „ნინოს ცხოვრებ-ის“ ვრცელ რედაქციაში დაედულ სადღომე უფარ- მელისა და პეროვარ სივნიელის მიმართული ნინოსადმი („მანუწეუ ჩუენ საქმე შენი! რაისა იტყვ ტუვერბასა, ტუვეთა მესხედო, სანატრე- ლო! რამეთუ ესერა გუხწევს შენ მიერ, ვი- თარმედ უყოფილ არიან წინაწარმეტყუელნი პირ- ველნი მოხდენად მისა ღმრთისა ქუეყანად და მტრემ მოცემულნი ათორმეტნი და კუდალდ ხა- მეროც და ათორმეტნი და ჩუენდა არავინ მოვ- ღდას ღმერთმან, გარნა შენ“).

როცა ეფრემი თეოდორიტ ვერცელის ქარ- თულითა მოქცევის შესახებ აღბრუნის თარგმანს აწედა, ამ შემთხვევაში, იგი, მართალია, ნაწი- ლობრივ „ნინოს ცხოვრების“ ადგილობრივი ვერსიით ცნობილ მასალებს გადმოგვეცემს (თე-

ოდორიტეს მონახობის ხომ კარავებდა მრე- ცების ბიზანტიური ვერსიის ერთ-ერთი რედაქ- ცია, რომლის სიუვეტური ქარავი აფხაზეთის ადგილობრივი ვერსიის ქარავს ემთხვევა), მაგ- რამ ამ შემთხვევაშიც საქმე გარკვეულ სიახ- ლესთან ვაქვს. აქ მოცემული მრედა რივი დე- ტალები ავხებენ ადგილობრივი ვერსიის მიერ და- ხატულ ქართლის გაქრისტიანების სურათს. ასეთია, მაგალითად, სხუელი დეოდოშის განკურნების შე- სახებ თხრობა. „მოქცევა ქართლისაჲში“ წარ- მოდგენილ „ნინოს ცხოვრების“ მოკლე (მტრემ და ვრცელ) რედაქციაში, ე. ა. ეფრემამწედელ რედაქციაში, ეს ეპიზოდი გაშლილი არაა. „მეექვე- სება წელსა არქმუნა [ცოლსა] მუფისასა ნანას სენსა ზინა მისსა“ — შენიშნულია მცირე „ცხოვ- რებისა“. ასევე ლაქონურია ამ ფაქტის შესა- ზებ თხრობა ვრცელ რედაქციაში: „დეოდოშისა ნანასა ზედა აჩუენა ღმერთმან პირველად ძალი მისი მის მიერ მადუღოვნასა მას ზინა, განკურ- ნა ლოცუთა მისითა სენისა მისგან შობისა, რომლისა კლოვნებამან კაცობამან ვერ შეძლო განკურნება მისი“. შერ, იმავე საკითხის გაშუ- ქება თეოდორიტესთან (ეფრემისებულ თარგმან- ში): „მიერ საკურველი იგი დედაკაცი მრავალ- განთქმულ იქნა, ვიდრედა არს თუ მეუღლესა მუფისასა დაფარა მისოჲს. აჩამედ მუის შო- წოდა მის, რათა მიეადეს მისსა, რამეთუ იაკოპ ბორბიტია ვნებითა შეკურბილ იყო. ბლო ღმრთმან მან სომეხებისა სიბრძნისა სუშევითა არა მიითულა ვედრება იგი დეოდოშისა. გარნა დეოდოშამან, აძღულებულმან საქმარებითა საქმისათა, არა ვღოდა-ილო პატავი დეოდო- შისათა, არამედ თუთ მისწრთა ტურქმენე- ლისა მის, ბლო მან კუდალ იაკოპ თუხსავე მას მიაწინა სომეხებისა სარტყელსა და წამლად უბრძოდელად ვენება მას ზედა მოიკვა ლოც- ვა. მაშინ დეოდოშამან იენა მონიქებად მისსა სხუადელსა კურნებისასა, რაჲდენი-რად თუთ ღმრთმადგებისა საკონებულ უნდა, ოქროს და ვერცხლი, შეხამოსდებო და სამკაული, და უკველი- ივე რაჲდენი-რად არს ნიჭი სამეფოვანსა პატავის- მოუტრებისა. ბლო საღმრთომან მან დედაკაც- მან მქუა: „ამოგანი არარად მიქმს მე, გარნა დიდად სხუადელად კურნებისა შეკრავს შენსა შეშეცნებასა ღმრთობისა სურებისასა“.

როგორც ვხედავთ, ქართლის მოქცევის ადგი- ლობრივ ვერსიასთან შედარებით, „უწყებები“ ეს ნაწილად სიახლეს შემცველია. ასე რომ, ეფ- რემის ნაშრომი ავსებს ქართული წყაროების მონაცემებს ქართლის ქრისტიანობის ისტო- რიის შესახებ. აღნიშნულის გათვალისწინებით კი აზრს ეარავს მტკიცება იმის თაობაზე, რომ ბერძნებთან პერკობაში ქართული წყაროების გამოყენების მიზანშეუწოდებლობის გამო ეფრემ მცირე ცნობებს საგანგებოდ მხოლოდ ბერძენ- ლი თხზულებებიდან კრებდა. აფხაზთა მოქცე- ვის, ქართლში მოცემულთა მოღვაწეობის,

ანტიოქიელი პატრიარქის ევხატოის ქარხლში მოხდის, კათალიკოსთა ხელდახმობით, მირიკურთხევას წების შესახებ თხრობას იგი ქართულ წყაროებს გვერძს აუღვლიდა იმ უხარული მიზეზით, რომ მათში აღნიშნულ საკითხთა თანახმად არაფერი იყო ნათქვამი.

ის ვარაუდობს, რომ ეფრემის ნაშრომი ქართლის ქრისტიანისაყის ისტორიის აღდგენასთვის ადგილობრივ თხზულებათა მონაცემებთან შედარებით იკვებებრავად ახალი ინფორმაციის შემცველი, გვაფიქრებინებს: „უწყებაში“ მონაწილე აღნიშნული მოვლენის ისტორიის წყაროთა ზაზის გაფართოება.

ჩვენი ვარაუდი რომ სწორია, ამავე XI ს. ქართულ ისტორიოგრაფიაში წყაროთა ზაზის შევსების გამოკეთილი ტენდენციის არსებობა მართლაცაა. მხედველობაში გვაქვს ლეონტი მროველის შემოქმედება. რომლის განხილვა გვარწმუნებს, რომ ისტორიკოსი წარსული სანაშაულის რეკონსტრუქციას სწორედ წყაროების ზაზის გაფართოების საფუძველზე ცდილობს. ირინბად ეს ჩანს თუნდ მონაწილე რაჟა ლეონტი „მოქცევაჲ ქართლისაჲსაჲს“ დამატებულურად განსხვავებულ ინფორმაციას იძლევა. აღნიშნულის მაგალითები ბერია და ზნის შემოხვევაში მათი ახსნა შეიძლება მოხდოდ იმით, რომ ლეონტი „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ საკონსტრუქციოდ იშველებს სხვა წყაროთა მონაცემებს, რომლებიც, ჩვენგან განსხვავებით, მას ზელო აქვს. აღნიშნული ტენდენცია განსაკუთრებით მკაფიოდ ვლინდება ლეონტი მროველის უცხოურ წყაროებთან დამოკიდებულებაში. იგი არც თუ იშვიათად თავის მონაობრობის უცხოური ისტორიოგრაფიის მონაცემებით ავსებს და ამატებითი ინფორმაციის მისაღებად მკითხველს შესახამის თხზულებებისა უსახელებს (მ. ჩხარტიშვილი, წყაროების მითითების წები ლეონტი მროველის თხზულებებში, „მაცნე“, ისტორია, 1982, № 2).

უცხოურ წყაროთა ცნობებით მონაობრობის შევსების სურვილს ლეონტი მროველი მკაფიოდ ავლენს ქართლის მოქცევის ისტორიის ვადმოცლის დროსაც. ასე, მაგალითად, „მოქცევაჲსაჲსაჲს“ „წინის ცხოვრებაჲსა“ მონაცემებს რიგსიძევათა ისტორიასთან დაკავშირებით იგი სიმბურთი თხზულებიდან ამოღებულნი ფაქტებით ავსებს. უთითებს კიდევ შესახამის წყაროს. ბიზანტიელი მწერლის მონაცემებით გაუმდიდრება მის ზემოთ უკვე აღნიშნული დედოფლის განკურნების ეპიზოდის, მართალია, ამ შემთხვევაში ლეონტი ეფრემის ნაშრომს არ ეყრდნობა (ეს ჩანს როგორც ამ კონკრეტული ეპიზოდის ანალიზით, ასევე საქართველოში მოცემულთა მოვლენების საკითხში ლეონტისა და ეფრემის კონსტრუქციების ბრველი განსხვავებით და ა. შ.). მაგრამ ეს ვარაუდობა ვითარებას არ ცვლის. მოთავსი იმის დადსტურებაა, რომ ამ ჰეროდ-

ში ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებობს ტენდენცია წყაროების ზაზის გაფართოებების შესახებ. ამაკარა, რომ უცხოური წყაროების მიხედვით შევსების მოთხოვნა ლეონტი მროველის მსგავსად უველი ქართველი ისტორიკოსი ირინბანალი სარგებლობით ვერ დაიკმაყოფილებდა. სწორედ მათთვის უნდა ვაქნას სანაშაური „უწყებაში“. ეფრემ მკირებს ნაშრომი ფაქტობრივად წყაროთა კონსტრუქცია, რომელიც თავისი ზაზებით თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში ფრბად პოპულარული „გეორგიის“ სწორედ არაფრად წარმოადგენს. ეფრემს ზუსტად თარგმნის (თ. ზრგაძეს სავანებოვად აქვს შედარებული თეოლორიტე კვირელის ნაშრომის ირინბანალი ეფრემისეულ ტექსტთან, რის შედეგადაც ასკენის, რომ თარგმანი ადეკვატურია. თარგმნისას მკვიძალური სიზუსტის დაცვა რომ სავროდ ეფრემ მკირებს შემოქმედებითი პინციპია, აჩვენებს მ. რაფაეაც). ვარკვევით უთითებს წყაროებს („უთიარცა მოკლებებს თეოდორიტე საყდესიოსას მოთხრობისა წიგნსა შინა თხსა იცდაშეოთხება თავსა“, „მოლო აღხაზათათს ევაგრეოთხანსი სეკელესიოსას მოთხრობისა შინა თხსა აღსწერს იცდაშეორცსა თავსა შინა“ და ა. შ.) ამაკარად იმით, რომ მკითხველს, რომელსაც ხელი არ მიუწვდება ბერძნულ ტექსტზე, საშუალება მკონდებს ისევე ისარგებლოს ეფრემისეული თარგმანით, როგორც ირინბანალი.

ეფრემ მკირებს განსახილველი თხზულება, ამგვარად, ქართულ ისტორიოგრაფიაში შესახამის ეპიკაში არსებული ტენდენციის უშელოლ მახეობა. რაც თავისთავად, მის შესაქმნელად პოლიტიკურ ვითარებას, როგორც მაკროკონსტრუქციულ ფაქტორს, ზელოც არ გამოირცხავს. საქმე ისაა, რომ „ქრისტიანობის ვავრცელების ისტორია წარმოადგენდა არა მარტო მენ თეოდორიტე ინტერესის სავანს, არამედ ქრისტიანობის ვავრცელების ისტორიას უკავშირებდნენ ეკლესიის პოლიტიკის მიმართულებას ამა თუ იმ ეპიკაში“ (პ. ინგოროვეც). ამის ვაშო აღნიშნული საკითხის დროდადრო ახლენდა გაშუქებს აუცილებელს ზელოც და თავისებურად აჩატება ისტორიოგრაფიაში მოქმედ შინაგან კონფლიქტებთან ვრთად პოლიტიკური ვითარება.

როგორც ვამორკვეულია, ქართლის მოქცევის ისტორიის შესახებ პირველი ჩანაწერი ვაზნდა აღნიშნული მოვლენის თიქმის თანადროულად— 11 ს. შუა ხანებში, ამის შემდეგმც ეს ჩანაწერი რამდენჯერმე იქნა რედაქტირებული (V, 111, 13 საუკუნეებში), თუმც საფიქრებელია, რომ არსებითი ხასიათის ცვლილება მას V საუკუნის შემდეგმც აღარ განუძლია (მ. ჩხარტიშვილი, ქართული მავოგრაფიის წყაროთმყოფლობითი შესაქვლის პრობლებები, თბ., 1987).

ქართლის მოქცევის შესახებ პირველი ჩანაწე-

რის (IV ს.), თუნდაც მისი საფუძვლიანი რედაქტირების (V ს.) დროიდან მოყოლებული IX ს. მდე საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში მრავალი ზედწესხება ცვლილება მოხდა. განსაკუთრებით ეს ითქმის ქვეყნის საზღვრებზე. საღობე უფროების იზრუნებაში საუბარია იურიტი მხარის მოქცევაზე, რომელსაც IX ს. II ნახევარს საქართველოს ტერიტორია ბევრად აღემატებოდა. XI საუკუნეში იზრდება გაძლიერებული ქვეყნის ეკლესიის პრეტენზიებიც. უფრო მეტი ამის ასახვას ვეღარ ახერხებს IV ს. ში შექმნილი ძეგლი, რომელიც იმის გამო, რომ წარმოშობის დროიდან მრავალი საუკუნის შემდეგაც ისტორიის კუთვნილება კი არაა, არამედ აქტიურ ბიოსფერულს განაგრძობს, მოიხილვს ძირულად ვადალიანებს. სწორედ ამგვარ ვითარებაში უნდა ვეძებოთ ეფრემის ნაშრომის გამოჩვენებულ მერვე მხარეში, თუმცა აშკარაა, რომ ვადალწვეთა მნიშვნელობა ამ შემთხვევაში სწორედ პირველს, ე. ა. ქართული ისტორიოგრაფიის წინაგან ტენდენციას აქვს. ამასთან ისტორიოგრაფიული ამულის ქართლის მოქცევის ისტორიას ახლებური გაშუქებისა, ცხადია, არ შეიძლება მართოდვე წყაროთა ბაზის გაფართოების ტენდენციად დაევიყვანოთ. მაგალითად, სპეციალურ ლიტერატურაში ნაშენებია, რომ „წინის ცხოვრების“ ცოკლის სხვადასხვა ეპოქაში შექმნილი იზრუნებები ქართლის გაქრისტიანების ბუჩაის უცვლიან რაქრსს დროის კონსტრუქციის მოდიფიკაციების შესაბამისად (კატარაძე ლ. საქართული დრო და სივრცე „წინის ცხოვრებაში“. „ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ძეგანი“, თბ., 1989, გვ. 57-58).

როგორც ისტორიოგრაფიულ ფაქტს, მკვლევარები „უწყებაის“ მალე შეფასების აძლევენ, ლაპარაკობენ ეფრემის მიერ საგნობრივი კრიტიკის ელემენტებს, ანალოგიას მეთოდის გა-

მოყენებაზე და ა. შ., ხედავენ მასში XI ს. ქართული ისტორიული აზრის განვითარების დალი დონის გამოვლენას. აღნიშნულ მხარეებში ხავსებით მართებულია, თუმცა უგმოქმულის გათვალისწინებით აშკარაა, რომ ქართული ისტორიული მცენერების ისტორიისათვის „უწყებაის“ მნიშვნელობის გახსნა სხვა მხარე უნდა მოხდეს. საქმე ისაა, რომ ეფრემ მცირეს ნაშრომი, რომელიც გარკვეული მოკლენის შესწავლისათვის წყაროების ბაზის გაფართოებას იხსავს მონად, აჩვენებს ისტორიული ცოდნის სისტემაში წყაროთმცოდნეობითი კლდეის გარკვეულ ავტონომიურობას. ამ ხასიათის ძეგლების ისტორიული ნარატივისგან გამოყოფის ტენდენცია კი, როგორც ცნობილია, ისტორიულ შემცენებაში მომხდარი უფლებრივი ცვლილებების მაჩვენებელია. შეცნიერული ისტორიოგრაფიის ჩამოყალიბება სწორედ ამ ტენდენციის განვითარების საფუძველზე ხდება შესაძლებელი. ის, რომ XI ს. II ნახევარში საქართველოში ისტორიული ცოდნის დიფერენციაცია აშკარაა (მოღწეული მასლის სიმწირის გამო სამწუხაროდ შეუძლებელია განვსაზღვროთ თუ რაღვის იწვევა ეს პროცესი), მრავლისმეტყველო ფაქტია ქართული ისტორიული მცენერების ისტორიაში.

შეიძლე XI საუკუნის განმავლობაში ზიგზაგებით, წინააღმდეგობით დაძლევი მომდინარეობს ქართული მიწების გაერთიანების პროცესი. აღნიშნულ მოკლენის თან ხდება ქართული კულტურის უჩვეულო აღმავლობა, ეროვნული კონსოლიდაცია იწვევს ქართული გენიის მძლავრ აფეთქებას, იგი თავისი მომჭრელი ბრწყინვალეობით ხორციელდება ზელოვნებასა თუ შეცნებებაში. ეფრემ მცირეს „უწყებაში“ სწორედ ამ პერიოდის საქართველო ჩანს: „გამომეძიებელი“. მოაზრებზე...

რომანი თანამედროვე პრობლემაზე

რომანის მთავარი გმირი ევა ჩოხელი იმ სამყაროს წარმომადგენელია, ვისაც თავისი ცხოვრების მრწამსად პატრიონება გაუხდია. ერთი რთული გამოცდის წინაშე დგას რომანის მთავარი გმირი ევა ჩოხელი, ვისაც პატრიონისი გზით სიარული ბევრჯერ ჩააგდებს სიღებჭირში და ბევრ გაჭირვებასაც მიუყენებს. გაუძღვება კი ამ გამოცდას უკვე დაოჯახებული ახალგაზრდა ლექტორი თუ ბოლოსდაბოლოს გასტუმრის მის ნებისყოფად ლექტორი ცხოვრების მარწეხი და გზის გაუმრუდებს?

ამ თემამ ბოლო ოცდაათი წლის მანძილზე მძაფრად მოიკიდა ფეხი ქართულ მწერლობაში და ეს შემთხვევითი როლია. სწორედ ამ ოცდაათი წლის მანძილზე კვყენაში აღზედა მქართობა, საქმისწობა და კორუფცია.

სარეცენზიო რომანის ავტორი თვითონ არის მხილველიც და მონაწილაც ნაწარმოებში მოთხრობილი ამბავისა და პერსონაჟებიც ავტორისათვის კარგად ნაცნობი და ახლობელი არიან, რაც ერთობ აადვილებს ბუნებრივობისთვის შედამ რთულ ამოცანას. დამაყრებლად და სრულყოფილად შექმნას ამა თუ იმ გმირის ხასიათი.

რომანის მთავარი გმირი ევა ჩოხელი, თუ არ ჩავთვლით ირთოდ არც თუ აქტიურად მებრძოლ დადებით გმირს, თითქმის მარტო-მარტო უპირისპირდება მეტად ძლიერ ჯგუფს, ვისაც დიდი გულენაც აქვს. ფულიც, თანამდებობაც და ზემოდან მხარდაჭერაც უყავს.

ამ სამყაროს ერთ-ერთი მთავარი წარმომადგენელია შეცნიერებათა კანდიდატი ეხტანგ ციხისელი, ვისაც ყველაზეთვის მოულოდნელად და გასაყრველად ერთ მშვენიერ დღეს უმაღლესი სასწავლებელი ჩააბარეს.

ახლაც რექტორებად მოსვლის დღიდანვე მორეგ-მორეგა მისთვის არასასურველი ძველი კოლეგები და თავისთვის სასურველი ხალხი დაეყენა, ხოლო ევა ჩოხელს ინსტიტუტიდან გაგდება რომ ვერ მოახერხა, ნახევარ შტატზე გადაიყვანა.

ვის არის ეხტანგ ციხისელი?
 ამ რეგორ ამბიოაქვს მას ავტორი:

„ევაეს ჭერ ყდევ ადრე სმენოდა ეხტანგ ციხისელს მრდესაქმობაზე — უზნეობასა და მექრთამეობაზე. ახლანდელი რექტორი მამინ

მასწავლებელი იყო და უოველი ნიშნის დაწერაში თითო თვე ვეულს გამოძალავდა ზოლზე ბაეშეებს“.

ციხისელისნაირები სამოციანი წლებიდან აღზევდნენ თანამდებობებზე და ისე მოხშირდნენ, მკითხველს ეკვიც არ ეპარება, რომ იგი ზენი საზოგადოების ტიპური წარმომადგენელია, ზენი ეროვნული მანკიერების პირშია.

რომანში აღწერილია უმაღლესი სასწავლებელში მისაღები გამოცდების ერთი სუბონი, მაგრამ ამ მოკლე დროში მწერალმა მარც მესძლო სრულყოფილად დაეხატა არამარტო უმაღლესი სასწავლებელი მკედრად ფეხმოკლებული მექრთამეობა, უზნეობა და სოციალურ არამედ იმ პატარა ქალაქში აღზევებულ საქმისანთა ყოფა-ცხოვრება და უზენაყვეულებაც.

ინსტიტუტში გამაფებელი ესამართლობისა და მეჭრთამეობის მსხვერპლია სეულობით პატრიონისი ამიტორიტიტი, ვისაც გულბრყვილოდ სყვარა, რომ ქვეშაირტი ცოდნით მოხედება ინსტიტუტში და ამიტომაც ცხრა პირ ტყავს იძრობს და გაქნილ რეპერტიტორებს მსხვერპლად უყარდება ხელში. მით ვერც კი წარმოუდგენიათ, რომ ციხისელი და მისი დამქაშები ინსტიტუტში მხოლოდ წინასწარ შედგენილი სითი რიცხვენ ხალხს. რა თქმა უნდა, იმათ, ვისთანაც ადრევე არიან ვარიგებულნი, სწორედ ასეთი მსხვერპლია რომანში ობოლი ვოგონა მათა მისურბაქე და ხელმოკლე მწყემის შელი ჟერბა ფისელაური.

რომანის მთავარი გმირი ევა ჩოხელი და მისი ახლანდური თელი მეუღლე, ეს-ეს არის იწყებენ ცხოვრებას. მათ ჭერჭერობით არაფერი გააჩნიათ (არც ბინა, არც ავეჯი) ვარდა ოცნებისა და იმედისა, რომელიც თითქმის ყველა ახლანდურადს ასაზრდოებს, როცა ცხოვრებაში პირველად შედგამს ფეხს და ვერ წარმოუდგენია, რომ ამ დახლართულ, გამრულებულ წუთისოფელში ოცნების შეათქმისა ვერ აისრულებს, რაც სიმართლიანად ეუთონის იმის შესამედსაც ვერ მიიღებს, რადგან ცხოვრების ყველა სფეროს მოღებულნი არიან ისეთი გაქნილები და მომხვეკველები, როგორიცაა ყოფლირი თუ არშაკირი, ციხისელი თუ ტყაპეპა.

ევა ჩოხელი, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთ ყოფაშია ჩაყარდნილი, მიუხედავად იმისა, რომ სიღებჭირისა და უმძებლობის მარწეხებში მოქცეა, მარც უძიებს ცხოვრების დიდ და

დავით ვოგობერი. გამოცემა „მერანი“.
 1964 წ.

ათელი გამოცდას და არ ღალატობს თავის მარჯამს, რათა ბოლომდე ემწიკვლო და პატიოსანი დაბრუნ.

ვახტანგ ციხისელი, ტყაშუკა, ყიფლიანი, არჩილ არშაკიანი, წმინდაი პეტრე, ბატონი შოთა — არ მთელი ის წგებუ, ვისაც თითქმის მარტოდაპარტო უპირისპირდება რომანის გმირი. მათთან ბრძოლა ძნელია, ძნელია მამინაც კი, როცა დიდი სიძაბოთუ შეწყენ არის. ვინაიდან მათ ღამად აქეთ ფესვები გადგმული და ფულით მოსყიდულ თანამედრობის პირთა მხარდაჭერით სამართალსა და უსამართლობასაც თავის ნებაზე აბურთავენ.

მაგრამ ბოლოს მაინც „სამართალმა პერი ვაია“ და ვახტანგ ციხისელი დაპარსდა.

დავით გოგოჭერმა ციხისელის განადგურებას დაამაჟრებელი საბოთი დღითი საფუძვლად. ციხისელი დაამარცხა აბტერაიერტმა შაჰა მასსურაქემ და კომკავშირის ჩაიკომის შდინის მათიყ შეზღუიშვილის სიყიუტემ და ვაქაკობამ, რაც ავტორს საემოდ დაამაჟრებულად აქვს აღწერილი.

ალბათ დიდი სიყალბე იქნებოდა ისტორიკოსის დაპარსებულ რეკტორს თან მიჰყოლოდნენ იმ ქალაქის საქმისნებო: ტყაშუკა, ყიფლიანი, წმინდაი პეტრე და არშაკიანი. არა, ისინი იყვნენ და დღესაც მოქმედებენ ცხოვრების ასახეზე. მხატვრული ლიტერატურა მათ მხოლოდ მაშინ აპარსებებს, როცა მათი ცხოვრების წესი ზელისუფლებასათვის ფუნქცია და ლიტერატურა მამილებლის როლში გამოდის. ამ შემთხვევაში კი პირიქითაა, ზელისუფლება მათ საქციელზე თვალს ხუჭავს, რადგან მათი ცხოვრების წესი ქვეყანაში საერთო წესად არის დასურგელი და ზელისუფლებამაც უფრო დიდი უფუილები და ტყაშუკები არიან მოკალათებულნი.

ამტომად არის, რომ რომანში უსამართლობისა და ბოროტების წარმომადგენელი ციხისელი სიძაბოთემ, სიყუთემ და ცხოვრების ვანონზობიერებამ კი არ დაამარცხა, არამედ ორი ადამიანი — შაჰა მასსურაქემსა და მათიყ შეზღუიშვილის თითქმის თავგანწირულობამ და სიყიუტემ.

რომანის ავტორმა მწერლური აღოთი იგრანბი, რომ ციხისელის დაშობა და ჩიხელის გამართლება სხვა ხერხით ვაღბი და დაუყარებელი იქნებოდა ჩვენს დღევანდელ ცხოვრებამი დაშვიდრებულ და აღუყვებული მანკიერების გამო და მკითხველისათვის შედარებით უფრო დაამაჟრებელი მხატვრული ხერხი გამოიხატა.

მწერლის მიზანი ამ რომანში ნათელი და გასაგებია პირველი, — ფრათო მკითხველს საზოგადოებას აჩვენოს, თუ რაოდენ დაბლუმული და დაამაჟრებელია ერისთვის ის მსიყიერება, რომელიც ამ რომანშია აღწერილი და

რომელიც ტიპიერია მთელი ერის ცხოვრებისთვის. მეორე, — რომანის მოთხრობითი ვიდე ჩიხელი — ვისი ცხოვრების შემთხვევითი მკვიდრებით. წინით და ქილაივით თანდაყოლილი პატიოსნება, მისამად მკვალითად გახადოს ფრათო საზოგადოებისათვის.

როგორც მკითხველი ხედავს ნაწარმოების დედახარი და მიზანი არამარტო კეთილშობილურია, არამედ მეტად აქტუალურაც ამ სიტყვის საუკუთესო გაგებით. როგორ გაართვა თავი ამ რთულ ამოცანას დავით გოგოჭერმა, როგორც ბელეტრისტმა?

გულწრფელად უნდა ითქვას, რომ მიუხედავად ზოგიერთი, არცთუ უმნიშვნელო ხარვეზისა, ავტორმა, როგორც მხატვრამ, წარმატებით გადალახა ეს სირთულე.

ალბათ ამ რომანის მკითხველი დამეთანხმება, რა ოსტატურად არის დახატული ზოგიერთი გმირის ხასიათი. მიწდა მკითხველებს გავახსენო საოცარი მხატვრული ოსტატობით აღწერილი არშაკიანის ქალიშვილის ქორწილი და იქ მონაწილე ჰერსონაეთა დიდი სიძაბოთა და სიზუსტით დახატული სახეები. მათ შორის თუნდაც ეპიზოდური გმირის ფრიდონას პორტრეტი, რომელიც მკითხველის მუხსიერებიდან ძნელად ამოიშლება:

„ამ უსაშველო გნისასა და ღრიალკელში მოულოდნელად პარკეტზე დანარსკებული დოქის ლაწანი და ნამსხარეუების წყრიალი გაისმა.

გამხდარმა, გაქვალტყაუებულმა მომსახურე მამაკაცმა ორიოდ ცარიელი დოქი ბაეშვიით მიიხებდა ჩავარდნილ მყარდზე, პირი დალიო, მუხხერი ყვითელი კბილები გადმოყარა და სისოწარყუითი აბლაღდა.

— არშაკო, ჩემი ბრალი არ არის, შალვა გიორგვიჩიმა თითი მიყი და იმტომ დაშვიარდა, თითი მიყი, ის დამამუწებელი თითი, მეც შეეხტა. ამა რა მექნა და დამიყარდა-ა-ა-ა!“

ფრიდონას ისე დამამსხვრებლად აღწერს მწერალი, რომ მკითხველს ცოცხლად უღვება თვალწინ მთელი მისი ვარჯისობა. „შალვა და უარბოდ გამხდარი იყო, მყარდჩავარდნილი და მხრებში მობრლიო, დაამრღველი და გაღუული ხელები მუხლებამდე სწიდებოდა, ქიყველისაგეო წაწერაილებულ კისერზე ზღარბიყით აფავრული პატარა თავი და ვეებრთეღა წინწამოყრილი ყურები ეკოდა. ქოსა იყო და ეკლამი თვალბი, თითქმის დამალობანამ თამაშობენო, ისე ჩივრივობით ძვრებოდნენ ცხვირის ფუქემი“.

მაგრამ ფრიდონას პორტრეტისა და შინაგანი ხასიათის სრულყოფილებას ავტორი მოქმედებასა და დიალოგში უფრო უკეთ აღწევს.

„ღუინისგან თავგახურებულ ტყაშუკა აძენს სიკლად და ხობოტკო აქვალბულ ფრიდონას გადაიწვია, ბურკეიკოთი ჩამოყიდებულ კვ-

ებერთელა უფრში ხელი სტაცა და მთელი ძალით აეწია:

— კნის ფრიდონ, ჩაიხადეთ! — უყვირა და პირბუთებით ახარხარდა.

— ხა, ხა, ხა, ხა — მიღი ფრიდონი — აყენენ ამფსონები.

— ხა, ხა, ხა, ხა, მიღი ფრიდონ, აჩვენე შენი ვეპარალება!

— ვაი, იცით რა მძიმე არტილერია აქვს, ხა, ხა, ხა, — რობრობებდა ტყაუტყა და თან ძალღუძად ჭახებდა ამ უბედურის ისეც დაგრძელებელ უფრს.

ფრიდონს სიმწირისაგან ორივე თვალი ცხვირში შესჭარბოდა. დაგრძელებული ქონა ყებები გვერდზე მოჰქვიადა, კნეტავით კნაოდა და იწყველებოდა.

— დაგიმწფეს ხელები, შე კელიანო, შე ორსოლა!

— ხა, ხა, ხა, ხა!

— ფრიდონ, ჩაიხადე თუ ვინდა, რომ უფრო შეგარეს!

— შენი უფრო ვნახე შენს დახადების დღეს! შენ დაგვეცე მილიცია!

არშაყჩის ოჯახში აღწერილი ქორწილი და იქ შეუვრილი საზოგადოების (რომელთა წარმომადგენლები ტყაუტყა, წმინდაო პეტრე და სხვადასხვა საქმისანნი არიან) საქციელი თუ მოქმედება, საუკეთესო დადასტურებაა იმისა თუ ქართული ხალხის ერთი და არცთუ მცირე ნაწილი როგორ გადაყარებულა და დაუბნელა ზნეობრივად, მორალურად და დონებრივად. დღეს ქორწილებსა თუ სხვა ღონისში იშვიათად როდღა შეხედებთ ქართულ ოჯახებში ასეთ დეგრადირებულ საზოგადოებას, იგი ჩვენს უფროსთს ნამწეხაროდ ტიპირს მოელენად იქცა და ამდენად აქ მწერალი გვევლინება როგორც სიმართლის მოციქული, ვინც დიდ ეროვნულ სატყუარს შეუბო.

„თამაშად დალა თუ არა ნუფე-დღეღოფლის საღებვრებლო, ერეანდამა და ჰატაშინამ მაშინვე ჩაუბერეს, საქციამ წერილი კისერი გვერდზე მოიღროცა, გრძელი თითები დოღზე ათამაშა და შთამაგონებელი სიტყვები მოაფრქვი დაბაზას:

„ნუფე კარგად მომისმინე, დამოყრე, გეტყვი რასა, შეზობელი გილაატებს, ნუ ენდობი შეგობარსა“.

საქციამ ბოლოს ნუფე-დღეღოფალს უხურვა: „მარიფათი დიდი მოგყესო, ფული ბეჭრა გაშოვნისოთ, ყველას დედა ავტერიოთ, მებელები შევეძინოთ“.

თამაშად პირველმა დაუყრა ტაში, — ბრაკო, ბრაკო, სალოლ, საქციე! მიიძახეს აქეთ-იქიდან. ვილაყამ ოცდახუთმანეთიანი მოჰქვამენა და ესროლა“.

ჩვენ ვერ შევედგებით მთელი ქორწილის სცენის აღწერას. გადაპირბებული არ იქნება

თუ ვიტყვი, რომ ქორწილის ექვიფიფე უსუსუსიტატურად, მართლად და სრულად აღწერილი არის აღწერილი, რომ იგი მთელ რომანში ერთ-ერთი საუკეთესო ადგილია. ვფიქრობ, აქ გამოვლინდა ყველაზე ნათლად ბელეტრისტის მაკვილი თვალი და მხატვრული ოსტატობა. მაგრამ მთელი ამ ქორწილის აღწერილობა მართო იმით კი არ არის მნიშვნელოვანი, რომ ქვეშაირებ მხატვრულ ოსტატობამდედა აყვანილი, მისი დიდი მნიშვნელობა და მასშტაბურობა ცხოვრების დიდ სიმართლემი მდგომარეობს. ეს არის ღრეობა გონებრივად დაკნინებული, ზნეობრივად დაუბნელი და გადაყვარებული საზოგადოებისა და ვაი იმ ერს, რომელსაც ასეთი მანკიერება შეეპარება, მით უფრო ისეთ ერს, რომელსაც უღიღესი და მიხეწილი კულტურა ჰქონდა ყოველგვარი ღონისისა თუ სუფრისა. აქ მიზეზი გასაგები და ნათელია და იგი, ვფიქრობ, ყოველი მკითხველისთვისაც ნათელი უნდა იყოს.

ადამიანებმა დაჟარგეს ეროვნული ფუნქცია და მოვალეობა. მათი ცხოვრებისა თუ არსებობის მიზანი მოხვეჭა და ამგვარად საძოვრებზე მიშვეებულ ნახირს დამეგვიანენ. მათ, ფუნქციადაჟარგულებმა, აღარ იციან და არც უნდათ იცოდნენ, რისთვის ცოცხლობენ და თუ მოკვლებიან რისთვის უნდა მოკვდნენ.

ეს ეროვნული უბედურებაა და უფრო დიდი უბედურება ის არის, რომ სწორედ ასეთი კონებრივად აღზევებული რეგენი ასპარეზიდან სდევნიან ღირსეულთ და თვითონ ბატონდებიან.

მწერალს ნამდვილი ბელეტრისტული ოსტატობით ჰყავს გამოყვითილი როგორც ტყაუტყას, ასევე წმინდაო პეტრეს პორტრეტები. წმინდაო პეტრეს, ვისაც ორიოდე წიგნიც არა აქვს წაკითხელი, საუეთარი ფილოსოფია გააანია ამ ცხოვრებაზე და საერთოდ ადამიანის არსებობაზე. მისი ღრმა რწმენით, ადამიანი იმიტომ გაზენილა, რომ ამ ცხოვრების სიტყბის დაეწაფოს, ათავითარი საარგებელი არ მოუტანოს საზოგადოებას, ქვეყანას, თვითონ კი ვაუღაფერი მოიტაცოს. მისი ღრმა რწმენით, „ფულითა ყოველი სიყვითი წყარო“.

„შე ერთხელ ვცოცხლობ და ნება არა მაქვს ჩემს თავს ცუდად მოვექცე — ამბობს იგი, — არც ცოდვილთა ყოყმანის მყვრა და არც წმინდანთა სამოთხის, რადგან თქვენსთან სწავლულებმა დამარწმუნეს — საცოთი არ არსებობსო, ამიტომაც, ეიღვრე სიციხელი ვარ, უნდა ელისამოვნო, დრო ვატარო, მიწიერი სურვილები ავიწარულო...“

რომანში არის ერთი მეტად საინტერესო გმირი ბონდო ზოკუჩაჯა. მას დახადებოთ არ დასჯილია უზნეობა, სიბაბუღე და უპატიოსნობა, მაგრამ ცხოვრებამ და ვარქმოპირებებმა, ამ წუბაზე მისი ბატონობა საზოგადოებამ, რაზე-

ლწი ის მოხდა, აძულა ფეხი აუწყოს მათ და თავლში ჩაყოფილი თითი თვითონაც გალოკოს. მის გვერდით არ არის კაცო, რომელიც შთააგონებს პატიოსნებას, კაცობას, კაცური კაცობის შავალითს მისცემს. ვაჟა ჩოხელი შეამჩნევს ბონდო ბოქუჩაეას, რომ იგი ბუნებით არ არის ისეთი სულის კაცი, როგორებიც მისი კოლეგები არიან. ამავე დროს ნიჭიერი და ყარგი მეცნიერია, ვისაც შეუძლია უფრო ღრმად ჩასწვდეს მეცნიერებას და სარგებელი მოუტანოს საზოგადოებას, ერს. ამიტომ ყველა ღონეს ხმარობს ჩოხელი, რომ ბონდო ბოქუჩაეა წუმბედან ამოიყვანოს და პატიოსნებას აზიაროს. ამ საქმეოდ რთულ ამოცანას მწერალი დამაყრებლად ართმევს თავს.

ბონდო ბოქუჩაეა სახეს იცვლის და იმ ნამოსახე დგება, სადაც ჩოხელი დგას. მარტინული როგორც ზემოთ ვთქვით, დაემსგავსება ამის რომანი მწევე ეროვნულ პრობლემას ეხება, კერძოდ იმ მანკიერებას, რამაც პირდაპირ რომ ვთქვათ, ჰვენი ერი სწეულბამდე მიიყვანა.

მწერლის ენა საკმაოდ მდიდარი და დახვეწილია.

რა თქმა უნდა, რომანი არ არის ხარვეზ-მჩაგან დაზღვეული, მაგრამ ეს ხარვეზები ვერ ჩრდილავს რომანის მხატვრულ-ესთეტიკურ და პრობლემატურ მნიშვნელობას.

სოლომონ მანუჩანაშვილი.

ქურნალ „მნათობის“ 1989 წლის ნომრების შინაარსი

მოთხრობები, რომანები, ნარკვევები, პიესები

- ავალიანი ღაღი — ნადირობა ნაქრძალში.
რომანი. № 6
- ანთაძე მიხეილ — ცოფი. მოთხრობა. № 1
- აფხაზაძე ნუგზარ — ელტრე ნაქრძალში. დევი-
სი. მოთხრობა. № 7
- ბობლიაშვილი ადამ — სიკვდილი ცაქლიანში.
მოთხრობა. № 11
- გუგუშვიდ გურამ — სისხლის წყიმები. რომანი.
№ 2, 3, 4, 5
- გრიგალაშვილი დურძიმუხან — ძაღლის ეული.
მოთხრობა. № 11
- დაბრუნდაშვილი ნინო — მოთხრობები. № 4
- თოფურაძე ქეზელ — „ოცნებაო, ზემო ძვე-
ლს...“ მოთხრობა. № 12
- ინანიშვილი რევაზ — არაგვი წმინდა წყალი.
მოთხრობა. № 2
- კობერაძე კარლო — მოთხრობები. № 3
- კობიაშვილი გულო — ქალი და მამაკაცი. მო-
თხრობა. № 9
- ლაგერაკიშვილი პერ — ბარაბა. მოთხრობა. თა-
რგმნა მანანა მიქლაძემ. № 8
- ლორთქიფანიძე ვიორჯი — შუღვერის მოლო-
ღნში. მოთხრობა. № 7
- მელიქიძე ქეთევან — ქორწილი თბილისის
ზღაზე. მოთხრობა. № 6
- მერაბიშვილი ელგუჯა — ზედაზენი. მოთხ-
რობა. № 10
- მიწედაძე რევაზ — ნოველები. № 6.
- მოსლოთიშვილი მიხო — დიდი ჭე დათვი. მო-
თხრობა. № 7
- პაიჭიძე ხოსო — თბილი, გრძნეული წვიმა. მო-
თხრობა. № 5
- პაპუაშვილი ვიორჯი — თეხი. მოთხრობა. № 12
- რობაქიძე გრაგოლ — ჩაკლული სული. რომანი,
თარგმნა ალექსანდრე კარტოხიამ.
№ 8, 9, 10.
- სულაბერიძე ღაღი — ბუღე ბუღია. რომანი.
წიგნი მეორე. № 10, 11, 12
- ტალიაშვილი ირაქ — პოეტის სიკვდილი. მო-
თხრობა. № 12.
- ტყეშელაშვილი ქუმბერ — მოთხრობები. № 3
- ქადაგიძე ნუნუ — ორი მოთხრობა. № 9
- ქარბაძე ქეზელ — განზომილება. ზღაპარი.
№ 9
- შატაძე ნუგზარ — პური. მოთხრობა. № 8

- შატაშვილი ვანო — გზა გვირაბითა შემო-
ვა. მოთხრობა. № 7
- ჩანტლაძე შოთა — პოლიციელი და პოეტი.
მოთხრობა. № 9
- კილაძე თამაზ — ელისაბედ, ელისაბედ!...
პიესა. № 11
- ზერგანიანი მირონ — სვანეთის ატლანტიდა? —
ეს სკირილება იგი? № 3, 4, 6; ეამი ვანლუვი-
სა და ალესებია. ნარკვევი. № 5
- ჭვჭვებუაძე მურმან — ექმი დღის ჩანახატ-
ბი. № 1

ლექსები, კომედიები

- აბაშიძე მერაბ — ლექსები. № 9
- აბრამიშვილი მარი — ლექსები. № 4
- აბულაშვილი ანზორ — ლექსები. № 4
- ადგიშვილი ხოსო — ლექსები. № 7
- აღიშინაძე ლერი — ლექსები. № 1
- ალხაიშვილი გივი — ლექსები. № 11
- არაბული ირაკლი — ლექსები. № 7
- არაბული მურთაზ — ლექსები. № 12
- არაბული შაბურა — ლექსები. № 5
- ბარკაძე თამაზ — ლექსები. № 2.
- ბატიაშვილი დარეჯან — ლექსები. № 10
- ბედიანიძე დიდილი — ლექსები. № 5
- ბედოშვილი ლია — ლექსები. № 4
- ბექუაშვილი თედო — ლექსები. № 5
- ბაბური ალექსანდრე — ლექსები. № 12
- ბეგბეგოვი გივი — ლექსები. № 9
- გიგარული ვიორჯი — ლექსები. № 9
- გიორგობიანი გურამ — ლექსები. № 11
- გოგოლაური ირაკლი — ორი ლექსი. № 11
- გორგანელი ვახტანგ — ლექსები. № 4
- გობიაშვილი ელა — ლექსები. № 6
- გუგუშვილი ბადრი — ლექსები. № 7
- თოთაძე ლალი — ლექსები. № 6
- თოფურაძე გივი — ლექსები. № 4
- ფარადავა დიდარ — ლექსები. № 2
- ქალაქიანი გენო — სიმეტრები სივარულ-
ზე. № 7
- ქალაქიანი რენე — ლექსები. № 10
- ქერქევიძე ელდარ — ლექსები. № 10
- კვიციანიშვილი ეზზარ — ლექსები. № 10
- კოკლაშვილი გელა — ლექსები. № 10
- კობერაძე ნუგზარ — სული შუქსაზე, თვალ-
ბნელი, ეური დახმული. პოემა. № 8
- კუხაბდიაშვილი ზურაბ — ლექსები. № 6
- ლესანიძე მურმან — ლექსები. № 3

- ლომანიძე ზურაბ — ლექსები. № 11
- მალაქაძე დავით — ლექსები. № 9
- მებურიშვილი ტაგუ — ლექსები. № 12
- მარხელი მირიან — ლექსები. № 1
- მანაშვილი ნატო — ლექსები. № 8
- სალუქვაძე მამუკა — ლექსები. № 4
- სამადაშვილი შაქარ — ფერე. ლექსი. № 9
- სარიშვილი ვიკტორია — ლექსები. № 9
- სარაძე ზვიან — ლექსები. № 12
- სულაკაური არჩილ — ლექსები. № 6
- სულაკაური ვიკტორია — ლექსები. № 2
- ოდიშარია ვურაძე — ლექსები. № 2
- ფხოველი ქარტი — ლექსები. № 8
- ფოცხოველი მირიან — ლექსები. № 11
- ქლივიძე მიხეილ — ლექსები. № 3, 7, 11
- ქლივიძე ვახტანგ — ლექსები. № 6
- შალვაშვილი იოსებ — ლექსები. № 7
- შალვაშვილი ბელა — ლექსები. № 11
- შალვაშვილი შერი — ლექსები. № 2
- ჩარკვიანი გიორგი — ლექსები. № 1
- ჩარკვიანი ქანსუღ — ლექსები. № 2
- ჩახავა თამარ — ლექსები. № 3
- ჩხტიანი თემურ — ლექსები. № 1
- ძნელიძე ვიკტორია — ლექსები. № 8
- კანტარია ტარიელ — ლექსები. № 1
- კინკარაძე ვიკტორია — ლექსები. № 5
- მარხელი ბებია — ხედი. პოემა. № 12
- მარხელი ვახტანგ — ლექსები. № 12
- მარხელი ვიკტორია — ლექსები. № 6
- მხაძე მარინა — ლექსები. № 12
- ხუციშვილი მარინა — ლექსები. № 9
- ქანელიძე ქანო — ლექსები. № 7
- ქუდიანი გრიგოლ — ლექსები. № 8

არჩილი, ახალციხის რაიონი

- ახუციანი გიორგი — გეგმარედას რაქა. № 12
- ახუციანი ფატი — „არაფორთი სხვა სამშობლო ამაზე მეტი არ ვამჩნია“. № 9
- ავალიანი მირიან — ისტორიის გაკეთილები. № 4
- მირიანაშვილი ივანე — „ვარ ზომალდით ზღას შერთული“. № 12
- ანთაძე მიხეილ — ახალი შექმნილი განათებული მითები. № 8
- არახელი მირიან — „ჩემი ლექსი, შენი ქარიშხლი მოვიდა...“. № 2
- არჩილი ლია — ყთილი სილამაზე. № 4
- ახუციანი იაკობ — ქვემო ქართლის ეთნოსის ისტორიულ ასპექტში. № 10
- ბაიაშვილი ვურაძე — მზე ღრუბლებში. № 9, 10
- ბაიაშვილი ელბერი — ერისა და ერის ცენტრის საკითხისათვის. № 7
- ბენაშვილი ვურაძე — ნიკო სამადაშვილი. № 4; შოთა ჩანტლაძე. № 7
- ბიბილოვა თამარ — მონოლოგი დიალოგიდან. № 3

- ვახაშვილი გიორგი — სარწმუნოების ფილოსოფიური წინარეობის შესახებ. № 11
- ვახაშვილი თამარ — ნაქონი და უცხოელი გოგონები. № 7
- ვარგეშვილი ვახტანგ — ახუციანი იაკობ — ჩვენ ღრუბლებს ჩვენს უნდა მოვუაროთ. № 6
- ზომბათი ნიკოლაძე — გრიგოლ ჩობაკიძე, თარგმანი ვიკტორია მუსხელიშვილი. № 4
- იაკობიშვილი დედა — „მარადისობის სახლ-ვართან...“ № 1
- კაციაშვილი თამარ — ჩამდენი მისახრება. № 11
- კორტავა ვლადიმერ — აგრელო პეტრის „ადამიანური თვისებები“. № 11
- კუპრაშვილი ნინო — თბილისის ჩხვილის „რკალი“. № 2
- მინდიაშვილი აკაკი — გმირი, ხალხი და სარწმუნოება. № 10
- მუხრანელი ალექსანდრე — ასტიდემეტი წლის შემდეგ. № 6, 7
- მუდღეშვილი ნიკო — ელ. სოლოვიოვის გნოსტოლოგიის ზოგიერთი საკითხი დ. უზნაძესთან. № 11
- მირიანაშვილი ნინო — ლექსი საქართველოში ჩამოსახლების დრო და პირობები. № 5
- ორლოვსკია ნატალია — საქართველოს თემა მე-18 საუკუნის ფრანგულ ზღაპრებში. № 2
- სახარულიძე ვახტანგ — ვაკე ფშაველას ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილები. № 8
- სახარულიძე თამარ — „ქარბენი“ ანუ „აღმოსავლეთის ვარსკვლავი“. № 7
- ტომარაძე ქვიციანი — აღმოსავლური პოეზიის ლაბირინთები. № 10
- ქიქოძე ვერონიკა — თანამედროვე ჩანაწერები. № 1
- შალვაძე თემურ — „შენსკენ სავალი გზები“. № 5
- ჩარკვიანი ქანსუღ — მონოლოგი დიალოგიდან. № 5
- ქლივიძე ვახტანგ — ძლიერება სულისა. № 5
- ქვიციანი ელიზბარ — მარადიული ფერების ქვეყანაში. № 9

კახეთი იუნივერსიტეტი

- ინაბაძე აბაშიძე — 80
- ნატოშვილი გიორგი — უმცროსი ძმის წუთისოფელი. № 12
- მუხრანელი მამუკაშვილი — 40
- ქვიციანი გიორგი — პოეზიის მალაქა-მრეკლო. № 9

მეცნიერება

- ასათიანი ნოდარ — დავით აღმაშენებლის საშინაო პოლიტიკის ზოგიერთი საკითხი. № 8
- ახუციანი იაკობ — ბერძნული ახალშენები ბი ქვემო ქართლში. № 12

თარხნაშვილი — შიქელ — საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის წარმოშობა და განვითარება. თარგმანა თამარ კუჭუბერაძემ. № 11
 თევზაძე გურამ, ხიდაშელი შალვა — ახალი ქართული ფილოსოფიური აზრის მამამთავარი. № 1
 ინაძე შერი — ეგრისისა და ქართლის ურთიერთობისათვის. № 8
 ისაკაძე თედო — მზისა და მთვარის რანდები. № 12
 კარბელაშვილი ციხლა — რუსთაველისეული „ესე ამბავი სპარსელის“ ინტერპრეტაციისათვის. № 11

კეკელიძე ვაჟა — საქართველო სპარსულ წყაროებში. № 12
 კატარიძე ლეო — „წიგნი მირიანისა“, № 4
 რატანიანი ზურაბ — საქართველოსა და სომხეთის პოლიტიკური და სოციალური ურთიერთობის მხიობარ გოშის სამართლის წიგნის მიხედვით. № 2
 ფარულაია გრიგორ — თვითდამდაბლების გზით — ამალღებისათვის. № 2

ჭავჭავაძე გარნი — ძველი საქართველო და ანტიკური ნემოშპატეა. № 3
 ჩხარტიშვილი მარინა — ქართული ანბანის ისტორიიდან. № 6; ქართული ისტორიული აზრი XI საუკუნეში. № 12
 ცანავა აპოლონ — კვირია — მაცხოვარის არა. № 3

ქულიძე შერი — ქართული კვლევების ქომაგი. № 1
 ჩავლეძიძე ნინო — „აფხაზური პრობლემის“ არისის გვეგებისათვის. № 7
 ჩხარტიძე გიორგი — საქართველოსა და არსებობის ურთიერთობის ისტორიიდან. № 10

ლიტერატურული მემკვიდრეობა

დედუბარაძე სვიტო — ანტონ კათალიკოსი. № 10
 ჩაიდავა ბებრე — ნაწევრები და აფორიზმები. თარგმანა ავთანდილ ქობინაძემ. № 7

მონოგრაფიები, წიგნები

ღურმეშიძე სერგი — ნატყვიათი სული. № 1; ზეარაკი. № 6
 ოქროპირიძე იროდიონ — ქრისტიანობა საინველიონში და ინგოლოთა ყოფა მესტრამეტე საუკუნის მიწურებსა და მეოცე საუკუნის დასაწყისში. № 12

გადაეცა ასაწყობად 27. 10. 89 წ. ხელმოწერილი დსასპეტად 8. 12. 89 წ. ანაწყობის ზომი: 7 1/2 X 12, ქაღალდის ფორმატი 70 X 108, ფოზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 11, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 15,5. საღირს-სავაჭრომეტელო თამაში 16,58.

უც 09520. ტირაკი 26.000. შუცე. 2381. საქართველოს კაცის გამომცემლობის სტამბა.

რობაქიძე გრიგოლ — წერილები თაყიბი აშვილისადმი. № 5
 სახოკია თედო — წერილები. № 7
 სიგუა აღექვამდრე — ილია ჭავჭავაძის მეკულაობა. № 6
 ცინცაძე კალისტრატე — სიტყვა. № 4.
 პელიძე ვახტანგ — ათი წელი ერეკლე ტატიშვილისადმი. № 7, 8
 ხუციშვილი მ.; ლეკიშვილი ს. — ცვლავ ამბოსის ხელაიას საქმის გამო. № 9
 ჭავჭავაძე კეთევან — მიხეილ ჭავჭავაძის ცხოვრება. № 2, 3, 4, 5, 6

საზღვარგარეთის ლიტერატურა

ელიოტი ტომას სტერნს — ბოდლერი ზენს დროში. № 3

ხელნაწიხა

კაკაბაძე ლილია — „თავისი სახელი უნდა ეკუთვას“ ანუ სიმაართის დადგენისათვის. № 3
 ქობაძე მაია — ტანჯვით — რწმენისათვის. № 8

წიგნების მიხმინილვა

არაბული ამირან — თანამედროვე ქართული წერილობა და ხალხური საწყისები. № 4
 ვახაძე ჟულიეტა — „ეს საუკუნე...“ № 6
 დემურჩანაშვილი სილომონ — რომანი თანამედროვე პრობლემებზე № 12
 თავაძიშვილი მურმან — ცრემლი ციხის კედელთან. № 3
 მახარაძე მიხეილ — თომას მანის შემოქმედების სათავეებთან. № 3
 მახარაძე ტრისტან — „მე სიყვარულმა მთებში მატარა...“ № 7
 ნადარევიშვილი გიორგი — გიორგი ბრწყინვალის სამართლის წიგნის ახალი გამოცემა. № 5
 სიგუა აღექვამდრე — „უცნობი“. № 1

ფეოტარშვილი ილია — მღელვარე ემოციით, მოქალაქეობრივი პათოსით. № 4
 ყორანაშვილი გურამ — როცა ისტორიკოსს ეროვნული პოზიცია არა აქვს. № 1
 ჭავჭავაძე ნ.; შამილაძე ვ. — სინტეტრესო გამოცელება ქართული ხალხის სოციალური ურთიერთობის საკითხებზე. № 8

გამოსათხრომარი

მერაბ კობტავა. № 10.

● **ჩედაქციის მისამართი:**
 თბილისი, ჩუხუაველის ქარსბეჭტი, № 18.

● **ბალაშონების:** შო. ჩედაქციის — 98-55-11, შო. ჩედაქციის მოადგილის 98-55-15, 3/25 შიღინის — 98-55-13 და განყოფილებების — 98-55-15; 98-55-17, 98-55-20.

822/5
8360 80 333.

0600360

76128
საქართველოს
ცენტრალური

«М Н А Т О Б И»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ